

MOYSES.

S. MATTHEVS.

S. LUCAS.

PHILOSOPHIA.

THEOLOGIA CASVVM,

Exhibens

ANATOMEN CON-
SCIENTIÆ ET SCHOLAM
tentationum,

IN QVIBVS VNIVERSÆ
*quaestiones ad conscientiam rectè aut præuè sa-
ctorum pertinentes breuiter & diluci-
dè tractantur,*

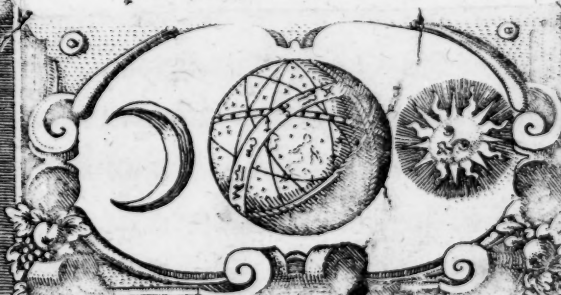
Secundâ curâ

IOHANNIS-HENRICI
ALSTEDII.

HANOVIÆ,

Sumptibus CONRADI EIFRIDI.

M. DC. XXX.

Balth. Schramm fecit.

CHRISTVS.

S. MARCVS.

S. IOHANNES.

THEOLOGIA.

Ephes. 6. v. 11. & seqq.

Induite vniuersam illam armaturam Dei, vt possitis stare aduersus insidias Diaboli. Quoniam non est nobis lucta aduersus sanguinem & carnem, sed aduersus imperia, aduersus potestates, aduersus mundi Principes, id est tenebrarum huius seculi, aduersus spirituales militias, quæ sunt in sublimi. Propterea assumite vniuersam illam armaturam Dei, vt possitis resistere tempore aduerso, & omnibus confectis stare. State igitur lumbis circumcinctis veritate, & induti thorace iustitiæ: Calceatis pedibus præparatione Euangelii pacis. Insuper assumpto scuto fidei, quo possitis omnia iacula Mali illius ignita restinguere. Galeam etiam salutis recipite, & gladium spiritus, hoc est, verbum Dei: Omni prece & supplicatione, precantes omni tempore per Spiritum, & illi ipsi rei excubantes cum omni perseverantia..

Illustrissimo ac Potentissimo Principi ac Domino

D.FRIDERICO, HÆRE-
DI NORWEGIÆ, DVCI SLESVICI,
HOLSATIÆ, STORMARIÆ ET DITHMARSIAE,
Comiti Oldenburgi & Delmenhorsti, &c. Domino
meo clementissimo.

CUM omnes omnino Sacrosanctæ Theologiæ par-
tes, Illustrissime ac Clementissime Prin-
ceps, summopere prædicandæ sunt: tum vero illa
potissimum maiori quodam encomio atque cul-
tu digna videtur, quæ in formanda hominis conscientia,
& profligandis tentationibus occupatur. Huius quippe in
omnes vitæ Christianæ partes latissime sese fundit dignitas,
utilitas, necessitas. Dignitas quidem; quia hîc non agitur
de latifundiis aut prædiis, quæ mortalis huius vitæ finibus
clauduntur, neque de Philosophorum placitis aut decretis,
quæ parum interest, sic an aliter se habeant: sed de possessione
& hereditate vitæ æternæ, quam DEVS agonotheta propo-
suit præmium omnibus iis, qui præclarum illud certamen cū
Apostolo gentium decertant: & de istiusmodi decretis, quæ
in duplici curia & cancellaria Dei, videlicet in Scriptura &

EPISTOLA

Conscientiâ sunt confessa & sancita. Vtilitas Verò, quia huius solius præsidio miles Christianus discit extinguere ignita diaboli tela, quibus conscientia electorum sauciantur, reproborum cauteriantur. Vnde porrò necessitas huius doctrinæ clara est. Neque enim de rebus Philosophicis, quæ sine periculo salutis ignorari, & interdum etiam cum laude oppugnari possunt: aut de controuersis in Theologia questionibus, quarum tractatio & cognitio iis tantum est necessaria, qui præsunt gregi Domini; hoc in loco instituitur disquisitio: sed iis de rebus agitur, sine quibus nemo vel Christiani nomen defendere, vel civilem societatem & quotidianam conuersationem tueri potest. Quid enim? An potest aliquis esse bonus Christianus, aut bonus ciuis, qui non omnia refert ad conscientiam? aut qui tentationibus succumbit? Profectò magis conscientia, quàm fama attendenda est, si velis DEO & hominibus probare vitam tuam. Hæc enim est reformationis scintilla, bonorum & malorum facinorum index atq; iudex, theatrum virtutis aut vitii, codex in quo actiones quotidiane scribuntur, arx cæli, tribunal DEI, & paradysus animæ si bona sit; sin verò mala, inferni vestibulum, diaboli stabulum & carnifex animæ. Hinc vbi bona conscientia conseruatur atque fouetur; ibi reliqua DEI dona, numero plurima & pondere maxima, efflorescunt ac vernant: sicut è contrario, vbi mala est conscientia, ibi dona DEI euanescent, locumque habere minimè possunt. Quod cum videat diabolus, nihil facit reliquū ad summam diligentiam in oppugnandâ hâc arce, idque tum immediatè per seipsum, tum media-

DEDICATORIA.

mediate per dilectos suos & fideles subditos, mundum dico
& carnem. Necesse itaque est, ut miles Christianus semper
sit in procinctu, & per omnes vigilantie numeros DEO pro-
bet suam strenuitatem in hoc prælio adeundo, instaurando,
& per DEI gratiam feliciter consummando. Quemadmodum
verò miles, qui quidem cum laude & fructu velit adire mi-
litiam, necesse habet ante omnia scientiam rei militaris sibi
comparare, ne fiat præda hostibus suis: ita etiam hic compa-
ratum est in militiâ Christianâ. Comparatur autem duobus
modis peritia ista; per institutionem & propriam experien-
tiam. Rursus institutio ista petitur partim ex sacris literis,
partim ex scripturis doctorum & piorum Theologorum, qui
casus conscientie ex limpidissimis fontibus Israelis, non verò
ex impuris hominum lacunis soluendos esse atque decidendos
didicerunt. Quam quidem provinciam cum non ita multi
ex nostris susceperint, ego, qui omnes Theologie partes pro ta-
lento mihi diuinitus concessio illustrare aggressus sum, putavi
mihi faciendum, ut amplissimam hanc materiam ad certâ
artis præcepta reuocarem, & multa in pauca contraherem,
& perspicuitatem cum breuitate coniungerem, & denique
quæ apud Casistas bonæ notæ inueni, aut ex praxi & propriâ
experientia hausi, cum iis, qui in palæstra tentationum exer-
centur, communicarem. Quam in re feci quod potui. Qui in-
genio superent, multos numeros: qui rerum scientia & doctri-
na excellent, plures inuenias: qui experientia harum rerum
superent, longe plurimos reperias: qui verò ad hæc omnia
nonnullam facultatem, licet parvam & tenuem, aut lumen

E P I S T O L A

ordinis adiunxerint, sed magnum studium, paucos, nisi vehementer fallor, numerabis. Hunc verò meum qualemcunque laborē vt T. C. Princeps Illustrissime, offerrem ac dedicarem, causa me impulit nonnulla. Cū enim difficili hoc tempore, quo apud nos omnia bellicis clamorib. perstrepunt, non sine magno labore lucubrationibus hisce manum extremam imposuissem, & diu multumque deliberassem apud animum meum, cui hanc operam, veterē consuetudine, nostris etiam approbatā temporibus, destinarem, visum fuit faciendum, vt ex iis locis aliquem deligerem, quō funesta hac belli vis nondum penetrauit. Difficile siquidem est eō loci patronum literarum inuenire, vbi communis illa sc̄uientis bellicalamitas magnatum animos distrahit. Nimirum literę nostrę sunt togę atque pacis socię. Conuerti itaque oculos ad vestrum Septentrionem, Illustrissime Princeps, Dn. Clementissime; & nominatim T. C. augustum nomen huic operi pręscripsi, adductus fulgore Pietatis, Religionis, Clementię, Mansuetudinis, Moderationis, Morum integritatis, Vitęque probitatis; quas virtutes in T. C. exosculantur, admirantur, & vt DEVS Opt. Max. illas T. C. proprias & perpetuas esse velit precantur viri pietate, doctrinā & honore cumulatissimi. Huc accedunt innumera beneficia, quę in T. C. aulā multos iam annos experti sunt Pincieri & illorum consanguinei, quos cognatione attingo proximā. Hęc me causę impulerunt, Princeps Potentissime, vt hos qualescunque lucubrationum mearum fœtus prę ceteris T. C. offerre auderem. Eadem, nisi fallor, tuam istam Clementiam

in fa-

DEDICATORIA.

in fastigio tam excelsso eminentem movebunt, ut eos in publicum sub Augusti nominis sui patrocínio tutelaque prodissese patiatur. Serena itaque frontem, Princeps inclyte, fidus Septentrionis illustrissimum, & hoc erga T. C. subiectionis testimonium lato vultu accipe, tuæ authoritatis prasidio sustine, nominis splendore illustra, & clementiæ benignitate defende. Ita DEVS exercituum ex alto benedicat T. C. & calamitoso hoc tempore suæ Ecclesiæ quàm diutissime tueatur. Scripsi Herbornæ, Kalend. Martii. Anno Christiano M. DC. XXI.

Illustriss. T. C.

addictissimus

Iohan. Henric. Alstedius.

PRÆ

P R Æ F A T I O A D
L E C T O R E M.

Septem
classes scho-
læ tenta-
tionum.

Septem sunt classes & gradus, quibus constat Schola illa tentationum, quæ frequentanda est nobis quamdiu in hac lachrymarum valle versamur. Nullas enim in hac militiâ habemus inducias, ne ad momentum quidem, ita ut Christianus porta bene cecinerit:

Nunquam bella piis, nunquam certamina desunt:

Et quo cum certet, mens pia semper habet.

- I. *Principio* enim ingens peccati atrocitas nos exercet, atque nobiscum confligit. Peccati, inquam, numerus siue multitudo, pondus siue magnitudo, & perseverantia siue profunditas, nobis est molesta, & nos duobus modis vexat. Nam ad dextrâ, peccati perpetrandi suauitas & vultus meretricius nos seducit, inque barathrum fœditatis præcipitat: è contrario ad sinistram, recordatio peccati perpetrati conscientiam stimulat. Quod attinet ad primam molestiam, dici non potest, quàm grauis illa sit electis Dei filiis. Magnâ enim cum difficultate contra peccati inhabitantis tumultuantem vim arma capiuntur. In corde siquidem residet peccatorum mater fœcundissima concupiscentia, quæ contra Dominum & legem ipsius absque intermissione militat, sæpeque præualens captiuos nos ducit, ad malum sollicitat, spiritum & animi quietem perturbat, cor exedit, animam & corpus macerat, usque adeo quidem, ut vires utriusque languescant. Est autem eò nocentior hic hostis, quò magis nobis est propinquus. Caro siquidem nostra est hostis noster domesticus. Quòd si cum isto hoste conflagere necesse habea;

P R A E F A T I O.

habeamus, ad dextram ipsi opponere debemus crucem Christi & auxilium Spiritus sancti; ad sinistram, vnicam Christi satisfactionem & amorem Dei. Nonverò existimandum est, hostem illum & impetum ipsius in nos planè posse frangi. Satis nobis esse debet, si luctemur cum inter-
nis cogitationibus carnis, iam malitiosis, iam voluptuosis, iam ambitiosis, iam infructuosis, & masculè resistamus pec-
catis carnis externis, vt sunt scortatio, adulterium, furtum & similia opera tenebrarum. Atque hæc est prima classis, è
quâ homini peccatori eundum est in *secundam*, quæ est legis
accusantis, & hoc fulmine nos prosternentis: *Maledictus om-
nis, qui non permanet in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis, vt
ea faciat.* Huic terrori opponere oportet iustitiam Christi,
qui nobis factus est à Deo Patre sapientia, iustitia, sanctifi-
catio & redemptio; & factus est pro nobis maledictio, chiro-
graphumque legis sustulit, implendo pro nobis perfectè o-
mnem iustitiam, & illam perfectè nobis donando & impu-
tando, donatoque Spiritu suo studium iustitiæ magis magis-
que in hac vitâ inchoando, in vitâ denique alterâ legis obe-
dientiam in nobis perfectam efficiendo. Hanc secundam
classem sequitur *tertia*, in quâ peccator fulmine legis terri-
tus & tantum non exanimatus, iræ Dei metu & sensu ad-
huc magis percellitur, & hoc velut igne consumitur, aut sal-
tem vstulatur & torretur. Hic ignis extinguendus est affuso
sanguine Christi, & superfuso largissimo lachrymarum, ex
corde resipiscente deriuatarum, flumine. *Quarta* classis est
malæ conscientix, quæ instar hostis mordacissimi nos accu-
sat, contra nos testatur, nos damnat, excarnificat, flagellat.
Hostis tam sæuus superatur verâ fide, quâ confugimus ad
Christum, medicum conscientiarum optimum maximum,
& quoties conscientia peccati admissi excruciamur, em-
plastrum sanguinis eius imponimus vulneri, adeoque læti
recordamur remissionis peccatorum, quam credimus in
Symbolo Apostolico. In quatuor hisce classibus luctamur

II.

III.

IV.

)(

cum

P R A E F A T I O.

- eum carne & sanguine, siue nobiscum ipsis, & aduersus nos ipsos. Non verò tantum nobis luctandum est aduersus carnem & sanguinem, sed etiam aduersus principatus & potestates, mundi dominos, rectores tenebrarum seculi huius, & spirituales malitias, id est, contra diabolum & ipsius exercitum, malos angelos.
- V. In *quintâ* igitur classe nos exercet *scilicet* ille hostis, diabolus; qui nunc se transformatur in angelum lucis & blanditiis suis nos ad carnalem securitatem inducit; nunc germano suo vultu apparet, & in desperationis laqueum induere nos satagit. Nostri officii hic est, imbecillitatem carnis agnoscere, & ad Christum, ducem caputq; nostrum confugere. Hic enim venit, ut destrueret opera diaboli, & reuera etiam destruxit. Hic orat pro nobis: hic donat nos Spiritu suo sancto, qui debellare hunc hostem nos docet: hic mandat suis angelis, ut nos portent suis manibus, nosque in omnibus viis nostris custodiant: hic deniq; pugnat ipse pro nobis. Quando hunc hostem vicimus, ecce alius impetum in nos facit, & in *sextâ* classe nos detinet. Ecquem verò iniquies, hostem? Mundus est, vno verbo: domus illa mortis, fletus & gemituum, peccati & omnis generis scelerum sentina, scandalorum officina, fabrica calumniarum, spelunca insidiarum. Aduersus hunc hostem ita pugnabimus, ut confugiamus ad Christum, qui mundum vicit, & cogitemus nos esse aduenas & viatores in mundo, ideoque sic mundo utamur, ut ipso non abutamur, deniq; ut huic seculo non conformemur, neque respiciamus retro, sed immundo mundo renunciantes ex ipso properemus ad ea, quæ sunt sursum. In
- VI. *septimâ* denique & *supremâ* classe huius scholæ habemus aduersarium Deum, qui nonnunquam hostili more nobiscum agit, & nos quasi interfecturus inuadit, arduâ sanè luctâ à mediâ nocte ad auroram nobiscum conficiens, quemadmodum Iacobo Patriarchæ accidisse legimus. In hoc conflictu ita nos gerere oportet, ut Deum non dimittamus, donec nobis benedixerit. Quod si videatur Deus nos deseruisse,

P R A E F A T I O.

se, instemus supplicando & gemendo, adeo quidem, ut singultu & rugitu cordis contriti curiam cœlestem impleamus, inque mediis tentationum procellis cogitemus illud Scripturæ sacræ compendium, & beneficiorum Dei fasciculum: Iohan. 3. v. 16. *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Item istud ecclesiæ doctoris dictum: *Regnum Dei nobis conceditur, promittitur, ostenditur, traditur. Conceditur in prædestinatione, promittitur in vocatione, ostenditur in iustificatione, traditur in glorificatione.* Atque hæc est schola tentationum, quam in hoc opere aperire studio habuimus, secuti ductum S. literarum, & vti eximiorum Calistarum operâ; videl. Augustini, Theologiæ Germanicæ, Thomæ Kempis, Guilielmi Perkinsi, Othonis Casmanni, Iohannis Azorii, Wilhelmi Zepperi & Iohannis Gerhardi. Quod restat, Deum oro, ut omnibus afflictis conscientiis adsit gratia Spiritus sui sancti, hoc inprimis tempore, quo omnia empusam repræsentant, adeo quidem, ut quis optimo iure scripserit threnos Germaniæ, quod pios quosdam paulo post Caroli Magni tempora fecisse legimus. Quanquam quid dico, threnodiam esse scribendam? Gaudendum potius nobis est, quòd Deus in schola crucis nostram petulantiam castigat, patientiam probat, & nos ad vitam æternam præparat, ut ibi, superatis fortiter hostibus nostris, celebremus nuptias Agni, cui hunc hymnum hoc exulcerato seculo quotidie canamus: *Dignus est Agnus ille mactatus, qui accipiat virtutem, & diuitias, & sapientiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem. Sessori throni, & Agno, benedictio, & honor, & gloria, & robur, in secula seculorum.* Apoc. 5. v. 12. 13.

INDEX CAPITVM THEOLOGICÆ CASVVM.

Caput.	Pagina.
I. De fine Theologia casuum, qui est Tranquillitas contentata conscientia.	pag. 1.
II. De Subiecto Theologia casuum, quod est conscientia hominis.	6.
III. De tribus mediis quibus conscientia afflicta redditur tranquilla.	47.
IV. De partibus militia Christiana.	50.
V. De casibus conscientia circa primum Symboli articulum.	55.
VI. De casibus conscientia circa sex fidei catholica articulos de Iesu Christo.	77.
VII. De casibus conscientia circa octauum Symboli articulum, qui est de Spiritu Sancto.	118.
VIII. De casibus conscientia circa nonum Symboli articulum, qui est de Ecclesia Catholica & communione sanctorum.	126.
IX. De casibus conscientia circa decimum Symboli articulum, qui est de remissione peccatorum.	143.
X. De casibus conscientia circa vndecimum Symboli apostolici articulum, qui est de resurrectione carnis.	158.
XI. De casibus conscientia circa duodecimum Symboli Apostolici articulum, qui est de vita aeterna.	179.
XII. De praecognitis casuum conscientia circa Decalogum.	192.
XIII. De casibus conscientia circa primum Decalogi praeceptum.	241.
XIV. De casibus conscientia circa secundum Decalogi praeceptum.	259.
XV. De casibus conscientia circa tertium Decalogi praeceptum.	263.
XVI. De casibus conscientia circa quartum Decalogi praeceptum.	284.
XVII. De casibus conscientia circa quintum Decalogi praeceptum.	295.
XVIII. De casibus conscientia circa sextum Decalogi praeceptum.	324.
XIX. De casibus conscientia circa septimum Decalogi praeceptum.	353.
XX. De casibus conscientia circa octauum Decalogi praeceptum.	373.
XXI. De casibus conscientia circa nonum Decalogi praeceptum.	409.
XXII. De casibus conscientia circa decimum Decalogi praeceptum.	431.
XXIII. De casibus conscientia circa praesationem in genere.	432.

INDEX CAPITVM.

- XXIV. De casibus conscientia circa primam orationis Dominica Tabulam. 446
- XXV. De casibus conscientia circa secundam orationis Dominica Tabulam. 456
- XXVI. De casibus conscientia circa sacramenta in genere, & circa Baptismum & sacram Cœnam in specie. 479.
- XXVII. De casibus conscientia circa Disciplinam ecclesiasticam. 515.

Finis Indicis Capitum in Theologiâ casuum
comprehensorum.

XC 3

METHO-

METHODVS THEOLOGIAE

CASVVM.

Finem suum; qui est tranquillitas conscientia. cap. 1.

*Theologia
casuum
explicat*

Subiectum suum; quod est conscientia hominis. cap. 2.

*Media, per
qua finis in
subiectum in-
troducitur.*

Species. ca. 3.

Partes. cap. 4.

*In mediis illis
tria sunt vi-
denda, vide-
licet*

*Classes, &
quibus*

*Prima soluit quaestiones con-
scientia circa symbolum apo-
stolicum. c. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11.*

*Secunda soluit casus consci-
entia circa decalogū. c. 12. 13.
14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22.*

*Tertia expedit casus consci-
entia circa orationem Domi-
nicam c. 23. 24. 25.*

*Quarta & quinta solunt
quaestiones conscientia circa in-
stitutionem baptismi & sacra
cena. c. 26.*

*Sexta soluit casus conscientia
circa Disciplinam ecclesiasti-
cam. c. 27.*

METHO

(X)

SE-

SEPTEM ADMINICVLA MI-
LITIÆ CHRISTIANÆ.

*Peccatum odisse atq. fugere decet hominem Dei siue militem Chri-
sti. Nam*

Deus Pater, prosequitur nos, filios suos, ineffabili amore; idē-
que odit peccatum, & ab illo nos auocat partim mandatis & interdi-
ctis, partim promissionibus & comminationibus, partim denique
beneficiis & iudiciis. I.

Filius Dei, secunda persona Trinitatis, nostra causa assumfit
carnem nostram, ut à peccato nos liberaret; orauit pro nobis, & ad-
huc in cælo idem facit; gustauit sensum ira Dei propter peccata nostra;
resurrexit à mortuis & ascendit in cælum, ut nos quotidie resurga-
mus ex morte peccatorum, & fide vitæ sanctæ in cælum ascenda-
mus; ille denique in ultimo iudicio in lucem proferet omnia peccata,
eque seuerè vliſcetur. II.

Spiritus Sanctus, nos regenerat, sanctos motus amat & in
filiū Dei excitat, peccatis fugatur, & sapius fugatus sinit hominem in
peccatorum cæno impuram exhalare animam. III.

Sancti angeli, semper nobis adsunt, conuersione nostra dele-
tantur, peccatis fugantur, sanctimonia vitæ alliciuntur, pro salute fi-
liorum Dei vigilant & pugnant, impuros canes & porcos variis ma-
lis afficiunt. IV.

Mali angeli, hostes nostri infensissimi, peccatum nobis suā-
dent, ut exitium sempiternum nobis accersant. V.

Nos ipsi, in nobis habemus innumera, quæ odium & fugam
peccati suadent: putà conscientia, tribunal illud Dei; discrimen ho-
nestorum & turpium; anima & corporis nostri excellentia, & alia
his similia. VI.

VII. Proxi-

VII. Proximus noster, si pius est, offenditur & contristatur, si videat nos peccare: si malus est, confirmatur in suo peccato per nostrum peccatum: si infirmus est, seducitur, & suo ipsius, & nostro malo.

THEO.

THEOLOGIAE CASVVM

CAPVT I.

De fine Theologiæ casuum, qui est tranquillitas tentatæ conscientia.

PRÆCEPTA.

THEOLOGIA casuum est prudentia supernaturalis de tranquillitate conscientia.

In eâ videre oportet finem, subiectum, & media per quæ finis in subiectum introducitur.

Finis Theologia casuum est tranquillitas conscientia tentatæ; siue, quod idem est, solutio casuum conscientia.

REGVLÆ.

I. Theologia Casuum est pars theologiæ practicæ, de pacandâ conscientia hominis tentati.

Theologia casuum quid sit?

Quemadmodum philosophia diuiditur in theoreticam & practicam: ita etiam theologia rectissime diuidi potest & debet. Cum enim illa versetur in cognitione veri & actione boni, nemo non videt, illam esse habitum mixtum ex scientiâ & prudentiâ: ita vt frustra sint, qui contē-

Besold. i. de lib. p. 390.

dunt theologiam esse vel theoreticam tantum, vel practicam tantum. Nos hactenus per Dei gratiam tradidimus integrum systema theologiæ theoreticæ: superest vt deinceps quoque tradamus integrum theologiæ practicæ corpus, in quo princeps est theologia casuum, quæ aliis dicitur *Soterologia*, *Schola tentationum*, & *Studium casuum conscientia*. Ea verò nihil est aliud, quàm doctrina tradens modum tranquillandi conscientiam hominis tentati. Hinc finis ipsius statuitur decisio casuum siue scrupulorum & quæstionum conscientia: id est, talium quæstionum, quæ obiciuntur homini pietatem professo, & in pietatis studio progressus facturo. Quod ideo monere oportet, vt quæstiones conscientia discernan-

A

tur

tur à *questionibus scientiæ* siue controuersis theologicis. Nam illæ sunt præctica, id est, respiciunt piam hominis Christiani vitam: hæ sunt theoreticæ, id est, respiciunt eruditionem theologicam. Illæ deciduntur à Casistis, quos vocant, vt conscientia sit in tuto: hæ deciduntur à Polemicis, vt scientia rerum theologicarum sit in portu. Ex his intelligere est, quàm sit necessaria & utilis theologia Casuum. Agitur enim hic non de finibus agrorum, aut de prædiis & thesauris caducis, sed de animarum salute, quam variarum tentationum procellis impediti quotidie experimur.

*Theologia
casuum unde
petenda?*

II. Theologia casuum ex vno Dei verbo est petenda.

Iesus Christus, Præphetæ & Apostoli per omnes diligentia numeros impleuerunt partes officii sui doctoralis, adeoque inter alia etiam hoc egerunt vel in primis, vt consternatis & fluctuantibus conscientiis solidam adferrent & suppeditarent consolationem. Vnde concludere licet hæc duo: esse videlicet quandam doctrinam, quâ infirmorum & afflictorum conscientia informetur iuxta & tranquillentur: & hanc doctrinam in verbo Dei esse patefactam. Bonus itaque Casista is demum fuerit, qui ex hoc limpidissimo fonte casus conscientia soluere, & laborantium inquietos animos recreare adlaborat.

*Quanam in
re posita sit
tranquillitas
conscientia?*

III. In prænotione finis Casista perpendere debet, quanam in re posita sit tranquillitas conscientia, & quotuplex sit tentatio.

Cùm enim finis theologia casuum propositus sit tranquillitas conscientia tètata, omnino necesse est, vt hæc duo præcognoscantur. Quod autem attinet ad *conscientia tranquillitatem*, oportet cogitare Maximam illam: *Conscientia ratio est duplex. Aut enim in scholâ legis, aut in scholâ euangelij consideratur.* In scholâ legis illa demum conscientia tranquilla est, quæ vel vniuersam legem seruat; quo pacto Adam in statu integritatis tranquillam habuit conscientiam: vel est libera ab hoc vel illo peccato: vtputa ab ebriositate, adulterio, &c. In scholâ euangelij illa conscientia est tranquilla, quæ est lora sanguine Christi. *Rom. 5. vers. 1. 1. Iohan. 1. vers. 7.* Hoc fundamentum probè est tenendum. Si quis enim inueatur legem siue decalogum, fieri non potest quin sentiat conscientia punctiones & varias anxietates; quas euangelium per sanat. *Tentationum genera* iam videamus. Principiò tentatio, proficiscitur vel à Deo, vel à creaturâ. *Tentatio profecta à Deo* appellatur diuina: estque nihil aliud, quàm probatio, quâ Deus sapienter & iustè humani cordis abdita patefacturus, vt vel sibi ipsi, vel aliis innotescant, experimento quopiam, prout vult, elicit ad nominis sui gloriam. De hac tentatione passim loquitur Scriptura *Genes. 22.*

*Quam
varia sit
tentatio?*

vers. 12. Exod. 15. vers. 25. cap. 16. v. 5. cap. 20. vers. 20. Deut. 4. vers. 32. 34. cap. 8. vers. 2. 3. 16. 17. cap. 13. v. 3. c. 29. v. 3. 2. Chron. 32. v. 31. Job. 7. versic. 18. cap. 34. vers. 37. Psalm. 28. vers. 2. & 66. vers. 11. & 139. vers. 1. Ierem. 12. vers. 3. Zach. 13. vers. 9. Iohan. 6. vers. 6. 1. Corinth. 3. vers. 13. cap. 10. vers. 13. cap. 11. vers. 19.
 Tentatio ista diuina est electorum vel reproborum. Illa est, quâ Deus vt benignus pater tentat electos vt filios igne probationis, vt ipsi intelligant quid sint & possint, & vt aliis ipsorum fides ac virtus innotescat. *Exod. 20. vers. 20. 1. Corinth. 10. vers. 13. hæc est,* quâ Deus vt dominus & iudex seuerus tentat reprobos vt hostes suos igne consumptionis, vt ipsi discant quid sint & possint, & vt aliis ipsorum infidelitas, hypocrisis & malitia innotescat. *Exod. 16. vers. 5. Deut. 13. vers. 3.* Posterior ista tentatio est actiua, vel permissiua. *Tentatio actiua* est, quæ perficitur diuinâ actione: videlicet beneficiis & iudiciis siue pœnis *Rom. 2. vers. 4. Psalm. 21. vers. 10.* *Tentatio permissiua* est, quâ Deus iusto iudicio impios permittit ipsorum & Satanæ libidini, atque finit eos ire vias suas, vt nota fiat ipsius potentia & patientia. *Rom. 1. Actor. 14. vers. 16.* Cæterùm Deus tentat homines, tum pios tum impios, per res secundas & prosperas, vel aduersas & asperas. Illo modo tentauit Salomonem: hoc Iobum: Hinc tentatio diuina diuiditur in eam, quæ est *prosperitatis & afflictionis.* Illa dicitur tentatio à dextris, hæc à sinistris. *Tentatio profecta à creaturâ* est Diabolica, vel humana. *Tentatio Diabolica* est, quâ Diabolus tentat hominem, vt ipsum inducat & impellat ad malum, atque ita in æternum præcipitet exitium. Hic enim leo infernalis obambulat & quærit quem deuoret. *1. Petr. 5.* dum adhibet has machinas & tormenta. *1.* Prauarum cogitationum instillationem. *2.* Occasiones & obiecta quibus ad peccandum solent homines allici & inuitari. *3.* Inclinationem & commotionem vitiosæ nostræ naturæ. *4.* Securitatem in rebus secundis. *5.* Desperationem in rebus aduersis. Atque hi sunt laquei, retia & casses, quibus venator & veterator ille homines capit. *Tentatio humana* est, quæ hominem authorem habet. Tentat autem homo vel Deum, vel seipsum, vel alium hominem. *Homo tentat Deum* duobus modis: videlicet abutendo eius longanimitate, misericordiâ, liberalitate, & variis beneficiis, vel illicita ab ipso postulando. Ira Israelitæ tentarunt Deum *Exod. 17. 1. Cor. 10. & Pharisei Christum. Matt. 6.* Unde huiusmodi tentatio dicitur *Pharisaica & tentatio presumptionis.* Quando homo tentat seipsum, vel alium, hoc nimirum fine, vt malum siue peccatum perpetretur, *tentatio* solet dici *seductionis.* *Tentat autem homo seipsum,* quando à propriâ cupiditate abstrahitur & inescatur *Iacob. 1.* Atq; hæc est illa tētatio, de quâ Apostolus *1. Cor. 10.* ait: *Tētatio vos nō apprehēdit, nisi humana,* id est, vetus ille Adam, qui in vobis habitat, sollicitat vos ad peccandū.

Quando denique *homo tentat alium hominem*, seducendo eum in peccatum, dicitur *tentatio mundi*. Mundus enim suâ vanitate & profanitate sollicitat homines ad peccandum. Quo quidem tentationis genere multi succumbunt. Nam cùm intuemur impuritatem & impunitatem aliorum, fermè imitamur exempla ipsorum, iuxta illud: *Mala consuetudo, malitiapabulum*. His ita præmissis de variis tentationum generibus, operæ pretium erit certas regulas de singulis hisce tentationum capitibus in medium adferre.

Tentatio est probationis vel seductionis.

1. Reg. *Tentatio est vel ad bonum, vel ad malum*. Illa dicitur tentatio probationis, hæc seductionis. *Tentatio probationis* est, quâ Deus filiorum suorum fidem, spem & charitatem explorat & probat per crucem: unde etiam vocatur *tentatio crucis*. *Tentatio seductionis* est, quâ homo sollicitatur, ut à Deo & Christo ad flagitium aliquod deficiat. Ex hac dichotomiâ tentationis existunt quatuor classes tentationum. *Prima* est lucta conscientiæ & conflictus animi Christo addicti cum irâ diuinâ. Atque hæc tentatio est omnium grauissima & longè acerbissima: quia conscientiam in maximas perturbaciones & difficultates coniicit. Oritur autem hæc tentationum classis ex probatione diuinâ, quæ est veluti fornax, quâ aurum, id est fides nostra, non consumitur, sed purgatur. *Secunda* est diabolica tentatio, quæ immediatè proficiscitur à Satanâ, & nominatur *tentatio blasphema*, siue *blasphemia*. *Tertia* tentatio oritur à proprio hominis peccato, eoq; tum originali, tum actuali. Hæc appellatur *tentatio carnis & mundi*. Oritur enim vel à peccato intra nos habitante, vel à peccato extra nos ab aliis perpetrato. *Quarta* tentatio oritur à phantasiâ siue imaginatione læsâ & corrupta. Hæc dicitur *tentatio melancholica*, siue *melancholia*. Atq; tres istæ tentationes pertinent ad tentationem seductionis. Porro ab istiusmodi tentationibus originem trahit *anxietas conscientia*, eaque duplex, minor videl. & maior. *Anxietas minor* est simplex metus, quo quis timet periculum æternæ damnationis. *Anxietas maior* est desperatio, cùm quis omni salutis æternæ spe destituitur. Prior illa cadit in electos, posterior non nisi in reprobos.

Anxietas conscientia est duplex.

Diuinis tentationibus sæpe admiscetur diabolica & humana.

Quomodo & quo fine Deus tentet filios suos?

2. Reg. *Diabolus, mundus & caro sæpe diuinis tentationibus intermiserunt tentationem securitatis & desperationis*. Et illam quidem adhibent, quando Deus nos tentat à dextris, hoc est, quando nobis largitur sanitatem, opes, pacem, prouentum frugum, victoriam, & id genus alia beneficia. Hanc verò adhibent, quando Deus nos tentat à sinistris, hoc est, quando nos affligit morbis, bellis, annoiæ caritate, & similibus iudiciis.

3. Reg. *Deus tentat electos uti pater filios, idque ad nominis sui gloriam & salutem ipsorum æternam*. Ita tentauit Abrahamum Gen. 22. ita Iobum, & alios sanctos. Probauit, inquam, eos ut igne probatur aurum Zach. 13. Syrach. 2.

Hinc

Hinc sancti regunt Deo gratias pro istiusmodi tentatione. *Iudith. 8. v. 21.* Sunt enim salutares fines huius tentationis, hoc ordine. 1. Vt sanctorum fides & obedientia explorata pateat tum in se, tum aliis. 2. Vt filii Dei discant vires & virus peccati, hostiumque se impugnantium acerbiter. 3. Vt sancti discant Christi & Spiritus sancti potentiam, & suam impotentiam siue infirmitatem. 4. Vt sancti homines in hoc clibano tentationum examinati inflammentur fide & bonis operibus. 5. Vt vim verbi Dei magis magisque percipiant. 6. Vt impii terreantur multiplici piorum probatione & calamitate. Sic itaque Deus tentat filios suos, ut ipsi & alii pii meliores fiant, & ut impii inuitentur ad pœnitentiam atque fiant inexcusabiles, cogitentque sibi longè acerbiores pœnas subeundas esse, nisi resipuerint.

4. Reg. *Qui tentantur, vel sunt electi, vel reprob.* Falsum itaque est hoc mundi præiudicium, quod omnis tentatus sit reprobus: quale erat iudicium amicorum Iobi. *Iob. 5. v. 1. 2. 3. 4. 6. 14. v. 6. 7. 8. 9. 18. 19. & aliorum. Psal. 42. v. reprobus?* *An omnia tentatus sit* 4. *Luc. 13. v. 1. Iohan. 9. v. 2. Act. 18. v. 3.* Contra hoc præiudicium, graue profecto illud & admodum vulgare, teneantur sequentia. 1. Scriptura felices prædicat pios, qui variis tentationibus & afflictionibus exercentur. *Iob. 5. v. 17. Psal. 94. v. 12. Prov. 3. v. 11. Matth. 5. v. 10. Luc. 15. v. 27. Act. 14. v. 22. Rom. 5. v. 3. 6. 8. v. 17. 2. Tim. 3. v. 12. Iacob. 1. v. 2. 12.* Ex quibus locis discere est, pios in mediis tribulationum flammis esse amicos Dei, Christi discipulos & cœliciues. 2. Recta ratio & experientia docent, afflictiones & tentationes communes esse piis ac impiis: vti docent exempla Esau & Iacobi, Saulis & Dauidis, Petri & Iudæ. Perperam itaque ex eo, quod communiter piis ac impiis accidit, concluditur nota propria piorum. Pertinent huc illa Patrum dicta. *Tertull. de patientiâ: O seruum illum beatum, cuius emendationi dominus instat! August. in Psal. 98.* Quantò maior est charitas, tantò maiores plagæ. *Ibid.* Cum blandiris, pater es: & cum cædis, pater es. Ideo blandiris, ne deficiam; cædis, ne peream. *Ibid.* Illi Deus irascitur, quem peccantem non flagellat. *Clemens Alexandr.* Proximus Deo, plenissimus flagellis. 3. Fructus tentationis electorum est manifestatio spiritus, quo ipsi reguntur, & ipsorum spiritualis perfectio, eaque tum interna, tum externa, ut nempe illi discant viuere piè quantum ad Deum, sobriè quantum ad se, & iustè quoad proximum. Non itaq; fieri potest, ut tentatio quæuis sit indicium impietatis & infelicitatis.

* * *

De subiecto theologiæ casuum, quod est conscientia hominis.

P R A E C E P T A.

Subiectum theologia casuum est conscientia hominis, quæ est vis intellectus de particularibus hominis actionibus, in alterutram partem, vel pro ipso, vel contra ipsum, statuens.

In conscientia hominis oportet videre partim conscientia actiones, subiectionem & species, partim officium hominis circa conscientiam.

Actiones conscientia sunt duæ, testificatio & iudicii exercitatio. Dicuntur aliâs officia conscientia, item potestas conscientia.

Testificatio conscientia est, quâ illa perhibet testimonium, rem aliquam factam esse, vel non esse factam. Rom. 2. v. 15. 2. Cor. 1. v. 12.

Exercitatio iudicii est, quâ conscientia iudicium exercet, siue pronuntiat de cogitationibus, dictis & factis hominum, an bona sint vel mala. 1. Ioh. 3. v. 20. 1. Cor. 4. v. 4. Rom. 2. v. 15.

Subiectio conscientia est, quâ illa Deo & verbo eius est subdita. Iacob. 4. v. 12.

Species conscientia sunt, quod alia sit bona, alia mala.

Conscientia bona est talis vi creationis, vel regenerationis.

Conscientia mala est vel mortua & dormitans, vel expergescens & vigilans.

Officium hominis circa conscientiam, est bonam conscientiam acquirere, & acquisitam conservare.

R E G V L A.

Quid sit conscientia?

I. Conscientia est vis intellectus practici in creaturâ rationali, statuens de rebus gestis.

Conscientia vox apud Latinos, ut apud Græcos συνέσκησις, notat scientiam cum scientiâ coniunctam. Scire namque est vnus tantum apud se. Conscire verò notat scientiam cum scientiâ coniunctam. Est autem illa coniunctio gemina. Primum enim vi conscientia homo sibi conscius est de eo, quod cognoscit aut cogitat. Deinde homo scit vnâ cum Deo id quod fecit. Homo siquidem illius rei sibi est conscius apud semetipsum, quam Deus de illo iam ante cognouit: ita ut habeat duos suarum cogitationum testes, Deum videlicet & seipsum siue conscientiam suam. Deus est primus & præcipuus, conscientia secundus & Deo subordinatus testis, pronuntians pro homine, vel contra hominem. Idem iudicium esto de scientiâ angeli. Nam conscientia cadit in omnes creaturas rationales: quia hæc solæ præditæ sunt huiusmodi intellectu, qui conscientia

entiâ tanquam regulâ indiget, ad actiones suas rectè gubernandas, Vnde intelligi potest, conscientiam neque in brutas animantes, neq; in Deum cadere. *Non illud*, quia bruta destituuntur ratione. *Non hoc*: quia cùm Deus ipsa sit sanctitas & iustitia, non indiget conscientia, ad actiones suas ordinandas. Cæterùm conscientia est vis siue potentia intellectus practici: quia actiones illius non consistunt in electione aut reiectione, quæ sunt officia voluntatis: neq; in affectibus, uti sunt gaudium, tristitia, amor, odium: sed in vsu rationis. Hinc quemadmodum ratio quantũ ad actum primum non potest amitti: sic nec conscientia, vt vt actus secundus sæpe cesset. Dixi, quòd conscientia sit vis intellectus practici: quia cùm intellectus theoreticus versetur in contemplatione veri & falsi, practicus in consideratione & inspectione boni & mali, nominatim verò in diiudicatione actionũ singularium, bonæ ne sint an malæ; & verò conscientia proprium sit de bonitate & malitiâ factorum singularium, siue horum & illorum, iudicare & statuere, utiq; sub intellectu practico (alii appellant rationem practicam.) illa comprehenditur. Atque hoc est, quod dicunt theologi, *Conscientiam iudicare de rebus trifariam: suggerendo videl. hoc esse à nobis factum, illud non esse factum: hoc posse fieri, illud non posse: hoc bene factum, illud secul.* Quare concludamus illud de conscientia definitione, & dicamus, conscientiam esse partem intellectus, quâ quis quid cogitet, quid velit, quid appetat, & omnino animo suo cognitum & comprehensum habeat, probè nouit, & de omnibus illis Deo perhibet testimonium, aut pro nobis, aut contra nos. Hinc conscientia est veluti tribunal, quod Deus in homine sibi erigit.

II. Status naturalis conscientia in quolibet homine talis *Potestas & subiectio conscientia qualis?* est, vt illa medio inter Deum & hominem loco sit posita, ita quidem, vt sit infra Deum & supra hominem.

Status siue conditio conscientia est naturalis, supernaturalis, vel præternaturalis, *Status naturalis* est, quem conscientia obtinet ex creatione: *supernaturalis* est, quem habet ex redemptione: *præternaturalis*, quem habet ex lapsu protoplastorum & peccatis inde ortis. Hic agendum est de statu eius naturali & supernaturali. Principio status conscientia supernaturalis fundatur in naturali, & proinde illum præsupponit, non abolet: non tollit, sed extollit. Oportet itaque quàm diligentissimè attendere, quomodo se habeat status ille naturalis in quolibet homine. Ita autem se habet, vno verbo. Conscientia intermedio loco est posita inter Deum & hominem, ita vt sit infra Deum & supra hominem. Vnde *Subiectio cõscientia quomodo se habet?* nascitur conscientia subiectio & potestas. *De subiectione conscientia* est regula: *Deus solus verbo suo obligat conscientiam*: verbo, inquam, legis & euangelii. Ratio canonis est: quia solus Deus in conscientiam habet potestatem, vtpote

utpote qui creauit & regit illam: quiq; solus est legislator ille, qui potest perdere & seruare animam, prout leges eius vel obseruantur, vel violantur. *Iacob. 4. v. 12.* Ex quo efficitur, nullius hominis mandatum aut legem posse ex suo arbitrio, aut propriâ suâ vi ac potestate obligare conscientiam, iuxta regulam: *Lex obligat conscientiam, quatenus ad Deum refertur.* Ergo leges hominum directè & immediatè, & ex se non possunt obligare conscientiam, sed indirectè & mediatè, quatenus consentiunt cum lege Dei, & ab illâ tincturam, vt sic loquar, accipiunt. Quâ in re quia plurimum est situm, paulò fufius & diligentius illam tractabimus. *Causa*, quâ conscientia impellitur ad sententiam ferendam, est omne id, quod conscientiam obligat, id est, quod auctoritatem habet ipsam ordinandi & regendi. *Obligare autem conscientiam*, est illam vrgerè & adigere, vt vel excuset & accuset, vel indicet quid fieri aut non fieri possit. Istiusmodi obligatio in foro conscientiae fit duobus modis. Aut enim est immediata, aut mediata. Illam in scholis vocant propriam, hanc impropriad. *Immediatè conscientiam obligat* res illa, quæ ex seipsâ absolutissimam summamque auctoritatem & potestatem in conscientiam obtinet: cuiusmodi est lex & euangelium, siue verbum Dei libris V. & N. T. comprehensum. Quod attinet ad legem Dei, illa præcipit de rebus faciendis & fugiendis: estque triplex, moralis, iudicialis & ceremonialis. *Lex moralis* spectat officia charitatis, quæ debentur Deo & proximo. Eius compendium est in Decalogo. Duæ autem hîc tenendæ sunt regulæ. 1. *Tabula secunda decalogi cedit primæ*: seu, Charitas erga proximum subordinata sit amorî Dei, & illi cedat. 2. *Lex generalis cedit speciali.* Ita lex generalis de homicidio cedit speciali legi, qua Deus imperauit Abrahamo, vt mactaret filium *Gen. 22.* *Lex iudicialis*, siue forensis, est, quæ agit de ratione politiæ Mosaicæ. Hæc est iuris communis, vel particularis. Illa omni tempore & omni loco omnes homines ligat: utpote moralis. Hæc tantum obligat Iudæos: quippe quæ ad certi populi genium & ingenium fuit attemperata. Sed, inquis, vnde possum scire legem aliquam forensẽ apud Moſen esse iuris communis. Responſio est in promptu. Duo hîc sunt criteria. 1. *Illæ lex forensis est æterna, cuius ratio est æterna.* Ratio siquidem est anima legis, 2. *Illæ lex forensis est æterna, quæ non tantum inter Iudæos, sed etiam inter alias gentes viguit.* Sic lex de pœnâ homicidii habet vtrumque *κερτήριον*. *Lex ceremonialis* agit de ritibus in externo cultu V. T. obseruandis. Hæc ad tria distincta tempora est reuocanda iuxta totidem regulas. 1. *Ante Christi mortem lex ceremonialis obligabat conscientiam Iudæorum, & quidem Iudæorum tantum, non vero gentilium.* Erat enim inter vtrosque paries intergerinus. 2. *A morte Christi vsque ad euersionem politiæ Iudaicæ lex ceremonialis amisit vim obligandi, & facta est adiaphora.* Hinc Paulus Timotheum circumcidit, Titum verò non item. Et concilium

*Lex moralis
quomodo ob-
liget consci-
entiam?*

*Lex iudicia-
lis quomodo
obliget con-
scientiam?*

*Lex ceremo-
nialis quo-
modo obliget
conscientiam?*

cilium Hierosolymitanum *Act. 15.* decreuit, vt ecclesia ad tempus abstineret à rebus suffocatis & sanguine. Cuius decreti causa fuit infirmitas quorundam, qui ex Iudæis erant facti Christiani. His libertas N. T. nondum satis perspecta erat : ideoque ipsorum infirmitati hoc dabatur, vt ceremonias quasdam Iudaicas adhiberent. 3. *Lex ceremonialis post euersionem politie Iudaicæ. & promulgationem euangelij longè lateq; disseminati prorsus exspirauit.* Ab illo enim tempore libertas Christianorum satis superque innotuit, ita vt nullus piorum potuerit hîc allegare suam ignorantiam. Ideo recte dicunt in Scholis : *Leges ceremoniales iam sunt mortuæ & mortiferae.* Iam videamus, quomodo euangelium obliget conscientiam. Vbi primo illud tenendum est, ad personas non vocatas minimè pertinere euangelium, sed tantum ad illas, quæ vocatæ sunt. Ratio prioris est; quia sicut quicumque sine lege (*scriptâ*) peccauerunt, sine lege peribunt *Rom. 2. v. 12.* ita qui peccant sine euangelio, sine euangelio peribunt. Qui verò sine euangelio pereunt, non obligantur euangelio. Ratio posterioris est; quia omnes vocati in vltimo iudicio iudicabuntur ex euangelio. *Rom. 2. v. 16. Iob. 3. v. 15. 18.* Iam verò necesse est, vt illud, ex quo homines iudicabuntur post hanc vitam, conscientias ipsorum obliget in hac vitâ. Hîc autem grauis & momentosa incidit quæstio, *Quomodo hypocritæ, qui sunt in ecclesiâ, obligentur ad credendum euangelio?* Cùm enim illi non sint ad vitam æternam prædestinati, vtique videntur obligari ad credendum id quod falsum est: videlicet ad ipsos pertinere promissiones euangelii de gratiâ Dei & vitâ æternâ. Huic dubio ita est occurrendum. Qui vocati sunt in ecclesiam, non absolutè obligantur ad credendum salutem suam, sed hâc additâ conditione ex formulâ fœderis: Si referri desiderent in numerum discipulorum Christi. Hoc autem non cupiunt serîo hypocritæ. Sed iam videamus, quænam sint illa, quæ conscientiam mediâtè obligant, hoc est ita, vt ex se non habeant vim obligatoriam, sed vi verbi Dei. Talia autem sunt *leges humanae, iurandum, votum & promissio*: de quibus teneantur hæ regulæ. 1. *Leges ab hominibus latæ de rebus adiaphoris, siue sint ciuiles, siue ecclesiasticæ, obligant in conscientia quatenus verbo Dei congruunt, bono publico inferuiunt, ordinem tuentur, & deniq; libertatem conscientia non tollunt.* Si n. habeant has conditiones, sunt obligatoriæ vi præcepti vniuersalis, quo Deus magistratus auctoritatem ordinauit. Tale est illud *Rom. 13. v. 1.* Quòd si contingat, vt leges humanæ non de rebus mediis & indifferentibus, sed de reb. in se bonis, hoc est, à Deo præceptis, agant, tum propriè non sunt humanæ, sed diuinæ: ac proinde omnino obligant conscientiam. Denique si leges hominum sint latæ de rebus malis, tantum abest vt ius habeant in conscientias, vt potius sis in conscientia obstrictissimus, non obedire. *Act. 4. v. 19.* His ita positis, contra Papistarum sententiam disertè affirmamus,

Euangelium quomodo obliget conscientiam?

Quænam obligent conscientiam mediâtè?

neque civilem, neque ecclesiasticam iurisdictionem habere potestatem coactiuam in conscientiam. Solus enim Deus est dominus conscientiae: ita vt rectè dictum sit à Maximiliano I. Imperatore, *Conscientiis velle dominari, est arcem cæli inuadere*: & à Stephano Bathori Poloniæ rege, *Tria sunt homini impossibilia; facere aliquid ex nihilo, scire futura, & dominari conscientiis*. Quæ cum ita sint, nostri officii est, abominari psychotyrannidem Papistarum plus quàm Pharaonicam & Phalaricam. 2. *Leges humane non obligant conscientiam, quando omitti possunt sine impedimento finis ob quem feruntur, sine scandalo aliorum, & sine contemptu legislatoris*. Arque hoc dicunt fieri præter legem, non verò contra legem. 3. *Leges hominum politicae eatenus in conscientia obligant, vt earum violatio, præsertim si coniuncta sit cum scandalo aut contemptu, optimo iure censeatur peccatum*. 4. *Leges hominum ecclesiasticae sunt vel de rebus necessariis sine quibus ordo & decorum in ecclesia non potest seruari, vel de rebus adiaphoris*. Illæ obligant vi legis diuinæ, vt omnia fiant ordine & decenter: hæc non item, nisi fortè addit scandalum proximi, vel contemptus authoritatis ecclesiasticæ. 5. *Iuramentum obligat conscientiam, cum de rebus certis & possibilibus, sine dolo ad Dei gloriam est factum, ab iis qui habent potestatem se obligandi*. Si enim iusiurandum habeat istas condiciones, est pars aliqua cultus diuini: & obligat vi præcepti diuini, quod est, *Num. 30. vers. 2. 6. Votum est triplex; morale, ceremoniale & liberum. Votum morale est pollicitatio obedientiæ moralis in baptismo & S. cœnâ. Et hoc obligat omnes Christianos. Votum ceremoniale est pollicitatio obedienciæ ceremonialis in V. T. quale fuit Nazaræorum Leu. 27. Hoc obligauit eos, à quib. fuit nuncupatû. Votum liberum est de præstatione rerû externarû, quæ pietatis exercendæ causâ suscipiuntur. Et hoc est obligatorium, si congruat cum verbo Dei, nec tollat libertatem Christianam, & non repugnet nostræ vocationi, & deniq; nuncupetur absq; opinione meriti. Obligat autem huiusmodi votum vi præcepti diuini quod est Eccl. 5. v. 4. 7. Promissio simplex (ita dicitur, vt distinguatur à promissione iuratâ) est obligatoria pro arbitrio eius cui facta est: si quidem verbo Dei & honestati non aduersetur, & facta sit ab eo, qui se obligandi habet potestatem, ita vt is non fuerit circumuentus dolo & fraude; & deniq; si promissio maneat possibilis & legitima. Et hæc dicta sunt de subiectione conscientiae: iam videamus de illius potestate seu officio. Cernitur autem illa potestas in duabus actionibus: putà in testificatione & iudicii exercitatione. In testificatione conscientia tria sunt attendenda: videl. quibus de rebus testimonium reddat, quomodo & quamdiu: quâ de re sunt tres regulæ. 1. *Conscientia testificatur de secretis etiam cogitationibus, de affectionibus in voluntate, & de actionibus externis*. Hoc docet Scriptura *Rom. 9. v. 1. & Eccl. 7. v. 22.* & experientia satis confirmat: vt nihil dicam de naturâ conscientiae, quæ est actus intellectus reflexi,*

Quanta sit
potestas con-
scientiae?

flexi, quem vocant. 2. *Conscientia testificatur duob. modis: obseruando scil. ac notando qua agimus, & secretò nos in pectorib. eorum admonendo.* Hanc ob causam conscientia confertur cū notario, seu magistro scriniorū, cui perpetuò calamus est in manu, vt quæcunq; siue dicuntur, siue fiunt, consignet: quiq; ex archiuis & suo protocollo accuratè recensere potest quid elapsis retrò annis dictū sit & factū. 3. *Conscientia testificatio non solum in hac vita locum habet, sed etiam durat post hanc vitam in aternū.* Neq; n. cū homine moritur, aut cū corpore putrescit: sed nos comitatur ad tribunal Dei. *Rom. 2. v. 15. 16.* Non itaq; ab re conscientia confertur cū custode, qui perpetuò hæret lateri nostro, & singulas actiones nostras inspicit atq; obseruat. *Ad iudicii excitationem* nos vocat instituta disputatio: vbi duo sunt aduertenda: quib. nempe adminiculis vtatur conscientia in exercendo iudicio, & quibus de reb. ferat iudicium. *Adminicula.* quib. conscientia in iudicando vtitur, sunt tria: mens, synteresis & memoria. *Mens* ò vñ, siue intelligentia, est veluti promptuariū, custos & archiuū principiorum theoreticorum. Eius officium est, principia theoretica conscientia subministrare, vt iis conuincatur in disputationibus, quib. rerū veritas exquiritur. *Synteresis* est habitus siue promptuarium principiorum seu regularum practicarum. Eius officium est, regulas legis diuinæ proferre & conscientia subministrare, vt illorum ope possit censurā agere de propriis actionibus. *Memoria* officiū est, repræsentare conscientia actiones, vt de illis pronunciet ac iudicet. Indicat autem conscientia per modum ratiocinationis, quæ in scholis appellatur *syllogismus practicus*. Et is est duplex, vt docet Apostolus *Rom. 2. v. 15.* excusans videl. seu absoluens, & accusans siue condemnans. Exemplum syllogismi absoluentis est:

Qui honorat parentes, ipsi bene erit: inquit synteresis.

Tu honoras parentes: addit conscientia, opem ferente memoriā.

Ergo tibi bene erit: concludit conscientia, atq; ita pronunciat sententiam.

Exemplum syllogismi accusantis est:

Omnis homicida est maledictus: inquit synteresis.

Tu es homicida: addit conscientia.

Tu igitur es maledictus: concludit conscientia.

Quod attinet ad res, de quibus conscientia fert iudicium, illæ sunt præteritæ, vel futuræ. De rebus præteritis fert sententiam vel accusando & condemnando, vel excusando & absoluendo. *Rom. 2. vers. 15.* *Accusatio* est, quā conscientia aliquod factum iudicat esse malum. v. g. *Omne homicidium est ingens scelus.* Hac tua actio est homicidium. Ergo hac tua actio est ingens scelus. *Condemnatio* est, quā conscientia iudicat aliquem hoc vel illo facto malo promeritum esse pœnam temporalem & æternam, e. g. *Omnis homicida reus est mortis aternæ & temporalis.* Tu es homicida. Ergo reus es vtriusque illius

mortis. Hæ duæ actiones conscientia sunt admodum terribiles, & interdum statim atq; peccatum perpetratum est, interdum diu post factum, sunt homini molestæ, variaque pariunt effecta: videl. pudorem, tristitiâ, timorem, perturbationem, & sæpenumero desperationem: ita vt optimo iure vocentur compunctiones & aculei cordis, plagæ & verbera, virgæ ferreæ, & denique vermis qui cor perpetuò rodit. *Act. 2. v. 37. 2. Sam. 24. v. 10. Esa. 66. v. 24. Marc. 9. v. 44.* *Excusatio* est, quâ conscientia rem bene factam esse pronuntiat. *Absolutio* est, quâ conscientia aliquem culpâ & pœnâ liberum esse, iudicat & pronuntiat. Hinc existit confidentia & gloriatio. *Prou. 28. v. 1. 2. Cor. 1. v. 12.* ita vt *Hugo de animâ c. 9.* rectè dicat, Bonam conscientiam esse hortum deliciarum, aureum declinatorium, & gaudium angelorum. De rebus futuris conscientia fert iudicium prædicendo, & intrinsecus corda nostra certa reddendo, res quas facturi sumus, bene fieri posse aut non posse. Quâ in re singularis Dei bonitas elucescit, qui nobis incognitum & flexuosum iter ingressuris non tantum comitem, sed & ducem addidit. Quod vt plenius intelligi possit, sequentes obseruentur regulæ. 1. *Principium est omnium bonorum operum, si conscientia dicet, rem aliquam fieri posse, Deoque gratam & acceptam esse.* Ita n. est, vt Apostolus ait *Rom. 14. v. 23.* *Quicquid non fit ex fide, peccatum est, id est, Quidquid non fit ex certâ persuasionem, quod sit licitum, est peccatum.* 2. *Quidquid fit dubitante & hesitantiâ, peccatum est.* Vide *Rom. 14. vers. 14. 23.* vt si quis dubitet an possit votum nuncupare, & nihilominus illud nuncupet. 3. *Quidquid fit erranti conscientiâ, peccatum est:* vt si Missificus Missam habeat pro sacrificio à Christo instituto: vel si quis fornicationem habeat pro re adiaphorâ. 4. *Quidquid fit repugnante & reclamante conscientiâ, peccatum est:* etiam si repugnantia ista grauem errorem includat. Ita si Anabaptista coram magistratu præstet iuramentum, quod in conscientiâ suâ habet pro re illegitimâ, grauiter peccat eo ipso, quod iurat contra dictamen conscientia. Et si enim iurare non est peccatum, tamen iurare contra conscientia dictamen, est graue peccatum: quia scil. Anabaptista iudicat iusiurandum suâ naturâ esse peccatum. Hoc loco solent Casistæ explicare, quid sit conscientia errans, opinans, dubitans & scrupulosa. *Conscientia errans* est actus rationis practicæ, quo illa iudicat aliquid esse bonum, cum sit malum; & è contrario præscribit aliquid esse malum, quod est bonum: vt si quis existimet esse mentiendum aut furandum ad vitam alterius seruandam & tuendam. Hinc euincitur id, quod paulò antè diximus, quod sit peccatum agere contra conscientiam errantem, siue error ille sit verus & bona fide contractus, vt si quis existimet auaritiâ non esse peccatum: siue vitiosus & malâ fide susceptus, vt si quis existimet nullo modo esse iurandum. *Conscientia opinans* est, quando intellectus non scit,

leis, sed opinatur rem ita se habere. Scire autem est certò persuasum esse adhibitâ firmâ demonstratione : opinari est suspensò animo aliquid pro vero vel falso habere, seu, est vni parti assentiri, sed non absque formidine. Hic quæritur, An peccatum sit, aliquid facere contra propriam opinionem? Respondetur distinguendo inter opinionem, quæ versatur in foro exteriori, & illam, quæ versatur in foro conscientiæ. Quod attinet ad forum exterius, vti est iudicium vel disputatio, ibi communis opinio præferenda est propriæ opinioni : vt si quis opinetur in lunâ esse homines & prouincias integras, hæc opinio debet cedere communi opinionem tanquam tutiori. De foro conscientiæ teneatur regula paulò antea tradita: *Quidquid sit contra conscientiam, peccatum est*: siue conscientia sit errâs, siue opinans, siue rectè informata. *Conscientia dubia est*, quæ in quæstione, de quâ agitur, neutri parti assentitur. Vnde colligere licet, cur non liceat nobis agere contra dubiam conscientiam: quia scilicet is qui dubitat, neutri parti assentitur, ac proinde non potest illud, de quo dubitat, facere ex fide. Accedit, quòd dubius animus, si quippiam agat, peccati periculo sese committit. Conscientia *scrupulosa* est, quæ vni parti quæstionis per assensum accedit, verùm de parte oppositâ dubitat, an eâ sit verior, ac rursus vni parti sic assentitur, vt leuiter vel assensu recedat, vel incipiat dubitare. Idem autem iudicium est de conscientia scrupulosâ, quod de dubiâ.

III. Conscientia bona est talis vel creatione, vel regeneratione seu recreatione.

Conscientia bona quemodo se habeat?

Conscientia bona est, quæ rectè, secundùm legem vel euangelium excusat, absoluit & consolatur. Hæc Apostolo *Act. 24. v. 16.* dicitur conscientia sine offenculo, i.e. talis, quæ obicem vel impedimentum non habet. Est autem conscientia bona vel vi creationis, vel vi regenerationis. *Conscientia bona ex creatione* fuit in statu integritatis, & hominem excusauit. Excusare n. est actus conscientiæ ex ordine creationis: accusare est defectus conscientiæ contra ordinem creationis. Huius conscientiæ norma fuit lex, eaque partim implantata homini, partim promulgata *Gen. 2.* *Conscientia regenerata* est, quæ cùm suâ naturâ sit corrupta, renouatur tamen & purgatur fide in Christum per sanguinem ipsius. *Act. 15. v. 9. Heb. 9. v. 14.* in hæc duo sunt nobis videnda, proprietates & officia. *Proprietates conscientiæ regeneratæ* sunt numero duæ: videl. libertas Christiana, & certitudo salutis. Ambæ enim locum habent, non in homine externo, sed in spiritu & conscientia. *Libertas Christiana* est spiritualis & sancta immunitas per Christum nobis parata. Eius partes sunt tres, hoc ordine. i. *Immunitas à iustificacione legis moralis*, per quam fideles non obligantur in conscientia, vt

Proprietates conscientiæ regeneratæ.

ipsi in propriâ personâ perfectam legis iustitiam præstent ad sui iustificacionem : quippe qui iusti sunt fide in Christum. *Gal. 3. v. 13. Rom. 8. vers. 1.* Atque hæc libertas est communis V. & N. T. 2. *Immunitas à rigore & severitate legis*; per quam fideles in Christo sunt liberi à rigidissimâ illâ perfectissimâ obedientiæ exactiōe. *1. Ioh. 5. v. 3.* Et hæc quoque libertas communis est V. & N. T. Hinc intelligi potest, quid interfit inter præcepta legalia & euangelica. Illa sunt graua & terribilia; hæc sunt suauiâ & facilia in Christo & per Christum. 3. *Immunitas à legibus Mosaicis ceremonialibus*; per quam conscientia Christianorum N. T. sunt soluta à vinculo ceremonialium Mosaicarum. *Gal. 3. v. 25. Col. 2. v. 14. 16.* Huius loci sunt istæ Maximæ. 1. *Omnes Christiani vi libertatis Christianæ sine ullo conscientia scrupulo, liberè uti possunt rebus adiaphoris seu mediis.* 2. *Vsus rerum adiaphorarum est naturalis & spiritualis.* *Vsus naturalis* est, qui vel necessitatibus nostris subleuandis, vel honestis oblectationibus adferendis, inseruit. *Vsus spiritualis* est, cum occasione à creaturis sumtâ de rebus diuinis meditamur & loquimur. 3. *Recreationes licitæ sunt, quæ consistunt in rebus adiaphoris.* Itaque lasciuæ choreæ, lusus tesserarum, & lasciuæ comœdiæ, tragœdiæ, item quibus obscœna repræsentantur, non debent numerari in recreationibus licitis. 4. *Recreationes consistere debent in parco, moderato & licito rerum adiaphorarum vsu.* 5. *Legitimus modus utendi rebus adiaphoris, est sanctificatio earum per verbum Dei & preces.* Hanc regulam tradit Apostolus *1. Tim. 4. vers. 5.* Sanctificantur autem res adiaphoræ per verbum Dei, quando inde certi reddimur, nos iis saluâ conscientia uti posse. Deinde sanctificantur per preces, quando verum & legitimum illarum vsu à Deo petimus, & eo impetrato gratias ipsi agimus. *Col. 3. v. 17. 6. Omnia in rebus adiaphoris debent referri ad gloriam Dei.* Ita iubet Apostolus. *1. Cor. 10. vers. 37.* Referemus autem omnia ad nominis diuini gloriam, si rebus mediis utamur tanquam signis & tabellis, in quib. gratiæ, virtutes & dona, quæ Deus per Spiritum S. in cordibus nostris operatur, eluceant. e.g. vestes tales nobis cōparandæ sunt, quæ grauitatis, modestiæ, sobrietatis, frugalitatis & humilitatis nostræ sint indices. 7. *Vsum rerum mediarum restringere debent lex charitatis & leges humana vtilis atque salubres.* Ratio prioris est; quia libertas Christiana in vsu rerum externarum cedit charitati, cuius lex iubet, ne rebus mediis utamur cum damno vel offensione fratris infirmi. *1. Cor. 8. v. 15.* Ratio posterioris est; quia vsus legitimus rerum adiaphorarum circumscribitur legibus humanis, siue illæ sint ecclesiasticæ, siue ciuiles. Hinc res per se mediæ propter decretum Apostolicum, quo illæ fuerunt circumscriptæ, appellantur onera necessaria. *Act. 15. v. 28. 8. In tantum rebus adiaphoris vtendum est, in quantum pietati nostræ promouenda non officiunt.* Merus itaque libertatis Christianæ abusus est, corpus ita cibo & potu onerare, ut ineptus

sis ad munia vocationis obeunda. 9. *Rerum adiaphorarum vsus contineri debet intra limites vocationis nostræ*: hoc est, iis vtendum est secundum vocationis nostræ gradum, secundum facultates & conditionem nostram. Magnus itaque libertatis Christianæ abusus est, si ciuis cum barone cerneret de luxu in cibo, potu & vestitu. Altera proprietas conscientię regeneratę est *infallibilis certitudo remissionis peccatorum vitęque aternę*, quā homo Christianus in suā conscientiā ordinariē, sine speciali reuelatione, infallibiliter certus est de suā propriā salute, primò omnium & maximè per fidem, & deinde secundariò per bona opera, tanquam indiuiduos verę fidei comites & fructus. Nam Spiritus S. testimonium reddit spiritui nostrò, id est conscientię nostrę, nos esse filios Dei, & hoc obsignat in animis nostris. Ephes. 4. vers. 30. 1. Corinth. 13. vers. 14. 2. Corinth. 1. vers. 21. 22. Rom. 8. v. 15. 16. Restant officia conscientię regeneratę, quę *Officia conscientię regeneratę* sunt duo: Specialis testificatio, & excusatio. Testificatio hęc est duplex: vna de adoptione nostrā, altera de iustitia bonę conscientię. Primò enim conscientia particulariter nobis testificatur, quòd simus filii Dei & hæredes vitę æternę. Rom. 8. v. 16. 1. Ioh. 5. vers. 10. 1. Corinth. 2. v. 12. Deinde eadem conscientia testificatur de certā quādam iustitię specie, quę ipsius comes est indiuiduus: vnde *iustitia bonę conscientię* appellatur: quę nihil est aliud, quàm sincerum & constans propositum coniunctum cum pari conatu non peccandi ampliùs in re vllā, sed in omnibus placendi Deo, & voluntatem eius faciendi. Hebr. 13. v. 18. 2. Cor. 1. v. 12. 1. Cor. 4. v. 4. Esa. 38. v. 3. Atque hæc noua obedientia reuera est iustitia vniuersalis, de quā Psal. 119. v. 16. Act. 23. v. 1. & c. 24. v. 16. Excusatio, quā conscientia hominis regenerati ipsum coram Deo purgat & defendit, contra omnes ipsius inimicos, corporales & spirituales, hæc, inquam, excusatio distinctè debet considerari, ratione iustificationis & sanctificationis. Nam ibi intuetur meritum Christi, & propter illud perfectè excusat hominem. Hęc partim excusat, partim accusat hominem. Excusat ipsum propter ardens desiderium, quo in toto vitę curriculo Deo placere conatur. Accusat eundem propter varios lapsus particulares. Nā quia iustificatio in hac vitā fit semel & simul actu indiuiduo, fieri non potest vt conscientia lota sanguine Christi hominem accuset. Sed alia est ratio sanctificationis. Nam quia illa in hac vitā fit per gradus & interualla actu diuiduo, fieri non potest vt bona nostra opera sint omnibus numeris absoluta: & proinde necesse est, vt conscientia partim nos excuset, partim accuset.

IV. Mala hominis conscientia est vel mortua, vel expurgata. *Conscientia mala vt se habeat?*

Mala conscientia duplici nomine sic dicitur: tum quia infecta est peccato.

cato originali, tum quia variis peccatis actualib. oneratur. Priori modo inest omnibus hominib. æqualiter: iis scil. qui ab Adamo ordinariâ propagatione descendunt. Posteriori modo variat conscientia mala, prout peccata actualia sunt multifaria. Etsi autem conscientia peccatis contaminata est mala: hæc tamen est bona, quia est instrumentum exequendæ iustitiæ diuinæ. Non itaque mala dicenda est conscientia, quatenus nobis est molesta, & sensus nostros dolore afficit: quia hoc non est malum culpæ, sed pœnæ, quæ bona est. Cæterum mala conscientia aut mortua est, aut expergescens. *Conscientia mortua* est, quæ sepulta manet, & parum aut nihil accusat: idq; vel ob defectum rationis, vt in phreneticis: vel ob tyrannidem affectuum, qui instar densæ nubis mentem obruunt, & tanquam abyssus iudicium absorbent: vel denique ob ignorationem voluntatis Dei, & errorem iudicii. Mortuæ istius conscientiæ duo sunt gradus. Primus est *conscientia torpida & stupefascens*, quæ non accusat hominem nisi ob peccatum grauissimum & capitale: neq; id semper facit, sed tantum tempore grauissimorum morborum & calamitatum. Talis erat conscientia fratrum Iosephi *Gen. 42. v. 2.* Huiusmodi conscientia est instar feræ alicuius, quæ quamdiu dormit, videtur esse cecur, & neminem lædit, sed excitata in hominem inuolat & dilacerare conatur. Diligenter itaq; cauenda est talis conscientia: quippe quæ nonnunquam per totum vitæ curriculum quiescit manet & alto lethargo oppressa iacet: sed ægritudine aliquâ grauiore, vel etiam morte appropinquante excitatur à Deo, & truculentâ sua immanitate hominem terret. Secundus gradus est *conscientia cauteriata*, quæ ob nullum planè peccatum, ne atrocissimum quidem, accusat hominem *1. Tim. 4. v. 2.* Atq; hæc est dedolentia conscientiæ, quâ fit vt illa occallescat & veluti cauterio seu ferro candente aduratur, ita vt homo pleno impetu absque vllâ fronte ruat in omnem impuritatem. Etsi autem conscientia cauteriata in hac vitâ hominem non mordet, vtpote quæ est tanquam liber clausus & ob signatus: tamen post hanc vitam faciet suum officium, quando Deus aperiet libros, i. e. referabit, vniuscuiusque conscientiam. *Apoc. 12. v. 20.* Hic quaeritur, In quosnam homines cadat conscientia cauteriata? Resp. In obstinatos hæreticos, & insigniores scelerum patratores, qui nobilitati sunt flagitiis. *Conscientia expergescens* est, quæ hominem accusat, vel excusat. Eius quatuor sunt genera. 1. *Conscientia hominem accusat ob male facta.* Et hæc mala est; quia peccati onus ipsi incumbit. Sæpe etiam est lauciata & turbata: quando violentissime accusat ob atrociora peccata. Hoc autem boni habet ista conscientia, quod non probat, sed improbat peccatum. 2. *Conscientia interdum hominem accusat ob benefacta.* Ita si Missificus negligat officium suum, & sentiat conscientiam se accusantem, ista accusatio non fit ob peccatum: quia

quia intermissio peccati non est peccatum. Hæc conscientia non est mala nisi *κατὰ δόξαν*. 3. *Conscientia excusat agentes id quod malum est.* Hæc de re Christus ait *Ioh. 16. v. 2.* Immo veniet tempus, cum quisquis trucidabit vos, putabit se cultum Deo præstare. 4. *Conscientia excusat hominem non renatum ob virtutes moraliter bonas.* Et hæc conscientia moraliter est bona: sed mala est in foro diuino, quia non est in personâ iustificatâ. Et hanc ob causam virtutes ethnicorum à Theologis vocantur peccata splendida. Hoc loco non inutile fuerit, conscientiæ discrimina ex Bernhardo recitare. Conscientia, inquit, alia bona & tranquilla, alia bona & turbata, alia mala & tranquilla, alia mala & turbata. *Bona & tranquilla* est talis vel vniuersaliter, ut cum quis statuit remissionem peccatorum propter Christum, & sentit testimonium intus in corde: vel particulariter, cum quis ob hoc vel illud bonum factum lætatur. *Bona, sed turbata* est, cum homo quidem statuit peccatum remissum, sed vehementius carnis importunitate sollicitatur, ut haud rarò videatur succumbere. *Mala & tranquilla* est, cum homo adeo demersus est in profundum peccati, ut de resipiscentiâ non cogitet, sed tanquam cæcus de vno scelere in aliud feratur. Hanc Paulus cauterio resectam dicit. *Mala & turbata* conscientia est, quâ sentitur grauitas peccati, quâque homo tanquam monte quodam imposito premitur, ut suis viribus eluctari non possit. Hæc cadit vel in reprobos, vel in Cainum: vel in electos iam iam resipiscentes. Teneatur hîc & illa diuisio: quod conscientia alia sit *bona, sed falsò*, ut si aliquis celebratâ missâ habeat bonam conscientiam: alia *mala, itidem falsò*, ut si aliquis neglectâ missâ habeat malam conscientiam. Vtrumque contingit, vbi erroneum statuitur principium, ex quo conscientia extruitur. Cæterum quia conscientia mala est ideo, quia peccatis oneratur, non ab re, sed maximè ex re fuerit, naturam & differentiam peccati breuiter ob oculos ponere. *Natura peccati plenissime cognosci potest ex definitione apostolicâ 1. Ioh. 3. v. 4.* quod sit *ἀνομία*, id est defectus & absentia rectitudinis seu conformitatis cum lege, ita ut similis sit dissonantiæ in musico instrumento. Nam sicut in musico instrumento, corpus instrumenti, chordæ & sonus sunt res bonæ, sed dissonantia, id est defectus harmoniæ, est res ingrata: ita in homine substantia, facultates animæ & corporis, & actiones ipsæ sunt bonæ, sed priuatio harmoniæ, quæ debebat esse inter actiones hominis & legem Dei, hæc, inquam, priuatio est mala. Talis autem est ista priuatio, ut ex se pariat actum, & sæpe habitum vitiosum. Atque hæc est *culpa*, quâ Deus offenditur. Culpa ista secum trahit *reatum*, quo conscientia ad pœnam adstringitur: & tandem ipsam pœnam, quæ est mors æterna. *Differentia peccati* sumitur partim à causis & principiis, partim ab obiectis, partim ab adiunctis. *Principia peccati* sunt tria: ratio seu intellectus, voluntas & affectus. *Peccati differentia ratio-*

ne principii
agensis.

ctus. *Ratione intellectus* peccatum committitur vel ex scientiâ, vel ex ignorantia. Illud est, quod ab eo committitur, qui scit malum esse illud quod facit: hoc est, cum quis malum facit, nesciens illud esse malum. Est autem ignorantia negatiua vel priuatiua. Illa dicitur simplex & pura negationis, hæc affectata, & prauæ dispositionis. *Ignorantia simplex* est culpabilis, vel non *culpabilis* est, cum quis ignorat ea, quæ debbat scire: vt si quis non nôrit Deum esse amandum. Et hæc ignorantia neminem excusat. *Luc. 12. v. 48.* Interim tamen extenuat peccatum, vt ex dicto loco videre est, itemq; ex *Act. 3. v. 17.* *Non culpabilis* est illa, quâ aliquis ignorat id, quod non potest, vel non debet ignorare: vt rusticus ignorat Logicam. *Ignorantia affectata* est, cum aliquis in suâ ignorantia sibi placet, neq; vult adhibere media, quib. ignorantia repellitur, vel si illa adhibet, facit hoc oscitanter. Tales sunt illi apud Iobum *c. 21. v. 14.* & *Psal. 36. v. 2. 3.* Hæc ignorantia peccatum auget & aggrauat. Porro ignorantia est iuris, vel facti. *Ignorantia iuris* est iuris vniuersalis, vel particularis. *Ignorantia iuris vniuersalis* est, cum aliquis ignorat legem illam, quam omnes nosse par est. Et hæc ignorantia aggrauat delictum. *Ignorantia iuris particularis* est, cum aliquis ignorat legem specialem siue positiuam huius vel illius gentis. Et hæc excusat ad tempus, tam diu scil. donec illud ius particulare addiscatur. *Ignorantia facti* est, cum aliquis ignorat circumstantiam facti: vt si Titius contrahat cum furioso, & ignoret ipsum esse talē, est ignorantia facti. Est autem ista ignorantia culpabilis, vel non. *Culpabilis* est, cum aliquis peccat ignorans seu ignoranter: vt si quis ebrius alium trucidet, & ignoret quid faciat. *Nō culpabilis* est, cum quis per ignorantia peccat: vt si quis collineans ad scopum feriat globo hominē prætereuntē & ipsum interimat. Vbi ex ethicis oportet discere, quid sit ignoranter agere, & agere per ignorantia. *Ratione voluntatis* peccatum est voluntarium, inuoluntarium, vel mixtum. *Peccatū voluntariū* est, quod aliquis committit suâ sponte. Hic quò liberior est voluntas, eò grauius censetur peccatum. Voluntas n. scientiæ addita peccatum aggrauat. Pertinent huc peccata, quæ à perturbatis affectibus procedunt: vt cum quis præ metu mentitur, aut irâ incensus alterum percutit: itē peccata ex coactione: vt cum quis cogitur suam religionem abnegare. Hæc, inquam, peccata huc pertinent: quia vtrobiq; est consensus, vtcunq; non fiant istæ actiones consultò, quæ vel ex affectuum impetu violento, vel à vi externâ oriuntur. Ita enim est, vt Aristoteles in Ethicis docet, affectus siue perturbatio facit voluntarium, & coactio ad voluntatem non pertingit. *Peccata inuoluntaria* sunt, quæ præter voluntatem fiunt: vt sunt motus repentini in corde, qui cum aliquo interno gaudio & titillatione concepti, sunt contra legem Dei. Atq; hinc procliue est intelligere, falsò doceri à Papistis, omne peccatum esse voluntarium. Quidquid enim cū

lege

ege Dei pugnat, peccatum est, siue voluntatis assensus accesserit, siue nō.
 Ita si quis feram occisurus occidat hominem, utique peccat. *Peccata mixta*
 sunt, quæ fiunt ab homine volente, nolente tamē animo: qualia sunt pec-
 cata regenitorum, de quibus vsurpari potest illud Homeri, ἐκὼν δὲ κόνυ γε
 ἔσπαρσεν. Nimirum in homine regenito sunt duo actionū principia, caro &
 spiritus: quæ contrariis concurrunt frontibus, vii docet Apostolus Ro: 7.
 v. 18. 22. 23. Huc pertinet regula: *Peccata voluntaria sunt grauiora; inuoluntaria*
minis grauiora; mixta interdum sunt grauiora, interdum minutiora. Ratione affectus
 peccata sunt vel infirmitatis, vel præsumptionis & contumaciæ. *Peccata in-*
firmatis sunt, quæ in hominib. regenitis proficiscuntur à subitis animi
 perturbationibus, & vehementioribus cordis affectibus. *Peccata præsum-*
ptionis sunt, quæ à contumaciâ, malitiâ & elatione cordis originem tra-
 hunt. Horum peccatorum sunt tres gradus. 1. *Peccatum dulcescens*; quando
 quis prudens sciens in peccato perseverat, fallaci diuinæ misericordiæ &
 suæ futuræ resipiscentiæ persuasionē adductus: quo morbo omnes ferè
 homines sunt infecti. 2. *Peccatum quod sit elata manu*, ut appellatur Num. 15.
 v. 30. quando quis destinato consilio peccat cum contemptu legis Dei. 3.
Peccatum in Spiritum S. cū quis malitiosè extinguit lumen à Spiritu S. in
 corde suo accensum, atque ita ludificatur Dei benignitatem. Heb. 6. & 10. *Peccati diffe-*
 Ex obiecto peccata diuiduntur bifariam. Nam respectu legis præcipientis *rentia ratio-*
 vel prohibentis peccata sunt omissionis, vel commissionis: respectu *ne obiecti.*
 personarum sunt aduersus Deum, vel homines. 1. Sam. 2. v. 25. *Peccata*
commissionis sunt, quando aliquis facit id, quod prohibetur in lege. v.g. Nō
 occides. *Peccata omissionis* sunt, quando aliquis non facit id, quod præ-
 cipitur in lege. v.g. *Honora patrem & matrem.* Peccata ista omissionis tres
 admittunt gradus. 1. Cū quis nihil planè agit eorum, quæ ratio offi-
 cii ab ipso exigit: etiam tum, quando habet occasionē & opportunita-
 tem agendi. 2. Cū quis officium suū facit, sed in modo & mensurâ de-
 ficit: qualia sunt opera ethnicorum & nō renatorū ciuilitè bona. 3. Cū
 quis recto modo facit officium, sed in gradu deficit: qualia sunt opera re-
 natorum. Duæ hīc sunt regulæ. 1. *Peccata commissionis grauiora sunt, quàm*
peccata omissionis: si maneatur in eodem genere. Aliās peccata omissionis
 quæ committuntur aduersus primam decalogi tabulam, sunt grauiora
 quàm peccata commissionis commissa aduersus secundam tabulam. 2.
Peccata omissionis sunt frequentiora, quàm peccata commissionis. Porro pecca-
 ta aduersus Deum, committuntur immediatè ac directè aduersus Dei
 maiestatem: puta idololatria, atheismus, blasphemia, & similia, quæ pu-
 gnant cum primâ decalogi tabulâ. *Peccata aduersus homines* sunt ea, quæ pu-
 gnant cum secundâ decalogi tabulâ: cuiusmodi sunt iniuriæ, offensio-
 nes & intertrimenta, quibus læditur proximi nostri honor, vita, castitas,

possessio, fama, & quidquid ad illum pertinet. Istiusmodi peccata disparantur ab Apostolo 1. Cor. 6. v. 18. in duas classes. *Alia enim committuntur extra corpus, alia in corpus hominis.* Ibi corpus est instrumentum actionis, sed non obiectum, ut in furto, hîc corpus est & instrumentum & obiectum actionis, ut in fornicatione. Posterioris generis peccata sunt grauiora. 1.

Peccati differentia ratione adiuncti. Cor. 5. v. 16. *Ex adiunctis* peccata sunt clamantia vel tolerationis; aliena vel communicatio cum peccatis alienis, 1. Tim. 5. v. 22. antè manifesta vel subsequencia, 1. Tim. 2. v. 24. & deniq; grauiora velleuiora. *Peccata clamantia* sunt, quæ adeo sunt atrocia ut vindictam Dei inclament & accelerent. Tale fuit peccatum Caini Gen. 4. v. 10. item Sodomæ & Gomorrhæ Ezech. 16. v. 49. Gen. 18. v. 20. item peccatum oppressionis Israelitarum. Exod. 3. v. 7. & inclemens iustitia, quâ merces operariorum detinetur. Iac. 5. v. 4. *Peccata tolerationis* sunt, quæ Deus longo tempore fert, non immittendo penas temporales. Ita Deus ignorantiam Gentilium conniundo dissimulauit. Act. 17. v. 30. Horum peccatorum quatuor sunt classes. 1. Peccatum originale, seu concupiscentia in renatis. 2. Peccata secreta, incognita & occulta in renatis. Hæc enim Deus tolerat in filiis suis propter misericordiæ magnitudinem. 3. Peccata infirmitatis in renatis: uti erat polygamia Patrum. 4. Opera quædam hypocritica reproborum: qualis fuit humiliatio Ahab 1. Reg. 21. quam Deus in bonam, ut ita loquar, partem accepit ob externam obedientiæ speciem, & propter eam distulit supplicium. *Peccata aliena* sunt, quæ ipso facto directè committuntur: ut homicidium manu alicuius perpetratum. *Peccata, quæ sunt communicatio cum peccatis alienis,* fiunt nouem modis. 1. Consilio: ut peccauit Caiphas dans consilium, ut Christus mortis supplicio afficeretur. 2. Mandato: sic peccauit David cæde Uriæ. 3. Consensu aut auxilio: quomodo peccauit Saul Act. 7. v. 58. 4. Incitatione, ut cum parentes prouocant liberos suos ad iram. 5. Negligentiâ aut indulgentiâ: ut cum parentes vel pastores ecclesiæ nō faciunt officium. 6. Adulatione: cum homines ab blandiuntur peccatis aliorum. 7. Conniuentiâ aut leui reprehensione: quomodo peccauit Eli. 1. Sam. 2. v. 4. De conniuentiâ teneatur Maxima: *Qui non vetat peccare, cum possit, iubet.* 8. Participatione: quomodo peccant fures, qui coniungunt operas. 9. Comprobatione aut defensione alieni peccati: ut si quis condemnet iustum, & iustificet impium. Prov. 14. v. 15. *Peccata antè manifesta* sunt, quæ palam sunt ratione facti & authoris: item antequam aliquis promoueatur ad functionem aliquam. *Peccata subsequencia* sunt, quæ non perspiciuntur nisi post diligentem inquisitionem, vel etiam promotionem ad officium. Ita multi ante ordinationem ad munus ecclesiasticum *Assutam tacito seruant sub pectore vulpem*, quæ postea se prodit & in neruum erumpit: qualis erat ille monachus, qui demisso semper vultu incedens magnam præ se ferebat

ferebat humilitatem, postquam verò abbas factus esset paupone superbi-
or incedebat. Rogatus causam huius mutationis respondebat, se ideo in
terram demisisse oculos quòd clauēs sibi quærendas existimaret, quas
postquam inuenerit non ampliùs opus esse illā demissione. Denique
peccata sunt grauiora vel minùs graui trib. de causis: videl. ob gradum, itera-
tionem & circumstantiam. Omnia nihilominus sunt paria quantum ad
speciem & effectum: quia omne peccatum est *ἀνομία*, & est suā naturā
mortale, non autem veniale. Quod ad gradum peccatorum attinet, Iaco-
bus c. i. v. 15. recenset gradus quatuor, hoc ordine. Primò est *tentatio*, cū
animus subito aliquo motu ad malum cogitandum abripitur, & quādā
eius dulcedine permulcetur atque inescatur. Mala enim cogitatio est in-
star elcæ, quæ in aquam proiecta piscem delectat & ad gustandum pro-
uocat. Secundò est *conceptio* peccati, quando ad animi delectationem ac-
cedit consensus, ad cogitationem malam perficiendam. Tertiò est *partus*
peccati, quando in actum erumpit. Quartò est *consummatio*, quando ali-
quis diuturno vsu habitum peccandi acquirit: vbi cernitur huiusmodi
gradatio: Consuetudo peccandi parit duritiem cordis: durities cordis
impœnitentiam: impœnitentia condemnationem. Atque hi sunt gradus
peccati, è quibus primus est minimus, vltimus maximus, reliqui leuitatē
vel grauitatem sumunt à gradu vicino, hunc in modum: vnum idemque
peccatum est minus in tentatione quàm in conceptione, & minus in
conceptione quàm in partu, & maius in consummatione quàm in gradi-
bus antecedentibus. Deinde *repetitio* & *accumulatio* aggrauat peccatum.
Ista verò accidit tribus modis. 1. Quando peccatum peccato additur: vt
quando Dauid adulterio adiecit homicidium. 2. Quando idem pecca-
tum iteratur. 3. Cū in peccato perseueratur, quod est omnium miserrimi-
um iuxta illud Augustini: *Humanum est errare, sed diabolicum in errore perse-
uerare*. Et idem recte ait: *Miserum est peccare, miseriùs peccatum excusare, miserrimi-
um in peccato perseuerare*. Superest vltimo loco *circumstantia*, quæ aggrauat
aut eleuat peccatum. Ita enim est, vt philosophi docent: *Circumstantia li-
cet non tribuat speciem actui bono vel malo, confert tamen gradum*: idq; per omnia
circumstantiarum genera, quæ sunt numero septem, & hoc versu com-
prehenduntur,

Quis, quid, vbi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.

Hunc versum accommodemus ad nostrum institutum. Prima circum-
stantia *Quis*, est qualitas seu conditio operantis, siue subiecti & personæ
peccantis. Sic peccatum personæ publicæ est grauius quàm hominis pri-
uati, putà magistratus quàm subditi, pastoris quàm auditoris, parentis
quàm filii. Secunda circumstantia, *Quid*, est qualitas obiecti. Ita Iudæi,
qui Christum interfecerunt, longè grauiùs peccarunt, quàm patres ipso-

rūm qui trucidarunt Prophetas: & qui patrem necat, atrociori scelere se obstringit, quā is qui subulcum interficit. Eadem circumstantia aliās dicitur qualitas siue conditio rei, quæ fit. Sic adulteratio verbi Dei est maius peccatum quā adulteratio & contemptus legum humanarum. Tertia circumstantia, *vbi*, est locus in quo aliquid fit. Iuxta hanc circumstantiam peccata quæ fiunt in loco publico, putā in templo vel curiā, sunt grauiora quā illa quæ fiunt intra priuatos parietes. Ita si pecunia in loco sacro deposita in vsum pauperum, furripiatur, est furtum sacrilegum. Quarta circumstantia est, *Quibus auxiliis*: vtputa si Titius Christianus vtatur auxilio Turcarum. Item si quis ad peccandum socios & ministros sibi adsciscat. Ad hanc circumstantiam reducitur omne id, quod quis eligit tanquam vtile ad finem, quem sibi constituit, assequendum: vt si homicidium eligat propter adulterium, furtum ad eleemosynam porrigendam, & mendacium ad seruandam vitam alterius. Quinta circumstantia, *Cur*, est finis: vt si quis cupiditate turpis lucri perperam aliquid faciat: eleemosynam eroget propter inanem gloriam. Ita qui aliquid furatur, vt famem suam possit sedare vitamque tolerare, multo leuius peccat quā is, qui latrocinium exercet, vt aliorum spoliis ditescat. Sexta circumstantia, *Quomodo*, est modus actionis: veluti si quis occidat alterum dolo, fraude, prodicione, insidiis, vel pecuniis ad id acceptis: item si quis occidat de industriā, vel casu: si quis peccet scienter, aut per ignorantiam: si quis rem alienam furripiat clam, aut manifeste: alteri detrahat apertè, vel occultè. Sic qui stuprum committit externo actu, multo atrocius peccat, quā is qui nudam cogitationem stupri concipit in animo suo. Septima & vltima circumstantia, *Quando*, est tempus in quo fit actio. Ex quā circumstantiā leges diuinæ & XII. tabularum distinguunt furem diurnum à nocturno. Ita peccata, quæ committuntur à nobis in nouo testamento, sunt grauiora iis peccatis, quæ commissa sunt à Iudæis in veteri testamento: quia maior lux nobis affulget hoc tempore. Ex his quæ diximus de peccati differentiis, hæc tria inprimis obseruare debemus. 1. Quia cor nostrum est impurus ille fons, ex quo innumeri torrentes peccatorum profluunt, oportet vt ad Dei misericordiam confugiamus, neque nobis abblandiamur nostris bonis operibus; aut etiam operibus supererogationis. 2. Quia tot sunt species & gradus peccatorum, ne securi simus de salute nostrā: sed hanc doctrinā vtamur ceu fræno & obice. 3. Quia peccata non sunt paria, adhibeamus iudicium prudentis charitatis in examinandis hominum peccatis. Sed aliquid amplius hoc loco dicendum est, de turpitudine peccati, vt illud magis magisque odio habere incipiamus.

* *

De turpitudine omnium turpissimâ, quæ est peccatum.

Quòd peccatum sit turpitudò omnium turpissima, demonstrabo in genere & in specie. *In genere* turpitudò peccati elucet ex formâ ipsius, effectis noxiis, causâ efficiente tum gignente tum fouente, & collatione hominis peccatoris cum homine Christiano. *In specie* turpitudò peccati est multifaria, prout varia sunt peccati genera. *Methodus huius tractationis.*

Principiò turpitudò peccati consistit in eo, quòd forma eius sit auersio à Deo, qui est summum bonum, & conuersio ad malum, quod homo corruptus intuetur sub specie & fūco boni. Hinc peccatum meritò dicitur turpissima iniustitia: quia Deo, patri & patrono beneficentissimo, nō tribuitur amor & honor, qui ipsi debetur. Atq; hoc est, quod Dominus queritur apud Ieremiam c. 2. *Duo mala fecit populus meus: me reliquerunt, fontē aquæ viuæ, & foderunt sibi cisternas dissipatas, quæ non possunt continere aquas.* Hoc insuper nomine omne peccatum censetur iniustitia, quòd homo sibi facit atrocē iniuriā, dum naturam suā polluit, tenebras plus quàm Ægyptiacas in suum intellectū, & horribilem confusionē in suam voluntatem introducendo. Peccatum n. nihil est aliud, quàm crassissima & turpissima caligo, vt bene monet Chrysostomus; qui veram & viuam peccati effigiē exhibet sub formâ fœminæ mirum in modum attræ & exustæ, quæ instar immanissimæ feræ ignem ore suo euomat. Hæc quoq; iniustitia cernitur in omni peccato, quòd vniuersus mundus obnoxius est vanitati propter hominem apostatam. *Rom. 8.* Sed non tantum in peccato videre est summam iniustitiam, verum etiam summam stultitiam. Homo enim peccator est instar stulti, qui sibi eruit oculos, qui se sciens volens induit in laqueum & casses, qui tunicam pluris facit quàm corpus, qui terram præfert cælo, qui cœnum antepōnit auro, excrementa gemmis, & temporalia æternis, & nihilominus tamen sibi sapere videtur. Numquid manifestæ est stultitiæ, maiorem asini sui curam habere, quàm sui ipsius? illum comere & ornare, se verò nudum negligere? illum opiparæ mensæ adhibere, se verò inediā macerare vel enecare: illum lecto molli deponere, se verò laborib. fatigare? Quis ambò huiusmodi hominem vt dementem non rideat? Iam verò spiritus noster in nobis est loco domini & patrisfamilias, caro est loco asini. Quæ porrò est maior insania, quàm sibi ipsi ex stramine, sarmentis, pice & resinâ ædiculam extruere, in quâ viuus concremetur? At hoc facit peccator. Quis furor potest esse de-

testabi-

testabilior, quàm cœli ianuam sibi præcludere, & inferni portam aperire, quinimo nouam sibi gehennam condere, & noua tormenta cudere, quibus excrucietur? Profectò stolidissimus est, qui cum perfidis Iudæis Barrabam Christo præfert, & Deo dicit, *Recede à nobis, scientiam viarum tuarum nolumus*, vt est apud Iobum. *Peccatores*, inquit Chrysostomus, *sunt equi Diaboli*. Quanta verò hæc est stultitia, *suauis iugo Christi contempto, ferreum cupiditatis imperium voluntaria mentis inclinatione suscipere*, vt ait Prosper. Venit hîc mihi in mentem eius, quod Plinius scribit, pantheram adeo esse auidâ excrementorum hominis, vt si in vase suspendantur altius, quàm vt possit attingere, enecet sese defatigati corporis porrectu. Simile quid videas in peccatore, cui peccatum fœdissimum est dulcissimum. Hoc quoque stultitiæ documentum in peccato obseruare licet, quod auream libertatem nobis eripit, & in tristissimam seruitutem præcipitat. Denique hoc facit ad turpem peccati naturam, quod semper latere vult, & latebras quærît, vtî videre est in Adamo, qui se abscondit à facie Dei, & cooperuit se foliis ficulneis: itemq; in Dauide, qui adulterium suum multis modis tegere conabatur. Hinc Seruator ait Ioh. 3. *Qui malè agit, odit lucem, nec venit in lucem, ne redarguantur opera eius*.

*Turpissima
sunt peccati
effecta.*

Deinde effecta peccati sunt omnium turpissima & nocentissima. Ex peccato enim existunt omnis generis pœnæ, corporis & animæ, temporales & æternæ. Vide mihi primum peccatum protoplastorum. Quanta quæso inde orta sunt mala? Vides ibi nuditatem corporalem & spiritualem: vides miseram peccati palliationem: vides pauorem & cruciatum conscientiae: vides iram Dei: vides terram maledictam, laborem in vocatione, dolorem in partu: vides mortem corporis & animæ: vides exilium luctuosum. Meritò itaque Chrysostomus ait, *melius esse luto immundo pollui, quàm peccatis*: quod peccata adeo nos inquinant, vt maculae istæ, non possunt elui aquis Oceani. Et idem eleganter peccatum confert cum peste, quæ non corpus, sed animam inficit: & cum morte, quæ animam interficit. Nam qui peccatis operam dant, mortuis sunt simillimi, aut etiam longè infeliciores. Similes sunt mortuis: quia oculi ipsorum sunt clausi, ne videant bonum: membra reliqua iacent in sepulchro absque animâ & spiritu, & eroduntur à verme conscientiae: cadauer ita fœtet, nisi sepeliatur, vt omnes homines fuget, illisque sit formidabile: quod ipsum enenit peccatoribus. Verè itaque mortuis sunt similes. Quid? Infeliciores sunt mortuis: quia qui moriuntur, liberantur à molestiis & ærumnis huius vitæ, at qui peccant, ferreo fræno Diaboli constringuntur, & impetuoso affectuum vento dies noctes absque intermissione hinc inde impelluntur. Præterea peccatum nos separat à Deo, summo illo bono: quâ calamitate nulla potest esse maior. Hinc Chrysostomus re-

At ait, *nihil esse pauperius peccante.* Quis enim pauperior est eo, qui est separatus à summo bono, quod est Deus, & coniunctus cum summo malo, quod est Diabolus. Diabolo namque adhæret, qui peccato adhæret, iuxta illud Augustini. *Vnusquisque peccando animam suam Diabolo vendit, accepto tanquam pretio dulcedine temporalis voluptatis.* Adhæc, quia peccatum nos separat à Deo, necessariò consequitur, bonos angelos, Dei ministros, fugari ab iis, qui peccatis dant operam. Hinc Basilus grauitè docet, *peccatum abigere à nobis angelum, vita nostra custodem, quemadmodum fœtor abigit columbas, & fumus apes.* Huc accedit, quòd peccatum duram & diram tyrannidem in nos exercet, & per peccatum Satan. Vnde Chrysostomus: *Barbarum est peccatum, & tyrannidem exercet in animam semel captam.* Hanc tyrannidem sensit Augustinus, dum adhuc teneretur vinculis delictorum iuuentutis suæ, à quibus, quod tamen optabat, expedire se nullâ ratione poterat. *Suspirabam, inquit, ligatus, non ferro alieno, sed meâ ferreâ voluntate. Velle meum tenebat inimicus, & inde mihi catenam fecerat, & constrinxerat me.* Meritò itaque peccatū omnium molestissimum & iniucundissimum censeretur. Et si enim in ipso actu peccatum videtur habere aliquid voluptatis: reuerâ tamen omnia tum ante actum, tum in actu, tum denique post actum peccati sunt tristitia, iuxta illud, quod Deus apud Ieremiam pronuntiat cap. 2. *Vide & scito, quàm malum & amarum sit te dereliquisse Dominum Deum tuum.* Et ante actum quidem peccati animus hominis nimium quantum se macerat, vt possit nefarium suum facinus perpetrare. In ipso autem peccati actu nullis laboribus parcit peccator, imò innumeris se periculis exponit, vt ad optatum exitum possit perducere suas cogitationes. Post actum denique peccati sexcentas pœnas videt excubare miser homo, qui peccato delectatur. Et primò quidem conscientia acerrimis stimulis animam perpetuò exagitat, & quod poëta eleganter ait, *surdo verberè cedit.* Sua enim quemque fraus, & suus error maximè vexat, suum quemque scelus agitat, amentiaque afficit, suæ malæ cogitationes conscientiaque animi terrent. Hæ sunt assiduæ domesticæque furia, de quibus Augustinus scitè pronuntiat: *Voluisti Domine, & ita est, vt omnis animus inordinatus sibi ipsi sit pœna.* Et Chrysostomus eleganter ait: *Tanta res est malitia, vt etiam illi qui eam operantur, condemnent eam.* Nam qui peccatorum sunt mancipia, ipsimet detestantur sua vitia vt compedes suas & flagella. Deinde in omnium, bonorum pariter & malorum, odium incurrit peccatum. Nam boni non possunt ferre malos, & mali seipsos inuicem conficiunt. Accedunt pœnæ ciuiles, quæ peccatum reddunt acerbissimum. In hoc enim inuentæ sunt omnes leges, inuenta tormenta, facès, ergastula, cruces, equulei, & innumera supplicia. Quid hîc dicam, vel potiùs quid non dicam, de iudiciis Dei, quæ peccatum longâ serie secum trahit, vt videre

est Dent. 28. Quæ cum ita sint, quis mecum non exclamet, *Peccatum peccatum est turpitudine omnium turpissima & nocentissima.*

*Mater peccati
est turpissima.*

Tertiò mater peccati est turpissima. Quæ verò illa? Hæc vno verbo est indomita carnis concupiscentia, spiritu Satanæ afflata, & cæstro mundi agitata. Hæc concupiscentia est instar tyranni, qui nos captiuos tenet, Roman. 7. Hæc est veluti vorago insatiabilis, quæ neque modum, neque finem nouit. Hinc Cyprianus bene ait: *Obsessa mens, & vndique vallata vix occurrat singulis, vix resistit. Si avaritia prostrata est, exurgit libido: si libido compressa est, succedit ambitio: si ambitio contempta est, ira exasperat, inflat superbia, virulentia inuitat, inuidia concordiam rumpit, amicitias zelus abscondit. Tot persecutiones animus hominis ab hac malâ bestia quotidie patitur.* Sed age dispiciamus, quomodo hæc bella mater peccatum pariat. Semen peccati est quidquid sub specie boni & iucundi nos inescat. Conceptio peccati fit tribus gradibus: videlicet suggestionem, delectationem & consensionem. Ad suggestionem quod attinet, nemo potest illam prorsus excludere iuxta regulam: *Primi motus ad peccandum à nemine possunt in hac vitâ prorsus caueri.* Delectatio etiam non potest in vniuersum prohiberi, nisi vnico contradicendi studio. Consensio autem prohiberi potest & excludi ab homine regenito. Quò pertinet illud in historiâ ecclesiasticâ. Homo pius, quem subinde molestabant mala cogitationes, accedit doctorem ecclesiæ, & ab eo petit remedium aduersus prauas carnis suggestiones. Huic ita respondet ecclesiæ doctor. *Quemadmodum non potes prohibere aues, quò minus prateruolent caput tuum: ita nec arcere potes malas cogitationes.* Rursus quemadmodum prohibere potes, quò minus aues in pileo aut capillis tuis nidificent: ita quoque prohibere potes, ne mala cogitationes in animo tuo radices agant. Sed iam videamus partem peccati. Hic verò tum demum prodit in lucem, quando peccatum in vtero concupiscentiæ per suggestionem, delectationem & consensionem conceptum, in actum externum erumpit, & ipso opere perficitur: vbi post consensionem est huiusmodi gradatio. Consensum excipit machinatio per externa corporis membra, quando illa sistuntur arma iniustitiæ & impuritatis. Deinde machinationem sequitur ipsa mala operatio, quâ peccatum perficitur. Tertiò perpetrationem peccati excipit peccandi consuetudo. Hanc quartò sequitur excusatio & speciosa peccati palliatio, & sæpe numero etiam defensio. Postea accedit delectatio & obstinatio, quâ homo sibi proponit, se velle inuitis omnibus in peccato permanere. Obstinatum animum sequitur sensus reprobus, & mens omnis iudicii expers, excusatio, & obduratio, primus ille ad infernum gradus. Cum reprobo sensu sæpe coniungitur gloriatio & exultatio in peccatis perpetratis. Tandem in quibusdam accedit blasphemiam in Spiritum sanctum, quam excipit mors æterna. Atque hæc est bella peccati mater, concupiscentia, quam Satan excusat

fulcit & mundus impellit multis modis. Diabolus enim vt leo rugiens obambulat, & in exitium nostrum vigilat, quando concupiscentiam carnis per se alioqui nobis molestam extimulat instillatione prauarum cogitationum, aut obiectorum irritantium oblatione, aut vitiosæ nostræ naturæ inclinatione ad illud peccatum, cui maximè sumus obnoxii. Mundus quoque immundus, qui nihil est aliud quàm officina peccati & offendiculi, exhibet carni nostræ consiliū, exemplum & consortium. Nihil hîc dico de prauis humoribus: nihil de malâ hominis educatione: nihil de prauâ affuefactione, & similibus, ex quibus bona & magna malæ huius procliuitatis pars promanat. Hoc duntaxat attingo, Diabolum & mundum imprimis hoc agere, vt à vocationis nostræ laboribus nos auocent: quâ quidem re nihil suauius accidere potest carni nostræ, quæ inertia & sopore supra modum delectatur. Osteaquam verò ignauo nos dedimus otio, cogitationes & cupiditates prauæ pleno agmine irruunt, non aliter atque per rimam sentinæ aqua latenter intrat & excrescit, donec nauis per nautarum incuriam submergatur, vt sunt verba Bernardi.

Quartò videamus quàm turpis sit nutrix peccati. Ea verò tam est execrabilis & nefanda, vt nihil excogitari possit, quod ipsius turpitudinem superet. Quid enim, amabò, potest esse turpius quàm carnalis, mundana & profana securitas, quæ est sanctæ curæ salutis nostræ timorisque Dei vacuitas & absentia? Nihil profectò, nihil. Hæc enim facit, vt homo sine curâ salutis suæ, & sine vero Dei timore, excussis conscientiæ stimulis, peccato sine pudore & pœnæ metu indulgeat, & Epicureo protus contemptu iram Dei sibi thesaurizet in diem iræ. Atque hic est alter è duobus laqueis, quos Diabolus, ὁ πολύτεχνος & πανῆργος, nunquam non ponit homini. Solet enim hic venator in rebus aduersis nectere laqueum desperationis, & in secundis ponere tendiculam securitatis. Est verò suprâ quàm cogitari potest deformis securitas: quia constat ex duabus partibus admodum turpibus; purâ ex vacuitate timoris Dei, & ex cæcitate atque duritie cordis, quæ oritur ex neglectu iræ ac iudicii diuini: ita vt in homine existat dedolentia conscientiæ & ἀμετανόησις, quæ facit vt homo sibi thesaurizet iram Dei in diem iræ, Rom. 2. Vacuitatem istam timoris Dei sequitur nausea verbi Dei, & contemptus sacrarum concionum, ita quidem, vt illas vel non audiamus, vel oscitanter audiamus. Porro contemptum verbi Dei excipit vita impia; quæ ferme coniuncta est cum excusatione translatoriâ, vt in protoplastis videre est: è quibus Adam culpam transferebat in vxorem, & hæc in serpentem. Sed hic necdum finis est turpitudinis. Postquam enim homines incipiunt excusare sua peccata, incidunt tandem in diabolicam ἀναισθησίαν, quæ facit vt

omnes admonitiones & comminationes insuper habeantur, & tanquam inania terribilamenta & hyperbolæ palam diuulgentur. Vnde quid aliud possit existere, quàm illusio quædam & plus quàm diabolica irrisio prouidentia Dei, extremi iudicii, vitæ æternæ & inferni, sanè non video. Denique ex his omnibus conficitur atheismus ille, qui hodierno die eheu plurimorum corda occupauit.

Quintò instituamus collationem hominis peccatoris & Christiani, vt melius pateat quàm turpe sit peccatum.

<i>Collatio hominis peccatoris cum homine Christiano docet quàm turpe sit peccatum.</i>	<i>Peccator.</i>	<i>Christianus.</i>
	Destituitur salutari Dei cognitione.	Præditus est salutari Dei scientiâ.
	Christum non induit verâ fidem.	Christum induit verâ fidem.
	Mandata Dei negligit.	Mandata Dei obseruat.
	Fornicatur cum dæmone.	Est sponsa Christi.
	Est fons absque aquâ.	Est fons, in quo est aqua vitæ Iesus Christus.
	Ambulat in tenebris.	Ambulat in luce.
	Charactere Diaboli est notatus.	Gestat imaginem Christi.
	Habet Diabolum in suis amoribus & deliciis.	Amat Christum, & cum Ignatio dicit, <i>Amor meus crucifixus est.</i>
	Est candidatus Diaboli, vt de Caino pronuntiat Tertullianus.	Est candidatus æternitatis.
	Est templum Diaboli, impuri Spiritus.	Est templum Spiritus Sancti.
	Est sentina, in quam sordes mundi confluunt.	Est sacrarium, in quo sancti angeli sese oblectant.
	Est fæx terræ, vilis puluis, & carbo extinctus.	Est margarita & thesaurus inestimabilis.
	Est caligo, umbra; nox.	Est lux, aurora, dies. Nam horribiles tenebræ sunt in terrâ Ægypti: at vbicunque habitant filii Israel, clarissima lux est.
	Est iumentum insipiens, & cum bestiis instar Nebucadnezaris vagatur.	Est vir sapiens & animal diuinum.
	Est vas ignominia.	Est vas misericordia.
	Est arbor arida & infrugifera.	Est arbor semper viuâ & virens.
	Est domus sine tecto, cuius parietes sunt vitati, & fundamentis	Est domus, stabili viuæ fidei fundamento nixa, spem tanquam parietibus

rum debile.

In vitâ est porcus, in morte canis,
post mortem vermis.

tibus ornata, & charitatis recto
consummata.

In vitâ est columba, in morte aqui-
la, post mortem Phœnix.

Audis hæc, ô Christiane, audis? Da itaque operam, vt vita tua respon-
deat professioni. Da operam. vt sis homo, & non bestia: vt sis viuum Dei
membrum & non infidelis Diaboli nancipium: vt sis filius Dei, & non
filius Belial: vt sis verè Christianus, & non hypocrita.

Ad extremum dispiciamus quàm turpia sint hæc & illa peccata. *Pecca-* *In specie ostē-*
tum primum, quod commiserunt proto plasti, est apostasia à Deo, rebel- *ditur peccati*
turpitudine. lio & crimen læsæ maiestatis diuinæ. Quid? Est transgressio totius decal-
ogi. Peccarunt enim primi nostri parentes contra primum præceptum
non tantum diffidentiâ & dubitatione de bonâ Dei voluntate, sed etiam
apertâ apostasiâ, qua Dei amorem simul & timorem excusserunt. Dein-
de serpentem habuerunt pro idolo, contra præceptum secundum. Ter-
tio polluerunt se blasphemîâ, dum non tantum nefariè Deum insimula-
runt inuidiæ, quâ ipsis arborem prohibuerit, sed etiam suâ inobedientiâ
malis spiritibus occasionem præbuerunt blasphemandi Deum creato-
rem, eumque irridendi, quasi Deo præualuissent. Quartum decalogi
præceptum violarunt, dum immemores fuerunt diei septimi, quo Deus
quieuit à laboribus suis; quem diem debuerunt ita sanctificare, vt perpe-
tuum sabbatum celebrarent, oblectando sese contemplatione operum
Dei. Contra quintum præceptum egerunt, quod non habuerunt ratio-
nem liberorum siue posterorum suorum, quos nefario parricidio truci-
darunt contra sextum decalogi præceptum. Vt enim dona acceperant
pro se & posteris suis; ita hoc scelere non tantum se, sed & totam suam
posteritatem coniecerunt in mortem sempiternam. Contra septimum
præceptum egerunt primi isti coniuges, quod se inuicem non fuerunt
adhortati ad constantiam in amore Dei. Octauum præceptum trans-
gressi sunt; quia Deo inuito & prohibente contrectarunt & comede-
runt fructum arboris vetitæ. Contra nonum præceptum est, quod dixe-
runt falsum testimonium, quo culpam à se voluerunt transferre. Contra
decimum præceptum est concupiscentia inordinata. Quæ omnia si quis
paulò diligentius inspexerit, immanem primi peccati turpitudinem o-
ptimo iure deplorabit. Est enim hîc inobedientia: est infidelitas: est cu-
riositas: est superbia: est suspicio de Deo: est intemperantia gulæ: est ho-
micidium: est denique metropolis omnium vitiorum ingratitude. Ex
hoc primo peccato ortum est *peccatum originale*, quod consistit in defe-
ctione & corruptione, eâque tum intellectus, tum voluntatis, quæ tanta
est,

est, vt nascamur cæci, surdi, muti, claudi, & prorsus mortui in rebus spiri-
tualibus. Nimirum adeo facti sumus pueri mente, vt carbonem candem-
tem contrectemus: & adeo facti sumus manci atque mutili in volunta-
te, vt ad omne vitium simus prouides. Porro ex peccato originali ori-
tur *peccatum actuale*, quo homo insurgit aduersus Deum & legem eius,
partim internè, partim externè. Nam mens internè praua cogitat, volun-
tas concupiscit aduersus legem Domini, affectus in corde feruntur ad
malum. Externè membra corporis fiunt arma iniustitiæ, vt vel omitta-
mus facienda, vel faciamus omittenda: adeo quidem, vt vere possimus
exclamare, οὐδὲν ὕγιές. Lingua siquidem non sonat laudes Dei, sed eructat
blasphemiam & profert sermonem putrem. Manus scribunt & machi-
nantur noxia. Pedes festinant ad malum. Oculi sunt fenestræ libidinis.
Aures sunt portæ iniquitatis. Vno verbo, totum corpus nostrum est vel-
uti cadauer, à quo Deus auertit oculos suos. Hinc pœnarum tristis oritur
Ilias: quæ premit animam iuxta & corpus, tum in hoc, tum in futuro se-
culo. Videas hîc pœnam damni & sensus. *Pœna damni* est carentia fidei &
pietatis, vanitas mentis, exclusio à regno Dei & hæreditate cœlesti. *Pœna*
sensus in corpore est dolor cum labore & labor cum dolore: in animo est
pauor conscientiæ, cura, sollicitudo, phrenesis, stupor: in toto homine e-
gestas, exiliū, infamia, mors corporis & animæ. Quæ cum ita sint, agno-
scamus & fugiamus nocentissimam peccati turpitudinem, quæ magis e-
lucebit, si peccata quædam actualia viuis coloribus depingamus. Pertin-
et huc illud Augustini: *Coarctat avaritia, distendit superbia, consumit inuidia,*
inflammat concupiscentia, dehonestat gula, ebrietas confundit, detractio lacerat,
ambitio supplantat, rapacitas obiurgat, discordia dissipat, ira perturbat, lenitas dissoluit,
torpor opprimit, hypocrisis fallit, adulatio frangit, fauor attollit, calumnia pungit. Mi-
sera hæc seruitus est, à dominis suis ita diuexari. Turpis hæc est fœditas,
quâ peccator in varias cupiditatum laruas distractus deturpatur. Fœdâ
hanc turpitudinem, & turpem fœditatem clarè nobis ob oculos ponunt
picturæ vitiorum & emblemata, quibus natura & indoles peccatorum
exprimitur. Talis est pictura calumniæ authore Apelle: descriptio inui-
diæ apud Ouidium: graphica delineatio avaritiæ, iræ, & similium pecca-
torum: de quibus scriptores Ethici. Sed hæc de re videris paulò post mû-
di immundi descriptionem. Nos hîc satis diximus pro ratione instituti
nostri de turpitudine turpissimâ: quam qui cogitat (cogitare autem de-
bent omnes pii singulis momentis) primò alloquatur animam suam, &
postea Deum. Intelligis, anima mea, quid sit peccatum. Auersare iraque
& detestare pestem turpissimam, tyrannum nocentissimum, venenum
præsentissimum: & vt hoc possis, implora Dei opem propter passio-
nem Iesu Christi, qui est pulchritudo omnium pulcherrima. Hanc verò
in sen-

in sententiam alloquere Deum tuum, ô anima mea. Intelligo, Deus Pater misericordiæ, quod peccatum sit turpitudine nocentissima & noxa turpissima. Intelligo hoc, sancte Pater. Sed non satis intelligo. Aperi itaque oculos meos, vt videam. Sed & voluntatem meam flecte, vt fugiam nocentissimam pestem. At sancte Deus præpara voluntatem meam, & adiuua præparatam, vt tibi seruiam, qui es pulchritudo pulcherrima! Fiat, Iehoua, fiat! His ita explicatis, redibimus ad regulas huius capitis, & dicemus de officio hominis circa conscientiam. Id autem est duplex. Si enim homo destituatur bonâ conscientia, omnes ingenii neruos debet intendere & indefesso studio in id incumbere, vt acquirat sibi; comparet bonam conscientiam. Sed quia

Non minor est virtus quàm quærere, parta tueri, oportet secundo loco bonam conscientiam sollicitè conseruare. Vtrumque illud hominis Christiani officium, sequentibus regulis circumscribimus.

V. Ad bonam conscientiam acquirendam opus est tribus mediis: videl. præparatione diligenti, applicatione re-

*Tria media
requiruntur,
vt aliquis sibi
comparet
bonam con-
scientiam.*

Præparatio diligens consistit in verâ legis cognitione, & conscientia examinatione. *Vera legis cognitio* gubernatur his regulis. 1. *Impossibile est in hac vita, vt homo perfectam & omnibus numeris absolutam obedientiam præstet legi.* Falluntur itaque, & valde falluntur, qui præsumunt, se Deum ex toto corde amare posse, & proximum vt seipsum. 2. *Lex à nobis requirit totum hominem:* totam videl. animam cum suis facultatibus, & totum corpus cum omnibus suis membris. 3. *Lex non requirit tantum externam & ciuilem iustitiam, sed etiam internam.* 4. *Lex fulmen maledictionis vibrat aduersus minimum peccatum.* 5. *Lex ante euangelium habet hunc usum, vt nos imbecillitatis nostræ conuincat: post euangelium ipsius usus est, nobis monstrare viam pietatis.* Et hoc modo lex & dicitur & est facilis, scilicet in Christo per Spiritum Sanctum. *Examinatio conscientia* debet esse seria. *Thren. 3. v. 40. Zeph. 1. v. 1.* Duo autem in hoc examine debent considerari: quis videlicet sit status conscientia coram Deo, & quid in posterum conscientiam nostram possit leuare vel onerare. Oportet autem hinc adhibere lucem legis diuinæ. Aliàs nobis vsuenerit id, quod accidere solet iis, qui mediâ nocte domum impuram ingrediuntur. Quemadmodum enim illi nihil ibi vident immunditiei: sic etiam nos per cæcitatem cordis nostri non possumus maculas animæ videre, nisi adhibeamus lucem diuinæ legis. Vide hanc in sententiam quæ disputata sunt in primâ parte theologia catechetica de examine peccatorum iuxta decalogum instituendo. Cæterum quia examinatio conscientia parit tristitiâ, si quidem rectè instituitur: oportet vt illam tristitiâ ita temperemus, vt ex apprehensione iræ Dei ad apprehensionem misericordiæ

dix ipsius deueniamus, adeoque à throno iustitiæ ad thronum gratiæ festinemus. Ita enim præparabimus nos *ad remedium sananda conscientia*: de quo iam verba faciemus. Quemadmodum autem circa remedium aliquod corporis duo sunt videnda, vt scil. monstretur & applicetur: ita etiam hîc se res habet. *Monstratio remedii* ex sacris literis hæc est: SANGVIS IESV CHRISTI PURGAT NOS AB OMNI PECCATO. Hoc est remedium sufficientissimum, vnicum & solum, omnia mala & vulnera conscientia sanans. *Heb. 9. v. 14.* Rectè itaque Bernhardus: *Quid tam ad mortem, quod non morte Christi sanetur?* Quare si conscientia terrores tibi sint molesti, ad hanc panaceam confugito, & firmâ fide teneto, Christum in suâ conscientia iram Dei sensisse, & onus illud superasse, quando dixit, *Tristis est anima mea vsque ad mortem*: & quando post clamorem illum validum & lachrymas liberatus est ex metu. *Heb. 5. v. 7.* Sed parum est nosse remediû, nisi illud applicetur ægroto. *Applicatio ista* fit partim medici, partim ægroti manu. *Manus Dei* est euangelium, in quo gratia nobis offertur. *Manus nostra* est fides, quâ gratiam oblatam recipimus. Ista autem receptio fit præuiâ humiliatione & pugnâ. *Primo* necessum est, vt nos humiliemus coram Deo. Humiliatio enim, quâ cum apostolo dicimus nos esse maximos omnium peccatorum. *1. Tim. 1.* hæc dico humiliatio est initium veræ pietatis omniumque gratiarum, quibus conscientia redditur tranquilla. Fieri namque non potest, vt superbia & bona conscientia simul consistant. Humiliatio ista continet confessionem peccatorum & deprecationem culpæ. *Confessio peccatorum* gubernatur his regulis. 1. Necesse est, vt peccata nostra confiteamur Deo. 2. Confessio, quæ fit hominibus, non est vrgenda tanquam res ad salutem præcisè necessaria. 3. Non est existimandum, omnium & singulorum peccatorum confessionem posse à quoquam edi. Satis est, si scrupulus, id est illud peccatum edatur, quod angit conscientiam. 4. Etsi confessio fieri possit omnis generis Christianis, vt pater ex *Iac. 5. v. 16.* præcipuè tamen pastoribus ecclesiæ fieri debet. Illi enim præ cæteris habent charismata illa, quæ requiruntur ad conscientiam fauciam & languidam corrigendam & erigendam. 5. Pastor ille, qui audit confessionem, non debet diuulgare peccatum, sed illud omni studio secretum habere, nisi gloria Dei, & salus tum ecclesiæ vel reip. tum ipsius peccatoris contrarium suadeat. 6. In confessione, quæ fit coram Deo, debet cerni seuera accusatio & condemnatio nostri ipsorum. Hoc enim si fecerimus, conscientia post hanc vitam nos non accusabit in die illo censorio, in quo Deus libros aperiet. *Deprecatio culpæ* est, quâ cum suspiriis & desideriis cordis remissionem peccatorum absque intermissione à Deo per Christum petimus. Si humiliatio ita fiat partim confitendo, partim deprecando, impetrabimus à Dei misericordia remissionem peccato-

catorum, sicut scriptum est, *Pro. 18. v. 13. Luc. 1. v. 53. & 1. Io. 1. v. 9.* exemplo Davidis 2. *Sam. 12. v. 13.* Manassis 2. *Chro. 33. v. 12. 13.* & latronis *Luc. 23. v. 42.* 43. Deinde vt Christū verā fide apprehendere possimus, necesse est vt fortiter resistamus dubitationibus & hæitationibus, quib. ceu decumanis fluctib. conscientia nostra inquieta redditur. Hoc. n. expresso Dei verbo facere iubemur. Tertium medium, quo bona conscientia acquiritur, est *reformatio bonæ conscientie*, quæ consistit in apprehensione Christi, & imitatione ipsius, seu in studio nouæ obedientiæ. Postquam n. nos serio humiliamus coram Deo, & inenarrabilibus suspiriis Spiritus sancti in corda nostra effusis pro reconciliatione nostri cum Deo per Christum precati sumus: tunc, inquam, Deus Spiritum suum in conscientiam nostram immittit, vt suauissimo ipsius testimonio de pace nostrâ cum Deo reddamur securi. Ex his videmus, quomodo bona conscientia haberi possit. Quia verò hâc gemmâ nihil est pretiosius, & nulla solida lætitia est sine bonâ conscientia; & quia mala conscientia est hostis noster infensissimus, vtpote lictor infernalis, custos carceris infernalis, seuerissimus censor, iudex rigidissimus, tortor & carnifex infensissimus, qui nos reddit Deo inimicos & nos ipsos nobis, sicut è contrario bona conscientia est amicus omnium dulcissimus, optimus, fidelissimus, vtpote qui nos defendit aduersum dentes calumniatorum, & in rebus deploratissimis optimus est consultor, & nos instar paradisi obletat odore bonæ fragrantia: quia, inquam, hæc omnia ita se habent, in id vnicè incumbere debemus, vt bonam conscientiam nobis acquiramus. Nā si dies noctesque honoribus, diuitiis & voluptatibus mundanis magno cum labore & periculo inhiamus, quantò magis adhibēda nobis erit diligentia, vt bonā nobis acquiramus conscientiam, quæ nos comiterur ad magnum Dei magni tribunal? Sed concludam hoc de modo acquirendi bonam conscientiam, pulcherrimâ illâ similitudine. Qui malam habent conscientiam, & nihilominus in peccatis sibi placent, similes sunt homini, qui indutus vestes holosericas & collocatus in solio assidet mensæ exquisitissimis dapib. instructissimæ, habetq; reges & principes sibi ministrantes. & possidet mundi totius regna & thesauros: at supra caput habet lapidem molarem pendentem è tenuissimo filo, & ad dextram ipsi adstat carnifex nudato ense, ad sinistram fera truculentissima, pectori denique inhæret serpens. Huius hominis conditionem qui non iudicauerit miserrimam, nā ille parum sapit. Atqui talis est conditio eorum, qui diuitiis, honoribus & voluptatibus mundanis fruuntur, & interim malam secum circumferunt conscientiam, quæ est infernus, quem impii in hâc vitâ circumgestant, sicut è contrario bona conscientia est cælum, quod homines pii secum circumferunt in hâc vitâ, Quæ cum ita sint, omni conatu,

E

plenif-

plenisque velis & remis hoc agamus, vt nobis comparemus bonam conscientiam.

Quomodo
bona cōscien-
tia conserua-
tur?

VI. Qui bonam conscientiam vult conseruare, is removere debet impedimenta, & adhibere fomenta.

Impedimenta bona conscientia extra nos sunt diabolus & mundus: intra nos peccata. Ex his enim nascitur vermis conscientia non aliter atque ex cadauere oriuntur vermes in sepulchro. In primis autem tria peccata hic sunt cauenda: videlicet ignorantia, affectus indomiti, & desideria mundana. *Ignorantia* est cæcitas mentis, quâ clauduntur oculi animæ: quo fit, vt conscientia seducatur. Quando enim mens errat, conscientia non potest non decipi. *Affectus indomiti* sunt velut equi effrænes & feroces, qui eorum vnâ cum sessore euertunt. Affectus isti nobis sunt domandi, & eorum acies est retundenda aut etiam euertenda, quomodo videmus eos, qui cauere cupiunt, ne cultro vel gladio acuto lædantur, aciem inuerrere. *Desideria mundana* sunt amor & desiderium ardens diuitiarum, honorum, voluptatum, & similium rerum caducarum: quibus diabolus tanquam serpens antiquus nos tentat ceu fructu verito, vt nos eiiciat è paradiso bonæ conscientia. *Fomenta*, quibus bona conscientia conseruatur, sunt duo: videlicet fides & vita fidei respondens. *Fides* vera & saluifica est radix bonæ conscientia: & fouetur quotidianis exercitiis inuocationis & penitentia. Si quis enim quotidie seipsum humiliet, defleat & confiteatur Deo peccata sua, seipsum propterea condemnet atque odio habeat, precetur pro remissione peccatorum & robore ad resistendum pro peccatis, laudet Deum, eique pro quotidianis beneficiis gratias agar, profectò fieri aliter non potest quin fides seria & iugi harum rerum praxi confirmetur. *Vita* sancta, seu iustitia bonæ conscientia, est constans propositum, & firmum atque ardens desiderium obediendi Deo in reb. omnib. Hanc verò iustitiam ad finem vsque conseruabimus, si firmiter nobis sit decretum & deliberatum, nolle nos amplius vllâ re Deum offendere, & velle indefinenter ambulare coram Deo, prout vocatio nostra exigit. Quòd si hanc viam institerimus, retinebimus procul dubio bonam conscientia. Quod vt diligenter faciamus, valde est necessarium. Conscientia enim est veluti pupilla, tenerrima oculi pars, quam oportet diligenter custodire, vnde Deus illam palpebris tectam in medio collocauit oculo. Deinde conscientia est veluti pyxis nautica, sine cuius adminiculo naucleus non potest dirigere naué ad optatû portum. Porro bona conscientia osculo turturis cõplectitur reliqua Dei dona, & in omnis generis afflictionib. nectare dulcissimæ consolationis nos perfundit. Hinc qui cõscientia non conseruant absq; labe, viam sibi sternunt in tristissimam desperationis

nis abyssum, & similes sunt nauclero imperito, qui nauem non potest regere, aut illam, si rimas agat, non obstruit, atq; ita nauem vnā cum mercibus submergit. Nauis, quā vehimur, est conscientia. Merces, quas continet illa nauis, sunt religio, fides, spes, charitas & vita æterna. Nostri itaq; officii fuerit hanc nauem bene regere iuxta cynosuram verbi Dei, ne impingamus ad Charybdin desperationis, vel ad Scyllam carnalis secuitatis. O vtinam hoc perpenderent ii, qui conscientiam graui veterno & lethargo consopiant, illamq; sapius fauciando idem agunt, quod illi, qui morbos suos negligendo, illos reddunt insanabiles! Vtinam militaremus omnes bonam militiam, retinendo fidem & bonam conscientiam! 1. Tim. 1. v. 19. Vtinam supra omnem obseruationem custodiremus cor nostrum! *Prou. 4. v. 23.* Ita fieret, vt dulcissimo conscientia testimonio nixi, cum apostolo singuli diceremus: Certamen illud præclarum decertaui, cursum consummaui, fidem conseruaui: Quod reliquum est, reposita est mihi iustitiæ corona, quam reddet mihi Dominus, in illo die, iustus ille iudex. 2. Tim. 4. v. 7. 8. Colophonis loco addam MUNDI descriptionem: quia mundus est inter impedimenta conscientia.

VIVA DESCRIPTIO IMMUNDI MUNDI.

Mundus hoc loco non significat vniuersitatem rerum, aut incolas orbis, aut etiam electos, qui ab Augustino & Ambrosio vocantur *mundus explicata*. *credens, reconciliatus & saluandus*, itemq; *mundus reconciliationis*: sed homines impiè viuentes, qui ab Augustino appellantur *mundus perditionis*, *mundus inquinatus, damnatus, inimicus, hostilis & infidelis*: quo sensu passim accipitur hæc vox in N. T. vt Ioh. 7. Non potest mundus vos odisse. & c. 8. Vos de mundo hoc estis, ego non sum de hoc mundo. Sic passim in euāgelio Iohannis: vt c. 12. 14. 15. 16. 17. itē in prioribus epist. Iohānis, putā c. 2. 3. 4. 5. Eodē sensu accipitur vox ista, *Seculum hoc* 1. Cor. 2. Sapientia huius seculi. 2. Tim. 4. *Seculum præsens*. Tit. 2. In præsentī seculo. Ro. 12. Non configurate vos seculo isti. Mundus in hac significatione confertur cū *pice*, quæ contaminat eum qui attingit ipsam: cum *laqueo*, qui capit incautos: cū *visco*, quo decipiuntur aues: cū *meretrice*, quæ seducit amasium & tandem ipsum perdit. Huius mundi prorsus immundi descriptionē tradere instituimus, vt ille nobis sordescat. Quod facilius obtinebimus, si hanc mundi picturam conferamus cum descriptione pulchritudinis pulcherrimæ, quam infra proponemus. Ita enim fiet, vt experiamur verum esse illud Bernhar. Cui Christus incipit dulcescere, huic necesse est amarescere mundum.

In mundi immundi descriptione oportet dispicere hæc quatuor: numen siue idolum mundi, proprietates siue affectiones, partes, & præmia ipsius.

Numen siue idolū mundi est tū princeps, tum subsidiarium. Numen princeps

Numen mundi quod nā?

est Satanas, quemadmodum Christus est caput ecclesiae. Hinc Diabolus appellatur Deus huius seculi, 1. Cor. 4. & Princeps huius mundi, Ioh. 14. & 16. Huius Principis nomina, studia & opera sunt deformia. Nomina eius sunt, draco, serpens antiquus, homicida. Spiritus immundus, rector tenebrarum, pater mendacii, &c. *Studia* eius sunt, calumniari Deum apud homines, & vicissim homines apud Deum, item sine intermissione meditari, quomodo gloriam Dei & salutem hominum impediat; denique delectari & pasci malo. *Opera* eius sunt, filios Dei tentare, in cultoribus suis efficaciter agere, in omnibus ordinibus vitae humanae noxia quaeque machinari, puta in Ecclesia haerese, dissidia & persecutiones; in politica caedes, odia, seditiones; in oeconomicam litem, morbos, contentiones domesticas; in scholam disputationes inanes, odia, & altercationes. Merito itaque Diabolus appellatur πολυτεχνης, πανουργος & μυριοτεχνης, id est,

Mille opifex fraudum, scelerisq; magister & author.

Laqueos enim nobis tendit (ut sunt verba Augustini) in cibo, potu, vestitu. Nobis, inquam, nocet, quantum ad bona animi, corporis, & fortunae: facessit nobis negotium in vita & in morte, idque vel palam, vel clam per stratagemata & cuniculos. Pessimum itaque est hoc numinis genus, quod amatores & cultores suos aeterno maculat exitio. *Numen mundi subsidiarium est. Fortuna*; quam homines de mundo faciunt arbitram rerum humanarum cum Virgilio, qui sic canit

Fortuna omnipotens, & ineluctabile fatum.

Huius deae ludibrium, libidinem & volubilitatem passim accusant ethnici. Turpe igitur oportet ut sit hoc numen, cuius nomen ignoratio providentiae Dei confinxit. Pictura huius deae haec occurrit:

Passibus ambiguis fortuna volubilis errat,

Et manet in nullo certa tenaxq; loco.

Sed modò leta manet, modò vultus sumit acerbos.

Et tantum constans in leuitate sua est.

2. *Mammon* qui est veluti sponsus Fortunae, & Iupiter mundi. Opes nempe mundus adorat, quae similes sunt spinis, & omnino vanae sunt atque incertae ratione acquisitionis, possessionis & amissionis: utpote quae acquiruntur cum sudore, & saepe cum perditione famae & aeternae salutis: possidentur cum anxietate: amittuntur vel in vita, vel in morte. Rectè igitur Augustino Mammon dicitur periculum pretiosum possidentium, malus dominus, proditor seruus, doloris & curae pater, timor habenti, non habenti dolor. O itaq; miserum & detestabile hoc numen quod facit ut non possimus Deo seruire, & semen Dei suffocat, & in aeternum exitium praecipitat! Matth. 6. & 13. 1. Tim. 6. Iac. 5. Longum itaque facessat à nobis hic Deus, ut veras opes, quae in coelum nos comitantur, acquiramus.

3. *Gloria mundana*; cuius hæc est descriptio apud Augustinum. Gloria inanis est fallax huius seculi suauitas, infructuosus labor, perpetuus timor, periculosa sublimitas, initium sine prouidentia, finis cum pœnitentia: cum hæc est iactantia per verba, præsumptio vanitatis per facta, hypocrisis per simulationem: ab hæc sunt labor & timor, periculum & sollicitudo, imprudentia & pœnitentia. Hæc gloria eminus visa splendet, eominus inspecta vilescit. Est enim tanquam ros, fumus, umbra, fœnum, vinculum seu laqueus gemmatus, & vermiculus. Faciamus itaque hanc deam missam, & gloriationi bonæ conscientiæ studeamus. 4. *Voluptas infana*; quæ est malorum esca, illecebra turpitudinis, Circe, blandû & mellelitum venenum, & amara dulcedo; quippe quæ ad breue tempus delectat, sed postea ad longum tempus nocet, perdendo corpus & animâ. Si quid enim turpe facis cum voluprate, voluptas abit, & turpitudine manet, ad instar apiculæ, quæ postquâ mellificauit facillè aculeo suo pungit.

Proprietates mundi spectantur in vanitate & profanitate seu morum puerilitate. *Vanitas mundi* in genere tanta est, vt mundus reuera sit nihil. Hinc vir pius rectè dixit, mundum esse similem emporio, cuius mercatores omnes ad vnum assidue vociferentur, *Nihil, Nihil, Nihil*. Vanitas ista comparatur bullæ, somnio, & fucô. Adeo scilicet vana sunt omnia, quæ sunt de hoc immundo mundo, vt Ecclesiastes cap. i. exclamet: Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. Quare si sapis, anima mea, cognosce penitus naturam huius Nihili, & in vnâ bilancis parte pone gloriam futuri seculi, in alterâ gloriam huius mundi. Videbis, & non sine gaudio videbis, lancem illam, in quâ thesauros cœli posuisti, longo interuallo præponderare: & rursus videbis, nec sine admiratione videbis, lancem illâ, in quâ collocaisti mundum & vniuersos ipsius thesauros, plumâ esse leuiorem. In specie vanitas mundi elucet in bonis animi, corporis & fortunæ. In bonis animi respectu intellectus est sapientia, scientia, conscientia & iudicium: respectu voluntatis sunt affectus, puta amor, fiducia, gaudium, In bonis corporis numeratur pulchritudo & valetudo. In bonis fortunæ seu externis est fauor & prosperitas. Quæ omnia quàm sint vana & nulla, breuiter videbimus. *Sapientia mundi* prorsus est vana; quia est sapientia terrena, carnalis, animalis, diabolica, & stultitia apud Deum, imò inimicitia aduersus Deum, Iac. 3. 1. Cor. 1. & 3. 2. Cor. 1. Sapientes enim huius seculi sunt prorsus cæci: quia neque Deum, neque seipsos norunt. Non sciunt Deum colere, sed prodere: suam salutem non quærunt, sed perdunt: aliis non commodant, sed incommodant. Non versantur in contemplatione veri, sed falsi: non sapiunt cœlestia, sibi quæ vtilia, sed terrena & sibi noxia. In oculos ipsorum incidit sterminus hirundinis, quo excæcantur vt Tobias. Sunt noctuæ, quæ caligant ad lumen meridianum.

Sunt talpæ, quæ sub terrâ repunt. Huic itaq; sapientiæ mittamus nuntios, & quæramus ea quæ sunt Christi. Christum doceamus, Christum discamus, Christum retineamus. *Scientia mundi* est afflictio spiritus, *Eccles. 1.* Est inflatibilis, sophistica, inflata, nugax, fucata, impatiens, superba, monstrosa, superciliosa, indocilis, carnalis, futilis & parasitica. Hâc adornatur ἀποδείκνυται stultorum: hâc sepelitur charitas Christianorum: hâc obruitur veritas eloquiorum diuinorum: hâc formantur & firmantur deliria somniorum: hâc denique facit, vt amittamus cælum. Nostri ergo officii est ea discere in terris, quorum scientia nobis perseuerat in cælis. *Conscientia mundi* est mortua in peccatis, torpida in flagitiis, cauteriata in nequitiiis, experrecta in malitiis, dormitans tempore prosperitatis, vigilans & accusans tempore calamitatis. O magnum flagellum, quod est supra omne flagellum! O miseros, qui hoc flagello cæduntur! O beatos, qui hoc flagello non læduntur! *Iudicium mundi* est temerarium absq; caritate, vsurpatum absq; autoritate, hypocriticum absque veritate. Mundus enim iudicat secundum faciem, & iudicat alienum seruum, & videt alienam festucam, suam verò trabem non videt. In summâ, mundi iudicium est iniquum: quia mundus ex curiositate est scrupulosus & suspicax in inquirendo: & inquit vt traducat, non vt in viam rectam reducat. Idem inquisitione habitâ ex muscâ facit elephantum, ex guttâ Oceanum: lætatur, quando proximum in deuiis videt: denique ex infortunio pronuntiat de impietate; quod fecerunt amici Iobi. Quicumque igitur cum mundo iudicat, præiudicio decipitur, & æterno iudicio addicitur. *Affectus mundi* sunt prorsus immundi & turbidi. Mundus quippe est instar hydræ seu belluæ multorum capitum: est velut Euripus: est instar ciuitatis Cyclopum, in quâ ὁδὸς εἰς τὸν ἀγῶνα ὁδὸς εἰς τὸν θάνατον: est instar stabuli, in quo omnis generis feræ se inuicem dilaniant. Videas enim hîc harpyas, quæ diuitias per fas & nefas corradunt: videas leones, qui prædas nunquam non agunt: videas vrsos & lupos, qui sanguinem sitiunt: videas dracones, qui venenum portentosarum opinionum euomunt. Hi effectus arguunt, quales sint mundi affectus, vel potius defectus. Inter affectus istos familiam ducit amor. Est autem mundus cæcus amore sui. Nam quia seipsum ignorat, fieri non potest vt se rectè amet vel æstimet. Ideo Deum non habet pro summo bono, sed summum malum amat tanquam summum bonum: creaturam præfert creatori, vmbra lucis, obliquum recto, caducum æterno, nucem auro. Quàm turpia hæc sint & detestabilia, quis non videt? Tu itaque, ô homo Dei, odio prosequere mundum, qui amat se supra Deum: & ama Deum supra mundum, si sapias. Memento amorem mundi esse fatuum iuxta & noxium. Fatuus est, quia mundus non amat pulchrum, sed deformem, non absimilis iuueni, qui annosam & pannosam deperit anum.

Est

Est noxius; quia ut accenditur à malo, ita perducit ad malum. Rectè igitur Augustinus: Ecce, inquit, mundus turbat & amatur: quid si tranquillus esset? Formoso quomodo habes, qui sic amplecteris fœdum? Flores eius quomodo colligeres, qui à spinis non reuocas manum? Et idem ait: Ecce ruinosus mundus est, & sic amatur: quid si dulcis esset? O munde immunde tenebras pariens, quid faceres si maneres? quid faceres dulcis si amarus alimenta metiris? O munde, inquam ego, quàm noxius est amor tui? Nam ille portas claudit Deo, & aperit Satanæ. Esca est & laqueus Diaboli, facitque ut illi, qui hoc amore sunt capti an decepti, similes sint iuuenibus, qui nullâ rerum experienciâ præditi hospitibus à quibus hilari vultu excipiuntur, omnes quas habent pecunias ostendunt, & illas in ipsorum diuersoriis dilapidant, donec omnibus exhaustis, mutato iam hospitem vultu, nihil præter egestatem reportant. Ita profecto amatores mundi, blanditiis eius delintri, omnem suam substantiam, omnesque animi sui vires in eo consumunt, donec absumtis omnibus tristes è mundo exeant. Cogitemus itaque illud Augustini: *Vincula huius mundi asperitatem habent veram, iucunditatem falsam, certum dolorem, incertam voluptatem, durum laborem, timidam quietem, rem plenam miseria, spem beatitudinis inanem.* Hinc mundus in Scripturâ vocatur mare magnum & spatiosum, quod fluit & refluit semperque est inquietum, multis procellis agitur, & est amarum, denique absorbet omnia. Hinc Augustinus: *Vnicuique sua cupiditas tempestas est. Amas Deum? Ambulas super mare. Amas seculum? Absorbebit te. Amatores suos vocare nouit, portare non nouit. Amor mundi adulterat animam: amor fabricatoris mundi castificat animam.* Sed concludam illud de amore mundi hoc dicto Cypriani: *Arridet mundus, ut seuiat: blanditur, ut fallat: illicit, ut occidat: extollit, ut deprimat.* Quid verò de spe ac fiduciâ mundi videtur? An illa est melior amore? Minimè verò. Mundus enim spem & fiduciam suam collocat in homine & humanis præfidiis. At maledictus, qui confidit in homine, & carnem ponit brachium suum, *Ier. 17. Ps. 146. Esa. 36.* Maledictus & ille, qui fiduciam collocat in sapientiâ, prudentiâ, eruditione, nobilitate, robore, formâ corporis, diuitiis, potentiâ, gloriâ, & prosperitate. Hæc siquidè omnia nil nisi fumus sunt & baculus arundineus, vel ipsi ethnicis fatentibus: quâ de re vide *Præcognita theologica part. 1.* Videamus gaudium mundi. Id verò tam est vanum, quàm quod vanissimum: utpote quod concipitur ex ebrietatē, Venere, impudicis salibus, dissolutis lusibus, & choreis, ex perpetrato scelere & infelici aliorum statu. O vanitatem maximam! Et ideo Deus hanc lætiam certissimo mulctabit exitio, *Ier. 25. Amos 8. Luc. 6.* Pulchritudo externa, quam mundus ostentat, quid est aliud quàm sepulchrum dealbatum? *Valerudo*, in quâ sibi placet, quid est aliud, quàm flos & fœnum, quod manè floret, vespere decidit? *Fauor* porrò mundi, quo ille sui cultoribus fauet,

fauet, est inconstans & noxius. Est inconstans; quia primo applausu extollit mundus, postea deiecit. Hinc qui Christo præcinunt *Hosianna*, postea acclamant *Crucifige*. Idem fauor est noxius; quia cui fauet mundusa mittit fauorem Dei. Abominemur itaque hoc fallax & noxium beneuolentiæ genus, & fauorem atq; gratiam Dei in Christo ambiamus. *Prosperitas* seu felicitas mundi non est dissimilis eius thesauris, quos diximus. Præterquam enim quod est momentanea & fluxa, *Ps.* 37. & 73. etiam illos perdit, quos dementat. Ipsa n. se exagitat; mouet cerebrum; non vno modo alios in alios irritat, hos in potentiam, illos in luxuriam; hos inflat, alios emollit & toros resoluit. Vide sis periodum felicitatis mundanæ. Homines ex felici successu fiunt securi: ex securis superbi: ex superbis miseri. Superbiam enim sequitur ruina. De prosperitate mundi cogita etiã illud: *Quidquid est boni in mundo, aut est præsens, aut præteritum, aut futurum. Si præsens, est instabile: si præteritum, iam nihil est: si futurum, incertum.* vt ait Augustinus. Veniamus nunc à vanitate mundi ad eius *profanitatem*, quæ profectò adeo est multiplex, vt neq; modum neq; finem hîc videre queas. Ex innumero tamen agmine aliquid adferamus. Principiò mundus fluctuat æstu *ira*, quæ ipsam transformat in belluam. Mens enim accenditur, spiritus stridet, cor palpitat, de sede suâ deturbatur ratio, corpus tremit, facies inflatur, multus in ore apparet pallor, flagrant emicantque oculi, dentes impinguntur labris, vel comprimuntur, lingua præpeditur, labra quatuntur, vox bestialis editur, membra frigent, manus comploduntur, pedibus pulsatur humus. O monstrum! Hæc ira est acuta & amara. Acuta; quia nimis citò ex leuissimâ oritur causâ. Est amara; quia diu hæret in animo & tristem vindictæ cupiditatem parit. Hæc flamma, nisi sopiatur, domos & familias euertit, regna incendit. Hæc insania ipsum hominem in barathrum infinitorum periculorum præcipitat. Per hanc relinquitur iustitia, concordia vinculum rumpitur, lux veritatis amittitur, lex Dei conculcatur. Vt ut autem hæc præstet ira mundi: nihilominus tamen vana est, si Deum spectes: cuius iram metue, quia est ignis consumens; cum ira mundi sit vas vacuû valde tinniens, & proinde nihil sit metuenda. Deinde *inuidia* mundi est tristitia de bonis alienis, orta à Diabolo, secûtrahés ruinam illius qui inuidet. Commune admodû est hoc vitium, & malorû pessimum, quia non habet terminum, vt alia vitia. Nam illa delicti consummatione finiuntur. In adulterio cessat facinus perpetrato stupro: in homicidâ conquiescit scelus admissio homicidio: falsario modum imponit impleta fallacia. Sola inuidia in infinitum abit. Hoc tamen bonum in se habet, quod conficit inuidentem. Dum enim homines dolent se non posse superiorib. exæquari, & metuunt, ne inferiores sibi exæquentur, & ægrè ferunt pares sibi exæquari, seipsos conficiunt: quæ profectò maxima est insania. Hinc poeta inuidiam non sine causâ sic describit:

Liuor tabificum malis venenum,
 Intactis vorat ossibus medullas,
 Et totum bibit artubus cruorem.
 Quid? Semper furit inuidetq; sorti,
 Vt debet sibi pœna semper ipse est.
 Testatur gemitu graues dolores:
 Suspirat, gemit, inquitq; dentes,
 Sudat frigidus, intuens quid, odit.
 Effundit mala lingua virus atrum.
 Pallor terribilis genas colorat,
 Infelix macies renudat ossa.
 Non lux, non cibus est suauis illi:
 Nec potus iuuat, aut sapor Lyai.
 Nec si pocula Iupiter propinet,
 Atq; hac porrigat & ministret Hebe,
 Aut iradat Ganymedes ipse nectar.

Inuidiam, bellum istum fœtum, excipit odium, odium dico impium,
 quo mundus odit Deum, & omnes bonos, omniaque bona, Ioh. 7. & 15.
 Luc. 22. Quanta, malum, hæc est dementia odisse vitam, odisse Deum da-
 torem omnis boni, odisse salutem suam? Sed hîc nondum finis est bono-
 rum istorum, quæ mundus possidet. Nam inuidia, ira & odium ipsius e-
 rumpunt per linguam maledicam, siue per calumniam, cuius professores
 sunt mendaces, malitiosi, hypocritæ & insidiatores: qui Diabolum habet
 in corde & ore, faciuntq; vt Diabolum transplantent in aures, ora & cor-
 da aliorum. Porro inuidia, ira, odium & calumnia tandem per externa
 membra in apertam erumpunt iniuriam, quæ tanta est, vt mundus nolit
 prodesse vlli, & nocere omnibus. Ista verò vitia omnia superat carnalis se-
 curitas, quâ mundus vacans timore iræ & iudicii Dei, stimulos conscien-
 tiæ excutit, in peccatis sibi placet & illa excusat, & tandem in avaritia
 incidit, adeo quidem, vt comminationes & admonitiones pro inanibus
 terribulentis habeat. Hinc illud mundi symbolum: Manducemus &
 bibamus. Cras enim moriemur. Sequitur nunc ebrietas, quæ Augustino est
 omnium flagitiorum mater, radix criminum, origo vitiorum, materia cul-
 parum, capitis turbatio, subuersio sensus, linguæ tempestas, procella cor-
 poris, naufragiû castitatis, amissio temporis, infania voluntaria, ignomi-
 niosus languor, turpitudine morû, dedecus vitæ, honestatis infamia, ani-
 mæ corruptela, blandus dæmon, dulce venenum, suaue peccatum; quam
 qui habet, seipsum non habet; quam qui habet, peccatum non facit, sed
 ipse totus est peccatum. Hanc mundo instillat Diabolus, caro accipit, di-
 uini præcepti obliuio admittit, profana securitas persuadet, assuetudo

corroborat. Hæc ex corpore facit cloacam, ex animâ dæmonem, ex homine bestiam. Ebrietatem excipit *luxuria*, quæ tanquam currus quadrigis voluitur vitiorum, vt ait Bernhardus: videl. ingluuie ventris, libidine coitus, mollitie vestium, otii soporisq; resolutione. Trahitur equis duobus, prosperitate vitæ & rerum abundantia. Et qui his præfident, duo sunt aurigæ, torpor & securitas. Hinc Augustinus exclamat: O ignis infernalis luxuria! cuius materia, gula; cuius flamma, superbia; cuius scintillæ, praua colloquia; cuius fumus, infamia; cuius cinis, immunditia; cuius finis gehenna. Fœdâ hâc luxuriâ animus fit cæcus & stupidus, vigor ingenii debilitatur, spiritus exhauriuntur, calor natiuus & humidum radicale absumitur, nerui dissoluuntur: ita vt veteres optimè dixerint, *voluptates terminari in dolores*. Ascendamus nunc à ventre impuro ad impurum mundi cor. Hoc se effert ad sublimia, facitque vt lingua loquatur grandia, oculi excelsa petant, pedes nescio quam artem præ se ferât. Nimirum *ambitiosa superbia* est bella hæc diua, cuius currum quatuor trahunt equi, Amor dominandi, Amor propriæ laudis, Contemptus & Inobedientia. Rotæ verò sunt iactantia, arrogantia, verbositas & leuitas. Auriga est Saranas. Vehuntur hoc curru amatores & admiratores huius mundi. Effrænes sunt equi, volubiles rotæ, auriga furiosus, & qui vehitur est infirmus. Vide autem mihi, quid sequatur hûc currum. Currus evertitur, & à tergo adstat miseria. Omnis enim superbia tantum in imo iacet, quantum in altum se erigit: tantòq; profundius labitur, quantò excelsius eleuatur. Nam qui per propriam superbiam attollitur, per Dei iustitiam inclinatur, authore Isidoro. Hinc superbia similis est luctatori, qui vt aduersarium fortius deiiciat, eum sursum altius eleuat. Adhæc mundus *nouitate & peregrinitate vestitus* ineptit. Annua fere vestium mutatio, mira varietas, nulla constantia, rara moderatio. Exultat omnis in vestitu grauitas, & simplicitas. Luxu & nouitate inter se certant omnes. Vno verbo, mundus refertus est similibus ridiculis. *Curiositati* etiam litat mundus: dum euenta rerum præuidere satagit; dum res à suâ vocatione alienas tractat; dum deniq; res abstrusas indagar. Graue est hoc curiositatis vitium. Egreditur n. forâs curiosus, ait Bernhardus, & exterius omnia considerat: qui sic interna despicit, præterita non respicit, præsentia non inspicit, futura non prospicit. Quanta autem est dementia, curiosum esse ad cognoscendam vitam alienam, & desidiosum ad corrigendam suam? Quantum est damnum, quærere id quod non est, & non inuenire illud quod est? Apage sis, ô immunde munde, cum hâc tuâ curiositate. Apage quoque cum tuâ *auaritiâ*, quæ similis est inferno insatiabili, & voragini inexplibili: quæ semper rapit, & nunquam exsatiatur: Deum non timet, neque hominem reueretur: nec patri parcat, neque matrem

rem agnoscit: nec fratri obtemperat, nec amico fidem seruat: viduam opprimit, pupillum inuadit: liberos in seruitium adducit: falsum testimonium dicit: crudelior est omni tyrāno, utpote quæ suos per mare, per terras, per frigora, per sexcenta pericula ire redire compellit: quæ facit, ut ditissimus pane mucido & panno vili vtatur: quæ est absque fine & modo, atque in homine parit solitudinem, diffidentiam, timorem, desperationem: quæ ex domino facit mancipium rerum vilissimarum, ex homine furem & lupum, ex filio Dei filium Diaboli, ex bono malum. Auarus enim bona, quæ Deus in vsum hominis creauit, reuera sibi reddit mala. Porro mundus magnam simulat *concordiam*: cum reuera sit mater discordiæ, vel potius ipsissima discordia. Neque enim concordia posita est in communione voluptatum, idololatriæ, iniustitiæ & scelerum, sed in vnione & communione virtutis. Vana illa concordia armat mundum aduersus pios, *Psal.* 83. & est mater persecutionum & bellorum non necessariorum, quæ suscipiuntur vel ex odio, vel ex ambitione, vel ex æmulatione, vel ex insatiabili auaritiâ. Huiusmodi concordiam quis probet? De *hypocrisi* mundi quid dicam, vel potius quid non dicam? Magnus profectò hypocrita est mundus. Fallit enim simulatione seu mendaci affirmatione: fallit dissimulatione seu mendaci negatione. Virtutes simulat, vitia dissimulat: coram aliis gloriam quærit, & omnia externa ad speciem pietatis conformat: grauiora omittit, minora sectatur: nequiter se humilem exhibet, cum interiora sint plena arrogantia: est auarus & desiderat ob iustitiam laudari: est superbus, dum aucupatur auram popularem: est mendax in verbis & factis, est humilis sine despectu, pauper sine defectu: mordax ut canis, dolosus ut vulpes, superbus ut leo, rapax ut lupus, & vult videri ouicula: est deniq; vrsus quærens dulcedinem mellis. *Fraus* quoque, *dolus*, & *insidia* in mundo regnant: adeo ut eius symbolum sit, Mel in ore, fel in corde. In mundo est cor Caini, lingua Simei, labium Doegi, salutatio Ioabi, osculū Iudæ. Dolosus est hic aduersarius, qui ferire nititur & aperte sæuiens, & insidiosè latens. Ex occulto mittit sagittam, ut vulneret. Ipsi oratio blandum habet venenum, & est viscus merus. Melle litus est gladius mundi. Summa, mundus est domus insidiarum, in quâ agitur dolo & malâ fide. Quicumq; ig. in mundo versatur, & pius est, is habitat in Kedar & Mesech, hoc est inter eos, qui in tenebris sua tendunt iacula: item in medio luporum, & scorpionum & leonum. *Matth.* 10. *Ezech.* 2. *Psal.* 57. Si es Abel, non deerit tibi Cain: si es Iacob, non deerit tibi Esau: si Ioseph, habebis perfidos fratres: si Moses, insurgent Core, Dathan & Abiram: si Dauid, insidiabuntur tibi Doeg, Saul & Achitophel: si vis Christum imitari, persequentur te Herodes & Pharisei: si es Paulus, insi-

diās tibi struent falsi fratres. Nunc *ingrātudo* mundi mihi vellicat aurem. Illa verò est exinanitio meritorum, dispersio virtutum, beneficiorum perditio, ventus vrens, siccans fontem pietatis, & torrens, misericordiae & gratiae ignem exstinguens, vt sunt verba Bernhardi. Tanta est hac ingrātudo mundi, vt prouerbio apud Germanos dederit locum: *der Welt danck*. Nimirum perit in mundo omnium benefactorum memoria. Hunc ingrātum cuculum quis amet? *Seruitus* mundi quàm sit lepida vide quāso. Seruit mundus Diabolo, hosti suo: seruit peccato & carni, adeoque serpentem in sinu fouet: seruit diis alienis: seruit iis, qui Deo seruire nolunt. O iugum & onus Aetnā grauius! ô seruitutem omni Egyptiacā duriolem! Porro *mundus audit, non credit: semper discit, nil proficit*. Semper cum coruo clamat, *Cras Cras*: nec potest adduci vt sonet vocem columbae *Citò Citò*, vel turturis *Hodie Hodie*. Admonitiones salutes per vnam aurem mundo influunt, per alteram effluunt. Ex his notis & characteribus facile est mundum agnoscere, vt ex vngue leonem. Sed etiam *ex socio* cognoscamus mundi indolem. Delectatur autem mundus consilio, exemplo & consortio malorum. Illos enim audit consiliarios, qui Diabolum in serpente imitantur, vt Euam decipiant. Est instar simiae, quae ad imitandum inepta quāq; est prona. Illos audit, qui sunt duces ad malum: hos sibi adsciscit comites. Hinc vt pomum vnum putridum facile centum inficit suā putredine, sed centum sana nunquam efficiunt vnum bonum: ita in mundo accidit, vt vnus inficiat nequitia suā centenos. Verissimè igitur poeta

Vnaque conspectū liuorem ducit ab vna.

Quis iam mecum non exclamet: Hei mihi! Supra fidem est, quod *mundus totus in malo positus, vitiis & flagitiis opertus & immersus non dehiscat*. Adeo enim iacet oppressus pondere peccati, vt neque honestas, neque utilitas, neque iucunditas ibi sit reliqua. Peccatum scilicet odit lucem, vt ait Seruator, & nihil honestatis in se habet. Nihil quoque utilitatis cernitur in peccato: quippe quod nos separat à Deo, & abducit in desertum, vbi est habitatio dæmonum. Hinc Cyprianus: *Hoc sunt peccata lapsis, quod grando frugibus, quod armentis pestis, quod nautis tempestas*. Et Scholastici eleganter aiunt: *Sicut putredo aufert pomo decorem, colorem, odorem & saporem: sic aufert peccatum anima, decorem vitae, odorem famae, valorem gratiae, & saporem gloriae*. Nos addamus illud: Sicut mors ex corpore formoso facit cadauer, à quo omnes abhorrent, etiam amicissimi: sic peccatum ex imagine Dei facit cadauer, à quo boni angeli & homines abhorrent & quo soli infernales corui saginantur. Nam qui ante peccatum est honorabilis, per peccatum fit abiectissimus. Denique in peccato nihil est delectabile. Amarum enim est, Deum relinquere. *Ierem. 2*. Huius amaritudinis pars magna est remor-

remorſus conſcientiæ, vermis ille horribilis, & ignis inextinguiibilis: qui facit, vt cor ſit tanquam mare feruens, quod non poteſt quieſcere. Eò a. periculoſior eſt hæc peccati noxa, quòd non ſentitur niſi in fine. Eſt enim peccatum inſtar vini mali, quod dum bibitur, bene ſapit, ſed in fine ſentitur quale ſit: eſt inſtar ſcorp̃ii, qui ex caudâ qualis ſit cognoſcitur: eſt inſtar vlceris prurientis, quod dum ſcalpitur, delectat, poſtea excruciat: eſt inſtar febris æſtuantis, quæ potâ frigidâ videtur remittere, ſed mox maiorem creat moleſtiam.

Partes mundi ſunt anima & corpus. Anima mundi non eſt rationalis, *Partes mundi* ſed irrationalis planè videlicet nequitia, quâ ſit vt mundus ex proæreſi & deliberato animo peccet. Huius nequitie curruſ, vt ait Bernhardus, rotis quatuor voluitur, ſæuitiâ, impatientiâ, audacia, & impudentiâ. Valde enim velox eſt curruſ iſte ad effundendum ſanguinem; qui nec innocentia ſiſtitur, nec patientiâ retardatur, nec timore frænatur; nec pudore inhibetur. Trahitur autem à duobus pernicipibus equis, terrenâ potentiâ, & ſeculi pompâ. Porrò præſident hiſ duobus equis aurigæ duo, timor & liuor. Timor quidẽ pompam, liuor potentiam agit. Multiplex autem eſt iſta mundi nequitia. Mundus enim eſt impiuſ in Deum ignorantia ſupinâ, contemptu, ſecuritate, atheiſmo & Epicureiſmo. Improbuſ eſt in ſeipſum cœcâ philautiâ & ſui ipſius pernicioſâ neglectiõne, dum 1. Mentem ſuam deſtituit neceſſariâ ſapientiâ, eamque torpeſcere & hebelcere ſinit vanitate ſtultitiæ, imprudentiæ & temeritatis ſuæ: 2. Cor proſtituit, & tradit impuriſ laniandum cupiditatibus, & inordinatiſ turbandum affectionibus. 3. Corpori deeſt, noxam vltro ſibi accerſens libidine, ebrietate, prodigalitate, avaritiâ. 4. Prodiguſ eſt famæ, faciendõ pretioſam boni nominis iacturam turpitudine flagitiõſâ. 5. Totum hominem in æternuſ præcipitat exitium. Improbuſ denique eſt in alioſ homineſ, præcipuè in píoſ. Iſ enim nocet affectu & effectũ malo. *Affectu nocet*, dum bonoſ proſequitur odio, ardet iracundiâ, laborat inuidiâ, ἐπιχαριζαται immiſericordiâ. *Effectũ nocet*, dum offendit verborum improbitate & morum obſcœnitare, dum calumniatur, mentitur, inſultat miſeriſ & illoſ premit, & denique nihil non facit quo boniſ moleſtiam creati nouit. Tam ſœcunda ſcilicet eſt hæc malitia. Hoc autem in hac mundi animâ prorfus eſt mirabile, quòd per illam munduſ non viuít, ſed moritur. Quicunque enim in peccatiſ viuunt, Deo ſunt mortui. *Corpuſ mundi* conſtituunt tanquam ipſiuſ membra homineſ munda- ni in ordine eccleſiaſtico, ſcholaſtico, politico & œconomico. *In ordine eccleſiaſtico* ſunt animaleſ & carnealeſ theologi: è quibuſ alii laborant craſſâ & ſupinâ ignorantia veritatiſ, alii ſunt curioſi, alii cenſoreſ iniqui, alii aliuſ ducuntur affectibuſ, putâ irâ, odio, & ſimilibuſ. Quidam ſcilicet ſunt

sunt rixosi, quidam φίλαιοι, & δοκίμοι, quidam meticulosi, quidam ἀποτρισεπίσκοποι, quidam avaritiæ & Simoniaci dediti, quidam calumniatores, quidam conuitiatores, quidam adulescentes, quidam impatientissimi iniuriarum. In ordine scholastico feruet contentio, locum habet avaritia, dominatur sophistica, regnat iactantia, dominatur πολυπραγμοσύνη, cernitur δοξολογία, locum habet morum dissolutio. In ordine politico magistratus mundanus aut est lupo rapacitate tyrannica & tyrannide rapaci: aut vulpecula dolo & insidiis: aut sus libidine ac gula: Consiliarii mundani sunt harpyiæ & sphinges; sphinges sophisticando & harpyiæ rapiendo. Vulgus immundi mundi est mutabile, primum in affectus turbulentos, iudicii expers, inuidum, suspicax, turbidum, mendax, calumniæ deditum, secretorum impatiens, tria Kappa tonans, priuatum commodum spectans, immodicum denique & inextinguibile. In societate domesticâ, quæ est de hoc mundo, quid aliud videas, quàm parentes & liberos ἀσώτους & ἀτάκτους, heros crudeles, seruos infideles, coniuges infidos?

**Premium
mundi.**

Premia mundi restant, quæ sunt reprobis sensus & æterna mors. Hæc duo siquidem mundus accipit loco præmii, & admiratoribus atque cultoribus suis largitur loco brauii. *Reprobis sensus* est, quando homo à Deo desertus amittit lumen rectæ rationis, & incidit in conscientie dedolentiam, ita ut perpetret peccatum ἐν πλεονεξίᾳ, *Mors æterna* incipit in hac vitâ, & durat post hanc vitam. Nam in hac vitâ moriuntur impii duobus modis. 1. Fiunt insensati & stupidi ad instar truncorum & lapidum. 2. Terribili horrore conscientie & desperatione de salute suâ, velut gurgite quodam miserrimè absorbentur. Post hanc vitam anima deportatur à malis angelis in locum æterni supplicii, & in ultimo iudicio corpora resurgunt ad ignominiam. Ibi audient impii tristem illam iudicis vocem: *Abite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo & angelis eius.* Matth. 25. Pronunciata hac sententiâ, separabuntur à salutiferâ Dei præsentia, afficientur summo pudore coram bonis angelis & electis hominibus, habebunt societatem domesticam cum Diabolo suo carnifice, incredibili horrore cruciabuntur, ineffabili anxietate torquebuntur, idque in omnes seculorum sempiternitates.

**Exhortatio
ad animam
hominis pii.**

Habes tabulam, anima mea, in quâ ut viuam mundi imaginem contempleris dies & noctes vehementer expedit. Sic enim fiet, ut possis dicere cum apostolo: *Mundus mihi crucifixus est, & ego mundo.* Dilecta mea, amica mea, obsecro te per Iesum Christum, intuere mundi numen horribile, ut ab illo fugias: intuere characterem mundi abominabilem, ut ex mundo exeas: intuere mundi animam & corpus, ut à peccato abhorreas: intuere mundi præmium & mercedem, ut à miseriâ te expedias.

diar. Quæso te, amica mea, ne contristare, quando vides mundi voluptatem & prosperitatem. Quæso, ne discruciare, quando larua felicitatis mundanæ tibi occurrit. Laruam remoue, & interiora mundi rimare, illaque confer cum amœnissimâ Christi facie. Ita fiet, vt mundus tibi amarescat, & Christus dulcescat. Ita fiet vt in hoc mundo supra mundum constituaris, & cum sponso tuo Iesu Christo in cœlestia gaudia traducaris. Ne dicas, amica mea, non possum à me impetrare, vt mundo valedicam. Omnia enim potes in eo, qui confortat nos Iesus Christus: cui sit gloria in sempiternum, Amen.

CAPVT III.

De tribus mediis, quibus conscientia afflictâ redditur tranquilla.

PRÆCEPTA.

Sequuntur media, per quæ Christianus tentatus conscientiam afflictam potest reddere tranquillam.

Istorum mediorum videnda sunt species partes, & classes.

Species sunt numero tres: humiliatio, fides & noua obedientia.

Humiliatio est tristitia cordis, quâ homo tentatus sibi ipsi succenset propter peccata, & illa sic Deo confitetur, vt illius misericordiam supplex imploret.

Fides est fiducia in misericordiâ Dei propter Christum, quâ homo tentatus statuit Christum sibi à Deo factum esse sapientiam, iustitiam, sanctificationem, & redemptionem.

Noua obedientia est studium sanctæ vitæ, quo homo tentatus & per fidem animatus, dolet se Deum offendisse, & singulis momentis vitam suam in melius mutare conatur gemitu inenarrabili & praxi seriâ.

REGVLÆ.

I. Tria sunt necessaria illi, qui apud Deum vult esse in gratiâ.

Quos requirantur ab eo, qui fauorem Dei sibi expetit.

Primò necesse est, vt seipsum humiliet coram Deo: deinde, vt in Christum credat: tertio vt de peccatis resipiscat Deoque nouam obedientiam præster. Quam quidem viam nobis passim monstrat verbum Dei. Principiò enim Deus adhibet legem suam, vt homines discant in genere quid sit peccatum & quid non: tum in specie sua peccata contemplantur: dehinc afficiantur legali timore, quo pœna reformidatur: denique animum excitent

excitent ad seriam promissionis in euangelio propositæ considerationem. Deinde Deus adhibet euangelium, ut in hominis electi animo excitentur semina & igniculi veræ fidei, id est, voluntas & desiderium credendi, & gratia luctandi aduersus desperationem. Atque hoc ipso temporis momento, quo igniculi fidei accenduntur in animo, Deus hominem iustificat. Quàm primùm verò fides est accensa, continuò exurgit lucta, in quâ fides se exercit per ardentem & constantem remissionis peccatorum petitionem; quam Deus propter Christum exaudit, & in miseratione suâ conscientiam tranquillam reddit, quantum satis est ad salutem animæ. Postremò fidei certitudinem sequitur dolor euangelicus, quo aliquis dolet secundùm Deum, hoc est, excrucietur animus propter peccatum, eò quòd sit peccatum, quo Dei maiestas sit offensa. Hunc dolorem sequitur mutatio mentis, voluntatis & affectuum in melius. Vide hanc in sententiam *Act. 2. vers. 38.* ubi auditores Petri compuncti fuerunt corde & dixerunt ad Petrum & reliquos Apostolos, *Quid faciemus viri fratres?* Hic Petrus respondet: *Resipiscite, & baptizetur unusquisque vestrum in remissionem peccatorum.*

Vera humiliatio quibus in rebus consistat?

II. Humiliatio vera in trium rerum praxi consistit.

Primò requiritur cordis *tristitia*, unde peccator sibi ipsi succenseat, & propter peccata seipsum odio prosequatur & pudore suffundatur. Deinde ad tristitia accedat oportet *confessio Deo facta*: in quâ peccatum & reatum coram Deo necesse est agnoscamus, & nostram iustam damnationem confiteamur. Tertiò requiritur *misericordia Dei imploratio*, eaq; tam ardens & intenta, ac si de vitâ & morte nostra agatur. Tria ista coniuncta vide *Esdra 9. Dan. 9. & Luc. 15.* in filio prodigo. Hæc est vera humiliatio, quæ est ordine prima in mediis, quæ ad salutem nos perducunt. Est, inquam, ordine prima. Eo enim ipso momento, quo peccator in corde suo se humiliare aggreditur, salutis & gratiæ statum ingreditur. Ita cum primùm David ex intimo cordis affectu dicebat, *Peccaui*, Nathan nomine Dei pronuntiabat, peccata ipsi esse remissa. *2. Sam. 12. v. 13.* Confer *Psal. 32. v. 5.* Et cum primùm filius prodigus diceret, *Surgens proficiscar ad patrem meum*, patuit ipsi aditus ad patrem. *Luc. 15. v. 18.* Præstantissima itaque res est ista humiliatio: quippe quæ promissiones vitæ æternæ habet annexas. *Esa. 57. v. 15. Psal. 28. v. 13. & 51. v. 17. 1. Ioh. 1. v. 9.*

Fides quomodo debeat esse comparata?

III. Vera fides in Christum debet esse fiducia per verbum Dei accensa.

In vitæ Christianæ praxi, humiliationis & fidei officia sunt coniuncta, quemadmodum candela & lumen eius, sol & splendor ipsius. Sed tamen nihilominus humiliatio est prior naturâ quàm fides, sicut candela est

est prior suo lumine, & sol suo radio atque splendore. Rectè igitur secundo loco ab homine tentato requiritur fides. Fides, inquam, talis: quæ accenditur à Spiritu S. per concionem euangelii; ac proinde est notitia, quâ in primis epitome atque nucleus euangelii, putà Iesus Christus, ratione personæ & officii, cognoscitur. Hæc verò notitia non est nuda, sed coniunctam habet fiduciam, quâ quis Christum apprehendit, sibi que applicat, hoc est, persuasissimum habet, Christum & illius merita ad se in specie pertinere, Christumque sibi à Deo factum esse sapientiam, iustitiam, sanctificationem & redemptionem. 1. Cor. 1. Quæ doctrina lucem accipit ex concione Christi Ioh. 6. vbi Christus docet, se esse panem & aquam vitæ. Iam quemadmodum panis & aqua non prosunt, nisi applicentur ori & ventriculo: ita Christus, cibus ille & potus animæ, non prodest, nisi conscientia nostræ applicetur.

IV. Noua obedientia consistit in resipiscentiâ, hoc est, in serio dolore ob peccata, & studio sanctæ vitæ.

Noua obedientia quibus partibus ab- soluitur?

Dolor secundum Deum hîc intelligitur, id est talis, quo homo sibi ipsi succenset propter peccata sua, quia peccata sunt & Deo displicent. Nimirum filii Dei ita sunt animati, vt si nullus vspiciam iudex esset, nullus infernus, nulla mors, nihilominus tamen tristitiâ & mœrore afficiantur: vtpote qui tam propitium Deum & tam benignum Patrem offenderint. Dolor iste est partim internus, partim externus. *Internus* est, cum quis sibi propter peccata sua succenset. *Externus* est, quando cor tristitiam suam per lachrymas & similia signa exprimit. Prior absque posteriore potest esse satis: posterior sine priore nihil prodest. *Studium sanctæ vitæ* est mutatio totius hominis in mente, voluntate, affectu & moribus: quâ fit, vt homo habeat constans animi propositum & deliberatissimum cordis consilium, quod deinceps nolit vel minimo peccato Deum offendere. Act. 11. v. 23. Sed vnâ cum hoc proposito requiritur praxis, quâ homo per gratiam Spiritus sancti secundum animam & corpus nititur magis magisque toti legi secundum vtramque tabulam obedire: vt in Iosîâ videre est 2. Reg. 23. v. 25. Ex quo efficitur, tria requiri ab eo, qui nouam istam obedientiam Deo probare cupit. *Primò* homo resipiscens non debet viuere in vilius externi peccati consuetudine & habitu. *Deinde* homo resipiscens debet internè resistere atque repugnare naturæ corruptæ, ne ipsi amplius morem gerat: quemadmodum videmus in Iosepho cor ipsius fuisse paratum & velut in procinctu ad resistendum flagitiosæ adulteræ petitioni Gen. 39. v. 9. 10. Similiter Dauid repressit affectus suos ab vltione, cum à Semeio conuitiis proscinderetur. 2. Sam. 16. v. 10. *Tertiò* necesse est, vt homo resipiscens internum hominem exsuscitet atque exerceat omnibus spiritualibus fidei, spei & charitatis exercitiis.

De partibus militiae Christianae.

P R A E C E P T A.

P Artes mediiorum istorum sunt tres actus militiae Christianae, qui ante pugnam, in pugnam, vel post pugnam cernuntur.

Actus siue partes militiae Christianae ante pugnam sunt precatio & apparatus.

Precatio est, quâ Dei agonotheta auxilium imploratur.

Apparatus est panoplia seu vniuersa illa armatura Dei Eph. i.

In pugnam oportet considerare partes conflictantes, & ipsum conflictum.

Partes conflictantes sunt duae tentator (puta Deus, Diabolus vel homo) & miles Christianus tentatus, in quo cernitur resistentia, lapsus & victoria.

Resistentia est, quâ Christianus per Dei gratiam se opponit tentatori.

Lapsus est, quâ miles Christianus ex infirmitate deficit, hostium imperu victus.

Victoria est, quâ miles Christianus eluctatur & emergit è tentationis paroxysmo.

Conflictus est triplex: videlicet circa vocationem, iustificationem & sanctificationem.

Conflictus circa vocationem est, quo impedimenta obiciuntur, ne verbum Dei sit efficax ad salutem.

Conflictus circa iustificationem, siue fidem, est, quo conscientiae iniicitur metus, hominem non esse electum; non esse iustificatum; fidem non habere.

Conflictus circa sanctificationem, siue vitam sanctam, est, quo homo sollicitatur ad peccatum.

Post pugnam tria requiruntur. 1. Gratiarum actio, si viceris. 2. Ardens petitio, si non viceris. 3. Vigilantia, quâ vnâ pugnam post aliam expectes.

R E G V L A.

I. Miles Christianus quotidie in conspectu habeat generalissimos militiae suae canones.

Canones qui Præcipui canones militiae Christianae hi sunt 1. Semper & vbique certam militiam persuasionem statuas, te in ipsius Dei conspectu viuere. 2. Librum psalmorum habere pro a-Christiana. natome conscientiae. Nullum enim in te reperies affectum, cuius in hoc speculo non appareat imago. 3. Exempla tentationum è sacris literis petita semper sint in conspectu. Fortissimi autem athletae hinc fuerunt, Adam, Noachus, Abraham,

Abraham, Iacob, Iob, Moyses, Dauid, Christus, Petrus & Paulus. 4. *Tentationes quibus exerceris, diligenter obserua: vt & aliorum, qui tibi sunt noti.* 5. *Quemlibet vita tua diem dic & aestima diem tua mortis.* 6. *Confice tibi catalogos & Calendaria peccatorum, præcipue illorum, quibus maxime Dei gloriam obscurasti.* Catalogos istos sæpius euolue, atque ita euolue, vt cor lachrymas pœnitentiæ fundat. 7. *Subinde cogita scopum vitæ tuæ, siue causam ob quam Deus in hoc mundo te vult viuere.* 8. *Indefinenter ora, aspirantibus ad Deum suspiriis.* 9. *Reuoca ad calculos tuos, quidquid est miseria, quæ te possit inuadere.* Ita enim fiet, vt tela præuisa minùs noceant. 10. *Caue agites animo impuras, vel etiam otiosas cogitationes.* 11. *Sis sentias in animo tuo nasci sanctas motiones, ne concede illas dilabi.* 12. *Præsentem vitæ tuæ statum semper duxeris & dixeris esse optimum.* 13. *Ciuilem, siue externam honestatem ne aspernare.* 14. *Bonum opus aggressurus, caue aliquid tribuas tuis viribus.* Soli Deo da gloriam in solidum, potentiam videlicet efficiendi, & gloriam proficiendi. 15. *Beneficia Dei consigna in peculiari Calendario.* Hæc enim diligentia pariet deuotam gratitudinem erga Deum. 16. *Prospice tibi de suppellectili variorum testimoniorum S. Scripturæ, quibus electionem tuam confirmes.* 17. *Omnibus fac elabores viribus, vt electionem tuam ad salutem quotidie firmiore & certiore reddas per τεκμήρια quæ habet: cuiusmodi sunt esuries & sitis gratiæ Dei in Christo, ardens precatio, propositum serium sanctæ viuendi, amor Dei & proximi, & similes fidei fructus.* 18. *Finis pugna in hac palastrâ est corona iustitiæ: id est, corona iustificationis, sanctificationis & glorificationis.* 19. *Lucta carnis & spiritus, certissimum est γνῶσιμα electionis.* In electis enim solis est caro, id est peccatum, & spiritus, id est fides, siue, quod idem est, pars non regenerita & pars regenerita, homo vetus & homo nouus. 20. *Soli electi tentantur tentatione salutari.* Vita enim nostra, vait Augustinus, in hac peregrinatione non potest esse sine tentatione: quia profectus noster per tentationem fit; nec sibi quisquam innotescit, nisi tentatus; nec potest coronari, nisi qui vicerit; nec potest certare, nisi inimicum & tentationes habuerit. Ideo recte dixit, quicumque dixit: *Qui non tentatur, nondum est Christianus.* Nam vbi non est tentatio, ibi non est fides: vbi non est fides, ibi non est Christianismus. Quare si tentemur, ita colligamus: Ecce iam sumus in camino probationis! Fortiter itaque rem geramus, vt coronam adepti insultemus hostibus nostris. 21. *In militiâ Christianâ depositum, pro quo militamus, est vita æterna, siue cœlestis illa Ierusalem: dux est Iesus Christus: vexillum, crux: milites, electi Dei filii, qui peruenerunt ad annos discretionis, è quibus alii sunt gregarii, rorarii, triarii, antesignani, veterani, tyrones, pedites, equites: hostes, Satan, caro & mundus: arma deniq; sunt tum hostium, tum electorum. Arma hostium sunt variæ tentationes, quibus ceu iaculis ignitis animam nostram impetunt. Arma electorum sunt partim defensionis, partim offensionis,*

& describuntur in *παραπολις* militis Christiani Eph. 6. v. 14. 15. 16. 17. 18. ubi recitantur septem genera armorum: putà *cingulum veritatis*, quod est pura conscientia: *thorax iustitie*, qui est pia & sancta vita: *militares calcei*, qui sunt obedientia euangelica: *scutum fidei*, seu fides in Christum: *galea*, id est, spes salutis: *gladius spiritus*, siue verbum Dei: & denique *preses assidua*, quarum est quædam velut omnipotentia. Vincunt enim Deum omnipotentem: Septem ista arma sic cohærent, vt non possint separari. 22. *Non satis est non vinci, sed danda insuper opera, vt vincas.* Id autem fit duobus modis: si nempe per gratiam Spiritus sancti profliges tentationem, & ex profligatâ tentatione occasionem sumas proficiendi. 23. *Cum pugnatur, cogitandum est de victoria: & cum in pace viuitur, de bello.* 24. *Si pugna videtur sub initium amara, cogita dulcedinem victoria.* 25. *Quando Deus hominem electum tentat, est hostis putatum, vt loquuntur; id est, non gerit animum hostilem, sed tantum videtur esse hostis noster, cum reuera sit pater.* 26. *In tentatione oportet probè discernere tentatores, qui sunt Deus, Satan, caro & mundus. Si tentaris à Deo, dic cum Iacobo: Non dimittam te prius, quam mihi benedixeris: & cum muliere Cananæ facesse Christo negotium & fatiga ipsum piis & assiduis precibus. Si tentaris à Satanâ, cogita num tecum disputet è lege vel ex euangelio; & num appellet conscientiam tuam, vel obiiciat calamitates. Si obiicit tibi legem, vt re adigat ad desperationem, profer euangelium. Si euangelium profert, vt fretus Dei misericordiâ spe impunitatis pecces, oppone legem. Si conscientiam tuam allegat, responde per confessionem, & instantiam, quâ Christi sanguinem ipsi opponas. Si calamitates tibi obiicit, responde: Pater filium, quem diligit, castigat. Si tentaris à carne, institue dialogum inter spiritum & carnem, & cogita carnem esse anguem, quem in sinu foueas, ita vt vigilato sit opus. Si denique tentaris à mundo, descriptionem ipsius suprâ propositam reuoca ad animum. In omnibus autem hisce tentationibus confugito ad lectionem sacræ Scripturæ, & ad preces, nominatim ad ista verba orationis Dominicæ: *Ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo. Ne nos inducas*, scil. subtrahendo nobis gratiam tuam, auferendo media salutis & peccandi occasiones immitendo: *in tentationem*, quâ leducamur: *sed libera nos, tuos filios; à malo*, id est à Satanâ & eius ministris, mundo & carne. 27. *Ante pugnam precare, in pugna precare & fortiter pugna per fidem, post pugnam Deo age gratias & vigila.**

Quot sint
summa
genera tenta-
tionum?

II. Tria sunt genera & summa capita tentationum, ad quæ commodè referri possunt innumeræ tentationum species.

Prima tentatio est circa vocationem, in quâ Diabolus hoc agit, vt mentem excæcet atq; cor induret, ne verbum Dei ad salutem sit efficax Matt.

13. v. 4. 5. 6. 7. 19. *Secunda tentatio* est circa fidem, in quâ Diabolus hanc illusionem iniicit cordi: Non es electus, non es iustificatus, non habes fidem, damnandus es ob peccata. *Tertia tentatio* est circa sanctificationem: videl. sollicitatio ad peccatum, prout natura cuiusque & occasio tulerit. 1. Chron. 21. v. 1. Ioh. 13. v. 2.

III. In tentatione, siue conflictu, circa vocationem vi- *Tentatio cir-*
denda sunt quatuor: antistasis, prophylactica, lapsus, & re- *ca vocationē*
medium. *quomodo*
vincenda?

Antistasis, siue depulsio tentationis hîc est duplex. Altera fit in vocandis, & fit per Spiritum Dei, qui dat hominibus aures vt audiant, & verbum cordibus inserit, vt regenerationis semen immortale proferant. Psalm. 40. v. 6. Ioh. 6. v. 44. Act. 16. v. 14. Iac. 1. v. 21. 1. Petr. 1. v. 22. Altera fit in vocatis, quando illi sermonem auditum cum fide miscent. Luc. 8. vers. 15. *Prophylactica* sunt octo. 1. Præmeditatio de vi & vſu verbi Dei. Eccles. 5. vers. 1. 2. Mentis attentio. Act. 16. v. 14. 3. Cordis esuries. Ioh. 7. v. 37. 4. Innocentiavitæ. Psalm. 26. v. 6. 5. Abiectio prauorum affectuum. Iac. 1. v. 22. 6. Cordis internus concentus cum verbo externè audito. Act. 2. v. 37. 7. Occultatio verbi in corde, ne peccemus. Psalm. 119. v. 11. 8. Tremor ob Dei præsentiam in conuentu ecclesiæ. Esa. 66. v. 2. Act. 10. v. 33. *Lapsus* est tepor in verbo recipiendo, & eiusdem neglectus, vel etiam ad errorem defectio. *Remedium lapsus* est subiectio, quâ quis fratrum & ministrorum ecclesiæ censuris se submittit.

IV. In tentatione circa fidem quinque sunt videnda: vi- *Tentatio cir-*
del. procatactica, antistasis, prophylacticum, lapsus, & re- *ca fidem quo*
medium. *modo vin-*
cenda?

Procatactica sunt tria. 1. Res aduersæ: putà pericula, damna, persecutiones, scandala. Psalm. 73. v. 12. 13. Ioh. 13. v. 23. 24. 25. 2. Recordatio peccati præteriti. Ioh. 13. v. 26. 3. Sensus mortis iam adstantis. *Antistasis* fit per verâ fidem, quæ sibi Christum & singula ipsius merita applicat, hoc modo: Credo, me non esse damnandum ob mea peccata, sed saluandum ob merita mediatoris & redemptoris mei Iesu Christi. Esa. 53. v. 11. Rom. 8. v. 38. 39. *Prophylacticum* est, in tentatione non aspicere fidem infirmam, sed Christum. Philip. 3. v. 12. 14. Iohan. 3. v. 14. *Lapsus* est dubitatio vel desperatio (scil. ad tempus) de electione & de misericordiâ Dei. Psalm. 77. v. 7. 8. 9. Psalm. 22. v. 1. *Remedium* est duplex. Primum est ex parte Dei: videl. operatio Spiritus sancti exsuscitantis & augentis fidem. Philip. 1. v. 6. Luc. 17. v. 5. Alterum est meditatio octo istorum capitum. 1. Mandatum esse diuinum, vt credamus in Christum. 1. Ioh. 3. v. 23. 2. Promissiones euangelii neminem excludere, nisi quis fortè seipsum excludat. Esa. 55. v. 2. Matth. 11. v. 28.

7. 28. *Iohan.* 3. v. 15. 3. Dubitationem & desperationem esse peccata grauissima. 4. Contra spem sub spe credendum esse cum Abrahamo *Rom.* 4. v. 18. 5. Et misericordiam Dei, & efficaciam obedientiae Christi esse infinitam. *Esa.* 54. v. 10. *Psal.* 103. v. 11. & 130. v. 7. 1. *Ioh.* 2. v. 1. 2. 6. Obedientiam Deo debitam, affectu potius quam effectu esse metiendam. *Rom.* 8. v. 5. 7. 6. 7. v. 20. 21. 22. 7. Remisso peccato vel vno, esse omnia remissa: quia remissio semel facta, absque vllâ temporis præscriptione in æternum est facta. *Act.* 10. v. 43. *Rom.* 11. v. 29. 8. Lapsu non tolli gratiam & fidem, sed illustrari. *Rom.* 5. v. 20. 2. *Cor.* 12. v. 8.

Tentatio circa sanctificationem quomodo vincenda?

V. In tentatione circa sanctificationem quinque sunt perpendenda: videl. astus Diaboli, antistasis, prophylactica, lapsus & remedium.

Astus Diaboli in hoc conflictu est, quòd peccatum admittendum mirè extenuat, opponendo misericordiam Dei, & pœnas peccati occultando: & deinde frigidam suffundit siue subsidium præbet peccatori, dum carnem instigat ad concupiscendum aduersus spiritum & mundi faciem meretriciam nobis obicit. Illud facit gignendo prauos motus & affectus in corde nostro, & bonos obruendo *Gal.* 5. v. 17. 19. 20. 21. *Iac.* 1. v. 14. hoc facit abducendo nos ad inobedientiam voluptate, vtilitate, gloriâ & prauis exemplis mundi. *Eph.* 2. v. 3. 1. *Ioh.* 2. v. 16. *Antistasis* fit per concupiscentiam spiritus, qui prauos motus & affectus pellit, & bonos gignit. *Gal.* 5. v. 17. 22. 23. 24. 26. *Prophylactica* sunt numero quinque. 1. Nullum peccatum leue existimare. *Gal.* 5. v. 9. *Rom.* 6. v. 23. 2. Occasiones peccatorum fugere, & de illis vsurpare prouerbum, Mox, longè, tardè. 1. *Thess.* 5. v. 22. *Iud.* v. 23. 3. Paruis peccatis subigendis assuescere, vt tandem vincantur vel maxima. *Rom.* 13. v. 4. 4. Vocationi incumbere, & in eâ semper aliquid fructuosè agere. 5. Carni lasciuianti opponere legem, iudicia Dei, vltimum iudicium, præsentiam Dei gloriosam. *Gen.* 39. v. 9. *Prou.* 28. v. 14. *Lapsus* est, cum quis præoccupatus ad offensam aliquam deficit. *Gal.* 6. v. 1. Hic Satanas peccatum admissum mirè exaggerat, & peccatorem adhibitis Dei iudiciis accusat atque terret. *Matth.* 27. v. 3. 4. 5. *Remedium* est resipiscentia renouata, cuius initium est dolor secundum Deum, fructus verò sunt septem præcipuè. 2. *Cor.* 2. v. 9. 10. 11. videl. 1. Studium bene agendi. 2. Confessio peccati coram Deo cum deprecatione culpæ. 3. Indignatio contra se ob offensam. 4. Timor non tam pœnæ quam offensionis Dei. 5. Desiderium plenæ renouationis à peccato. 6. Zelus in Deo diligendo, & præceptis eius amplectendis. 7. Vindicta, quâ caro domatur, ne in posterum talis offensa fiat.

De casibus conscientiae circa primum Symboli articulum.

P R A E C E P T A.

Classes mediorum, quibus conscientia afflicta redditur tranquilla, sunt numero sex, pro numero sex capitum religionis Christianae, ita ut tentationes siue casus conscientiae vnâ cum remediis pertineant ad Symbolum Apostolicum, Decalogum, Orationem Dominicam, Baptismum, S. Cœnam, & Disciplinam ecclesiasticam.

Casus conscientiae circa Symbolum subdiuiduntur in duodecim classes pro numero articulorum fidei.

Circa primum articulum sunt sex quaestiones conscientiae. 1. De fide. 2. An sit Deus? 3. An Scriptura sacra sit verbum Dei? 4. De verâ religione. 5. An sit aliqua Dei providentia? 6. De sacrosanctâ Trinitate.

R E G V L A.

I. Circa fidem saluificam tres sunt quaestiones conscientiae: vna est de fidei existentia, an habeamus fidem; altera, de fidei imperfectione, quod fides sit infirma; tertia de presumptione fidei. Prima dicitur tentatio siue anxietas iustificationis; secunda, tentatio imperfectionis; tertia, tentatio praesumptionis.

Tentatio seu anxietas iustificationis est omnium prima, quâ homo dubitat an sit in gratiâ apud Deum, siue an habeat fidem iustificantem. Cui tentationi sic est occurrendum. 1. Expende, an habeas primum gratiae salutaris principium, quod est dolor secundum Deum, quo quis ex animo dolet, sibi que succenset quod offenderit Deum. 2. Firmiter statue hoc esse rudimentum conuersionis ad Deum, habere promissionem aeternae salutis. Esa. 57. v. 15. Psalm. 51. vers. 17. 3. Explora cor tuum, an sancto teneatur desiderio gratiae diuinae, & cum Deo in Christo reconciliationis. 4. Firmiter statue, constans & vehemens humiliati & contriti cordis desiderium, quo quis esurit & sitit iustitiam Christi, esse ipsam fidei inchoationem. Nam quemadmodum fides renouatur, ita inchoatur. Renouatur autem, quando quis in conscientia propter peccata sua intimo doloris sensu afficitur, & de nouo Christum esurire & sitire incipit. Quapropter cum primum se exerunt hæc duo, compunctio cordis & sitis iustitiae Christi, tunc fides inchoatur. Hinc Matth. 5. beati pronuntiantur, qui sitiunt & esuriunt iustitiam. Nimirum ut fames & sitis hominem compellunt ut naturæ desiderio satisfaciatur: ita esuries & sitis hominem Christianum impellunt ad quaerendum cibum & potum spirituales. De hoc sancto deside-

desiderio rectè ait *Augustinus in Psalm. 36. Desiderium tuum sit coram ipso, & Pater tuus coelestis, qui cuncta latentia intuetur, palam tibi retribuet. Desiderium enim tuum est oratio tua. Proinde continuato desiderio tuo, continuatur oratio tua. Et ibid. Tota, inquit, vita hominis Christiani nihil est aliud, quàm sanctam desiderium & sancta voluntas. Bernhardus in eandem sententiam ita scribit: Quid est desiderium cordis? Vox quædam est. Imo vehementer operosa. Et admodum eleganter à *Luthero* dictum est *tom. 4. pag. 124. Christus* tum suam verè exierit omnipotentiam, & verè in nobis regnat, cum tantâ sumus infirmitate, vt quidem vix suspirare possimus. Paulus enim testatur, gemitum cordis, tam efficacem esse in auribus Domini nostri clamorem, vt impleat cælum & terram. 5. A desiderio progredere ad studium, quo teneris: hoc est, vbi te examinasti, an in te sit ardens desiderium gratiæ Dei, dispice an tenearis studio sanctæ vitæ siue obedientiæ nouæ. Deus enim serium filiorum suorum studium acceptat pro ipso opere, non aliter atque pater acceptat filioli conatum.*

*Tentatio im-
perfectionis
fidei,*

*Tentatio imperfectionis est, quando humiliationem & fidem nostram imperfectam esse cogitamus, & contristamur, quòd non possimus nos examini sententiâ humiliare, & in Christum credere. Huic tentationi sic occurrèdum est. 1. Quicumque in se deprehendit & agnoscit aliquem defectum gratiæ, & ideo acerbissimè affligitur, is iam habet in se Spiritum sanctum. Ille enim est, qui huiusmodi suspiria in electis excitat. Et sanè hæc est vera humiliatio Deo grata & accepta, si quis verè doleat, quòd non possit se satis humiliare; quòd non possit satis frequenter & ardentè precari, quòd non possit satis firmiter credere in Christum. Ita enim est, vt *Augustinus* ait ad *Simplic. Si ideo nos mæror quotidianus conficit, quòd Deum ritè precari non possumus, ideoque suspiria ducimus, verè precati sumus. Idem a-*libi testatur, ad perfectionem hominis Christiani pertinere agnitionem & humilem confessionem imperfectionis. Cum quo consentit illud *Hieronymi*: Iusti tum sumus, cum dolentes agnoscimus nos esse peccatores. Et idem scitè ait: Hæc est vera sapientia hominis, seipsum agnoscere & confiteri iniustum & imperfectum: atque vt dicam quod res est, tota iustorum perfectio, est secundum & propter carnem imperfectio. 2. Ne turberis & animo consterneris deprehensâ fidei tuæ imperfectione; quia Deus non vult, vt in hac vitâ simus omnibus numeris perfecti; & tota Trinitas succurrit imbecillitati fidei: fratres quoque nostri subleuant hanc infirmitatem: & denique praxis ecclesiæ docet, omnes sanctos hanc imperfectione laborasse. Videamus singula. Principio Deus vult, vt in hac vitâ sit eiusmodi imperfectio. Cuius rei causæ sunt decem. Vult enim Deus excludere nostram gloriationem: vult nos accendere consideratione imperfectionis nostræ ad maiores progressus faciendos; vult, à nobis inuocari, vt sit potens in infirmitate nostrâ: vult, vitâ nostram*

nostram esse continuam militiam: vult, à nobis agnosci peccati tyrannidem & turpitudinem: vult, nos memoriâ repetere statum innocentia, quo excidimus: vult, esse discrimen inter ecclesiam militantem & triumphantem: vult, nos sensu imperfectionis nostræ percelli: vult, nos per crucem præparare ad gloriam: vult denique, per mortem demum abolere reliquias peccati. Hanc Dei voluntatem perpende, quisquis es infirmus. *Secundo loco* infirmitatem tuam soletur immensus Dei Patris amor; quem tibi pones ob oculos, hoc modo. Deus non deserit illos, qui ipsam quaerunt *Ps.* 9. ille prope est omnibus, qui sunt contrito corde. *Ps.* 34. ille manu sustentat iustum cadentem. *Psal.* 37. ille manu ducit suos. *Ps.* 48. ille spiritum contritum habet pro sacrificio sibi grato. *Psal.* 51. ille nouit plasmam suam. *ps.* 100. ille erigit lapsos *ps.* 145. ille ceu pastor gregem suum pascit, in sinu suo nos portat ceu agnos, dat defesso robur. *Esa.* 40. *Ezech.* 34. illeprehendit dexteram nostram, facitq; ne timeat vermiculus Iacob. *Esa.* 41. ille arundinem quassatam non frangit, neque ellychnium fumigas extinguit. *Esa.* 42. *Mat.* 12. ille baiulat nos inde ab vtero. *Esa.* 46. ille habitat cum eo, qui attritus est. *Esa.* 57. ille intuetur in contritum spiritum. *Esa.* 66. ille ad se vocat fatigatos. *Matth.* 11. ille esurientes implet bonis. *Luc.* 1. ille miseretur nostri, ut pater filiorum *Ps.* 103. Hinc Christus euangelizauit mansuetis & pauperibus, obligauit fractos animo; proclamauit captiuis libertatem, & consolationem adhibuit lugentibus. *Esa.* 51. Idem est Pontifex, qui comparitur infirmitati nostræ. *Heb.* 5. Ille nos congregat ut gallina pullos. *Mat.* 23. Ille est noster aduocatus, qui pro nobis interpellat. *1. Io.* 2. Ille est thronus gratiæ, *Hebr.* 5. Ille est medicus, qui sanat ægros. Sani enim non egent medico. *Mat.* 9. Ille est frater, qui fratribus imbecillis porrigit manum. Spiritus quoq; S. subleuat infirmitates nostras, & pro nobis interpellat gemitibus inenarrabilibus *Rom.* 8. Sic itaq; sacrosancta Trinitas succurrit infirmitatibus nostris. Porro fratres & conserui nostri infirmitates nostras subleuant precando pro nobis, & consolando nos. *Esa.* 35. & 40. *Luc.* 22. *Rom.* 14. & 15. 1. *Theß.* 5. Tertiò leua morbum infirmitatis tuæ consideratione sanctorum hominum, qui omnes ad vnum suos habuerunt natus. Tales sunt Noe, Abraham, Sara, Loth, Isaac, Iacob, Ioseph, Moyses, Abraham, Iosua, Gedeon, Dauid, Elias, Iob, Ieremias, Maria virgo, Io. Baptista, Petrus & reliqui Apostoli. Horum vitam si expendere, necesse habebis fateri verum esse illud: *In multis prolabimur omnes. Ad extremum* perpende ista similia & dicta variorum doctorum, qui in scholâ tentationis fuerunt exerciti, & hanc fidei imperfectionem tum in se, tum in aliis experti sunt. *Similia sunt hac.* 1. Deus est instar matris, quæ lactantis infantuli potiore curam quam adultiorum librorum. 2. Christus est similis hortulano, qui tenellas arbores non reiecit, sed fulcie

maiorē curā & illas erigit. 3. Vinitor palmites tenellos non amputat, sed alligat: ita Deus nobiscum agit. 4. Medicus bonus non deserit ægrotum: ita Christus facit. 5. Sicut paruus homo æquē est homō atq; magnus: ita fides imbecilla æquē est fides atq; firma. Hinc rectē vir pius. *Credo*, inquit, *Domine, fide imbecilli: sed tamen fide*. 6. Sicut annulus pretiosissimam gemmam continens, non amittit pretium suum siue à magno, siue à paruo gestetur: ita fides, annulus ille cui Christus est inclusus, pretium suum non obtinet à magnitudine vel paruitate. 7. Vt viatorum alii sunt vegeti, alii debiles, & vtrique ad idem veniunt emporium, licet illi citiūs, hi tardiūs: ita se habent Christiani, qui tendunt in cælum. 8. Qui ad nuptias eunt, omnes dant operam vt habeant vestem nuptialem, licet alii aliis splendidius sint vestiti: eadem est ratio electorum, qui celebrant nuptias Agni. 9. Ad nuptias vocantur senes & iuuenes: ita ad nuptias Agni veniunt adulti & lactantes. 10. In œconomiā molliter tractamus arundinem, nec dissipamus scintillam aut linum fumigans, sed leniter & leuiter sufflamus: ad eundem modum Deus nobiscum agit in negotio fidei. 10. Mater infantulum in squalore iacentem non abiicit, sed purgat. Idem facit Deus in curandis suis dilectis filiis. 11. Manus debilis æquē apprehendit munus atque robusta: sic & fides. 12. Qui in aquam præcipitatus metuit periculum submersionis apprehendit ramum summā cum difficultate, vt eo subleuatus euadat incolumis: ita nos in mediis tentationum fluctibus magno cum labore apprehendimus arborem vitæ Iesum Christum. 13. Si diues largiatur eleemosynā, hic mendicus cibum & potum ligneo, ille argillaceo vase excipit, vterq; tamen accipit: ita in negotio salutaris res se habet. 14. Sicut Iacob in suo itinere curam maiorem habuit tenellorum agnorum quā ouium: ita Deus nobiscum agit. 15. Stellæ in cælo non habent eandem claritatem: ita & fideles. 16. Vt crepusculum, ita fides se habet. 17. Membra corporis robusta non aspernantur imbecilla, nec digniora insultant vilioribus, sed illa ferūt & iuuant: quia in omnib. idē est spiritus. Ita in corpore Christi mystico idem spiritus inest omnib. & singulis membris. 18. Imperator quispiam distribuit mille florenos omnibus qui accedunt & opem ipsius implorant. Accurrunt multi, & apprehēdunt singuli, & alii quidem manibus splendidis auro & gemmis ornatis, alii verò impolitīs & callosis: & rursus alii podagricas extendunt manus, alii sanas. Omnes tamen apprehēdunt donum sibi oblatum. Tale quid cogita de electis. 19. Vt in Musica chordæ sunt dispares, & voces distinctæ: sic in ecclesiā alii canunt & clamant ad Deum fortius, alii remissiūs, & nihilominus inde oritur harmonia. 20. Promissio diuinæ gratiæ est tanquam manus patris robusta, cor nostrū est instar digiruli imbecillis pueri. Si digitus ille implicetur

manu patris, filius ductus & sustentatus manu patris incedit & robur acquirit eundo. 21. Duo gestant poculum optimi vini, vel marsupium auro refertum, alter manu tremulâ, alter forti. Vtraq; manus tenet poculû, licet vna firmitus quam altera. Sic prophetæ, apostoli, martyres, cōfessores, catechumeni & omnes omnino fideles eundem gestamus Christû, licet alii fortius, alii infirmius. 22. Quemadmodû bonus pastor in primis curat oves infirmas & tenellas, & errantes quærit: sic & magnus ille pastor animarû nostrarû, Iesus Christus, agit nobiscum. *Dicta insigniora hæc accipe. Augustinus de naturâ & gratiâ: Si omnes sanctos, inquit, & sanctas cum hic viuerent, congregare possemus & interrogare, vtrû essent sine peccato, quantalibet fuerint excellentiâ sanctitatis: si hoc interrogari potuissent, vnâ voce clamaissent, si dixerimus quod peccatum nō habemus, nos ipsos seducimus, & veritas non est in nobis. Idem in Confess. Væ hominum vitæ, quantumuis laudabili, si remotâ misericordiâ iudicetur. Idem ad Innocen. ep. 95. Nobis sufficit, quod nullus in ecclesiâ Dei fidelium reperitur in quolibet perfectus eâ excellentiâ atq; iustitiâ, qui sibi audeat dicere non necessariâ precatōne orationis Dominicæ, Dimitte nobis debita nostra: quamuis iam sine querelâ viuat. Hieron. li. 1. aduersus Pelagianos: Tunc iusti sumus, quando nos peccatores fatemur; & iustitia nostra non ex proprio merito, sed ex Dei misericordia consistit. Cyprianus sermone de temptatione Christi: Fuerunt & ante Christum viri insignes, & prophetæ, & sacerdotes, sed in peccatis concepti & nati, nec originali, nec personali caruerunt delicto: & inuenta est in omnibus vel ignorantia, vel insufficientia, in quibus erronei peccarunt & eguerunt misericordiâ Dei, per quam restituti, Deo gratias egerunt, & ad plenitudinem iustitiæ multum sibi deesse confessi sunt: & sperantes in Deo nullam sibi soliditatem attribuire præsumserunt. 3. Imperfectionem tuam sic agnosce, vt in isto gradu non subsistas, sed ad maiora enitaris. Nam non progredi est regredi. Sic itaque deplora tuam imperfectionem, vt inde tibi gradum struas ad perfectionem. Id autem fiet his mediis. 1. Ardentibus precibus. 2. Seria lectione & piâ meditatione verbi Dei. 3. Pœnitentiâ & fide sæpe renouatâ per sacramentum cœnæ. 4. Honestâ cum piis conuersatione, & renuntiatione impiæ societatis & malæ consuetudinis. 5. Sanctâ concordia. 6. Fraternali admonitione. 7. Ieiunio sancto & temperantiâ Christianâ. 8. Crucis tolerantia. 9. Bonis exemplis. In his autem omnibus timor Domini facit, vt quotidie peccatis moriamur. 4. Si velis augescere in exercitiis fidei, studiosè fuge carnalem securitatem, superbam hypocrisin, voluptatum illecebras, auaritiam, & inanes de religione contentiones. 5. Si multum diuque te exerceas eo, quo dictum est modo, neque tamen incrementum fidei tua sentias, ita statue, scintillam fidei, quam habes, tibi pro illo tempore sufficere. Deus enim alios in*

vineam suam vocat manè, alios sub meridiem, alios sub vesperam, & diuersimodè illis admetitur sua dona. Ne itaq; sic argumentare: Non sum præditus illâ fide, quâ firmiter statuam me esse filium Dei. Vereor itaq; ne potiùs sim incredulus, quàm infirmus. Noli, inquam, sic ratiocinari. Maximum enim est discrimen inter fidem infirmam & nullam, quemadmodum permagnum est discrimen inter scintillam seu paruum ignem & nullum ignem. Animus incredulus suam salutem vel parum curat, vel eam, quæ est in vnico, & solo Christo, negligens, aliam quærit. E contrario animus hominis fidelis semper est salutis suæ cupidus, & illam in solo Christo quærit, etiam cum summo doloris propè dixerim infernalis sensu. Dicit enim cum Christo: *Deus meus, Deus meus, quare deseruisti me?* Maçte igitur, serue Dei, fide tuâ exiguâ, & ita cogita. Qui solem videt per rimulam, ipse conclusus in obscurâ turri, æquè illum videt atq; is, qui eum videt per fenestram. Ita satis est homini tentato si videat saltem radium Solis iustitiæ. Huc accedit, quòd suspiria illa inenarrabilia, quæ aliquis in corde suo sentit, sint effecta & γωεϊσµατα fidei. Idem iudicium est de inclinatione seu propensione animi ad dilectionem Dei. Vbi enim illa locum habet, ibi est fides saluifica.

Tentatio præsumptionis fidei.

Hucusq; fuit tentatio imperfectionis fidei: restat *tentatio præsumptionis*, quâ aliquis sibi imaginatur, se præditum esse fide saluificâ in summo gradu. Hanc tentationem retundet cogitatio imperfectionis, quam in sanctis in hac vitâ remanere paulo ante demonstraui. Breuiter hoc addi potest. Fides est imperfecta extensiuè & intensiuè. *Extensiuè*; quia circa multos fidei articulos hæsitamus, neque omnia mysteria in Scripturis patefacta intelligimus. *Intensiuè*; quia nemo potest bonâ conscientia dicere, se ita fiduciam collocare in Deum, vt illa non possit augescere.

Casus conscientia circa existentiam Dei.

II. Casus conscientia circa Dei existentiam soluitur adhibitâ luce naturæ, gratiæ, & gloriæ.

Quemadmodum illud vulnus, quo cor euellitur, est omnium nocentissimum: ita casus ille conscientia, qui Dei existentiam negat, valde est periculosus, vt qui ipsum religionis & animæ cor attingit. Conueniens igitur est ordo, quem hîc obseruamus iuxta filum symboli Apostolici. Postquam enim expediuius quæstiones conscientia, quæ mouentur circa voculam *Credo*: consequens est, vt attingamus casum illum conscientia, qui oritur ex illis verbis, *In Deum*. Sæpenumero enim conscientia à Diabolo & mundo seducta, vel variis casibus turbata, dubitat an Deus sit. Quæ dubitatio admodum est perniciosa; vtpote quæ est circa principium religionis. Circa principium dico: quia hoc est fundamentum cuiusuis religionis, etiam falsæ, *Deus est*. Vnde Apostolus *Hebr. 11. versic. 6.* ait: *Qui accedit ad Deum, hunc oportet credere esse Deum.* Cæterum si hæc quæ-

stio

nio moleſtet conſcientiam, proſtigabis tentationem adhibitis tribus argumentorum claffibus. *Prima claffis* exhibet argumenta deſumta ex luce naturæ. Ea ſumuntur ex libro naturæ magno & paruo, id eſt, ex mundi & hominis opificio. In mûdo eſt magnitudo, multitudo, pulchritudo, ordo & efficacia corporû: quæ omnia docent eſſe Deû, vt in theologiâ naturali fuſè diſputauimus. In homine admiranda corporis ſtructura & excellentia animæ, inprimis conſcientia, demonſtrant Deum eſſe. Quò pertinet conſenſus gentiû, quæ in hoc principio amiciffimè conſpirant, Deum eſſe. *Secunda claffis* continet argumenta à luce gratiæ; vbi ſunt varia Scripturæ dicta, quæ docent Deum eſſe, & ipſius proprietates atque opera deſcribunt: de quibus in theologiâ didacticâ. Huc etiam pertinent varia dona DEI in eccleſiâ, vt fides, ſpes, charitas, precatio, & ſimilia, quæ nos manu ducunt ad authorem & datorem DEUM. *Tertia claffis* completur argumenta à luce gloriæ: vnde ſic ratiocinamur. Poſt hanc vitam homo ſupererit. Neceſſe igitur eſt, vt ſit Deus, quo homo ſuperſtes fruatur, aut quem experiatur iudicem. Sed de his ſatis diximus in theologiâ naturali & didacticâ. Hîc teneatur ſpiritalis exercitatio animæ circa hunc caſum. Intuere, anima mea, cœlum, aquam & terram: contemplare in cœlo ſtellas, in aquâ piſces, in terrâ metalla, gemmas, herbas, arbores, bruta & hominem: admirare in ſingulis varietatem, pulchritudinem & vtilitatem: expende magnitudinem cœli & aliorum corporum: cogita mirabilem conſeruationem & gubernationem iſtarum rerum. Proſectò, ſi illas ita fueris contemplata, & interrogaueris ex iis, num à ſe habeant originem, audies à ſingulis hanc orationem: Si domus aliqua ſeipſâ non fecit: ſi faſciculus lignorum ſe ipſum non colligauit: ſi literæ in oratione vel libro aliquo ſeipſas non redegerunt in talem ordinem: multò minùs nos à nobis trahimus originem, qui longo interuallo diſtamus ab iſtiusmodi rebus artificialibus, ſiue artificium ſpectes, ſiue elegantiam, ſiue perennitatem, ſiue vtilitatem. Hæc creaturarum oratio locum apud te inuenire debet, anima mea. Sed & alia penitiùs introſpice. Alimentum, quo nutrimur: veſtes, quibus tegimur: pluuiâ, nubes, nix, grando, & ſimilia quæ in aere hærent & diſcurrunt, vel inde decidunt: hæc, inquam, omnia docent, mundum hunc à Deo eſſe conditum, & ab eodem regi. Nam alimentum, ſi rationem ſolam in conſilium adhibeamus, eſt res mortua, & magis comparata ad corpus ſuffocandum, quàm ſuſtendum. Quòd itaque nos nutrit, hoc aliunde habet. Rurſus veſtimenta noſtra vnde habemus? Sanè à Deo. Vnde enim hoc eſt, quòd alii veſtes habent, alii non? quòd alii ſplendidas gerunt veſtes, alii pannofas & viles? Deus eſt, qui diuerſum temperamentum indidit hominibus in diuerſis zonis & climatibus. Deus eſt, qui vni diuitias largitur plûrimas, al-

teri dat modicas, vel etiam nullas. Pluuiam & similia quando intueris, in mentem tibi veniat illius, quod Apostolus dicit *Act. 14. vers. 17.* quod Deus non passus sit, se esse expertem testimonii, bona tribuendo, & dando nobis cœlitus pluuias, ac tempora fructibus edendis apta, implendo cibo & lætitiâ corda nostra. Nunc, anima mea, descende in teipsam, & interroga conscientiam tuam, an sit Deus? Testimonium & iudicium conscientia te docebit, esse iudicem, cui sit reddenda ratio cogitationum, dictorum & factorum nostrorum. Quid enim? Si homo designet peccatum, quod nullus mortalium nôrit, cur amabò trepidat euigilante conscientia? Necesse est, ut metuat iudicem, qui norit istud scelus. Interroga in super alios homines, fratres tuos, an sit Deus? Respondebunt omnes vnâ voce: Hoc principium altè inculptum est cordibus nostris, esse Deum. Hinc enim est, quod cultum Dei seu religionem aliquam, naturâ duce, inter homines, quales quales sint, vigere cernimus. A luce naturæ veniamus ad lucem Scripturæ. Hic inuenire est manifesta testimonia, quod Deus sit. Hic vaticinia & reuelationes hominem conuincunt, hæc talia non ab ingenio humano, sed à numine omniscio esse profecta. Hic denique innumera miracula testabuntur esse numen omnipotens. Lux gloriæ vltimo loco te docet, anima mea, Deum esse. Nam post hanc vitam eris beata, quia videbis Deum, & illum cognosces non ex parte & in speculo, ut in hac vitâ, sed de facie ad faciem. *2. Cor. 13. v. 12.* Si contra hæc argumenta obiicias: His oculis Deum non possum videre: quomodo igitur sciam esse Deum? in promptu est responsio. Animam tuam nunquam vidisti, & tamen credis illam existere. Faciem quoque tuam non potes videre nisi in speculo. Ad eandem modum Deus, qui non patitur se expertem esse testimonii, à nobis videtur in speculo mundi, verbi & sacramentorum, & ibi à nobis palpatur & gûstatur. Et sicut pictorem in picturâ, architectum in opere intuemur: ita ex imagine Dei, quæ in nobis est, & ex aliis creaturis, tanquam ex picturâ & domo, colligimus Deum esse, & illum veluti videmus.

Casus conscientia circa S. Scripturâ.

III. Quod Scriptura sit verum Dei verbum sex modis ostendi potest.

Duæ istæ tentationes, *Deum non esse, & Scripturam non esse verbum Dei*, facile sunt ordine primæ in Scholâ tentationum. Nisi enim hæc duo fundamenta iaciantur, quod sit Deus, & quod Scriptura sit verbum Dei, fieri non potest, ut in aliis tentationibus profligandis feliciter progredi queamus. Quare eum de Deo, principio illo essendi, modò dixerimus, iam dicemus de Scripturâ, principio illo cognoscendi, & expediemus illum conscientia casum, An Scriptura sit verum Dei verbum? Id verò sex modis demonstrari potest. *Primo* si authorem Scripturæ, & scribas,

bas, seu amanuenses, consideremus, Scriptura se ad Deum refert, & ad eiusmodi homines, qui longè maiora habuerint dona, quàm alii scriptores. Nam si Scriptura non haberet Deum authorem, falsitas ipsius iam olim esset detecta. Nihil enim falsò dicitur vel scribitur, quod tandem non reueletur. Quod attinet ad scribas, illi suam propriam gloriam, nobilitatem & virtutes non prædicant, sed omnia ad Dei gloriam referunt. Idem suos natos non reticent. Quæ duo ab hominibus carnalibus præstari non possent. Deinde materia, siue res contentæ in Scripturis, arguunt ipsas à Deo esse. Hic enim videre est sanctissimas præceptiones, amplissimas promissiones: quæ duo in nullo alio libro obseruari possunt. Hic explicantur infinita, quæ superant captum ingenii humani. Hic sunt variæ prædictiones, quæ maximam partem sunt impletæ. Hic ita differitur de corruptione hominis, vt necesse habeamus fateri, machinationes cordis humani à nullo philosopho ita esse descriptas, vel etiam potuisse describi. Nam in Scripturis habemus illustres catalogos & luculentas tabulas, quibus & fons peccatorum, & ipsa peccatorum genera tam clarè ponuntur ob oculos, vt experienciâ teste nihil possit hanc in sententiam scribi, quod adeo latebras cordis humani depingat. Stylus quoque sacrarum literarum ita est simplex, vt simul sit sublimis & maiestaticus, vt nullus liber ostendi possit, qui paria faciat cum Scripturâ. Tria saltem capita huius assertionis fidem facient: videlicet. Esaiæ caput 1. & 53. & caput 8. epistolæ ad Romanos. Tertiò effecta Scripturæ diuina sunt. Lex enim etsi contraria sit naturæ nostræ corruptæ, nihilominus tamen cor ita afficit & ad se rapit, vt illud à malitiâ suâ se auertat, & ad bonum conuertat. Euangelium verò in quibusuis animi & corporis angustis solidam adfert consolationem; quam philosophi, si vel maximè omnes in vnum conflati fuissent, non potuissent inuenire aut suppeditare. Quartò proprietates Scripturæ euincunt ipsam esse à Deo inspiratam. Si enim antiquitas commendat scriptum, Scripturâ sacrâ nihil est antiquius. Si consensus & congruentia scripti alicuius secum ipso, illi conciliat authoritatem; Scripturam oportet à Deo esse profectam: utpote in quâ ne gry quidem ostendipoteest, quod pugnam aliquam arguat. Nihil hic dico de claritate Scripturæ. Prætereo ipsius perfectionem, & quinto loco argumentor à contrariis. Diabolus & impii homines adeo auersantur S. literas, vt plurimas remoras iniiciant iis qui ad illarum lectionem se accingunt. Legat quispiam librum aliquem philosophicum, nunquam sollicitabitur ipsius animus ad infidelitatem. Credimus enim orationes Ciceronis ab illo scriptas esse: & in credendis principiis philosophicis faciles sumus. Contrarium accidit in lectione S. Scripturæ. Quid verò causæ est, quod Dia-

Diabolus & ipsius administri adeo oppugnant Scripturam, si illa non est Dei verbum. Huc accedit, quòd Scriptura inter varias persecutiones mirabiliter est conseruata. *Sextò* testimonia multitudine innumerabilia & auctoritate maxima hoc idem confirmant. *Primum testimonium* est Spiritus sancti, qui cordibus nostris implantat hanc persuasionem, Scripturas à Deo esse, & nos aptos reddit vt doctrinæ traditæ obediamus, varia insuper suspiria in pectoribus nostris excitat, quibus à Deo petimus vt conscientias nostras magis magisque edoceat doctrinam istam diuinitus esse patefactam. *Secundum testimonium* est Ecclesiæ, quæ inde à temporibus apostolorum testatur, Scripturam S. esse verbum Dei. *Tertium testimonium* est martyrum, qui in V. & N. T. hanc doctrinam suo sanguine obfignarunt, & exquisitissimos cruciatus alacerrimè absque vllâ animi consternatione pertrulerunt. *Quartum testimonium* est miraculorum, quibus doctrina Scripturæ sancita est & confirmata. *Quintum testimonium* est Gètilium, qui res multas ex Scripturis mutuati sunt, vel easdem tradiderunt ductu lucis naturæ. Contra has rationes adferri solet à conscientia tentatâ, quòd plurima in Scripturis sint absurda & pugnantia. *Absurda* sunt illa, quæ differuntur de S. Trinitate personarum in vnâ essentia Dei, de duabus in Christo naturis, de morte Christi, de resurrectione carnis, & similia non pauca. *Pugnantia* sunt ferè in omnibus libris V. & N. T. ita vt V. T. pugnet cum nouo, liber cum alio libro, & sæpe numero etiam secù ipso. Profligatio vtriusque tentationis continetur his canonibus. 1. *Mysteria fidei videntur absurda carni & sanguini siue homini carnali, sed fidei siue homini regenito, non sunt absurda.* Si quis enim rationem subiiciat imperio fidei, & illam captiuè, ad oculum patebit, mysteria fidei non esse contrarationem, sed supra illam; & ita esse comparata, vt lumen rationis non tollant, sed extollant. 2. *Si mysteria fidei non viderentur absurda rationi corrupta, non essent mysteria.* 3. *In Scripturis non sunt contraria, sed videntur esse.* Oportet igitur vt adhibeatur conciliatio illorum quæ sunt *ἐναντιοφάνη*. Videris Præcognita theologica. Rursus conscientia ait: Scriptura adeo est obscura, vt non possim assequi verum ipsius sensum. Resp. Sublimis est S. Scriptura, obscura non est. Tenebræ tuæ faciunt, vt non possis videre lucem Scripturæ. Cæcitas tua impedit, quò minùs videas hunc solem. Tu itaq; adhibe media ordinaria, & penetrabis profunditatem Scripturæ. Nimirum ante lectionem agnosce tuam cæcitatem, postula à Deo institui, sepone carnis prudentiam & præiudiciu, adfer pœnitentiam, & habe Scripturæ reuerentiam. In lectione considera scopum & circumstantias, confer Scripturas inter se, alios consule, Deum inuoca. Post lectionem age Deo gratias, repete lectionem, verba verte in opera.

Quæstiones
conscientia

IV. Casus conscientia siue tentationes de religione sunt
qua-

quatuor: videlicet tentatio dubitationis, pseudoprophetiæ, ^{circa religio-} profopoliatriæ & blasphemix. ^{nem.}

Tentatio dubitationis est, quâ quæritur an nostra religio, quæ dicitur *Tentatio du-* Christiana, sit vera? Hic primò conscientia concedit esse aliquam reli- *bitationis.* gionem: Intelligit enim verum esse illud: *Tria ista se inuicem consequuntur:* Deus, homo, religio: Pater, filius, obsequium: Dominus, subditus, seruitium: Donum, ac-
ceptatio doni, gratiarum actio: Beneficius, beneficiarius, homagium: Creditor, debitor, obligatio. Deinde oportet, vt conscientix iniiciatur hæc persuasio, religio-
nem veram esse vnâ; quia vnum est ipsius obiectum, putâ Deus, qui v-
no eodemque modo vult à nobis coli: & vnum est ipsius subiectum, nē-
pe homo qui cū ab aliis hominibus non differat specie, vno eodemq;
modo Deum suum debet colere: & denique vna est via ad felicitatem,
videl. iustitia. His ita præmissis veritas religionis Christianæ hunc in mo-
dum ostenditur. Religio diuinitus patefacta est vera. Atqui religio Chri-
stiana est talis. Ergo. Probat minor propositio: quia religio, quæ est om-
nium antiquissima, sanctissima, & efficacissima in regendis & pacandis
conscientiis, procul dubio est à Deo profecta. Iam verò istæ notæ com-
perunt in religionem Christianam: vti suprà in theologiâ Catechetica
disputatum est.

Tentatio pseudoprophetiæ est, quâ Deus sinit pseudopphetas, hæreses, *Tentatio* schismata & errores grassari, vt ii qui probati sunt, manifesti fiant; dicitur *pseudopro-* aliàs *tentatio verbi fallentis.* Hic conscientia ita disputat. Innumeri sunt hæ- *phetia.* retici & pseudopphetæ, qui multò sunt feliciores & doctiores Chri-
stianis. Et inter Christianos innumeræ sunt sectæ, quæ cū se inuicem
odio prosequantur nouercali, & nihilominus omnes & singulæ Chri-
sti nomen iactitent, non possum non ingemiscere, & hinc dubitare de
religione Christianâ. Huius tentationis profligatio continetur istis re-
gulis. I. *Deus vult esse hæreses, & vult nostro bono.* Si Deus vult esse, acquiesce
decreto sapientissimi Patris. Si Deus vult esse nostro bono, cognosce il-
lud bonum, & fuge malum, è quo Deus elicit bonum. Vult autem Deus
esse hæreses & pseudopphetas, vt nostram fidem & constantiam exa-
minet, ad preces & diligentem veritatis inquisitionem nos excitet, nobis-
que ob oculus ponat iustum suum iudicium, quo hominum ingrati-
tudinem aduersus oblatam veritatem, & impium eius contemptum punit.
Atque hoc est quod Scriptura docet, excæcari oculos & corda indurari,
spiritum soporis dari hominibus, & à Deo immitti efficaciam erroris:
Ioh. 12. Ro. 11. 2. Thess. 2. idque eo fine, vt tentemur à Domino. *Deut. 13. 2.*
Multitudo sectarum inter Christianos est à Christo & apostolis prædicta. Mat. 24. 1.
Cor. 11. 2. Thess 2. 3. Hæc itaq; tela præuisa & prædicta minùs nocent electis

DEI filiis. Deus per contentiones & disceptationes in negotio religionis vult lucem veritatis sua clariùs elucescere. Contraria enim hoc modo iuxta se posita clariùs elucescunt. 4. Regulam Christi magistri nostri pone tibi ob oculos, si velis inter noscere veros doctores & falsos. Regula ista est Matth. 7. Ex fructibus eorum cognoscetis eos. Fructus isti hoc modo proponuntur in Scripturâ. 1. Falsi Doctores sunt ambitiosi, superbi, gloriæ inanis cupidi, 2. Tim. 3. Istam verò ambitionem vel manifestè præferunt, vel rectè in corde nutriunt. 2. Habent cor exercitatum in avaritiâ, Ierem. 8. 2. Pet. 3. illorumq; Deus est venter, Phil. 3. Huic suo ventri seruiunt Rom. 16. quærunt quæ sua sunt, non quæ Christi sunt, Phil. 2. sunt quidem pastores, sed qui seipso pascunt, non gregem Domini, Ezech. 34. sunt canes impudentissimi, qui non possunt saturari, Esa. 56. sunt pigri ventres, Tit. 1. 3. Docent sua & aliorum somnia, & visionem mendacem prophetant, Ierem. 14. colunt Deum figmentis cerebri sui, Matth. 15. & Scripturam non intelligunt, Matth. 22. 4. Transfigurant se in angelos lucis, imitati Diabolum patrem suum, Matth. 7. externâ honestate dementant simplices, sed cor ipsorum est hypocrisis plenum, adeoque similes sunt sepulchris dealbatis. 5. Sunt fere garruli, & inani persuasione eximie eruditionis inflati. 6. Sunt πονηροὶ ἄνθρωποι, & sumunt sibi potestatem docendi. 7. Cum austeritate & psychotyrannide imperant suis auditoribus. Vno verbo, sunt quasi vulpes in deserto, ita vt hic locum habeat querela Germanorum: *Ach die Süchse wöllen gerne den Gansen predigen.* Has vulpes oportet cauere & capere, quia demoliuntur vineas, Cantio. 2.

*Tentatio
protopolatria.*

Sequitur tentatio protopolatria, siue fascini humanæ autoritatis, cum aliquis opinatur non solo Dei verbo esse standum, sed etiam autoritate Ecclesiæ Patrum, Lutheri, Caluini, & similium heroum in vineâ Domini. Profligatio istiusmodi tentationis habet istos Canones. 1. *Sola Scriptura est Canon fidei, vitæ & vocationis.* Hæc enim est vox Dei, qui solus habet potestatem in conscientiam. 2. *Ecclesia suam autoritatem habet à Scripturâ.* Est enim cæteris euocatorum per verbum Dei. Quare si Ecclesia aliquid constituat, adhibe Lydium Scripturæ lapidem. 3. *Patres, qui vocantur, ne habeantur pro Apostolis, sed eo loco, quo ipsi voluerunt haberi.* Quâ de re Augustinus rectè ait tom. 7. *de vnitæ Ecclesiæ c.* 3. Non audiamus, Hæc dico, Hæc dicis: sed audiamus, Hæc dicit Dominus. Sunt certè libri Dominici, quorum authoritati vtrique consentimus, vtrique credimus, vtrique seruimus: ibi quæramus Ecclesiam: ibi discutiamus causam nostram. Auferantur illa de medio; quæ aduersus nos ipuicem, non ex diuinis Canonicis libris, sed aliunde recitamus. Quia nolo humanis documentis, sed diuinis oraculis sanctam Ecclesiam demonstrari. In Scripturis sacris Canonicis eam requiramus. Hieronymi sententia est eadem, dum contra Iovin. ait:

ait: Vbicunque Scripturas non interpretor, sed liberè de meo sensu lo-
 quor, arguat me quilibet. Et rursus Augustinus *epist. lxxi.* elegantissimè ait:
 Vera sunt, non quia Ambrosius dixit, sed quia veritas clamat. Tene me-
 cum Ambrosii sententiam, non eius autoritate, sed ipsâ veritate firma-
 tam. Et *epist. 19. ad Hieron.* Ego, *inquit*, solis iis Scripturarum libris, qui iam
 Canonici appellantur, didici hunc timorem honoremque deferre, vt
 nullum eorum autorem errasse firmissimè credam. Alios autem ita le-
 go, vt quantâlibet sanctitate doctrinâque præpolleant, non ideo verum
 patem, quia ipsi ita senserunt, sed quia mihi vel per illos authores Cano-
 nicos, vel ratione probabili persuadere potuerunt. 4. *Existima genus idolo-
 latræ esse iurare in verba magistri.* Nam de solo Deo, vtpote qui est *αὐτοαλη-
 θεῖα*, usurpari potest illud: *Αὐτὸς ἔφα.* Horrendum profectò est, intellectu, quem
 Deus constituit rerum humanarum dominum, facere mancipiũ
 alienæ libidinis. Et sacrilegum est, conscientiam, quæ solius Dei est arx,
 regendam dare homini. 5. *Nomenclatura ista, Lutheranus, Calvinianus, &c.*
non vsurpetur absque ἐπιπλήξει, id est emollitione. Ratio huius est, quia cùm
 Christiani à Christo Domino suo appellationem & titulum suum mu-
 tuari debeant, impium fuerit ab hominibus, qui sunt *σκληρόβροτοι*, de-
 nominari. Si tamen ista nomina sectaria sint vsurpanda, id non fiat absq;
 his formulis: *Caluiniani, vt tu vocas: Calviniani, quos ita appellant: Lutherani, qui
 dicuntur.*

Restat *tentatio blasphemia*, quæ ob suam turpitudinem appellatur *ten-
 tatio fœda*: & fit, cùm homines in suis animis anguntur & fodiantur bla-
 phemis de religionis mysteriis cogitationibus, quæ Dei Patris, Filii &
 Spiritus sancti maiestatem impugnant: vt si quis existimet Deum non ef-
 se iustum aut misericordem, illum respicere ad personam, illum nescire
 res quæ apud nos geruntur, & similes, quæ sæpenumero adeo sunt fœdæ,
 vt pudor sit illas eloqui. Execrandæ istius tentationis depulsio debet fie-
 ri iuxta hos Canones. 1. *Ortum huius tentationis probè cognoscito.* Is autem est
 quadruplex. Nam interdum oritur à melancholiâ: interdum à suggestio-
 ne subitâ: interdum à prauâ consuetudine: interdum denique gradatim
 obrepit animo, quando homo languescit in cultu Dei. Qui primo & se-
 cundo modo tentantur, non ita grauiter peccant vt reliqui. Cæterũ co-
 gnito huius tentationis ortu, oportet remouere causam, vt illâ sublatâ
 tollatur effectus. 2. *Inquire diligenter, an hac animi angustia proficiatur à tuis
 cogitationibus, vel à Diaboli sollicitationibus.* Hoc autem modo cogitationes
 Diabolicas à propriis potes discernere. Quæ à Diabolo suggeruntur,
 impetu quodam irruunt in animam instar fulguris, adeo vt homo per-
 turbatus eas declinare nequeat, & animum identidem subeant, sæpe que
 millies vnâ horâ recurrant, ita vt crebro suo aduentu cerebrum labefa-
 cent,

Etent,memoriam confundant,omnes sensus obstupefaciant. Sunt enim adeo portentosa, vt luci naturæ aduersentur è diametro. Huc accedit, quòd cogitationes istæ Diabolicæ in primo suo aduentu hominem percellant metu & horrore extraordinario, quem fere subsequitur languor & morbus. 3. *Inquisitione diligenti habitâ, vt rum cogitationes impura originem trahant à Diabolo vel carne, interroga te ipsum an illas probes nec ne, vel saltem iis delestis.* Quòd si illas tanquam Diabolum & infernum ipsum detesteris & auerferis, bono esto animo. Hoc enim est initium remedii aduersus hunc pestilentissimum morbum. 4. *Firmiter tene cogitationes Diabolicas non esse tua peccata, sed cruce.* Sunt enim peccata Diaboli: & non fiunt nostra, donec ea recipiamus & approbemus, illisque assentiamur. Hinc rectè docent scholæ, cogitationes impuras esse duùm generum, internas & externas. *Cogitationes interna* sunt, quæ suum principium à carne ducunt. Et hæ in ipso primo conceptu sunt peccata nostra. *Cogitationes externa* sunt, quæ à principio externo in mentem illabuntur: cuiusmodi sunt illæ, quas Diabolus suggerit. Et hæ non sunt nostra peccata, nisi illis oblectemur aut iis assentiamur: id quod pater in Christo. Cùm enim à Diabolo tentaretur *Matth. 4.* vtique animum ipsius subiit tentatio blasphemia infidelitatis, auaritiæ & idololatriæ. Sed quia illam repulit & auersatus est, nihil peccati inde contraxit. Hæc res illustrari potest tali similitudine. Si quis scelere & furore inflammatus, alterum ad prodicionem aut cædem sollicitat, & verò ille qui sollicitatur aures non accommodet, neque consentiat, nullo modo ipsi potest impingì nota peccati. Ita qui non adstipulantur blasphemis cogitationibus, quas Satan suggerit, non pollui peccato censendi sunt. 5. *Satiùs esse cogita, Diabolicas cogitationes leuiter praterire, quàm aduersus illas magnopere contendere.* Quantò enim magis illis resistere nitimur, eò magis illis implicamur. Hic itaque cum Themistocle optanda fuerit felicissima obliuionis ars. 6. *Si cogitationes blasphemia te molestant adeo, vt tandem eliciant consensum, firmiter crede hoc peccatum per Dei gratiam tibi remitti, si fortiter lucteris aduersus Diabolum, & ex animo doleas tibi molestiam creari ab impuris cogitationibus, à quibus etiam natura ductu abhorreas.* Hic tibi in mentem veniat luctæ Paulinæ *Roman. 7.* vbi Apostolus conqueritur, se non fecisse bonũ quod voluit, sed malũ quod noluit, hoc egisse. 7. *Qui molestantur à tentatione blasphemia, non debent esse solitarii, sed oportet eos conuersari cum hominibus piis & humanis.* Hæc enim tentatio inchoatur, confirmatur & augetur per solitudinem, vt in Euâ videre est, quam Diabolus est aggressus cùm sola esset. *Genes. 3.* Et Christus in solitudine fuit tentatus, *Matth. 4.* E contrario autem fugatur conuersatione piâ, meditationibus & colloquiis sacris, precibus & psalmodiis Christianis. 8. *Non satis est dolere ob impuras cogitationes. Insuper etiam requiritur, vt bonas cogitationes in anima tua concipias.*

cupias & foueas. Id autem fier, si supra omnem obseruationem custodias cor tuum, vt Salomone docet *Proverb. 4. vers. 23.* vbi *Custodire cor suum*, Salomoni nihil est aliud, quàm cogitationes, motus, cupiditates & affectus suos præmunire & defendere certo præsidio & satellicio, idque iuxta hos Canones. 1. *Verbum Dei copiosè habitet in animo tuo*, Gal. 3. v. 16. Ita enim fier, vt præceptiones, promissiones, comminationes, consolationes & exempla, quæ in Scripturis occurrunt, sanctas cogitationes pariant in animo tuo: quod Dauid fecit *Psal. 119. v. 19.* 2. *Cogitationes tuas in consilio confirma: vti monet Salomo, Prouer. 20. v. 18.* hoc est, ne vnicam quidè vel minimam cogitationem suscipe inconsulto Deo, qui tibi loquitur in verbo suo. Hinc testimonia Dei vocantur consiliarii, *Psal. 119. v. 24.* Idem Canon est etiam obseruandus in sensuum, sermonum & actionum nostrarum exercitio. Et sanè si in mundanis negotiis homo sapiens nihil aggredditur sine consilio, quid existimas, nobis faciendum esse in salute animæ procurandâ? 3. *Ita cogita de Deo, vt se in creaturis & Scripturis patefecit.* Caue itaque illum concipias in cuiusquam creaturæ formâ. Vbi & hoc obserua, Deum non esse concipiendum extra personarum Trinitatem, sed prout in personâ Patris, Filii & Spiritus S. subsistit, iuxta illud veteris Ecclesiæ axioma, quod Athanasius in Symbolo expressit: *Vnitatem esse adorandam in Trinitate, & Trinitatem in Vnitate.* 4. *Cogitationes tuas de Deo excipiat iudicium correctiuum*, id est, tale, quo cogites te non posse ita cogitare de sanctissimâ illâ essentiâ, prout Deus in verbo suo postulat, & tu ipse cupias. Hæc enim humiliatio facta ex fide placet Deo in Christo.

V. Quæstiones conscientie circa prouidentiam Dei sol-
uuntur ex sequentibus regulis.

Quæstiones
conscientie
circa Dei
prouidentiam.

1. *Si Deus est, prouidentia est.* Nam Deus est omniscius, omnipotens, super omnia bonus, & omnipræsens. Qui verò est talis, non potest opus à se conditum deferere & non curare. Lege hanc in sententiam *Psal. 104.* vbi lucidissimum prouidentie Dei speculum proponitur. Huc accedit ista ratio. Deus & potest, & vult omnia gubernare. Potest; quia, vt dixi, est omniscius. *Psal. 33. v. 13. 14.* omnipotens. *Ier. 32. v. 17.* *Luc. 1. v. 37.* super omnia bonus. *Matth. 19. v. 17.* & omnipræsens. *Ier. 23. v. 23. 24.* *Esa. 66. v. 1.* *Ad. 17. v. 27. 28.* Vult; quia ita se patefecit in verbo suo, quod sit monarcha & dominus omnium creaturarum. Iam verò monarcha fidus & bonus non potest non gerere curam suorum subditorum. Vide *Psal. 145. v. 14.* 2. *Omnia gubernare, Deo est gloriosum.* Sæpe cogitare subit homini, non esse dignum maiestate Dei, omnia regere. Huic cogitationi sic oportet occurrere. Omnia omnino siue sint magna, siue parua, ita regere vt singula suum ordinem & veluti concentum seruent, id verò tam magnum est opus, vt nulli nisi Deo possit tribui. Et verò si Deo non fuit indignum,

creare

creare res paruas, vtique nec indignum fuerit eius maiestate, res istas à se conditas gubernare. Sitamen aliquis existimet, istiusmodi gubernationem parum conuenire maiestati Dei, is faciat periculum in re abiectissimâ, num fortè possit illam ita regere vt ipsi sit ad nutum, & ab ipso pendeat in omnibus quæ ad curam & gubernationem creaturæ pertinent. Fatebitur ille profectò, se in rei vilissimæ gubernatione talia obseruare, quæ longè sint maiora, quàm vt ab homine, imò ab omnibus hominibus in vnum conflatis, præstari queant. Quæ cum ita sint, firmiter teneamus, Deum regere omnes in vniuersum creaturas, quemadmodum Scriptura docet, *Esa. 45. v. 7. 8. Matt. 10. v. 29. 30. Act. 17. v. 28. Psal. 135. v. 5. 7. & 147. v. 8. 9. Iob 9. v. 7. 8.* 3. *Deus gubernat mala tum culpa, tum pœna.* Mala culpa, id est peccata, Deus regit permittendo & ad bonum finem ordigando, eaque vel puniendo, vel remittendo. Mala pœnæ, id est iustas pœnas, Deus immittit ob peccata. Vtrumque membrum est in Scripturâ. Prius *2. Sam. 16. v. 10. c. 24. v. 1. 1. Reg. 22. v. 19. 20. 21. 22. 23. Exod. 4. v. 21. Deut. 2. v. 30. Iob 12. v. 14. 15. & seqq. Esa. 19 v. 14. Rom. 1. v. 24. 1. Theff. 2. v. 11. Posterius Iob. 1. v. 21. Amos 3. v. 6.* Hâc de re Augustinus præclare *lib. de Genesi ad lit. c. 5.* ait: Quædam & facit Deus, & ordinat: quædam verò tantum ordinat. Iustos & facit & ordinat: peccatores autem, in quantum peccatores sunt, non facit, sed ordinat tantum. *Idem contra Adimantum:* Dupliciter appellatur malum: vnum, quod homo facit, peccatum; alterum, quod patitur, pœna. Diuinâ prouidentiâ cuncta moderante & gubernante ita homo malè facit, quod vult, vt malè patiatur, quod non vult. Ita ergo Deus malum facit, quod non ipsi Deo malum est, sed eis, in quos vindicat. *Idem de gratiâ & libero arbitrio c. 20.* Quomodo dixerit Dominus huic homini maledicere Dauid, quis sapiens intelliget? Non enim iubendo dixit, vbi obedientia laudaretur: sed quod eius voluntatem proprio vitio suo malâ in hoc peccatum iusto & occulto iudicio inclinauit. Ideo dictum est, Dixit ei Dominus. Nam si iubenti obtempérasset Deo, laudandus potius quàm puniendus esset, sicut ex hoc peccato postea nouimus esse punitum. Nec causa tacita est, cur ei Dominus isto modo dixerit, maledicere Dauid, hoc est, cor eius malum miserit vel dimiserit: vt videat, inquit, Dominus humilitatem meam, & retribuat mihi bona pro maledicto eius in die isto. Vnum adhuc ex eodem Patre, qui hoc argumentum copiosè, & piè, & doctè tractauit, adscribam. Sic autem ait super *Psal. 77.* Immitti per ea (*diabolum & angelos eius*) immissionem super quoslibet à Domino Deo, quos hâc pœnâ iudicat dignos, durum videtur eis, qui minùs idonei sunt cogitare, quemadmodum summa Dei iustitia bene vtatur & malis: quos quidem, quantum pertinet ad eorum substantiam, quis alius quàm ipse fecit? Sed malos ipse non fecit: vitur tamen eis, qui bonus est, bene, id est,

est, conuenienter & iuste: sicut è contra iniqui creaturis eius bonis vtuntur malè. Vtitur ergo Deus angelis malis, non solùm ad punièdos malos, sicut in rege Achab, quem fallaciæ spiritus ex Dei voluntate seduxit, vt caderet in bello: verùm etiam ad probandos & manifestandos bonos, sicut fecit in Iob. 4. *Qua in mundo sunt inordinata, Deus ita regit, vt inde ordinem eliciat.* Nam si spectes cursum naturæ, vbi sæuæ tempestates in aëre & aqua oriuntur, varia monstra nascuntur & aliæ confusiones conspiciuntur: Deus illa sic regit, vt natura non aboleatur, sed iuuetur: vt humana natura non absorbeatur, sed emendetur: vt ipsius gloria non obscuretur, sed illustretur. Quòd si oculos supra naturæ cursum attollas, & in Ecclesiâ videas electos & dilectos Dei filios premi, reprobos è contrario omni felicitatis genere abundare, varias idem hæreses & confusiones in religionis negotio gliscere, necesse est, vt sequentia mediteris. Principiò impiis ita bene est in hac vitâ, vt ista felicitas sit momentanea, non verò perpetua. *Luc. 16. v. 25. Psalm. 17. vers. 13. 14. 15. & 37. vers. 1. & sequentibus.* Deinde parua illa, quam iustus habet, possessio, melior est quàm copia impiorum. *Psalm. 37. vers. 16.* Cur vero? Quia, vt ibidem legimus *vers. 17.* brachia impiorum confringentur, ac Dominus sustentat iustos. Quomodo ex hac tentatione Asaphus eluctatus sit, vide *Psalm. 73.* quomodo item Ieremias, ipse docet *cap. 12. v. 1. & seqq.* Ex his colligere est, statum felicitatis veræ non æstimandum esse ex principio aut medio cursu, sed ex fine. *Rom. 8. v. 18.* Hinc solet dici: *De operibus Dei nõ est iudicandum ante quintum actum.* Tertiò maius est Dei beneficium, patientia in malis, quàm affluentia omnium bonorum. Deniq; *αὐτάρχεια*, si quis sit suâ sorte contentus, est ingens Dei beneficium, & reuera magnus quæstus, vt docet Apostolus 1. *Timoth. 6.* Quod attinet ad confusionem doctrinæ per varias hæreses, supra diximus, hanc esse Dei voluntatem, vt sint hæreses. Ita enim manifestantur, qui probi sunt. Ita palea discernitur à tritico, & zizania à frumento. 1. *Corinth. 11. v. 19.* Ita etiam incitamur ad preces & diligentem Scripturæ lectionem. De persecutionibus piorum idem est iudicium. Vbi & illud non oscitanter est notandum. Sapientia & potentia Dei nunquam magis patefit, quàm tempore persecutionum, quando ipsius doctrina & gloria impugnatur. Sicut enim solis radii nobis sunt gratiores, quando diu sub nube recti latuerunt, & tandem erumpunt: ita verbum Dei nobis magis & magis dulcescit, quando Satan & mundus illud abolere conantur. Atq; ita profliganda est tentatio, quæ oritur ex irregularitate iudiciorum Dei, quæ nobis videtur, cùm reuera sit magna regularitas. 5. Prouidentia Dei est arx inexpugnabilis, in qua pia mentes presidium habent aduersus omnia mala. Nam quoties procellæ calamitatũ oriuntur, hac cogitatione se cõsolantur, Deũ hoc velle, vt castigationes istæ nobis

nobis sint adiumento ad bonum, & malos vel ad bonum perducant, vel ob malum affligant. 6. *Opera Dei sunt in contrariis mediis*, hoc est, Deus ex contrariis solet elicere contrarium, ut è tenebris lucem. Itaque non oportet opera Dei metiri nostris viribus nostroque agendi modo. 7. *Cuius providentia Dei oportet quotidie sibi ob oculos ponere*: hoc est, documenta & monumenta providentiae Dei, quae in historiis occurrunt insigniora, & ex propria experientia petuntur, oportet in catalogo consignare & subinde percurrere. Cuius rei specimen breuiter hic exhibeo. Ante lapsum in statu integritatis providentia Dei in eo eluxit, quod hominem collocavit in paradiso, & ipsi tulit legem, quam ipsius obedientiam exerceret. In lapsu hominis elucet mirabilis permissio & punitio. Post lapsum occurrunt varia irae & gratiae Dei monumenta: è quibus haec sunt praecipua. Deus immisso diluvio incolas orbis deleuit, exceptis iis qui cum Noe in arcâ fuerunt. Post diluvium repleuit mundum habitatoribus: ædificium turris Babylonicae dissipavit: Abrahamum, Isaacum & Iacobum paternè defendit: Israelitas inter varias pressuras in Aegypto conseruavit, eosque forti brachio per mare rubrum duxit, submerso Pharaone: in deserto eosdem Israelitas mirabiliter duxit, tandemque in terram Canaan introduxit debellatis per Iosua regibus triginta & tribus. Huic populo suo praefecit iudices & reges, variisque calamitatibus illum exercuit per Philistaeos, per reges Assyriae, Aegypti, Babylonis, & successores Alexandri Magni. Non tamen ita exercuit suos filios, ut hostibus fræna laxauerit ad pusillum istum gregem (Ecclesiam intelligo) opprimendum: sed illum miraculosè & gloriosè conseruavit, tanquam liliū inter spinas. Hinc Herodes molitus infanticidium non potuit Christum è medio tollere: decem persecutiones ab Imperatoribus Romanis illatae, non potuerunt funditus delere Ecclesiam, sed potius illam, quod est mirum dictu, amplificarunt. Quod ipsum de persecutionibus Arrianorum, Turcarum & Papistarum non sine admiratione dicere possumus. Quid enim? Annon Arrianorum saeva molitiones promouerunt Euangelii cursum? An Turcarum tyrannis Ecclesiam planè sustulit? An Papae fulmina, cruces & ignes Ecclesiam in Germaniâ, Galliâ, Angliâ, & alibi, deleuerunt, aut Christum, Agnum illum victoriosum, de throno deturbarunt? Minimè profectò. Nam quod magis saevitum est in pios, eò magis illi floruerunt, & in mediis persecutionum flammis ingeminarunt illud diuini vatis celestis: *Celebrate Iehouam, quia bonus est; quia in seculum est benignitas eius*: quâ posteriorem sententiam Propheta Ps. 136. vices sexies repetit. Adeo scilicet bonus est Deus noster, ut per crucem nos perducatur ad lucem. Nam hoc est reuerà è tenebris lucem producere, & ex rebus desperatis salutarem medicinam elicere, & vel sine mediis, vel per media abiecta res maximas efficere.

efficere. Vide mihi exiguas prouincias & contemtas, quæ immanissimorum tyrannorum barbariem fregerunt, cum è contrario maxima regna in cinerem sint redacta. Vide, quomodo per locustas & bruchos Deus afflixerit hostes suos. Vide, quomodo Iehoua per manum paucorum militum ingentes exercitus strauerit. Hæc & similia, diligenter ad animū reuoca, & exemplo Psaltis beneficia & iudicia Dei quotidie inuere. Quam ad rem non parum faciet quotidiana lectio *Psalm. 106. & 107. vt & c. 5. Iobi. 7. 8. In rebus secundis consideratio prouidentia Dei nos ad gratitudinem inuincit, in aduersis erit nobis solatio.* Ratio prioris est; quia omnia bona vel immediatè, vel mediā è Deo suam habent originem. Ratio posterioris est; quia paternæ castigationes certā mensurā nobis immittuntur à Deo iuxta decretum ipsius immutabile, cuius finis est gloria ipsius & salus nostra. Si ergo cor nostrum inquietudine fatigetur, & instar fluctuum scuiat, cogitatio prouidentia Dei sistet istam anxietatem, quemadmodum guttula aquæ frigida effusa in ollam feruentem sedat & compescit ebullitionem aquæ.

VI. Tentatio conscientia circa adorandum sacrosanctæ Trinitatis mysterium profligatur meditatione verbi Dei, recitatione precum & piæ antiquitatis consensu.

Casus conscientia circa SS. Trinitatem.

Meditatio verbi Dei hoc loco respicit illa Scripturæ loca, in quibus tres personæ in vnâ essentiâ commemorantur: quæ in Theologiâ Didacticâ & Polemicâ prolixè sunt recitata. E plurimis hæc pauca sufficere possunt homini tentato. De personis sacrosanctæ Trinitatis communiter agunt ista dicta. *Gen. 1. v. 26.* Dixit Deus: Faciamus hominē ad imaginē nostrā, secundū similitudinē nostrā, *Esa. 61. v. 1.* SPIRITVS DOMINI est super ME, eò quod vnxit DOMINVS ME, ad euāgelizandū mansuetis misit me, ad obligandū fractos animo, ad proclamandū captiuis libertatē, & vinctis appeturam ergastuli. *Matth. 28. v. 19.* Profecti docete omnes gentes, baptizantes eos in nomen Patris, Filii & Spiritus sancti. *1. Iohan. 5. v. 7.* Tres sunt, qui testificantur in cælo, Pater, Sermo, & Spiritus sanctus: & hi tres vnū sunt. Considera etiam hīc *caput 3. Matthæi*, vbi tres personæ sacrosanctæ Trinitatis, se manifestarunt in baptismo Christi. De patre, primā Trinitatis personā, & Filio secundā personā, sunt ista loca. *Psalm 2. v. 7.* Decretum enarraturus sum: Dominus dixit mihi, Filius meus es tu, ego hodie genuite. *Iohan. 1. v. 14.* Sermo ille factus est caro, & commoratus est inter nos (& spectauimus gloriam eius, gloriam, inquam, vt vnigeniti egressi à Patre) plenus gratiæ ac veritatis. *Et v. 18.* Deum nemo vidit vnquam: vnigenitus ille Filius, qui est in sinu Patris, ille nobis exposuit. *Et c. 5. v. 20.* Pater amat Filium, & omnia ostendit ei, quæ ipse facit. *Hebr. 1. v. 3.* Qui

K

(Filius)

(*Filius*) cū sit fulgor gloriæ & character personæ illius, sustineatque omnia verbo illo suo potente. 1. *Iohan.* 2. v. 23. Qui negat Filium, neque credit in Patrem: qui confitetur Filium, Patrem quoque confitetur. *Esa.* 9. v. 6. Cū puer natus fuerit nobis, Filius datus nobis, cuius humero adsit principatus ipse: cuius nomen vocat DOMINVM admirabilem, consiliarium, Deum robustissimum, Patrem æternitatis, principem pacis: amplitudini illius principatus & paci nullus erit finis. De Spiritu Sancto, tertiâ personâ S.S. Trinitatis hæc sunt dicta. *Gen.* 1. v. 2. Spiritus Dei incubabat superfici ei aquarum. *Act.* 5. v. 3. 4. Dixit Petrus, Anania, cur implevit Satan cor tuum, vt mentireris in Spiritum sanctum? Non es mentitus hominibus, sed Deo. *Ioh.* 15. v. 26. Cū venerit aduocatus ille, quem ego mittam vobis à Patre, Spiritus, inquam, ille veritatis, qui à Patre emanat, ille testabitur de me. *Gal.* 4. v. 6. Quoniam estis filii, emisit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra, clamantem abba, id est, pater. *Act.* 1. v. 2. Cū præcepta dedisset (*Christus*) apostolis, quos per Spiritum sanctum elegerat, sursum receptus est. *Et c.* 2. v. 4. Repleti sunt omnes Spiritu sancto, cœperuntque loqui aliis linguis, prout dabat Spiritus ille eis effari. *Recitatio precum* hîc est valde necessaria: quia magnum hoc est mysterium, quod tres personæ sint vnus verus Deus. Huiusmodi precum formulas aliquot adscribā *ex meditationib. & soliloquiis Augustini. Cap. 12. medit.* hæc occurrit formula: O summa Trinitas, virtus vna, & indiscreta maiestas, Deus noster, Deus omnipotens. Confiteor ego tibi vltimus seruorum tuorum, & exiguum membrum Ecclesiæ tuæ, confiteor tibi, & honorifico te debito sacrificio laudis. Et quia exteriora mihi munera desunt, quæ possim offerre, ea quæ in me sunt vota laudationis, ex dono misericordiæ tuæ, ecclesiæ, bens atq; orans offero tibi de fide non fictâ, & conscientia purâ. Credo igitur te ex toto corde, Rex cœli & terræ Domine, & ore te confiteor, Patrem, Filium & Spiritum sanctum, in personis trinum, & in substantiâ vnum, verum Deum omnipotentem, vnus, simplicis & incorporeæ, inuisibilis & incircumscriptæ naturæ, in bonitate summum, in sapientiâ inæstimabilem, in consiliis terribilem; in iudiciis iustum, in cogitationibus secretissimum, in verbis veracem, in operibus sanctum, in misericordiis copiosum, erga delinquentes patientissimum, erga pœnitentes piissimū, semper eundem ipsum æternum & sempiternum, immortalem atque incommutabilem. Te Deum Patrem ingenitum, te Filium vnigenitum, te Spiritum Sanctum paracletum, sanctam & indiuiduam Trinitatem, toto corde & ore confitemur, laudamus atque benedicimus: tibi gloria in secula seculorum, Amen. *Idem cap. 33. medit.* Tu es Deus omnipotens, quem trinum in personis, & vnum in substantiâ deitatis colimus & adoramus: Patrem ingenitum, Filium de Patre vnigenitum, Spiritum sanctum

eum de vtroque procedentem, & in vtroque permanentem, sanctam &
 indiuiduam Trinitatem, vnū Deum omnipotentē; qui cū nō essemus;
 potenter fecisti nos, & cū perditī fuisset culpa nostrā, pietate & bo-
 nitate tuā mirabiliter recuperasti nos: ne sinas nos esse ingratos obsecro
 pro tantis beneficiis, & indignos tam multis miserationibus. Te depre-
 cor, supplico & rogo, auge fidem, auge spem, auge charitatem. Fac nos
 per ipsam gratiam tuā semper in fide stabiles & in opere efficaces, vt per
 fidem rectam ad vitam te miserante perueniamus æternam, vt ibi viden-
 tes gloriam tuam sicuti est, adoremus maiestatem tuam, & dicamus pa-
 triter, quos dignos feceris videre gloriam tuam: Gloria Patri qui creauit
 nos, Gloria Filio qui redemit nos, Gloria Spiritui S. qui sanctificauit nos:
 Gloria summæ & indiuiduæ Trinitati, cuius opera inseparabilia sunt, cu-
 ius imperium sine fine manet. Te decet laus, Te decet hymnus, Tibi de-
 betur omnis honor, Tibi benedictio & claritas, Tibi gratiarum actio,
 Tibi honor, virtus & fortitudo, Deo nostro in secula seculorum, Amen.
Idem in soliloquio cap. 37. O tres coæquales & coæternæ personę, Deus vnus
 & verus, Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, qui solus habitas æternita-
 tem & lucem inaccessibilem, Qui fundasti terram in potentiā tuā, & re-
 gis orbem terræ prudentiā tuā, Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus
 Sebaoth: terribilis & fortis, iustus & misericors, vnus Deus, tres perso-
 nę, vna essentia, potentia, sapientia, bonitas: vna & indiuisa Trinitas: A-
 perī mihi clamanti portas iustitię, & ingressus in eas confitebor tibi Do-
 mino. En ad ostium tuum, summe Paterfamilias, mendicus pulso: Iube
 aperiri pulsanti, qui dixisti, Pulsate & aperietur vobis. Pulsant enim ad
 ostium tuum, Pater misericordissime, desideria rugientium præcordio-
 rum meorum, & clamores lachrymarum oculorum meorum. Ante te
 est omne desiderium meum & gemitus meus à te non est absconditus.
 Et tu, Domine, non auertas faciem tuam à me, nec declines in ira à ser-
 uo tuo. Pater misericordiarum audi eiulatum pupilli tui, & porrige
 manum tuam optimam adiutricem, vt retrahat me de profundis aqua-
 rum, & de lacu miserię, & de luto faciis, ne peream vidente miseri-
 cordiā oculorum tuorum, aspiciente clementiā viscerum tuorum: sed
 euadam ad te Dominum meum, vt videam diuitias regni tui, & intuear
 faciem tuam semper, & laudem dicam nomini tuo sancto. Domine, qui
 facis mirabilia, qui cor meum lætum facis memoriā tuā, qui illuminas
 iuuentutem meam, ne despicias senectutem meam, sed iubilare facias
 ossa mea, & reuiuiscere facias vt aquilę annos meos, Qui viuīs & re-
 gnas sancta Trinitas in secula, Amen. *Antiquitatis consensus* inde à Chri-
 sto vsque ad nostra tempora plurimū facit ad conscientię anxietate-
 tem in hoc mysterio. Semper enim formula ista baptismi fuit vsurpata

in Ecclesiâ: Baptizate in nomine Patris, Filii & Spiritus Sancti. Et Catechumeni ex Symbolo Apostolico instituebantur. Præterea quatuor Cōcilia Œcumenica hanc doctrinam propagarunt, & Symbolum Apostolicorum explicarunt, vnde ipsorum confessiones appellantur *ὁμολογίαι*, quæ sunt veluti doctrinæ euangelicæ compendia. Celebre quoque semper in Ecclesiâ fuit Symbolum Athanasii, quod est Symboli Niceni expositio. Eius formulam hoc loco inferere non ab re fuerit: eam scilicet partem quæ de S.S. Trinitate agit.

*Symbolum
Athanasii.*

Quicumque vult saluus esse, ante omnia opus est vt teneat Catholicam fidem. Quam nisi quisq; integram inuiolatamq; seruauerit, absq; dubio in aternū peribit. Fides autem Catholica hæc est, vt vnum Deum in Trinitate, & Trinitatem in unitate veneremur.

Neq; confundentes personas, neque substantiam separantes.

Alia est enim persona Patris, alia Filii, alia Spiritus Sancti.

Sed Patris, & Filij, & Spiritus sancti vnæ est diuinitas, æqualis gloria, coæterna maiestas.

Qualis Pater, talis Filius, talis Spiritus sanctus.

Increatus Pater, increatus Filius, increatus Spiritus sanctus.

Immensus Pater, immensus Filius, immensus Spiritus sanctus.

Æternus Pater, æternus Filius, æternus Spiritus sanctus.

Et tamen non tres æterni, sed vnus æternus.

Sicut non tres increati, nec tres immensi, sed vnus increatus & vnus immensus.

Similiter omnipotens Pater, omnipotens Filius, omnipotens Spiritus sanctus.

Et tamen non tres omnipotentes, sed vnus omnipotens.

Ita Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus.

Et tamen non tres dñj, sed vnus est Deus.

Ita Dominus Pater, Dominus Filius, Dominus Spiritus sanctus.

Et tamen non tres Domini, sed vnus est Dominus.

Quia sicut sigillatim vnamquamque personam Deum aut Dominum confiteri, Christianâ veritate compellimur.

Ita tres deos aut dominos dicere, Catholicâ religione prohibemur.

Pater à nullo est factus, nec creatus aut genitus.

Filius à Patre solus est, non factus, nec creatus, sed genitus.

Spiritus sanctus à Patre & Filio non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens.

Vnus ergo Pater, non tres Patres: vnus Filius, non tres Filij: vnus Spiritus sanctus, non tres Spiritus sancti.

Et in hac Trinitate nihil prius aut posterius, nihil maius aut minus.

Sed tota tres persona coæterna sibi sunt, & coæquales.

Ita vt per omnia, sicut iam supra dictum est, & Trinitas in unitate, & unitas in Trinitate veneranda sit.

Qui vult saluus esse, ita de Trinitate sentiat.

Porro Ecclesia prisca ita precata fuit:

Aeternae Deus, qui cum vnigenito Filio tuo, & Spiritu sancto vnus es Deus, vnus es Dominus, non in vnus singularitate personae, sed vnus Trinitate substantiae. Quod enim de tuâ gloriâ, reuelante te credimus, hoc & de filio tuo, hoc de Spiritu sancto, sine differentiâ discretionis sentimus, vt in confessione veræ sempiternæque deitatis, & in personis proprietates, & in essentiâ vnitas, & in maiestate adoretur æqualitas. Quâ laudant angeli, adorant dominationes, tremunt potestates cœli, cœlorum virtutes, ac beati Seraphin sociâ exultatione concelebrant. Cum quibus vt & nostras voces admitti iubeas te precamur, dicentes, Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sebaoth. Eadem Ecclesia hanc quoque vsurpauit formulam: Omnipotens, sempiternae Deus, qui dedisti famulis tuis in confessione veræ fidei æternæ Trinitatis gloriam agnoscere, & in potentiâ maiestatis adorare vnitatem, quæsumus, vt eiusdem fidei firmitate ab omnibus semper muniamur aduersis, Amen.

His formulis addamus istam Christiani poetæ:

Gloria sit patri, qui me & mea cuncta creauit!

Gloria sit Gnato qui crimina morte piauit!

Gloria Spiritui, qui me virtute beauit!

CAPVT VI.

De casibus conscientiae circa sex fidei Catholicae articulos de IESU CHRISTO.

P R A E C E P T A.

Circa sex articulos Symboli, qui agunt de Christo, sunt tres tentationes, siue casus conscientiae.

Prima tentatio est circa historiam articulorum, quorum series hac est.

1. Et in Iesum Christum, Filium eius vnigenitum, Dominum nostrum.
2. Qui conceptus est à Spiritu sancto, natus ex Mariâ virgine.
3. Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & sepultus.
4. Descendit ad inferna. Tertio die resurrexit à mortuis.
5. Ascendit ad cœlos: Sedit ad dextram Dei Patris omnipotentis.
6. Inde venturus est ad iudicandum viuos & mortuos.

Secunda tentatio est circa applicationem, quâ nobis applicamus beneficia Christi.

Tertia tentatio est circa imitationem Christi.

R E G V L A.

I. Circa historiam euangelistarum de Christo conscientia *Quaestiones*

*circa histo-
riam euan-
gelistarum
de Christo.*

tia languida quærit duo, An Christus sit Deus & homo, &
An sit redemptor noster?

*An Christus
sit Θεός
καὶ ἄνθρωπος.*

Quando in theologiâ casuū mouentur huiusmodi quæstiones, An Deus sit, An Christus sit Deus & homo, An Scriptura sit verbum Dei, non est existimandum, controuersias scholasticas disceptari. Hoc n. pertinet ad theologiâ polemicam. Aliud hîc spectatur. Nam quia conscientia languida & infirma quandoq; eò rediguntur, vt de huiusmodi quæstionibus ambigant, easque in vtramq; partem disputent, peropus est vt de illarum veritate plenius edoceantur. Ita cum de Christo hic quæritur, An sit Deus & homo, conscientia sic ratiocinanti, Quomodo fieri potest, vt duæ naturæ toto cælo dissidentes constituant vnā personā? conscientia, inquam, sic ratiocinanti hunc in modum oportet satisfacere. Quia in morbo iacemus, necesse est vt medicū adhibeamus, qui nos restituat in integrū. Sentimus enim plus satis, nos lethali morbo corripī, & in nobis nullum remedium inuenimus. Ergo ad Deum confugere necesse est, qui cum sit omnipotens, morbum nostrum sanare potest: & cum sit super omnia bonus, vult opitulari. Sed cum morbus ille noster sit peccatum, quod Deū offendit, talis requiritur medicus, qui nos curi Deo reconciliet, qui que adeo sit medius inter Deum & homines, vtriq; parti coniunctus & ὁμολογός. Nam vt λύτρον ἰσόρροπον peccatis pendere, & mortem æternam, quam peccatum vel minimū meretur, superare posset, oportuit ipsum esse verū Deum. Heb. 2. v. 9. 16. 17. Et quia ἀνελθοδίκαιον diuinū requirebat, vt natura, quæ peccauerat, ipsa lueret Ezech. 18. v. 4. mediatori isti suscipienda fuit natura, quæ captiua tenebatur à Satanā, ideoq; liberāda erat. Vnde constat, mediatorē nostrum debere esse θεάνθρωπον, id est, Deum & hominē in vnā personā, quemadmodum anima & corpus sunt vnus homo. Soli autem Christo competit hic titulus. Nam ille est verus Deus: vt pote Filius Dei vnigenitus, imago & splendor Patris, & Sermo siue Verbum, per quod Pater omnia creauit, & mundum sibi reconciliauit. Ioh. 3. v. 16. Heb. 1. v. 3. Io. 1. v. 1. 2. 3. 4. 5. Col. 1. v. 15. 16. 17. 18. Idem etiam est verus homo, conceptus ex Spiritu S. & natus ex Mariā virgine, præditus animā rationali & vero corpore humano. Luc. 1. & 2. Heb. 2. v. 17. Altera quæstio concluditur hoc syllogismo, qui est scopus Bibliorum V. & N. T. Quisquis oritur ex semine Abrahami & Dauidis, & suo tempore nascetur ex virgine, qui euangelium annuntiabit, & legem implebit, & tradet semetipsum pro omnium credentium peccatis, oblationem & victimam Deo, mortē per suam mortē & resurrectionem deuincet, in cælos ascendet, & in tēporis plenitudine redibit ad iudicandum viuos & mortuos, ille est verus Messias & mundi Seruator. Sed Iesus Nazarenus, Filius Dei & Mariæ, est ille solus & vnicus, in quo hæc omnia sunt impleta. Ergo ille solus est Messias

*An Iesus
Christus sit
noster redem-
ptor?*

Messias & Seruator mundi. Propositio maior est in V. T. minor in nouo. Loca Scripturæ vide annotata in Catecheticis. Hic solùm teneantur ista fundamenta. 1. *Qui est homo, & dicit se esse verum Deum, & illud reipsâ demonstrat, utique pro tali est habendus.* Nullus enim vnquam homo hunc honorem sibi arrogare potest, nisi sit absque labe peccati, & faciat ea opera, quæ solus Deus facit. Hinc illi, qui diuinum honorem sibi falsò vendicant, tandem fuerunt deprehenfi. Sic Adamus diuinitatem ambitiosè affectans, fuit eiectus è paradiso: Herodes simili ambitione laborans, miserimè periit: Simon magus, qui Romæ habebat aram cum hâc inscriptione, *Simoni Deo sancto*, luit pœnas huius proiectæ impietatis. Christus autem ita docuit & disputauit, se esse verū Deum, vt reipsâ hoc cōprobauerit, edendo varia miracula & mortē superando. 2. *Successus regni Christi est admirabilis.* Nam Christus in his terris viuens, priusquā in cœlū ascenderet, discipulis suis promisit, se illis Spiritum S. missurū esse, qui tam efficaciter in illis operaturus sit, vt illos introducat in omnem veritatem: Quod ipsum etiam euenit. Nam post Christi ascensionem pauci ipsius discipuli, putà numero duodecim, omnesque idiotæ, nomine Christi prædicarunt, & simplici suâ prædicatione, absque subsidio eloquentiæ humanæ, & præsidio donorum naturalium, vniuersum terrarum orbem ad fidem Christi conuerterunt, & Ecclesiam siue regnum Christi extra pœnia Iudææ longissimè protulerunt. Et si a. hoc Christi regnum variis semper modis fuit pressum, & tantum non in extremitate nouaculæ constitutum: nunquam tamen fuit oppressum, sed sub ipso pondere creuit ad instar palmæ. 3. *Iudæi & ethnici perhibuerunt Christo testimonium, quod miraculis claruerit, & à mortuis resurrexerit.* Nam Iosephus, homo Iudæus & Christi professus hostis lib. 18. antiq. 6. 4. eadem quæ Matthæus de Christo refert, illum nempe fuisse virum in omni dignitate principem, multa signa & miracula edidisse, & à mortuis resurrexisse. Tacitus lib. 15. annal. auctor est, quod sit crucifixus sub Pilato, imperante Tiberio. Sunt etiam, qui tradunt, quod Tiberius illum in numerum deorum suorum referre voluerit. Plutarchus de inter. orac. memoriæ prodidit, imperante Tiberio, omnia totius mundi oracula desisse, & magnū Deum Pana interiisse. Ipse quoque Apollo, consultus ab Augusto Cæs. respondit puerū Hebræū esse natū, qui ipse sit Deus, & illum sibi imperare silentium reditumq; sub Orcū.

II. Tentationes circa applicationem beneficiorū Christi profligantur sanctis meditationibus de nomine Iesu, de ipsius conceptione & natiuitate, de passionibus eius, de resurrectione, ascensione & reditu ipsius ad iudicium.

O bone Iesu, tu es speculū visui, cithara auditui, mel gustui, balsamum olfa-

*Tentationes
varia circa
applicationē
beneficiorum
Christi.*

*Meditatio de
nomine Iesu*

olfactui, flos tactui : tu es mel in ore, melos in aure, iubilatus in corde : tu solus cecis es l. x, errantibus via, fessis requies, pressis auxilium, mœstis gaudium, afflictis solatium, ægrotantibus medicina, deficientibus virtus, morientibus vita, mortuis salus. Atque hæc omnia dulcissimum tuum nomen Iesus continet. Hoc nomen lucet prædicatum, pascit cogitatum, lenit & vngit inuocatum ; non literis, sed spiritu ; non scripturâ, sed vitâ. Propter gloriosum hoc nomen miserere mei, ô Domine ! Condemnat me vita mea, & nomen meum est scdum, quia peccator sum. Sed nomen tuum solatur me. Nomen tuum saluat me : quia Iesus est saluator. Cumque verus & magnus sis Saluator, utique etiam veros & magnos peccatores respicis. His enim solis factus es Seruator. Coram cœlesti tribunali causa mea est agenda. Sed solatur me, quod in cœlesti curiâ nomen Saluatoris tibi est assignatum, & de cœlo per angelum delatum. O misericordissime Iesu, cui eris Iesus, si miseris peccatoribus, gratiam & salutare tuum nomen quærentibus, non eris Iesus ? Sis itaque mihi abiectissimo peccatori Iesus. Sis mihi Iesus in vitâ præsentem : sis mihi Iesus in morte : sis mihi Iesus in extremo iudicio : sis mihi Iesus in vitâ æternâ. Utique eris, bone Iesu : quia ut ipse inuariabilis es in essentiâ, ita quoque es inuariabilis in misericordiâ. Non mutabitur tibi nomen tuum, Domine Iesu, propter me vnicum peccatorem. Quinimo mihi etiam eris saluator. Venientem enim ad te non eiicis forâs. Qui dedisti, ut venire voluerim, dabis etiam ut veniens recipiar. Verba enim tua veritas & vita. Damnet itaque me peccati originalis in me propagatio : tu tamen mihi Iesus es. Damnet me conceptio mea in peccatis : tu tamen mihi Iesus. Damnet me corrupta natiuitas mea : tu tamen mihi Iesus. Damnent me peccata iuuentutis meæ : tu tamen Iesus meus. Damnent me peccata toto vitæ meæ tempore commissa : tu tamen Iesus meus manes. Terreat me cogitatio mortis : tu tamen Iesus meus. Terreat me iudicii extremi recordatio : tu tamen Iesus meus. In me est peccatum & damnatio : in tuo nomine iustitia & salus. Ego in nomen tuum baptizatus sum : in nomen tuum credo : in tuo nomine moriar : in tuo nomine resurgam, in tuo nomine coram iudicio extremo comparebo. Omnia in hoc nomine tanquam in thesauro sunt conclusa. Tantum de bonis illis decedit, quantum diffidentiâ meâ detraho. Id vero clementer auerte, suavissime Iesu, propter nomen tuum, & da ut cerebro cordique meo semper inscriptum esse sentiam hoc nomen tuum : da hoc propter nomen tuum. Da hoc mihi seruulo tuo, qui quotidie hanc in corde suo recitat cantilenam :

*Quocunque loco fuero,
Iesum meum desidero :*

Quam

Quàm latus si inuenero!

Quàm felix si tenuero!

O immensa pietas, ô inestimabilis charitas, ô Deus meus, vt liberares *Meditatio de*
seruum, Filium tradidisti. Deus factus est homo, vt perditus homo de *conceptione*
potestate dæmonum erueretur. Quàm bonus es amator hominum! *& natiuitate Christi.*
Misti Filium tuum in similitudinem carnis peccati, vt de peccato da-
mnaret peccatum, vt nos efficeremur iusticia tua in ipso. Quis audiuit ta-
lia: quis non lætetur ob talia? Filius Dei ex cælo descendit, vt adoptione
filiorum consequamur. Deus fit homo, vt homo fiat Dei, id est diuinæ
gratiæ particeps. Homo sanctus concipitur è Spiritu S. vt homo pollutus
& in peccatis conceptus eripiat a potestate impuri spiritus Satanæ:
Circa mundi vespem nascere, pie Iesu, vt facias voluntatem Patris tui
eotemporis articulo, quem ipse designauit. Tempore Augusti, Cæsaris
pacifici, nascere, qui genus humanum æternâ pace beasti. Tempore ser-
uitutis Israelitarum nascere, qui verus es populi tui vindex. Nascere sub
imperio alieni domini, qui non habes regnum de hoc mundo. Nascere
de virgine vt significes natiuitatem tuam esse puram, & te non nasci nisi
in cordibus illorum, qui sunt virgines spirituales, hoc est, quorum men-
tes non adhærent mundo aut Diabolo, sed Deo sancto & glorioso. Na-
scere purus & sanctus, vt impuram nostram natiuitatem sanctifices. Na-
scere è virgine viro desponsatâ, in matrimonii diuinitus instituti hono-
re. Nascere in tenebris, qui lux es fugans tenebras mentis & illuminans
omnem hominem. Nascere in præsepî, qui es præsepe animæ fessæ. Na-
scere inter bouem & asinum, vt homines, qui iumentis per peccatum
sunt facti similes, ad pristinam reduceas dignitatem. Nascere in Bethle-
hem, id est in domo panis, qui es panis vitæ. Primogenitus nascere & v-
nigenitus in terris, qui es primogenitus & vnigenitus in cælis. Nascere
pauper, vt nos æternum dices. Nascere in vili stabulo, vt ad cælestis aulae
nos deducas palatia. E cælis mittitur nuntius tanti beneficii, quia nemo
in terris magnitudinem eius intelligebat, & quia hoc munus non in ter-
râ, sed in cælo fuit præparatum. Gaudent angelorum exercitus, & tristân-
tur dæmonum agmina, quia nasci vident mundi redemptorem, qui ho-
mines ab angelis malis abstrahat, & bonis associet. Pastoribus omnium
primò hoc miraculum annuntiatur, quia verus animarum pastor nasci-
tur. Contemptis & ignobilibus hoc gaudium annuntiatur, quia superbi &
magnifici coram hoc mundo contemnunt hunc thesaurum, & quia ne-
mo eius particeps fieri potest, qui non in oculis suis sibi displicet. Vigi-
lantibus pastoribus hæc natiuitas annuntiatur, quia non illi, qui in pec-
catis suis stertunt, sed quorum cor ad Deum vigilat, tanti muneris parti-
cipes fiunt. Iubilat cælestis militiae chorus, qui ob primi parentis pecca-
tum

tum miserè erat contristatus. Claritas Domini huius apparet in cœlis, cuius vilitatem homines despiciunt in terris. Angelus iubet facessere timorem, quia nascitur materia lætitiæ. Gaudium è cœlo nuntiatur; quia nascitur author & dator veri gaudii. Gaudium præcipitur: quia inimicitia inter Deum & hominem hæc natiuitate tollitur. Gloria in excelsis Deo datur, quam protoplasti suâ apostasiâ in terris obscurauerant. Pax annuntiatur, quia pax est nobis parata supra nos coram Deo, infra nos contra Diabolum, extra nos cum creaturis omnibus, intra nos cum corde nostro. Sed quid tibi retribuere possumus, Domine IESV, pro tantis beneficiis misericordiæ tuæ? quas laudes? quas gratiarum actiones? Etiam si tota angelorum scientia & potentia nobis daretur, nihil tamè dignū tantā bonitate possemus dare. Si omnia membra nostra verterentur in linguas, ad rependendum tibi laudes debitas, nequaquam sufficeret exiguitas nostra. Excedit enim omnem scientiam tua inæstimabilis charitas, quam ostendisti nobis indignis, pro solâ bonitate & pietate tuâ. Tu enim assumpsisti, ô IESV, non angelos, sed semen Abraham, assimilatus nobis per omnia excepto peccato. Hanc carnem stolâ sanctæ resurrectionis & immortalitatis glorificans vexisti super omnes cœlos. Hæc igitur mihi tota est spes omnique fiducia, quod in IESV Christo Domino meo sit portio mea, caro & sanguis meus. Vbi enim portio mea regnat, ibi me regnare credo. Vbi caro mea glorificatur, ibi gloriosum me esse cognosco. Vbi sanguis meus dominatur, ibi dominari me sentio. Quamuis peccator sim, tamen de hac gratiæ communionem non diffido. Et si delicta mea me repellunt, naturæ tamen communio in fide & per fidem me non excludit. Non enim tam immitis est Deus, ut obliuiscatur hominis, quem ipse gestat. Ego sum membrum eius, & ipse est caput meum. Ille est frater meus, & ego sum cohæres eius, qui propter me factus est homo, ut cœlestem hæreditatem mihi acquireret.

O clementia Numinis!

O ingens amor! O summa benignitas!

Cælestis soboles Dei,

Patri consimilis, parq; potentia,

Descendit, superas poli

Sedes stelliferi linquit & aethera,

Immundiq; subit soli

Orbes factus homo, sit licet & Deus,

Qui rerum Dominus potens

Est solus, superis altior orbibus,

Succumbens cupit aspera

Molis ferre grauem tergore sarcinam.

O pietas, ô charitas ! Christus se tradidit pro nobis in carnem nostrâ, in paupertatem & miseriam, in tentationes Satanæ, in odium mundi, in contumeliam, in tormenta & flagra, in mortem ignominiosam, in sepulchrum, in angustias inferni. Quàm veî itaq; Irenæus dixit: *Deus in Christo se totum effudit, ac nihil retinuit, quod nobiscum non communicauerit.*

O miranda benignitas ! O ingens fauor ! O intima gratia !

Agnosce hanc gratiam, ô anima mea: agnosce, inquam, & mirare: mirare & adora: adora & lætare. Adi cum pastoribus præsepe Christi, hoc est Ecclesiam; & in fasciis, id est in Scripturis sacris, inuolutum inuenies IESVM Christum. Conserua cum MARIA, sanctâ Domini matre, hæc talia, hæc tanta mysteria in corde tuo, & illa quotidie ruminare. Iubila cum sanctis angelis & lætare cum toto cœlesti exercitu. Celebra natalem tantis regis quotidie in corde tuo, offerendo ipsi munera sanctæ vitæ & sacrificia eucharistica mentis tuæ. Mirare immensam Dei bonitatem, qui cum ad ipsum ascendere non poteramus, ipse ad nos descendit. Mirare immensam Dei potentiam, qui ex duabus naturis infinito interuallo disiunctis fecit personam mirabiliter vnam, & fœdus coniunctissimum: Mirare immensam Dei sapientiam, qui remedium infinitum infinitis nostris morbis adhibuit. Mirare stupendum iustitiæ & misericordiæ temperamentum, quo factum est vt Deus plenè puniuerit peccata nostra in Filio suo. Mirare hoc magnum pietatis mysterium, & benedic nomini magno Dei tui: benedic Patri, qui Filium tibi dedit: benedic Filio, qui te filium Dei fecit: benedic Spiritui sancto, qui massam sanguinis Mariæ, è quâ Christus est formatus, sanctificauit.

Hymnus Sedulii hanc meditationem nobis claudat.

A solis ortus cardine

*Ad vsque terra limitem,
Christum canamus Principem,
Natum Mariâ virgine.*

*Beatus author seculi
Seruile corpus induit,
Vt carne carnem liberans
Ne perderet quos condidit.*

*Castâ parentis viscera
Cœlestis intrat gratia:
Venter puella baiulat
Secreta, quæ non nouerat.*

*Domus pudici pectoris,
Templum repente fit Dei:*

Intacta nesciens virum

Verbo concepit filium.

Enixa & est puerpera,

Quem Gabriel prädixerat,

Quem matris aluo gestiens

Clausus Ioannes senserat.

Fœno iacere pertulit:

Præsepe non abhorruit,

Paruoq; lacte pastus est,

Per quem nec ales esurit.

Gaudet chorus cœlestium,

Et angeli canunt Deo,

Palamq; fit pastoribus

Pastor creator omnium.

Gloria tibi Domine,

Qui natus es de Virgine,

Cum Patre & sancto Spiritu,

In sempiterna secula. Amen.

*Meditatio de
passionibus
Christi putà
de passione
sub Pilato,
crucifixione,
morte, sepul-
tura, & de-
scensu ad in-
feros.*

Omnipotens, sempiternus Deus, te oro, ut me, cui propria merita lethalem minantur sententiam pretiosissimæ ad dextram tuam confidentis prolis interpellatione restaurare digneris ad vitam. Quem enim aliū quæram intercessorem apud te, quàm illum qui datus est à te? Ecce itaq; hic erit aduocatus meus coram te. Ecce hic est Pontifex meus, qui non alieno opus habet expiari sanguine, quia proprio refulget perfusus cruore. Ecce hæc est hostia sancta, bene placens & perfecta, in odorem suauitatis oblata & accepta. Ecce hic est agnus sine maculâ, qui coram tonsoribus suis obmutuit, qui alapis cæsus, sputis illisus, opprobriis affectus, os suum non aperuit. Ecce qui peccatum non fecit, peccata nostra pertulit, & languores nostros suo liuore sanauit. Aspice, Pater piissime, Filium piū, pro me impio tam impia passum. Respice, clementissime Rex, illū qui patitur, & istum, pro quo patitur. Nonne qui patitur est innocens ille tuus Filius? Nonne pro quo patitur est hostis tuus? O bonitas ineffabilis! Ut seruum redimeres, tradidisti Filium. Verè Deus est, qui patitur. Hic meam induit naturam, quæ crucis ascendit patibulum & triste tulit supplicium. Intuere, ô Domine, dulcissimum tuum natum, toto corpore extensum, aspice manus innoxias, & remitte peccata manuum mearum. Aspice latus crudeli lanceâ perfoſsū, & renoua me sacro fonte, quæ inde credo fluxisse. Vide immaculata vestigia, quæ non steterunt in viâ peccatorum, sed semper ambulauerunt in lege tuâ, diris confixa clauis, & perfice gressus meos in semitis tuis, & fac me odio habere viam iniquitatis, atque

arque eligere viam veritatis. Oro te, rex sanctorum, per hunc sanctum sanctorum, per hunc redemptorem meum, fac me currere viam mandatorum tuorum, vt ei valeam spiritu vniri, qui meâ non horruit carne vestiri. Numquid non attendis, pie Pater, ad Filiû tuî suauissimi caput, redimitum spineo diademate maledictionis? Aspice, mitissime Pater, sobolis tuæ humanitatem, & ne despice meam debilitatem. Candet nudatum pectus, rubet cruentum latus, tensa arent viscera, decora languent lumina, regia pallent ora, procera rigent brachia, crura pendent marmorea, rigat beatos pedes beati vnda sanguinis. Specta, gloriose genitor, gratissimæ prolis tuæ lacerata membra, & ne lacerâ animam meam in furore tuo. Vide redemptoris supplicium, & redempti dimitte vitium. Hic, hic est, Domine, quem propter peccata populi tui percussisti. Hic, hic est ille innocens, in quo dolus non est inuentus, & tamen inter peccatores est numeratus. Hic passus est dum nasceretur in miseriam: hic passus est, dum viueret in dolore, & afficeretur ignominiam: hic passus est, dum moreretur in cruce: hic passus est se sepeliri: hic passus est, sibi tanquam mortuo insultari. Ah, quid commisisti, dulcissime Iesv, vt talia patereris? Quid commisisti, amantissime Domine, vt ira tractareris? Quod scelus tuum? quæ noxa tua? quæ causâ mortis tuæ? Ego sum tui plaga doloris: ego sum culpa tuæ occisionis: ego tuæ mortis meritum, tuæ vindictæ flagitium: ego tuæ passionis liuor, tui cruciatus labor. O mirabilis censuræ conditio, & ineffabilis mysteriî dispositio! Peccatiniquus, & punitur iustus. Delinquit reus, & vapulat innocens. Offendit impius, & damnatur pius. Quod meretur malus, patitur bonus. Quod perpetrât seruus, exsoluit Dominus. Quod committit homo, sustinet Deus. Quod, nate Dei, quod tua descendit humilitas? Quod tua flagrauit charitas? Quod tuus attigit amor? Quod peruenit compassio? Ego enim iniquè egi, tu poenâ multaris. Ego facinus admisi, tu ultione plecteris. Ego superbini, tu humiliaris. Ego rumui, tu attenuaris. Ego inobediens extiti, tu obediens scelus inobedientiæ luis. Ego gulæ parui, tu inediâ afficeris. Me ad illicitam concupiscentiam rapuit ardor, te perfecta charitas duxit ad crucem. Ego præsumsi vetitum, tu subiisti aculeum. Ego delector cibo, tu laboras in patibulo. Ego fruor deliciis, tu laniaris clauis. Ego gustauî pomi dulcedinem, tu gustas fellis amaritudinem. Mihi ridens congaudet Eûa mater, tibi plorans comparitur mater MARIA. Ecce rex gloriæ; ecce mea impietas, & tua claret pietas. En mea iniustitia, & tua nitet iustitia. En meum odium, & tuus præualet amor. Tu enim inclinas caput ad osculandum, distendis brachia ad amplexandum, aperis manus ad elargiendum, aperis latus vt cor amore ardens aspiciam: exaltaris de terrâ, vt omnes qui veniunt ad te trahas è terrâ in cœlum: vulnera tua sunt dolore liuida,

amore fulgida: vulnera tua patent, vt per ea penetrem ad secretum cordis tui: caro tua pondere iræ diuinæ tanquam torculari & grauitate peccatorum pressa liquorem sanguinis vndiquaque diffudit, vt inde leuem sitim conscientia meæ: sanguineum sudorẽ prome fudisti, dulcissime redemptor, ne frigidus ille sudor in agone mortis me opprimat: luctatus es cum morte, ne in agone mortis deficiam: anxietatem grauissimã & summam tristitiam vsq; ad mortem sustinuisti, vt æternæ lætitiæ in cœlis me reddas participem: osculo amicitia es proditus, vt peccatum, quo Satan primos parentes sub specie singularis beneuolentiæ decepit, extingueres: à Iudæis captus & ligatus es, vt me peccati vinculis ligatũ & in æternã damnationẽ coniiciendum, solueres: in horto fieri voluisti passionis initium, vt expiares peccatum, quod in horto paradisi habuerat principiũ: ab angelo voluisti confortari, vt angelorum auxilium nobis quoq; iam expectandum esse doceres: à propriis desertus es discipulis, vt nos turpi defectione à Deo auulsos tibi agglutinares: coram Concilio à falsis testibus es accusatus, ne nos à Satanã per legem Dei accusaremur: condemnatus es in terris, vt nos absolueremur in cœlis: accusatus tacuisti, qui peccatũ non habuisti, ne propter peccata nostra in iudicio Dei obmutescamus: alapis cædi voluisti, vt nos à conscientia & Satanæ stimulis absolueremur: illudi tibi passus es, vt nos insultanti Satanã illudere possemus: facies tua fuit tecta, ne in conspectu Dei propter peccata nostra confundantur facies nostræ: spinis compunctus es, vt cordis nostri compunctiones sanares: crucis pondus portasti, vt onus æternæ pœnæ à nobis submoueres: à Deo te derelictum clamaisti, vt æternam cum Deo vnionem & communionem nobis pareres: siti uisti in cruce, vt rorem diuinæ gratiæ nobis promereres, ne æternã siti nobis esset pereundum: æstu iræ diuinæ torreri voluisti, vt infernalem ignem à nobis tolleres: iudicatus es, vt à Dei iudicio nos liberares: reus peractus es, vt nos reos absolueres: iniquis manibus cæsus es, vt Diaboli verbera à nobis tolleres: præ dolore clamaisti altâ voce, vt ab æternis vlulatibus nos liberares: lachrymas profudisti, vt lachrymas cordium nostrorũ abstergeres: mortuus es, vt nos viueremus: dolores inferni sensisti, vt nunquã illos sentiremus: humiliatus es, vt nostram superbiam sanares, & in cœlum traduceres: coronã spineâ coronatus es, vt cœlestem gloriæ coronam nobis promereres: à Iudæis & gentib. passus es, vt vtriusq; salutem præstares: caligauerunt oculi tui in morte, vt nos in luce gloriæ viueremus: audi uisti contumelias & ignominias, vt in cœlis audiremus iubilationes angelorum. Ne igitur desperes, anima mea, sed Christi passio sit tua consolatio. In finitũ bonum per peccata tua est offensum: sed infinitũ persolutũ est pretium. Iudicanda es propter peccata tua: sed Filius Dei pro totius mundi peccatis,

caris, quæ in se receperat, iam est iudicatus. Punienda sunt peccata tua: sed Deus illa iam puniuit in Filio suo. Magna sunt peccatorum tuorum vulnera: sed pretiosum est sanguinis Christi balsamum. Maledictum te pronuntiat Moyses, quia non seruasti omnia, quæ scripta sunt in libro legis: sed Christus pro te factus est maledictio. Scriptum est contra te in lege chirographum: sed illud Christi sanguine est deletum. Quid, Rex meus & Deus meus, quid rependatibi pro omnibus, quæ mihi impendisti? Non enim inueniri potest in corde hominis, quod talibus rependatur præmiis. Numquid sapientia hominis inuenire potest, cui comparetur Dei misericordia? Non est creaturæ moliri officium, quo creatoris compensetur præsidium. Est tamen, Fili Dei vnigenite, est in hac admirabili tuâ dispensatione aliquid, quod tibi offero: cor nempe contritum & mens compuncta, quæ carnem suam crucifigit cum vitiis & concupiscentiis. Hoc donum à te requirit Iesus, ô anima mea, ô dilecta mea: hoc sacrificium à te poscit pro suo sacrificio. Sed quia hoc opus, hic labor est, carnem suam crucifigere, & seipsum abnegare, diligenter aduerte, mens mea, quomodo ex Christi tui passione possis excitari ad seriam resipiscenciam. Aspice dolorem Christi in cruce patientis, vulnera pendentis, cruciatum morientis. Caput illud angelis tremendum, ab improbis homunculis coronatur & pungitur spinis. Facies pulcherrima sputis impiorum deformatur. Oculi sole lucidiores caligant in morte. Aures castissimæ perstrepunt insultibus & sarcasnis peccatorum. Os, quod diuina protulit eloquia, felle potatur atque aceto. Pedes, quos adorant angeli, clauis traiciuntur. Manus, quæ imperant cælis & illos extendere possunt, cruci affiguntur. Corpus, sedes Deitatis, verberatur & lanceâ perfoditur. Qui in cælis regnat cum Patre, tristissimè affligitur à peccatoribus in cruce. Deus moritur, Deus patitur, Deus sanguinem fundit. Ex pretii magnitudine æstima periculi gravitatem. Ex remedii pretio collige morbi periculum. Magna omnino fuerunt vulnera tua, quæ non nisi vulneribus Christi potuerunt sanari. Magnus certe fuit morbus, qui non nisi morte medici potuit curari. Considera, ô anima mea, considera flagrantissimam Dei iram aduersus peccatum. Nam Filius Dei carnem induit, famem, sitim & paupertatem suffert, corpus eius ligatur, cæditur, vulneratur, configitur, crucifigitur, in sepulchrum deponitur, & in eo experitur statum mortuorum, ut tibi pateat ianua misericordiæ. Fuge igitur peccatum, ne denuò Christum crucifigas. Fuge peccatum, ne passionis Christi fructum vitio tuo euacues. Christus innocens damnatus & mortuus est. Quid fiet in arido ligno, si hoc fit in viridi? Quid fiet in peccatoribus, si hoc fit in sancto & iusto? Quomodo Deus tolerabit in seruis, quod tam atrociter puniuit in Filio? Si Christus sine flagello non exiit, qui tamen sine peccato venit, quantis putas flagellis

flagellis digni sunt, qui cum peccato in mundum veniunt, in peccato viuunt, & cum peccato exeunt? Timeat seruus & exhorrescat, & contristetur de suis meritis, dum ob merita non-sua punitur Filius. Timeat seruus, qui peccare non cessat, dum pro peccato sic laborat Filius. Timeat creatura, quæ creatorem crucifixit. Timeat seruus, qui occidit Dominum. Timeat impius & peccator, qui pium & sanctum sic afflixit. Audi, audi, anima mea, charissima mea, Christum lachrymantem & de cruce sic exclamantem: Vide, homo, quæ pro te patior: ad te clamo, qui pro te morior: vide pœnas, quibus afficior: vide clauos, quibus confodior: vide dolorem, quo crucior, ineffabilem illum & supra modum horribilem. Sed hic dolor est longè maximus, quòd dum peccas, non doles dolorem meum. Ah dole, quoties dolorem meum cogitas. Ah dole, ne tibi dolendum sit in abyssò infernali. Huic orationi, anima mea, locum da, & in passione Christi inuenies cornu copiae solatii. Nam omnis piorum gloria est in Dominicæ passionis ignominia. Omnis piorum requies est in vuneribus Saluatoris huius Optimi Maximi. Vita nostra est in ipsius morte: exaltatio nostra est in ipsius humiliatione. Quàm magna est misericordia tua, Pater clementissime? Potui per me te offendere, sed non potui per me te mihi placare. Tu verò in Christo me reconcilias tibi ipsi. Vide ergo, sancte Deus, Filii tui meritum, & ne vide meum demeritum. Respice, quod Filius tuus obediens perpeffus est, & obliuiscere, quod seruus inobediens operatus est. Caro mea te lacesiuit ad iram, caro Christi flectit te ad misericordiam. Magnum est, quod mea meretur iniquitas, sed longe maius est, quod redemptoris meretur pietas. Magna est mea iniustitia, sed multò maior est mediatoris iustitia. Quàntò enim Deus est superior homine, tantò mea malitia inferior est ipsius bonitate. Omnipotens Deus, Pater Domini mei, quæso miserere mei: quoniam pretiosissimum, quod inuenire potui, deuotè tibi offero: quod tibi est charissimum, suppliciter tibi repræsentò. Nihil reliqui, quin tuæ exposuerim maiestati. Nihil iam superest, quod adiiciam: quia totam tibi delegaui spem meam. Abduxi aduocatam meam, dilectum Filium tuum: hunc inter me & te statuo mediatorem & intercessorem. Ecce, Pater, numero tibi pretium infinitum, Filii tui passionem! Hanc credo meum esse *λύτρον*. Credo à te missam deitatem, meam suscepisse humanitatem, in quâ alapas, vincula, sputa, sarcasmos, crucem, clauos, & nihil non pertulit. Hæc placatio mea, & propitiatio pro peccatis meis. Hic aspice creatorem, & ne despice creaturam. Amplectere fidelem pastorem, & respice ouem. Hic est fidelissimus ille pastor, qui animam suam posuit pro ouibus errabundis & moribundis. Ecce, Domine, Pastor ille meus tibi adfert, quod ei commisisti. Ecce charissimus tuus Filius plasma tuum tibi reconciliauit,

uit, quod à semitis tuis aberrauit. En gregi tuo Pastor ille bonus aggregat, quod prado violentus abegerat. Reddit tibi seruum, quem sua conscientia fecerat fugitiuum, vt quiper se meruit pœnam, per eius satisfactionem mereatur veniam: quique pro culpâ metuebat gehennam, tãto duce speret redire in patriam. Hæc est spes mea, hæc fiducia mea. Si me, sancte Pater, despicias propter meam iniquitatem, respice me saltem misericors propter dilecti tui Filii charitatem. Attende ad Filium, vt propitiussis seruo. Quoties dilecti tui Filii vulnera tibi patent ad meum gemitû & rugitum, toties delitescant obsecro mea scēlera. Quoties rubet pretiosus de pio latere sanguis, eluatur obsecro macula mea. Quid n. deliquit homo, quod non redemerit Dei Filius ipse factus homo? Quæ tanta superbia tumeret, quam non tanta humilitas sterneret? Quodnam tantum mortis imperium, quod Filii Dei non destrueret supplicium? Nimirum, clementissime Pater, si æquâ lance delicta peccantia hominis & redimentis merita librentur, non tantum merita Christi præponderabunt, sed adeo præponderabunt, vt oriens ab occidente, & cœlum ab inferno non possit magis distare. Iam itaque, Pater mitissime, culpis meis ignosce propter dilecti tui Filii meritum. Iam eius pietas meam deleat impietatem, eius modestia meam pueritatem, eius mansuetudo meâ ferociam, eius humilitas meam superbiam, patientia impatientiam, benignitas duritiem, obedientia inobedientiam, tranquillitas inquietudinem, dulcedo amaritudinem, suauitas iram, charitas domet crudelitatem. Desperare vtique potuiffem propter magna & multa peccata mea, nisi Verbum tuum, ô Deus Optime Pater, caro fuisset factum, & in cruce pro me satis fecisset. Sed desperare iam non audeo, quia redemptor meus chirographum, quod aduersus me erat, cruci affixit, & mortem vicit, Omnis namque spes, & totius fiduciæ certitudo mihi est in pretioso eius sanguine, qui effusus est propter me. Cùm Diabolus mihi parat insidias, fugio ad crucem Christi Domini mei, & ille fugit à me. Cùm me premunt peccata mea, recordatione vulnerû Christi resurgo. Tota spes mea est in morte Domini mei. Mors eius est meritum meum, refugium meum, vita & resurrectio mea. Meritum meum miseratio Domini. Non sum meriti inops, quàm diu ille miserationum Dominus mihi non deest. Et si misericordiæ Domini sunt multæ, multus ego sum in meritis. Quantò ille potentior & promptior est ad saluandum, tantò ego sum alacrior ad accipiendum de manu eius remedium. Peccaui, fateor, sæpe & atrociter. Sed ne sic quidem despero: quippe qui scio, eum, qui de veniâ suorum peccatorum desperat, negare Deum esse misericordem. Magnam iniuriam Deo facit, qui de ipsius misericordiâ diffidit. Quantum in se est, negat Deû habere charitatē, veritatem & potestatē, in quibus

bustota spes mea consistit, scilicet in charitate adoptionis, in veritate promissionis, & in potestate redemptionis. Murmuret iam quantum voluerit insipiens cogitatio mea, dicens: Quis verò es tu, & quæ est gloriatio tua? Ego fiducialiter respondebo: Scio cui credidi, quia in charitate magnâ me adoptauit filium suum, qui verax est in promissione & potens in exhibitione. Non possum terreri multitudine peccatorum, quando mors Domini mei in mentem mihi venit: quoniam peccata mea illum vincere non possunt. Clauus & lancea clamant mihi, quòd verè sim reconciliatus Deo per Christum, si verè ipsum amauero. Lancea mihi aperuit latus Christi, & ego intraui in cor ipsius, vbi securus requiesco. Christus extendit brachia sua in cruce, & expandit manus suas, paratus amplexari peccatores resipiscentes. Inter brachia Saluatoris mei & viuere volo, & mori cupio. Ibi securus canam, Exaltabo te, Domine, quoniam liberaisti me. Gratias tibi ago, Iesu Christe, quòd vulneratus fuisti propter delicta mea. Laudem tibi cano & hymnum, quòd viscera Patris tui mihi patent per tua vulnera. Sed iuua me, Christe frater, vt tota vita mea sit tibi sacrificium acceptum. Da, vt cùm me pulsat aliqua turpis cogitatio, recurram ad vulnera tua. Da, vt cùm ardor libidinis mouet membra mea, recordatione doloris & ignominiae tuæ extingatur. Ita fiet vt in omnibus aduersitatibus non inueniam efficacius remedium, quàm vulnera Christi mei. In illis dormio securus, & requiesco intrepidus. Christus mortuus est pro nobis. Nihil est ad mortem amarum, quod morte Christi non sanetur. Idcirco

*Beata Christi passio
Sit nostra liberatio,
Vt per hanc nobis gaudia
Parata sint cœlestia.*

*In passione Domini,
Quâ salus datur homini,
Sit nostrum refrigerium,
Et cordis desiderium.*

*Portemus in memoriâ
Pœnas & opprobria,
Christi coronam spineam,
Crucem, clauos & lanceam.*

*Et plagas sacratissimas,
Omni laude dignissimas,
Acetum, fel, arundinem,
Et mortis amaritudinem.*

Hæc omnia nos facient,

Et dulciter inebrient,
Nos repleant virtutibus,
Et gloriosis fructibus.

Te crucifixum colimus,
Et toto corde poscimus,
Vt nos sanctorum cœtibus
Coniungas in cœlestibus.

Porro etiam sic canamus cum Ecclesiâ :

Christum ducem,
Qui per crucem,
Nos redemit ab hostibus,
Laudet cantus noster latus,
Exultet cœlum laudibus.

Pœna sortis tuæ mortis,
Et sanguinis effusio,
Cordarerant vt te querant,
Iesu nostra redemptio.

Per felices cicatrices,
Sputa, flagella, verbera,
Nobis grata, sunt collata
Æterna Christi munera.

Nostrum tangat cor, ne plangat,
Tuorum sanguis vulnerum,
In quo toti sumus loti,
Conditor alme siderum.

Passionis tuæ donis,
Saluator nos inebria,
Quâ fidelis dare mihi
Beata nobis gaudia.

Iesu Domine mi, Iesu pie, Iesu bone, qui mori dignatus es propter
peccata mea, & resurrexisti propter iustitiam meam, rogo te per glo- *Meditatio de*
riofam resurrectionem tuam, resuscita me de sepulchro vitiorum & *resurrectione*
peccatorum meorum omnium, & da mihi quotidie partem in resur- *ascensione &*
rectione primâ, vt ex resurrectione tuâ accipere possim portionem. *sessione Chri-*
sti ad dextrâ
Iesu dulcissime, ascendisti in cœlum cum triumpho gloriæ tuæ, & sedes
ad dextram Patris, Rex potentissime : trahe me sursum ad te, vt curram
post te in odore vnguentorum, curram & non deficiam, te trahente,
te ducente, me currente. Trahe os sitientis te animæ in superna fluen-
ta æternæ satietatis. Trahe me ad te fontem viuum, vt inde bibam,
vnde semper viuam, Deus meus, vita mea, fons vitæ, reple meam men-

tem torrente voluptatis tuæ, & inebria cor meum sobriâ ebrietate amoris tui, vt obliuiscar quæ vana sunt & terrena, & te solum iugiter habeam in memoriâ meâ. Da mihi Spiritum sanctum tuum, qui det mihi toto desiderio & omni studio tendere, quò tu ascendisti post resurrectionem tuam, vt in præsentem quidem miseriam, quamdiu voles me hic viuere, solo tenear corpore, tecum autem sim cogitatione semper, vt ibi sit cor meum, vbi tu es thesaurus meus desiderabilis & incomparabilis, multumq; amabilis. Iesu bone, mortis supplicium subiisti, vt me ex morte ad vitam interminabilem reuocares. Cuius rei certitudinem firmissimam comprobasti, quando die tertio resurrexisti. Quo quidem nostra est solidata fides, & aucta spes, vt sicut incorruptibilis & impassibilis, & immortalis resurrexisti, ita similiter & nos resurgamus. Tu post resurrectionem tuam propriâ virtute in cælum ascendisti, & ianuas paradisi mihi reuerasti, & ad dextram Patris omnipotentis consedisti, vt ibi sine fine regnes. Ascendisti, Domine, à monte oliueti, vt oliuâ pacis æternæ nobis iam partâ esse doceres. O Domine, quàm gloriosa passionem tuâ secuta est corona! Quàm felix & subita hæc mutatio? Qualem te vidi patientem in monte caluariæ, & qualem te nunc conspicio in monte oliueti? Ibi eras solus, hinc multis angelorum millibus comitatus. Ibi ascendebas in crucem, hinc in nube ascendis in supremam lucem. Ibi crucifigebaris inter latrones, hinc exultas inter angelorum choros. Ibi clavis fuisti affixus cruci & damnatus, hinc es liber & damnatorum liberator. Ibi moreris, hinc viuis. Ibi patieris, hinc poteris & triumphas. Gaude igitur & exulta, anima mea, exulta in ascensione capitis tui. Christus est caput nostrum, & nos sumus ipsius membra. Gloria capitis etiam est membrorum gloria. Vbi caro nostra regnat, ibi nos regnare credamus. Vbi sanguis noster dominatur, ibi nos gloriosos futuros speremus. Quia caput nostrum intrauit cælum, membra quoque in cælo possessionem accipient. Descendit Christus de cælo nos redempturus: ascendit vicissim in cælum nos glorificaturus. Nobis natus est, nobis passus est, nobis crucifixus est, nobis mortuus est, nobis sepultus est, nobis resurrexit, nobis ascendit in cælum, nobis seder ad dextram Patris omnipotentis: dummodo ipsum sequamur ardentibus desideriis, & feruentibus operibus. In supernam illam ciuitatem non intrabit aliquid inquinatum. Cum humilitatis magistro non ascendit superbia, nec cum bonitatis authore malitia, nec cum pacis amico discordia, nec cum Filio virginis libido & luxuria. Non ascendunt vitia cum parente virtutum, neque peccata cum fautore iustitiæ. Age igitur, anima mea, oculos tuos attolle ad cælestia contemplandum, quemadmodum discipuli Christum ascendentem sublati in cælum oculis aspexerunt. Sequere Christum sanctis desideriis, non pedibus. Ita fiet, vt cor tuum sit in cæ-

in cœlo, & Christus per fidem in corde tuo. Quære Christum in verbo ipsius, quære in sanctis cœtibus, quære in sacramentis. Ita enim incipiet tua ascensio in cœlum, quam nisi in statu gratiæ inchoes, non habebis partem in ascensione quâ venit in statum gloriæ. Semper hunc hymnum Christo resurgenti, ascendenti & ad dextram Patris sedenti, canamus, ut ipsi placeamus:

*Vita sanctorum, decus angelorum,
Vita cunctorum pariter piorum,
Christe, qui mortis moriens ministrum:*

Exsuperasti.

*Tu tuo latos famulos trophæo,
Nunc in his serua placidis diebus,
In quibus sanctum celebratur omnem:*

Pascha per orbem.

*Pascha quo victor rediens ab imo,
Atque cum multis aliis resurgens,
Ipse susceptam super alta carnem*

Astra leuasti.

*Nunc in excelsis Dominus refulgens,
Et supra cœlos Deus eleuatus,
Inde venturus homo iudicatus*

Denuò iudex.

*Corda tu sursum modò nostra tolle,
Quò Patri dexter resides in alto,
Nec resurgentes facias in ima*

Præcipitari.

*Hoc Pater tecum, hoc & idem sacratus:
Præstet amborum, pie Christe Flatus,
Cum quibus regnas Deus vnus omni*

Iugiter auo.

Iesu Christe, Saluator Optime Maxime, descendisti è cœlo, ut nasce-
reris in terrâ: natus es, ut patereris: passus es, ut resurgeres: resurrexi-
sti, ut ascenderes è terrâ in cœlum: ascendisti, ut sederes ad dextram Pa-
tris in cœlo: sedes ad dextram Patris, ut aliquando redeas ad iudicandū
vivos & mortuos. Tu peccatorum meorum eris iudex, qui pro peccatis
meis es mortuus. Pater tibi tradidit iudicium, & tu propter peccata mea
traditus es. Quomodo igitur iudicabis me, Domine Iesu, cum missus sis
à Patre ut per te serues? Voluntatem Patris tui in omnib. perfecisti: quo-
modo igitur in me misero saluando non perficies? Perficies utique &
iudicabis me absoluendo, non condemnando. Accusabunt me peccata

*Meditatio de
reditu Chri-
sti ad iudi-
cium.*

mea: sed tu, Domine, peccata mea transtulisti in te. Accusabunt me demones, & opera, quæ mihi suggererunt, mihi obiiicient. Sed iudicatus est princeps huius mundi, neque quicquam habet in te. Quod si in te non habet quicquam, utique nec in me. Credo enim in te, Domine: ideo manes in me, & ego in te. Accusabit Diabolus me amicum tuum, accusabit me fratrem tuum, accusabit me Patris æterni filium dilectissimum: Sed frustra hostis accusabit amicum, extraneus fratrem, & seruus nequæ filium. Accusabit me lex in isto iudicio: sed me absoluet euangelium tuum, Iesu bone, Iesu pie, qui factus es maledictus pro me, ut à maledictione legis me liberares. Accusabunt me damnati homines, & similis culpæ me reum proclamabunt. Fateor, Domine, reatus me cum illis coniungit, sed pretiosum tuum *λύτρον* me ab illis seiungit. Qui audit verbum tuum, & credit ei, qui misit te, habet vitam æternam, neque veniet in iudicium damnationis. Audio verbum tuum, Domine, & in te credo, fide languidâ, sed tamen fide. Credo, Domine, sed auge mihi fidem, & emenda vitam meam, compone mores, tolle de me quod mihi nocet, & tibi displicet, da quod nosti tibi placere & mihi prodesse. Ita enim fiet, ut in tremendo tuo iudicio audiam lætam illam vocem: Venite benedicti Patris mei, possidete regnum vobis paratum ante iacta mundi fundamenta. In hoc regnum non intrabunt canes & fues, sed columbæ & aquilæ. Da, sancte Iesu, ut in hac vita simplex sim veluti columba, & intuear solem iustitiæ ut aquila intuetur solem firmamenti, ut post hanc vitam non aggreger coruis infernalibus, sed columbis quæ sunt in regno tuo, & aquilis quæ conuolant ad cadauer suum, quod est caro tua. Tolle, precor, de me, quidquid tibi displicet in me. Mitte, quæso, manum pietatis tuæ in me, & tolle de me quidquid offendit oculos pietatis tuæ in me. Coram te, Domine, est sanitas & infirmitas mea: illam precor serua, istam sana: Sana me, Domine, & sanabor. Saluum me fac, & saluus ero. Dulcissime & benignissime Christe, infunde obsecro multitudinem dulcedinis tuæ & charitatis tuæ pectori meo, ut nihil terrenum, nihil carnale desiderem, vel cogitem, sed te solum amem, te solum habeam in corde & ore meo. Scribe digito tuo in pectore meo dulcem memoriam tui melliflui nominis, nullam unquam oblivione delendam. Scribe in tabulis cordis mei voluntatem tuam & iustificationes tuas, ut te immensæ dulcedinis Dominum, & præcepta tua semper & ubiq; habeam præ oculis meis. Succende mentem meam igne amoris, ut sacrificium spiritus tribulati, & cordis contriti obortis lachrymis quotidie offeram tibi. Da mihi gratiam lachrymarum ex passionis tuæ dulcedine: da mihi gratiam gaudiorum ex resurrectionis & ascensionis tuæ maiestate, ut in tuo iudicio percipiam fructum passionis tuæ,

tuæ, & sentiam vim resurrectionis & ascensionis tuæ. Audi, Deus meus, audi lumen oculorum meorum, audi vita & resurrectio mea, quæ peto.

III. Tentatio circa imitationem Christi profligatur *Tentatio circa imitationem Christi.* duobus modis. Principiò requiritur, vt diligenter perpendamus causas, cur oporteat Christum imitari. Deinde oportet tenere quibus in rebus, & quomodo possimus ipsum imitari.

Quando pia mens vitam, doctrinam & mortem Christi attentè considerat, multis tentationum procellis obruitur. Nunc enim hæc cogitatio animum subit, fieri non posse vt aliquis Saluatorem mundi imitetur. Mox passiones Christi scandalizant carnem nostram. His tentationibus oportet obuiam ire seriâ cogitatione causarum, ob quas necessum est vt Christum imitemur: & diligenti ruminatione modi, quo perfici debet hæc imitatio. Causæ præcipuæ sunt hæc. Christus est Dominus, Propheta, sacerdos, rex, & sponsus noster. Sancta ipsius vita est perfectissima virtutum idea. Doctrina eius est diuinissima voluntatis Dei explicatio. Passiones ipsius sunt via ad gloriam. Ipse denique est pulchritudo omnium pulcherrima. Quæ omnia nos impellere debent ad Saluatoris nostri dulcissimi imitationem. Sed hæc pluribus prosequamur, & quidem ita, vt omnia includamus huic sententiæ: IESVS CHRISTVS EST PVLCHRITVDO OMNIVM PVLCHERRIMA. *Cum nos oportet Christi imitari?*

DISCVRSVS

De Pulchritudine omnium pulcherrimâ, quæ est

Iesus Christus.

Tribus sectionibus absoluitur hæc tractatio. Prima perstringit summa capita & methodum adumbrat. Secunda euoluit singula capita. Tertia continet suspirium sponsæ, siue hominis Christiani, ad Christum sponsum.

I. Adumbratio methodica.

Iesus Christus est pulchritudo omnium pulcherrima, siue personam ipsius consideremus, siue officium.

Pulchritudo personæ est partim increata & infinita in diuinâ naturâ, partim creata & finita in humanâ naturâ.

Pulchritudo officii spectatur in functione, vnione & communione.

Functio est triplex, videlicet muneris prophetici, sacerdotalis & regii. Nam Christus est pulcherrimus propheta, sacerdos & rex.

Vnio est coniugium spirituale inter Christum sponsum, & ecclesiam sponsam.

Coni-

Coniugium illud pendet ab amore sponsi : & fit consensu tum parentis sponsi, tum contrahentium : & confirmatur arrhâ, videlicet Spiritu adoptionis.

Communio bonorum cernitur in dote, conuiuio nuptiali, donis nuptialibus, epithalamio, & introductione sponsæ in domum sponsi.

II. Euolutio diexodica.

*Pulchritudo
quid sit &
quàm va-
ria?*

Pulchritudo est affectio rei, quæ oritur ex veritate & bonitate, ita vt secum trahat admirationem, amoré, desiderium & gratiositatem. Quidquid enim verè pulchrum est, idem est admirabile, amabile, desiderabile, & gratiosum. Dixi verè pulchrum: quia etiam datur pulchritudo apparens, quæ nihil est aliud quàm phasma veræ pulchritudinis. Porro vera pulchritudo est 1. Increata & infinita, solius Dei: vel creata & finita, quæ cadit in creaturas. 2. Naturalis, artificialis vel supernaturalis. 3. Alia in regno potentia, gratia & gloria. 4. Alia animi, alia corporis. His ita præmissis, describere aggredimur pulchritudinem Iesu Christi ex Psalmo 45. & Cantico canticorum.

*Pulchritudo
Christi se-
cundum dei-
tatem.*

Principiò pulchritudo Christi cernitur in diuinâ eius naturâ, quatenus Deus est vnâ cum Patre & Spiritu sancto, & quatenus est Filius Dei Patris. Ibi est pulchritudo essentia simplicissimæ, immutabilis, immensæ, æternæ, omniscia, sanctissimæ, veracissimæ, optimæ, omnipotentis & beatissimæ: hîc est pulchritudo substantia admirabilis, per quam est effulgentia gloria & character personæ Patris Heb. 1. v. 3. Pulchra siquidem est simplicitas, quæ nullam in se admittit compositionem vel diuisionem, neque venit in compositionem aliarum rerum. Pulchra est immutabilitas, quæ nullam admittit vicissitudinem, & omnia mutat neq; tamen mutatur. Pulchra est immensitas, quæ omnia loca replet, nec loco includitur: quæ omnia complectitur, & nullo loco excluditur. Pulchra est æternitas, quæ neque principium habet, neque finem: cui nec præteritum transit, nec subit futurum. Pulchra est omniscientia, quæ vno actu & ictu videt omnia maxima, medioxima & minima. Pulchra est sanctitas, quæ nihil inquinatum admittit. Pulchra est veracitas, quæ fallere nescit. Pulchra est bonitas, quæ est fons omnis boni. Pulchra est omnipotentia, quæ potest omne bonum, & non potest vllum malum. Pulchra est beatitudo, quæ omnis miseria est expers, & nos beatos reddit in omnes seculorum sempiternitates. Pulchra denique est imago Dei Patris, in quâ Pater acquiescit.

*Pulchritudo
Iesu Christi
secundum
humanam
naturam.*

Deinde pulchritudo Christi quantum ad humanam naturam cernitur Iesu Christi in animâ & corpore ipsius. In animâ Christi cernitur pulchritudo virtutum plus quàm heroicarum: puta pulchritudo obedientia Phil. 2. pulchritudo sapientia Luc. 2. v. 5 2. pulchritudo pietatis, quâ Deum rectè cognouit,

gnouit, & rectè cognitum rectè coluit *Iohan. 8.* pulchritudo fortitudinis, patientiæ, longanimitatis, spei, temperantiæ, abstinentiæ, continentia, modestiæ, humilitatis, sufficientiæ, mansuetudinis, lenitatis, grauitatis, comitatis, veracitatis, taciturnitatis, misericordiæ, beneficiæ, iustitiæ, & similium virtutum, quarum pleni sunt euangelistæ. In corpore Christi spectatur pulchritudo bifariam: in statu scilicet exinanitionis & exaltationis. In statu exinanitionis pulchritudo corporis Christi fuit singularis & vitalis quidam fulgor, ortus ex nobilissimo temperamento, membrorū elegantissima mensurâ, & coloris conuenientiâ, quæ oculos aspicientiū non potuit non oblectare. In signem istam symmetriam comitata fuit egregia vocis suauitas, ita vt pulchritudo corporis & visu & auditu fuerit percepta. In statu exaltationis corpus Christi est splendidum instar solis, candidum instar niuis, fulgidum instar luminis, vel potius splendidius sole, candidius niue & fulgidum supra lumen. Hic obiter inserere placet effigiem corporis Christi, prout extat descripta in historiâ ecclesiasticâ Nicephori in fine libri primi. Porro (inquit) effigies forma Domini nostri Iesu Christi, sicuti à veteribus accepimus, talis propemodum, quatenus eam crassius verbis comprehendere licet, fuit. Egregio is viuidoque vultu fuit, corporis staturâ ad palmos prorsus septem. Cafariem habuit subflauam, ac non admodum deusam, leniter quodammodo ad crispas declinantem. Supercilia nigra, non perinde inflexa. Ex oculis subflauescens miram prominebat gratia: acres ij erant, & nasus longior. Barba capillus flauus, nec admodum demissus. Capitis porro capillos tulit prolixiores. Nouacula enim in caput eius non ascendit, neque manus aliqua hominis, præterquam matris in tenerâ duntaxat ætate eius. Collum fuit sensim declinæ, ita vt non arduo & extento nimium corporis statu esset. Porro frumenti referens colorem, non rotundam aut acutam habuit faciem, sed qualis matris eius erat, paulum deorsum versum vergentem, ac modicè rubicundam. Grauitatem atq; prudentiam cum lenitate coniunctam, placabilitatemq; iracundia expertem, præ se tulit.

Tertiò pulchritudo Christi cernitur in officio prophetico, sacerdotali & regio. Pulcherrima siquidem est eius doctrina, siue legis expositio-
nem, siue euangelii promulgationem intueamur. Legem quod attinet, *Pulchritudo Iesu Christi*
Christus interiorem & spiritualementem eius sensum vrsit, compendium eius *ratione triplicis officii.*
in dilectione Dei & proximi consistere docuit, hortatus est ad omne genus pietatis & charitatis, redarguit errores discipulorum & hostium suorum: & hæc omnia præstitit singulari cum authoritate, adeo vt populus obstupesceret. Euangelii doctrinam almus hic doctor ita proposuit, vt conscientias afflictas dulcissimis concionibus de personâ, officio & beneficiis suis erexerit. Iam si Christi sacerdotium contemplari lubet, pulcherrima occurrit expiatio peccatorum nostrorum, & non minùs pulchra intercessio, quæ facta est in his terris & adhuc dum fit in cœlis. Pulcherrimum

rimum quoque est *regnum Christi* : vtpote quod est cœleste, spirituale, stabile, plenum pacis & miserationis.

Pulchritudo Christi quomodo spectetur in vnione mysticâ cum ecclesiâ. *Quarto* pulchritudo Christi cernitur in vnione mystica, siue in coniugio spirituali, quod ille iniuit cum ecclesiâ. Est autem hîc pulchritudo amoris, consensus & arrhæ. *Pulchritudo amoris* est in eo, quod sponsus hic admirabilis & totus delectabilis ab æterno deligit & diligit sponsam Eph. 1. sponsam dico pauperulam & deformem ex defectione & spirituali fornicatione. Hanc diligit amore æterno, constante, efficace & perfectissimo, quemadmodum pastor diligit ouem, opifex opus, dominus peculium, pater liberos, mater infantulum, sponsus denique sponsam. *Pulchritudo consensus* vertitur in eo, quod Pater æternus Domini nostri Iesu Christi Filium suum vnigenitum despondet Ecclesiæ Mat. 22. & quod Christus promittit se nobis fore sponsum & maritum, qui velit nos mûdare à peccatis nostris, & vitam æternam donare. Hos. 2. Ezech. 36. Ier. 31. quod denique Ecclesia tanquam sponsa repromittit sponso fidem & obedientiam, ita vt reciprocum amorem sit declaratura in vitâ & in morte, verbis & factis. Quæ omnia sunt pulcherrima. Porro *pulchritudo arrhæ*, quam nobis dat sponsus noster, est inæstimabilis. Hæc enim arrha est Spiritus adoptionis, qui nos vnit Christo, & nos ei vnitos esse testatur in cordibus nostris. Rom. 8. 2. Cor. 1. Eph. 1. Hanc arrham dat nobis sponsus noster partim externè in verbo & sacramentis, partim internè, effundendo Spiritum suum in corda nostra.

Pulchritudo Christi quomodo spectetur in communionem bonorum, quæ nobis largitur. *Quinto* & vltimò pulchritudo Christi cernitur in communionem bonorum, quæ nobis largitur plenis modis. Hîc autem se offert pulchritudo nuptiarum & cohabitationis. *Pulchritudo nuptiarum* cernitur in dote, conuiuium nuptiale, donis nuptialibus & epithalamio. *Dos*, siue donatio propter nuptias, est iustitia & sanctitas. Iustitia est corona, quam sponsus noster imponit capiti nostro. Sanctitas est lilium, quo ornatur cor nostrum; vt simus hostia Deo placens & accepta. Vnde apparet, quanta sit hæc dos: cum Christus seipsum totum cum omnibus suis donis & bonis offerat sponsæ suæ dilectæ. *Conuiuium nuptiale* hîc est longè pulcherrimû. Nam cibus & potus spiritualis est Agnus ille Dei, qui carnem & sanguinem suum nobis offert in verbo & sacramentis, tanquam vasis. Ad hoc conuiuium per doctores verbi vocantur omnis generis homines. Hîc manducatur caro Christi, & bibitur sanguis eius ore fidei. Hîc apponitur & sumitur cibus & potus ad satietatem & hilaritatem. Hospites hîc sunt pulcherrimi: putà Deus Pater, qui parat nuptias: Spiritus Sanctus, qui se insinuat cordi sponsæ: sancti angeli, qui adsunt sponsæ suo præsidio: omnes denique sancti homines, qui sunt vnum in Domino. *Donationes nuptiales* hîc sunt plurima, & omnia suprâ quàm dici potest splendida. Nam Pater

Pater dat omnia Filio, & Filius seipsum dat nobis. Spiritus sanctus operatur in cordibus nostris charitatem, gaudium, pacem, lenitatem, benignitatem, bonitatem, fidem, mansuetudinem &c. *Gal. 5.* Sancti angeli deferunt nobis sua studia & officia. Sancti homines iuuant nos suis precibus. Præterea sponsus præparat suæ sponsæ balneum sanguinis sui, in quo ipsam abluit à sordibus peccatorum. Induit ipsi vestem nuptialem, veram fidem. Imponit capiti eius coronam iustitiæ. Vittâ aureâ spei innectit capillos eius, quâ caput suum muniat. Collum & pectus ipsius torquet aureo insignit, quando virtutes Christianas fructusque Spiritus in cor eius infundit. Annulum sponsalium digito eius inserit, quando Spiritum consolationis ipsi donat. Baltheo latera & ventrem eius circumdat, quando amabilem suauissimi amoris sui auram ipsi spirare sinit. Sponsalicias crepidas ipsi donat, quando nouam obedientiam in ipsâ excitat, vt deinceps non secundum carnem, sed secundum spiritum incedat. Denique sic ornata & instructa sponsam suauissime amplexatur & osculatur. *Pulchritudo cohabitationis* superest, quæ cernitur in introductione sponsæ in domum sponsi cœlestem. Est autem gemina hæc introductio. Prior fit per mortem, quando anima hominis Christiani per angelos in sinum Abrahamæ deportatur: vbi omnia sunt pulchra. Pulchra enim est mors iustorum, quia est ianua vitæ, & est depositio grauis sarcinæ peccati & miseriæ. Pulchri sunt angeli, qui animam suscipiunt. Pulchra est anima, quæ deportatur. Pulchrum est cœlum, quod anima ab angelis deportatur. Posterior introductio fit in vltimo iudicio per resurrectionem carnis, quando corpora nostra conformia reddentur glorioso corpori Christi. *Phil. 3.* In hac introductione pulcher est qui nos ad se assumet Christus: pulchri sunt assessores sancti angeli: pulchra vox, *Venite benedicti*: pulcher thalamus, in quo requiescemus: pulchra sponsa, quæ erit tota gloriosa: pulchrum conuiuium, quod ante faciem Dei erit satietas gaudiorum, & amœnitas amœnitarum in æternum.

Atque hæc est pulchritudo omnium pulcherrima, quam in vno Iesu Christo quærere debemus, & dicere cum piâ antiquitate.

Varia nomina Christi.

Tu ô Domine Iesu es nobis
Iehoua iustitia,
Mediator Dei & hominum,
Summus sacerdos,
Vnctus Dei,
Agnus immaculatus,
Sacrificium propitiatorium,
Impletio legis,

Desiderium patriarcharum,
 Inspirator prophetarum,
 Magister Apostolorum,
 Doctor euangelistarum,
 Lumen confessorum,
 Corona martyrum,
 Laus sanctorum,
 Resurrectio mortuorum,
 Primogenitus ex mortuis,
 Beatorum gloria,
 Angelorum letitia,
 Macerantium consolatio,
 Peccatorum iustitia,
 Afflictorum spes,
 Miserorum refugium,
 Aduenarum custos,
 Peregrinantium comes,
 Errantium via,
 Derelictorum auxilium,
 Languentium virtus,
 Protector simplicium,
 Fortitudo rectorum,
 Merces iustorum,
 Charitatis incendium,
 Auditor fidei,
 Anchora spei,
 Flos humilitatis,
 Rosa mansuetudinis,
 Radix virtutum,
 Exemplar patientie,
 Orationis inflammatio,
 Arbor sanitatis,
 Fons beatitatis,
 Panis vite,
 Caput Ecclesie,
 Sponsus anime,
 Margarita pretiosa,
 Petra salutis,
 Lapis viuus,
 Hares omnium,

Rex gloria,
 Salus mundi,
 Triumphator inferni,
 Princeps pacis,
 Leo fortis,
 Pater futuri seculi,
 Dux ad patriam,
 Sol iustitia,
 Stella matutina,
 Cælestis Hierosolyma inextinguibile lumen,
 Candor lucis æterna,
 Speculum sine maculâ,
 Splendor diuina maiestatis,
 Imago paterna bonitatis,
 Sapientia thesaurus,
 Æternitatis abyssus,
 Principium sine principio,
 Verbum continens omnia,
 Lux illuminans omnia,
 Veritas iudicans omnia,
 Consilium moderans omnia,
 Norma dirigens omnia,
 Pietas sustentans omnia,
 Totum omnium bonorum complementum,
 Mens invariabilis.
 Lux inextinguibilis,
 Pax imperturbabilis,
 Vnitas indiuisibilis,
 Veritas infallibilis,
 Benignitas ineffabilis,
 Potentia immensa,
 Sapientia infinita,
 Bonitas incomprehensa,
 Æternitas omnipræsens,
 Simplicitas omnia replens,
 Principium omnia regens,
 Stabilitas omnia mouens,
 Vita omnium viuentium,
 Sensus omnium sentientium,
 Operatio omnium operantium,

Leo de tribu Iuda,
Sapientia Patris,
Immanuel,
Iustitia nostra,
Dominus gloria,
Admirabilis,
Consiliarius,
Deus fortis,
Pater aternitatis,
Princeps pacis,

III. *Suspirium sponsæ ad Christum sponsum.*

*Suspirium
ecclesiæ ad
Christum.*

Dulcissime Iesu, tu pulcher es & decorus: ego verò pulvis, cinis & peccator turpissimus, ac proinde indignus, qui compaream coram maiestate tuâ. Verum enimvero quia vocas ad te omnes, qui sentiunt onus turpitudinis suæ, ecce ego ad thronum pulchritudinis tuæ accedo, & per infinitam pulchritudinem tuam te rogo, ut des mihi in timore Spiritus tui rectè contemplari pulchritudinem tuam. Ita enim fiet, ut pulchritudo tua mihi sit solatio aduersus turpitudinem meam. Ita fiet, ut in te inueniâ

Ex Cantic. 5.

quod amem, quod admirer, quod deniq; imiter. Principiò, tu Iesu Christe, dilecte mi, sponse mi, & cor meum: tu, inquam, es candidus & rubicundus, qui mihi donas vestem niueam regenerationis, & purpuream iustificationis. Tu es vexillarius è myriade, antesignanus nempe prædestinatoriû. Caput tuum est insigne aurum purgatissimum, gratia nimirum gratum faciès. Capilli tui crispis discriminibus nigri ut coruus: hi, inquam, sunt saluberrima cõsilia, quæ inspiras electis tuis, & his ipsos perducis ad vitam æternam. Oculi tui ut columbarum sunt mansuetudo & lenitas, iuxta alueos aquarum gratiæ & misericordiæ, lori in lacte fauoris Dei. Genæ tuæ similes areolæ aromaticæ sunt virtutes innumeræ, quarum speculum in te habeo lucidissimum. Labia tua tanquam lilia destillantia myrrham sunt eloquentia & dicendi vis maxima. Manus tuæ teretes & ornata hyacinthis sunt actiones perfectissimæ. Viscera tua ebore & sapphiris distincta sunt affectus omni harmoniâ suauiores, Crura tua tanquam columnæ marmoreæ innixæ stylobatis auri purgatissimi sunt amor & fortitudo, quibus omne robur in rebus creatis longo interuallo cedit. Aspectus tuus est similis altissima cedro super altissimum Libanum: quia longissimè superas angelos. Palatum tuum est dulcissimum: quia vox tua sonans in corde meo reficit spiritum meum contritum. Denique tu totus es desideratissimus & pulcherrimus. Tu enim, ô Iesu, pulcher es in cælo: pulcher in terrâ: pulcher in vtero: pulcher in manibus parentum: pulcher in miraculis: pulcher in flagellis: pulcher inuitans ad vitam: pulcher non curans mortem: pulcher deponens animam: pulcher recipiens eam: pulcher

*Ex Augu-
stino.*

cher in ligno: pulcher in sepulchro: pulcher in intellectu: pulcher in volū-
 tate. Tu es mel in ore, melos in aure, & iubilæus in corde. O Iesu, pulchri-
 tudo mea, trahe me post te, vt ex deformi pulcher fiam! Illumina, purga
 & eleua me, vt tibi conformis fiam. Amore tui lingueo, dulcissime spon-
 se! Accende in corde meo ardentem tui amoris ignem. Quoties algeo,
 calefac cor meum. Quoties Diabolus, mundus & caro mea me trans-
 uersum abripere conantur, porrige mihi dexteram tuam, & ostende mi-
 hi faciem tuam. O lux ineffabilis illumina intellectum meum radiis &
 fulgore Spiritus tui! Opax animarum pelle procul innumeras pertur-
 bationes, quæ singulis momentis subeunt animum meum! Feriat me ra-
 dius tuæ pulchritudinis, diuine Iesu, vt te verum iustitiæ solem cernam.
 Bonitatis tuæ fontem aperi, vt eius riuulis refociller. O pulchritudo &
 decor vniuersi, orna me pulchritudine gratiæ tuæ, vt postea me conde-
 cores claritate gloriæ! O dextera Dei fulci me! O digite Dei eiice ex me
 quidquid est turpe & deforme! O Iesu, sponse optime, sponse maxime,
 osculare me osculis oris tui, & oleo lætitiæ vnge me! Trahe me ad te abs-
 trahe me à me: attrahe me funibus pulchritudinis tuæ. Dulcesce mihi,
 ô dulcedo animæ meæ! Orna me pulchritudine obedientiæ tuæ. Indue
 me ornamento modestiæ & humilitatis tuæ. O amor dulcissime, ô pie-
 tas deuotissima, accende in me ignem amoris & pietatis, vt te toto cor-
 de, totâ mente, totâ animâ, totisque viribus amem & colam! Da vt reli-
 qua amem propter te & secundum te, non autem contra te. O Iesu Chri-
 ste vestimento patientiæ ac fortitudinis orna me, vt etiam te diligam
 quando te mihi ostendis contrarium! O Iesu, præceptor sobrietatis &
 sufficientiæ, rege me, vt sim & maneam templum Spiritus Sancti! O Iesu
 caritas ipsa, indue me teipso, vt caritas mea non in linguâ sed in opere
 cernatur! Dona me, mansuetissime Iesu, Spiritu mansuetudinis tuæ.
 Pulcherrime Iesu, da mihi vitare turpissimum vitium mendacium;
 & veracitatis, pulcherrimæ virtutis, inspira amorem. Animum meum
 orna affectu misericordiæ, pulcherrimo illo Christianorum clino-
 dio. Iustitiam tuam, Iesu iustissime, esurio & sitio. Indue me hoc ve-
 stimento, vt eniteat in conspectu tuo pulchritudo mea ex fidei ius-
 titiâ. Fac vt iustitia fidei pariat iustitiam in dictis, factis & cogitatio-
 nibus meis, vt sim iustus erga te sponsum meum, erga meipsum, & er-
 ga proximum meum. Præterea obsecro te, pulcherrime Iesu, vt ve-
 ram pulchritudinem, quam in corpore meo inchoasti, conseruare
 velis, vt illud maneat templum Spiritus Sancti. In longitudine
 corporis mei splendeat virtus longanimitatis: in latitudine am-
 plitudo charitatis: in profunditate appareat gaza humilitatis. Ca-
 put tuum, suauissime sponse, redimitum est auro optimo. Quæso
 orna

Ex variis
 Patribus.

orna me auro capitis tui. Ostende mihi faciem tuam, vt mea quoque facies collustretur radiis pulchritudinis tuæ. Oculis misericordiæ tuæ aspice me, vt oculis fidei te videam. Da mihi pulchros columbæ oculos, vt ambulem in sinceritate & simplicitate, quæ tibi placet. Fac vt ex pulcherrimis genis tuis in genas meas delabatur lepos & gratia, vt sint pietate molles, vt charitate rubeant, vt innocentiam albicent, vt denique candore læto & lætitiâ candidâ placeant. Osculare me suauissimo osculo oris tui. Labia mea rubore veræ charitatis & candore diuinæ tuæ gratiæ imbue, vt ea prudenter temperem, cautè aperiā, & tempestiuè claudam. O Iesu, iunge me tibi, vt à collo tuo, quod est veluti turris Dauid, robur spirituale percipiam, & collum meum iugo tuo submittam. Manus tuas pulcherrimas iunge manibus meis, vt manus puras ad te, & liberales ad egenos extendam. Pedibus tuis accede ad me, vt pedes mei firmentur in angustâ illâ viâ, quæ ad vitam ducit. Veni in hortum cordis mei, & cor nouum da mihi. Pulchrum ubi fuerit cor meum, omnia alia membra mea erunt pulchra. Sonet vox tua suauissima in auribus meis, dulcissime Iesu: vox illa suauis, *Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, ego reficiam vos*: vox illa consolationis plena, *Si quis sitit, veniat ad me, & bibat*. Fac vt vox mea eloquatur mirabilem pulchritudinem tuam, & gloriam nominis tui. Dulcissimum tuum nomen I E S U S me consoletur in omnibus angustis meis. Sis mihi Iesus in vitâ: sis mihi Iesus in morte: sis mihi Iesus in extremo iudicio: sis mihi Iesus in vitâ æternâ. Doce me, suauissime & efficacissime doctor: amator benignissime, fidelissime & certissime, cōplectere me amore tuo, & dirige me in veritate tuâ: seruator pulcherrime, serua me à peccatis meis, & præserua me à vitiis: sanator fidelissime tolle morbos meos: liberator optime, maxime, libera me ex seruitute peccati, & laqueis Satanz atque mundi. Suspiro ad te, Iesu purgator, Iesu illuminator, Iesu inflammator: sanguine tuo purga me: radiis tuis illumina me: igne amoris tui inflamma me. Iesu præceptor dignissime, iustissime, vtilissime, sapientissime, doce me viam salutis propter nomen tuum. Iesu, amice beneuolentissime & beneficentissime, fac vt amicus Dei moriar. Iesu suauissime, tu mihi es omnia. Nutri ergo, & vesti animam meam & corpus meum, vt animo & corpore seruam tibi. Suspiro, bone pastor, ad pascua cœlestis tuæ suauitatis. Quære igitur ouiculam tuam: reduc, quod abiectum: alliga, quod confractum: confirma, quod debile: sana, quod languet: quod verò robustum est & pingue, custodi. Pastor meus es, agnosce me inter oues tuas, sitque nomen meum scriptum in libro vitæ: fac vt te agnoscam, vocem-

cemque tuam sequar: educ me ad pascua tua hinc & in perpetuum. Agne Dei, Iesu, qui tollis peccata mundi, iustifica me, ut placeam tibi propter te. Et quia non tantum mihi à Deo Patre factus es iustitia & redemptio, sed etiam sanctificatio, quaeso renoua me ad imaginem tuam, pulchram illam & Deo placentem. O Iesu fideiusor opulentissime Deoque acceptissime, sanguine tuo totum meum debitum dele. O Iesu mediator, medium te inter me & Patrem obice, & pro me intercede. Iesu protector & custos potentissime, à dextris meis vbique tuâ ope assiste, ne Diabolus, leo ille rugiens, deuoret me. Tu esto medicus animæ meæ, quia morbidus sum: tu esto tutor meus, quia verè orphanus sum: tu esto curator meus, quia minorennis sum. Trado me tibi, conseruatori, asylo & refugio meo. Iesu rex cœli, rex pœternis gloriæ, rex magne supra omnem terram, sceptro tuo rege me. Iesu princeps pacis, verbo & spiritu tuo dirige me. Iesu consolator, erige seruum tuum. Iesu doctor & ductor, corrige me. Elegisti me, quem diligas, ô sponse Iesu! At quis ego? Indignus planè tanto priuilegio. Sed tu me dignum effecisti, quando me indignum elegisti. Dignare itaque me deinceps gratiâ tuâ, ut non redeam ad vomitum & volutabrum. Ah Iesu, esto ignis meus, qui me totum inflammet: ut ita diligam te, qui me tantopere dilexisti, ut te ipsum tradideris pro me peccatore & apostatâ turpissimo. Miror, dulcissime sponse, amorem & philanthropiam tuam, quâ me sordidum amasti ut mundares. Benedic anima mea, Christo Iesu sponso tuo, & omnia interiora nomini sancto eius. Benedic, anima mea, seruatori tuo, & ne obliuiscere vllum beneficium eius: qui propitius est omni iniquitati tuæ; qui sanat omnes infirmitates meas; qui te coronat clementiâ & miserationibus; qui te sibi desponsauit in seculum; qui te obsignat arrhabone Spiritus sui; qui in balneo sanguinis sui abluit sordes tuas; qui vestem nuptialem tibi donat; qui osculatur te osculo pacis æternæ; qui te vocat ad nuptias, in quibus ipse est dominus conuiuii & conuiuium; qui largitur tibi os & manum, ut in hoc conuiuiio te reficias; qui tibi adiungit hospites iucundissimos, sacrosanctam videlicet Trinitatem, bonos angelos, & sanctos homines; qui denique te introducet in illud regnum, vbi nullum erit malum, & nullum deerit bonum, vbi nullus est paupertatis metus, nulla ægritudinis imbecillitas, nullus diaboli metus, nullæ hostium insidiæ: quia ibi Deus est omnia in omnibus, & Agnus ibi est pulchritudo pulcherrima & amœnitas amœnissima. O Iesu, portus meorum desideriorum, paradysus cordis mei, centrum cogitationum mearum, corona gloriæ, dux viæ & vitæ meæ, da mihi hanc pulchritudinem tuam dies & noctes meditari, & veni tandem ut me traducas in domum tuam, vbi erit visio Dei sine defectu, & amor sine fastidio: vbi

totum negotium meum erit frui te sponso meo amabili & desiderabili.
AMEN.

Exhortatio

ad imitatio-

nem Christi.

Ex his, quæ dicta sunt de pulchritudine illâ pulcherrimâ, IESV CHRISTO, satis superque colligere possumus causas, quæ ad imitandum Christum nos inuitare debent. Verum enimvero, quia *ars imitandi Christum* est difficilis admodum carni nostræ, subiungamus exhortationem ad huius artis studium & exercitium. Multi volunt Christum consequi, sed recusant ipsum sequi. Volunt Christo frui, sed nolunt ipsum imitari. Credunt, quod Christi passio sit nostrum meritum, sed credere nolunt quod ipsius actio sit nostrum exemplum. Hi profecto valde seipsos decipiunt. Nam qui non est discipulus Christi, non est verus Christianus. Quare cum Christi vita sit perfectissima virtutum idea, necesse est ut hanc cynosurâ nobis proponamus in toto vitæ curriculo, non verò regulam Francisci, Dominici, Loiolæ & aliorum hominum. Christi vita est perfecta regula, sine quâ si quid fiat, irregulare prorsus est & anomalum. Aspice igitur, anima mea, Christum in cunis iacentem: aspice parvulum hunc in Ægyptum fugientem: aspice ipsum in paupertate viuentem: aspice ipsum in templo docentem: aspice ipsum à Diabolo tentatum, sed non victum: aspice ipsum à Pharisæis & Iudæis blasphematum & conuictis affectum: aspice coronam spineam, crucem horridam, clauos rigidos, lanceam acutam, fel amarum, & similia, quæ ipsi mortem reddiderunt acerbam. Dilectus tuus sponsus est rubicundus & candidus, Sis & ipse rubicundus aspersione & purpurâ sanguinis Christi, & candidus imitatione vitæ Christi. Quomodo potes Christum amare, si sanctam ipsius vitam non amas? Si diligitis me, inquit almus Seruator, præcepta mea seruare. Qui ergo mandata ipsius non seruat, eum non diligit. Si vis esse filius Dei adoptiuus, vide quomodo segerat Filius ille vnigenitus, in quo acquiescit Pater. Si vis esse cohæres Christi, debes esse amator & imitator, non verò hostis Christi. Qui vivit mundo, & delectatur vitiis, ille Diaboli se mancipat obsequiis. Qui verò vult esse cum Diabolo, quomodo potest esse cum Christo? Vitia amare, est Diabolum amare. Quomodo igitur potes esse verus Christi amator, si es amator Diaboli? Deum amare est sanctam vitam amare, quia Deus sanctus est & author fautorque sanctæ vitæ. Quomodo igitur potes esse amator Dei, si non es amator sanctæ vitæ? Probatio dilectionis est exhibitio operis. Veri amoris proprium est, obsequi amato, idemque cum ipso velle, nolle, sentire, amare, odisse, fugere. Si ergo, anima mea, verè Christum amas, mandatis eius obsequentem te præbe, sanctam vitam cum ipso amâ, id est, humilitatem, castitatem, mansuetudinem, temperantiam, charitatem. Nam vita Christi nihil fuit aliud quam

quàm humilitas, castitas, mansuetudo, temperantia, charitas. Non est Christi, qui Spiritum eius non habet. Spiritus verò Christi est charitas, gaudium, lenitas, benignitas, fides, mansuetudo, temperantia. Si ergo vis adhærere sponso tuo, age hunc Spiritum sine in corde tuo habitare. Ita fiet, ut sis vnitus Christo, imò vnus cum Christo. Porro non æquum est, ut omnis vita nostra illi conformis reddatur, qui ex amore se totum nobis conformauit, quantum ad naturæ similitudinem? Deus in carne se manifestans, exemplar vitæ sanctæ nobis proposuit, ne quis sanctam vitam detrectans ad carnis confugeret excusationem. Nulla vita est iucundior aut tranquillior, quàm Christi vita. Christus enim est verus Deus. Quid verò est iucundius & tranquillius Deo, summo illo bono? Vita huius mundi breuem adfert lætitiā, & æternam secum trahit tristitiā. Sed Christi vita parit æternam lætitiā, etsi comitem habet breuem in hoc mundo tristitiā. Cui te in vitā conformas, ei etiam in resurrectione conformaberis. Si Christi vitā te hinc conformare incipis, illi in resurrectione plenius conformaberis. Si Diabolo te conformas per flagitia, in resurrectione illi conformaberis per tormenta. Si in hac vitā abnegas te ipsum, Christus in iudicio te agnoscat pro suo. Si propter Christum proprio honori, amoris & voluntati renuntias in hac vitā, Christus in futurā vitā te faciet participem sui honoris, sui amoris, suæ voluntatis. Si in hac vitā cum Christo particeps sis crucis, tribulationis & persecutionis, post hanc vitam cum eodem eris particeps lucis, consolationis & largissimæ retributionis. Si quis in hac vitā Christum negat coram hominibus, negabit illum Christus coram Patre cœlesti. Iam verò Christus non solum verbis, sed etiam factis impiæque vitæ, & quidem multò magis quàm ore, negatur. Qui ergo factis negat Christum in hoc seculo, eum etiam ipso facto negabit in iudicio. Non est palme in vite, qui non trahit succum ex vite, neque fert fructum. Sic non est anima in Christo vite illâ spiritali, quæ per fidem non trahit ex Christo spirituales charitatis succum. Sed quia non est in meâ manu, alme Seruator, conformare vitam meam vitæ tuæ, tu quæso incipe me tibi conformare, ut plenè tibi conformer in futuro.

Sed iam videamus, quomodo ad imitationem Christi peruenire possimus: quâ de re sunt sequentes aphorismi. 1. In Christo distingue ἀμιμητα, *Quomodo possimus & εὐμιμητα, & εὐμιμητα, id est, inimitabilia, difficulter imitabilia, & facile imitabilia. Inimitabilia sunt, quæ Christus fecit tanquam Deus omnipotens, & mediator generis humani. Prioris generis sunt miracula Christi, quæ non nisi à Deo fieri possunt. Posterioris generis sunt ἀποτελέσματα θεανδρικὰ, quæ fecit tanquam Pontifex & Rex noster. Ita mortuus est pro mundi* *debeamus Christum imitari?*

mundi vitâ, & dominatur in medio inimicorum suorum. Huc pertinet quod Augustinus notat in *Matth. II.* Christum iubere, vt ab ipso discamus, non mundum creare aut mortuos excitare, sed quod sit mitis & humilis. *Difficulter imitabilia* sunt bona ipsius opera in vitâ & in morte, si consulas carnem. At eadem sunt *facile imitabilia*, si Christus tibi det Spiritum suum. Ita enim iugum ipsius est facile, & onus ipsius est leue *Matth. II. vers. vltim.* Nam mandata eius non sunt grauiâ, quia omne quod genitum est ex Deo, vincit mundum. Hæc autem victoria est fides. 2. *Imitatio Christi* reducitur ad tria summa capita: videlicet ad doctrinam, vitam & crucem. Nam quicumque vult esse discipulus Christi, debet magistri sui vocem audire, vitam imitari, & cum eo crucem patienter ferre. 3. *Si quis Christi doctrinam* plenè & cum voluptate vult intelligere, huic necesse est, vt omnem vitam suam secundum illam componere studeat. Excellit sanè Christi doctrina omnem omnium sanctorum doctrinam: & si quis eius Spiritu præditus est, is abditum ibi manna inuenit. Sed fit vt plurimi, quia Christi Spiritu carent, ex frequenti euangelii lectione vel auditione exiguum concipiant cupiditatem. Enimuerò si quis Christi verba plenè & cum voluptate vult intelligere, oportet vt omnem vitæ suæ cursum secundum hanc cynosuram dirigat, non verò inani speculationi indulgeat. Quid prodest ardua de Trinitate disputatio, si animi summmissione caréas, ideoque displiceas Trinitati? Non sublimia dicta sanctum iustumque reddunt hominem, sed vita Christiana Deo charum efficit. Equidem peccatorum poenitentiam sentire, quàm eiusdem definitionem tenere malim. Si vel vniuersas sacras literas, & omnia philosophorum dicta memoriâ teneas, quid profunt ista omnia sine Dei charitate & gratiâ? Vana vanitas, & omnia sunt vanitas, præterquam Deum amare, eique soli seruire. 3. *Ea demum est summa sapientia*, quam Christus nos docuit, per mundi contemptum ad regnum cœlestē tendere. Vanitas est, perituras quærere diuitias, & in eis spem suam collocare. Vanitas est & honores ambire, ac seipsum extollere. Vanitas est & carnis cupiditates sequi, eaque appetere, quæ tibi deinde graues pœnas sunt allatura. Vanitas est, longam vitam optare, & interim bonam vitam parum curare. Vanitas est, præsentem duntaxat vitam intueri, & interim futuram non præuidere. Vanitas est, ea diligere, quæ summâ celeritate prætereunt, & illuc non festinare, vbi sempiterna durat lætitia. Quamobrem da operam, vt animum ab aspectabilium rerum amore abstrahas, reque ad inaspectabilia conuertas. Qui enim cupiditatibus suis obsequuntur, ii & animum suum peccatorum conscientiam contaminant, & Dei gratiam amittunt. 4. *Disce à Christo modestiam & humilitatem.* Nam ille cum esset Filius Dei, non duxit rapinam, parem esse

Deo,

Imitatio doctrinae Christi.

Imitatio vita Christi.

Deo, sed exinanivit seipsum, ad mortem vsque crucis. 5. *Perturbationes animi disce sedare.* Disce, inquam, à Christo esse mitis & sedatus. 6. *In hominibus, ceterisque rebus mundanis, spem tuam ne collocato.* Nam & Christus in solo Deo sperauit. 7. *Disce à Christo resistere tentationibus.* Memento, hominis in terrâ vitam esse perpetuam tentationem. Itaque sollicitè cogita de modo vincendi tentationem, idque exemplo Christi, qui ieiunio, precibus, patientiâ & verbo Dei superauit tentationes Diaboli. 8. *Disce tolerare infirmos.* Nam & Christus hoc fecit: utpote qui tolerauit plurimas Apostolorum suorum infirmitates. 9. *In solitudinem secede, quando turba impedit propositum seruiendi Deo.* Ita vides Iesum tuum sæpe in loca solitaria se recepisse. 10. *Esto in cultu Dei vigilans & diligens.* Hoc disce à Christo, qui nihil habuit prius, nihil antiquius, quàm facere voluntatem Patris sui. Ad hoc enim venerat in mundum. Sic & tu venisti in mundum, ut Deo viuas, & diuinus homo fias. 11. *Parentibus tuis honorem conuenientem defer, & illos pro virili tuâ iuuâ.* Christus certè utrumque fecit. 12. *Cætus sacros diligenter frequentato.* Nam Christus hoc fecit sedulo. 13. *Sacramenta exemplo Christi venerare.* Veneratio ista non consistit in adoratione elementi, sed in legitimo vsu sacramenti. 14. *Placidis moribus studeto.* Nam homo placidus imitatur doctorem suum Iesum Christum, ita ut vitet pruritum contendendi, & sectetur pacem. 15. *Disce à Christo simplicitatem & sinceritatem.* Hæ sunt duæ alæ, quibus homo supra terrestria attollitur. Simplicitas est intentionis, sinceritas affectionis. Illa Deum intendit, hæc apprehendit & gustat. Nam si nihil aliud, quàm Dei voluntatem, & proximi vtilitatem quæres, videbis & gustabis quàm suavis sit Dominus Deus tuus. 16. *Latitiam bonæ conscientie summam esse statue, exemplo Christi.* Is enim plurima hostium suorum conuitia pertulit læto animo, & in calamitatibus exultauit: quia nullius peccati sibi fuit conscius. Tu quoque idem fac, & conscientiam tuam custodi à peccatis malitiæ. Nam à peccatis infirmitatis non potes. Crede boni Christiani gloriam in animi sibi bene conscii testimonio positam esse. Bene sibi conscius animus, & plurima ferre potest, & inter aduersa etiam exultat lætitiâ. 17. *Perpetuò vaca precibus & gratiarum actionibus.* Hanc enim artem factitauit magister tuus Christus. 18. *Christi crucem ferre assuesce.* Habet Iesus regni sui cœlestis amatores multos, sed crucis gustatores paucos: habet consolationis cupidos multos, sed calamitatis admodum paucos: mensæ socios inuenit frequentes, sed continentie paucos. Cum Christo gaudere volunt omnes, sed cum illo aduersa ferre pauci. Iesum multi ad panis vsque fractionem sequuntur, sed ad supplicii calicem potandum pauci. Eius miracula venerantur multi, sed crucis ignominiam sequuntur pauci. Iesum multi diligunt, quamdiu aduersa non contingunt:

Imitatio crucis Christi.

eundem multi laudant eique gratias agunt, quamdiu aliquid solatii ab ipso accipiunt. Idem si se abscondit, & paulisper eos relinquit, aut in querimonias, aut in animi deiectionem nimiam incidunt. At qui Iesum propter Iesum, non propter vllum suum commodum diligunt, illi eum in calamitatibus & animi angoribus æquè ac in summis solatiis concelebrant, eique semper gratias agunt, idem facturi etiam si ille omnem eis consolationem in perpetuum denegaret. Tantum potest merus amor Iesu, nullo priuato commodo aut amore sui permixtus. Itaque omnes illi dicendi sunt mercenarii, qui semper quærunt comoda sua apud Christum. Hi certè sui magis sunt quàm Christi amatores. Sed quotusquisque est, qui gratis velit seruire Deo? aut qui sit ita spiritalis, vt omnibus humanis rebus sit nudatus? Verè, inquam, animo pauperem, & ab omnibus rebus mundanis nudum quis inueniat? Pretiosum illum, & ab vltimis vsque orbis finibus petendum. Nimirum ita comparatum est, vt durum carni videatur dictum Saluatoris, Abnegate ipsum, tolle crucem tuam, & me sequere. Sed multò durius erit illud verbum: Ite hinc execrabiles in ignem æternum. Qui libenter in hac vitâ audiunt & sequuntur verbum crucis, ii post hanc vitam non horrebunt tristem illam supplicii sententiam. Atque hoc erit signum crucis in cœlo, cum Dominus veniet ad iudicandum. Tunc omnes serui crucis, qui vitam Christo crucifixo congruam vixerint, ad Christum accedent iudicem cum magnâ fiduciâ. Quid igitur crucem tollere dubitas, per quam itur ad regnum? In cruce salus est, in cruce vita, in cruce præsidium aduersus hostes, in cruce infusio supernæ suauitatis, in cruce robur mentis, in cruce gaudium spiritus, in cruce virtus summa: denique absque cruce nec animæ salus, nec æternæ vitæ spes est. Tolle ergo crucem tuam, & sequere Iesum, & ibis in vitam æternam. Processit ille ferens crucem suam, & in cruce pro te mortuus est, vt tu quoque crucem feras, & in cruce mori cupias. Etenim firmiter credendum est, in cruce atque in moriendo sita esse omnia, nec ad vitam veramque pacem animi vllam aliam esse viam quàm crucis & quotidianæ mortificationis sui ipsius. Quocunque te vertas, in quamcunque partem conicias oculos, nullam vsquam supra infraue vel altiore vel tutiorem viam inuenies, quàm crucis. Omnia arbitrio iudicioque tuo componas licet atque compares, fieri non poterit quin tibi vel volenti vel inuito semper sit aliquid patiendum. Adeo semper in crucem incurris. Aut enim corporis dolorem experiris: aut animi ægritudine cruciabere: interdum à Deo derelinqueris, interdum ab altero exerceberis: & quod grauius est, sæpe tibi metipsi grauis eris: idque ita, vt nullo quas remedio aut solatio liberari, quin tibi quamdiu volet D E V S, id sit per-

perferendum. Vult enim DEVS vt quandoque miseriam sine consolatione pati discas, eique te totum subiicias, & modestior calamitate fias. Christi supplicium nemo sic animo sentit, vt is cui similia pati contingit. Crux igitur semper parata est, & vbique te manet, nec effugere potes, quocunque curras. Nam quocunque veneris, teipsum tecum portas, & semper teipsum inuenies. Conuertere te sursum, conuertere deorsum, conuertere extrorsum & introrsum, vbique crucem inuenies, & necesse est, vt vbique patientiæ loricam induas, si animi pace frui, & perpetuam obtinere vis coronam. Si tu crucem libenter portabis, ipsa te vicissim portabit, & adoptatum finē perducet, vbi videlicet patiendi finis erit, qui quidem hîc futurus nō est. Sin inuitus portabis, onus tibi facies, & teipsum magis grauabis, & tamen ferendum erit. Si crucem vnā abiciēs, in alteram profectō incurres, & quidem forsitan grauiorem. Tene speras euasurum, quod nulli mortalium licuit declinare? Quis sanctorum virorum in orbe sine cruce fuit & miseriam? Ipse Dominus noster IESVS Christus nullam horam fuit expertus doloris & cruciatus, quamdiu in hoc mundo vixit. Oportebat n. Christum pati, & à mortuis resurgere, atque ita gloriā suā inire. Et tu aliam viam quæres, ac non regiam hanc viam crucis? Tota vita Christi crux fuit & cruciatus: & tu tibi requiē quæres & lætitiā? Erras, erras, si aliud quæris quā calamitatum perpeffionem: quippe cū tota hæc vita mortalis plena sit miseriis, & circumsepta crucibus. Ac quantō quisque in rebus diuinis maiores progressus habet, tantō sæpius in grauiores cruces incidit, vtpote cū calamitatis dolor magis amore crescat. Neque tamen inter pressuras crucis caremus leuamento consolationis: quandoquidem ex cruce nostrā vberem fructum percipere nos sentimus. Nam dum nos sponte cruci subiicimus, fit vt omne calamitatis onus in diuinæ consolationis fiduciam conuertatur: ac quantō magis labefactatur calamitate caro, tantō magis animi consolatione corroboratur spiritus, & adeo nonnunquam confirmatur sensu calamitatis & rerum aduersarum (tantus est amor similitudinis crucis Christi) vt dolore & miseriam vacare non opret; quia tantō se Deo acceptiorem esse credit, quantō plura & grauiora pro eo ferre potest. Neque verò fit illud hominis virtute, sed Christi beneficio, quod tantum potest, tantumq; perficit in carne fragili, vt quod naturaliter semper abhorret & fugit homo, id ardore spiritus aggrediatur & amet. Non humanæ facultatis est, crucem ferre, crucem amare, corpus domare & subigere, fugere honores, libenter ferre contumelias, teipsum despiciere & despici optare, aduersa quæque cum damnis perpeti, & nihil prosperitatis in hoc orbe cupere. Horum tu nihil tuo Marte poteris, si à teipso pendeas: sin Domino confides, dabitur tibi de cælo fortitudo, tuæque

ruræque ditioni subiicietur mundus & caro: quin ne Diaboli quidem ini-
 micitias timebis, si fide armatus, & IESV cruce signatus eris. Quamob-
 rem applica te, sicut fidelem bonumque Christi seruum decet, ad feren-
 dam viriliter crucem Domini tui, pro te præ amore in crucem sublati.
 Paratus esto ad toleranda multa aduersa & varia incommoda in hac mi-
 serâ vitâ. Siquidem sic tecum agetur, vbicunque deges, eritque tibi o-
 mnino ferenda hæc conditio, vbi vbi latebis: nec vlla vsquam via est eua-
 dendi calamitatem & miseriam, quia ea perpetienda est. Tu Domini tui
 calicem auidè pota, si eius amicus & consors esse cupis. Quod ad conso-
 lationes attinet, eas Deo committe, is ipse vtatur arbitrio suo. Tu feren-
 dis calamitatibus deditus esto, easque pro maximis solatiis ducito. Neq;
 n. pares sunt huius temporis calamitates futuræ gloriæ, quâ sumus ali-
 quando afficiendi, etiam si solus tu omnes perferre posses. Postquam eò
 perueneris, vt tibi pro Christo aduersa ferre dulce sit & iucundum, tunc
 tecum bene agi existimato, qui cœleste regnū inueneris in terris. Rursū
 quamdiu ferre grauaberis, & fugitabis, tamdiu malè tecum agetur, teq;
 vbique vexabit fuga calamitatis. Sin te ad officium tuum, hoc est, ad pa-
 tiendum moriendumq; applicabis, breui subleuaberis, & pacē inuenies.
 Fer itaq; crucem patiens in hac vitâ, vbi etiam si vel in tertium cœlū cum
 Paulo raptus fueris, non tamen ideo exploratum habebis, nihil tibi ad-
 uersi esse euenturum. Ego, inquit IESVS, ei ostendam, quantum ei sit meo
 nomine patiendum. Itaque vt patiari necesse est, si IESVM diligere, & ei
 perpetuò seruire placet. Atque vtinam dignus sis, qui pro IESV nomine
 aliquid patiaris: quanta inde & tibi gloria, & sanctis omnibus lætitia, &
 hominibus utilitas existet? Equidem magna causa est, cur pro Christo
 paululum pati velis, cum multo grauiora patiaris pro mundo. Atque il-
 lud certò scito, tibi moriendo viuendum esse: ac quantò quisque sibi
 magis moritur, tantò eundem Deo magis viuere. Nemo aptus est ad
 comprehendenda cœlestia, nisi qui se submiserit ad aduersa pro Christo
 ferenda. Denique nihil vel Deo acceptius, vel tibi salutaris in hac vitâ,
 quàm libenter pati pro Christo: adeo vt si tibi detur optio, malle de-
 beas pro Christo aduersa pati, quàm multis commodis recreari. Ita e-
 nim & Christo, & omnibus eius cultoribus sanctis similior existes. Ne-
 que enim in copiâ voluptatum situs est officii nostri profectus, sed po-
 tius in grauib; malis calamitatibusque perferendis. Quod si quid me-
 lius aut homini salutaris esset, quàm aduersa pati, utique Christus id
 & verbis & factis ostendisset. Nunc & discipulos sectatores suos, & o-
 mnes sui sequendi cupidos manifestò ad crucem ferendam hortatur
 in hunc modum: Si quis post me venire vult, abneget semetipsum,
 tollat crucem suam, & me sequatur. Igitur omnibus perlectis & explo-
 ratis

ratis sit hæc summa summarum : Per multas calamitates oportet intrare regnum cælorum. Sed audiamus Christum in cordibus nostris loquentem. Sic autem illum nobis loqui putemus. Fili, ego ob tuam salutem de cælo descendi, tuasque misérias, non necessitate, sed charitate trahente suscepi, quò tu patientiam disceres, & temporales misérias libenter ferres. Nam à quâ horâ natus sum, donec in cruce vitam finii, nunquam defuere, quos ferrem dolores: rerum necessariorum magnam penuriam tuli: multas de me querimonias frequenter audiui: ignominias & probra æ quo animo tuli: pro beneficiis ingratitude repportavi: pro miraculis maledicta, pro doctrinâ reprehensiones. Hæc est Christi oratio, cui tu, anima mea, respondebis hunc in modum. Domine, quando quidem tu te in vitâ patientem præbuiſti (in quo equidem maximè Patris tui præceptum exequutus es) æquum est ut miser ego & nocens secundum voluntatem tuam & exemplum tuum præbeam me patientem. Nam etsi onerosa videtur vita præsens, tamen tuo iam beneficio facta est leuior, & tum tuo exemplo, tum sanctorum tuorum vestigiis tolerabilior, quin & multò magis consolatoria quàm fuit olim in Veteri Testamento, cum tu sol ille iustitiæ nondum fueras ortus. Quam ego tibi debeo gratiam, quòd tum mihi, tum cunctis credentibus rectam bonamque ad æternum regnum tuum viam dignatus es ostendere? Nam via tua via nostra est: & per sanctam patientiam ad te, coronam nostram, contendimus: qui nisi nos antecessisses atque docuisses, quis sequi curaret? Quàm multi non solùm ponè sed etiam procul manerent, nisi tua præclara ista exempla inspicerent? En etiam tuis tot signis & præceptis auditis, tamen tepidi sumus: quid fieret si tantum lumen ad te sequendum non haberemus? Rursus hæc est Christi oratio. Fili, quantum à te ipso discesseris tantum ad me transferis. Quemadmodum nihil foris & extra se concupiscere, interiorem parit pacem: sic se ipsum interim relinquere, hominem Deo coniungit. Volo te discere perfectam abnegationem tui in voluntate meâ, sine vllâ contradictione & querela. Sequere me, ego sum via, veritas & vita. Sine viâ, non ambulatur, sine veritate nescitur, sine vitâ non vivitur. Ego sum via, quâ incedere, veritas, cui credere, vita, quam sperare debes. Ego sum via inuiolabilis, veritas infallibilis, vita interminabilis. Ego sum via rectissima, veritas suprema, vita vera & beata. In viâ meâ si perseueraueris, veritatem cognosces, teque veritas ita liberabit, ut æternam vitam consequare. Vitam si vis adipisci, præceptis obedito. Veritatem si nosse vis, mihi credito. Perfectus fieri si vis, omnia quæ tibi remoras iniiciunt in viâ ad vitam, omnia, inquam, ista vendito. Meus discipulus esse si vis te ipsum abnegato. Beatam vitam

consequi si vis, præsentem vitam contemnit. In cælo si vis extolli, in terris te ipsum deprimito. Mecum regnare si vis, mecum crucem porta-
 ro. Soli enim crucis serui, beatitudinis veræque lucis viam inveniunt. Huic orationi Seruatoris tui hoc modo responde. Domine IESV Chri-
 ste, quandoquidem arcta mundoque inuisa & inuisa est via tua, fac vt ego tecum mundum despiciam. Neque enim maior est domino seruus, neque magistro superior discipulus. Exerceatur seruus tuus in viâ tuâ, postquam ibi mihi salus est veraque sanctitas. Extra eam quidquid ego vel ago, vel lego, vel audio, id me planè non recreat aut delectat. Præcepta tua & tenere & exequi cupio. Amo te, Domine; tu vicissim ama me, mihi que te magis ac magis patefac, vt tecum sedeam in regno Patris tui. Domine effice vt ista mihi contingant, quæ tu dixisti & promissisti. Crucem ego de manu tuâ accepi: eam ad mortem vsque perferam, quemadmodum tu mihi iniunxisti. Certè veri Christiani vita crux est. Viâ hâc itur in paradysum: retrocedere aut cæpto desistere non licet. Eia, fratres, pergamus vnâ: aderit nobis IESVS. Propter IESVM crucem hanc suscepi-
 mus: propter IESVM in cruce perseueremus. Erit idem nobis adiutor, qui & dux est, & comes. En ante nos ingreditur rex noster, pro nobis pugnat-
 urus. Sequamur viriliter: nemo terrore percellatur: simus parati fortiter in bello mori: neve à cruce refugiendo, gloriæ nostræ maculam in-
 uramus.

Tractationem hanc nobis claudat pentas illa hymnorum ex M. Antonio Flaminio.

I. HYMNVS

Quo poëta prædicat beneficia à Christo in se & cæteros mortales collata.

IESV beate, Numinis
 Æterna proles maximi,
 Quibus tuam clementiam
 Efferre possim laudibus?
 Tu pulchra linquens sidera,
 Formata dextera tuâ,
 Mortale corpus induis,
 Vt ipse terram deserens
 Suprema cæli culmina
 Conscendam. Acerba vulnera,
 Crucisq; dira sustines
 Tormenta, vt ipse callidi
 Serpentis ore saucius

Mortisq; certus gaudeam
 Vitâ potius cœlitum,
 Tuq; factus munere
 Tuus cohaeres. Fac precor,
 IESV benigne, cogitem
 Hac semper, vt semper tibi
 Summoq; Patri gratias
 Agam, pieq; vos colam,
 Totâq; mente diligam.

II. HYMNVS.

Consideratio amoris Christi in nos, exserentis se in
 ipsius passione.

IESV beate, si tuo
 Amore sancto perfrui
 Quàm dulce sit, cognoscere
 Qui res inanes diligunt:
 O quam sua dementia
 Taderet ipsos! Vulnere
 Acerba corporis tui
 Tantâ fluunt dulcedine,
 Vt quisquis illa suxerit,
 Opes, honores, omnia
 Amata iam fastidiat,
 Deiq; solâ gloriâ
 Laterur, oblitus sui:
 Sed caca gens his fontibus
 Praefert lacunas putidas
 Et pestilentes. Gratia
 Magna tibi, IESV maxime,
 Qui me tuo purissimo
 Lauas alisque sanguine.

III. HYMNVS.

Quid seruandum sit amatoribus Christi.

Quicumque IESVM diligit,
 Humana discat omnia
 Nil aestimare. Diligens
 Opes, honorem, gloriâ,

Amare IESVM puriter
 Nequit. Relinque cetera,
 Vnumq; IESVM posside.
 Nam quidquid est vsquam boni
 Sic possidebis Lachrymas,
 Metus, dolores, pectore
 Tuo fugabit. Dulcia
 Semper morantur gaudia,
 Vbi moratur candidus
 IESVS: voluptas vnica
 Est ille amantium sui.

Quin mater & pater tuus
 Te relinquent, optimus
 A dexterâ nunquam tuâ
 IESVS recedet, omnium
 Fidus comes discriminum.
 Et cum suprema venerit
 Tibi dies, te transferet
 In sancta regna coelorum,
 Fruaris vt vitâ simul
 Et sempiterno gaudio.

IV. HYMNVS.

Quo poeta exprimit ardorem amoris sui erga
 Christum.

TE, sancte IESV, mens mea,
 Amoris icta vulnere,
 Suspirat: O salus mea,
 Me solue tandem vinculis
 Istis, vt euolem tuam
 Beatus ad praesentiam.
 Fac interim magis magis
 Amore totus ardeam,
 Vt pura mens à corporis
 Contagione, amplexibus
 Exadat aptior tuis.
 Tu spes, voluptas, vnicum
 Cordis mei sis gaudium.

Benigne IESV, da precor
 Humana cuncta spernere

Te propter omnia fac mihi
Te prater vnum sordeant.

Seu pulcher oras at heris
Sol lustrat almo lumine:
Seu nox benigno languida
Rigat sopore corpora:
Domi forisq; mens mea
Te quarat, inuocet, canat,
Solumq; felix in tuo
Dulci acquiescat nomine.

V. HYMNVS.

Eiusdem ferè argumenti cum præcedente.

O Lux beata cœlitum,
Mortalium fidiſſima
Tuteſa, quas agam tibi
IESV benigne gratias
Vt olim aberrans à grege
Ouis miſella ſaltibus,
Formidoloſis delitet
Voranda mox rapacibus
Feris: miſerrimus omnium
Sic ipſe per mala omnia
Cacus ruebam: candida
Cum lux beati Spiritus
Tui refulſit, & viam
Quæ ducit ad feliciũ
Æterna regna cœlitum,
Monſtrauit. Iſta lux meæ
Mentis tenebras diſpulit:
Cordi meo dulciſſimi
Facies amoris iſta lux
Infixit. Illo ex tempore
Te, ſancte, totus ardeo,
Te quæro amore ſaucius.
Videre vultum candidum,
Tuis frui complexibus
Mens ardet: ipſa iam nihil
Te prater vnum cogitat.
Non ſic decentem virginem:

Furens amator deperit,
 Non sic tenellum filium
 Parens vterque diligit.
 Amoris astu liquitur
 Cor molle, vt olim feruidis
 Percussa cera solibus.

O flamma mentem frigerans
 Omnesque labes excoquens,
 Me semper indies magis
 Incende, perge adurere,
 Consume, totum verteris
 Me donec in faces tuas.

CAPVT VII.

De casibus conscientiae circa octauum Symboli articulum, qui est de Spiritu sancto.

P R A E C E P T A.

Tentatio circa articulum de Spiritu sancto respicit eius personam & officium.
 Tentatio circa personam Spiritus sancti est, An ille sit verus Deus.
 Tentatio circa officium Spiritus sancti est dubitationis vel praesumptionis.
 Tentatio dubitationis est, quâ homo tentatus dubitat an praeitus sit Spiritu sancto nec ne.

Tentatio praesumptionis est, quâ homo sibi imaginatur se habere infinita Spiritus sancti dona, cum habeat nulla, vel certè admodum pauca & parua.

R E G V L A.

Quaestio con-
 scientia circa
 personam
 Spiritus
 sancti quo-
 modo solum-
 tur?

I. Casus conscientiae circa personam Spiritus S. soluitur iisdem rationibus, quibus profligatur tentatio de sacrosancta Trinitate.

Nimirum precibus, piâ meditatione verbi Dei & consensu ecclesiae inde à Christi tempore ad hanc vsquè ætatem. Quâ de re vide paulò ante articulum primum Symboli Apostolici. Hoc loco suffecerit ista Augustini meditatio *soliloq.* c. 33. Cognoui te Deum, & vnum Spiritum sanctum Patris & Filii, ab vtroque pariter procedentem, consubstantialem & coæternum Patri & Filio, paracletum & aduocatum nostrum, qui super eundem Deum Dominum nostrum Iesum Christum in columbae specie descendisti, & super Apostolos in linguis igneis apparuisti, qui & omnes sanctos & electos Dei à principio tuæ gratiae munere docuisti, & ora

& ora prophetarum, vt enarrent mirabilia regni tui aperuisti, qui ab omnibus sanctis Dei, cum Patre & Filio, simul adoraris & glorificaris, inter quos & ego filius ancillæ tuæ, toto corde meo glorifico nomen tuum, quoniam illuminasti me. Tu enim es vera lux, lumen veridicum, ignis Dei, & magister spirituum, qui vnctione tuâ doces nos omnem veritatem: Spiritus veritatis, sine quo impossibile est placere Deo, quoniam tu ipse Deus es ex Deo, & lux de luce, procedens à Patre luminum, & à suo Filio Domino nostro Iesu Christo, quibus consubstantialis, & coequalis, & coæternus existens, in vnius Trinitatis essentiâ superessentialiter congloriaris, & conregnas in secula seculorum, Amen.

II. Qui aliqua, etiam minima, sentit dona Spiritus Sancti, debet bono esse animo.

Tentatio dubitationis de donis Spiritus sancti.

Fructus Spiritus est charitas, gaudium, pax, lenitas, benignitas, bonitas, fides, mansuetudo, temperantia, vt docet Apostolus Gal. 5. v. 22. Quod si ex his fructibus vnum atque alterum in corde tuo sentias, macte esto his donis, & firmiter tene illa tibi à Spiritu Sancto inspirari. Etiam gemitus & suspiria inenarrabilia, quibus imploras gratiam Dei, sunt à Spiritu Sancto. Cor contritum, spiritus contribulatus & displicentia illa, quâ tibi displices ipse, ab hoc auctore proficiuntur. Si Christum imitari quotidie conaris, & te odio habes si videas te à Christi vitâ abire, certissimum hoc est indicium, Spiritum Sanctum in corde tuo, tanquam templo suo, habitare. Perge itaque gemere, vt columba, vt descendat super te columba illa sanctitatis, tertia persona Trinitatis, quæ est vinculum illud, quo corda nostra vniuntur cum Deo. Non proderat Christi passio, nisi per euangelium mundo fieret annuntiatio. Quis enim vsus thesauri absconditi? Ideo benignissimus Pater non solum magnum parauit beneficium per Filii passionem, sed etiam toti mundo illud offerri voluit per Spiritus Sancti missionem. Fidelis mater tenello filio vtraque præbet vbera. Fidelis Deus nobis miseris & Filium & Spiritum Sanctum mittit. Venit autem Spiritus Sanctus super Apostolos, cum perdurarent concorditer in oratione. Precum enim Spiritus est, precibus impetratur, & ad preces impellit. Quare? Quia est vinculum illud, quo corda nostra vniuntur cum Deo. Hæc spiritualis nostri cum Deo coniunctio fit vera fide. Fides autem, donum Spiritus, impetratur precibus. Veræ preces fiunt in Spiritu. In templo Salomonis, cum Domino adoleretur incensum, gloriâ Domini templum replebatur: ita si precum suffitum offers Deo, templum cordis tui replet gloria Spiritus Sancti. Miremur hinc Dei misericordiam, prædicemus ipsius gratiam. Pater exauditionem precum promittit: Filius intercedit pro nobis: Spiritus Sanctus orat in nobis: angeli preces nostras probant usque de-

delectantur & suas iungunt: atque ita tota cœlestis curia nostris pater precibus. Misericors Deus dat orationis affectum, quia donat nobis Spiritum precum: dat etiam orationis effectum, quia preces nostras semper exaudit, si non ad voluntatem nostram, tamen ad utilitatem. Porro Spiritus Sanctus venit ad Apostolos, cum omnes concorditer in eodem versarentur loco. Nimirum ille est Spiritus charitatis & concordiae. Cōiungit nos Deo per fidem atque spem, & vnit nos cum proximo per charitatem. Diabolus, discordiae & separationis author, per peccata separat nos à Deo; per odia, contentiones & rixas separat homines à se inuicem. Sed Spiritus Sanctus, ut in Christo diuinam & humanam naturam mirabili suâ obumbratione coniunxit: ita quoque suis donis in nos effusus & homines Deo, & Deum hominibus coniungit. Qui Spiritum Sanctum habet, non odit fratrem. Quare? Quia per Spiritum particeps factus mystici corporis Christi, non potest odisse membra istius corporis. Imo & inimicos suos diligit, qui Spiritu Domini regitur. Quare? Quia, qui Domino adhæret, fit vnus Spiritus cum eo. Iam verò Deus solem suum ori finit super bonos & malos. Qui ergo Spiritum Dei habet, omnibus inferuire ac prodesse, neminique nocere est paratus, omnibus pro virili sua benefacit, omnibus se vtendum præbet: quia imitatur Deum, qui est fons omnis gratiæ & misericordiæ erga omnes. Et Spiritus sanctus tales in homine motus efficit, qualis ipse est. Sicut anima reddit corpus animatum, sentiens & mobile: ita Spiritus Sanctus hominem facit spiritua-lem, & omnia membra ad obsequium Deo præstandum dirigit. E cœlo factus est sonitus, cum celebraretur prima Noui Testamenti Pentecoste. Hoc fuit Symbolum venientis Spiritus; qui facit ut homines cœlestia cogitent, & ea, quæ sursum sunt, quærant. Venit sub flatus symbolo, quia viuam consolationem afflictis suppeditat, adeoque vitam animæ largitur, quemadmodum aer vitam corporis conseruat. Venit instar blandi susurri in corda nostra hic ventus, dum intus alloquitur animam nostrā. Audi ergo, anima mea, quid in te loquatur Dominus Deus. Beata anima, quæ loquentem in se Dominum audit, & ex eius ore sermonem consolationis accipit. Beatæ aures, quæ diuini susurri sonitum accipiunt, & huius mundi susurrations nihil aduertunt. Beatæ planè aures, quæ non foris sonantem vocem auscultant, sed loquentem interioribus docentemque veritatem. Beati oculi, qui exterioribus clausi, interioribus sunt intenti. Beati, qui ad interiora penetrant, & ad capienda arcana cœlestia magis magisque quotidianis exercitationibus sese student præparare. Beati, qui Deo vacare gestiunt, & ab omni humano impedimento se excutunt. Hæc animaduerte, ô anima mea, & cupiditates exclude, ut quid in te loquatur Dominus Deus tuus, audire queas. Hæc dicit amicus tuus: Ego
salus,

salus, ego pax, ego vita tua sum: mihi adhære, & pacem inuenies. Ommitte omnia temporalia, & quære æterna. Quid enim sunt omnia temporalia, nisi fallaciæ? aut quid conducunt omnia creata, si à creatore deferaris? Quare, omnibus abdicatis, creatori tuo te redde acceptam ac fidelem, vt veram consequi valeas beatitudinem. Perge ita loqui, Domine mi. Audit enim seruus tuus. Seruus tuus ego sum. Da mihi intellectum, vt decreta & secreta tua discam. Inclina animum meum ad verba oristui, fluente instar roris oratione tuâ. Dicebant olim Israelitæ Moysi: Alloquere tu nos, & audiemus: non Dominus, ne moriamur. Ego verò non sic, Domine, non sic oro: sed potiùs cum Samuele propheta summissè cupideque sic obsecro: Loquere Domine: audit enim seruus tuus. Neue me Moyses aut reliquorum prophetarum aliquis alloquatur: sed tu me potiùs alloquere, DEVS, inspirator & illuminator omnium prophetarum, qui me solus sine illis potes instruire, cum illi contrà sine te nihil profecturi sint. Possunt illi quidem verba sonare, sed spiritum non conferunt. Pulcherrimè dicunt illi quidem: sed te tacente animum non accendunt. Literas illi tradunt, sed tu sententiam aperis. Arcana illi profantur, sed tu ad eadem exequenda adiuuas. Illi viam ostendunt, tu ad eandem perambulandam das vires. Illi foris tantùm rem agunt, tu animos instruis & illuminas. Illi extrinsecus irrigant, tu fecunditatem das. Illi verbis clamant, tu audientibus intelligentiam tribuis. Quamobrem non Moyses me alloquatur, sed tu Domine, mi Deus, æterna veritas, ne moriar, & instructuosus efficiar; neue si duntaxat extrinsecus admonitus, & non etiam intus accensus fuero, mihi ad pœnam conferat auditus sermo, non ad rem collatus: cognitus, non amatus: creditus, non seruatus. Igitur tu loquere Domine: audit enim seruus tuus. Nam æternæ vitæ verba tu habes. Alloquere me, quod & animo meo consolationem, & toti vitæ correctionem adferat, & tibi gloriam honoremque pariat immortalem. Doce me, sancte Spiritus, & vehementer doce. Renoua me, & vehementer renoua. Tu enim es ventus ille vehemens, qui in primâ Noui testamenti Pentecoste fuit auditus. Tu nescis tarda molimina. Moue igitur me ad omne bonum, atque ita moue, vt nec tyrannorum minas, nec Satanæ insidias, nec mundi odia curem. Diuini amor numinis, Patris omnipotentis Filii que æterni sancta communicatio, omnipotens & æterne paraclète Spiritus, mœrentium consolator clementissime, cordis mei penetrabilibus potenti illabere virtute & tenebrosa quæque domus meæ neglectæ latibula corusci luminis fulgore pius habitator lætifica, tuique roris abundantia longo ariditatis marcentia squalore visitando fecunda. Saucia interiora hominis arcana tui amoris iaculo, & torpentis medullas

dullas iecoris flammis salutaribus penetrando succende, sanctique feruoris igne illustrando intima mentis, & corporis vniuersa depasce. Pota me torrente voluptatis tuæ vt nihil iam mundanorum degustare libeat, vtpote quæ nihil sunt aliud quàm venenata dulcedo. Iudica me, Domine, & discerne causam meam à gente non sanctâ: doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu. Credo firmiter, quòd quemcunque inhabitaueris, Patris ac pariter Filii domicilium condis. Beatus quite hospitio excipit: quoniam per te Pater & Filius apud eum faciunt manifestationem. Veni iam, veni, benignissime dolentis animæ consolator, protegens in oportunitatibus, in tribulatione adiutor. Veni mundator scelerum, curator vulnerum. Veni fortitudo fragilium, reuelator labentium. Veni humilium doctor, superbiorum destructor. Veni orphanorum pius Pater, viduarum dulcis iudex. Veni spes pauperum, refocillator deficientium. Veni nauigantium sidus, naufragii portus. Veni omnium viuientium singulare decus, morientium vnica salus. Veni, sanctissime Spiritus, veni & miserere mei, apta me tibi, & condescende propitius mihi, vt mea exiguitas tuæ magnitudini, roborique tuo mea imbecillitas, secundum multitudinem tuarum miserationum complaceat per Iesum Christum, Amen.

Huic quoque meditationi adiungamus aliquot hymnos.

I. HYMNVS

Sancti spiritus adsit nobis gratia:
 Quæ corda nostra sibi faciat habitaculum:
 Expulsis inde cunctis vitiis spiritibus.
 Spiritus alme, illustrator hominum,
 Horridas mentis nostræ purga tenebras.
 Amator sancte sensatorum semper cogitatum,
 Infunde vnctionem tuam clemens nostris sensibus.
 Tu, purificator omnium flagitiorum Spiritus,
 Purifica nostri oculum interioris hominis,
 Vt videri supremus genitor possit à nobis,
 Mundi cordis quem soli possunt cernere oculi.
 Prophetis tu inspirasti, vt præconia Christi cecinerint inclita.
 Apostolos confortasti, vt trophaum Christi per totum mundum veherent.
 Quando machinam per verbum suum fecit Deus celi, terræ, marium,
 Tu super aquas solutus eras, nomen tuum expandisti Spiritus.
 Tu animabus viuificandis aquas fecundas.
 Tu aspirando das spirituales esse homines.
 Tu diuisum per linguas mundum & ritus adunasti, Domine.

Idololatrias ad cultum Dei reuocas, magistrorum optime.
 Ergo nos supplicantes tibi exaudi, sancte Spiritus,
 Sine quo preces omnes cassæ creduntur, & indignæ auribus.
 Tu qui omnium seculorum sanctos tui nominis docuisti instinctu, Spi-
 ritus,
 Ipse hodie Apostolos Christi donans munere insolito, & cunctis inaudi-
 to seculis,
 Hunc diem gloriosum fecisti.

II. HYMNVS.

Veni sancte Spiritus,
 Et emitte cœlitus,
 Lucis tuæ radium.
 Veni Pater pauperum,
 Veni dator munerum,
 Veni lumen cordium.
 Consolator optime,
 Dulcis hospes anima,
 Dulce refrigerium.
 In labore requies,
 In æstu temperies,
 In fletu solatium.
 O lux beatissima,
 Reple cordis intima
 Tuorum fidelium.
 Sine tuo numine
 Nihil est in homine,
 Nihil est innoxium.
 Laua quod est sordidum,
 Riga quod est aridum,
 Sana quod est saucium,
 Flecte quod est rigidum,
 Foue quod est aridum,
 Rege quod est deuium.
 Da tuis fidelibus,
 In te confitentibus,
 Sacrum septenarium.
 Da virtutis premium,
 Da salutis exitum,
 Da perenne gaudium.

III. HYMNVS.

Veni creator Spiritus,
Mentes tuorum visita.

Imple superna gratiâ,
Qua tu creasti pectora.

Qui paracletus diceris,
Donum Dei altissimi,
Fons viuus, ignis, charitas,
Et spiritalis vnctio.

Tu septiformis munere,
Dextra Dei tu digitus
Tu ritè promissum Patris,
Sermone ditans guttura.

Accende lumen sensibus,
Infunde amorem cordibus,
Infirma nostri pectoris
Virtute firmans perpetim.

Hostem repellas longius,
Pacemque dones protinus,
Ductore sic te prauius
Vitemus omne noxium.

Per te sciamus da Patrem,
Noscamus atque Filium,
Te vtriusque Spiritum
Credamus omni tempore.

Sit laus Patri cum Filio,
Sancto simul Paraceto,
Nobisque mittat Filius.
Charisma sancti Spiritus.

Tentatio praesumptionis
circa dona
Spiritus
sancti.

III. Tentatio praesumptionis circa dona Spiritus sancti profligatur adhibitâ distinctione gratiae, & meditatione imperfectionis in hac vitâ.

Distinctio gratiae est quod sit alia gratum faciens, alia gratis data. Gratia gratum faciens est paternus Dei fauor in Christo, seu est gratia iustificationis, quâ fit vt Deo simus grati per fidem propter Iesum Christum. Gratia gratis data est donum siue charisma Spiritus Sancti, quod etiam in reprobos cadere potest: putâ donum miraculorum, donum prophetiae, & similia, de quibus Apostolus 1. Cor. 12. Si quis insolescat ob priorem gratiam, profliget hanc tentationem cogitatione imperfectionis, quæ cernitur

nitur in hac vitâ multiplex, vt supra est demonstratum. Tametsi enim iustificatio est perfecta: secus tamen habet sanctificatio. Si verò aliquis fiat arrogans ob gratiam posteriorem, ille cogitet huiusmodi dona nihil prodesse absque fide. Cogitet hominem nihil ex seipso boni habere, neq; de vllâ re gloriari posse, ac proinde se humiliet corâ Deo hunc in modû. Domine, quid est homo, vt tu sis eius memor? quid est homine natus, vt eum cures? quid promeruit, vt eû fauore tuo prosequaris? Domine, quid possum conqueri, si me deserueris? aut quid meritò exoptulare, si mihi postulata non concesseris? aut quid mihi arrogare, cum dederis? Certè hoc mihi verè cogitare licet & dicere: Domine nihil ego sum, nihil per me boni habeo, quin omniû inops ad nihil semper tendo. Quod nisi à te adiutus, & intus in animo instructus fuero, totus efficior tepidus & dissolutus. Tu verò, Domine, semper idem es, idemque permanes in æternû, semper bonus, iustus, sanctus, qui omnia bene, iustè, sanctè facias & cû sapientiâ componas. At ego ad defectum magis quàm ad profectû pronus, non semper in eodem statu perduro, quippe temporis vicissitudini obnoxius. Sed idem tamen, te manum adiutricem porrigente, facilè recreor: quandoquidem solus sine vllâ humanâ ope auxiliari potes, meque vsque adeo confirmare, vt vultus meus iam in diuersa non mutetur, sed in te vno animus meus corrigatur & acquiescat. Itaque si dum vel animi religionem desidero, vel aliquâ necessitate ad te quærendum (quippe cum nemo sit qui me consoletur) impellor, omnem humanam consolationem scirem abiicere, equidem de fauore tuo meritò bene sperare, & consolationis donum cum lætitiâ expectare possem. Denique tui est beneficii, quidquid vnquam bene mihi succedit. Ego tibi vanus & nihili homuncio sum, inconstans & infirmus. Igitur gloriari vnde possim? aut cur suspici cupiam? De nihilo videlicet. At id quidem vanissimum est. Verè pestilentissima & inanissima res est ambitio, quæ hominem & à verâ gloriâ abstrahat, & cœlesti fauore spoliât. Nam dum sibi placet homo, tibi Domine Deus, displicet: dum humanis laudibus inhiat, veris virtutibus priuatur. Est autem vera gloria, sanctaque lætitia, de te, non de seipso gloriari: deque tuo nomine, non de suâ virtute gaudere, aut re vllâ nisi propter te delectari. Ergo tuum, non meum laudetur nomen: tuum, non meum opus extollatur: tuum illud sanctum nomen ita celebretur, vt ego nullâ hominum laude afficiar. De te perpetuò lætus gloriabor: de me nihil nisi de infirmitatibus meis. Appetant Pharisei mutuam inter se gloriam: ego ei studebo, quæ à solo Deo est. Omnis quidem humana gloria, omnis honor mortalis, omnis mundana excellitas, si cum tuâ istâ æterna gloriâ conferatur, vanitas est & stultitia.

titia. O mea veritas, mea misericordia, mi Deus, beata Trinitas, tibi soli laus, virtus, honor, gloria, in omnem seculorum perpetuitatem, Amen.

CAPVT VIII.

De casibus conscientiae circa nonum Symboli articulum, qui est de Ecclesiâ Catholicâ, & communione Sanctorum.

PRÆCEPTA.

Tentationes circa nonum Symboli Apostolici articulum, respiciunt Ecclesiam Catholicam, & communionem sanctorum.

Circa Ecclesiam Catholicam, quæ est cœtus hominum prædestinatorum ad vitam æternam, quatuor sunt tentationes. Prima est de notis Ecclesiæ, secunda de ipsius conseruatione, tertia de ipsius felicitate, quarta denique de notis æternæ electionis. Nam homo tentatus hic primò dubitat an sit in verâ Christi Ecclesiâ: deinde angitur animo, an Ecclesia etiam sit duratura inter tot persecutiones: tertio offenditur calamitatibus Ecclesiæ: quartò disputat, an ipse quoque sit in numero prædestinatorum ad vitam æternam.

Circa communionem sanctorum est tentatio imperfectionis siue doloris & contemptus.

Tentatio imperfectionis circa communionem sanctorum est, quòd homo tentatus sentit in corde suo duritiem, ita vt non afficiatur miseriâ suorum fratrum.

Tentatio contemptus est, quâ homo tentatus flocci facit communionem sanctorum, quòd nihil inde vtilitatis percipere se putet.

REGVLÆ.

Prima questio conscientiae de Ecclesiâ, quam sit vera Christi Ecclesiâ?

I. Vera Christi Ecclesia est, in quâ sonat verbum Legis & Euangelii, & in qua locum habet administratio Baptismi & S. Cœnæ.

Deus Opt. Max. omni tempore sibi collegit aliquem cœtum, in quo sonaret Euangelium de Iesu Christo, vti videre est ex praxi Veteris & Noui Testamenti. Sed quia Diabolus solet zizania serere inter triticum cœlestis agricolæ, oportet hominem Christianum sollicitè cogitare, quomodo cœtus verè Christiani ab hypocritis discerni queant. Neque enim conscientia potest in tuto esse, nisi persuasa sit se in illo viuere cœtu, qui Deo placeat. Duæ autem hîc sunt notæ prorsus infallibiles: videl. pura verbi Dei prædicatio, & legitima Sacramentorum à Deo institutorum administratio. Ecclesia enim est sponsa Christi, quæ à sponso suo accipit literas sponsalicias, & sigillum quo literæ obsignantur. Literæ sponsalitiæ sunt Lex & Euangelium. Sigilla sunt Baptismus & sacra Cœna. Summa Legis est: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex totâ animâ tuâ, & ex totâ*

ex totâ cogitatione tuâ. Iſtud eſt primum & magnum mandatum. Secundum autem ſimile eſt huius, Diliges proximum tuum vt teipſum. Ab iſtis duobus mandatis tota lex & Prophetæ pendent, Matth. 22. verſ. 37. 38. 39. 40. Plenior huius ſummæ expoſitio eſt in Decalogo. Summa Euangelii eſt Iohan. 3. verſ. 16. Ita Deus dilexit mundum, vt Filium ſuum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eum, non pereat, ſed habeat vitam æternam. Et breuius adhuc in illo dicto 1. Iohan. 1. verſ. 7. Sanguis IESV Chriſti purgat nos ab omni peccato. Quæ brevis ſententiâ eſt ſymbolum & teſſera Chriſtianorum. Baptiſmus eſt ſigillum ſpiritualis noſtræ inſitionis & generationis, qua ſimus filii Dei. Sacra Cœna eſt ſigillum ſpiritualis noſtræ confirmationis & nutritionis, quâ pergimus eſſe filii Dei. His ita poſitis, oportet vt homo Chriſtianus hunc in modum ratiocinetur: Quicumque eſt in tali cœtu, qui retinet incorruptam Legis & Euangelii prædicationem, legitimamque Baptiſmi & ſacræ Cœnæ adminiſtrationem, iſ eſt in verâ Chriſti Eccleſiâ. Atqui ego per Dei gratiam dego in huiusmodi cœtu. Ergo ſum in verâ Chriſti Eccleſiâ. Sed, inquis, vnde poſſum ſcire verbum Dei incorruptè prædicari, & ſacramenta rectè adminiſtrari? Reſp. Quicumque cœtus retinet ſex capita religionis Chriſtianæ, putâ Symbolum Apoſtolicum, Decalogum, Orationem Dominicam, Inſtitutionem Baptiſmi & ſacræ Cœnæ, & Diſciplinam eccleſiaſticam, ita vt illis nihil addat, nihil demat, ſed ea interpreteretur quemadmodum analogia fidei poſtulat, id eſt ita, vt vnus capitis explicatio non pugnet cum explicatione alterius capitis, ſed vt ſit elegâs conſenſus, in quo nihil aliud ſpectetur quàm gloria Dei & IESV Chriſti; ille, inquam, cœtus eſt Eccleſia vera. Rurſus, inquis: Etiam hypocritæ poſſunt hæc talia præſtare. Reſp. Sanè in Eccleſiâ particulari etiam ſunt hypocritæ, quemadmodum in agro ſunt zizania permixta tritico, & in ſagenâ piſces boni & mali, & in conuiuiſio conuiuæ induti vel non induti veſtem nuptialem. Hoc itaque non offendet te, ſi videas in Eccleſiâ particulari multos eſſe hypocritas, qui præſe ferant fidem & interim malè viuant. Tu da operam, vt in illo cœtu, qui duab. his notis, verbi prædicatione & ſacramentorum adminiſtratione eſt inſignis, vt, inquam, in illo cœtu viuas, & ita viuas, vt vita reſpondeat doctrinæ. Ita enim eris membrum Eccleſiæ Catholicæ, quæ eſt ſancta, id eſt, cuius notæ ſunt fides, ſpes & charitas.

II. Vera Chriſti Eccleſia in his terris militans tam diu erit, quam diu mundus erit, & vſque ad initium mille annorum Apoc. 20. inter varias preſſuras florebit vt lilium inter ſpinas.

*Secundâ
quaſtio con-
ſcientia de
Eccleſiâ; i-
pſius videli-
duratione.*

Hanc regulam confirmat Scriptura & praxis omnium temporum.

Nam

Nam Scriptura docet, verbum Dei manere in æternum. *Esa. 40. v. 6. & 1. Pet. v. 25.* & Deum in cœlis ridere ac subfannare illos, qui contra Christum aliquid machinantur. *Pf. 2.* & denique Ecclesiam esse fundatam super petram Christum, aduersus quam portæ inferorum non sint prævalituræ *Matth. 16. v. 18.* Deinde praxis omnium temporum tum in Veteri, tum in Nouo Testamento confirmat, Deum semper habuisse populum dilectum, cui sua eloquia crediderit. Vide quæ hanc in sententiam supra diximus ad casus conscientie de prouidentia: quæque iam iam dicemus ad sequentem casum.

Tertia quaestio conscientie de Ecclesia; ipsius videlicet felicitate.

III. Ecclesia Dei est domus spiritualis: ac proinde ipsius felicitatem non oportet metiri pompâ externâ, sed priuilegiis cœlestibus.

Si te offendat crux Ecclesiæ, cogita hoc esse vexillum & insigne ipsius, quo tantum abest ut Ecclesia infelix reddatur, ut è contrario in hac parte suam felicitatem positam esse sciat & gloriatur. Nam omnes illi, qui sunt vera Christi membra, tollunt crucem suam, *Sie nehmen gleichsam auff ihren Hals einen Galgen:* imitati hanc in parte Christum ducem suum, ut capite præcedente pluribus diximus. Deinde mundi felicitas non est vera, quia est caduca, & ita comparata, ut plus habeat miseriæ, quàm solidæ beatitatis, ut supra in descriptione mundi vidimus. Tertiò vera & sincera Ecclesiæ felicitas sita est in sequentibus. Ecclesia est dilecta Christi sponsa, & ipsius corpus Spiritu eius animatum, quem Spiritum qui non habet, non est Christi, sed Diaboli. Est velut arca Noe; extra quam qui sunt, diluuiò æternæ ignominie absorbentur. Est mater spiritualis: quam matrem qui non habet in terris, nec Deum habet Patrem in cœlis. Est veluti terra Gosen; in quâ remanebat lux, cum Egyptii densissimis inuoluerentur tenebris. Ecclesia est mater, virgo, & sponsa simul. Mater est; quia Deo quotidie spirituales gignit filios. Virgo est; quia à Diaboli & mundi se integram seruat amplexibus. Sponsa est; quia Christus eam sibi desponsauit fœdere sempiterno, eique arrham dedit Spiritus. Ecclesia est naui illa, quæ Christum & discipulos eius vehit, ac ad portum felicitatis æternæ tandem perducit. Nauigat Ecclesia, instructa fidei gubernaculo, habens Deum gubernatorem, angelos remiges, portans choros omnium sanctorum. Malus in hac naui est arbor crucis siue tribulationis, in quâ per Euangelicæ fidei vela suspensa flante Spiritu sancto illa ad portum æternæ felicitatis deducitur. Ecclesia porro est horrus in quo variorum herbarum odoriferarum, & arborum fructiferarum cōspiciuntur. Erecta est in medio ipsius arbor crucis Christi, seu arbor vitæ Christus: & arbor scientiæ boni & mali, decalogus. Ecclesia est vinea illa, quam Deus in agro huius mundi

mundi plantauit, sanguine suo rigauit, sepem angelicæ protectionis circumdedit, torcular passionis siue crucis in eâ extruxit, lapides & offendicula ex ipsâ sustulit. Ecclesia est mulier amicta sole, id est iustitiâ Christi; calcans lunam sub pedibus suis, id est omnia mundana, quæ multifariis mutationibus obnoxia sunt, despiciens. Considera summam hanc Ecclesiæ dignitatem & felicitatem, anima mea, & debitas Deo tuo gratias age. Da etiam operam sedulo, vt hanc Ecclesiæ dignitatem penitiùs cognoscas. Magna enim licet sint Dei beneficia in Ecclesiâ: non tamen ea omnibus sunt obuia. Est hortus conclusus & fons signatus. Nemo pulchritudinem horti conclusi videt, nisi qui in eo est. Nigra est exterius hæc sponsa Christi, sed formosa interius. Naui hæc variis persecutionum concutitur tempestatibus. Vineam hæc ligata erigitur, & recisa augetur. Mulieri huic draco infernalis multis modis insidiatur. Ecclesia est pulchrum lilium, sed inter spinas. Hortus hic est pulcherrimus, sed non est fertilis, nisi Aquilo tribulationum eum perflet. Tunc enim fluunt aromaticius. Ecclesia est Dei filia, mundo exosa, cœlestem expectans hæreditatem, ac proinde in hoc immundo mundo exulans & peregrinans, fortis in silentio, & vincens in fortitudine. Est mater spiritualis, & cogitur cum MARIA stare sub cruce. Est palma; quia sub pondere tribulationum magis magisque crescit, & vires acquirit eundo. O magnam Ecclesiæ felicitatem & dignitatem! O itaque felices illos, qui sunt in Ecclesiâ! Cogita, deuota anima, hanc Ecclesiæ dignitatem, & caue quidquam indignum eâ committas. Mater est Ecclesia: caue igitur ipsius vocem contēnas. Mater est: semper igitur ab ipsius pendere debes vberibus, quæ sunt verbum & sacramenta. Virgo est Ecclesia. Si ergo verus es filius huius virginis, vide ne virginea membra prostituas, & cum Diabolo per peccata scorteris: vide vt abstineas à mundi complexibus. Ecclesia est sponsa Christi. Caue igitur ne Satanæ adhæreas, & arrham sponsæ datam amittas. Assiduis ora precibus, vt sponsus properet, & ad cœlestes nuptias introducat. Veheris in naui. Vide ne in mundi mare te præcipites, antequam ad portum peruenias. Veheris in naui. Precare igitur, ne tempestatibus afflictionum, & fluctibus tentationum absorbearis. In vineam Domini vocatus es. Vide vt strenuè labores: abiice inutilia farmēta, infrugifera carnis opera. Palmes es in verâ vite Christo. Vide vt in eo maneas, & fructum feras multum. Induisti Christum, solem illum iustitiæ, per veram fidem. Vide vt lunam, id est, omnia terrena sub pedibus calces, & respectu bonorum æternorum parui æstimes. Ita Christus, qui te introduxit in Ecclesiam militantem, deducet aliquando etiam ad triumphantem. Sed paulò fusius persequamur priuilegia ciuium illorum,

R

qui

qui sunt in ciuitate Dei, hoc est in Ecclesiâ. Catalogus istorum priuile-
giorum hic est.

Christianus

Sexaginta
priuilegia
Christianorum.

1. *Est discipulus Christi*, quo non est maior doctor, siue spectes scientiam, siue beneuolentiam: quæ duo commendant magistrum.

2. *Est religiosus*, hoc est, rectè de Deo sentit, & Deum rectè cognitum rectè colit.

3. *Habet nomen gloriosum*. Appellatur enim Christianus à Filio Dei Iesv Christo: cui insitus est, & cum quo communionem habet in vitâ & in morte.

4. *Est vnctionis Christi particeps*, ac proinde est propheta, sacerdos & rex. *Propheta*; quia cognoscit siue discit voluntatem Dei, eandemque alios docet. *Sacerdos*; quia Deo offert spiritum contritum, & sacrificium laudis atque eleemosynæ. *Rex*; quia vincit Diabolum, carnem & mundum, in hac vitâ militando bonam militiam, & post hanc vitam reportando coronam iustitiæ.

5. *Omnibus cælitibus est gratus*: videlicet Deo Patri, Filio & Spiritui sancto; bonis item angelis & beatis animabus. E contrario autem Christianus mundo & Diabolo est exosus. Quâ de re *Tertullianus cap. 3. apologi* ait: Odiosissimum est sine causâ hoc nomen. Bonus vir Caius Scius: sed malus tantum quod Christianus. Nomen, non crimen in nobis damnatur.

6. *Est felix*, siue ευδαιμων, siue ευπραγαιων, siue ἀπαραιτων spectes. Nam primo in vitâ præditus est fide per charitatem efficace: ac proinde piè viuit erga Deum, temperanter erga seipsum, iustè erga proximum. Ideo abnegat seipsum, crucem suam tollit, & imitatur Christum, vti Saluator præscripsit in generali illâ regulâ *Luc. 9.* Si quis vult me sequi, abneget semetipsum, & tollat crucem suam quotidie, & sequatur me. *Abnegare* hic est, suo arbitrio, sibi toti, & omnibus animi sui motibus renuntiare, & se alterius voluntati & potestati tradere, ac veluti resignare. Sic Christianus studet abnegare se totum, suam videlicet intelligentiam, propriam voluntatem, affectiones animi, amorem sui & mundi; & renuntiare omnibus vitiis, putâ iniustitiæ, superbiam, auaritiæ: idque facit adhibitis sanctis precibus, officii sui piâ meditatione, mundi contemptu, & assiduâ disciplinæ consuetudine. *Tollere crucem suam* est patienti animo ferre paternas Dei castigationes, siue illæ sint communes, vt molestus labor, anxia sollicitudo, dolor, lassitudo, fames, bellum, morbi & mors: siue peculiæ, vt exilium, naufragium, melancholiæ morbus. *Tollere*, inquam, *crucem*, est onus sibi à Deo destinatum libenti & alacri animo suscipere. Oportet autem vt tollat quisque suam crucem, id est eam, quam Deus immittit. Et hoc

facere

facere oportet *quotidie*; quia quilibet ferme dies est dies crucis, putà vel tentationis, vel famis, vel belli, vel morbi, vel pestis, vel martyrii, vel calamitatis; & quis omnia calamitatum genera percurrat? Ceterum Christianus suam crucem tollit precando & patientià se armando. Precatur enim Deum, vt sufficiat ille vires, ne succumbat oneri. Deinde patientià se munit, quando cogitat Dei iustitiam, Christi passionem, suum peccatum, Dei misericordiam, & cœlorum gloriam. *Sequi Christum est* ingredi viam salutis, in eâ progredi, & tandem ad metam peruenire. Ingreditur autem Christianus viam salutis, dum illam quærit siue cognoscit ex verbo Dei, & cognitam tenet atque obseruat. Progreditur in illâ, retinendo fidem & bonam conscientiam, ita vt Christum imitetur, orando Deum & ipsum glorificando, studendo humilitati, beneficentiæ, veracitati, placabilitati, honestæ conuersationi in vestitu, incessu, gestu, sermone, &c. Tandem peruenit ad metam, quæ est patria & vita cœlestis. *Deinde mors hominis Christiani* est pretiosa, sancta & beata in conspectu Dei. Morse enim illi est via ad cœlum, æternæ vitæ nuntia, liberatio ab omni miseriâ, accessus ad æternam felicitatem, abitus & collectio ad patres suos, requies à labore, somnus, depositio tabernaculi, emigratio ex hospitio corporis, traiectio ex mari ad portum, ostium vitæ, portus quietis, victoriæ consummatio, porta gloriæ, ianua vitæ, & deniq; lucrum. Sed quomodo est beata mors hominis Christiani? Quia, inquam, ille ad mortem rectè se præparat, & in agone mortis superat hostem per fidem in Christum. *Deniq;* felicem mortem sequitur *felix immortalitas* in alterâ vitâ.

7. *Ab æterno est præcognitus, & in adoptionem filiorum Dei accitus, Ephes. 1. 1. Pet. 1.* Gloria hominum est ab oraculis & signis natiuitatem præcedentibus laudari. Gloria itaque hominis Christiani est, tam insignibus præfagiis ornari, quòd ab æterno prædestinatus sit ad vitam.

8. *Ab æterno diligitur à Deo in æternum.* Nam Pater ab æterno ita nos dilexit, vt decreuerit nobis dare Filium, *Iohan. 3.*

9. *Nascitur ex Deo.* Cuius natiuitatis admiranda est ratio. Nam pater hominis Christiani est Deus in Christo: mater est Ecclesia, fœcunda Christi sponsa, eaque virgo semen, ex quo generatur, est verbum Spiritu Dei fœcundatum.

10. *Ad diuinum & supernaturalem statum euahitur.* Nam postquam est re-genitus, fit diuinæ particeps naturæ, & ex mundano fit diuinus, ex terrestri cœlestis, ex maledicto benedictus. *2. Pet. 1.*

11. *Videt natalem suum maximo cœlorum gaudio celebrari.* Nam angeli assistunt natiuitati hominis Christiani, ei obstetricantur, nascentem suscipiunt, diuinis gratiæ pannis inuoluunt, in cunis collocant, vagientem consolantur, à maleficio custodiunt.

12. *Vere sit nobilis.* Est enim genere diuinus Act. 17. est ciuis sanctorum, domesticus Dei, Dei filius, frater Christi, conseruus angelorum. Quis a. mabò hunc non appellet nobilem?

13. *Praditus est summis ornamentis virtutis & honoris.* Est enim ornatus scientiâ, qua Deus cognoscitur: fiduciâ, qua in Christum creditur: & obedientiâ, qua Christi mandata seruantur. Hinc Ignatius bonos Christianos vocat θεοφόρους, χρυσοφόρους & πνευματοφόρους q.d. Deiferos, Christi-feros & Spiritiferos.

14. *Titulus maximis insignitus.* Est enim Dominus, qui sibi, mundo & Diabolo imperat. Est dux, qui vincit carnem, mundum & Satanam. Est princeps cœli, quia Dei filius & hæres vitæ æternæ. Est rex, vnctus oleo lætitiæ. Est sacerdos, quia offert Deo seipsum hostiam viuam. Est reuerendissimus, quia est templum Spiritus sancti. Est serenissimus, quia mundatus est sanguine Christi, & Spiritu Dei illuminatus.

15. *Est imago Dei instaurata.* Finge tibi pictorem aliquem formâ & arte insignem, qui tres tabulas conficiat, in quibus seipsum depingat: in quarum primâ solùm sua vestigia exprimat: in alterâ se totum adumbret atq; delineet: in tertiâ se integrum viuis coloribus & quasi alterum exprimat. Ex his secunda meliùs quàm prima, & tertia multò meliùs quàm secunda repræsentat artificem. Primæ picturæ creaturas non intelligentes, secundæ homines fide & pietate carentes, tertiæ homines electos similes dicito. His enim reddit Christus imaginem Dei cum auctario.

16. *Est pulcherrima & dilectissima CHRISTI sponsa.* Nam CHRISTVS hominis Christiani animam, quæ fornicata est cum dæmone, ad se reuocat & sibi iungit sancto connubio. Jer. 3. Hos. 3. Hæc sponsa est regina, quia maritus ipsius est Rex Opt. Max.

17. *Est viuum tabernaculum & templum viuientis Dei.* 1. Cor. 6. & 2. Cor. 6. Nam tota Trinitas venit ad eum, & mansionem facit apud ipsum. Ioh. 14. O egregium sacrarium!

18. *Est thesaurus inestimabilis.* Tantus enim est ipsius valor, quantum est sanguinis Christi pretium. 1. Petr. 1.

19. *Est quasi sol quidam in mundo.* Est enim filius lucis. Prouerb. 4. 1. Thessalon. 1.

20. *Eius animo nihil in mundo est maius.* Rebus enim humanis veluti conculcatis super cœlos ascendit, & totus ad cœlestia conuersus affectat æterna.

21. *Est excelsior mundano rege.* Habet enim regnum Dei intra se, cum reges huius mundi habeant regnum suum extra se. Ille habet purpuram incorruptibilem absque periculo amissionis, hi habent purpuram corrupti-

ruptibilem, quæ cum labore acquiritur, cum timore retinetur, & cum animæ detrimento sæpius amittitur.

22. *Habet creaturas sibi addictas.* Nam iis qui sunt in Christo IESU, creaturæ non nocent, sed seruiunt. *Esa. 43.* etiam ipsi sancti angeli. *Hebr. 1.*

23. *Est finis propter quem mundus factus est & conseruatur.* Nam si nulli pii essent, mundus non esset.

24. *Est monarcha mundi:* scilicet in Christo adoptatus. Iudicabit enim mundum cum Christo. Et Christianus est hæres Dei & cohæres Christi. Pater proprio Filio non pepercit, sed pro omnibus tradidit illum: quomodo non omnia etiam nobis cum illo donaret? In quibus verbis considera largitorem, perpende rem donatam, & aspice eum cui donatur. En hic triplex ius. Primum dat filialis adoptio: secundum, triumphalis debellatio: tertium, redamationis vicissitudo.

25. *Est felix.* Nam Christiano cuncta feliciter succedunt, non ex voto carnis, sed ex sensu fidei. Hinc iustus est tanquam arbor fructificans ad ripas aquarum, cuius folium non decidit, & quidquid facit, prosperatur. *Psal. 1.*

26. *Est omni honorum genere dignus.* Quis enim non honoret illum, quem Deus honorat?

27. *Est doctor doctissimus.* Nam docet facienda, & docet faciendum. Hic verò censetur optimus doctor, qui hæc duo coniungit.

28. *Solus est sapiens.* Nam præditus est sapientiâ illâ, quæ est ex supernis.

29. *Solus est prudens.* Nam salutem animæ anteponebat saluti corporis, aurum nempe crepundiis.

30. *Solus est fortis.* Nam pro Christo & eius causâ nihil non ferre paratus est.

31. *Solus est potens.* Nam omnia potest in eo, qui ipsum confortat, Christo. *Phil. 3.* Nihil potest illum separare à dilectione Dei, quæ est in Christo Iesu. *Rom. 8.*

32. *Reportat victoriam gloriosissimam.* Vincit enim seipsum: quod vincendum generatim indicatur omnium difficillimum & præstantissimum.

33. *Est impavidus:* quia nihil timet nisi Deum & peccatum.

34. *Patiendo vincit omnia.* Nam omnes sanctos patientia fecit illustres in Christo. Per patientiam Christianus iura Dei tuetur, fidem munit, pacem gubernat, dilectionem promouet, humilitatem instruit, carnem regit, spiritum seruat, linguam frænât, manum continet, tentationes conculcat, scandala pellit, pauperem consolatur, diuitem temperat, infirmum non deiicit, valentem non consumit, fidelem delectat, infidelem inuitat. Victrix denique Christianorum patientia triumphat.

35. *Est mansuetissimus & humillimus.* Neminem enim despicit, nemini se præfert, omnibus se subiicit, omnes amplectitur, honorat, iuvat; gaudet in contumeliâ, in rebus aduersis Deum laudat, iratos suauitate mitigat.

36. *In largiendo est magnificus.* Aperit enim manum suam, neque contrahit cor suum. Nempe Deum imitatur, qui pluit super iustos & iniustos.

37. *Sua bona tuetur & conseruat sanctâ frugalitate.* Didicit enim ita exercere liberalitatem, vt fugiat prodigalitatem.

38. *Habet animam castam corpusque mundum.* Est enim lotus sanguine Christi, & magis magisque aspirat ad munditiam spiritualem.

39. *Iustitia studet.* Nam Deus ipsum ducit per vias iustitiæ.

40. *Solus viuunt fide.* Nam fides ipsius est lumen cum splendore, lucerna cum oleo, pupilla cum visione, auris cum auditu, arbor cum fructu. Fide duce Christianus in cælo versatur, gloriam cæli gustat, Deum ob oculos habet. Fide tanquam lumine ambulat, tanquam oculo videt, tanquam aure audit, tanquam cingulo se munit, tanquam brachio pugnat, tanquam manu apprehendit, & tanquam lucernâ quærit Christum.

41. *Solus spe certâ fulcitur.* Tantum enim spei est in ipso, vt dicat de Deo: Etiam si occiderit me, in eo tamen sperabo.

42. *Solus charitatis ardore fulget in Deum & homines.* Nam Deum qui est supra ipsum, amat supra se; & proximum, qui est iuxta ipsum, amat iuxta & secundum se.

43. *Solus verâ pace fruitur.* Nam Christus est pax eius.

44. *Solus vero gaudio & voluptate fruitur.* Prægustat enim gaudium vite æternæ.

45. *Viuunt sine solitudine ethnica.* Pendet enim totus à Dei paternâ curâ, & iactat curam suam in Dominum.

46. *Solus est verè diues.* Nam Pater ipsius est Deus; hæreditas, ipsa beatitudo; domus, paradysus; cibus & potus, Christus; vestis, iustitia Christi.

47. *Est decus vrbis & orbis.* Nam piorum causâ quidquid est in hac vitâ commoditatis & vtilitatis, à Deo conceditur mundo. *Leuit. 26.* Sic pietas Iacobi auxit rem Labani: Ioseph suâ pietate amplificauit regnum Pharaonis: iusto Lotho commorante Sodomæ non est exusta ciuitas.

48. *Habet Deum protectorem, vindicem & iudicem.* Hic enim capillos iustorum numerat, illos tanquam pupillam oculi conseruat, & curam ipsorum sanctis angelis mandat.

49. *Nascitur & educatur in rep. qua nulla est clarior & magnificentior.* videlicet in

in Ecclesiâ, quæ est ciuitas Dei antiquissima, nobilissima, amplissima, firmissima.

50. *Gaudet Dei & sanctorum consuetudine.* Nam non abit in viâ peccatorum, sed lege lehouæ delectatur, versatur cum pijs, euoluit pios libros, fundit deuotas preces.

51. *Est verè liber;* quia seruire Deo libertas est. Christianus itaque verè est liber: quia dum seruit Deo, liber est à carne, mundo & Satanâ. Non facit voluntatem creaturæ, sed creatoris, cui seruire, est regnare.

52. *Est Dei amicus, familiaris & domesticus.* Idem enim est velle & nolle Dei & Christiani: quâ in re consistit *ἐντελέχεια* amicitia.

53. *Eius vota & dona sunt Deo gratissima.* Et si enim Deus illis non indiget, affectum tamen vehementer probat.

54. *Donatur iure ciuitatis Dei:* quod ius positum est in eo, vt pii habeant vniõnem & communionem cum Christo, angelis, & inter sese.

55. *Non moritur;* quia mors ipsi est transitus à corruptione ad incorruptibilem statum, à mortalitate ad immortalitatem, à perturbatione ad quietem & tranquillitatem, à pugná ad triumphum, à sudore ad præmium, à breui vitâ ad æternam vitam.

56. *Est miles victoriosus.* Nam vniuersa ipsius vita est militia super terram. Insignia militiæ accipit à Christo crucem & patientiam: arma, fidem & bonam conscientiam. Tollit crucem suam, & sequitur Christum ducem. Cum Christo tollit, cum Christo portat, cum Christo orat, cum Christo maledictis incessitur, cum Christo crucifigitur, cum Christo moritur, cum Christo resurgit & triumphat.

57. *Est hæres vita æterna.* Nam quia est filius Dei, est hæres Dei, & cohæres Christi.

58. *Est beatus super omnia:* quia est pauper spiritu; est mundo corde; est furit & sitit iustitiam; est pacificus; & denique habet remissionem peccatorum.

59. *Post hanc vitam summa coronatur gloria.* Nam è vestigio deducitur in cœlestem Hierosolymam, vbi Pater creator, Filius redemptor, & Spiritus sanctificator eius, honorificè ipsum excipiunt & super omnia bona constituunt, iustitiæ coronam ipsi tribuunt, in throno cum Christo ipsum collocant, & ad nuptias Agni deducunt.

60. *Infinito in cœlis gaudio perfruitur.* Gaudet enim dum videt supra se Deum, infra se Diabolum & reprobos homines, intra se regnum Dei, extra se conciuēs cœlorum, sanctos angelos & homines.

Atque hæc sunt priuilegia Christianorum. Frequens illorum meditatio nobis adferre debet solidam consolationem, & simul nos impellere,

lere, vt viuamus vitam Christiano homine dignam, ne amittamus tanta priuilegia nostro vitio: cùm verum sit illud vulgatum, *Mali non gaudem priuilegiis.*

*Quarta qua-
stio conscien-
tia de Eccle-
sia, circa præ-
destinationem.*

IV. Si velis scire, an sis in numero electorum, examen & disputatio tua procedat à posteriori, non à priori.

Verus Ecclesiæ doctor grauiter ait: Si vis à priori extra limites verbi scruta-
ri profundum prædestinationis, metuendum valde ne cadas in profundum desperatio-
nis. Et in eandem sententiam alius è veteribus inquit: Quoties cogitare vñ de
prædestinatione tuâ, aspice Christum in cruce pendentem, pro peccatis totius mundi
morientem, propter iusticiam nostram resurgentem. Incipe à Christo iacente in præsep-
sic demum recto ord. ne procedet tua de prædestinatione disputatio. Quæ methodus
verè analytica, quâ ab effectis ad causas ascendimus, fundata est in illo
Apostoli. 1. Tim. 2. v. 19. *Solidum stat fundamentum Dei, habens sigillum hoc, Nouit
Dominus eos qui sunt sui: &c.* Abscedat ab iniustitiâ quisquis nominat nomen Iesu. V-
bi Apostolus docet, librum vitæ sigillatum esse à priori & à posteriori, in-
trâ & extrâ. Sigillum à priori hoc est: *Nouit Dominus eos qui sunt sui.* Sigillû
à posteriori hoc est: *Abscedat ab iniustitiâ quisquis nominat nomen Iesu.* Quod si
velimus librum istum legere, prout debemus, oportet vt incipiamus à
posteriori, & sic ratiocinemur: Quicumque abscedunt ab iniustitiâ, illi
sunt scripti in libro vitæ. Atqui ego abscedo ab iniustitiâ. Ergo sum scri-
ptus in libro vitæ. Atque hoc est fundamentum totius huius disputatio-
nis, arduæ sanè & valde momentosæ. Iacto isto fundamento, rem totam
ab ipso capite arcessemus. Quando Diabolus, homicida ille & pater
mendacii inde à principio, te adoritur hoc argumento: Peccatores non
sunt inscripti libro vitæ. Tu es peccator. Ergo. Quando, inquam, archifo-
phista ille sic disputat, tu ita regere: Peccatores pœnitentes sunt scripti in
libro vitæ. Atqui ego sum peccator pœnitens. Ergo sum scriptus in libro
vitæ. Maior probatur inde. Quorum nomina sunt scripta in libro vitæ,
sunt in Christo electi. Iam verò in Christo non sunt nisi peccatores, qui
suum morbum agnoscunt, & ipsum tanquam animæ medicum implo-
rant. Minorem confirmabis hunc in modum. Tria sunt, quæ requirun-
tur à peccatore resipiscente. 1. Ingens dolor coniunctus cum peccati de-
testatione. 2. Esuries Christi cum fide in Christum. 3. Propositum san-
ctè viuendi coniunctum cum conatu mortificationis veteris & viuifi-
cationis noui hominis. Iam subsume: Atqui hæc tria in me per Dei gra-
tiam sentio. Hinc conclude. Sum igitur in numero peccatorum resipi-
scentium. Ceterum oportet vt tria ista distinctè consideres in vocatione,
iustificatione & sanctificatione, vt ab istis veluti gradibus ascendas ad æ-
ternam prædestinationem. Disce igitur instituere triplex examen, quan-
do

do in huius tentationis scholâ exerceris: examen dico vocationis, iustificationis & sanctificationis.

Examen vocationis in Ecclesiam sic institue. *Expende an verbum Dei, per quod vocatus es, recte audiueris & meditatus fueris.* Hic deprehendes, te minime fecisse tuum officium. Nam tria requiruntur ad verbi Dei legitimam tractationem. *Primò* necesse est, vt attentè illud legas & audias, ne sis corpore præsens, animo absens: ne vnâ concione sis contentus per integrū mensem, vel etiam annum. *Deinde* oportet lectum & auditum verbum solidè intelligere, & intellectui memoriæque infigere. *Tertiò* necesse est, vt cor ita sit affectum erga verbum cognitum & intellectum, vt voluntas delectetur & gaudeat vero & bono, quod ibi monstratur, & odio habeat falsum & malum, quod ibi damnatur. Hic verò conscientia tua mille modis te accusabit. Quid igitur hîc respondebis? *Responde per concessionem fiduciarum, hoc est fatere tuum peccatum, sed ita vt illud remissibile & eluibile esse credas.* Non enim adferri potest responsio, quam Diabolus magis oderit hâc ipsâ. Quod quidem diligenter est aduertendum. Solenne enim est huic impuro spiritui, nobis impropere imperfectionem nostram, camque sic exaggerare, vt in desperationis abyssum nos agat præcipites.

Examen iustificationis est, quo peccator tentatus examinat fidem suam, ita vt exploret cor suū, an verè in Christū credat. Vera ista fides deprehenditur tū ex affectibus, tū ex effectibus suis. *Affectus* sunt, qui ex apprehensio per fidem Christo in corde credentis cientur: puta sensus charitatis Dei in corde tuo diffusæ, spes & expectatio vitæ æternæ: amor filialis erga Deū; consolatio & pax conscientiæ; suspiria inenarrabilia; patientia Christiana, per quam in afflictionibus & de illis gloriari possis. *Effectus* sunt bona opera, quæ ex fide promanant: putà pietas, iustitia, gratiarum actio, concordia, beneficentia, fidelitas in vocatione & bona conscientia. Sed hîc rursus deprehendes, nec omnes hos fidei affectus & effectus, nec semper tibi inesse. Verū enim verò bene habet, quod sentis aliquos tibi inesse. Bene habet, quod agnoscis & deploras imperfectionem tuam. Satis est, si habeas scintillam fidei, guttam spei, & igniculum charitatis. Quid verò, si nihil horum sentiam inquis? Ne tum quidem, inquam ego, desperandum est. Nam si nihil horum sentis, & ob id es compuncto animo, mactem mi fili. Hæc enim est ianua & porra ad fidem, dolere ob peccata, & sitire iustitiam Christi.

Examen sanctificationis est, quo peccator tentatus habito examine fidei iustificantis accuratè introspicit in vitam & mores suos, & seipsum odit damnatque, quod non responderit vocationi & iustificationi suæ, adeoque sibi displicet ob innumera peccata, quæ partim in conscientia suâ persentiscit, partim ex paternis Dei castigationibus agnoscit. Hîc rursus

oritur tentatio imperfectionis, quam oportet profligare vt præcedentes, videlicet confessione fiduciariâ, non verò negatione Pharisaicâ & arrogantia meritoriâ, qualis est *Luc. 18.* Diligenter hic scopulus est fugiendus. Fieri enim non potest, vt opera nostra, quantumvis bona, possint esse materia gloriæ coram DEO. Fatere itaque, fili mi, peccata tua cum publicano, & examina cor tuum, an serium quoque in animo tuo habeas propositum, secundum verbum DEI vitam tuam instituendi, vt vita & vocatio tua respondeant fidei. Hæc, hæc est regia via, quâ à notioribus proceditur ad ignota; dum ex vocatione concluditur iustificatio, ex iustificatione sanctificatio, ex sanctificatione æterna prædestinatio ad gloriam: quâ, inquam, ex sensu imperfectionis colligitur dolor, ex dolore displicentia, ex displicentiâ esuries, ex esurie fiducia, ex fiducia propositum sanctè viuendi, ex proposito sanctè viuendi propositum DEI æternum. Ita ab externis ad interna, & ab internis ad æterna fit ascensus. Hic iam est clypeus, anima mea, quem oppones iaculis Satanae ignitis. Hic est modus argumentandi, quem docet Logica tentationum, & contra quem nihil potest archisophista Diabolus. Sed aliquid amplius adferamus hanc in sententiam. 1. *Tria sunt fulcra prædestinationis: misericordia DEI diligentis, meritum Christi patientis, & gratia Spiritus Sancti per euangelium vocantis.* Misericordia DEI est vniuersalis respectu omnium credentium, siue peccatorum resipiscientium. Ita enim DEVS dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam. *Iohan. 3. v. 16.* Meritum Christi similiter est vniuersale respectu credentium, siue peccatorum resipiscientium; quia Christus mortuus est pro suis ouibus, quæ in toto mundo hinc inde sunt dispersæ, *Iohan. 10.* Denique promissiones euangelii etiam sunt vniuersales respectu credentium, siue peccatorum resipiscientium. Ita enim Christus ait *Matth. 11.* Venite ad me omnes, qui laboratis. Et huiusmodi promissiones non sunt simplices, sed iuratæ, & firmatæ solenni illâ Christi formulâ, Amen Amen dico vobis: vt in historiâ euangelicâ videre est. His promissionibus iuratis habe fidem, & cogita illud Tertulliani: O nos felices, quorum causâ DEVS iurat! Sed infelices nos, si DEO iuranti fidem non habemus! 2. *Quatuor sunt potissimum Scriptura dicta, ex quibus circa prædestinationem oboriuntur graues tentationes.* Primum est *Matth. 20.* Multi vocati, pauci electi. Ecce, inquit tentatus, quid iuuat vocatio, cum deest electio? Secundum *Malach. 1.* Iacobum dilexi, Esauum odio habui. Ecce, inquit rursus tentatus: DEVS ab æterno habet hominem odio? Quid ergo iuuat mea fides? quid studium sanctæ vitæ? Tertium est *Exod. 9.* vbi DEVS ad Pharaonem ait: Ad hoc excitaui te vt meam potentiam in te ostendam: Ecce, inquit homo tentatus, Deus excitat & destinat homines ad varias

pœnas, adeoque ad exitium æternum. Huc pertinent loca, ubi Deus dicitur excæcare homines ne videant, & corda indurare, & tradere in sensû reprobû. *Deut. 28. Esa. 6. & alibi.* Quartum est *Exo. 33. & Ro. 9.* Deus miseretur, cuius vult, & indurat, quem vult. Ecce, inquit cor tentatum, quid faciâ? quò me vertam? Deus pro liberrimâ suâ voluntate hominē eligit, vel relinquit in miserîâ. Grauiſſimis his tentationibus ita procedemus obuiâ. *Ad 1.* Omnes vocati, qui suâ miserîâ ex lege agnoscût, ex euangelio Christum quærere ac ſicire discunt, & ex utroq; nouâ obedientiam addiscunt, omnes, inquâ, illi sunt electi. Descende itaq; in te, & examina cor tuum, an scintillam harum rerû in te deprehendas. Si deprehendis, crede iam es in viâ ad vitam æternam. Fieri enim non potest, vt tria ista cadant in hypocritas. Si nondû deprehendis, pulsa fores gratiæ, & ita collige. Petenti dabitur, & pulsanti aperietur. Atqui ego iam peto & pulso. Et ſicut non licet ita concludere: Sol nondum est ortus! E. nunquam erit dies: itaneq; licet in salutis negotio argumentari: Sol iustitiæ, Iesus Christus, mihi nondum est ortus. E nunquam mihi orietur. Si Diabolus huiusmodi paralogiſmum tibi proponat, dic intrepidè: *Apagaſis Satan. Increpet te Dominus.* *Ad 2.* Caue ne in hâc tentatione omnium primò vtaris methodo ſyntheticâ, quæ procedit à priori. Hæc enim tum demum est adhibenda, quando vſus es methodo analyticâ, quâ diximus procedere à poſteriori. Sic igitur ratiocinare. Qui credit in Christum, & in illo ſolo ſuam ſalutem quærît, is est ab æterno electus & Deo dilectus. *Eph. 1.* Atqui ego credô in Christum, & extra ipſum nihil prorsus me eſſe ſentio. Sum igitur electus, & ab æterno dilectus à Deo. *Ad 3.* Deus non indurat eos, qui suâ duritiem deplorant: nò excæcat eos, qui ſuam cæcitatem detestantur: nò tradit in reprobum ſenſum eos, qui ſentiunt ſuos defectus: ſed illos, qui malitioſè ipſius gratiam contemnunt. Hos, inquam, ab æterno decreuit damnare ob peccatum infidelitatis & malitiæ perſeuerantis. *Ad 4.* Voluntas Dei tibi patefacta est in verbo: quòd nempe velit omnes ſaluare, qui credunt in Christum. Et hos decreuit ab æterno eligere, non propter fidem, ſed pro ſuo beneuolò affectu, ex quo fluit fides. 3. Si oboriantur tentationes inde quòd decretum Dei ſit immutabile, oportet duobus modis occurrere Diabolo. Primò quære ex illo, mi frater, in quonam Scripturæ loco Deus iubeat ſcrutari & inquirere ipſius arcana. Deinde quære ex eodem, vbi locorum in Scripturis Deus mandet, vt ideo dubitem de ſalute meâ, quia ipſius decretum ſit immutabile. Hic obtumefcet ille veterator: neque tamen deſiſtet tibi faceſſere negotium. Hic itaque ſume animum, & hunc in modum ipſi loquere. Certò noui, has cogitationes mihi ſuggeri à prauitate tuâ, Satan. Deus enim non vult nos ſcrutari maiestatem, ne ab ipſâ opprimamur. *Proverb. 25.* Tu verò, impure

Spiritus, cordi meo facis ægrè, vt hoc modo à me impetres, vt fiam hostis DEI. Ah falleris, & longissimè falleris, imprudens & impudens sophista. Non enim sic didici ratiocinari à Christo: Decretum DEI est immutabile: Ergo dubita de tui electione: sed ita: Decretum DEI est immutabile. Ergo non possum excidere gratiâ DEI. Sed, inquit, Satan, vnde scis te esse in gratiâ DEI? vnde scis tuum nomen esse scriptum in cælo? Hoc, inquam ego, scio ex euangelio, & ex testimonio Spiritus Sancti, qui loquitur mihi in corde meo. Parum certè versatus es, improbe sophista, in S. literis. Quid enim? Annon euangelium nobis ponit ob oculos Iesum Christum, in quo tanquam in lucidissimo speculo videamus amorem DEI, quantus ille sit erga illos, qui in solo Christo quærunt suam salutem? Hic almus Seruator est mea consolatio: hic est, quem Pater iubet habere pro eo, in quo simus electi: hic est thronus gratiæ, quem oportet cōsecrēdere, si velimus cor & voluntatem DEI erga nos cognoscere. Apage itaq; Satan, qui hoc speculum prædestinationis & hunc gratiæ thronum ex oculis cordeque meo vis euellere atque improbo ausu abripere. Nihil agis, serpens antique, hoc tuo morsu igneo. Non enim per DEI gratiam à me impetrabis, vt oculos auertam ab æneo illo serpente, qui morsus tuos igneos solus per sanat. Quid quid tandem in medium adferas, hanc dulcissimâ Musicâ ego abiectus Dauid te impotentem & inquietum Saulem obtundam, & hanc viliissimâ fundâ te minacem Goliathum proster nam: *Sanguis Iesu Christi purgat me ab omni peccato.* Hic esto processus, anima mea, hæc esto legitima ars disputandi de arcano prædestinationis. Quoties igitur disputare aut cogitare vis vel cogeris de prædestinatione tuâ, aspice Christum in cruce pendentem, & incipe à fide tuâ infirmâ vt peruenias ad decretum DEI firmissimum: quod factum est in Christo, in quo tu es per fidem. Sic ergo ratiocinare. Qui habet fidem, habet Christum. Qui habet Christum, habet omnia, & proinde est in numero electorum. Si ergo firmâ cordis fiduciâ adhæres Christo, ne dubita te ab æterno esse electum à DEO. Extra Christum DEVS est ignis consumens. Caue ergo huic igni appropinques, ne consumaris. Extra Christi satisfactionem lex omnes accusat & damnat. Caue ergo ne ex lege prædestinationis mysterium haurias. Non inquire in omnes diuinorum consiliorum rationes. Acquiesce in iis, quæ Deus tibi reuelauit. Ne mentem tuam sollicitam habeant ea, quæ Deus in impiis & circa illos agit. Noueris iustificationem factam in tempore esse speculum electionis factæ sine tempore. Agnosce ex Lege iram Dei propter peccata, & pœnitentiam. Agnosce ex Euangelio Dei misericordiam propter Christum, indeque discere fidem in Christum. Agnosce fidei naturam, & ostende eam per conuersationem piâ, quæ exhilaret Deum, angelos bonos, tuam conscientiam & con-

fratres.

fratres tuos in Christo. Agnosce in cruce castigationem Dei paternam, & illam sustine per patientiam. Tunc demum incipe tractare prædicationis doctrinam. Sanè non conuenit, vt alphabetarius velit conficere demonstrationem à priori. Disce primò alphabetum Christianismi, & postea disere de mysteriis. Agnosce tuam miseriam & Dei misericordiam, quæ tanta est quantus est ipse, ac proinde infinitis modis maior quàm tua miseria. Nam quando nondum eras decreuit Deus misericordiam suam tibi exhibere in tempore, vocando scilicet in Ecclesiam, in illâ te instruendo, viam ad salutem tibi monstrando, Christum exhibendo. Hic te ignorantem instruit, te errantem reducit, te peccantem corrigit, te cadentem erigit, te stantem tenet, te euntem ducit, te venientem suscipit. Ah quoties adfuit tibi longanimitas Dei in expectando, & facilitas in condonando! Misericordia Dei præcedit te: firmiter spera, quòd etiam subsequetur. Præcedit te misericordia medici, vt saneris: subsequetur etiam, vt glorificeris. Præcedit te, vt piè viuas: subsequetur etiam, vt æternum viuas. Quis toties tibi labenti supposuit manum? quis nisi Dominus? Confide ergo in posterum in Dei misericordiâ, etiam tum quando castigat te: etiam tum, quando in infernum desperationis te videtur relegare. Oportet enim, vt qui vult cum Christo ascendere in cælum, prius cum eo descendat in infernum. Hic profectò experiris dolores infernales, quando Diabolus tibi obiicit, te non esse scriptum in libro vitæ, sed in libro mortis. Hic quid facias? Cogita non solum hunc esse librum vitæ, quòd Deus ab æterno elegerit homines: sed firmiter tibi persuade, etiam Christum esse librum vitæ. Hunc primo inspicere, non autem ordine inuerso librum decreti. Cogita insuper, anima mea, quòd à Deo electi sumus, vt simus sancti. In quibus ergo est studium sanctæ vitæ, ad illos pertinet liber vitæ: in quibus est mortificationis carnis studium, ad illos pertinet electionis beneficium: in quibus est viuificationis spiritus officium, ad illos pertinet æternæ dilectionis refrigerium. O anima mea, electi sumus in Christo! In Christo sumus per fidem. Fides exserit se per dilectionem. Vbi ergo est dilectio, ibi est electio. Hic enim sorites, hæc catena est salutis aurea: Vbi est dilectio, ibi fides: Vbi fides, ibi Christus: Vbi Christus, ibi electio. Ergo vbi est dilectio, ibi est electio. Nec refert, quòd fides tua est infirma, & dilectio imperfecta. Nam hic est fructus electionis, sentire imperfectionem, & sitire perfectionem: nolle iniustitiam, & velle iustitiam. Tu itaque, ô Domine, qui dedisti velle, da etiam perficere!

V. Tentatio circa communionem sanctorum profligatur seriâ meditatione corporis mystici, quod est Ecclesia.

*Quæstiones
conscientia
circa com-
munionem
Sanctorum*

Sancti, hoc est, omnes qui ab æterno sunt electi, & in tempore Christo infiti, habent communia bona, vnum Deum Patrem creatorem & conseruatorem: vnum Deum Filium redemptorem, qui se sanctis suis vnuit in fide & veritate, misericorditer ab iis accepto peccato, quod ipsi commiserant, & morte seu pœnâ, quæ ipsis patienda erat, vicissim verò datâ dote iustitiæ & vitæ æternæ. Porro sancti Dei filii habent vnum & communem Spiritum sanctum, qui illos à malo abstractos sanctificat ad vitam æternam. Habent eandem matrem Ecclesiam, eandem remissionem peccatorum, carnis resurrectionem, & vitam æternam: idem Euangelium & eandem legem: eadem sigilla siue sacramenta: eandem denique crucem. Magna profectò hæc est communio: quam qui contemnunt, sic habeant. Communio sanctorum in eo est sita, quod singuli electi Christo capiti suo per fidem sunt infiti, cæterisque corporis illius membris arctissimè per Spiritum vniti. Vnde consequitur, singulos credentes participare omnibus Christi beneficiis ad salutem necessariis, vt sunt iustificatio, sanctificatio & glorificatio. Hæc igitur communio est inter Deum & hominem, inter sanctos angelos & homines electos, inter sanctos homines in cælis & sanctos homines in terris, seu inter Ecclesiam triumphantem & militantem, denique inter omnes ciues Ecclesiæ militantis. Cogita nunc, anima mea; num possit esse communio magis augusta & sublimis. Cogita, an nihil inde vtilitatis ad te redundet. Sanè si in Republic. qui sunt eiusdem societatis membra, gaudent iisdem bonis & priuilegiis, multò magis in Republic. illâ Israelis omnes & singuli conciuies gaudebunt sexaginta illis priuilegiis Christianorum, de quibus paulò ante. Hæc & similia si quis attentè perpendat, facillè profligabit *tentationem contemptus* circa communionem sanctorum. Quod attinet ad *tentationem imperfectionis*, quâ aliquis sentit duritiem cordis, ita vt non afficiatur miseriâ conciuum suorum, hæc ita depellemus. Spiritus sanctus distribuit sua dona ad coagmentationem sanctorum, ad opus ministerii, ad ædificationem corporis Christi. Quilibet ergo Christianus est obligatus omnibus & singulis Christi membris, vt conferat omnia sua dona ad gloriam capitis Christi, atque ad salutem corporis totius, & quorumlibet inter se membrorum. Et rursus quia omnes & singuli sumus membra vnus corporis, quod est Ecclesia, sub vno capite, quod est Christus, oportet vt mutuis charitatis officiis omnes & singulos fideles complectamur, & ipsorum miseriæ condoleamus, ipsosque iuuemus tum precibus tum reipsâ. Quoties itaque audiuius vel videmus, Ecclesias in aliquâ prouinciâ premi, oportet preces ad Deum fundere, & simul cogitare de mediis, quibus afflicti possint erigi. Quoties videmus vel audimus hunc vel illum sanctum esse

esse sub cruce, similiter testari oportet Christianam *συμπάσιαν*. Neque solum ita in specie testatum faciemus, nos credere communionem sanctorum: sed etiam quotidie in genere debemus Deo commendare necessitates sanctorum qui per totum terrarum orbem sunt dispersi. Meminerimus nos esse fratres, conciuēs, concorporēs, commilitēs, collegas, conseruos; quorum est se inuicem mutuis complecti charitatis officiis. Sed quia frigidi admodum sumus in amore isto sancto, precibus oportet à Deo contendere, vt cordibus nostris imprimat sensum arctæ huius vnionis & communionis, quæ est inter Christum & Ecclesiam, & inter omnia & singula Ecclesiæ membra.

CAPVT IX.

De casibus conscientie circa decimum Symboli articulum, qui est de remissione peccatorum.

PRÆCEPTA.

Circa hunc articulum sunt quinq; admodum graues tentationes.

Prima est atrox peccatorum exaggeratio.

Secunda est tentatio orta ex luctu carnis & spiritus.

Tertia est tentatio terrorum conscientie.

Quarta est tentatio diuine desertionis adeoq; desperationis.

Quinta est peccatorum eleuatio.

REGVLÆ.

I. Exaggeratio peccatorum atrox & immodica retunditur consideratione immensæ Dei misericordiæ.

Tentatio ex atroci peccatorum exaggeratione orta.

Diabolus non sine causâ vocatur *ὁ πρῶτος*. Est enim instructus potentia, sapientia & longâ experientia, ita vt innumeris modis adoriri possit electos. Et quia vsu factus est nequior, si hâc non procedit, aliâ aggreditur viâ. Vnde Augustinus rectè ait: *Cogita, deuota anima, in quanto verſeris periculo, quod semper tibi impendit à Diabolo, tuo aduersario. Hostis ille est audaciâ prouissimus, viribus robustissimus, artibus callidissimus, machinis omnibus refertissimus; pugnando studio infatigabilis, in omnes formas variabilis. Vniuscuiusque propensionem exactè prius perspicit, & postea laqueos tentationum opponit. Interdum oppugnat externè persecutionibus, interdum interiùs ignitis tentationibus: interdum nos oppugnat apertè & violenter, interdum occulte & fraudulenter. Cum quibus verbis Augustini consentit illa vetusti Doctoris sententia: In omnibus omnino Diabolicæ metuendæ sunt insidiæ. In prosperis inuitat nos ad animi elationem, in aduersis ad desperationem. Quos videt feruentes in religione, eos implicare conatur superstitione. Cum impellit*

impellit ad peccata, amplificat Dei misericordiam: cū in peccata precipitauit, amplificat Dei iustitiam. Prius perducere vult ad præsumptionē, postea deducere conatur ad desperationem. Hoc cū alibi, tum in articulo de remissione peccatorum videre est, vbi peccata vel exaggerat, vel eleuat, conscientiam timidam vel securam reddit, & denique instar Protei se vertit in omnes formas. Quomodo his talibus tentationibus occurrere oporteat, iam nunc docere aggredimur. Principiō si Diabolus exaggeret peccata tua, ita vt ex iis faciat altissimum montem, qui tibi eripiat aspectum solis iustitiæ, & videaris humeris tuis gestare lapidem molarem iræ Dei, hæc duo protinūs facias oportet. *Primò* concede Diabolo, omnes omnino homines esse peccatores, vt Scriptura non vno in loco docet: putā *Psal.* 14. 51. 53. *Iob.* 9. *Esa.* 1. & 64. *Dan.* 9. *Nahum.* 1. *Luc.* 17. *Rom.* 2. & 3. & 7. Iam si omnes omnino homines sunt peccatores, vtique merentur pœnam, & onus iræ Dei meritō ipsis incumbit. *Exod.* 20. & 32. Deus enim est sanctus, qui non potest ferre peccatum: & iustus, qui non potest peccatum dimittere impunitum. *Deinde* firmiter tene, misericordiam Dei esse infinitis modis maiorem quā peccata omnium omnino hominum, etiam in vnum congesta cumulum. Hoc docet Scriptura *Ex.* 34. *Num.* 14. *Es.* 1. 43. 54. 55. *Ier.* 3. 31. *Ez.* 18. 33. *Mich.* 7. *Pf.* 30. 78. 86. 89. 103. 145. *Rom.* 5. 1. *Tim.* 1. *Iohan.* 3. Nimirum magna est misericordia Patris, dantis Filium, Filium dico vnigenitum, dantis eum in mortem; in mortem crucis. Magna est misericordia Filii, seipsū exinanientis vsq; ad mortē, mortē crucis. Magna est misericordia Spiritus sancti applicātis nobis fidē, quā Christum apprehendimus. Hanc misericordiam experti sunt omnes sancti, qui Deum peccatis suis offenderunt: putā primi parentes statim post lapsum, Abraham idololatra, Loth incestuosus, Moses dubitans, Aharon idolum vituli fabricans, Dauid homicida & adulter, Manasse magus, Iob impatiens, Ieremias diem natalem execrans, Matthæus & Zachæus publicani, Maria Magdalena meretrix, latro in cruce, Petrus abnegans Christum, Thomas incredulus, Paulus persecutor. Quid? Nos ipsi quotidie experimur verum esse illud Augustini: *Maior est Dei misericordia, quā omnium hominum miseria.* Neque verò est quod dicas, peccata mea sunt numero infinita, & pondere grauissima. Nam ita est, vt *Basilius* docet: Si plura sunt peccata, multitudine ne terrearis. Vbi delictum abundauit, superabundauit & gratia, si eam fide receperis. Plus enim debenti plus remittitur, vt vehementiùs amet. Ita est, vt *Bernhardus* ait: Et si magna est iniquitas mea, multò tamen maior, Domine, est pietas tua. Ideo si ad me ipsum turbata fuerit anima mea, memor sum multitudinis misericordiæ tuæ, & respiro in eā. Ita est, vt *Chrysostomus* monet: Multò plura Christus pro nobis soluit, tantoque plura, quantò guttulam exiguam pelagus excellit immen-

immensum. Noli itaque diffidere, ô homo: cum tantas bonorum diuitias videas, neque sollicitus inquiras, quomodo scintilla illa mortis atque peccati, tanto sit donorum superinducto mari soluta & extincta. Dic itaque cum *Augustino*: Peccaui peccatum grande & multorum mihi conscius sum peccatorum. Non tamen despero; quoniam ubi abundauerunt delicta, superabundauit & gratia. Qui de veniâ peccatorum desperat, negat Deum esse misericordem. Magnam iniuriam facit Deo, qui de eius misericordiâ diffidit. Et idem *Pater* rectè super illa verba Caini *Gen. 4.* Maior est mea iniquitas, quàm vt possit mihi condonari: ait, *Mentiris Cain.* Maior enim est Dei bonitas, quàm omnium hominum iniquitas. Sit ergo magnus peccatorum tuorum catalogus: sit graue ipsorum onus & pondus: sit magna ipsorum atrocitas. At multò maior est Dei misericordia: vt pote quæ implet cælum & terram. Rectè itaq; *Taulerus* inquit: Si homo centum annos vixisset, & quotidie centena peccata enormia commisisset, minimè existimandum esset, hæc tanta debita ipsi non posse remitti. Nā si veram ageret pœnitentiam, Deus in momento condonaret omnia ista peccata. Sed hîc tria obiciuntur. 1. Verum est, inquis, magna est Dei misericordia. Sed & hoc verum est, magna est ipsius iustitia. 2. Ego non sum dignus, qui experiar Dei misericordiam. 3. Fides mea est imperfecta, ita vt vix possim credere, Dei misericordiam ad me quoque pertinere. *Resp. ad 1.* Iustitia Dei cedit ipsius misericordiæ, si accedis ad thronum gratiæ Iesum Christum. Hic enim placauit iram Patris, & nobis attulit iustitiam seculorum. *Dan. 9.* Meritò itaque insultamus Diabolo alleganti Dei iustitiam contra ipsius misericordiam: cum Christus velit nos allegare euangelium contra legem, & misericordiam Dei contra eius iustitiam. *Resp. ad 2.* Si Deus dignitatis nostræ rationem haberet, quis amabo ipsius misericordiam experiretur? Ne vnus quidem: vt videre est in exemplis peccatorum, quos paulò ante commemorauimus. Et verò Deus omnes ad se vocando, neminem excludit ob indignitatem. Nam vocat omnes, qui sitiunt. *Esa. 55.* omnes, qui laborant. *Matth. 11.* omnes, qui credunt *Io. 3.* *Resp. ad 3.* Bene habet, si fidem tuam imbecillum esse sentis, & ideo contristaris. Hic enim sensus & hæc tristitia faciunt, vt Deum implores, vt fidem tibi augeat. Et ille paratus est hoc facere. Nam ille linum fumigans non extinguit. *Esa. 42.* ille habitat cum iis, qui sunt contrito corde. *Esa. 57. & 66.* ille quærit, quod est perditum: reducit, quod aberrauit: sanat, quod est vulneratum: curat, quod est morbidum. *Ezech. 34.* ille prope est iis, qui sunt contrito corde *Psal. 34. & 51.* Nimirum Deus nobiscum agit tanquā mater, quæ inprimis curat filiolum infirmum: & tanquam hortulanus, qui non abiicit tenellas arbores: & tanquam medicus, qui delicatè tractat vulneratum. Deinde Deus fidem admetitur cuilibet proliberrimā

suâ voluntate, quantum satis est ad salutē. *Rom. 12. 1. Cor. 12.* Dicamus itaq; cum Apostolo. *2. Cor. 12.* Sufficit mihi gratia tua, Domine. Deniq; si exempla sanctorum te reddunt pusillanimum, quod non sis eâ præditus fide, quam illi habuerunt: exempla dico Abrahami, Iacobi, Moïsi, Davidis, Iobi, & aliorum: hæc tibi venient in mentem. Deus vult in Ecclesiâ suâ esse discrimen donorum non aliter atq; in cælo est varietas inter stellas. Et verò sanctissimi quiq; in hac vitâ habuerunt fidem, quæ cum infirmitatib. fuit coniuncta plurimis. Nam Abraham pater credentium, hallucinatur abnegando uxorem suam. Iacob tantum non exanimatur, cum audit, sibi à focero Labane & fratre Esauo strui insidias, Moïses diffidit Deo, cum iubetur percutere petram, ut aqua inde effluat. David, vir ille secundum cor Dei, sæpius luctatus est cum illis cogitationibus, fontem misericordię Dei exaruisse, & ianuam gratiæ esse clausam. *Psal. 10. 13. 44. 77.* Elias fugiens Ahab insidias, optat se esse sub terrâ. Iob frænum laxat impatientiæ. Apostoli in nauiculâ sunt ὁλιγόπιστοι. Ad extremum memineris, imperfectionem fidei tuæ tegi veste perfectionis Christi. Quare si dicas ex infirmitate, *Deus mi. cur me deseris: Tristis est anima mea, Domine:* subeat tibi cogitare, Christum absq; infirmitate dixisse, *Deus meus, Deus meus, cur deseruisti me: & Tristis est anima mea vsq; ad mortem.* Mutuare itaque à Christo firmitatem, quando agnoscis tuam infirmitatem.

Tentatio orta ex luctâ carnis & spiritus.

II. Ut eluctemur ex tentatione, quæ oritur ex luctâ carnis & spiritus, oportet quatuor ista præstare. Primò cognoscenda est huius luctæ natura: deinde consilium Dei spectâdum, adeoque vsus huius luctæ: tertio muniendus est homo præsidio, quò fortius aggrediatur hostem: deniq; duplici armorum genere est contendendum.

Natura luctæ spiritualis cognoscitur ex his aphorismis. 1. Duo hostes confligunt in hom. e regenito, caro & spiritus: i. e. pars non regenerita & regenerita, corrupta natura & gratia, iniustitia & iustitia, qualitas mala & qualitas bona, homo exterior & interior. Ea n. est conditio hominis regeneriti, ut in hac vitâ sit partim caro, partim spiritus, quemadmodum in crepusculo aer habet aliquid tenebrarum & lucis, & in aquâ tepidâ est aliquid caloris & frigoris. 2. Caro in hac vitâ sæpenumero est potentior spiritu. Nam regeneratio est imperfecta. Tandem tamen spiritus præualet aduersus carnem: ita ut caro sit instar gigantis Goliathi, spiritus instar Davidis, qui prostravit Goliathum. Ideo dixi, *sæpenumero.* Nam renati habent certa intervalla in hac vitâ: intervalla dico victoriæ & lapsus. Et si n. caro lethali b. configitur vulneribus, & de die in diem debilitata paulatim crucifigitur & moritur: nihilominus tamen concupiscit & insurgit aduersus spiritum ad in-

star

star militis mutilati & truncati. E contrario spiritus quotidie incrementum & robur accipit à Domini Spiritu, quo formatus & firmatus tandē debellat carnem: eiusque virtus ac odor adeo efficax est & suavis, vt vel quincunx fragrantiz spiritus longē superet multas vncias fœtoris carnis. Neq; verò est, quòd aliquis excipiat, plures pios plus carnis in se sentire quàm spiritus. Nam status regnitorum non est per sensum æstimandus. Sicut enim homo dolorem, quo vel digiti extremitas afficitur, multò percipit euidentius, quàm totius corporis sanitatem: ita in renatis se habet dolor, quem caro excitat, & spiritus integritas. Adde quòd corruptionem nostram sentiamus vi spiritus. 3. *Concupiscencia carnis aduersus spiritum cernitur in duabus actionibus.* Prima actio est inclinatio ad malos motus, putà iram, odium, infidelitatem. *Rom. 7. v. 14.* Altera actio est interurbatio, retardatio, repressio & impeditio sanctorum motuum. *Rom. 7. v. 23.* Hinc homo regeneratus est similis illi, quem premit ephialtes. Nam sicut ille videtur sibi sentire ingens onus, quod conatur abiciere omni conatu, videl. motu corporis, voce flebili, & similibus gestibus: ita regniti sentiunt se grauari magno carnis onere, quo cupiunt releuari. 4. *Concupiscencia spiritus aduersus carnem cernitur similiter in duabus actionibus.* Prima est conatus procreandi & tuendi pias cogitationes in mente, & bonas inclinationes in voluntate. *Pf. 16. v. 7. Es. 30. v. 21.* Secunda est iniectio impedimentorum, quā malæ inclinationes & desideria comprimuntur, franguntur & pelluntur. 5. *In intellectu cernitur pugna duplex.* Prima est inter ignorantiam seu cœcitatē innatam & cognitionem cœlestis veritatis. Altera est inter infidelitatem & fidem. 6. *In voluntate & affectibus est pugna similiter duplex.* Prima est infirmitatis, cū voluntas partim vult & non vult bonum, itemque malum, & affectus partim amplexantur, partim refugiant obiecta. Nam hominis regenerati voluntas est similis viro, qui vnum pedem habet sanum, alterum debilem, ac proinde partim rectus ingreditur, partim claudicat. Similis item est viro, qui in naui vehitur, qui dum naui in altum prouehitur, ascendit, & ipse eodem tempore in naui per gradus descendit. Altera actio est doloris, cū homo renatus cum dolore sentit in corde suo duritiem & stuporem, & illum profligare cupit. Hoc enim interest inter duritiem, quæ cadit in sanctos, & duritiem, quæ cadit in reprobos. Hinc illa appellatur durities insensibilis, hæc sensibilis. 7. *Spiritus carnem superat partim in ipso vitæ curriculo, partim in fine vitæ.* Ibi spiritus interdum succumbit ad tempus: hinc caro planè aboletur. Nimirum in stadio mortalis huius vitæ idem nobis vsuuenit, quod iis, qui inter peregrinandum exorbitant, sed ita vt in viam redeant, donec tandem perueniant ad metam, in quā dum sunt, extra erroris aleam constituuntur. 8. *Spiritus interdum valde grauiter à carne affli-*

gitur: ita nimirum, ut homo regeneritus similis videatur homini apoplectico, qui ad tempus iacet sine vitâ & sensu: & instar militis, qui vulnere in cranio accepto in terram prostermitur. Atque hoc est, quod Apostolus dicit, se ab angelo Satanæ colaphis fuisse cæsum. 2. Cor. 12. v. 7. 9. *Cum spiritus è graui luctâ emergit, hoc fit paulatim.* Nam homo in tali statu positus, similis est ægro, qui à grauiissimo morbo reualefcens conatur in cubiculo suo obambulare, & inter ambulandum ait, Ah quanto conatu annitor hîc ambulare. Atqui non possum. 10. *Lucta carnis & spiritus tantum cadit in regnitos.* Nam spiritus, id est pars regenerita, non potest cadere in irregenitos. Cernitur quidem lucta in non renatis: sed illa committitur inter conscientiam & affectus. Nam ex vnâ parte conscientia hominem à peccando deterret & retrahit, ex alterâ parte voluntas & affectus cordis ipsum stimulant, irritant & impellunt ad peccandum. Hîc teneatur triplex vox hominis, secundum tres status.

Vox hominis	{ Carnalis	{ <i>Malum</i> volo & facio.
		{ <i>Bonum</i> nolo & non facio.
	{ Regenerati	{ <i>Malum</i> facio, quod nolo.
		{ <i>Bonum</i> non facio, quod ex animo volo.
	{ Glorificati	{ <i>Malum</i> non facio, & facere nolo.
		{ <i>Bonum</i> facio, & libens volo facere.

Consilium Dei in hâc luctâ est multiplex. Vult enim, ut homo regeneritus hoc modo 1. Discat tyrannidem peccati, & illi se fortiter opponat. 2. Mortem veteris hominis expetat, vitamque æternam in se magis ac magis inchoari & augeri desideret. 3. In virtutibus Christianis magis magisque se exerceat. 4. Superbiam domet, atq; è contrario humilitati studeat. 5. Impatientiæ frenum contrahat, & patientiam discat. 6. Columbinæ simplicitati prudentiam serpentinam misceat, ut caurè hostis sui naturâ perspectâ ambulet. 7. Suspiret sub hâc luctâ, & quasi fatiscens liberationem à carne anhelet. 8. De virtute in virtutem eat, & à claritate ad claritatem perueniat. *Præsidium* in hâc luctâ est triplex. *Primum* fert ipse Deus, sancta & adoranda Trinitas, precibus nostris implorata. Oportet enim Deum Patrem inuocare, ut nobis condonet nostras infirmitates, suamque virtutem perficiat in nostrâ infirmitate. Christum Seruatorem oportet aduocare, ut promissum præstet patrociniū. Spiritui sancto supplicare oportet, ut in hoc certamine sit maneatque spiritus consilii, & roboris. *Secundum* subministrat Dei verbum. Nam lex ostendit atrocitatem peccati, & inculcat voluntatem Dei. Deinde euangelium docet fidē in Christum, summum illum & fidissimum agonotheam, hanc, inquam, esse nostram victoriam. *Tertium* suppeditant vires nostræ renouatæ per Spiritum.

Spiritum sanctum. Nam requiritur ab homine renato, vt vires mentis, voluntatis & affectuum exulcitet. *Arma*, quæ in hac luctâ requiruntur, alia sunt mortificationis carnis, alia viuificationis spiritus. *Mortificatio carnis est*, quâ vis peccati in nobis paulatim moritur. Hæc in Scripturis appellatur contusio corporis. 1. *Cor.* 9. abolitio corporis peccati, crucifixio carnis, depositio & exutio hominis veteris, membrorum terrestrium mortificatio, mors peccati, abstinencia à carnis concupiscentiis. *Gal.* 5. *Eph.* 4. *Coloss.* 3. *Rom.* 5. & 8. *Tit.* 2. Hæc mortificatione hoc consequimur, vt carni vinciamus manus & pedes, vulnusque lethale ipsi per gratiam Spiritus sancti infligamus. Hinc rectè Lutherus : Licet caro sit viua, & adhuc se moueat, manibus tamen & pedibus cruci est affixa. Porro mortificatio veteris hominis fit lege conterente, irritante & occidente. *Primò* enim lex nos conterit, quando ad desperationem de propriâ iustitiâ nos adducit. *Deinde* lex peccatum irritat; quia peccatum per legem detectum magis magisque ferocit. *Tertiò* lex peccatorem occidit, denuntiando pœnam ob peccatum. Quot verò partibus constat ista mortificatio? Resp. tribus. 1. Renuntiatione factâ Satanæ & mundo, nostrique; abnegatione. 2. Communionem mortis Christi, cuius virtute vetus noster homo crucifigitur. 3. Resistendo carni, ne regnet. In quâ porro parte hominis fieri debet hæc mortificatio? Resp. in toto homine. Necessè enim est, vt homo mortificet 1. carnem mentis suæ, putâ ignorantiam mysteriorum cœlestium, vanitatem, & propensionem ad malum. 2. carnem voluntatis suæ, id est, iniustitiam, auaritiam, libidinem, & similia peccata. 3. carnem imaginationum suarum, id est, turpes & fœdas imagines quæ phantasiam hominis regeniti molestant. 4. carnem inordinatorum affectuum, putâ iræ, odii, amoris cæci. 5. carnem sensuum suorum, qui sunt tanquam quinque portæ ciuitatis nostræ, quam à Deo regendam custodiendamque accepimus. *Viuiificatio spiritus est*, quâ homo regeneritus dona Spiritus Sancti indies magis ac magis rectè collocat, hoc modo. 1. Viuiificatio spiritus in mente, est posita in intelligentiâ rerum spiritualium, prudentia, (quæ consistit in discretionem boni & mali, & in diiudicatione spirituum) meditatione verbi ac operum Dei, & agnitione nostræ cæcitat. 2. Viuiificatio spiritus in conscientia cernitur in sinceritate & studio sanctitatis. 3. Spiritus voluntatis viuificatur subiectione sanctâ, quâ illa mentem iuxta Dei verbum informatam sequitur tanquam ducem suum. 4. Spiritus affectuum viuificatur timore Dei, odio peccati, amore Dei & proximi, zelo sancto ob gloriam Dei, tristitiâ obortâ ex infirmitate nostra, & gaudio concepto ex iustitiâ Christi per fidem nobis applicatâ. 5. Viuificatur spiritus virium & membrorum corporis, si corpus nostrum sit domiciliû Spiritus sancti, & singula membra fiant sancta & pura instrumenta ani-

ma puræ. Quâ dere vide in theol. naturali, quomodo *Homo spiritualis* debeat esse comparatus. Sed in pauca contrahamus totam hanc dissertationem de luctâ carnis & spiritus. Primò ne ista tentatio te reddat pusillanimum, quasi lucta carnis & spiritus sit nota regnitorum. Non ita est. Miles Christi hanc pugnam pugnat. In illo enim est pars regenerita & pars non-regenerita. Deinde si cadis in hâc luctâ, resume animum, & hastam ne abiice. Adest enim tibi Christus, qui eum Satanâ fortiter conflixit *Matth. 6*. Tertiò si non satis videris pugnare in hostem, memineris hanc esse Dei voluntatem, vt pugna nostra multis obnoxia sit infirmitatibus. Non fuerit ab re hoc loco proponere duodecim regulas sancti cuiusdam viri didicimus, de pugna Christianorum.

I. Si homini videtur dura via virtutis, quia continuè oportet nos pugnare aduersus carnem, & diabolum & mundum, recordetur, quod, quamcunq; elegerit viam, etiam secundum mundum, multa ipsi aduersa, tristia, incommoda & laboriosa sint patienda.

II. Recordetur, quod in rebus mundi diutius pugnatur, & laboriosius, & infructuosius, in quibus labor est finis laboris, & tandem pœna æterna.

III. Recordetur, stultum esse, credere ad cœlum posse perueniri, nisi per huiusmodi pugnam: sicut & caput nostrum Christus non ascendit in cœlum, nisi per crucem. Nec debet serui conditio melior esse conditione Domini.

IV. Recordetur, non solum non ægrè ferendam esse hanc pugnam, sed optandam, etiam si nullum inde nobis præmium proueniat, solum vt conformemur Christo Deo & Domino nostro. Et quoties, resistendo alicui tentationi, alicui ex tuis sensib. vim facis, cogita cuinam parti crucis Christi conformis reddaris: vt quando gula resistens gustum affligis, recordare illum felle potatum & aceto. Quando manus abstines à rapinâ alicuius rei, quæ tibi placet, cogita manus illius pro te signo crucis affixas. Et si resistis superbix, recordare illum, qui cum in formâ Dei esset, pro te formam serui accepisse, & humiliatum vsq; ad mortem crucis. Et cum de irâ tentaris, recordare illum, qui Deus erat, & omnium hominû iustissimus, cum se tamen videret quasi latronem & illudi, & conspui, & flagellari, & opprobriis omnibus affici, & cum latronibus deputari, nullum tamen vnquam aut iræ, aut indignationis signum ostendit, sed patientissimè omnia ferens, omnibus mansuerissimè respondit. Et sic discurrendo per singula, inuenies nullam esse passionem, quæ te Christo aliqua ex parte conformem non efficiat.

V. In nullo humano remedio confidas, sed in solâ virtute Iesu Christi, qui dixit: Confidite, ego vici mundum. Et alibi: Princeps mundi huius

ius eicitur foras. Quare & nos solâ eius virtute confidamus & mundum posse vincere, & diabolum superare. Et ideo semper debemus ipsius auxilium petere.

VI. Recordare cûm vnâ vicisti tentationem, semper aliam esse expectandam: quia diabolus semper circuit, quarens quem deuoret. Quare oportet semper seruire in timore, & dicere cum prophetâ: Super custodiam meam stabo.

VII. Da operam, vt non solûm non vincaris à diabolo, cûm te tentat, sed vt ipsum etiam vincas. Hoc a. fit, quando non solûm non peccas, sed ex eâ re, vnde te tentauerat, occasionem sumis alicuius boni: vt si opus aliquod bonum, quod fecisti, tibi offert, vt inde in vanam gloriam incidas, tu illud statim non opus tuum, sed vt beneficium Dei cogitans, te ipsum humilia, & iudica parum gratum te esse Deo de beneficiis eius.

VIII. Cûm pugnâs, pugnes quasi vincendo, deinde perpetuam pacem habiturus. Quia Deus hoc tibi dabit ex gratiâ suâ, & diabolus non ita citò redibit, confusus de tuâ victoriâ. Sed cûm vicisti, geras te quasi mox pugnaturus, vt in pugnâ semper victoriæ, & in victoriâ semper sis memor pugnæ.

IX. Quamuis te sentias vndique bene munitum & paratum, semper tamen fugias occasiones peccati: quia vt dicit Sapiens, Qui amat periculum, peribit in eo.

X. In tentationibus semper occurras principio, & allidas paruulos Babylonis ad petram. Petra autem est Christus. Quia serò medicina paratur, diligenter obserua hanc regulam.

XI. Recordare, quòd licet in ipso conflictu tentationis ardua videatur pugna, tamen longè dulcius est vincere tentionem, quàm ire ad peccatum, ad quod te inclinat. Et in hoc multidecipiuntur: quia non comparant dulcedinem victoriæ dulcedini peccati, sed comparant pugnam voluptati. Vtinam homo, qui millies expertus est, quid sit cedere tentationi, semel saltem experiatur, quid sit vincere tentationem! Profectò omnibus viribus resistere studebit tentationi.

XII. Propterea quòd tentaris, ne credas te à Deo derelictum, aut Deo parum gratum esse, aut parum pium. Memor sis, quòd postquam Paulus vidit diuinam essentiam, patiebatur tentationem carnis, quâ permittebat Deus eum tentari, ne de superbiâ tentaretur. In quo etiam homo debet aduertere, quòd Paulus, qui erat vas electionis, & raptus usque ad tertium cælum, tamen erat in periculo, ne de suis virtutibus superbiret, sicut ipse dicit de se, Ne magnitudo reuelationum extolleret me, datus est mihi stimulus carnis meæ, qui me colaphizet. Quare super omnes tentationes homo debet se maximè munire contra tentationem super-

superbiæ, quia radix infinitorum malorum est superbia. Contra quod vnicum remedium est, cogitare semper, quòd Deus se humiliavit pro nobis vsque ad crucem, & mors nos vel inuitos eò vsque humiliabit, vt simus esca vermium.

*Tentatio ter-
rorum con-
scientia quo-
modo profli-
ganda.*

III. Conscientiæ sauciatur oportet applicare sanguinem Christi, hostiam illam puram; idque manu Dei, & manu nostrâ.

Quando conscientia, chirographum illud Dei, intra nos tumultuat, & nos accusat vel infinitorum peccatorum, vel vnius peccati, adeoque nos torquet & flagellat, debemus omnium primò ita cogitare. Præstat nos conscientiæ stimulis pungi in hac vitâ, vbi medicina potest adhiberi, quàm post hanc vitam, vbi nulla ampliùs media haberi possunt. Deinde certissimum remedium sanandæ nostræ conscientiæ est sanguis Christi, qui in horto & in arâ crucis fuit fusus. Nam Christus in horto perfusus sanguineo sudore dixit: *Tristis est anima mea vsq; ad mortem*. Et ipsius agonia non tam dolor fuit & cruciatus corporis, quàm apprehensio iræ Dei infinitæ propter peccata generis humani in conscientia ipsius. Quâ conscientiæ anxietatem Spiritus Sanctus disertè exprimit, quando ait, Iesum Christum deprecationes & supplicationes cum clamore valido & lachrymis Deo obtulisse, & exauditis precibus liberatum esse ex metu. Cæterum sicut sanguis Christi est sufficientissimum remedium: ita quoque solum & vnicum est omnibus conscientiæ vulneribus sanandis. Nihil enim est sub cælo, quod terrores conscientiæ sistere possit, quam hostia pura, quæ pro nobis est oblata. Hinc Apostolus *Heb. 9.* ait: Christi sanguis est, qui purgat conscientiam nostram à mortuis operibus ad seruendum Deo viuo. Sed quemadmodum medicina nihil prodest nisi applicetur: ita & remedium istud sufficientissimum, sanguis Iesu Christi, non prodest nobis, nisi conscientiæ nostræ applicetur. Ista verò applicatio fit manu Dei, & manu nostrâ. Manus Dei est euangelium, quo Christus offertur. Manus nostra est fides, quâ Christus apprehenditur. Vt autem fide possis Christum cum omnibus beneficiis vere apprehendere, necesse est vt te coram Deo humilies pro omnibus conscientiæ tuæ vulneribus & plagis, & confitearis peccata vehementiùs pungentia conscientiam tuam, & cum suspiriis ac desiderii cordis tui remissionem eorum à Deo ardentè precari pergas. Deinde requiritur, vt dubitationibus & hæitationibus minimè cedas, sed iis fortiter & strenuè per Dei gratiam resistas, teque ipsum certum reddere studeas, promissionem salutis à Christo partæ ad te quoque pertinere. Sed, inquis, quomodo ego miser hoc facere possum, cum peccatorum meorum numerus excedat a-

renam

renam maris: & ingens magnitudo scelerum meorum me terreat: & diuturna mea peccandi continuatio faciat vt trepidem, nec ausim accedere ad thronum maiestatis Dei. Ah terret me tribunal illud, ex quo Deus in vltimo iudicio seueram pronuntiabit sententiam, adeo vt de minimo vel ocioso verbo mihi sit ratio reddenda. Resp. 1. Ea est Dei liberalitas, vt ei sit æquè facile milliones aliquot coronatorum atq; teruncium dare. Eadem est vis sanguinis Christi. Quare ne peccatorum tuorū numerum finitum fac maiorem infinito Dei amore & sanguine Iesu Christi. 2. Misericordia Dei est quasi mare, in quod omnia ecclesiæ vitia tanquam flumina demerguntur. Et sicut sol nubes & tenebras etiā densissimas discutit: sic nulla est tanta in animis nostris caligo, quam Deus suā luce illustrare, nulla tanta cordis malitia, quam ex immensā suā gratiā condonare & corrigere non possit. Num, amabo, vlla est ignorantia, quam Deus non erudiat, cum ei libuerit? num vlla infirmitas, quam non corroboret suā potentiā? num vlla tristitia & molestia, quam non exhilaret & consoletur suā clementiā? num paupertas, quam non suā liberalitate ditet? Ergo nec dubita, quin eius misericordia vel atrocissimis tuis delictis ignoscere possit adeoque etiam velit. 3. Non est quod exanimeris. Verbum Dei & sacramenta tibi confirmant perpetuam & continuatam peccatorum remissionem. Misericordia & veritas promissionum Dei, & virtus sanguinis Christi, & Ecclesiæ fides, & Christianorū spes, est continua & perpetua. Preces quoque tuæ sunt continuæ, & lachrymæ pœnitentiales. Quare ne trepida, quando cogitas peccatorum tuorum continuationem. Sanguis Iesu Christi purgat nos ab omni peccato: nos dico, qui perpetuò in nobis experimur luctam carnis & spiritus. Nam etsi peccatum in nobis est condemnatum non tamen est extinctum. 4. Si peccata tua confiteris & ab iis fugis ad Christum, qui pro te subiit maledictionē æternam, non est quod metuas vllam accusationem in censorio illo die. Nulla enim est condemnatio iniis, qui sunt in Christo Iesu. Ro. 8. imo ne accusatio quidem, quæ illis sit futura noxia.

IV. Tentatio desertionis, abiectionis & desperationis *Tentatio desertionis ad- eoq; desperationis quomodo proficitur?* profligatur tribus modis. Primò si cogitetur huius tentationis natura. Deinde si amor Dei rectè perpendatur. Tertiò si magnitudo meriti Christi ad animum reuocetur.

Natura huius tentationis cognoscitur ex sequentibus aphorismis. 1. Aliud est tentatio desertionis, abiectionis & desperationis, aliud ipsa desertio, abiectio & desperatio: sicut aliud est mors & damnatio æterna, aliud tentatio mortis & damnationis æternæ. Nimirum aliud est res ipsa, aliud rei apprehensio. 2. Tentatio desertionis est omnium grauissi-

ma: & dici solet suspensio gratiæ, agon conscientiæ, anxietas infernalis, 3. Tentatio spiritualis desertionis etiam in sanctos cadit. Nam Deus illos interdum ad tempus destituit consolatione & sensu diuini sui fauoris, sinitq; eos luctari cum sensu peccati, iræ Dei, & maledictionis legis, cum pauoribus conscientiæ, terroribus mortis, & ignitis Diaboli telis illos excarnificantis, denique cum doloribus inferni, in quos velut in profundissimum gehennæ barathrum eos protrudit, vt quasi in medijs inferorum flammis iacentes ingemiscant & tantum non rugiant: in quibus, Dei permisso, spiritus infernalis adeo inflare solet ignem infernalem, vt homo sanctus vel maledicat Deo, aut diei natali suo, vel mortem exoptet, sæpeque manus violentas sibi inferre cogitet, vel Deum tyrannidis accuset quod ipsum tamdiu ultra vires excruciet, ita vt sæpenumero parum abesse videatur, quin homo sic tentatus adigatur ad desperationē. 4. Tentatio ista hunc in modum oritur. Primò Deus existimatur à nobis recessisse. Deinde homo oculos in se tantum conuertit, nihilque nisi immunditiam in animâ & corpore suo videt. Tertiò hinc percellitur graui sensu peccati & iræ Dei, adeo quidem, vt mens incipiat gustum æternæ abiectionis percipere, qui dicitur προποτισμός dolorum infernalium. Quartò hunc sensum excipit horror mortis, & ingens pauor conscientiæ propter sensum peccati & iræ Dei. Quintò accedit Satanæ cum suo cribro, & iam ante satis tentatum ampliùs cribrat, agitat, & colaphizat. Exemplum illustre habemus in Dauide Ps. 6. vbi sex effecta huius anxietatis commemorat, dum ait: *Languefactus sum: Conturbata sunt ossa mea: Anima mea conturbata est valde: Defatigatus sum in gemitu meo: Feci vt natet totam noctem letus meus: Lachrymis meis spondam meam liquefeci. Depassus est ab indignatione oculus meus &c.* Innuit autem hanc tentationem profectam esse ex sensu & apprehensione Dei à se auersi, cum inquit: *Reuertere Iehoua expedi animam meam.* Idem Ps. 32. appellat hanc tentationem, *Dei manum se aggrauantem.* Et Psal. 38. eandem vocat *sagittas Dei sibi infixas, & manum Dei se prementem.* Psal. 102. appellatur *abscissio faciei Dei à nobis:* & Psal. 130. *profunditas* q. d. carcer profundissimus. Est autem quadruplex ista profunditas. Prima est profunditas peccatorum, ex qua proicimur in abyssum & profunditatē iræ Dei: & ex hac rursus præcipitamus in profunditatem dolorum conscientiæ: & denique ex hac profunditate incidimus in abyssum Diabolicam, vbi sollicitamur ad Deum blasphemandum, fugiendum, abnegandum. 5. Tentatio hæc non est argumentum reprobationis tuæ, sed experimentum & adiumentum fidei & salutis tuæ, & veluti martyriū quoddam pii cordis. Nimirum ipse Christus subiit aleam huius tentationis. Et huic oportet vt fias conformis, semperq; cogites illud: *Vix est vt seruetur homo, qui nō subierit hoc examen, vel ante mortem, vel in morte.*

Adeo

Adeo verum est, quod dicunt theologi practici: *Nemo cum Christo potest ascendere in cælum, qui non ante descenderit cum eo in infernum.* 6. In hac tentatione constitutus, firmiter crede in Christum, & indefinenter inuoca Deum per Christum: humiliare sub potenti Dei manu: & si vel minimam amoris Dei guttam sentias, esto bono animo. 7. Deus non potest te deserere, quem semel adoptauit in Christo. Ne igitur dubita de finali tuâ perseverantia: quia dona Dei sunt ἀμεταμέλητα. Et, si fortè fructus tuæ electionis nō sentias ad tempus, ne ideo desponde animum. Nam semen Dei semper manet in illis, qui sunt in Christo Iesu, vt iam plurib. dicitur. *Amoris Dei* multiplex & firma est demonstratio, hoc modo. 1. Deus ab æterno ex merito amore te elegit in Christo. Nā qui fidē habet, Christū habet. Qui Christū habet, ab æterno est electus ad hoc vt sit Christi per fidē. Sed, inquis, vnde sciā me præditū esse verā fide? Resp. Hoc nosti ex humiliatione tui ob peccatum, ex esurie iustitiæ Christi, & sanctæ vitæ studio quo ducaris. 2. Deus est ipsa charitas & dilectio, & amat cor contritum: quale te habere sentis. 3. Deus te amat, quia dedit tibi Filium suū, & quidem in mortē. Hic est frater tuus, sponsus tuus, pastor tuus, sacerdos tuus, & rex tuus. 4. Deus te amat, quia te vocauit in Ecclesiam, ibiq; verā fide te donauit, & Spiritū S. arrhabonē hæreditatis tuæ in cor tuū misit. Nisi n. haberes fidē & Spiritū S. non ita pugnares in hac tuâ tentatione aduersus carnem & Diabolū: non ita gemeres ad Deū: non ita conareris emergere. 5. Deus te amat, quia te ornat variis beneficiis spiritualibus, quæ in corde tuo sentis. 6. Deus te amat, quia tibi angelos suos adiungit custodes. Quod quidē ex eo potes colligere, quia fortiter pugnas aduersus Diabolum, & angelos ipsius. 7. Deus te amat, quia te vult ad finem vsque conseruare in verā fide. Nā quicumq; in Christū credunt, sunt instar domus ædificatæ in rupe validissimā, quā nulla tempestas potest deiicere. *Matt. 7.* Nemo potest oues Christi rapere ex manu ipsius. *Ioh. 10.* Deus arundinem quassatam nō confringet, neq; linū fumigans extinguet. *Esa. 42.* Christus orat pro nobis, ne fides nostra deficiat. *Luc. 22. Ioh. 17.* Nihil potest nos separare à charitate Dei, quæ est in Iesu Christo. *Rom. 8.* Iam perpendamus *magnitudinem meriti Christi*, & illam opponamus magnitudini peccatorum; quorum attenta consideratio in nobis parit tam grauē tentationem. Verè languores nostros Christus pertulit, & dolores nostros ipse portauit. Nā quod in nobis meretur æternas pœnas, illud in se transtulit. Onus, quod ad infernum vsque nos depressoerum erat, ille in se recepit. Ille vulneratus est propter iniquitates nostras, & attritus propter scelera nostra. Eius liuore sanati sumus. Posuit Dominus in illū iniquitates omnium nostrum. Ille in se transtulit peccata nostra, & nobis suam donat iustitiā. Ille mortem nobis debitā subiit, & nobis donat vitā. O mirabilis & amabilis cō-

mutatio! Hic λύτρον pro nobis soluit. Quomodo igitur non accipiet pretium, quod ipse persoluit? quomodo non sit sufficiens, quod est ab ipso Deo profectum? quomodo non profit mihi medicina, quam ego ex manu Dei accipio, fideique manu mihi applico? Quid conturbaris, anima? Erigat te diuina misericordia, erigat etiam diuina iustitia. Nam Deus est adeo misericors, vt tibi Filium suum vnigenitum cum omnibus eius beneficiis donet. Idem adeo est iustus, vt pro vno delicto non exigat duplex pretium. Propter peccata nostra percussit Filium: quomodo itaque nos propter eadem percutiet? Veritas Dei non labefactabitur in æternū. Clamat Deus noster, cœlestis illa veritas: Venite ad me, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Num mendacii arguemus Dominum, & peccatorum nostrorum pondere misericordiam ipsius deprimere conabimur? Mendacii arguere Dominum, & misericordiam eius negare, maius est peccatum, quam omnia totius mundi peccata. Vnde etiam plūs peccauit Iudas desperando, quam prodendo Christum. Peccata hominum sunt temporalia: misericordia Dei est ab æterno in æternum: Peccata hominum sunt finita: misericordia Dei est immensa. Huic vesti te inuolue, si tempestas & anxietas desertionis tibi est molesta.

Tentatio securitatis & licentia peccandi vs profligetur?

V. Tentatio securitatis & licentia peccandi profligatur duodecim armis.

Perpetua Diaboli ars est, semper progredi ad extrema: videl. aut ad desperationem cordis, aut ad securitatem & licentiam carnis. Quomodo depellendus sit à priori statione, iam vidimus. Nunc breuiter videbimus, quomodo deiici possit ab altero præsidio. Hic verò necesse est, vt miles Christianus arripiat duodecim arma pugnae spiritualis, quæ homo, cum eum peccandi libido tenet, in promptu habere debet. Illa *Iohannes Picus Mirandula Comes & Concordia Princeps* hoc modo recenset. 1. Voluptas peccati brevis & exigua. 2. Comites peccati, fastidium & anxietas. 3. Iactura maioris boni. 4. Vitæ breuitas. Vita quippe nostra somnus est & umbra. 5. Mors instans & improuisa. 6. Suspicio impœnitentiæ. 7. Æternum præmium, & æterna pœna. 8. Hominis dignitas & natura. 9. Pax bonæ mentis. 10. Dei beneficia. 11. Crux Christi. 12. Testimonia martyrum, & exempla sanctorum. Alii hæc arma suppeditant. Si quis vexetur pruritu peccandi in mentem ipsi veniant sequentia. 1. Amor Dei. 2. Crux Christi. 3. Ira Dei. 4. Angelorum sanctorum præsentia. 5. Turpitudine peccati, de quâ supra. 6. Scandalum. 7. Fama mala, etiam apud posteritatem. 8. Pœnæ temporales innumeræ. 9. Vita æterna. 10. Mors æterna. Sed paulò plenius hæc excutiamus. Cogita igitur, deuota anima, quod securè viuere sit ipsissima mors. Cogita, quòd indigni sint misericordiâ Dei, qui abutuntur misericordiâ eius ad peccandum, & dicunt: Longanimis est Dominus,

minus, & multæ patientiæ. Non igitur succensebit mihi, si hoc leuiculū peccatum committam. Homo sum, nō angelus. Non possum semper viuere vitam seueram. In mundo sum. Non possum planè abnegare mundum. O anima mea, si Diabolus huiusmodi suggestionibus tibi faciat negotium, oppone passionem Christi, & cogita saluandi difficultatem. Ita enim facile excuties licentiam peccandi & omnem securitatem. In hac vitâ connexa sunt timor & religio, nec alterum debet esse sine altero. Cogita grauem peccatorum tuorum labem & turpitudinem omnium turpissimam. Time iustum peccatorum vindicem. Time tortorem domesticum, conscientiam. Ne sis securus in aduersis. Hæ siquidem sunt sagittæ ex dulci manu Dei emissæ; quibus te castigat ob peccatum, & inuitat ad pœnitentiam. Ne sis securus in prosperis. Nam res secundæ sunt dona Dei, quibus te allicit ad sui amorem & timorem. Cogita successum felicitatis humanæ cum securitate ipsissimam esse infelicitatem. Nihil profecto est infelicius felicitate peccantium: & nihil miserabilius eo, qui miseriam ignorat. Quocumque vertis oculos, materiam doloris inuenis, & contra securitatem remedia aspicias. Sursum Deum cogita, quem offendimus: deorsum infernum, quem meruimus: retrorsum peccata, quæ commisimus. antrorsum iudicium, quod timemus: introrsum conscientiam, quam fœdauimus: extrorsum mūdum, quem amauimus: dextrorsum Christum in cruce pendentem, quem peccatis nostris denuō crucifigimus: sinistrorsum Diabolum, quem peccando exhilarauimus. Vide, vnde venias, & erubescere: vbi sis, & ingemisce: quō iturus sis, & cōtremisce. Arcta est porta salutis. Deus angelos sanctos tibi dedit custodes vitæ tuæ. Sed illi fugiunt à te propter peccatum. Fugientibus sanctis angelis à te, mali angeli veniunt ad te. Cōstitutus es in Dei gratiâ? Sed ideo, vt fortiter pugnes aduersus carnem. Pàrata est in cœlo mansio? Sed iis, qui manent in Christo. Scriptus es in libro vitæ? Sed non vt in peccatis te volutes. Sanè miles in scriptis matriculæ, non ita ratiocinatur: Nomen meum professus sum apud imperatorem meum. Ergo impune grassari & omnis generis vitia perpetrare possum. Non mutat Deus suum promissum? Sed nec tu mutare debes sanctæ vitæ studium. Non faciente seruo, quod mandatur, faciet Dominus quod minatur. Non te deseret Dominus? Sed caue, ne à te deseratur Deus. Dedit Deus gratiam? Rectè igitur illâ vttere. Iubet Deus, vt sis certus de salute? Sed non iubet, vt sis carnaliter securus. Pugnandum tibi est fortiter, vt tandem triumphes suauiter. Caro tua intra te contra te pugnat: hostis quò propinquior, eo periculosior. Mundus circa te contra te pugnat: hostis quò copiosior, cōformidabilior. Diabolus supra te contra te pugnat: hostis quò potentior, cōformidabilior. In virtute Dei tui ne timeas cum hostibus tuis congregari:

di in virtute Dei victoriam poteris consequi. Crede, non vinces tantos hostes securitate, sed pugnandi assiduitate: Tempus vitæ tuæ est tempus pugnae. Tunc maxime impugnaris, cum te impugnari minimè sentis. Tunc hostes tui potissimum colligunt vires suas, cum quasdam videntur concedere inducias. Vigilant illi, & tu dormis? Parant se illi ad nocendum, & tu non paras te ad resistendum? Multi deficiunt in viâ, antequam locus illis detur in patriâ, similes Israelitarum, qui in deserto moriebantur, & in terram promissam non immittebantur. Tantum ergo cœlestis gloriæ in nobis sit desiderium, & eò perueniendi tantus sit amor, tantus sit dolor quòd nondum peruenerimus: tantus sit timor ne perueniamus: ut nullam sentiamus lætitiâ, nisi de his, quæ aut auxilium, aut spem perueniendi præstent. Quid iuuat in momento gaudere, si in æternum cogaris lugere? Quæ possit in hac vitâ esse lætitiâ, si transit quòd delectat, non autem transit quòd cruciat? Securi viuimus, quasi horam mortis & iudicii transierimus. Ah Dominus veniet in eâ horâ, quâ non putamus. Si imparati ad iudicium accedimus: ubi manebimus? Quod ibi in vno momento amittitur, non poterit reparari in omni seculo. In vnius huius momenti iudicabitur breuitate, quales futuri simus in omni æternitate. In vno hoc momento vita & mors, damnatio & salus, pœna & gloria æterna cuilibet indicabitur. O Domine, qui dedisti ad bonum gratiam, da insuper ad bonum perseuerantiam! O Domine, qui me beasti securitate spiritus, excute à me omnem securitatem carnis! Ita liber à securitate corruptæ naturæ, securus perueniam à securitate gratiæ ad securitatem gloriæ.

CAPVT X.

De casibus conscientiæ circa vndecimum Symboli
Apostolici articulum, qui est de resurrectione carnis.

PRÆCEPTA.

Circa hunc articulum duæ sunt tentationes.

Prima est tentatio infidelitatis, *An caro sit resurrectura.*

Secunda est tentatio mortis, quâ mors terrore suo concutit animum hominis. *Esq; circa mortem ordinario vel extraordinario modo consideratam.*

REGVLÆ.

Tentatio infidelitatis circa resurrectionem carnis.

I. Tentatio infidelitatis circa resurrectionem carnis profligatur seriâ meditatione naturæ Dei & resurrectionis Christi.

Medi-

Meditatio naturæ Dei hîc ita institui debet. Deus est omnipotens, qui ex nihilo produxit omnia. Ergo idē ex cinerib. nostris poterit reproducere corpora nostra. Deus est omniscius. Ergo scit quo quidq; repositum sit loco, quemadmodum bonus paterfamilias supellectilem suam habet in numero. Porro Deus est iustus. Ergo necesse est, vt aliquando præmia æterna det iis, qui æternam Christi iustitiam sunt induti, & iustitiæ vias pro virili in Christo sunt ingressi: item vt pœnis afficiat eos, qui in hâc vitâ corpore & animâ se manciparunt Diabolo. Necesse, inquam, est, vt hæc caro eadem numero, quæ hîc fuit, vel gloriæ, vel ignominia statum æternum experiatur. Deinde resurrectio Christi est certissimum resurrectionis nostræ pignus. Nam si caput resurrexit, oportet quoque membra resurgere. Si caput viuit, oportet quoque vt membra sint viuâ. Christianus itaque si es, Christi tui verbis fidem habe, qui ait *Iohannis quinto*: Veniet hora, quâ omnes qui in monumentis sunt, audient vocem eius: & prodibunt, qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ: qui verò mala egerunt in resurrectionem condemnationis. Si filius Dei es, crede verbis Iehouæ, ita loquentis per *Esaiam 6. 26*. Reuiuiscunt tui mortui: cadauera quoque mea resurgent. Expergiscimini & cantate, qui in habitatis puluerem. Et per *Danielem cap. 12*. Multi ex dormientibus in puluerulentâ terrâ expergiscuntur: hi ad vitam æternam, illi ad opprobria & contemtum æternum. Quamobrem dic cum Iobo *ex cap. 19*. Credo, quod redemptor meus viuât, & in nouissimo die resurgam, &c. Audi & amplectere illud *Pauli. Corint. 15*. Seminatur corpus corruptioni obnoxium, excitatur incorruptum, &c. Hęc, inquam, amplectere, & ad Iesum Christum, principem vitæ, ita suspira: Creator & recreator animarum, Iesu Christe, qui me & alios cum hortationis clamore, voce archangeli & tubâ Dei excitabis in nouissimo die, excita me hîc ex peccatorum somno, vt audiam vocem tuam, & resurgam ad vitam nouam & spiritualem, quò futura resurrectio carnis meæ mihi sit læta & salutaris. Ah Iesu, fac vt seriâ ad Deû conuersione, agnitione peccatorû, fide & nouitate vitæ viuificatus hîc resurgam ante mortē, vt post mortē resurgam ad vitâ æternam. Ah Iesu, talem me para, quales esse debent ii, qui resurgunt ad gloriâ. Da mihi firmiter credere resurrectionē carnis, vt ista resurrectio sit mea cōsolatio. Da mihi firmiter credere excitationē carnis, vt ista consideratio sit excitatio mei spiritus. Non prodest mihi Domine, tua resurrectio, nisi in me quoque resurgas. Ita enim est, Domine Iesu Christe: Sicut te oportet in nobis concipi, nasci, viuere: ita quoque oportet te in nobis resurgere. Sed omnem resurrectionem præcedit mors: quia nō resurgit, nisi quod cecidit. Non itaq;, Domine Iesu, in me resurges, nisi prius in me moriatur vetus & nequam

nequam ille Adam. Non resurgit homo interior, nisi sepeliatur prius exterior. Non prodit nouitas spiritus, nisi prius abscondatur veritas carnis. Sed non sufficit, Domine, vt semel in me resurgas. Nam quia vetus Adam quotidie mihi facit negotium, tu quæso quotidie in me resurge. Hæc est resurrectio prima. Beatus & sanctus, qui habet partem in istâ primâ resurrectione. Habet enim etiam partem in secundâ. Qui hîc habet Christum in se viuentem, postea habebit vitam æternam. Qui hîc quotidie cum Christo resurgit, idem cum illo ascendet in cœlum. Resurrexit Christus oriente sole. Ita si Christus in te resurgat, orietur lux sapientiæ, iustitiæ, charitatis, & pellentur tenebræ ignorantiae, iniustitiæ, odii & crudelitatis. Qui præditus est hâc luce gratiæ, is proculdubio videbit lumen gloriæ. Christus resurgens triumphauit de morte: ita si cum Christo vis resurgere, anima mea, necesse est vt à morte spirituali ad vitam transeas. Christus resurgens, attulit è sepulchro iustitiam perfectam. Hanc tibi per fidem applica, si vis cum Christo resurgere. Christus resurgens, destruxit regnum Satanæ. Caue igitur ædifices hoc regnum, si velis cum Christo resurgere. Christo resurgente terræ motus est factus. Ita si vis Christum in te resurgere, seriâ contritione & commotione cordis tui afficiaris oportet. Christo resurgente, angelus Domini adfuit. Ita si spiritualiter Christus in te resurgit, angeli veniunt ad te, & tecum habitare gaudent. E contrario vbi viuit vetus Adam, ibi est cubile & puluinar Satanæ. Christus resurgens apparuit discipulis. Ita si vis vt Christus in te resurgat, sequeuium tibi exhibeat, oportet vt per spiritualem resurrectionem fias ipsius discipulus & amicus. Ecce, anima mea, hæc est spiritualis resurrectio! Felix illa & gloriosa. Nam vbi Christus resurgit spiritualiter, ibi est gratia Dei, ibi est auxilium Spiritus sancti, ibi est subsidium sanctorum angelorum, ibi est peccatorum remissio, veteris Adam crucifixio, debitorum persolutio. Sed tu, Christe, viuifica nos, vt læti hæc omnia experiamur.

*Ars moriendi
compensatio
diosè tradita*

II. Tentatio orta ex terrore mortis ordinario modo immixtæ profligatur præceptis artis moriendi, si quidem theoria vertatur in praxin.

Ars moriendi præcipit de rectâ præparatione ad mortem, & de boni hominis Christiani in morte constitutione.

Recta præparatio ad mortem est, quâ homo Christianus sollicitè vigilando se componit ad beatè moriendum.

Præparationis huius occurrit necessitas & modus.

*Præparatio
ad mortem est
necessaria.*

Necessitas præparationis ad mortem ex sequentibus discitur. Nihil ad mortem pio, forti & libenti animo obeundam, plus adfert adiumenti, quam
seria

seria & assidua ante mortem ad mortem hominis præparatio. Ita enim est, vt poeta canit:

Vna est viuendi & moriendi regula rectè:

Vt moriari pius, viuere discere piè.

Ita, inquam, est hîc comparatum, vt in bello & aliis actionibus, quas feliciter aggredi non possumus, nisi diligenter nos præparemus, iuxta illud: *In omnibus rebus diligens facienda est præparatio.* Si in omnibus rebus, maxime omnium in arduis & momentosis, qualis est res illa, quâ de agere instituimus. Quid verò causæ sit mirari aliquis possit, cur artem moriendi, quæ notissima esse debebat, paucissimi addiscere studeant. Hîc nihil occurrit aliud, nisi quod sapiens ait *Ecclesiast. 1.* Stultorum infinitum esse numerum. Quæ potest enim fingi, vel cogitari maior stultitia, quàm artem illam negligere, ex quâ bona summa & sempiterna dependent: & artes alias magno labore, addo & periculo, perdiscere, & non minore studio exercere, quibus bona caduca acquiruntur? Porro artem moriendi esse artium omnium maximam, nemo negabit, qui attentè cogitare voluerit, in morte Deo reddendam esse rationem de omnibus, quæ toto vitæ spatio egerimus, dixerimus, cogitauerimus, vsque ad verbum minimum otiosè prolatum, Diabolo accusante, conscientia testificante, Deo indicante, pœnâ mortis æternæ vel præmio sempiterno nos expectante. Quod si actores & rei, cum iudicium peremptorium expectatur, nullam quietem capiunt, sed hinc inde discurrunt, & nunc ad procuratores, nunc ad aduocatos, nunc ad iudices, nunc ad ipsorum cognatos & affines se conferunt: quid putas nostri erit officii, qui peremptoriè citabimur à Domino in horâ mortis? Profectò nostrum est probè discere artem moriendi. Ita enim per Dei gratiam hoc consequemur, vt bene moriamur, hoc est, à vitâ mortali & miserâ ad vitam æternam & omni ex parte beatissimam transeamus: cum è contrario ii, qui hanc artem nō dedicerunt, malè moriantur, hoc est, transeant à vitâ, quæ videtur diuturna & felix, ad vitam omni labore & dolore plenissimam, quæque finem laboris & doloris nullum inueniet, vt in de mors æterna sit potius dicenda, quàm vita. Erunt enim homines reprobi mortui ad omnem lætitiâ & voluptatem, sed viui ad omnem laborem & dolorem.

Modus præparationis ad mortem est vel ante mortem vitâ adhuc robustâ & sanâ, vel in morbo vicina iam morte. Ibi sunt præcepta, quibus vti oportet dum bene valemus: hîc sunt præcepta, quibus vti opus erit, cum morbo periculoso laboramus, vt credibile sit mortem esse præ foribus.

Præparatio ante mortem, dum bene valemus, ideo est necessaria; quia nihil certius est morte, & nihil illâ ipsâ incertius. Nihil certius est morte; quia omnibus statutum est semel mori. Nihil incertius est morte; quia

locum, tempus & modum siue genus mortis nemo nouit. Nulli enim hora mortis est certa, vt eouque hanc artem possit differre. Et nullus præuidere potest, citâ an lentâ, naturali an violentâ morte sit occupandus. Quilibet itaque Christianus vbique & semper debet se præparare ad mortem, etiam tunc, quando integrâ vitur valetudine. Cæterum ista præparatio tribus absoluitur partibus: videl. *meditatione cause mortis, natura ipsius, & remedii aduersus ipsam.*

Causa mortis.

Causa mortis diuerso respectu est Deus, Diabolus & ipse homo. Et Deus quidem infligit mortem, tanquam pœnam: idque ex formulâ cōminationis *Gen. 2.* Quocunque die comederis de eo (fructu arboris scientiæ boni & mali) vtique moriturus es. *Diabolus* autem est causa mortis duplici nomine. Primò quia protoplastis suasit & persuasit peccatū, quod est mortis causa proxima. Hinc *Diabolus Iob. 8.* appellatur homicida à principio. Deinde idem impurus spiritus sæpenumero homines eò adigit, vt sibi manus violentas inferant, vel temere variis periculis caput suum obiciant, & in iis pereant. *Homo* deniq; est causa mortis, quatenus peccatis suis hanc pœnam sibi accersit. Nam per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors. *Rom. 5.* Et stipendium peccati mors est, *Rom. 6.* Et peccatum peractum gignit mortem. *Iac. 1.* Hanc mortis causam oportet diligenter ad animum reuocare, vt peccatum magis magisque odio habeamus & fugiamus, tanquam præsentissimum venenum, quod corpori & animæ certissimum adfert exitium.

Mors in se spectata qualis sit?

Natura mortis spectatur vel per se, vel ex accidenti. *Mors in se spectata* horrendam habet imaginem, quæ omnibus in vniuersum hominibus est maximo terrori. Principiò enim quia mors opponitur vitæ, quam omnes appetunt, necesse est ipsam non esse desiderabilem. Deinde quia mors est pœna diuinitus immissa, oportet vt sit in illarum rerum genere, quæ homini sunt molestæ. Denique mors corporis est omnium terribilium terribilissimum inter ea, quæ hanc vitam demoliuntur. Separate enim à se inuicem amicos coniunctissimos, corpus & animam: & corpus insuper facit escam vermium.

Mors corporis per Christi si mortem mutata, qualis sit?

Quamuis autem mors in se bona non sit: tamen sapientia, potentia & clementia Dei sic mortem quasi condire nouit, vt ex morte multa bona oriri possint. *Mors* itaque *spectata per accidens*, vt per mortem Christi pretiosissimam mutata est, electis Dei filiis est bona. Hinc *Dauid Psalm. 116.* canit: *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius.* Et *Ecclesia* de Christo loquens eleganter ait: *Qui mortem nostram moriendo destruxit, & vitam resurgendo reparauit.* Certè mors, quæ mortem destruxit, & vitam reparauit, nisi valde bona esse non potest. Proinde si non omnis, aliqua saltem mors bona fuisse dicenda est: mors videlicet Christi. Et hæc mors facit, vt nostra

stra quoque mors fiat bona. Quid enim? Magnum bonum ex morte colligimus, cum ea finem imponit miseriis plurimis & maximis huius vitæ; & bonum excellentissimum adfert, cum ianua efficitur à carcere ad regnum. Ideo Sanctus Iohannes audiuit vocem illam de cælo: *Beati mortui, qui in Domino moriuntur. Etiam dicit spiritus. Nam requiescunt à laboribus suis, & opera illorum sequuntur illos, Apocal. 14.* Beata planè mors sanctorum est, quæ iussu cælestis regis ab ergastulo carnis animam educit, & ad regnū cæleste perducit. Propter hanc egregiam utilitatem mors hominibus piis non ostendit faciem horrendam, sed blandam; non terribilem, sed amabilem. Hinc Apostolus Paulus securè ait *Philip. 1. Mihi est Christus vita, & mori lucrum. cupioque dissolui, & esse cum Christo.* Hinc Catharina Adorna, incredibili Christi amore ardens, quotidie cupiebat dissolui, & ad dilectum migrare, mortisque amore quasi capta, eam sæpe ut pulcherrimam & speciosissimam laudabat; id solum in eâ reprehendens, quod se quærentes fugeret, & se fugientes quæreret. Vide Ambrosii librum *de bono mortis*: in quò apertè demonstrat, mortem, quamvis ex peccato natam, suas habere non exiguas utilitates.

Remedium mortis est mors Christi. Christus enim mortem moriendo destruxit, & resurgendo vitam reparavit, ut Ecclesiam canere paulò antè diximus. Nimirum absorpta est mors in victoriam. Metus eius sublatus, & aculeus ipsi ablatus est, ut nihil aliud sit fidelibus, quàm transitus in vitam æternam. Sed quomodo illud remedium est applicandum animæ sauciata? Verà fide, quæ ex se gignat sanctam vitam, quâ Christianus quilibet quotidie vim roburque suæ mortis infringat & imminuat. Robur illud est peccatum, ut docet Apostolus *1. Cor. 15.* ubi ait: *Aculeus mortis est peccatum.* Hic aculeus adimitur morti armis quotidianæ resipiscentiæ iuxta tredecim istas regulas.

*Remedium
mortis.*

I. *Qui bene cupit mori, bene vivat.* Ità enim est, ut Augustinus ait: *Non potest malè mori, qui bene vixit.* Nam cum mors sit vitæ finis, certè omnis, qui usq; in finem bene vivit, bene moritur; neque potest malè mori, qui nunquam malè vixit: quemadmodum etiam qui malè semper vixit malè moritur, nec potest non malè mori, qui nunquam bene vixit. Intellige ordinariè. Nimirum hîc idem accidit, quod viatoribus, qui si rectam viam teneant, ad locum, quem sibi præstituerunt, sine errore pertingunt: si verò à rectâ viâ aberrent, nunquam exitum viæ inveniunt. Ità qui diligenter in studia scientiarum incumbit, brevi doctus evadit: at qui scholas frequentat, sed ad percipiendas disciplinas animum non adiicit, oleum & operam perdit. Sed obiiciet fortasse aliquis exemplum latronis, qui semper malè vixit & bene beateque vitam finiuit. Verum hoc exemplum est extraordinarium, ac proinde non constituit regulam. Deinde

latro ille iam in cruce pendens incepit bene viuere. Nam & charitate in Deum flagrans, Christum ab impiorum calumniis palam defendit, & charitate proximi præditus, sodalem suum blasphemantem admonuit, & corripuit, atq; ad meliorem vitam reuocare conatus est. Si dicis, & ego differam pœnitentiam in horam mortis: hoc tibi responsum habe. Pœnitentia vera nunquam est sera, & pœnitentia sera rarò est vera. Et quis tibi reuelauit, te in vltimâ vitæ tuæ horâ posse emendare vitam tuam?

II. *Qui cupit bene mori, quotidie discat mori mundo.* Diximus ad regulam præcedentem, regulam bene moriendi pendere à regulâ bene viuendi. Iam verò vt quis bene viuatur, necesse imprimis est, vt moriatur mundo, antequam moriatur vitæ corporali. Omnes enim, qui mundo viuunt, mortui sunt Deo. Neque fieri vllomodo potest, vt quis incipiat viuere Deo, nisi moriatur mundo. Quod quidem negotium non est ludus puerorum, sed res maxima & difficillima. Quid enim? Annon difficile est, in mundo viuere, & mundi bona contemnere: videre res pulchras, & non amare: gustare dulcia, & non delectari: honores contemnere, labores appetere, infimum locum libenter tenere, gradus altiores aliis concedere: denique in carne quasi sine carne viuere. Angelica potius quàm humana vita hæc esse videtur, esse in mundo, sed non de mundo. Quâ de re apostolus 1. Cor. 7. concionatur: vbi hortatur fideles, vt erecti ad spem cœlestis felicitatis, rebus tērenis tam parum afficiantur, ac si ad eos non pertineant: ament vxores, sed amore tam moderato, ac si eas non habeant: si flere necesse sit, putà ob amissionem liberorum, bonorum, &c. tam moderatè fleant, ac si non tristentur, neque fleant: si gaudium se offerat, putà ob lucrum vel honorem, tam modicè gaudeant, ac si non gaudeant: si domum vel agrum emant, ita modicè rebus illis afficiantur, ac si eas nō possideant. Denique iubet Apostolus sic nos in mundo degere, ac si hospites & peregrini, non ciues simus. Quod ipsum etiam præcipitur, 1. Pet. 2. At, inquiunt amatores mundi, nimis difficile est, mori mundo, dum in mundo sumus, & ea bona negligere, quæ Deus hominibus ad fruendum creauit. His respondeo, non hoc Deum velle, vt opes, honores, & alia mundi bona penitus negligamus vel abiiciamus: sed hoc, vt amorem immoderatum rerum huius mundi, qui concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia vitæ à Iohanne appellatur, vt, inquam, istum amorem fugiamus, exemplo Abrahami, Dauidis, Ezechiae & Iosue, qui fuerunt ditissimi simul & Deo amicissimi. Diuites opum erant isti viri, sed ditiores fide & charitate, & ideo non erant de hoc mundo, quin potius mundo mortui erant. Itaque non abundantia opum, neque celsitudo honoris, neque regnum aut imperium faciunt hominem esse de

de mundo, sed concupiscentia siue cupiditas, quæ diuinæ charitati opponitur. Proinde si quis incipiat, Deo aspirante, ipsum Deum verè diligere propter se, & proximum propter Deum, is incipiet exire de mundo: & crescente charitate minuetur cupiditas, & incipiet ille idem mori mundo. Non enim potest charitas crescere, quin cupiditas minuatur. Ita fiet, vt quod regnante cupiditate videbatur non posse fieri, vt videlicet homo in mundo viuens non esset de mundo, crescente charitate, & imminutâ cupiditate, reddatur facillimum. Quod enim cupiditati est onus importabile & durum, id charitati est iugum suaue & onus leue. Nam gustato spiritu desipit omnis caro.

III. *Qui cupit bene mori, summam bene viuendi positam esse nouerit in tribus virtutibus theologicis, fide, spe & charitate.* Quæ virtutes continentur in illo Apostoli 1. Tim. 1. *Finis præcepti est charitas de corde puro, & conscientiâ bonâ, & fide non fictâ.* Vbi per bonam conscientiam cum Augustino intelligimus spem, quippe quæ nascitur ex bonâ conscientiâ, quemadmodum desperatio ex conscientia malâ. Tres illas virtutes idem Apostolus etiam coniungit 1. Cor. 13. *Nunc manent fides, spes, charitas.* Fidem quod attinet, illa debet esse vera & sincera, non verò ficta. Dicitur autem fides ficta duobus modis: quando vel reuera aliquis non credit, sed fingit se credere: vel credit quidem, sed non viuit, vt credit esse viuendum. Ex fide, reginâ illâ virtutum, nascitur spes. Non enim sperare potest in Deo, qui vel Deum verum non nouit, vel eum potentem & misericordem esse non credit. Quis enim ab inimico beneficia petat? quis ab eo speret se adiuuandum, quem sibi iratum esse non dubitat? Denique charitas requiritur ab eo, qui vult bene viuere. Charitas, inquam, ex corde puro, quia charitas non accenditur in corde impuro, sed purificato per fidem. Quemadmodum enim ignis nō accenditur in lignis viridibus, a quo humore plenis, sed in lignis aridis: sic etiam ignis charitatis exigit corda purificata ab amore terreno & ab inani fiducia in viribus propriis.

IV. *Qui bene cupit mori, obseruet quàm diligentissime tria documenta euangelica, quæ vocant.* Illa sunt Luc. 12. vbi Seruator ait: *Sint lumbi vestri pracincti, & lucerna ardentes in manibus vestris, & vos similes hominibus expectantibus dominum suum, quando reuertatur à nuptiis, vt cum venerit & pulsauerit, confestim aperiant ei.* Beati serui illi, quos cum venerit dominus, inuenerit vigilantes. Quibus verbis Seruator nos docet præparationem ad aduentum suum geminum, vnum in die obitus nostri, alterum in die nouissimo, quem semper iubemur expectare capite exserto. Tria autem documenta, quæ vulgo euangelica dicuntur, almus noster Saluator proponit. Primò ait, *Sint lumbi vestri pracincti*, hoc est, sitis parati & expediti ad currendum obuiam Domino, cum vos vocauerit vel per mortem ad iudicium particulare, vel per resurre-

tionem carnis ad iudicium vniuersale. Similitudo præcinctorum lumborum sumpta est ex more orientalium, qui longis vestibus utebantur, & cum celeriter ambulare vellent, colligebant vestem, & lumbos præcinebant, ne vestis longitudo cursum impediret. Sententia igitur Christi est, vt negotia omnia huius vitæ, etiam optima & necessaria non ita occupent animos nostros, vt impediunt cogitationem primariam occurrendi Christo. Hoc est, quod Christus alibi iubet: *Quarite primum regnum Dei, & eius iustitiam. Matt. 6.* quod vnum est necessarium. *Luc. 10.* Deinde ait, *Sint lucerne ardentes in manibus vestris.* Non n. satis est seruo fideli, succingi lumbos, vt liberè & expedite currat obuiam domino: sed insuper requiritur lucerna ardens, quæ viam ostendat, cum nocturno tempore dominus à nuptiali conuiuio rediens expectatur. Lucerna hoc loco est verbum Dei, quod viam bonam ostendit. *Psal. 119. Pro. 6.* Sed hæc lucerna non illuminat, neq; viam ostendit, si relinquatur in cubiculo, aut in domo. In manibus est habenda, vt viam rectam demonstret: hoc est, scientia legis applicanda est ad opera. Hanc lucernam qui semper ante oculos habet, Domino suo venienti securus occurrer. Sed quàm multi sint viri peritis sacrarum literarum, qui peccata grauissima perpetrant: quia cum operantur, non consulunt legem Domini, sed iram, libidinem, aut aliam perturbationem. Si Dauid, cum nudam aspexit Bathsabam, consulisset legem Domini, *Non concupisces uxorem proximi tui*, nunquam in tam grande scelus incidisset. Sed quia consuluit pulchritudinem mulieris, oblitus diuinæ legis, vir alioqui sanctus, adulterium perpetravit. Tertium officium positum est *in vigilantia*. Noluit Dominus noster id efficere, vt homines scirent diem mortis, ne toto præcedente tempore indulgerent vitis, & paulò ante mortem inciperent meditari pœnitentiam. Voluit igitur diuinâ prouidentia, vt nihil esset incertius horâ mortis, dum alii moriuntur in utero matris, alii vix dum nati, alii in flore iuuentutis, alii in extremo senio, & rursus alii diu decumbunt, alii repente moriuntur; alii à graui morbo conualescunt, alii leuiter ægrotant, & cum videntur à morte securi, crescit morbi vis & eos extinguit. Hanc incertitudinem designat Seruator *Luc. 12.* vbi vtitur similitudine furis, qui de improviso inuadit patrem familias, & venire solet, quando minùs creditur esse venturus. Cæteroqui Scriptura frequenter vtitur verbo *Vigilate Mat. 24. & 25. Mat. 13. Luc. 12. & 21. 1. Thess. 5. 2. Petr. 3. Apoc. 3. & 16.* Illi verò rectè vigiliant, qui quotidie per serium conscientia examina ad mortem se præparant, hoc est, qui subinde, in primis autem manè & vesperi, conscientiam suam discutunt, quid egerint, dixerint, cupiuerint, cogitauerint die vel nocte præcedente: & si quid eiusmodi reppererint, quod peccati labi sit infectum, cogitent peccati grauitatem, detestentur ex animo culpam suam, discutiant

tiant ferio quis, quem offenderit, homunculus videlicet Deum omnipotentem, & seruus inutilis Dominum cœli & terræ: non parcat oculus lachrymis, nec manus compunctioni pectoris: denique propositum seriū & efficax concipiant, Deum, Patrem optimum, nunquam ampliùs peccando offendendi.

V. *Qui cupit bene mori, frequenter meditetur ethicam Paulinam, quæ est Tit. 2. Apparuit gratia Dei salutaris omnibus hominibus, erudiens nos, vt abnegantes impietatem, & secularia desideria, sobriè, iustè & piè viuamus in hoc seculo, expectantes beatam spem, & aduentum gloria magni Dei & Saluatoris nostri Iesu Christi.* Habemus hic summam diuinæ legis ad tria verba contractam. Primò oportet viuere sobriè, hoc est, ita, vt ea, quæ necessaria sunt ad corpus curandum vel conseruandum, metiamur secundum rationem, & non secundum cupiditatem. Atque hæc virtus respicit nos. Deinde iubemur viuere iustè, hoc est, ita, vt vnique tribuamus suum; cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal; cui timorem, timorem; cui honorem, honorem. Rom. 13. Atque hæc virtus respicit proximum. Denique oportet viuere piè, hoc est, ita, vt Deum rectè cognoscamus, & rectè cognitum rectè colamus, amore, timore, obsequio, patientiâ, prece, gratiarum actione. Atque hæc est virtus, quæ respicit Deum. Iubemur autem hæc omnia sic facere, vt abnegemus impietatem & desideria secularia, vt intelligamus, debere nos, si volumus placere Deo, sic colere pietatem, vt nullam admixtam habeat impietatem: sic studere iustitiæ & sobrietati; vt secularia desideria procul facessere iubeamus.

VI. *Qui vult bene mori, studeat orationi, elemosynæ & ieiunio.* Qui ternariis bonorum operum respondet ternario ethicæ Paulinæ, hunc in modum. Quemadmodum pietas respicit Deum, iustitia proximum, sobrietas nos ipsos: sic oratio respicit Deum, elemosyna proximum, ieiunium nos ipsos. Ad orationem quod attinet, illâ potissimum continetur ratio bene viuendi, ac proinde etiam ars moriendi. Nam quicunque bene petit à Deo donum viuendi, vtrique accipiet: & qui bene petit perseuerantiam bene viuendi vsque ad finem siue mortem, siue omni dubitatione accipiet hoc ipsum, & ita etiam bene morietur. Deinde elemosyna fiduciam auget apud Deum, & gaudium spirituale producit, cum per eam Deo præstemus obsequium, & multorum beneuolentiam nobis conciliemus, inprimis illorum piorum, qui sunt pauperes. Nam illi pro benefactoribus suis orant Dominum, iisque precantur dona spiritualia & corporalia. Quò pertinet illud Christi Luc. 16. *Facite vobis amicos de iniusto Mammonâ, vt cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.* Denique per ieiunium caro nostra restringitur, & concupiscentia magis magisque extinguatur. Preparat enim nos ad orationem.

tionem, rerum cœlestium contemplationem, miseræ huius vitæ contemptum, meditationem mortis, & similia.

VII. *Qui bene cupit mori, sanctè meditetur & tractet sacramentum baptismi & s. cœna.* Sic enim fiet, vt in arte bene viuendi proficiat, indeque artem bene moriendi discat. Primò itaque qui bene viuere cupit, & bene mori desiderat, ingrediatur in cubiculum cordis sui, non ipse se fallat, sed seriò & attentè cogitet & recogitet, quid Deo promiserit in baptismo, & an promissis suis steterit. Promittimus autem Deo cum baptizamur, nos velle confiteri fidem veram, & abrenuntiare Diabolo & eius pompis atque operibus, & è contrario studere innocentiae vitæ. Discutiat ergo vnusquisque opera sua, & vitam, ac mores suos diligenter examinet, an voto & iuramento suo, quo se in baptismo obstrinxit, satisfecerit. Quòd si conscientia accuratè discussâ deprehendat, se violasse fidem cœlesti imperatori datam, protinus confugiat ad pœnitentiam, discatque in posterum rectius memoriâ repetere baptismum suum. Deinde sacramentum cœnæ subinde oportet sumere iuxta præceptum Domini: *Hoc facite in mei recordationem.* Si enim frequenter & deuotè accedimus ad hoc venerandum sacramentum, recordatio passionis Dominicæ nos plurimum iuuabit vt artem bene viuendi & moriendi discamus.

VIII. *Qui vult bene mori, pœnitentiam agat in genere & in specie.* Illa dicitur pœnitentia vniuersalis, cum dolemus ob omnia peccata à nobis commissa: hæc particularis, cum dolemus ob hoc vel illud peccatum. Est autem posita pœnitentia in tribus: videlicet in contritione seu humiliatione, confessione peccati, & emendatione vitæ. Adferamus itaque omnium primò cor contritum cum Dauide *Psal. 51.* & intremus in cor nostrum ita contritum, clausoque ostio negotiis aliis, hæc aut similia attentissime apud nos voluamus, & singuli sic dicamus: Hei mihi, quid miser egi, cum tale flagitium perpetraui? Primum Patrem illum dulcissimum, autorem omnis boni & mei amantissimum offendi, qui me vndiq; beneficiis suis vallauit, & dona sua in me coronauit, cuius tot signa charitatis video, quot bona in me vel in aliis video. Sed quid de Christo meo dicam, qui dilexit me inimicum & indignum, & tradidit semetipsum pro me oblationem, & hostiam Deo in odorem suauitatis: & ego ingratus & miser ab eius offensione non cesso? Quæ tanta est mea crudelitas? Dominus meus virgis fuit cæsus, spinis coronatus, clauis in cruce suffixus, vt peccatis & sceleribus meis medicinam faceret, & ego non cesso noua semper addere? Ille nudus in cruce salutem meam sitire se clamat, & ego semper pergo acetum ei & fel amarissimum propinare? Præterea Spiritum sanctum contristauit, vt & sanctos angelos. Quis mihi præterea explicabit, de quantâ gloriâ excidere faciant peccata mea? Hæres eram regi cœle-

cœlestis: ab hâc tantâ felicitate per breuissimam illam voluptatem miser excidi. Et ab illâ tantâ felicitate ad quam sortem deueni? Ad captiuitatem Diaboli, hostis mei crudelissimi. Et quàm citò frangetur putrida ista maceries corporis mei, quæ momentis singulis ruinam minatur? Heu me miserum? Fortasse cras, vel hoc ipso momento Deus me auocabit. Sed super hæc omnia cor meum me torquet, & ingratitude lancinat filii & serui deterrimi in Patrem & Dominum amantissimum & optimum. Nam quò magis ille me beneficiis cumulauit, hoc ego magis illum peccatis offendi. Hæc & similia si attentè cogitare volueris in cubiculo cordis tui clausus, non sine fructu, spero, adferes Deo cor contritum, eique peccata tua confiteberis. Quòd si conscientia te vrgeat, vt proximo tuo, in primis pastori ecclesiæ, confitearis peccata tua, hoc ipsum facito, sed ita facito, ne idolum facias ex homine. Denique loco satisfactionis, quam Papistæ requirunt in pœnitentiâ, tu adfer propositum sanctè viuendi, & illud quidem serium & efficax. Quid enim iuuat dolere ob peccata, & illa confiteri, si pergis in peccatis, & instar suis redis ad lotum, vel tanquam canis ad vomitum?

IX. *Qui vult bene mori, diligenter custodiat portas quinque sensuum, per quas ingrediuntur peccata in animum.* Ita enim fiet, vt vitemus ingentem peccatorum multitudinem. *Prima porta* est oculus, per quam intrat tentatio luxuriæ, vt in Dauidе videmus. Contra hanc tentationem Augustinus hoc suggerit remedium: *Oculi vestri si iaciantur in aliquem, figantur in neminem.* Neque enim conspectus, vt idem ait, sed mora in aspiciendo est periculosa. Pangamus itaque fœdus cum oculis nostris, imitati Iobum *cap. 31.* & si oculus noster nos scandalizat, eruamus eum *Matth. 5.* hoc est, sic eum possideamus, ac si non possideremus. Simplex aspectus non scandalizabit nos, sed aspectus continuatus. Hunc igitur vitemus. *Secunda porta* est auditus, per quam intrant verba mala, quorum instrumentum est lingua. Hæc si mala sit, vniuersitas iniquitatis ex illa redundat, vt est *Iacobi tertio.* Nam per linguam peccat homo contra Deum, blasphemando, & peierando; contra proximum detrahendo & conuitiando; contra seipsum, iactando se fecisse bona opera, quæ reuera non fecit, & mentiendo, se nō fecisse mala, quæ fecit. Remedium, quod adhiberi debet peccatis lingue, exprimitur à Dauidе *Pf. 9.* *Dixi custodiam vias meas, ne peccem linguâ meâ.* Custodia illa est præcogitatio, siue præmeditatio eorum, quæ dicturi sumus. Atque hoc est hominis proprium, non temere aliquid agere, sed reflectere considerationem ad ea, quæ agenda vel dicenda sunt. Sed quia difficile nobis accidit præmeditari sermones nostros, oportet hanc gratiam à Deo petere. Quod iam attinet ad sensum audiendi, quatuor sunt genera verborum, quibus maximè claudendum est *ostium auditus*, ne per au-

res ad cor penetrent. Primum locum obtinent verba contra fidem, quæ ob curiositatem humanam non illibenter audiuntur. Hæc verba si penetrent animum, tollunt de corde fidem, quæ est radix & principium omnium bonorum. Sed inter verba infidelitatis nulla sunt magis pernicioſa, quàm eorum, qui negant vel providentiam Dei, vel animæ immortalitatem. Iſta enim verba faciunt atheos, & omnibus ſcleribus aditum latiffimum aperiunt. Alterum genus verborum malorum poſitum eſt in detractiõibus, quæ charitatem fraternam tollunt è medio, & ſatis auidè audiuntur ab hominibus curioſis. Tertium genus eſt poſitum in adulationibus, quæ libenter audiuntur & gignunt ſuperbiam, quæ eſt regina vitiorum. Quartum genus verborum malorum poſitum eſt in ſermonibus & canticis amatoriis & laſciuis, quibus delectantur amatores huius mundi; cùm his verbis nihil ſit nocentius. Similia enim ſunt canticis Sirenum, quæ homines delectabant, vt eos in mare deicerent & deſcorarent. Aduerſus hæc omnia pericula ſalutare remedium eſt, amicos probos habere, cum bonis conuerſari, & ab improbis omni ſtudio ſibi cauere. Neque enim homines ignoti facilè audent miſcere verba hæretica, detractoria, aſſentatoria vel laſciua cum iis, quos vel non viderunt antea, vel illis familiares non ſunt. Itaque Salomon primum præceptum *Prouerb.* i. his verbis expreſſit: Audi fili mi, diſciplinam patris tui: ſi te lactauerint peccatores, ne acquieſcas eis, & c. *Tertia porta* eſt odoratus; quam oportet ita claudere, ne per illam intrent odores, qui irritant ad libidinem. *Quarta porta* eſt guſtus, per quam duo intrant peccata, ebrietas & ingluies. Remedium hîc eſt exemplum Chriſti & omnium ſanctorum, qui ſobrietati fuerunt dediti. Chriſtus certè, rex cœli & terræ, in euangelio ſimplicitate cibi gaudet, ſobrietate delectatur, de animâ locupletandâ, replendâ, & exhilarandâ in primis eſt ſolicitus. Eius actio ſit noſtra inſtitutio. Reſtat *quinta porta*, quæ eſt tactus. Per hanc ingrediuntur opera carnis, fornicatio, immundities, impudicitia. *Gal. 5.* Remedia aduerſus hæc peccata ſunt fere illa ipſa quibus medici vtuntur ad curandos ægrotos. Primum enim oportet hîc incipere àieiunio, ſiue abſtinere à nimio cibo & potu. Deinde potiones amaræ, incifio venæ, & alia id genus naturæ ingrata, ſunt adhibenda. Nimirum oportet cum apoſtolo corpus ſuum caſtigare, & in ſeruitutem redigere. *1. Corimb. 9.* Ad hæc medici corporum exercitationem moderatam, vt deambulationem, vel pilæ ludum, vel aliud eiufmodi ad ſanitatem conſeruandam præſcribunt. Idipſum ad animæ ſanitatem conſeruandam valde conducit, ſi videlicet homo ſeipſum exerceat precando, gratias agendo, canendo, verbum Dei meditando. Denique remedium efficax valde ad omnes carnis tentationes & peccata luxuriæ ſuperanda, eſt orium

fuge;

fugere. Nullus enim tam est obnoxius turpibus cogitationibus, quam is qui nihil habet quod agat. Contrà verò nulli sunt magis immunes à cogitationibus sordidis, quam ii, qui totos dies in laboribus occupantur.

X. *Qui vult bene mori, diligenter & frequenter meditetur mortem.* Nam hæc meditatio, tradente Bonaventurâ, parit sex bona. 1. Facit peccata fugere. 2. Mundum contemnere. 3. Seipsum contemnere. 4. Vitam præsentem rectè regere. 5. Rectè temperare præsentem lætitiâ. 6. Rectè diuidere præsentem & futuram vitam. Qui enim se ponit in articulo mortis, quasi in medio præsentis & futuræ vitæ se collocat. Cæterum meditatio mortis gubernatur his regulis. 1. Cogitandum nobis est, in morte fieri separationem animæ à corpore: sed neque animam extinguere, neque corpus sine spe resurgendi cadere, & in puluerem redigi. 2. Quamuis mors sit certissima, tamen nihil est incertius horâ, vel die. Opus igitur est vigilare. 3. Et si semper cogitandum est de morte: tamen imprimis hoc fieri debet manè & vespere. Ita enim seriò examinabimus conscientiam, & hoc obtinebimus vt mors nunquam nos inueniat imparatos. Et frequens meditatio mortis erit frænum peccati. Nec enim facile peccato se contaminat, qui quidquid agit, expendit ad trutinam diuini iudicii quod in morte fiet. Hinc ille Eremita: *Nemo, inquit, qui reuera mortis mei. init. peccare poterit.* 4. Larua mortis est detrahenda: hoc est, nō tantum oculis carnis est aspicienda, sed etiam oculis fidei. Cum mortis metus in nobis existit, mors se per larua est. Ita fit, vt primo intuitu (cōspectâ tam horribili personâ) perterriti illam fugiamus, tanquam nuntium aliquem Plutonis. At si metu depulso, propius ad illam accedamus, & larua detrahamus, amicæ optimæ nostrique amantissimæ faciem conspiciamus. Quid enim? Mors est finis miseræ, & initium lætitiæ: est somnus corporis, & gloria animæ: est portus viatorum, & porta comprehensorum. Mors itaque nobis potius fuerit optanda, quam formidanda. Intellige nimiam & fœmineam formidinem. Aliàs naturalis timor mortis omnibus omnino hominibus inest.

XI. *Qui vult bene mori, sepe & attentè cogitet iudicium extremum.* Quatuor sunt nouissima, quorum cogitatio attentâ facit vt ad mortem nos præparemus: videlicet ipsa mors, iudicium, gehenna & vita æterna. Quod attinet ad iudicium, illud est duplex: vnum particulare, quo singulæ animæ iudicantur statim, postquam de corpore exiuerunt: alterum generale, quod fiet in die nouissimo. Vtrumque est horribile & tremendum valde impiis, sed amabile & gloriosum electis. De vtroque attentè & sæpissimè cogitare vtilissimum est iis, qui feliciter mori cupiunt. Quomodo autem oporteat meditari extremum iudicium, dicemus cap. sequenti.

XII. *Qui vult bene mori, saepe & attentè cogitet cruciatus gehennæ, & paradisi gaudia.* Quomodo vtriusque meditatio fructuosa debeat institui, vide cap. seq.

XIII. *Qui vult bene mori, tabulam breuitatis vitæ humanæ quotidie sibi ponat ob oculos.* In tabulâ istâ tres depinguntur testes breuitatis & fragilitatis vitæ nostræ: videlicet Scriptura, Natura & Experientia. Principio enim Scriptura testatur, hominem esse fœnum & gramen, & ipsius dies auolare instar auis, & fluere instar aquæ, & præterire instar soni. *Psal.* 90. & alibi. Deinde si inspicimus naturam corporis nostri, halitus, somnium, umbra, vestis, quæ vsu atteritur, & similia, quæ sunt in nobis vel circa nos, sunt imagines breuitatis vitæ nostræ. Rursus si inspicimus naturam creaturarum iuxta ordinem hexaemeri, deprehendimus varia testimonia fragilitatis vitæ nostræ. Primo die Deus creauit diem & noctem. Vita nostra est veluti dies, qui est paucarum horarum: & veluti nox, quæ est paucarum vigiliarum, plenaque horroris & timoris. Secundo die Deus separauit aquas inferiores & superiores, quarum fluxus nobis ob oculos ponit inconstantiam vitæ. Tertio die Deus separauit terram, & aquam, & herbas produxit. Cum terram intuemur, nobis in mentem veniet, quod pulvis sumus, & in terram reuerti necesse habemus. *Genes.* 3. Aquæ decursus fugacitatem vitæ nobis reuocat in memoriam. *Iob.* 9. *Psal.* 90. Herbarum in campis & hortis nostris eandem nobis proponunt doctrinam. *Psal.* 90. *Esa.* 40. *Psal.* 103. *Iacob.* 1. *I. Petr.* 1. Similiter arbores putrescentes, vel amputatae. *Iob.* 13. *Luc.* 13. Quarto die Deus creauit stellas, adeoque solem & lunam. Sol motu suo efficit ver, æstatem, autumnum & hyemem: quarum vicissitudo nobis ob oculos ponit aetates vitæ, illarumque vicissitudinem & finem. Lunæ mutatio idem docet. Vtriusque eclipsidis est pictura morborum & mortis. Quintus dies nobis exhibet aues, pisces & reptilia: quibus illæ & isti reti & laqueo repente capiuntur, illæ citò auolant, isti hinc inde natant, hæc (in quibus sunt vermes) è corpore nostro putrefacto oriuntur. Sexta dies ducit nos ad considerationem bestiarum terrestrium, quarum longæuitas sæpe nostram vitam superat: quanquam & ipsæ etiam subiacent imperio mortis. Denique experientia vniuersalis & particularis hæc etiam est testis omni exceptione maior. Quid enim, amabo, est infantia nostra, nisi primus ad mortem gradus? Quid est iuuentus? Mors nostræ infantia, & secundus ad mortem gradus. Quid senectus? Est mors iuuentutis, & postremus ad mortem gradus. Sed multi opprimuntur in primo gradu, qui ad secundum non perueniunt, & multi in secundo, qui ad tertium non pertingunt. Hoc ipsum etiam testantur exempla hominum, qui vixerunt inde ab Adamo: & exempla familiaria domesticorum & amicorum. Hæc, & similia, quoties expendimus, me-

ritò exclamamus: Quàm verè dicitur, vitam nostram esse lapidem molarem à filo serico suspensum!

Preparatio ad mortem vicinâ iam morte est, quando mors præ foribus esse & imminere colligitur vel ex morbo, vel ex ætate iam deuexâ. *Ista preparatio* consistit in tribus, videlicet in curâ animæ, corporis, & proximi. *ad mortem vicinâ iam morte.*

Cura animæ spectat reconciliationem cum Deo, & profligationem tentationum.

Reconciliationem cum Deo quod attinet, illam homo Christianus vicinâ iam morte sibi ponet ob oculos, operâ tum propriâ, tum alienâ.

Operâ propriâ reconciliationem sui cum Deo ita redintegrabit Christianus. 1. Vbi se morbo corripit persentiscit, indagabit vnde is veniat: nimirum non fortuitò, sed à prouidentia Dei. 2. Considerabit causam, propter quam morbus à Deo immittitur: videlicet peccatum. 3. Totam vitam suam accuratè examinabit. 4. Peccata sua confitebitur Deo. 5. Fundet preces lachrymis & suspiriis plenas, quibus à Deo precabitur remissionem peccatorum per fidem in Christum. Sic itaque Christianus accusatoris primùm partibus fungetur, deinde iudicis, tandem deprecatoris.

Operam alienam adhibebit Christianus æger vt à suis fratribus, inprimis autem à pastoribus, iuuetur, partim ipsorum precibus, partim ipsorum colloquiis piis, partim denique ipsorum præsentia & conuersatione. *Iac. 5.* Vtile etiam hîc fuerit ægroto administrare Sacramentum Eucharistiæ in præsentia plurium: sed ita, ne illud habeatur pro sacro viatico, sed pro fidei signaculo. Christi enim caro & sanguis est nostrum viaticum.

Profligatio tentationum similiter fiet operâ tum propriâ, tum alienâ. Quatuor autem inprimis tentationes hîc oriuntur. Primò Diabolus (aduersarius non solùm doctissimus & acutissimus, sed etiam eiusmodi præliis assuetus ab exordio mundi) prælium inchoat à tentatione circa fidem. Nam & res, quas credimus, non solùm supra sensum sed etiam supra rationem naturalem ascendunt: & ipsa eadem fides est fundamentum iustificationis nostræ, quo subuerso totum ædificium bonorum operum cœruit. Secunda tentatio est de desperatione: quâ tentatione Diabolus non solùm improbos homines, sed etiam valde pios solet aliquando vexare. Subiicit enim ante oculos mentis omnia propemodum crimina, & ex illis in vnum congestis magnum facit montem, qui eripit aspectum solis iustitiæ. Tertiò Diabolus contendit amicos Dei ab amicitia eius separare, & inducere in odium Dei & blasphemias. Quo fit, vt isti homines vt plurimum non timeant mortem, nec pœnas gehennæ. Quartò so-

let Diabolus horribilem mortis imaginem pingere moribundis, adeo quidem, ut sæpe ipse terribili facie se ostendat. Contra has tentationes ita se muniet homo Christianus. 1. Qui tentationes experitur circa fidem, ducet captivā rationem, & profligabit argumenta Satanae iis armis, quæ hinc inde circa articulos fidei suppeditauimus. 2. Qui tentationes experitur circa spem, illi proponenda est magnitudo planè infinita misericordiæ Dei, quæ longè superat numerum & molem omnium peccatorum. Proponenda etiam est propitiatio mediatoris & vis pœnitentiæ: exempla denique magnorum peccatorum qui in gratiam sunt recepti. Quæ omnia in hoc tractatu sparsum leges. 3. Qui tentatur cōtra charitatem Dei, & incitatur ad odium Dei, & amorem Diaboli, primò docendus est, Diabolū esse mendacem; deinde ipsum iam iudicatum esse ad ignem æternum, cū omnibus qui illū sequuntur; deniq; experientiam docere, omnia Diaboli promissa esse vana & fallacia. 4. Magnum & salutare remedium aduersus omnes tentationes positum est in oratione: siue ipse ægrotus pro se orare possit, siue alii pro ipso orent, siue denique ipsius ægroti & assistantium oratio coniungatur. Id enim constat, multum valere orationem timentium Dominum: præsertim cū pro comperto habeant, non posse Diabolum tentare, nisi quantum Deus illi permittit. Est enim quasi leo rugiens, vel canis rabidus catenā ferreā alligatus, qui non potest pro arbitrio mordere, sed quantum Deus, qui potentissimā suā manu catenam regit, illum mordere sinit. Cuius rei exemplum est Iob. 5. Christianus mortem expectans, mortem non debet intueri in speculo legis, siue in Mose, sed in speculo Euangelii, siue in Christo. Ita enim fiet, ut cogitationes suas non defigat in angores & cruciatus mortis, sed in mortem Christi, & felicem statum, ad quem per mortem tanquam per ianuam peruenit, assistente Spiritu S. & comitantibus sanctis angelis. Hic teneantur argumenta, quibus Christiana θανατοβουλία, siue sancti desiderium beatè moriendi ex beneplacito voluntatis Dei in fide Iesu Christi excitatur. Sunt autem summatim ista. 1. Christianus habet propitium & reconciliatum in cœlis Patrem, & ideo ad eum vocatus accedere non veretur. 2. Christianus mundo est crucifixus, & ideo ipsum non grauare deserit. 3. Christianus per mortem liberatur ab infinitis molestiis, & ab ipso peccato. Libens itaque moritur. Quis enim non cupit liberari à iugo & tyrannide Satanae, à carnificinā peccati, à turbā impiorum, à tristitiā quotidianā, à contemptu malorum hominum, odio, calumniā, iniuriā, à pauore conscientia? 4. Christianus in hoc mundo orat, vigilat & militat bonam militiam: & ideo non trepidat adire mortem. Nouit enim, se coram Filio hominis posse consistere per fidem. 5. Philosophi insigniores non metuerunt mortem, ut & meliores ethnicorum.

rum. Mulò igitur magis homo Christianus contemnet mortem in Christo. 6. Statutum est omnibus hominibus semel mori. Non igitur decreto Dei oportet repugnare. 7. Mors sanctorum in conspectu Dei est preciosa. 8. Mors est somnus, qui reficit lassos. 9. Per mortem colligimur in Concilium omnium Sanctorum. 10. Mors est vehiculum, quo sancti angeli nos vehunt in cœlum. 11. Mors est lucrum, & permutatio temporalis felicitatis cum æternâ. 12. Ex articulis Symboli sumuntur argumenta sanctæ θανάτου βουλῆς, hoc modo. Quicumque credit in Deum, ipsum agnoscit, amat & colit tanquam summum bonum, ipsumque habet pro Patre Opt. Max, & omnipotente creatore atque gubernatore cœli & terræ: qui credit in IESVM Christum, Filium Dei, Dominum suum, qui propter se & salutem suam è cœlo descenderit, ita ut sit conceptus è Spiritu S. natus ex MARIA Virgine, passus sub Pontio Pilato, &c. qui porro credit in Spiritum S. paracletum suum in vita & in morte: qui credit sanctam Ecclesiam triumphantem & militantem, quæ sit lota sanguine Christi, & cuius ipse sit conciuis: qui denique credit remissionem peccatorum, carnis resurrectionem & vitam æternam: ille per mortem libens lætusque excedit ex hâc miseriarum valle. Atqui homo Christianus hæc omnia credit. Ergo homo Christianus libens lætusque per mortem excedit ex hâc miseriarum valle. Atque hæc etiam sunt argumenta sancti huius desiderii moriendi. Dico sanctum desiderium. Datur enim etiam desiderium moriendi impium: quod nempe diffidentè & murmurante animi impatientiâ exardescit, cum homo non acquiescit in voluntate Dei, sed impatientiâ calamitatum victus optat mortem. Huiusmodi desiderium moriendi non debet cadere in hominem Christianum, sed sanctum & limitatum, hoc est tale, quod consistit intra duos hosce limites, si Deo ita sit visum, & expediat saluti nostræ.

Curam animæ excipere debet *cura corporis*, quâ Christianus vitæ & valetudini suæ tuendæ tantisper, dum prorsus à Deo tollatur, dat operam: idq; per media legitimè præparata, recteque usurpata. *Legitimè præparata media* sunt, quæ à medicis peritis præscribuntur, non autem à magis & superstitiosis hominibus adferuntur. *Rectè usurpata media* voco, quæ precibus sanctificata sunt, & ita adhibentur, ut non collocetur in ipsis fiducia. Quod si media profuerint, Deo sunt agendæ gratiæ: sin minùs, vel cura repetenda fuerit, vel alia remedia adhibenda, si spes sit restitutionis, vel euentus Deo committendus, si res sit deplorata.

Cura proximi cernitur in duobus. Primò Christianus moribundus omnibus omnino omnes offensas ex animo condonabit, veniam vicissim ab omnibus rogatâ. Deinde ante mortem suam res suas omnes accuratè, quâ fieri potest, disponet. Ita magistratus providebit Reip. de statu tranquillo:

quillo: pastor relinquet Ecclesiam pacatam : paterfamilias in familiâ suâ omnia vtiliter disponet, exemplo Ezechia. 2. Regr 20. Esa. 38. Quò etiam pertinet factio Testamenti, quæ debet fieri hoc modo. Oportet, vtrumque omnium de ære alieno, si quo forte grauerur æger, restituendo cogitet. Deinde opes suas illis relinquet, ad quos de iure pertinere intelligit: neque sinet se trahi ad personas, quas magis diligit, si quomodo repugnet iustitia. In iis denique, quæ ab ipsius pendent arbitrio, consulat in primis gloriam Dei, deinde proximorum necessitates, & leget pro suâ facultate tot & tanta, quæ ad pias causas & vsus, & aliorum commoda faciant prouehenda.

Bona hominis Christiani constitutio in agone mortis.

Haftenus egimus de præparatione hominis Christiani ad mortem: superest eiusdem *bona in agone mortis constitutio*, quæ est sancta & religiosa animi ad Deum eleuatio in ipsâ cum morte luctâ. Constitutio ista constat tribus membris; videlicet *fide, desiderio & depositione animæ*. Primò enim oportet vt Christianus, quemadmodum in fide IESV Christi vixit, ita & moriatur. Hæc fides facit, vt Christianus agonizans seipsum ponat extra se in Christo, ita vt seipsum abneget atque exuat, solatiis & præfidiis rerum humanarum omnibus abiectis, & vniuersâ vi impetuque cordis in gratiam & misericordiam Dei in IESV Christo directo. Hinc Theologus *Homines pii in morte sunt summè Christiani*. Roboratur autem ista fides, sub inde repetito verbo promissionis, & exercetur ardente inuocatione quam testatur agonizans vel clarâ voce, vel tertiatis verbis, vel gemitibus, vel lachrymis, vel manuum eleuatione, vel nutu, vel cordis pulsatione lætâ. Deinde requiritur in agonizante ardens *desiderium* vitæ æternæ, atque adeo obsequium filiale, quo ille paratus est sequi Deum vocantem. Denique Christianus in agone constitutus, *animam suam deponit* & commendat in manus Dei, Patris sui potentissimi & fidelissimi: idque exemplo Christi, qui moribundus in hæc erupit verba: *Pater, in manus tuas commendo Spiritum meum*: & exemplo Stephani, qui iam iam moriturus aiebat, *Domine IESV. suscipe spiritum meum*.

Dua questiones circa mortem extraordinariam.

III. Tentatio orta ex terrore mortis extraordinario modo à Deo immixta, est duplex: vna circa mortem cum horribilibus morientium gestibus coniunctam: altera circa mortem, quæ vel subito, vel citra morbum contingit.

Docuimus haftenus, quâ ratione ad mortem, quæ ordinario modo à Deo immittitur, nos præparare debeamus: consequens est, vt nunc disseramus de morte, quæ extraordinario modo à Deo infligitur: vbi primò nobis sermo erit de morte, quæ cum horribilibus gestibus morientium est coniuncta. Videas enim dissimiles hominum exitus, ita vt multis,

tis, qui pie etiam vixerunt, sæpe lugubres & miserandi contingant exitus. Inuenias quosdam desperabundos, alios inter furores & execrationes, nonnullos cruciatu maximorum dolorum confectos vitam finiuiffe. Harum profecto rerum consideratio immane quantum perturbat cor hominis Christiani. Cui perturbationi sic mederi oportet. Non est faciendum iudicium de homine, quo sit apud Deum loco, ex rebus externis, siue sint beneficia, siue iudicia Dei, siue in vitâ, siue in morte. Deinde diffidentia & desperatio, siue à naturæ imbecillitate proficiscatur, siue à peccati conscientia oriatur, sæpenumero concurrit filios Dei agonizantes, adeo quidem vt exclament, sese ipsissima inferni tormenta experiri. Hoc autem ideo fit, vt cum Christo descendant prius in infernum, quam cum illo ascendant in cælum. Nempe Deus è tenebris lucem, & ex morte vitam profert, iuxta regulam : *Deus admiranda opera per contrarias causas peragit*. Ita in concione verbi primò vulnerat conscientia per legem, vt postea illam sanet per euangelium. Ita quando homines eo affecturus est beneficio, vt toti ab eius prouidentia pendeant, prius iram suam illis præbet gustandam, facitque vt experiantur se nihil per seipsum esse aut posse: idque propterea, vt ipso solo nitantur. Atque ita quando seruos suos in cælum euecturus est, per portas inferorum illos deducit. Quod porro attinet ad furores, execrationes, labiorum contractionem, ceruicem contortam, neruorum conuulsionem, & similes motus qui in hominibus quibusdam piis animam agentibus cernuntur, illi ferè sunt effectus morborum. Idem iudicium est de insolito robore, quod nonnullis ægrotantibus inest tantum, vt iis singulis cohibendis terni, quaterni, vel etiam plures robusti viri vix sufficiant. Ad furores moribundorum quod attinet, illi sunt vel melancholici, vel Cyclopici. Illi cadere possunt inelectos: hi minimè. Hæc talia non sunt tribuenda cū vulgo incantationibus Satanæ, sed inflammationi cerebri, melancholiæ & similibus morbis atque symptomatis. Nostri officii hîc est, regulam charitatis adhibere, neque damnare vllum hominem, in quo est aliquid Christi. Grauius itaque peccant, qui cum vulgo talem paralogismum formant: Ille placidè obiit. Ergo est filius Dei. Hic obiit inter varios dolores & furores. Ergo fuit impius aut hypocrita. Res aliter se habet. Potest enim impius aliquis laborare atrophîa siue tabe, & placidè mori: & è contrario pius aliquis laborare potest ardentissimâ febre, & inter dira tormenta extinguï. Vsq̃ue adeò scilicet iudicium vulgi fallit! Nunc videamus, quid illis faciendum sit, qui non ex morbo diuturno, sed aliunde in periculo mortis versantur. Sunt autem tria hominum genera, quibus extra morbum consuetum imminet mortis diferimen. Aliis enim adest mors propinqua, improuisa & certa: quales sunt, qui corripiuntur apoplexiâ, vel cœlesti

lesti feriuntur fulmine. Aliis adest mors propinqua, nec improuisa, nec certa, sed valde probabilis: quales sunt, qui vel bellum gerunt cum hostibus, vel in mari cum fluctibus pugnant. Aliis denique propinqua mors est, nec improuisa, nec incerta: quales sunt, qui decreto iudicis à carnifice feriuntur. Primi generis homines nullum aliud remedium habent, nisi quotidianam, vel potius continuatam mortis memoriam. Atque ad hos vel imprimis pertinet vox Seruatoris *Matth. 25. Vigilate, quia nescitis diem, neque horam.* Si diceret Dominus, Vigilate nudi in aere frigidissimo, donec congeletis & extingamini: nonne id faciendū esset, ut securi ad felicitatem æternam perueniremus? Et si diceret, Vigilate nudi & craticulæ alligati, donec à subiecto igne consumamini: nonne id quoque alacri animo faciendum esset, ut ignis infernalis pœnam euaderemus? At non hoc iubet Dominus: sed ut vigilemus, ne dormientibus nobis fur nocturnus adueniat, & aurum charitatis, vel gemmam castitatis, vel thesaurum fidei nobis dormientibus eripiat: & somno lethali oppressi iacturam faciamus vitæ æternæ. Sed, inquis, pauci admodum sunt, qui sic repente moriuntur. Esto, pauci sint: unde nosti te non futurum vnum ex illis? Et si de illis paucis vnus eris, quid tibi proderit multitudo eorum, quæ eiusmodi periculū euaserunt? Alteri generi hominū tria sunt necessaria, ut feliciter moriantur. Et primò iis qui ad bellum accedunt, incumbit ut sciant bellū esse iustum, aut saltem non sciant bellū esse iniustum: tum ut in bello obseruent leges Iohannis Baptistæ *Luc. 3.* deniq; ut, si quando peccatis se inuoluant, tempestiuè pœnitentiam agāt. Similiter illi, qui non sine periculo nauigant, primū cauere debent, ne ad malum finem nauigare incipiant, ut ad capiendos & spoliandos obuios quoscunque, ut piratæ faciunt. Et si bellandi causā suscipiatur nauigatio, ita se gerant, ut paulò antè diximus de militibus. Eadem enim hîc est ratio militiæ terrestri & naualis. Tertiū generis homines felices dici posse videntur, si bona sua norint. Nam vel occiduntur iam damnati, vel iniuriā. Si iure, possunt se præparare ad mortem, atque ita pœnitentiam agere. Si iniuriā, felices censendi sunt, si imitentur redemptorem, & hostibus suis ignorent. Adde, quòd isti homines minùs patiuntur, quàm ii, qui graui & diuturno morbo laborant. Deinde isti integris sunt sensibus, & cerebro non vitiatò, ideoque meliùs possunt orationibus & similibus exercitiis piis vacare, quàm illi quid detinentur in lecto, variis doloribus occupati. Denique non desunt homines pii & docti, qui summā diligentiam & sollicitudine assistunt eiusmodi hominibus maleficantibus, ut vocant, eosq; docent, quomodo se comparare debeant ad mortem piè suscipiendam, ut cum mori incipiunt vitæ mortali, viuere incipiant vitæ immortalis. Hîc autem magnā opus est prudentiā, quā diuersis ingeniis diuersa applicen-

plicentur remedia. Sunt enim quidam, qui negant factum: factum sunt qui non negant, sed eleuant: sunt, qui fatentur factum, & insultant: sunt, qui planè silent, nec adduci possunt vt loquantur: sunt, qui planè despondent animum: sunt, qui fatentur factum, sed pœnam subire detrectant. Prout itaque diuersa tibi occurrent ingenia, sic diuersam adhibebis medicinam, ita vt peccati naturam exaggeres, prout requirit meritum facti & fert ingenium rei: & misericordiam Dei amplifies, in medium addu-
dis insignibus Scripturæ dictis & exemplis.

CAPVT XI.

De casibus conscientiae circa duodecimum Symboli
Apostolici articulum, qui est de vitâ
æternâ.

PRÆCEPTA.

Circa hunc articulum tres sunt tentationes: prima circa vltimam iudicium, secun-
da circa vitam æternam, & tertia circa mortem æternam.

In singulis autem est tentatio dubitationis & teporis. Illa est, quâ dubitatur vel
de existentiâ, vel de personis, ad quas pertinent, putâ an nos simus absoluenti in iudicio,
an vita æterna sit nostra hereditas, an gehenna nobis sit metuenda: hac est, quâ frigide,
absque singulari affectu, materia proposita consideratur.

REGVLÆ.

I. Circa doctrinam de vltimo iudicio conscientia quærit *Casus consci-*
causas istius iudicii, & modum: & inuestigat, quomodo pos-
sumus nos præparare ad hoc iudicium. *entia circa
extremum
iudicium.*

Causa, cur necesse sit iterum iudicari eos, qui iam sunt non solùm iu-
dicati, cum anima discederet à corpore, sed etiam præmio vel pœnâ af-
fecti, hæ sunt. Primò necesse est, vt totum genus humanum intelligat,
Deum esse iustum. Iam verò in hac vitâ non desunt, qui cum videant
multos pios ab impiis iniuste affligi, & contrâ multos impios affluere
bonis temporalibus, suspicantur, Deum aut ista non videre aut non cu-
rare. Quare vt totus mundus intelligat, omnia à Deo iuste ac sapienter
gubernari, placuit Deo in die nouissimo coram omnibus angelis & ho-
minibus reddere præmia bonis, & supplicia malis: vnde omnes cogan-
tur vel inuiti dicere, *Iustus es, Domine: vera & iusta iudicia tua Apocalyps. 16.*
Altera ratio est, vt Christus, qui coram hominibus iniuste fuit iu-
dicatus, & supplicio grauissimo indignissimoque affectus, ipse coram
toto mundo cernatur in throno maiestatis suæ. Oportet enim vt igno-
minia passionis Filii Dei compensetur per gloriam iudicantis in theatro

totius mundi. Tertia ratio est, vt retributio iustorum integra sit: vt, inquam, honor & gloria ipsorum manifestetur etiam coram impiis. Et quoniam multi homines eximie pii, quasi scelesti & impii publicè interfecti sunt, æquum est, vt in publico totius mundi theatro iustitia ipsorum prædicetur. Quarta ratio est, vt confundantur impii, in primis hypocritæ, qui in hac vitâ imposuerunt aliis larvâ sanctitatis. Quinta ratio est, vt animæ simul & corpora iudicentur. Siquidem in iudicio particulari solæ animæ iudicantur, & præmium vel pœnam accipiunt. Sed in iudicio vniuersali totus homo comparebit. Et hoc æquum est. Nam quia animæ cum corporibus peccauerunt, vel bene egerunt, iustitia postulat, vt post resurrectionem animæ cum corporibus præmia vel pœnas accipiant. Hæ sunt igitur causæ, cur præter iudicium particulare, quod fit in morte singulorum, expectandum sit iudicium vniuersale in consummatione seculi. *Modus* istius iudicii consistit in his: quis sit futurus iudex, vnde veniet, ad quem locum veniet, quos iudicabit, & quæ erit sententia iudicantis. *Iudex* erit Christus Dominus noster. *Matth.* 25. *Act.* 10. & 17. Is veniet à cælo, & apparebit in nubibus. *Matth.* 26. 1. *Thess.* 4. Veniet cum omnibus angelis & multitudine sanctorum hominum in corporibus gloriosis. *Apo.* 7. Erit igitur in hoc iudicio spectaculum, quale non fuit ab initio mundi, neque fiet. Porro *iudicabuntur* omnes homines, boni & mali, & ipsi etiam impuri angeli. Iudicabuntur, inquam, philosophi, sophistæ, theologi, iuristæ, medici, ægroti, diuites, pauperes, domini, subditi, infirmi, supremi, senes, infantes, patres, matres, excluso prorsus nemine. His ita constitutis proferentur & aperientur libri rationum *Daniel.* 7. & *Apo.* 20. hoc est, conscientiæ hominum patefcent. 1. *Corinth.* 4. Effundere nim Deus eiusmodi lumen, vt in eo cernantur conscientiæ impiorum & piorum. O quale spectaculum erit, videre conscientias hypocritarum, proditorum, cauillatorum, scortatorum, & similium? Ex hac publicatione scelerum sequetur præiudicium futuræ sententiæ, & id fiet, quod in Apocalypsi legitur *cap.* 6. reges terræ, & principes, & tribuni, & diuites, & fortes, & omnes serui, & liberi abscondent se in speluncis, & petris montium, & dicent montibus, Cadite super nos, & abscondite nos à facie sedentis super thronum, & ab irâ Agni. Ad extremum *feretur sententia* à iudice dicente, *Venite benedicti, ite maledicti.* *Matth.* 25. Et ibunt iusti in vitam æternam, & iniusti in ignem æternum. Sed iâ videamus, quomodo nos præparare debeamus ad hoc iudicium, vt in illo absoluiamur. Obsecro, anima mea, cogita & recogita sæpe & attentè hoc iudicium, in quo supra erit iudex seuerus, subtus patens infernus, intus conscientia mordens, extra ignis ardens, à dextris peccata accusantia, à sinistris dæmonia terrentia: adierunt circa nos boni & mali angeli, illi à cœlis pellentes im-

pios,

pios, hi ad infernum trahentes. Poneris ibi, dilecta mea, inter tempus & æternitatem. Maligni spiritus sua requirent mala, quæ suaserunt, & producent omnia. Tabescet omnis militia cœlorum. Erubescet sol, & luna confundetur, opera illa Dei, quæ nihil deliquerunt. Quò itaque tu fugies, anima mea, quæ peccatis es contaminata? Quò fugies nisi ad Iesum tuum? Hic peccatorum tuorum erit iudex, qui pro peccatis tuis est mortuus. Accusabunt te peccata tua? Sed Christus peccata tua deleuit. Accusabunt te dæmones? Sed iudicatus est princeps huius mundi. Accusabit te lex? At Christus te liberauit à maledictione legis. Accusabit te conscientia? Sed bene habet, quòd Iam lauit Christus suo sanguine. Accusabunt te damnati, & similis culpæ ream te proclamabunt, ô dilecta mea? Sed macte esto fide in Christum, quæ te cum Christo coniungit, & à damnatis disiungit. Et si ergo tot sint & tanti accusatores tui: tu tamen confide in Christo tuo. Nam quia hostes & accusatores tui accusant me amicum, fratremque Christi, & filium Dei, Christus non seuerè iudicabit, sed absoluet amicum fratremque suum, & filium Dei. Sed probè aduerte, anima mea, vt semper sis in expectatione tanti iudicii, in quo de summâ rei agitur. Serio, inquam, implora Aduocatam, qui idem iudex futurus est. Aduocatus hic est Iesus Christus 1. Johan. 2. Rursum amicos Aduocati tibi commendatos habet, id est pauperes Iesu Christi. Quidquid enim in illos hîc conferes, id omne Christus sibi collatum esse pronuntiabit in magno illo die. Matth. 25. Denique si non vis iudicari seuerè à Christo post hanc vitam, tu in hâc vitâ incipe seuerè te iudicare ob peccata tua: condemna te: castiga te: contunde te: mortifica carnem tuam perfidem. Nam si hîc inchoas iudicium condemnationis, ibi subibis iudicium absolutionis.

II. In vitâ æternâ oportet attendere eius locum, tempus, & modum; & vnde colligere possimus illam esse nostram hæreditatem: vt ita quæstionibus conscientiæ satisfaciat.

*Quæstiones
conscientiæ
de vitâ æ-
ternâ.*

Locus gloriæ beatorum est paradus cœlestis: *tempus*, æternitas: *modus*, felicitas excedens omnem modum. *Paradisum* cœlestem quod attinet, ille est supra omnes stellas. Inde in Scripturis appellatur regnum cœlorum, domus Dei, ciuitas regis magni, ciuitas Dei viuientis, cœlestis Ierusalem. Ex hoc sublimissimo situ paradisi cœlestis facillè possumus intelligere, multa esse priuilegia siue prærogatiuas huius loci præ omnibus locis mundi totius. Primò enim quòd locus in hâc rerum vniuersitate est altior, eò quoque est maior atque capacior. Locus igitur beatorum vt est altissimus, sic etiam amplissimus. Deinde locus altissimus est etiam purissimus. Denique idem est tutissimus. *Tempus* habitandi cœlestem Hiero-

solymam, est tempus sine tempore, id est, duratio perpetua sine fluxu dierum & noctium. *Apoc. 10. Modus*, quo se habebunt beati in paradiso post resurrectionem, est vacare omni malo, & abundare omni bono. Vacabimus ibi malis animi, corporis & fortunæ. Abundabimus ibi *honore, potestate, diuitiis & deliciis*, quæ quatuor mundus magnificat: cum tamen in terris bona illa non possideantur sine admixtione malorum. At in cælo ista bona erunt sincera & perfecta. *Honor* enim beatorum in cælo erit incredibilis: quia sedebunt cum Christo in throno ipsius. *Apoc. 3.* Quid obsecro ad hunc honorem addi potest? Thronus certè Filii Dei in cælo altissimus est, & qui in eo sedet, honorem planè incredibilem est consecutus. Quis plausus? quæ laudes resonabunt in cælo coram Deo, & omnibus angelis, quando homo, quondam mortalis & fragilis, Dei manibus collocabitur in throno Filii Dei, qui est princeps regum terræ, & rex regum, ac dominus dominantium? *Potestas* illius hominis tanta erit, quantum animo nostro hîc concipere non possumus. Christus enim nos constituet super omnia bona sua, *Matth. 24.* Erimus itaque in cælo reges mundi totius; idque non ad annos paucos, sed in omnem æternitatem. Atque hoc est regnum, in quod Christus nos introducet. *Matth. 25.* De diuitiis beatorum sic habe, quòd illæ sint futuræ amplissimæ & perpetuæ. Nam Deus ibi erit omnia in omnibus. *1. Corinth. 15.* Hîc in terris res vna nobis est cibus, alia potus, alia vestis, alia domus, alia diuitiæ, alia voluptas, alia honor, alia potestas. Sed in cælo Deus nobis erit cibus, potus, vestis, domus, diuitiæ, voluptas, honor, potestas. In hac vitâ datur vni sapientia, alteri patientia, alteri iustitia. Cum autem rerum omnium finis aduenerit, tunc omnia erunt in omnibus, vt singuli possideant omnes virtutes & dona sanctorum. Quid, quæso, daret in hoc mundo avarus, vt diuitias omnes omnium possideret? quid luxuriosus, vt voluptates, quas cupit, omnes consequeretur? quid ambitiosus, vt honores & dignitates, quas ambit, consequi posset? Et tamen ista temporalia sunt, & citò peritura, & breui cum sempiternâ egestate, & dolore, & ignominiâ commutanda. Cur ergo non quærimus Deum, in quo vno omnia bona, spiritualia & corporalia, in omnem æternitatem possidebimus? Sed quid tandem de gaudio & voluptate sanctorum dicemus? *Esaïas & Paulus* exclamant: *Oculus non vidit, auris non audiuit, in cor hominis non ascenderunt, quæ preparauit Dominus diligentibus se. Esa. 64. 1. Corinth. 2.* Verè enim Deus parauit filiis suis in cœlesti patriâ gaudium, voluptatem, delicias, dulcedinem, suauitatem, qualem nullus mortalium neque gustauit, neque cogitatione assequi vnquam potuit. Voluptas omnis oritur ex coniunctione. Et quò maior est coniunctio, eò quoque maior est voluptas. Non potest

potest autem vlla coniunctio creatoris & creaturæ magis intima cogitari, quàm Dei cum voluntate creaturæ intelligentis. Coniunctio corporum ad interiora non penetrat: & tamen sic afficit homines corporalis volupras, vt ad insaniam quodam modo redigantur. Quam igitur suauitatem, quam dulcedinem gustabit anima, quando sic intimè coniungetur cum Deo, qui est suauitas infinita, vt non possit arctius cum eo coniungi? Sed verba hîc desunt, vt explicare nullo modo queam, quod cogitando mecum ipse reuoluo. Huc itaque aspira, mens mea: huic inquam,

Vbi est honos, decus, quies,

Quieta vbi est securitas,

Secura vbi est tranquillitas.

Tranquilla vbi est felicitas,

Felix vbi est suauitas,

Suauis & iucunditas,

Iucunda vbi est serenitas.

Serena vbi est solemnitas,

Solemnis & festiuitas,

Festiua vbi est aternitas.

Vbi nec est defectio,

Sed optima est resectio:

Vbi nec est deformitas,

Sed omnium conformitas.

Vbi nec est iniquitas,

Sed vna semper aequitas:

Vbi nec ignorantia,

Sed omnium scientia.

Vbi nec indigentia,

Sed omnium affluentia:

Vbi nec est crudelitas,

Amica sed fidelitas.

Vbi nec est fugacitas,

Æui sed est perennitas.

Vbi nec est rapacitas,

Sed est opima largitas.

Vbi nec est malignitas,

Sed summa vbi est benignitas:

Vbi nec est molestia:

Vbi nec est angustia:

Vbi nec est corruptio:

Vbi

Vbi nec est destructio:
Vbi nec est inanitas:
Vbi nec est immanitas:
Vbi nec est impunitas:
Vbi nec est obscuritas:
Vbi nec ulla duritas:
Vbi nec imbecillitas:
Vbi nec est acerbitas:
Sed experita faustitas,
Et preparata dignitas,
Et imputata sanctitas,
Et absoluta castitas,
Amica liberalitas,
Et absque nube amœnitas,
Et absque nocte claritas,
Et absque felle charitas,
Et absque labe puritas,
Et absque lite veritas,
Et absque peste sanitas,
Et absque fine hereditas,
Et absque morte æternitas:
Vbi beata TRINITAS
In VNITATE, numine
TRIVNO adimplet omnia.

Quin igitur huc aspiras, anima mea, quin huc anhelas. Ah ne amaram fugientem, sed potiùs permanentem. Eò ascende per desiderium, ubi iuuentus sine senectute, vita sine morte, gaudium sine tristitiâ, æstas sine hyeme. Si delectat te pulchritudo, iusti ibi fulgebunt vt Sol: si velocitas, electi erunt expediti vt angeli: si fortitudo, ibi erimus validissimi: si longa & sana vita, ibi sana est æternitas, & æterna sanitas: si satietas, ibi satiabimur pane vitæ: si melodia, ibi angelorum chori concinunt: si voluptas pura, torrente voluptatis Deus inebriabit suos: si sapientia, ipsa Patris sapientia nos docebit: si amicitia, electi diligunt Deum plus quam seipso, & inuicem tanquam seipso, & Deus illos diligit plus quam ipsi seipso. Si delectat concordia, omnibus ibi erit vna voluntas: si potestas, electi ibi omnia poterunt facere quæ poterunt velle: si honor, ibi erit titulus victorum gloriosissimorum: si diuitiæ, ibi erunt thesauri æternitatis. Tam magna sunt illius vitæ bona, vt non possint mensurari, tam multa, vt non possint numerari: tam preciosa, vt non possint æstimari. Erit ibi corporum æterna sanitas & claritas, animarum puritas & sancti-
 tas.

tas. Erit ibi angelorum familiaritas, & voluptatis diuinæ vbertas. Gaudebunt electi propter loci amœnitatem, quem possidebunt: propter iucundam societatem, in quâ regnabunt: propter corporis glorificationem, quam habebunt: propter mundum, quem contempserunt: propter infernum, quem euaserunt. Videbimus ibi Deum, summum illud bonû. Videbimus illum in seipso & in nobis, & nos in Deo. In viâ huius vitæ habemus Christum nobiscum, sed sub verbi & sacramentorum velamine tectum. Sed in patriâ ipsum coram intuebimur. Fidei succedet visio, spei comprehensio. Mirabimur ibi Christi regis clementiam, ministrantium angelorum ordinem, cibi plenitudinem, vestium pretium, domus pulchritudinem, laudum multitudinem. Erige itaque te, anima mea, & considera bona tibi præparata. Eò dirigendus est spiritus, quò aliquando estiturus. In tempore eò contendendum, vbi in æternitate gloriosâ manendum. Non intrabit in hanc Domini sui gloriam, qui non intrare desiderat. Coram facie Dei aliquando apparere speras? Sanctitati ergo stude, quia ipse sanctus est. Cœlestium angelorum expetis consortium? Vide ergo ne per peccata repellas ipsorum ministerium. Æterna speras. Quare igitur temporalia tantopere desideras? An ignoras illud:

Si despicit, qui despicit

Caducus immortalia:

Sanè sapit, qui despicit

Æternus hæc mortalia:

Sanè & sapit, qui suspicit

Caducus immortalia.

Ah anima mea, si futuram inquiris ciuitatem, cur hîc quæris locum permanentem? Sed, inquis, timeo mortem. Quid audio? quid? Ad Christum venire desideras? Quare ergo mortem times? Eius est trepidare ad mentionem mortis, ad Christum qui nolit ire: ad cœlestem Hierosolyman qui respuat contendere. Cur tot tantisque peccatis te contaminas, si vis intrare sanctam ciuitatem: in quam nihil introibit quod inquinatum est? Ligno vitæ frui si cupis post hanc vitam, quæso in hâc miserrimum valle Christum, veram illam vitæ arborem, per fidem veram viuamque apprehende. Scriptum enim est: Beati qui lauant stolas suas in sanguine Agni, vt sit potestas eorum in ligno vitæ, & per portas intrent in ciuitatem. Foris sunt canes: caue igitur impudentiam & impudicitiam. Foris sunt venefici: caue ergo impietatem istam fœdissimam. Foris sunt homicidæ: caue ergo iracundiam. Foris sunt idololatræ: caue ergo auaritiam. Foris sunt mendaces: caue ergo hypocrisin. Si vis interesse nuptiis Agni, induere veste nuptiali. Si vis à sponso deduci in thalamum, custodi pudicitiam, fidem datam ne viola, arrham acceptam ne abiice. Si vis

locum habere in nouo cælo & nouâ terrâ, ne terrenis hisce adhæresce. Si vis particeps fieri diuissimi creatoris, ne adhære creaturis egenis. Si expectas domum æternam in cælis, ne agere feras dissolui maceriem terrestri tabernaculi. Crede, si in hac vitâ sacrosancta Trinitas non habitat in corde tuo per gratiam, in futurâ non inhabitabit in te per gloriam. Si hîc non gustas æternæ felicitatis initium, nunquam percipies ipsius complementum. Si in hac vitâ non inchoas vitam æternam per fidem operosam, anima tua migrans è corpore non possidebit gaudium & gloriam æternæ vitæ in cælis, neque corpus tuum post resurrectionem particeps erit tantæ dignitatis. Inchoa itaque hîc vitam illam æternam & permanentem. Inchoa, inquam, desiderando illam ingiter: quia hîc es advena & peregrinus, & tuum ^{πατρίδιον} ^{τῆς πατρὸς} est in cælis. Inchoa illam, intuendo Christum per fidem. Inchoa illam, calcando viam vitæ, quæ est studium sanctæ vitæ. Inchoa illam, orando & supplicando, gemendo & suspirando, quærendo & pulsando, instando & perseuerando. Cogita dulcedinem & perfectionem vitæ æternæ, ut tibi fordescat amaritudo & imperfectio huius vitæ. In vitâ illâ verè vitali Trinitas erit perfectio desideriorum nostrorum: & illa sine fine videbitur, sine fastidio amabitur, sine defatigatione laudabitur. Deum videre superabit omnia gaudia. Christum videre & audire superabit omnia desideria. Sanctos angelos & homines videre superabit omnia suspiria. Deus in hac ciuitate erit plenitudo luminis intellectui, multitudo pacis voluntati, continuatio æternitatis memoriæ. Saturabitur Filius intelligentiam plenissimâ cognitione, Spiritus sanctus voluntatem suauissimâ dilectione. Ah quando orietur mihi iste sol, qui illuminat istam ciuitatem. Exulo hîc in terra, & aspiro ad hæreditatem meam, ubi videbo Deum, videbo & laudabo, laudabo & gaudebo, gaudebo & viuam, viuam & perennabo. Ah quando erit, ut adorem in templo illo Deum, Deum scilicet in Deo. Annitor in hac vitâ, ut corpus meum sit templum Spiritus sancti, ne excludar à templo illo æternitatis. Sed cur inde excludar? Pater mihi donauit seipsum, quia mihi donauit Filium, cum Filio Spiritum sanctum & cum utroque fidem & vitam. Quomodo itaque poterit mihi non dare templum æternitatis? Ego conor in hac vitâ similis fieri angelis per fidem, spem & charitatem. Non itaque porero ipsis esse dissimilis post hanc vitam, sed ero ὡς αγγέλους. Fruar, inquam, ibi angelorum consortio, & privilegio. Corpus meum illis erit simile agilitate, claritate, immortalitate. Induam eadem cum illis vestem: in tholis albis coram throno psallam, cum ipsis canticum nouum Domini mei. Fateor equidem, dissimilitudo peccatorum separat nos ab angelis. Sed & hoc scio, redemptorem meum IESVM Christum lauasse me ab omni peccato, ne mihi imputetur ad damnationem.

Et quia in hac vitâ studeo per gratiam Spiritus sancti exuere indies pannum veteris Adami pallium, certò scio Christum ex gratiâ me donaturum innocentiae veste unâ cum omnibus sanctis confratribus meis, qui & ipsi erunt *iodoxyeoi*. Quòd si *iodoxyeoi* erimus, nullo amplius peccato polluemur: nullo cibo aut potu utemur: mortis metus auferetur: corpora nostra clarificabuntur, animæ nostræ lætabuntur: totus noster homo spiritualis & immortalis efficietur. Nemo ibi lædetur, nemo irascetur, nemo inuidebit. Peccatorum pondere non grauabimur: iniquitatum onere non fatigabimur: miserationum numero non tristabimur. Deus erit cibus noster, qui solus reficit, nec deficit. Gaudium ibi erit sine tristitiâ, salus sine dolore, vitâ sine labore, lux sine tenebris. Amor nunquam repescet, gaudium nunquam decrescet, gemitus non audietur, neque dolor lenietur. Erige te, anima mea, & honorem, quem Christus nobis conferet, altius perpende. Oppone hunc honorem ignominiae, quam hîc pateris. Oppone hoc gaudium dolori, quo hîc excruciaris. Oppone hanc felicitatem miseriae, quæ te hîc exercet. Fiet læta & felix commutatio boni temporalis & æterni, mortalitatis & immortalitatis, ignominie & gloriæ, doloris & gaudii, miseriae & felicitatis, animalitatis & spiritualitatis. Ne perturbare, quando vides corpus tuum seminari in corruptione: quia seminatur ut resurgat, resurget ut fiat incorruptibile, clarum & spirituale. Tēdeat itaque te, anima mea, huius vitæ, huius ærumnosæ peregrinationis. Vita hæc est misera, vita caduca, vita incerta, vita laboriosa, vita immunda, vita domina malorū, vita miserationū plena, vita quæ est ipsissima mors, in quâ singulis momentis morimur diuersis mortis generib. At vita post hanc vitam est beata, vita vitalis, vita secura, vita tranquilla, vita pulchra, vita sancta. Quemadmodū desiderat ceruus ad fontes aquarum: ita desiderat ad te anima mea, Deus clementissime ac misericordissime. Sitio anima mea ad te Deum fontem vitæ. Ah quando veniam, & apparebo ante faciem tuā? O fons vitæ, vena aquarum viuentium, quando veniam ad aquas dulcedinis tuæ? Sitio, Domine: fons vitæ saria me. Ah satiem ex aquis misericordiae tuæ sitim meam! O quando veniam & apparebo ante faciem tuam! O dies præclara, ô dies pulchra, nesciens vespeream, non habens occasum, vbi audiam vocem exultationis, vocem laudis, vocem confessionis: in quâ audiam, Intra in gaudium Domini tui, in domum æternam, vbi erit omne bonum, & non erit aliquod malum, vbi erit quidquid voles, & non erit quidquid nolles. O gaudium super gaudium, gaudium vincens omne gaudium, gaudium extra quod non est gaudium! Ad hoc gaudium perduc me, Domine Iesv Christe, salus, & spes mea, gaudium & vita mea, Amen.

Quæstiones
conscientiæ
circa mortē
æternam.

III. Quæstiones conscientiæ circa gehennam siue mortem æternam soluentur, si tria ista considerentur, quod sit, qualis sit, & quibus metuenda sit.

Quod sit gehenna docet Scriptura *Matth. 25. Apocal. ultim.* & alibi passim: & natura Dei hoc postulat, quia iustum est ut peccata, quæ non sunt expiata, puniantur pœnâ infinitâ, quia sunt commissa aduersus maiestatem infinitam: denique conscientia hoc dicat. Cur enim, amabò, metuimus pœnam, etiam quando peccati nostri nullos scimus esse conscios? cur trepidamus? cur iram Dei tantopere metuimus, si non est pœna post hanc vitam? *Qualis sit* gehenna discemus, si tria ista breuiter expendamus, locum, tempus & modum. *Locus* est profunditas; *tempus*, æternitas; *modus*, pœna sine modo. *Locus*, inquam, est profunditas: siquidem homines reprobi vnâ cum malis angelis propter ingentia læsæ maiestatis diuinæ crimina obtinebunt carcerem in profundissimâ parte mundi, quæ longissimè distat à regiâ domo, quæ est in cœlis. Hoc scilicet conuenit filiis superbiæ, qui dicunt, in cœlum ascendemus, & super sidera exaltabimus solium nostrum. *Esaï. 14.* Ex hâc autem primâ ærumnâ reprobos sequentur tres aliæ: tenebræ, angustia & egestas. Nihil ibi erit luminis; quia nec sol ibi erit, nec aliæ stellæ. Et ignis sulphureus emittet lumen non lumen; quia videbunt in illo lumine malos homines, videbunt suam nuditatem, videbunt suam mendicitatem, sua vincula, sua tormenta. Nul- lam lucem consolationum videbunt. O tenebras non tenebras! Tenebras, ad omnia bona occultanda; non tenebras, ad omnia mala manifesta. Porro maximæ in gehenna erunt angustia, ut & hoc modo augeatur dolor & ignominia. Cogita quanto dolore affecturus esses decem homines, si in cloacam angustam illos compingeres, ita ut se inuicem ita premerent, ut ne digitum quidem mouere possent. Sed in gehennâ maior multo erit angustia, quam augebit angustia conscientiæ. Iam verò quid de incredibili egestate damnatorum dicam? Omnium rerum bonarum egeni, solâ pœnarum abundantia sunt diuites. Recordabuntur hîc diuites, quantis delitiis abundauerint in terrâ dum viuerent, siue in cibo & potu, siue in vestibus preciosis, siue in venationibus & aucupiiis, siue in theatris & ludis variis. Sed hæc omnis recordatio dolorem augebit, cum se viderint in gehennâ nudos, iacentes, despectos, rebus omnibus destitutos. Tunc dicent, *Quid nobis profuit superbia, aut diuitiarum iactantia quid contulit nobis? Transierunt omnia illa tanquam vmbra: ut est Sapient. 1.* Veniamus nunc ad *tempus*. Quamdiu durabit exilium gehennæ? Tempori succedet æternitas, non tempus. Tamdiu enim durabit habitatio impiorum in tormentis gehennæ, quamdiu durabit æternitas Dei, quæ

sicut

sicut principio caret, ita carebit & fine. Tamdiu torquebuntur damnati, quamdiu lætabuntur beati. Denique tamdiu reprobi morientur, quamdiu Deus ipse viuet. O vita mortifera! O mors immortalis! Si vita es, quomodo occidis? Si mors es, quomodo non occidis, & quomodo duras? Es itaque vita non vita, & mors non mors: quia vita habet quietem, & mors finem: tu verò neque quietem, neque finem habes. Quid igitur te esse dicemus, nisi id totum mali, quod & vita & mors habet? *Modus est pœna sine modo.* Pœna enim gehennæ non est singularis aliqua pœna, puta bellum, pestis, fames: sed est omnium pœnarum cumulus. Torquentur enim in gehennâ omnes facultates animæ intelligentis, & omnes sensus, siue interni, siue externi: idque non per vices, sed omnes istæ pœnæ tanquam agmine facto in hominem irruunt. Qui apud nos dolet dentibus, non simul oculis dolet, & qui oculis, non simul dentibus: & sic de cæteris morbis ad eundem modum. Sed in inferis dolores atrocissimi in omnibus membris vño tempore sunt tolerandi. Si homo, quantumuis reus ad integrum octiduum in igne perseveraret, certè nullus ferre posset spectaculum tam horrendum. Dicat igitur vnusquisque intra se: Si ferre non possum combustionem hominis viuentis, qui nihil ad me pertinet, quomodo ferre potero combustionem corporis mei ad horam vnam, vel diem, vel mensem, vel annum? Et si hoc nimis quàm videtur horrendum, vt ne cogitare quidem id possim; quâ stultitiâ ego ipse me tam grandi periculo expono, vt ardeam in æternum? Quod si ista non credimus, vbi est fides nostra? si credimus, vbi est iudicium? vbi prudentia? Si sanæ mentis sumus, si fidem Scripturis sanctis habemus, quomodo fieri potest, vt tam immani periculo imminente non excitemur? Ingrediatur ergo in cor suum quicumque saluus esse cupit, & rebus omnibus attentissimè consideratis, ita se gerat, vt mors eum paratum inueniat, & non eum gehennæ ignis excipiat, sed in gaudium Domini sui feliciter ingrediatur. Profectò sola cogitatio gehennæ, tanquam frænum quoddam, debebat omnes hominum libidines coercere, & ita vitam nostram temperare, vt Christianorum nomini responderent. Tu itaque, deuota anima, ne peruenias in gehennam, semper meditare gehennam. Cogita pœnarum inferni grauitatem, & faciliè superabis omnem peccandi voluptatem. Erit ibi præsentia omnis mali, & absentia omnis boni. Quid enim mali ibi non sit, vbi aliquis punitur propter summum malum, peccatum? Et rursus, quid boni ibi sit, vbi aliquis est remotus à summo bono, Deo? Erit ibi calor ignis, & rigor frigoris: erunt ibi perpetuæ tenebræ, erit ibi fumus, erunt ibi perpetuæ lachrymæ, erit ibi aspectus terrificus dæmonum, clamor in perpetuum, eiulatus sine fine: erit ibi ariditas, sitis, fætor, vermis conscientiarum, timor, dolor, pudor,

& confusio omnium peccatorum, videlicet inuidia, orium, tristitia, desperatio. Oculi non videbunt lumen solis: aures non audient vocem euangelii: lingua non gustabit dulcedinem cibi & potus: olfactus non percipiet odorem florum: tactus non contrectabit aquam refocillantem: sed oculi videbunt locum horribilem & societatem crudelem, punienturque fletu & fumo: aures audient blasphemias & rugitus dæmonum: gustus affligetur siti & fame: odoratus torquebitur fœtore sulphureo: tactus sentiet intus & extra ignem vrentem, & usque ad intimas medullas penetrantem. Torquebitur memoria peccatorum recordatione: voluntas odio Dei & omnium creaturarum: intellectus horribili confusione. Corpora damnatorum erunt deformia. Anima erit domicilium Satanz, tyranni *τυραννικωτάτης*. Vna scintilla gehennæ plus afficiet peccatorem, quam si scœmina in labore partus mille annos perduret. Erit ibi fletus ex dolore, & stridor dentium ex furore. Nullum erit membrum, quod ibi non sustineat aliquem cruciatum. Nullum erit vitium, quod ibi non habeat propriam aliquam pœnam. Sicut nihil in regno Dei desideratur, quod non inueniatur: ita in inferno nihil inuenitur, quod desideratur. Nihil ibi proderit damnatis, quod in hâc vitâ deliciis variis vti fuerint, quin potius earum rerum recordatio grauius illos torquebit. Nihil iis proderit, quod in hâc vitâ in perpetuâ satietate vixerint, qui ne guttulâ quidem aquæ tunc habere possunt. Nihil proderit iis, quod vti fuerint vestibulis splendidis, quia induentur confusione, & vestientur ignominia. Nihil eis proderit, quod in hâc vitâ affecti fuerint variis honoribus, quia in inferno continuâ afficientur contumeliâ & contêtu. Nihil proderit eis, quod in hâc vitâ cumulauerint diuitias, quia ibi æqualis & ineffabilis erit omnium paupertas. Erunt in carcere fœdissimo, remouebuntur à visione Dei Patris, & torquebuntur visione Dei irati iudicis. Sentient dæmonum flagella, quorum in hâc vitâ fuerunt flagella: & quorum secuti sunt magisterium, illorum experiuntur imperiosum ministerium. Hic hîc erunt spectra horrida: hîc occurrent imagines fœdissimorum peccatorum: hîc se offerent phantasmata teterima. Claudetur damnatis ianua misericordiæ, ianua spei, ianua gratiæ, ianua consolationis, ianua conuersionis. Vermis in conscientia rodet ipsos, sed non corrodet. Clamabunt damnati, & dicent montibus: Cadite super nos: sed clamabunt tantum. Erunt quidem gradus pœnarum in inferno, sed tamen minima pœna, quæ ibi est, infinita est. Qui ergo minora sentient tormenta, nihil inde habebunt emolumenti. Et qui sentient maiora, inuidebunt iis qui sentient minora. Si omnes homines nati ab Adamo usque ad hodiernum diem, & deinceps nascituri ad finem usque mundi, vnâ pœnam, quam anima damnata in inferno patitur pro vno peccato, ex

æque paterentur, tum particula quævis illius pœna vnus hominis maior esset, quàm omnia tormenta: quæ omnes malefici in hac vitâ vnquã sunt perpeffi. O Domine, da mihi cogitare gehennam, ne in gehennam incidam. Da mihi perpendere quid sit æternitas supplicii infernalis, ne peream in æternum. Est in inferno flamma furens, & sine fine vrens. Vita damnatorum est sine fine mori. Mors eorum est in æternis pœnis viuere. Nec qui torquet, fatigatur: nec qui torquetur, moritur: nec ignis ibi consumitur. Sic damnati moriuntur, vt semper vivant: sic viuunt, vt semper moriantur. Sine vilo fine torqueri, id verò intolerabile. Semper velle, quod nunquam erit, & semper nolle, quod nunquam non erit, id verò est admodum molestum. Quando cessabit Dei ira, cessabit etiam damnatorum pœna. Sed ira Dei est æterna. Quando pœnitentiam agent damnati, à peccatis & pœnis suis liberabuntur. Sed ibi præclusum est tempus pœnitentiæ. Quando torquere cessabunt dæmones, torqueri cessabunt damnati. Sed furor Diaboli nunquam cessabit. Quando mutabitur Dei iusticia, mutabuntur damnatorum supplicia. Sed inuariabilis est Dei iusticia. Damnati peccarunt in suo æterno, id est, in hoc seculo: quod illi habuerunt pro perpetuo. Iustum igitur est, vt puniantur in Dei æterno, id est, in futuro seculo. Nunquam à damnatis auferetur voluntas mala. Nunquam ergo auferetur voluntatis pœna. O æternitas interminabilis! O æternitas nullo humano intellectu mensurabilis! Post innumera annorum millia semper cogitare necesse habent damnati, hoc ipsis tantum esse tormentorum principium. Quàm graue est, immobilem in molliissimo lecto per triginta annos iacere, etiã inter voluptates? quid igitur erit in sulphureo isto lacu triginta millia millium annorum ardere? Quanquam quid dico triginta millia annorũ? Erunt ibi tot cubi millionum, quot scribi possunt ab oriente versus occidentem, à septentrione versus meridiem, in cœlo & in terrâ. Imo non cubi, sed bicubi millionũ infiniti erunt in æternitate. O æternitas, æternitas! Tu sola vltra omnẽ modũ supplicia damnatorum aggrauas. Grauis est damnatorũ pœna propter suppliciorũ acerbitem: grauior est propter suppliciorum diuersitatẽ: grauissima propter suppliciorum æternitatem: Mors erit ibi sine morte, erit finis sine fine, defectus sine defectu: quia mors semper viuít, & finis semper incipit, & defectus deficere nescit. Quærent damnati vitã, & non inuenient: quærent mortẽ, & mors fugiet ab illis. Post annorũ centum millena millium millia sine vilo fine eadem recurrent tormenta. Quid potest magis esse miserum, quàm ita mori, vt semper viuas, ita viuere vt semper moriaris? Quàm acerbus esset dolor, si mors crudelissima decies repetita tibi esset subeunda? Sed nihil hoc est, si con-

conferas cum æternitate mortis damnatorum. Finge tibi montem altissimum, qui magnitudinem cœli, & spaciū terræ excedat: finge auiculam quibuslibet mille annis ex hoc monte pulvisculum deportare. Sperandum foret, vt tandem post incomprehensibilia multa annorum millia finiretur magnitudo istius montis. Sed non potest sperari, vt finiatur aliquando ignis infernalis. Statue tot esse tormentorum genera in quolibet damnato, quot sunt guttulę maris. Finge post millesimum quemq; annum aduolare auiculam, & tenuem maris guttulam bibere. Sperandū esset, fore vt tandem exhauriretur maris copia. Sed sperari non potest, finienda esse aliquando damnatorum supplicia. O anima mea, semper tibi obuerteretur ista gehennæ æternitas! Gehennæ meminisse prohibet in gehennam incidisse. Peccata sunt pabula ignis infernalis. Fuge igitur peccata. Infidelitas est oleum flammæ inextinguibilis. Crede itaque in Christum, qui æterno sacrificio expiauit peccata tua multa & magna, & infinitum debitum λύτρω suo, infinito illo bono, sustulit. Huic sit laus & gloria in æternum, Amen.

CAPVT XII.

De præcognitis casuum conscientię circa Decalogum.

P R A E C E P T A.

Vidimus casus conscientię circa Symbolum Apostolicum: iam videbimus casus conscientię circa Decalogum.

Casuum istorum considerare oportet præcognita & classes.

Præcognita ista sunt generalia prolegomena, quæ oportet tenere memoriā antequam speciales quæstiones conscientię circa Decalogum enodentur.

Suntque numero sex: videl. de actionibus hominis illarumq; bonitate & prauitate: de affectibus: de virtutibus: de peccato: de lege: & denique de modo excitandi nouum hominem.

R E G V L A.

De actionibus humanis differantio.

I. De actionibus humanis, illarumq; bonitate & prauitate sunt hæc regulæ.

1. Actio humana est, quæ ex liberâ hominis voluntate originem trahit. Hæc autem actio est, quæ ex rationis deliberatione, seu mentis consultatione progignitur: ita vt actio humana idem penitus sit, quod actio hominis deliberata, siue actio, quæ ex ratione deliberante promanat. 2. Actio aliqua dicitur libera quatuor modis. Est enim libertas, quâ quis liber est à peccato:

cato:

cato: de quâ Christus ait. *Ioh. 8. Si vos Filius liberauerit, verè liberi eritis.* Et Apostolus *2. Cor. 3. Vbi Spiritus Domini, ibi ibertas.* Deinde est libertas, quâ quis liber est à miseriâ & pœnâ: de quâ idem Apostolus. *Rom. 8. Ipsa creatura liberabitur à seruitute coactionis in libertatem gloriæ filiorum Dei.* Tertio est libertas à violentiâ, quâ aliquid in agendo non patitur vim extrinsecus illatam. Talis libertas cernitur in iis, quæ fiunt naturali propensione. Quarto est libertas à necessitate, cum agens operatur non ex necessitate naturæ, sed ex rationis & voluntatis facultate sic agit, vt non agere possit. Prima dicitur libertas gratiæ, secunda gloriæ, tertia naturæ, quarta voluntatis. *3. Violentia in actionibus voluntariis nulla est, nec esse potest.* Nam vis non solum cum eo, quod naturaliter fit, sed etiam cum eo, quod voluntarium est, pugnat. Non itaque cogi potest voluntas, sed externa locomotiuâ. Quod si voluntas cogi posset, eo ipso veller simul & non veller: id quod fieri non potest. Hic quæritur, *An in delictis is, qui vi cogitur illa committere liber sit à peccato: vt si Titius voluntate dissentiens idola cogatur colere?* Resp. Non sufficit voluntate atque animo dissentire: sed oportet etiam ab actu externo, qui suâ naturâ malus est, abstinere, ne in actu externo quis se peccati labe & sorde contamine. Tunc igitur quis erit immunis à peccato, quâdo non solum voluntate repugnabit, sed etiam cæteras corporis facultates omnes & vires ab actu malo externo submouebit. Quod si ipsis etiam membris externis & facultatibus vis adferatur, nullum erit peccatum, quia nihil sponte & voluntate geritur. Quo fit, vt Titius peccet, tamen si voluntate alioqui dissentiens actu externo idola veneretur: quoniam licet animo obhsitat, volens tamen actum externum suâ naturâ malum præstat: nempe coram idolo genu flectit, vel ei thura offert. Sitamen in eius manu thura ponas, & per manum eius offeras idolo, iustam tunc ille peccati excusationem habet: quia non solum voluntas eius dissentit, sed etiam corpori vis infertur. Idem de puellâ virgine dicendum, aut etiam quâcunque sceminâ, cum quâ per illatam vim rem quispiam habet. Si enim obniti & repugnare saltem clamore potest, tunc non satis est si animo renitatur: sed necesse est clamore insuper, aut aliâ ratione, quâ cõmode potest vim illatam depellere, ne in tanto periculo in peccatum consentiat. Quod si etiam minimè succedat, quamuis clमितet, aut quispiam aliud conetur, ac tenter, tunc satis est voluntate ac animo dissentire.

4. Multæ actiones, quæ fiunt contra legem diuinam positiuam siue scriptam, quæ quidem agit de ceremoniis, excusantur. Nam Dauid, ne vnâ cum suis fame periret, panes propositionis comedit, quod alioqui erat laicis, quos vocant, diuinâ lege interdictum. Atque hoc Dauidis factum Christus Dominus minimè condemnat. *Matth. 12.* Matathias item, exercitu collecto & instructo, pugnavit contra hostes sabbato, necessitate compulsus. *1. Maccab. 7.*

Constat præterea ex sacris literis, Hebræos circumcisionem omisisse toto quadraginta annorum tempore, que sunt peregrinati per desertum. Abstinerunt autem ab illâ eam ob causam, ne ingrauescente vulneris dolore in viâ, aut mortis periculum incurrerent, aut ne cæpto ab itinere tam laborioso & tam diuturno retardarentur & impedirentur. *Ios. 5.* Cur verò, inquis, actiones istiusmodi excusantur: cum omne id, quod fit contra legem Dei, sit peccatum? Resp. Si huiusmodi actiones essent coniunctæ cum contemptu fidei & religionis, aut cum detrimento & offensione aliorum, non possent excusari. Iam verò ita sunt comparatæ, ut de iis usurpari possit regula: *Lex de ritu, aut cultu Dei externo, cedit legi caritatis*: ut si morbus proximi exigat, ut ipsi assideas, & interea temporis concionem negligas, hæc lex de cultu Dei, externo cedit legi caritatis. Quare verò hoc, cum tabula secunda cedat primæ? Resp. Leges diuinæ de cultu externo debent intelligi cum exceptione, nisi charitas Dei aut proximitas aliud suadeat. *5. Actio profecta ex metu iusto probabilis, graui & cadente in virum constantem excusatur vel in totum, vel ex parte.* Vbi obserua metum iustum probabilem, grauem & cadentem in virum constantem esse re vnum, quemadmodum etiam metus non iustus, non probabilis, vanus sine leuis, & non cadens in virum bonum, est idem. Dicitur enim *iustus metus*, quia eum scripta iura & leges excusant, quamuis contra ea quippiam agatur. *Probabilis*; quia eum eadem iura & leges approbant. *Grauis*; quia est alicuius magni periculi instantis, vel futuri formido. *Cadens in virum constantem*; quia est metus, quem etiam habere solent viri constantes & fortes, licet scripta iura & leges non seruent: perinde ac si diceret, per huiusmodi metum virum quempiam, scriptum ius omittentem, aut labefactantem, non amittere suæ constantiæ & fortitudinis laudem: aut non desinere aliquem esse virum bonum & constantem, quamuis leges & iura scripta perumpat. Huiusmodi autem metus est ille, quo aliquis patitur iniuriam minorem, vel iacturam minoris boni, ut vitet iniuriam maiorem, vel in maiori bono detrimentum: veluti sustinet Titius infamiam, vel contumeliam, aut sui patrimonii iacturam, ne mortem, aut capitis pœnam subire cogatur. Sic etiam proicit merces in mare, ne passus naufragium intreat: offert peregrinus suas pecunias latroni, veritus vincula, verbera, supplicia & necem. Pari modo finit se aliquis interimi, ne aliquod peccatum admittat: quia scilicet deterius malum est peccatum, quàm quodcunque aliud corporis incommodum. Hinc rectè Aristoteles docuit, turpia, ut sunt furtum & adulterium, nullo metu esse admittenda. Et Augustinus probat prolixè in libro de mendacio, non esse peccandum, ut aliud malum euitemus. Communis etiam est theologorum opinio, mala, quæ

ex sua naturâ peccata sunt, nullo metu excusari. Vnde regula: *Qua per se genere suo mala sunt, semper sunt peccata, & proinde nec in totum, nec ex parte excusantur.* Hinc perspicitur, falsam esse sententiam eorum, qui docent, posse quem licet mentiri metu mortis: cum mendacium per se semper rectæ rationi aduersetur. Cæterum vtriusque iuris, ciuile & canonici, interpretes diuidunt metum in quinque species. *Primus* metus est minarum, earumque capitalium, vel non capitalium. *Secundum* appellant facti, qui metus oritur ex periculo præsentis mali, aut certè probabiliter proximè futuri. *Tertius* dicitur potentiæ, qui incutitur ab aliquâ superiore potestate humanâ, putâ à principe. *Quartus* appellatur reuerentiæ, quo libertus patronum, filius patrem, vxor maritum metuit. *Quintus* metus est perfidiæ, cum aliquis ad quippiam agendum permouetur, quia metuit alicuius perfidiam sibi, vel suis grauitè nocituram: veluti si quis morbo laborans rogatus à medico, vt donet vel vendat ei fundum, inter medendum id faciat ex timore, quem habet, ne medicus sibi noceat. Vbi est animaduertendum, metum potentiæ, qui oritur ex solo imperio, vel precibus superioris potestatis, & metum reuerentiæ, non esse iustum, nisi interueniant minæ, vel verbera. Item in minis, ad hoc vt iustum metum inferant, requiritur, vt is, qui minatur, solitus sit læuere in eos, quibus est comminatus. Hic quæritur, *An iusiurandum metu extortum, quo alicui aliquid promittitur, valeat?* Resp. promissionem iureiurando firmatam, esse soluendam, quotiescunque seruari potest absque iacturâ salutis æternæ, ne fiat iniuria Deo, per quem tanquam per testem iuramus. Sic qui iureiurando promittit latroni pecunias, ne occidatur ab eo, debet iusiurandum seruare & promissum exsoluere. 6. *Actio ex ignorantia non semper aufert voluntarium: ac proinde non semper excusat.* Est enim ignorantia non vnius modi. Primò est ignorantia negationis, priuationis, & prauæ dispositionis. *Ignorantia negationis* est, cum quis ignorat rem, quam scire non potest aut debet: vt si quis ignoret arcana dominationis & prouidentie diuinæ. *Ignorantia priuationis* est, cum quis caret notitiâ alicuius rei, quam nosse potest ac debet: vt si quis ignoret adulteriũ esse peccatum. *Ignorantia praua dispositionis* est, cum quis habet errorem intellectus veritati contrarium: vt si quis statuatur Deum non esse. Deinde ignorantia est iuris, vel facti. *Ignorantia iuris* est, cum quis ignorat legem: estque iuris vniuersalis, vel particularis; diuini, naturalis vel ciuile. Ita si Titius contractum ineat cum minore, cum prodigo vel furioso, ignorans cum huiusmodi & similibus se non posse contractum inire, est ignorantia iuris. *Ignorantia facti* est, cum quis ignorat factum & facti circumstantiam: vt si Titius contrahat cum minore, prodigo vel furioso, ignorans se contrahere cum talibus, est ignorantia facti. Tertiò ignorantia est

inuincibilis, vel vincibilis. *Ignorantia inuincibilis* est, cum is qui laborat ex insciuntia, adhibita diligentia ad sciendum, non potest eam vincere: ut Titius templum adeat, & pastor non indicet tempus eucharistiae, quod alias indicare & indicare consuevit, Titius ignorat eucharistiam esse celebrandam. Huiusmodi ignorantia in Tito est inuincibilis, quia studium suum in ea re collocauit, cum templum adierit. *Vincibilis ignorantia* est, quae adhibito studio diligenti vinci & superari, hoc est, depelli & abiici potest & debet: ut si quis ignoret, honestum esse fugiendum, turpe vitandum Canonistae & Casistae ignorantiam inuincibilem vocant probabilem & iustam: vincibilem, improbabilem & iniustam: quod prior bona fide sine culpa, posterior v. mala fide contrahatur. Quartum ignorantia est simplex, crassa, vel affectata. *Ignorantia simplex* est, cum quis aliquid ignorat, ita ut non adsit malitia: ut si idiota ignoret Christum tertio die resurrexisse a mortuis. *Ignorantia crassa* est, cum quis negligenter se gerit in sciendis iis, quae alioqui nosse debet: ut si quis ignoret Deum esse. Dicitur alias ignorantia supina. *Ignorantia affectata* est, cum quis de industria & ultro ignorat aliquid, ne ab agendo, quod vult, retardetur, retrahatur vel impediatur, si sciat: ut si quis ignorare velit Deum esse colendum, ut eo liberius in peccatis pergat. Quintum est ignorantia antecedens, comitans, vel consequens peccatum. *Antecedens* est, cum quis si sciret, non peccaret, & quia ignorat, delinquit. Et haec ignorantia est causa peccati. *Ignorantia comitans* est, cum quis peccando ignorat, se peccare: sed nihilominus peccasset, tamen si noticiam habuisset: ut si Titius hostem interimat, ignorans esse hostem suum, quem si cognouisset, libentius occidisset. Haec ignorantia nec est causa, nec effectus peccati, quod committitur. *Ignorantia consequens* est, quae tanquam effectus ex peccato nascitur: qualis ea est ignorantia, in quam quis incidit culpam suam ex ebrietate. Sextum ignorantia est formalis, vel interpretatiua. *Ignorantia formalis* est, cum quis ignorat rem: ut si quis sit ignarus Grammaticae. *Ignorantia interpretatiua* est, cum quis ignorat rem, quam tenet, eloqui: ut si quis sit doctus, sed non habeat donum eloquentiae. His ita praemissis, ita iudicandum est de actionibus ex ignorantia profectis. Ignorantia negationis non est culpabilis: priuationis & pravae dispositionis contra. Ignorantia iuris vniuersalis potest peccatum aliquo modo extenuare, sed neminem excusat: ignorantia iuris particularis & facti, si sit culpae expers & cum dolore coniuncta, excusat; secus, si sit coniuncta cum culpa & impoenitentia. Ignorantia simplex, si sit culpae expers, excusat factum, ut si rusticus ignoret Logicam: si sit coniuncta cum culpa, non excusat, sed extenuat peccatum, ut multi inter Iudaeos laborabant simplici hac ignorantia, Christum esse prophetam. Ignorantia crassa non excusat, sed extenuat peccatum. Ita gentes, quae Deum non norunt, sunt inexcusabiles.

excusabiles. *Rom. 1.* Ignorantia affectata est execranda & diabolica, tantumque abest, ut culpam excuset aut saltem minuat, ut potius aggrauet, multorumque peccatorum sit mater & origo. Ignorantia inuincibilis excusat factum: vincibilis aggrauat. Ignorantia antecedens, comitans vel consequens extenuat vel non extenuat, excusat vel non excusat factum, prout est simplex, affectata vel crassa, vincibilis vel inuincibilis &c. Idem iudicium est de ignorantia formali. Ignorantia interpretatiua non extenuat factum in eo, quiratione officii debebat esse præditus eo dono, ut posset eloqui sentia animi. Hic teneatur regula. *Ignorantia ratione sui & per se est peccatum, quando est eorum, quæ scire debemus: & sæpenumero etiam ratione alterius; nimirum quia est causa occasio vel effectum peccati.* Erronea igitur est opinio Summistarum, qui statuunt, ignorantiam non esse peccatum, nisi ratione adiunctæ negligentia: cum omne id censeatur peccatum, quod est contra legem Dei. 7. *Peccatum ex irâ vel cupiditate commissum, aliquâ ex parte veniâ & misericordiâ est dignum, & idcirco minori pœnâ mulctandum, & leuiori supplicio vindicandum.* Scholastici vocant peccatum ex naturæ infirmitate commissum. Ratio regulæ est, quia huiusmodi peccatum tamen si sit voluntarium (ita enim est ut Aristoteles docet, ea quæ ex irâ vel cupiditate fiunt, non sunt inuoluntaria, sed voluntaria, quia sponte & voluntate geruntur: ideoque non simpliciter & absolutè sed comparatè dicuntur inuoluntaria) minùs tamen est liberum & voluntarium, quàm id quod ex præteriti & præuiâ consultatione perpetratur, quoniam ira & cupiditas aliquâ ex parte rationem antevertunt, commouent, alliciunt & frequenter impellunt. Quod autem ex minori rationis consultatione & deliberatione geritur, minùs est voluntarium & liberum. Hinc si quis promissa, voto vel iureiurando firmata, ex irâ vel cupiditate faciat, relaxationem merito impetrat. Huc pertinet regula: *Ira, desiderium, spes, voluptas cupiditas, rationem lapsum præueniunt, perturbant, & ad se voluntatem flectunt & mouent.* 8. *Circumstantia actus voluntariū aut ex toto, aut ex parte minuit.* Hinc theologi, iurisperiti & philosophi ex circumstantiis grauitatem aut leuitatem peccatorum expendere solent, & proinde diuersas pœnas constituunt. Considerant autem septem circumstantias, de quibus est versus:

*Causa, locus, tempus, persona, quæ eque, quantum,
Euentusque hominum facta notant, variant.*

Causa: ut in verberibus, quæ à magistro vel parente moderatè illata non puniuntur, quoniam emendationis, non iniuriæ gratiâ adhiberi solent: puniuntur, cum quis per iram ab extraneo pulsatus est. *Locus* facit, ut idem sit vel furtum simplex, vel sacrilegium, & capitis pœnâ, aut minori supplicio luatur. *Tempus* discernit furem nocturnum à diurno. *Persona* expenditur cum eius qui fecit, cum eius qui passus est, ita ut vtriusque status &

conditio perspiciatur. *Qualitas* facit, vt factum sit grauius vel lenius: vt, furta manifesta à nō manifestis discernuntur, expilationes item & latrocinia à furtis. *Quantitas*, vt peccatū abnorme & bestiale est maius peccato leuiori & humano, & peccatū iteratum est grauius. *Euentus* spectatur, vt si quis casu alium occiderit aut segetes incenderit. Plura de his vide supra sub initiū huius operæ disputata. 9. *Actus voluntatis sunt elicitī vel imperatī. Actus elicitī* sunt, qui fiunt à voluntate proximè & per seipsam, quales in vniuersum sunt sex, nimirum velle, intendere, frui, eligere, consentire & vti: ad quos reliqui reducuntur, veluti amor, delectatio, spes, desiderium, gaudium. *Actus imperatī* sunt, qui fiunt à voluntate ministerio & operā alterius facultatis, quæ illos actus proximè gignit. Huiusmodi actiones sunt credere, intelligere, videre, audire, loqui, comedere, deambulare, saltare, canere, verberare, occidere. Actus elicitī possunt esse grauiora peccata quàm imperatī: vt si quis amet Diabolum. Rursus actus imperatī possunt esse grauiora peccata quàm elicitī: vt si quis actione externā offendiculum siue scandalum ponat proximo suo. 10. *Amor est vel amicitia, qui etiam dicitur amor beneuolentia, vel concupiscentia. Amor amicitia est*, quo volumus bonum alicui propter ipsum, hoc est, non quia ex eo utilitas aliqua ad nos redeat. Hoc amore debemus diligere Deum, & proximum. *Amor concupiscentia est*, quo volumus bonum alicui nō propter ipsummet, sed propter nos, h. e. quia ex eo aliqua in nos ipsos utilitas deriuetur: vt cum Petro optamus valetudinem bonam, dignitatem, honores, artes, diuitias, est amor concupiscentiæ erga valetudinē, artes vel diuitias. Nimirū amor amicitia per se directō fertur in personā, quam amamus propter se: amor verò concupiscentiæ per se directō fertur ad ea bona, quæ optamus ei, quem amore amicitia siue beneuolentia prosequimur. Dicitur a. amor amicitia, non quòd ad alterum semper referatur tanquam amicū (oportet n. ex præscripto Saluatoris etiam inimicos diligere) sed quia huiusmodi amore diligimus aliquem propter ipsum: vt Deum ob id, quia Deus est; & proximum ob id, quia proximus, seu homo est. Cæterum amor amicitia est maior & melior amore concupiscentia; quia amor concupiscentia ex amore beneuolentia promanat & pendet, atque in ipso tanquam fine suo terminatur. Hic teneatur regula: *Illud firmitus amamus, à cuius amore difficilius auellimur.* Vnde magis Deum, quàm quodcunque aliud creatum amare debemus, & ipsi præstantiora, plura & maiora bona velle: putà gloriam omnipotentia, iustitia, misericordia &c. Sic etiam finem magis diligimus, quàm media: parentes quàm amicos: notos & familiares, quàm ignotos & extraneos. 11. *Intentio voluntatis bona non potest sola facere, vt opus aliquod sit bonum.* Oportet enim, vt ad bonitatem actionis moralis

moralis vel supernaturalis seu spiritualis duo concurrant, videlicet finis bonus, & media bona. 12. *Inter duo vel plura bona eligendum est id quod est maius.* 13. *Inter duo vel plura mala poena est eligendum minus, si omnino aliquod sit eligendum.* Ita Dauid elegit pestem, & non bellum. 14. *Inter duo vel plura mala culpa nullum est eligendum.* Ratio est; quia peccatum non est secundum rectam rationem. 15. *Bonitas & prauitas actionis humana pendet à formâ obiecto, fine & circumstantiis. Principio ratione formae bonitas humana actionis est ipsius convenientia cum rectâ ratione seu cum lege Dei.* Bonum in quodam respectu seu ordine & comparatione consistere, notum est in se hōis. Est autem bonitas duplex, naturalis & moralis. *Bonitas naturalis est, quæ congruit rei cuiusque naturæ: ut bonitas aquæ est frigare. Bonitas moralis est, quæ rectæ rationi est consentanea: ut Deum amare & colere, castè viuere.* Ad hanc reducitur bonitas spiritualis. Cæterum bonum naturæ aliàs dicitur bonum rei: & bonum moris appellatur bonum rationis. Hic quaeritur, *An sufficiat ad bonitatem actionis humana si recta rationi consentanea prudentis iudicio existimetur?* Respon. non sufficere. Oportet enim per rectam rationem intelligere legem naturæ, quam Deus impressit mentibus nostris. Hinc si Titius accedat ad vxorem alienâ bonâ fide, putans esse coniugem suam, accessus ille non est bonus bonitate moris, quia licet consentiat cum iudicio Titii, non tamen consentit cum lege Dei. Vnde patet, actionem malam inuoluntariam etiam esse posse peccatum: ut si quis ex infirmitate peccet. Nam omne id est peccatum, quod discrepat à regulâ legis Dei. Atque hic est primus modus, quo bonitas aut prauitas actionis humanæ iudicatur, videlicet ex formâ suâ. *Deinde bonitas moralis in actibus humanis pendet ex re obiectâ.* Idco enim velle credere, quæ sunt à Deo prædicta, bonum est; quia credere Deo aliquid dicenti bonum est. Item velle Deum colere, amare, reuereri, bonum est; quia Deus cultu, amore & reuerentiâ dignus est: quoniam hæc ipsi omni iure debentur. Item velle mentiri, occidere, furari, malum est; quia mentiri, occidere & furari malum est. Et huiusmodi bonitas vel prauitas, quæ ex obiecto in actû deriuatur, est prior & generalior, quàm illa, quæ sumitur à fine & circumstantiis. Hinc bonitas ista theologis dicitur bonitas ex genere, specie & naturâ actus. *Tertiò bonitas aut prauitas actus humani ex fine deriuatur.* Fines enim discriminant actiones, scilicet post bonitatem vel deformitatem primam, quæ ab obiecto deriuatur. Veluti si Titius interimat Catum, ut omnia eius bona surripiat, actus eiusmodi primam prauitatem habet ab obiecto, & hæc ratione est homicidium: at verò ex fine, quem sibi Titius præstituit, idem actus est furtum. Quod si actus exterior ratione sui obiecti, in quo versatur, sit indifferens & medius, totam suam bonitatem

rem vel prauitatem sumit à fine : vt erogare eleemosynas, vt videaris ab hominibus. *Quartò bonitas vel prauitas actus sumitur ex circumstantiis*: vt si Titius è loco sacro rem furatus sit, est furtum sacrilegum : si rem habeat cum consanguineâ est congressus incestus. Cæterùm bonitas aut prauitas ex circumstantiâ deriuata non est prima : & ideo speciem non tribuit actui secundùm substantiam, sed tantum secundum accidens: quoniam accedit actui iam ante in mortis genere constituto: quomodo si Titius rem alienam ex loco sacro furetur, actus huiusmodi secundùm substantiam in specie furti reponitur, quoniam est prima deformitas ab obiecto profecta: speciem verò sacrilegii sumit ac trahit à loco sacro secundum accidens. Species igitur boni & mali in actibus humanis nata ex circumstantiis est secundum accidens: at species actus ab obiecto ducta, est secundum substantiam. Hic quaeritur, *Quomodo prima bonitas vel deformitas dicatur deriuari ex obiecto, cum deriuetur ex formâ, vt paulò antè ostendimus*. Resp. Bonitas & prauitas, quæ sumitur ab obiecto, dicitur, prima respectu finis: item quia magnam habet cognationem cum bonitate & prauitate, quæ deriuatur ex formâ. Quomodo autem ex septem circumstantiis quælibet tribuat aut mutet speciem actus, supra in limine huius operæ, & paulò antè in hoc capite disseruimus. 16. *Bonitas & prauitas actus exterioris pendet à bonitate & prauitate actus interioris*. Nam actus interior est causa exterioris, & proinde naturâ & origine prior existit. 17. *Bonitas & prauitas actus humani primò pendet ex lege Dei æternâ seu archetypâ, quæ est causa legum æticipæ, quam Deus in naturâ impressit, & in Scriptura plenius expressit*. Nam quid quid est moraliter bonum, idem est rectè rationi consentaneum: & quid quid est rectæ rationi consentaneum, est legi diuinæ congruens, quæ lex diuina est ipse Deus, qui per naturam est recta ratio, lex & regula agendorum. Ideo bonitas aut prauitas actuum humanorum rectè dicitur à lege Dei æternâ & archetypâ dependere. Sicut enim actus bonus vel malus respectum & ordinem habet ad rectam rationem, sic etiam ad legem Dei æternam. Sed hæc oportet accipere de illis actibus, qui sunt boni vel mali per se & naturâ suâ: cuiusmodi sunt ea opera, quæ iure naturali vel imperantur, vel damnantur, vt Deum colere, mentiri &c. non verò de iis, qui non suâ naturâ & per se sunt boni vel mali, se quia aliquâ lege diuinâ vel humanâ politiuâ præcipiuntur vel vetantur. Hi enim non sunt boni & mali per se, sed quatenus lege diuinâ vel humanâ prohibiti vel imperari, extante lege sunt boni vel mali; quia rectæ rationi sunt consentanei vel contrarii, quamdiu lex viget: eâ verò abrogatâ & sublatâ non sunt amplius boni vel mali. Ex quo efficitur, ius naturæ nullâ potestate solui, tolli, aut deleri posse; quia rerum naturæ mutari non possunt: ius verò

verò positium mutatis circumstantiis mutari, vt videre est in legibus ceremonialibus populi Dei, & in legibus Mosaicis purè forensibus.

II. De affectibus hæ sunt regulæ.

*De affectib.
dissertation-
cula.*

1. *Ex affectibus sæpenumero vitia & peccata nascuntur.* Sunt enim veluti funiculi quidam, quibus ad hoc vel illud quasi vincti quodammodo aliquando homines trahuntur. Sunt veluti quidam igniculi, quibus inflammamur & accendimur; & stimuli, qui nos frequenter pungunt & angunt. Sunt veluti nerui, quos aliquando contrahimus, aliquando porrigimus: venti, quibus noster animus tanquam mare procellosum perpetuò agitur: clauis denique, quibus miser homo configitur: & nubes, quibus mens & ratio obscuratur. Expediit ergò, vt horum affectuum origines, causas, & effecta cognoscamus, & remedia, quibus curantur, perspecta habeamus. 2. *Affectus non sunt opiniones, sed actus appetitus cum passione corporis coniuncti.* Stoici, teste Cicerone, affectus animi definiebant esse indicia & opiniones: vnde aiebant, dolorè esse opinionem mali præsentis, metum opinionem mali futuri & expectati, lætitiā opinionem boni præsentis, cupiditatem opinionem boni futuri. Peripatetici affectus aliquando aiunt esse actus appetitus, aliquando verò animi perpersiones. Vera autem sententia est, affectum animi esse actum appetitus, qui sequitur cognitionem siue iudicium rationis vel sensus, & corporis commotionem generat. Non itaque affectus animi est passio corporis, sed actus appetitus cum passione corporis coniunctus, aut causa passionis efficiens. 3. *Affectus in nobis consequuntur proximè actum imaginandi.* Quare fames & sitis inter affectus animæ non computantur: quoniam licet fames & sitis sint cupiditas seu appetitus, mentis tamen cognitionem præueniunt, nec possunt rationis imperio gubernari. 4. *Omnes affectus in corde sedem habent.* Nam etsi quidam affectus in iecore, vt cupiditas: alii in splene, vt lætitiā: alii in felle, vt ira: dominari videntur: omnes tamen in corde suam habent sedem. Cor enim est facultatis appetentis instrumentum, quod animi affectibus potissimum commouetur, vt patet in irā, cupiditate, metu, lætitiā & tristitiā. Vnde non obscurè patet cor esse potissimum instrumentum harum affectionum animi. Etsi n. omnes affectus incipiunt in iecore, officinā illā sanguinis, tamē in corde perficiuntur. 5. *Vndecim in vniuersum sunt affectus.* Quidam existimarunt, affectus esse innumeros: alii verò tantum duos, delectationem & tristitiā: alii decem, alii nouem, alii octo, alii septem constituerunt. In tantā dissentientium varietate tres celebriores sunt sententiæ. Prima est eorum, qui asserunt, esse quatuor animæ affectus, nempe cupiditatem, lætitiā, metum & tristitiā. Hæc est sententia Stoicorū, Academicorum, Peripateticorum, Lactantii, Nis-

seni, Augustini, Prosperi, Hieronymi & Damasceni. Secundum hanc sententiam Boetius 1. de consolat philos. metro ultimo scripsit.

Gaudia pelle.
Pelle timorem.
Spemque fugato.
Nec dolor adsit.
Nubila mens est,
Vinctaque frenis,
Hæc ubi regnant.

Secunda sententia tradit, octo esse animi affectus, quatuor in appetitu concupiscendi, ut sunt *desiderium & fuga, delectatio & tristitia*: & totidem in appetitu irascendi, puta *spes & desperatio, timor & audacia*. Tertia sententia docet esse undecim affectus animæ, *amorem & odium, desiderium & fugam, delectationem & tristitiam*, in facultate concupiscentiæ: *spem & desperationem, timorem & audaciam, & iram*, in facultate irascente. Pertinent huc versus isti:

Hic Amat, hic Odit: Desiderium, Fuga: Gaudens,
Tristis: Spes, Exspes: Timet, Audet: Feruor & ira.

Hæc sententia nobis probatur, hanc ob causam. Primò res obiecta, si bona sit, statim excitat in nobis sui *amorem*, quò res ut bona & grata per se appetitui placet ac libet. Secundò ex hoc, quòd res obiecta, ut bona placet, ad eam, si sit absens, *cupiditate & desiderio* mouemur. Tertiò ex hoc, quòd est bona, concupita & obtenta, *delectationem* parit. Contrarij his tribus affectib. sunt *odium, fuga & tristitia*. Porro si res obiecta bona quidem, sed magna, difficilis & ardua sit, & futura, & quæ possit obtineri, excitat in nobis *spem*: si mala, futura & expectata, incutit *timorem*: si verò præsens sit, contra eam indignamur, & eam à nobis conamur expellere, & gignitur in nobis *ira*. Spei autem & timori opponuntur *desperatio & audacia*. Ac ita undecim affectiones animi colliguntur ordine, ut ita dicam, naturalissimo. Cæterum amor est omnium affectuum primus. Nam amor est boni. Ergo sicut bonum prius est malo: sic affectus bonorum sunt naturæ & origine priores affectibus malorum. Rursus res bona statim atque est appetitui obiecta, excitat amorem & desiderium sui. 6. *Affectus animi, quando immodici sunt atque rationi aduersantur mali sunt & culpa imputantur, & ideo tales debent virtute regi, cohiberi & sedari: quando verò sunt temperati, non sunt mali, neque culpa dantur*. Falsi ergo sunt Stoici, quando senserunt omnes affectus animi esse prauos & vitiosos, ut aduersos scil. inimicosq; rectæ rationi hominis. Non distinxerunt illi inter motus rationem ita præcurrentes ut ipsius imperium excutiant, & motus rationem præcurrentes simpliciter, & denique motus ratione repressos & temperatos. Primi generis

neris motus sunt vitiosi: puta si quis contra rationem lætetur, metuat aut contristetur. Secundi generis motus imaginationem sequuntur, & rationem antecedunt, & sunt motus animales, cum cognitione sensus, qui corpus immutant & afficiunt, & tamen, vt rationem præcurrunt, non sunt prauis; quia huiusmodi motus, qui sequuntur imaginationem, etiã in bestias cadunt; vtpote quæ cupiunt, metuunt, delectantur & contristantur. Denique motus tertii generis reuera boni sunt: vt amor Dei, odium peccati. Ex quo efficitur viro sapienti & homini Christiano verè & propriè affectus conueniri. 7. *Affectus non tantum boni sunt vel mali ex regimine, quod admittunt, vel non admittunt, sed etiam ex obiecto & materia in quâ versantur.* Nimirum affectus sunt ex se indifferentes: sed specificationem sumunt ab obiectis. Nam sicut amare bona bonum est, ita amare turpia malum est. Par ratione sicut odisse improbos bonum est, ita odisse bonos malum est. Et irasci contra proditores & tyrannos bonum est: sed irasci bonis iniquum est. Cur verò, inquis, multi diuidunt affectus in bonos, vti sunt misericordia, pudor, lenitas: & malos, vti sunt inuidia, pigritia, superbia: & indifferentes, vti sunt vndecim isti paulò ante recensiti? Resp: Illi latè accipiunt vocabulum affectus pro quolibet motu animi: at nos strictè accipimus, vti clarum est ex definitione paulò antè tradita. 8. *Natura, proprietates, effecta & differentia plerorumque affectuum hæc sunt.* Amoris effecta sunt, animum voluptate afficere, si res amata habeatur: si verò absit, gignere in corde tristitiam, solitudinem, anxietatem, feruorem & desiderium rem amatam consequendi: facere vt animus cupiat rem amatã præsentem excipere & intra se complecti. Idem amor coniungit animos & voluntates, est communicarius, & gignit zelum. Amor est mitis, dulcis, lenis, mollis ac tener. Idem premit, cruciat, exagitat, stimulat & vrget. Ipsius indiuiduus comes est fauor & beneuolentia, ita vt nullus sit amor absque fauore. Hæc oportet diligenter expendere, vt in amore Dei & proximi simus feruidiore. *Desiderium* est boni futuri & expectati, quo quis sibi vel alteri bonum futurum optat & cupit. *Spes* est cupiditas boni difficilis & ardui, quod sæpe factum sit simile; quod aliquando acciderit, quod in pari vel simili idem euenerit, quod aliquã ratione & causã fieri debet; quod par est vt fiat; quod credibile est futurum in hoc ab hoc, hoc tempore, hoc loco, hoc negotio; quod promissum est nobis. Est igitur spes vitæ in primis necessaria inter tot humanæ vitæ miseriae & calamitates. Si spes absit, sine sapore sunt omnia. Nihil tam acerbum, quod spes vna non reddat conditum. Prudenter in tabulã Pandoræ de pixide fictum est, effusis rebus omnibus ac perditis, spem in fundo reledisse. Voluit Deus, vt spes leuissimis de causis nascatur

tur & surgat, quæ homines in malis sustentat, consolatur & recreat. Sapienter quoque poetæ finxerunt, in cælum fidem, iustitiam, pietatem, pacem euolasse, solam spem in terrâ hominibus relictam. Spes pascit exules, sustentat agricolas, ægros, captiuos, victos in carcere, naufragos. Spes est miserorum extremum & commune solatium. Ex spe nascitur *delectatio*, quia cum spei aliquid habemus, quasi aliquo modo adepti eo delectamur. Est autem *delectatio* naturalis, rationalis & præternaturalis. Naturalis est, quæ pertinet ad naturam tuendam & conseruandam: cuiusmodi est quæ captatur ex cibo, potu & Venere moderatè adhibitis. Rationalis *delectatio* est, quæ hominis est propria: uti est quæ oritur ex scientiâ, honore, victoriâ hostium. Cum hac rationali *delectatione* coniungenda est spiritualis siue supernaturalis. Præternaturalis est, quæ ex aliquâ deprauatâ hominis facultate oritur: ut si quis delectetur esu carbonum, vel auersâ libidine. Cæterum *delectatio* in homine parit risum. Odium aduersatur amori, nihilque est aliud nisi actus, quo quis sibi vel alteri malum vult sine aliquo suo commodo & emolumento. Nam cum alteri irascimur, malum ipsi cupimus: & irasci est malum alteri velle ob emolumentum nostrum, nimirum vindictam, quâ iniuriam acceptam vlciscimur. Est autem odium vel rei, vel personæ, ut & amor. Odium rei est actus, quo alicui rei malum cupimus propter seipsam, non verò quia nobis aliquâ ratione noceat, aut quia rebus nostris damno sit, sed quia ea per se nobis displicet, & odiosa est, tanquam res per se nobis contraria & inimica. Vnde qui odio rem habet, cupit interitum & exitium eius. Odium personæ est actus, quo personæ alterius malum volumus, solum quia ipsa persona nobis sit infensa. Diuiditur etiam odium in odium inimicitiae, & abominationis. *Tristitia* est affectus ortus ex malo, quod iniuncti patimur, vel in nobis ipsis, vel in rebus nostris. Species ipsius commemorantur nouem: videl. *inuidia*, tristitia ex prosperitate alterius: *miserordia*, tristitia ex malis alterius immeritò laborantis: *acidia*, dolor acerbus, qui ita premit animum, ut nihil boni ei agere libeat: *anxietas*, tristitia premens & sollicitans: *emulatio*, quæ est virtutis vel vitii: *zelotypia*, tristitia ne is, quem nollemus, formâ aliquâ potiatur: *indignatio*, tristitia propterea quod alter bonis potiatur indignè: *pœnitentia*, quâ quis tristatur ob aliquid à se malè gestum: *impatientia* denique, quæ est tristitia animi nullius laboris, doloris, fastidii & modestiæ patiens. Cæteroqui tristitiam comitantur mœror, qui est tristitia flebilis, ærumna, quæ est tristitia laboriosa, & diuturna: dolor, qui torquet & cruciat: lamentatio, quæ est cum eulatu: sollicitudo, quæ est cum cogitatione: molestia, quæ est tristitia permanens: afflictatio, quæ est cum vexatione corporis: desperatio, quæ est sine vllâ expectatione rerum meliorum. *Metus* est affectus animi, quo nolens

lulum malum futurum, quod nobis nostrisque impendet, quodque ad-
 cograue videtur, vt superari non possit. Huic Cicero subiungit pigritiã,
 qui est metus consequentis laboris: terrorem, qui est metus concutiens:
 timorem, qui est metus mali appropinquantis: pauorem, qui est metus a-
 nimum perturbans & quasi loco mouens: exanimationem, qui est me-
 tus pauoris comes, & quo animus deficit: conturbationem, qui est me-
 tus excutiens animo cogitata: formidinem, qui est metus permanens.
 Metus effecta sunt, mentem perturbare, cogitationes confundere, su-
 spiciones gignere. Vnde metu perterriti consilio & sapientiã destituun-
 tur, & meticulosi omnes sunt suspiciosi, omniaque augent in maius: nec
 vnquam tantum est periculum, quantum sibi fingunt. *Ira* est cupiditas
 puniendi & vlciscendi eum, à quo sumus iniuriã læsi. Vnde irascimur
 eò, quod putamus ab alio iniuriã nos affici. Ei subiicitur *excandescencia*,
 quæ est ira brevis: *cholera* seu bilis, quæ est ira diuturna: & *furor*, quæ est
 ira inueterata, quæque non quiescit & finitur, donec vindictâ potiatur.
 Ex irâ, cum non cohibetur, innumera oriuntur damna: cuiusmodi sunt
 odia, dissidia, inimicitia, simultates, iurgia, cædes, bella.

III. De habitibus teneantur hoc loco istæ regulæ.

*Dissertati-
 uncula de
 habitibus.*

1. *Habitus est quadam qualitas extrinsecus accedens, & in ipsâ anima hominis fa-
 cultate inherens.* Extrinsecus autem accedit duobus modis. Aut enim ac-
 quiritur crebris exercitationibus iuxta regulam: *Actio saepe iterata, facit ha-
 bitum:* aut diuinitus infunditur, vbi vna actio valida supplet vicem pluri-
 marum actionum ex viribus nostris profectarum. Deinde dixi, habitum
 in animo hominis esse. Corpus enim non est habitus capax, sed anima:
 vtpote quæ per habitum facîle & promptè agit tum in se, tum in corpore,
 illud mouendo. Corpus autem crebrâ assuetudine & exercitatione velut
 subigitur, vt animo pareat promptè. 2. *Habitus nobis est necessarius, vt facultas
 facîle, promptè & expeditè suos actus & functiones exequatur.* Nam per facultatem
 sumus habiles, apti & idonei ad agendum, per habitum verò prompti &
 parati: per facultatem multa possumus, per habitum absque difficultate
 possumus: per facultatem sumus nati ad varia opera, per habitum ad cer-
 tum genus operis sumus accommodati & expediti. 3. *Habitus morales ac-
 quiruntur crebrâ exercitatione.* Nam quemadmodum artes longo labore, v-
 su & exercitatione comparantur: ita & habitus morales. 4. *Habitus super-
 naturales diuinitus infunduntur.* Tales ordinariè sunt fides, spes & charitas:
 etsi quidam adiciunt quartum, videl. pœnitentiam. Habitus isti non
 possunt exercitatione nostrâ acquiri: quia sunt supra vires hominis ani-
 malis. 5. *Ex actibus habituum infusorum frequenter repetitis generatur in nobis a-
 liquis habitus, qui reuera est acquisitus.* Nec enim actus illi sapius repeti pos-
 sunt,

sunt, quin habitum pariant, sed ad voluntariè tantùm & simpliciter credendum, sperandum & diligendum: ita vt ex habituum infusorum actibus sæpiùs replicatis habitus generetur, qui hætenus dicitur naturalis, quatenus elicitur ex actibus nostris, quos per Dei gratiam elicimus, naturaliter adhibendo intellectum & voluntatem. Sanè facultas in actibus supernaturalibus sese diutiùs & sæpiùs exercens redditur expeditior & promptior ad agendum: non quidem quòd reddatur expeditior ad supernaturaliter operandum (hoc enim habet non ex vlu & exercitatione, sed ex habitu infuso, siue auxilio supernaturali) sed eò quòd sæpiùs credit, sæpiùs sperat, sæpiùs diligit Deum, fit habilis, expedita & prompta ad credendum, sperandum & diligendum. 6. *Habitus diuinitus infusus duplex habent incrementum: similiter acquisiti.* Ad habitus infusos quod attinet, illi augentur per preces & exercitationem spiritualem. De precibus accipe illud Apostolorum: *Domine, auge nobis fidem.* De spiritali exercitatione intellige illud Christi: *Habenti dabitur.* Habitus acquisiti augentur vel intensiue, quando fiunt intensiores & splendidiores; vel extensiue, quando ad plura obiecta sese protendunt ac fundunt. 7. *Actus noster facit incrementum habitus acquisiti, sed non item infusi.* Ratio prioris est; quia quemadmodum actus vt causa efficiens habitum acquisitum gignit, sic etiam auget, confirmat & perficit. Ratio posterioris est; quia sicut initio Deus, vt causa efficiens facit & infundit habitum, sic conseruat, auget & perficit. Falsum itaque est in homine iusto Dei gratià prædito actus fidei, spei & charitatis, mereri habituum istorum incrementum. Nam gratia Dei est, quòd habenti datur, non vero nostrum meritum. 8. *Habitus acquisiti possunt diminui & amitti: habitus infusi non minuuntur, sed vel toti conseruantur, vel toti amittuntur.* Nam habitus acquisitus decrefcit & diminuitur paulatim actibus contrariis: eò quòd actus oppositi habitum priori contrarium gignunt: vnde tantum de habitu priori diminuitur, quantum contrarius habitus proficit: & quò maior contrarius habitus generatur, eò ex maiori parte prior habitus accrescit; verbi gratià, Titiùs habitum temperantiæ comparauit, deinde intemperanter sæpius agit: sensim habitum intemperantiæ repetitis actibus acquirit, vnde fit vt habitus temperantiæ paulatim quoque minuat. Nam eo ipso, quo fit amplior habitus intemperantiæ, fit minor habitus temperantiæ: ita vt illud Physicorum hîc locum inueniat, *Generatio vnius est corruptio alterius, & contrà.* Si verò fit habitus infusus, ille non minuitur, sed vel totus conseruatur, vt fides saluifica, spes & charitas: vel totus amittitur, vt fides πρόσκαιρος. Verum quidem est, fidem non eodem semper modo agere, sed interdum intensius, interdum remissiùs. Sed hoc pertinet ad actum fidei, non verò ad habitum: quoniam iustus, tametsi multis peccatis se polluit, à Dei gratià & cha.

& charitate non excidit. Nostris enim actibus habitus illi infusi, fides, spes & charitas, ut non sunt, ita quoque non deficiunt.

IV. De virtutibus moralibus hæ sunt regulæ.

1. *Virtus moralis est habitus cum recta ratione electiuus.* Apud Philosophos constituuntur duplices virtutes, alie mentis & rationis, cuiusmodi sunt disciplinæ & artes: alie verò moris, quales sunt illæ, quæ cardinales dicuntur, Prudentia, Iustitia, Fortitudo, Temperantia. Præter has sunt tres virtutes Theologicæ, fides, spes & charitas. Fides credit res, prout sunt à Deo annunciatae, & apprehendit Christum. Spes vitam æternam, diuinam gratiam, & alia bona, quibus ad vitam æternam peruenitur, expectat, prout sunt diuinitus promissa. Charitas Deum, ut amicum nostrum, propter ipsum diligit, & cæteros omnes amat tanquam amicos. Præter has rursus numerant sex virtutes Euangelicas, quæ colliguntur ex admonitionibus Christi: uti sunt paupertas spiritus, castitas perpetua, obedientia, humilitas, pœnitentia, & simplicitas. Denique præter has dantur virtutes, quæ dicuntur gratiæ gratis datæ, ut est donum linguarum, donum Prophetiæ, & similia, quæ respondent virtutibus intellectuales. Ut n, virtutes intellectuales non faciunt virum bonum, sed etiam in pessimos quosque cadere possunt: ita gratiæ gratis datæ non faciunt hominem verè Christianum, sed plurimis sæpe hypocritis dantur. Quod attinet ad virtutem moralem, (de illâ n. hîc agimus) illa est habitus cum recta ratione electiuus: ac proinde residet in voluntate, cui ancillatur affectus. Nimirum omnis virtus moralis in bono rationis eligendo versatur. Ergo necesse est, ut in voluntate, cuius est eligere, habitus etiam comparetur, quod facile, promptè & constanter fieri possit electio. Et quia omnis virtus moralis habet affectus, quos corrigit ac temperet, ergo necesse est, ut in appetitu rationis seu in voluntate, & simul in appetitu sensus acquiratur habitus, qui possit eos affectus moderari. Vnde patet virtutem inherere voluntati & appetitui sensitivo simul, illi principaliter, huic per concomitantiam. 2. *Virtutes morales sunt cardinales, vel dependentes.* Etsi quidam innumeras virtutes esse tradiderint: rectè tamè factum est ab iis, qui certa ipsarum capita statuerunt. Ita Aristoteles tradidit vndecim virtutes, alii plures, alii pauciores. Ex iis autem alie sunt cardinales, alie dependentes. *Cardinales*, id est principales, sunt numero quatuor, Prudentia, Iustitia, Fortitudo & Temperantia: quæ sunt tanquam aliarum omnium fontes & cardines. Et ut fores circa cardines vertuntur: sic omnes vitæ honestæ rationes & officia in illis versantur, & vniuersa boni operis structura iis innititur. Ex his virtutibus prudentia tenet primas, quia reliquas dirigit: vnde appellatur lux virtutum moralium. Post hanc iustitia est præstantissima: tum fortitudo, ita ut vltimum præ-

De virtutibus moralibus differentio.

præstantiæ locum obtineat temperantia. *Virtutes dependentes sunt, quæ à cardinalibus pendent: suntque vel virtutes propriè dictæ, vt humilitas, liberalitas, &c. vel semivirtutes, vt continentia, verecundia, &c.* 3. *Virtus non est simplex habitus, sed in multorum habituum collectione consistit.* Nam vnâ quæque virtus ex diuersis actibus specie distinctis, pro varietate obiectæ rei & materiæ comparatur. Hinc Azorius docet, virtutis nomen esse collectionis, sicut numerus est collectio vnitarum, & figura linearum. 4. *Virtutum moralium alia inprimis versantur circa affectus, alia circa actiones.* Et si enim omnis virtus moralis occupetur circa affectus, vt eos ad rationis medietatem reducat, & circa actiones, quia omnis virtus est habitus cum re. Quæ ratione electius: hoc tamen non impedit, quò minùs aliæ magis in affectibus quàm in actionibus occupentur, vt fortitudo & temperantia, aliæ potiùs in actionibus versentur, quàm in affectibus comprimendis, vt iustitia. 5. *Virtutes morales eodem modo acquiruntur & augentur.* Sunt enim habitus, qui more & assuetudine acquiruntur, nutriuntur, corroborantur, augentur. Et experientia indicat nos vsu & more in officio virtutum robustiores effici & euadere. 6. *Virtutes morales heroicae sunt sibi inuicem connectæ, hoc est, ita inter se sunt coniunctæ, vt qui vnâ habet, eo ipso omnibus aliis sit præditus.* Hoc, inquam, verum est de virtute heroicâ, & indeâ consideratâ. Non enim poterit quis hoc modo esse temperans, nisi sit prudens, fortis & iustus: nec fortis, nisi sit prudens, iustus & temperans. Si verò virtus consideretur ordinariè, vt est habitus facilè, expeditè & hilariter eligendi bonum studio & gratiâ honestatis in proprio obiecto, sanè hoc modo virtutes morales non sunt inter se iunctæ & catenatæ. Nam vnus potest in vnâ virtute latis esse versatus, non item in aliâ. Sic experientia ostendit, esse aliquos fortes & strenuos belli duces, & tamen esse intemperantes: item quosdam esse aptiores & promptiores ad opera & functiones vnus virtutis quàm alterius. Quæ cum ita sint, dictum illud πολυφύλλητον, *Virtus est vna copulatiua*, accipiendum est de virtute perfectâ. 7. *Virtutes morales, quæ tales sunt secundum præscriptum legis naturæ, & differunt à bonis operibus, quæ sunt ex fide.* Si enim homo consulat legem naturæ, & ipsius ductum sequatur, potest multa moraliter bona præstare: quæ licet Deo non placeant (vt pote quæ sunt sine fide) in suo tamen genere bona sunt: & Deo non displicent nisi ratione personæ non iustificatæ, quemadmodum vinum generosum non placet, si asseruetur in dolio sordidato.

*Dissertatio
de peccatis.*

V. De peccatis sunt hæ regulæ.

1. *Vitium, peccatum & culpa inter se differunt.* Nam vitium dicitur de actibus & habitibus virtuti contrariis: at peccatum & culpa fermè de actibus

Atibus malis vsurpantur. Et peccatum latius patet quàm culpa. Ex quo
 efficitur vt omnis culpa sit peccatum, omne peccatum vitium: non au-
 tem è contrario, omne vitium peccatum, nec omne peccatum culpa.
 Nam vitium est habitus vel actus virtuti contrarius: peccatum verò a-
 ctus à regulâ discrepans, etiam in rebus naturalibus & artificialibus: cul-
 pa denique actus voluntarius & liber à rectâ ratione dissentiens. 2. *Omne*
peccatum est contra naturam. Nam omne peccatum est contra rectam ratio-
 nem. Recta verò ratio est hominis natura. Interim quædam peccata pe-
 culiariter dicuntur esse contra naturam, quia sunt contra naturalem ho-
 minis vsum: cuiusmodi sunt certa quædam detestabilia & maximè exe-
 cranda libidinis & luxuriæ crimina: vel quia sunt contra totam naturæ
 propensionem, quale est, hominem sibi consciscere mortem. 3. *Omne pec-*
catum est priuatio: & quidem vel certi actus, qui fieri deberet, vel materiæ
 seu obiecti, vel circumstantiæ debite, vt actus alioqui ex obiecto & materiâ
 bonus, factus tamen in loco aut tempore interdicto, vel modo vetito, vel
 ob finem malum, vel ab homine qui id operis facere prohibetur: vel
 denique est priuatio ordinis & conuenientiæ rationis. Sicut n. actus bo-
 nus est, qui fit cōuenienter rationi: sic actus malus est, qui caret conueni-
 entiâ rationis, cū tamen eo ipso, quòd actus humanus est, congruenter
 rationi & Dei legi fieri deberet. 4. *Peccata specie inter se differunt, vel ex obiectâ*
re seu materiâ, vel ex fine. Nam peccata præcisè inter se inuicem distant spe-
 cie, quia specialiter, id est respectu certi obiecti vel finis, rectæ rationi
 sunt contraria. Non itaque peccata specie distinguuntur per præcepta,
 quibus vetantur. Nam præcepta specie diuersa possunt eâdem ratione
 certum aliquod peccatum prohibere. Ita etiam peccata, quæ vno eo-
 demque præcepto, verbi gratiâ primo, vetantur, essent statim eiusdem
 speciei. Neque etiam ex causis, ex quibus peccata oriuntur vt effecta, di-
 stinguuntur specie. Quoniam homicidium, cū sit vnum & idem, po-
 test oriri ex superbiâ, contemptu, irâ, odio, inuidiâ, & similibus aliis. 5.
Quando duo numero præcepta vno actu violantur, in eiusmodi actu non sunt dua pec-
cati prauitates seu turpitudines, sed vna duntaxat, nisi sint duo actus formaliter distin-
cti. Nec enim in tali actu duo peccata esse possunt, eò quòd duobus præ-
 ceptis aduerteretur. Nam peccata specie non differunt ex solâ distinctione
 præceptorum, quia leges specie diuersæ possunt eâdem ratione certum
 aliquod peccatū prohibere. Ergo pari modo ex hoc, quòd præcepta sint
 numero distincta, non ideo fit, vt peccata numero differant, cū diuersa
 alioqui numero præcepta certum peccati genus eâdem penitus ratione
 inhibere queant. Maneat itaque hoc: Peccata sicut specie non differunt
 per præcepta, nisi quando certam & specie diuersam cum rectâ ratione
 repugnantiam habent, sic etiam non possunt numero distingui, nisi sint

actus qui numero ab eâdem ratione dissentiant: quod quidem minimè cernitur in eo actu, qui est vnus numero contra diuersa numero præcepta, certam peccati speciem eâdem ratione prohibentia. Sic distincta sunt decalogi præcepta: *Non furaberis, Non concupisces domum proximi tui: & tamen furtum atque cupiditas furandi sunt eiusdem speciei.* 6. *Tres sunt generales peccatorum causa veluti fontes & origines.* Peccata n. aut ex ignorantia, aut ex infirmitate & fragilitate naturæ aut ex malitiâ committuntur. Ex ignorantia quidem, cum quis ideo peccat, quia ignorat. Ex infirmitate naturæ delinquit quis, cum aliquâ animi affectione impulsus & motus contra rectam rationem agit. Omnis enim perturbatio & affectus præter naturam, dicitur naturæ infirmitas. Ex malitiâ dicitur is peccare, qui prauâ voluntatis electione, nullâ ignorantia delusus, nec vllâ sensuum affectione incitatus & motus, leges & iura perfringit. 6. *Generaliter omne peccatum dicitur committi contra Deum, sed non specialiter & directe.* Hoc enim modo peccata sunt specie diuersa, ex eo quod committuntur vel in Deum, vel in proximum, vel in nos ipsos. Sic ea peccata contra Deum committi dicuntur, quæ per se proximè pugnant cum iis virtutibus, quarum obiectum seu materia, finis & regula est Deus: cuiusmodi sunt, quæ contra fidem, spem & charitatem committuntur. Hic tamen animaduertendum est, omne peccatum contra nos ipsos, vel contra proximum admissum, etiam esse posse speciale peccatum contra Deum, nimirum si id fiat eo speciali affectu & animo, vt contra Deum peccetur & offendatur Deus. Tunc enim qui peccat, agit specialiter contra charitatem in Deum. 7. *Peccata voluntatis interna multiplicantur interruptione temporis:* vt si Titius velit Caium occidere, & deinde dormiat, vel nihil de Caii cæde cogitet ad alia distractus, & postea expergefactus, vel ad seipsum reuersus, iterum vult & oprat homicidium Caii, Quæritur an sint duo numero peccata, an verò vnum tantummodo? Calistæ sic statuunt: Peccata, quæ in voluntate perficiuntur, cursu temporis multiplicantur, cum iterantur. Sed voluntas aliquid faciendi vel omittendi, quæ facto completur vel omissione, quandoque habet effectum, quem facit, quamuis multiplicetur, effectum eodem manente, non continet tot peccata, quot repetitiones. Ita si quis millies cogitet aliquem occidere, & tandem illum occidat, mille cogitationes sunt mille peccata cordis, sed est vnum peccatum operis. 8. *Peccata oris & operis numero augentur vel specie, ex diuersis obiectis & finibus:* vt committere adulterium & furtum, appellare aliquem hæreticum & latronem, aliquem interimere vt illius bona acquiramus. 9. *Peccata, quæ interiùs animo & voluntate admittuntur, vel ad desideria, vel ad delectationes pertinent.* Sub desiderio & cupiditate malorum comprehendimus amorem, voluntatem, intentionem & electionem

ctionem cuiuscunque mali, & proinde odium etiam tanquam amori contrarium. Sub delectatione verò complectimur gaudium & lætitiā, & tristitiā siue dolorem, qui delectationi aduersatur. Desiderium est actus & voluntas mali aliquid faciendi ex deliberatione rationis, verbi gratiā desiderium furandi est voluntas complendi furtum. Delectatio verò potest esse peccatum, tum ea quæ capitur ex re, vt ex furto dum perpetratur: tū ea, quæ ex recordatione præteritorum, vel ex cogitatione futurorum, vel ex imaginatione eorum, quæ licet facta fuerint, aut fieri possint aut etiam fieri nequeant, tanquam præsentia fingimus atq; mente concipimus. Delectamur ig. aspectu, sermone, auditione, gustu, odoratu, & tactu rei. 10. *Motus mali tum primò primi, tum secundò primi reuera sunt peccata, licet gradu differant.* Motus mali primò primi sunt, qui omnem rationis vsum præueniunt, siue sensum corporis, siue imaginationem consecuti, & ideo inuoluntarii. Motus mali secundò primi sunt, qui plenam quidē mentis deliberationem antevertunt, sed aliquantulum tamen rationis vsum consequuntur. Ratio prioris est; quia quidquid est contra legem Dei, peccatum est. Iam verò omnes concupiscentiæ nostræ motus, contra rationem surgentes, quamuis subiti & repentini, sunt contra legem Dei. Et licet non sint voluntarii, possunt tamen impediri à ratione. Hæc enim si sollicitè, attentè & diligenter inuigilet, imaginationem in officio continet, ne turpe quid absens fingat vel cogitet. Quòd si hoc non faciat, causam dat motuum, qui imaginationem consequuntur. Et ideo eiusmodi motus ipsius rationis & voluntatis culpā aliquo modo existunt & in animū obrepunt. Ratio posterioris est; quia eiusmodi motus rationis vsum aliquantulum consequuntur, etsi sint ante plenam & perfectam deliberationem. Neque tamen ideo huiusmodi motus sunt peccata venialia, vt Papistæ tradunt: quia omne peccatum per se ac suā naturā malum est, & non nisi veniale in Christo. Errant etiam hîc iidem Papistæ, quando docent, motus vitiosos primò primos non esse ideo peccata, quòd non sint voluntaria. Nimirum opinantur nihil posse habere rationem peccati, quod voluntarium non sit. Sed recta ratio docet, omne id habere peccati rationem, cui illa Apostolica peccati definitio competit, ἡ ἀμαρτία ἐστὶν ἡ ἀνομία, quasi dicas, Peccatum est illegalitas, seu discrepantia à lege Dei. Quòd diximus de motibus primò primis & secundò primis, idem etiam dicendum est de malā concupiscentiā informi & formatā, delectatione transitoriā & morosā. 11. *Peccata specie distinguuntur per excessum vel defectum circa eandem virtutem.* Sic prodigalitas & auaritia differunt specie. 12. *Peccata inter se specie differunt per circumstantias specie diueras.* Sic in materiā luxuriæ sunt peccata specie diuersa ob circumstantias specie differentes, quæ specialiter rectæ rationi aduersantur. Ita

si quis rem habeat cum foeminâ sibi non nuptâ, quæ sit vxor aliena, est adulterium: si virgo inuite corrupta, stuprum: si puella per vim parentibus erepta, raptus: si aliquâ sanguinis cognatione coniuncta, incestus: si omni vinculo soluta, fornicatio. 13. *Septem capitalia, quæ dicuntur peccata, sic vocamus, non quod sint cæterorum causæ & origines: Sed quia vnumquodque illorum sit multorum aliorum caput & causa.* Illa comprehenduntur isto versu memoriali:

Vt mortem vites, semper SALIGIA vites. Nimirum heptas illa sic habet: Superbia, Auaritia, Luxuria, Ira, Gula, Inuidia, Acedia. Dicuntur, vt modo dixi, capitalia, quia vnumquodque illorum est multorum aliorum peccatorum caput & causa: non quod reliqua omnia ad ista septem reuocari possint. Quidam statuunt tria solum peccata capitalia ex 1. Ioh. 2. vbi dicitur, omne quod in mundo est, aut concupiscentiam carnis esse, aut concupiscentiam oculorum, aut superbiam vitæ. 14. *Peccata vniuersa non sunt sibi inuicem connexa.* Neque enim qui contra vnum aliquod præceptum delinquit, contra alia omnia peccat. Quod verò Apostolus Iacobus cap. 2. ait, Quicumque totam legem seruauerit, offendat autem in vno factus est omnium reus: id hunc habet sensum. Falluntur ac decipiuntur, qui putant eos solum esse reos legis, qui omnia legis præcepta conuellunt. Qui enim in vno offendit, reus erit totius legis, id est, talis esse censendus est, qui totam legem non impleuerit. Non itaque sic oportet accipere verba apostoli, quasi qui vnum committit peccatum, omnia & singula decalogi præcepta conuellat. Non enim quisquis fur est, idem homicida, periurus & adulter est. Vulgo dicunt: Qui in vno impingit, totam legem violat, etsi non totum legis. 15. *Peccata non sunt paria.* Ait enim Pilato Christus: *Qui me tradidit tibi, maius peccatum habet.* Et reuera peccatum est, quod rectæ rationi aduersatur: vnum verò grauius, quia magis rationi aduersatur, quàm aliud. Quis enim neget, magis contra rectam rationem agere & peccare eum, qui parentem, aut domesticum, aut principem virum necauerit, quàm qui ignotum hominem, extraneum, aut priuatum? Quis item, nisi mentis inops, inficiari audeat, odium & maledictum coniectum in Deum peius esse, quàm maledictum in hominem, aut quàm odium eius? At obiciunt Stoici ad suæ opinionis patrocinium. Peccatum consistit in priuatione debitæ rationis. Sed priuationes aliæ aliis minores aut maiores non sunt. Non enim recte quis dixerit, magis mortuum esse, qui multis ab hinc annis decesserit, quàm qui tertio ab hinc die. Nec minor est gubernatoris inscitia & negligentia, si nauem periclitari sinat nimio argenti vel auri pondere, quàm si immodicâ arenæ salisue grauitate. Et qui duobus miliaribus abest à Canopo, æquè abest atque is qui centum. Respondetur ad hæc omnia, peccatum non esse so-

lam formæ debitæ priuationem, qualia sunt mors, cæcitas, tenebræ, & similia: sed etiam esse actum perpetratum contra rectam rationem, vel debiti operis omissionem. Grauius igitur peccatur, cum magis contra rectam rationem agitur, cur cum magis debitum officium deseritur, aut cum maius præceptum prætermittitur. 16. *Peccata alia aliis sunt grauiora ex obiecto, virtute maiori cui opponuntur, ex causâ maiori, ex circumstantiis deterioribus, ex damno & detrimento maiori, ex dignitate delinquentis, ex repetitione, & similibus.* Oportet autem hanc regulam intelligere, cæteris paribus, id est quando peccata in reliquis sunt paria. *Ex obiecto*: vt peccata per se proximè contra Deum admissa, sunt grauiora his, quæ contra homines admittuntur. Ita si quis hominem innocentem vel principem è medio tollat grauius peccat quàm is qui sceleratum vel subditum eruciat. *Ex virtute maiori cui opponuntur*: vt iniustitia vniuersalis est maius crimen quàm prodigalitas. Nimirum quòd maius est præscriptum rectæ rationis, eò grauius est peccatum, quod à recto dissidet rationis præscripto. *Ex causâ maiori*: vt peius & grauius peccat, qui ex industriâ & deditâ operâ delinquit, quàm qui per ignorantiam: peius item agit, qui scienter & sponte peccat, quàm qui metu adactus aut violentiâ compulsus. Præterea minus est flagitium, quod vehementi animi perturbatione committitur, quàm quod nullo sensus & appetitus impulsu. Minus peccat, qui ex deprauato corporis morbo, quàm qui ex malitiâ delinquit. Eâdem ratione, maiora sunt crimina, quæ finis peioris gratiâ perpetrantur. *Ex circumstantiis deterioribus* peccata sunt maiora tripliciter. Primò, quia vni, & non alteri peccato circumstantia accedit: vt si Titius & Caius adulterium admittant, & Titius sit maritus vel præceptor, Caius verò solutus & homo plebeius. Deinde, quando crimen plurium circumstantiarum concursu augetur: vt parricidium peius est simplici homicidio. Nam qui parentem necat, tollit eum, qui ipsum genuit, qui aluit, qui instituit, & erudiuit, qui in domo & re collocauit: vt sunt verba Ciceronis. Tertiò, quando circumstantia est maior ex magnitudine materiæ: vt si quis furto abripiat ingens auri argentiue pondus, alius verò multò minus. *Ex damno & detrimento maiori*: vt grauius peccat qui scandalum ponit, quàm is qui non ponit. Et si damnum sit præuissum & voluntarium, sanè peccatum censetur grauius. *Ex dignitate ac personâ delinquentis*: vt si amicus amicum lædat, si vir probus & sanctus peccet. *Ex repetitione*: vt si quis bis in eundem, vt habet prouerbiū. 17. *Anima est subiectum peccati vt causa princeps: corpus, vt instrumentum: totus homo, vt agens totale & adequatum.* Nam quidquid punitur, idem oportet vt peccato sit contaminatum. 18. *Peccatorum causa sunt externa, vel interna.* Inter causas externas sunt peccatorum occasiones, impulsus dæmonum mala suggerentium, exempla mala, & similia. Inter intrinsecas causas cen-

tur ignorantia, animi perturbatio, metus, ira, cupiditas. Hic diligenter ex Polemicis est inculcandum, quòd Deus nullo prorsus modo sit author peccati. 19. *Datur interdum peccatum siue actus malus in voluntate siue errore in intellectu.* Nam Seruator docet Luc. 12. duplò verberatum iri seruum istù, qui cognouit voluntatem domini sui, & non fecit secundum voluntatem eius: eum verò qui non nouit, & facit digna plagis, non ita grauitèr vapulaturum. Sic in angelis & primis parentibus a Deo deficientibus non fuit error aut ignorantia in intellectu: quia error & ignorantia sunt pars miseriae lapsum secutæ. Nimirum tametsi ab intellectu depellatur omnis ignorantia, tametsi clarè & euidenter is suum voluntari obiectum proponat, datur tamen in voluntate libertas agendi & non agendi, ipsaque ad vtramuis oppositionis partem manet indifferens. Huc pertinet illud Azorii, posse voluntatem aliquid velle, appetere, eligere, prosequi, absque vllâ rationis enuntiatione: siquidem puerorum amentium & belluarum appetitus ad aliquid prosequendum, vel respuendum mouetur, & tamen eorum sensus enuntiationes non format. Interim tamen verum est nunquam voluntatem in eligendo peccare, quin ratio erret in proponendo. Ita cum primi parentes peccarent eligendo viam, quam Diabolus ipsis monstrabat, ratio siue intellectus sciuit quidem illâ viam, quam Deus monstauerat, sed non considerauit, prout debuit, omnes circumstantias. Sed, inquis, hæc sententia euertit priorem. Resp. non euertit. Nam datur peccatum in voluntate siue errore intellectus, si consideres notitiam, quâ præditus est intellectus: vt protoplasti sciebant Dei voluntatem. Rursus non datur peccatum in voluntate siue errore intellectus, si spectes actum remissum intellectus. Ita protoplasti non satis intenderunt actum intellectus, & seruus qui scit voluntatem domini & nò fecit, non satis intendit vim & aciem mentis, quâ voluntas affici queat. 20. *Tria sunt peccati effecta: macula, reatus & pœna.* Macula est ipsa deformitas, quâ aliquis priuatur gratiâ Dei, quæ est nitor, splendor & decus animæ, Reatus est obligatio ad pœnam propter culpam. Pœna est multiplex, temporalis & æterna, spiritalis & corporalis, vniuersalis & personalis, publica & priuata.

*Dissertatio
de lege.*

VI. De lege teneantur istæ regulæ.

1. *Lex duobus potissimum modis diuiditur. Primò est lex æterna, naturalis, diuina & humana. Lex æterna sumitur latiùs & pressius. Latiùs sumpta est mens & ratio diuina, quæ cuncta sapienter & rectè disponit, constanti & certo ordine gubernat, vt constitutos ac præfixos sibi fines assequantur: cui legi vniuersa, quæ sunt ex nihilo condita, subiiciuntur. Pressius verò lex æterna est ratio diuina, præcipiens bona & recta, prohibens mala & praua. Et hæc est lex archetypa, à quâ vnâ vniuersæ aliæ leges profici-*

ficiſcuntur. *Lex naturalis* eſt rectæ rationis præſcriptum in bonis agendis, malisq; fugiendis. *Lex diuina eſt*, quam Deus per ſeipſum ad homines tulit: eſtque moralis, ceremonialis & iudicialis. *Lex humana* eſt iuſſum certi alicuius hominis poteſtatem habentis: eſtque ciuilis, pertinens ad reip. gubernationem, vel eccleſiaſtica ſeu canonica, pertinens ad bonā eccleſiæ alicuius adminiſtrationem. *Secundò* lex diuiditur, ſicut & ipſum ius, in legem naturæ, gentium, & ciuilem. *Lex natura* eſt id, quod ratio hominis naturaliter præſcribit: cuius tamen aliquod quaſi veſtigium eſt quoque in brutis animantibus, vel cæteris etiam creaturis: qui eſt inſinctus à naturâ inſitus, qualia ſunt, Vim vi repellere, Seipſum tueri, Sibi ſalutaria quærere & curare, Noxia contrariaque fugere, Prolem generare, educare & alere. *Lex gentium* eſt, quod recta ratio omnes gentes docet: cuius veſtigium nullum eſt in brutis animantibus, qualia ſunt religio & cultus Dei, honor & obedientia parentibus præſtanda, ac cætera decalogi præcepta. Hæc lege ſunt introducta rerum dominia, bella, captiuitates, ſeruitutes hominum, conſtituti reges, creati magiſtratus, ſancitæ leges, ciuitates fundatæ & erectæ, legati, ſœdera, commercia, & contractus depoſiti, mutui & commodati, locati & conducti, empti & venditi, pignoris, ſocietatis, & ſimilia comprobata. *Lex ciuilis* eſt ius ciuile ſcriptum, & conſtat ſex partibus: legibus nempe, plebiſcitis, ſenatusconſultiſ, edictis prætorum, conſtitutionibus principum & reſponſis prudentum. 2. *Lex ita pertinet ad rationem, vt ſimul etiam pertineat ad voluntatem.* Sunt inter theologos, qui legem aiunt pertinere ad voluntatem, ita vt lex nihil ſit aliud quàm voluntas ſuperioris propoſita & denuntiata inferioribus. Sed quia lex eſt actus rationis ſiue intellectus, quo ſuperior inferioribus denuntiat ac proponit voluntatem ſuam, eos compellentem ad aliquid faciendum, vel fugiendum: omnino concedendum eſt legem ita eſſe voluntatis, vt ſimul ſit rationis, & ita eſſe rationis, vt contineat etiam voluntatem, & denique præcipuum eſſe in lege rationis præſcriptum denuntians impulſum voluntatis. 3. *Lex neque eſt habitus, neque actus, ſed regula & norma.* Eſt enim iuſſum ſuperioris obligans & dirigens inferiorem. 4. *In lege humanâ oportet attendere ad ipſius requiſita, promulgationem, & poteſtatem.* *Requiſita legis humane* Iſidorus eleganter recenſet, quando monet, vt lex ſit honeſta, iuſta, & eorum, quibus imponitur, moribus accommodata, vt fert natura hominum, & patriæ conſuetudo: loco & tempori conueniens, neceſſaria, vtilis, manifeſta: hoc eſt, non obſcura, non capioſa, ob nullum priuatum commodum, ſed communem ciuium ſalutem & vtilitatem conſcripta. Oportet inſuper legem vſu recipi, vt eā omnes teneantur. Hinc communis eſt canonici & ciuilis iuris interpretum ſententia, legē vſu non receptā vi carere, quāuis ſit authoritate principis.

cipis constituta & promulgata. *Promulgatio legis humana ex communio-*
mnium, tum ciuiliis, tum canonici iuris interpretum & theologorum
sententiâ adeo est necessaria, vt dicatur ad rationem & substantiam legis
requiri. Et hoc naturalis ratio manifestè conuincit. Nam lex humana est
iussu populi, principis vel alterius potestatem habentis, patefactum &
denuntiatur iis, quos obligare debet. At non potest iussu alteri esse
notum, nisi ei sit indicatum & promulgatum. Potestas & vis legis humana,
sive illa sit ecclesiastica, sive ciuiliis, in eo est posita, vt alliget conscientiâ
in ordine & relatione ad legem naturæ vel diuinam: quâ de re satis dis-
putatum est in limine huius operis: quò te remitto. Summa huc redit.
Conscientia hominis nequaquam iurisdictioni & potestati humanæ
subest, ac proinde non potest à legibus hominum pendere, nisi illæ con-
sentiant cum lege naturæ vel cum lege diuinâ. 5. Legibus humanis tenentur
illi, ad quos pertinent, sive quorum bono feruntur. Hinc Imperator legibus impe-
ratoriis & rex constitutionibus regiis non tenetur. Lex enim non fertur
à legislatore nisi ad subiectos ciues. Et si autem Princeps solutus sit legi-
bus suis, quatenus ipsius leges sunt (neque enim Princeps sibi dat præce-
pta ista) nihilominus tamen iure naturali (quod ipsa æquitas & honestas
rationis præscribit) suas Princeps leges seruare debet. Et hoc non est
Principem suis legibus alligari, sed iure naturali debere id facere, quod
ipla æquitas & honestas rationis postulat. Hinc Thomas Aquinas docet,
Principem suis legibus ex honestate rationis obstringi. Nam recta ratio
præscribit, vt seruet Princeps leges quas condit, vt suo exemplo alios in-
uitet, alliciat, flectat & moueat, ac ne quispiam possit occasionem arri-
pere perfringendi legem: & quia lex eo ipso, quod est iusta, decet maxi-
mè Principem, vt iuxta eam viuat, quamuis ad eam seruandam vi ipsius
legis in interiori foro minimè compellatur. 6. Persona Ecclesiastica legibus
Principum ciuilibus sunt soluta iure ciuili. Hoc enim ipsis tribuit immunitates
à muneribus & oneribus ciuilibus. Quæ contrâ adferuntur, eò tendunt,
personas Ecclesiasticas esse exemptas & liberas à ciuilibus Principum
constitutionibus, vel iure diuino & naturali, vel iure Canonico. Sed con-
tra disputatum est in Polemicis. 7. Relaxatio legis, quæ dicitur dispensatio, quâ
Princeps aliquos suis legibus soluit, si rectè fiat, est licita. Communis hæc est o-
mnium iuris Canonici & ciuiliis interpretum sententia, autoritate
Principis posse aliquos legibus solui, quia fieri potest, vt causa iusta sit, ne
aliquis lege teneatur. Et si ergo causa legis sit iusta & rationi admodum
consentanea, nihilominus tamen potest esse iustum & æquum indul-
gentiæ siue relaxationis beneficium, quo quidam lege soluantur. V-
trumque est æquum & bonum ob varias rei, loci ac temporis circum-
stantias, quibus variatis res quoque ex parte variatur. Oportet autem, vt
 Princeps

Princeps habeat legitimam dispensationis suæ causam, ne temere & imprudenter, hoc est, sine ullâ iustâ ratione id facere videatur. Sufficit verò si id faciat quâlibet iustâ & rationabili causâ. Solùm enim asserimus, Principem peccare, si aliquem lege soluat temere & imprudenter. Temere autem fit, quod sine debitâ causâ fit; & iusta causa creditur, nisi evidenter iniusta videatur. 8. *Lex desinere putatur, si in vniuersum ratio & finis legis cesset.* Ratio siquidem est anima legis. Dixi in vniuersum: quia lex non cessat, si ratio & causa legis in aliquo privato cesset. 9. *Consuetudo, est triplex, aut contra legem, aut præter legem, aut secundum legem.* Est autem consuetudo illa quæ dicitur contra legem, vel contra legem naturalem, vel ciuilem. *Consuetudo contra legem naturalem*, nullam habet vim, communi vtriusque iuris interpretum consensu: quoniam quod lex naturæ iubet, aut vetat, est per se bonum, aut per se malum. Ergo hominum vsu & consuetudine tolli aut abrogari non potest. Quare consuetudo cōtra legem naturalem introducta vocatur in iure ciuili consuetudo contra bonos mores, item abusus, & in iure Canonico corruptela. Similiter consuetudo non habet vim aliquam contra ius diuinum. Quia enim ius diuinum à Deo est constitutum, quod ipse præcipit vt seruetur: ergo sicut non potest humanâ lege tolli, sic nec consuetudine, quæ vim suam ex moribus vtentium sortitur & obinet. Quare hæc quoque consuetudo contra ius diuinum inducitur merito dicitur corruptela, abusus, & contra bonos mores. Sic quoque consuetudo contra ius gentium inducitur non valet: quia ius gentium est naturale. *Consuetudo contra legem ciuilem* est, quæ habet vim corrigendi legem, & abrogandi derogandique auctoritatem eius, id est, in totum abolendi, vel ex parte tollendi legem vsu receptam. Oporteret autem hanc consuetudinem esse rationabilem, hoc est talem, quæ sit sine peccato. Sic quæ consuetudo est contra ius diuinum, vel naturale, vel gentium, ea dicitur esse corruptela, & proinde rationabilis non est. Ea item, quæ est contra legem, vel canonem à tota Rep. vel maiori parte receptū, dicitur similiter esse corruptela, & præter rationem. Alia verò quælibet, non dicitur corruptela, sed consuetudo rationabilis. *Consuetudo præter legem & ius*, non contra illam, dicitur, quæ habet vim introducendi, vbi nō est lex. De hac dicitur: Consuetudo est ius moribus vtentium introductum & approbatum, quod pro lege habetur, vbi lex desideratur & deficit: vnde huiusmodi consuetudo ius non-scriptum appellatur. Et in iure ciuili statuitur, de quibus causis scriptis legibus non vtimur, id custodiri oportet, quod moribus & consuetudine inductum est. Deniq; *consuetudo secundum legem* dicitur, quæ habet vim interpretandi, corroborandi & confirmandi legem. Hinc consuetudo dicitur esse optima legum interpret. Et quod lex imperat, consuetudo pariter aliquando munit atque corroborat.

borat. 10. *Privilegio aliquis bonâ conscientia rei potest, si habeat has conditiones: si concessum sit à Principe, qui solus leges suas relaxare potest: si legitime sit impetratum, non verò per subreptionem, quod fit, quando impetratio falsam causam suggerit, ob quam tanquam veram privilegium conceditur: si non sit contra constitutionem, neque contra consuetudinem.*

11. *Lex naturalis nec ex toto, nec ex parte potest abrogari, tolli, restringi, aut minui lege aliquâ humanâ.* Nam quod lex naturalis imperat, per se bonum est: & id quod prohibet, per se malum est. Rerum autem naturæ & substantiæ non possunt humanâ potestate mutari. At quoniam in bonis & malis sæpe circumstantiæ rerum variantur, ideo conclusiones legis naturalis variant, ita ut mutatâ materiâ lex naturalis videatur mutari ex toto, vel ex parte. Dico *videtur mutari.* Neque enim mutatur: quia non lex naturalis, sed legis naturalis materia mutatur variatis rerum circumstantiis. 12. *Lex naturalis non potest tolli auctoritate diuinâ: seu, quod idem est, Præcepta Decalogi non possunt nutu Dei relaxari, solui & remitti, iuxta illud Thomæ: In legem naturalem non cadit indulgentia diuina.* Nam sicut in reb. naturalib. id quod per se verum est, non potest non esse verum, cuiusmodi sunt, hominem esse animal, corpus, & substantiam (rerum enim naturæ mutari nequeunt) sic etiam in moribus ea quæ per se mala sunt, non possunt fieri bona, quia hæc est eorum natura, ut sint rationi aduersa & contraria, ut furtum, adulterium, homicidium, mendacium. Ergo sicut nullâ auctoritate fieri potest, ut homo non sit animal, corpus & substantia: ita & fieri nullo modo potest, quin adulterium, furtum, mendacium & homicidium suapte naturâ sint mala. Sed hîc quoque illud est aduertendum, quod paulò antè diximus de legibus naturalibus: Sæpe videl. in bonis & malis circumstantias mutari, ac proinde legis quoque diuinæ materiam posse mutari variatis illis circumstantiis. Quod autem à nonnullis adfertur, legislatorem esse supra legē, ac proinde posse legem suâ dispensare ac relaxare, id verum est de huiusmodi relaxatione, quæ non fit imprudenter & temere vel iniuste. Iam verò lex naturæ est prorsus immutabilis, ita ut non possit per naturam suâ admittere relaxationem. Ex hoc efficitur, quia lex naturalis non potest diuinâ auctoritate relaxari, multò minus auctoritatē humanâ id posse efficere. Cæterum quod dixi, legem naturæ prorsus esse immutabile, hoc ita est accipiendum: Quæ sunt iuris sui legis naturalis, per se, absolutè & simpliciter sunt immutabilia, hoc est talia, ut obiecto, fine & circumstantiis debitis permanentib. mutari nequeant: iis verò ex toto, vel ex parte variatis, mutari videantur, cum non ipsa mutantur, sed ipsarū materia. Quid enim? Annon hæc principia sunt immutabilia & prorsus indispensabilia, ut Scotus loquitur: *Bonum est amplectendum: Turpe fugiendum: Amanda est & colenda virtus: Honestè viuendum: Nemini nocendum:*

*endum: Prudenter agendum est: Quod tibi non vis fieri, alteri non feceris? Annon, in-
quã, hæc per se sunt immutabilia? Certè sunt. Hinc rectè Philosophi do-
cent; generalia ista rerum agendarum & fugiendarum principia prorsus
esse immutabilia, ita vt nullo vnquam tempore, nullo loco, nulloque
rei euentu mutari queant. Similiter principia particularia, quæ cultum
Dei aliis deferri prohibent, sunt indispensabilia: vt, *Non habebis Deos alie-
nos, Non assumes nomen Dei in vanum.* Rursus si materia iurium siue legum
naturæ mutetur, ipsa iura videntur mutari, cum reuera ius ipsum nõ mu-
retur, sed exceptio addatur regulæ, e. g. iuris naturalis est dictamẽ, *Depositũ
reddi Domino debet:* & tamen furioso arma deposita minimè reddenda sunt.
Nimirum lex illa de reddendo deposito includit tacitam illam exceptio-
nem, nisi Dominus illo abutatur in perniciem suam vel aliorum. Non ita-
q; duo iura naturalia dices sibi inuicem aduersari, sed cum Logicis di-
stingues inter regulam & exceptionem, è quibus hæc illam non tollat,
sed explicet. 13. *Nomine diuina legis illa intelligitur, quam Deus proximè per sei-
psum imposuit.* Nam hæc ratione à lege naturali distinguitur, quòd hanc
Deus tanquã author naturæ per naturam condit & ponat, at diuinam
legẽ non per naturã, sed supra naturam tradat: verbi gratiã, iubet Deus
parentib. honorẽ deferre, cuiq; ius suum tribuere, depositũ reddere: sed
per ipsã rationis & intelligentiæ humanæ naturã præscribit ac præcipit:
at quòd decima bonorum pars Sacerdotibus sit soluenda, & baptismum
Christianis esse administrandum insignum initiationis, non per naturã,
sed per legem datã, veterem aut nouam, Deus ipse imperauit. Sed, inquis,
cur itaq; lex moralis dicitur diuina, cum nihil sit aliud quàm lex naturæ?
Resp. Lex moralis dicitur naturalis, quantum ad rem, diuina quantum
ad modum: quia Deus sacrosanctum suum os referendo legem istam per
angelum suũ dedit Mosi. 14. *Lex diuina est vetus & noua. Lex vetus* contine-
bat præcepta triplicis generis, videl. moralia, ceremonialia & iudicialia.
Lex noua est, quæ specialiter pertinet ad Ecclesiam Noui Testamenti, vt est
lex Sacramentorũ, baptismi videl. & S. Cœnæ. Quæ duo tantũ præce-
pta Christus in nouã lege præscripsit de ceremoniis: retetis eisdem præ-
ceptis Decalogi. Illa enim sunt iuris æterni. Nihilominus tamen in lege
noua seu in N. T. multa præcepta moralia expressiùs & clariùs, quam in
lege vetere sunt explicata.*

VII. Modus excitandi spiritualem, seu nouum & interio-
rem hominem, continetur his regulis.

1. *Memento solum Deum esse perfectum, & omnem creaturam esse imperfe-
ctam, perfici autem ab illo perfecto.* Perfectum est, quod in se, & in eo, in quo
est, omnia comprehendit & complectitur: & sine quo, atque extra quod
nihil verè est, & in quo omnia, id ipsum quod sunt, habent. Et hoc perfe-

*Regula de
modo exci-
tandi spiri-
tualem ho-
minem, ni-
mero quin-
quaginta.*

ctum est Deus creator. Imperfectum verò est, quod ex perfecto originem suam habet, atque in eo subsistit, quemadmodum ex sole videmus emanare splendorem. Et hoc imperfectum est creatura, in primis rationalis. Horum omnium imperfectorum nullum est illud perfectum, nec esse potest: & rursus perfectum illud non potest esse vllum eorum, quæ imperfecta sunt. Imperfecta comprehendi possunt: sed perfectum comprehendi non potest, quia est ἀκατάληπτον. Nihilominus tamen τὸ γινώσκον αὐτῆς apprehendi potest, si creatura seipsam habeat pro nihilo, & abneget egoitatem & meritum suum, ut loquitur author Theologiae Germanicæ, cuius ductum hîc sequimur. Quare si homo perfici velit, oportet ut pereat & in nihilum redigat seipsum, id est, statuatur se reuera nihil esse extra illud perfectum, quemadmodum splendor nullum esse habet nisi in sole aut luce.

2. *Peccatum nihil est aliud, quàm auersio à summo & immutabili bono, & conuersio ad bonum finitum & immutabile, siue defectio à perfecto ad imperfectum.* Conuertit autem homo se ad creaturam duobus modis. Primò deficit ad alias creaturas, putà principes, amicos, vel etiam ipsum Diabolum. Deinde conuertit se ad seipsum, & vendicat sibi suum esse, posse viuere, & scire, adeoque sibi arrogat bonum, & fabricat idolum ex quatuor istis pronominibus, Esse ego, Esse me, Esse mihi, Esse meum. Atque ita etiam contigit lapsus Adami.

3. *Peccatum non potest sanari ab illo, qui est imperfectus, sed solum ab illo, qui est perfectus.* Quomodo enim imperfectio tollatur ab illo, qui ipse imperfectus est, filius imperfectionis, imò & pater imperfectionis? Requiritur hîc pater perfectionis, & filius perfectionis, id est, Deus & Filius ipsius Iesus Christus. Non poterat homo sine Deo perfici, & Deus nolebat nec debebat hominem perficere sine homine. Propterea assumfit Deus humanam naturam, & factus est homo: & vicissim homo factus est Deus. Oportet autem ut Deus in me quoq; fiat homo, & ut homo Christus in me quoq; sit Deus, hoc est, ut habiter in me, & ego in ipso. Absq; hoc fit, & nihil te iuuabit, quòd Deus factus sit homo, & homo Deus.

4. *Si ergo vis sanari, hunc honorem soli Deo tribue, quòd ille solus possit & velit sanare, & ipso opere sanet.* Caue tibi arroges honorem istum, quem solus Deus sibi vendicat. Nam quidquid est bonum, id nullius est, nisi vnus æternique boni, quod est Deus. Quicunque sibi illud arrogat, graui sacrilegio se obstringit. Quid? Qui sibi arrogat id, quod est Dei, quo magis illud sibi arrogat, eò fit stupidiôr, vilior & imperfectior: tantum abest ut fiat diuinior, nobilior & perfectior. Ne itaque tibi arroga scientiam: ne charitatis donum, quod habes, tibi tribue: ne studium sanctæ vitæ viribus tuis adscribe. Ita statue, hanc scientiam esse perfectissimam, quâ scis

scien-

scientiam rerum diuinarum, quam in te sentis, non esse hominis sed Dei: donum charitatis esse ab illo profectum, qui totus est mera charitas: sanctam vitam, cui studes, ab illo esse, qui solus est ipsa sanctitas. Tolle hinc idolum tuum Egoitatis, Meitatis & Tuitatis. Dic: Miser ego & stultus homo, opinabar me id esse, quod in me bonum est. Atqui Deus id verè est. Deus itaque in me, à me, & per me ametur, laudetur, honoretur.

5. *Quia iam didicisti, solum Deum te sanare, consequens est vt ipsum solum ames propter ipsum.* Nam quod optimum est & maximum, id debet maximè amari, & quidem ita, vt in isto amore non habeatur vlla ratio vtilitatis aut incommodi, compendii aut dispendii, lucri aut iacturæ, honoris aut dedecoris, laudis aut vituperii coram hominibus. Quare verò hoc? Quia quod est optimum, debet esse charissimum, idque nullam aliam ob causam, quàm quia est optimum. Nam si bonum ex se est amabile, vtique summum bonum est summè amabile.

6. *Quia tibi negotium est in hac vitâ animalium cum creaturis, illud, in quo summum bonum magis effulget, tibi debet esse charius, quàm id, in quo minùs, vel etiam prorsus non effulget.* Quæ verò sunt illa, in quibus Deus, summum illud bonum, omnium maximè effulget? Sunt ista: verum, bonum, pax, amor, iustitia & similia. Hæc itaque sectare affectu, & cole profectum. Secundùm hæc vitam hominis interioris institue, vt homo exterior destruat.

7. *Anima tua sit pradiata oculis duobus, dextro & sinistro, si velis creatorem & creaturam intueri.* Oculo dextro aspice id quod Dei est in creaturis, & quantum fieri potest intuitus ille sit immobilis, qui non turbetur. Oculo sinistro aspice id quod creaturæ est: aspice, inquam, in te id quod tuum est, hoc est, dolorem, laborem, peccatum, & omnino res caducas. Sed ita aspice, vt discas oculum sinistrum indies magis ac magis attollere à tempore ad æternitatem, à miseriâ ad lætitiâ, à peccato ad Christum: vt ita oculus sinister conformis fiat oculo dextro, adeoque ambobus oculis aspicias æternitatem.

8. *Æternitatem si vis intueri, intueri Christum in cruce pendentem.* Auerte oculos animæ tuæ à rebus creatis, & alis cordis tui subuola in cælum, vt videas æternitatem. Sed quia oculi tui eò non possunt pertingere, en e me tibi collyrium, & illo inunge oculos tuos, vt videas. Non est quòd longè eas, in propinquo est hæc medicina. Nimirum in cruce Christi inuenitur pretiosus ille sanguis, qui mundat te ab omni peccato. Hoc igitur inunge oculos tuos, & præteritis hisce caducis rebus aspice æternitatem. Ah ne commisce te cum creaturis: quia hoc est in luto se lauare. Abstrahere te à momentaneis & sape illa quæ æterna sunt. Hæc sit tua ecstasis quotidiana: hæc sit tua metamorphosis.

9. *Æternitatem si vis intueri, intue teipsum.* Non est, quod existimes oculos mentis ita aspicere æternitatem, vt oculi corporis aspiciunt solē. Equidē oportet oculos mētis supra res caducas attollere, h.e. despicere omne id, quod nō est Dei, sed mūdi. Sed hæc eleuatio nō fit ratione loci, sed ratione affectus. Cū enim Christus crucifixus in te habitet per fidem, necesse est, vt æternitatem in teipso intuearis. Nam quia Christum in te habes, æternitatem per Christum in te habes. Hic est vnicus ille sol, quē debes in corde tuo intueri. In hoc vno sita est omnis lux, vt in vno sole corporali lux, quæ totum illuminat mundum, tanquam in thesauro est collecta. Hunc vnicum solem iustitiæ, qui est omnia & supra omnia, & nihilominus intra te est, hunc, inquam, oculis irretortis aquilæ instar intueri. Simplicitas & vnitas ista præstat multitudini. Nam beatitas non in multitudine, aut in multis, sed in vnitatem, seu in vno, sita est. Quid igitur insanis, ô homo! Cur oculos tuos conuertis ad innumerabilem vanitatis mundanæ multitudinem? Reprime te, & omnem creaturarum naturam, adeoque teipsum, relinque, & ad solum Deum in Christo contemplandum, amandum & fruendum te recipere.

10. *Quicumq; verâ solis illius æterni, Christi nimirum, luce illustratus est, ille scilicet quidquid boni vel ipse cupere aut eligere potest, vel ab ullâ creaturâ potest cupere aut eligere.* Nam qui Christum nouit, habet omnia, quæ ad æternum bonum fruendum requiruntur: quia vbi Christus habitat, ibi habitat adoranda Trinitas, Pater, Filius & Spiritus sanctus, vt Christus docet 1oh. 14. & experiuntur omnes illi, qui sunt Christi, & quorum est Christus.

11. *Qui Christum nouit, ipsum amat, & nihil extra ipsum cupit.* Nam relicta omni cupiditate huius seculi, perituri illius & miseri, seipsum & sua omnia æterno bono committit atque credit. Hinc in ipso manet cupiditas seipsum promouendi & propius adiuuendi æterno bono: hoc est, ad propiorem cognitionem, ardentiorēque amorem, & alacriorem obedientiam, integramque subiectionem Dei anhelat, & subinde repetitis gemitibus atque lachrymis intra sui cordis angustale dicit: Optarim me æterno bono id esse, quod homini est sua manus: semperque metuit, ne non satis illi sit subiectus. Hinc est, quod ille homo spiritualem libertatem & paupertatem habet pro summis suis opibus. Libertas illa in eo est posita, vt viuat in merâ subiectione ac obedientiâ æterni boni, amore libero, absque spe mercedis aut meru pœnæ. Paupertas in eo est, vt spiritum contritum adferat Deo suo, doleatque se non posse satis esse subditum suo regi Opt. Max. Deo æterno. Non est profectò similis illorum Christianorum non-Christianorum, qui præclarè secum agitant, Deumque amant, quamdiu dulcedinem bonorum temporalium gustant:

gustant: si verò illa cesset, dolent, Deumque obliuiscuntur, & se periisse arbitrantur: id quod maximum est peccatum, & pessimum indicium. Etenim verus amator & imitator Christi æternum bonum æquè amat in eorum omnium inopiâ, atque in copiâ: què in acerbitate, atque in indulgentiâ, imò magis in rebus asperis, quàm prosperis. In his seipsum quisque exploret, & suam miseriam deplorat, denique misericordiam æterni boni sedulus imploret.

12. *Qui Christum amat, cum ipso in infernum quotidie descendere nihil formidat.* Nimirum scit, quemadmodum Christus expertus fuit dolores infernales, & prius, in infernum descendit, quàm in cælum ascenderet: ita & animæ hominis Christiani eandem subeundam esse aleam. Id verò tum fit, quando homo seipsum magis magisque noscit, & propius intuetur, seque adeo malum inuenit, & indignum omni consolatione & bono, quod ei à Deo aut creaturis accidere queat: præterea se indignum iudicariis calamitatibus, quas experitur: quin etiam non ægro fert animo, si æternæ damnationi obnoxium se sentiat in corde suo propter peccata. Nihil enim ægrè fert, nisi culpam & iniquitatem suam: quippe quæ sit Deo contraria. Hoc illi creat ingentè dolorè, qui dicitur pœnitentia.

13. *Quicumque cum Christo in hac vitâ in infernum descendit, ille sum eodem post hanc vitam in cælum ascendit.* Oportet enim, ut qui Christo conformis est in ignominia & dolore, ipsi quoque conformis fiat in gloria & gaudio.

14. *Ut quotidie in infernum nobis est descendendum: ita quoque quotidie in cælum est ascendendum.* Nam quicumque est in Christo, assequitur in hac vitâ eiusmodi gustum, qui superet omnem lætitiâ atque voluptatem, quæ in hac vitâ ab ullis rebus temporalibus accidere possit: ac proinde totus mundus ipsi amare scit, ita ut relictis his terris quotidie aspiret ad cœlestia. Hoc autem non potest facere, nisi sit in inferno. Quamdiu enim ibi est constitutus, nullam consolationem inuenit in mundo, & identidem ingeminat hæc suspiria: Perii, interii, viuo sine solatio, foris & intrus damnatus. Dum ita in suo inferno gemit instar columbæ, Deus ipsam non deserit, quemadmodum Christum etiam non deseruit: sed eum liberat & sibi propius adiungit, ita ut homo ita consternatus nihil cupiat nisi æternum bonum. Atque hoc est ipsius voluptas, pax, gaudium, quies, & vita æterna. Hoc est ipsi satis habere, æternum bonum habere. Atque hoc est regnum cœleste, quod homo habet in hac vitâ, quodque non inuenit nisi sit in inferno. Ideo hic infernus est bonus homini, & valde bonus. Nam infernus iste finem habet, & in eo oritur cœleste regnum, quod finem non habet. O felicem hominem, qui est in utroque! Nam & in isto inferno felix est, & in isto regno tuus est. O infelicem istum

istum hominem, qui in neutro est ! Nam ille cum creaturis habet commercium perpetuum, illis adhæret, illis delectatur, & proinde ultra citraque nutat, ignarus quò se vertat. Quid verò faciet ille homo ? Orabit Deum, vt seipsum deducat in infernum, qui finem habet, atq; ita statuet apud animum secum, quamdiu homo est in hac vitâ, intra diem & noctem sæpius ipsi ex inferno in cœlum, & vicissim ex cœlo in infernum esse transeundum.

15. *Ex inferno in cœlum, & vicissim ex cœlo in infernum quotidie ire & redire, non est in hominis facultate, sed donum Dei est.* Non enim hoc est opus creaturæ caducæ, sed filii Dei, dilecti in Filio illo dilecto & æterno. Homo animalis non potest hîc quidquam facere suâ ope, vel omittere, vnde ipsi hæc duo eueniant : Hîc accidit, quod Christus ait : *Spiritus, ubi vult spirat, & tu eius vocem audis, sed nescis vnde veniat, aut quò abeat.* Iohan. 3.

16. *Quicumque pacem habet in corde suo, is est in cœlo.* Dicunt multi, se non habere pacem aut quietem, sed multis rebus aduersis, doloribus, angoribus & calamitatibus excruciiari, vexari. Verùm illi ignorant pacem, quam Christus Iohan. 14. reliquit & dedit discipulis suis. Qualis verò est illa pax ? Est interior illa, quæ per omnes aduersitates, calamitates, dolores & omnia infamiæ genera perumpit atque penetrat : ita vt in illis homo sit lætus & patiens, exemplo apostolorum & omnium imitatorum Christi.

17. *Ad pacem conscientia tribus peruenitur gradibus, purgatione, illuminatione & vnitione.* Purgatio est, quâ sordida illa domus peccati per sanguinẽ Christi abluitur & mundatur. Illuminatio est, quâ Spiritus sanctus cor lotum sanguine Christi illuminat igne charitatis. Vnitio est, quâ tota sacrosancta Trinitas venit in cor nostrum purgatum & illuminatum. Tunc incipit pax & quies æterna. Cur enim non acquiescat ille, apud quem Deus quiescit, & qui in Deo quiescit ?

18. *Vbi est pax conscientia, ibi est donum obedientia.* Ad obedientiam homo est conditus, eamque debet Deo. Sed hæc obedientia in Adamo est amissa, in Christo reparata : in Adamo est mortua, in Christo reuixit. E contrario inobedientia in Adamo surrexit & vixit, in Christo est mortua. Nam humana Christi natura adeo fuit obediens Patri, vt mortem gustauerit, nihilque aliud quæsierit, quàm voluntatem Patris. Nihil illa sibi arrogauit, ne ipsam quidem diuinam naturam, cuius illa fuit habitatio. Nihil cupiuit, nisi Dei gloriam : nihil quæsiuit, nisi quo pacto satisfaceret Deo. Similis obedientia à nobis requiritur, quâ vnusquisque nostrum sit absque omni egoitate & ipsitate, hoc est, sine seipso & suis, vt seipsum & sua non magis quærat & æstimet in omnibus rebus, quàm si non esset, & seipsum

seipsum atque sua non pluris faciat, quàm si non esset. Quid igitur est, quod solum est, & quod in precio solum habendum est: Id verò duntaxat vnum est, quod nominatur Deus. Hoc vnum est necessarium. Atque hæc est vera obedientia, quam habent cœlites in beatâ æternitate. Ibi enim nihil quæritur, æstimatur vel amatur, nisi illud vnum. Hoc est pretiū pretiorum. Hinc percipi potest, quid sit inobedientia: videlicet, quando homo mortalis sibi aliquid tribuit, seque putat esse, scire & posse aliquid, & seipsum & sua in rebus omnibus quærit, seipsum amat & admiratur.

19. *Vbi est vera obedientia, ibi est mortificatio veteris, & viuificatio noui hominis.* Vetus homo est Adam & eius inobedientia, adeoque egoitas, meitas, ipsitas. At nouus homo est Christus & obedientia. Veterem illum hominem oportet mori & perire, id est, in nihilum redigi: & quando hoc accidit per Dei gratiam, renascitur nouus homo. Atque hæc est altera natiuitas, de quâ Christus loquitur *Iohan. 3.* & de quâ apostolus *Rom. 5.* ait, illos qui in Adamo sunt mortui, reuiuiscere in Christo. O beatam natiuitatem, quâ homo, qui naturâ est filius, & frater diaboli, per gratiam fit filius & frater Christi! Nam qui manet in Adamo, hoc est, qui viuuit in suâ ipsitate, in illo viuuit Diabolus: at qui manet in Christo, in illo viuuit Christus. Hinc efficitur, omnes Adami filios esse mortuos coram Deo: sed qui cū Christo in verâ viuunt obedientiâ, illos cum Deo esse & verè viuere. Hæc obedientia tanti est, vt si diabolus illi studere posset, fieret bonus angelus: quemadmodum è contrario inobedientia tam fœda est, vt si angelus bonus posset fieri inobediens, continuò fieret diabolus. Hanc igitur obedientiam nobis habeamus commendatam, & ita statuamus: Si homo in hac vitâ esse posset planè sine seipso & omnibus rebus caducis in verâ obedientiâ, idem foret gratiâ Dei, quod Christus fuit naturâ, videlicet homo peccati expers. Hinc quò quisque propior est huic obedientiæ, eò minus est in eo peccati: & quò remotior, eo plus est in ipso peccati. Quò plus est egoitatis & ipsitatis in homine, eò plus est improbitatis: & quò minus illius est, eò minus etiam huius est. Quò magis decrescit meum Ego, eò magis crescit Dei Ego, id est, Deus ipse. Si essent omnes homines in verâ obedientiâ, nullus esset dolor, aut miseria. Ita enim fieret, vt omnes essemus concordēs in obedientiâ erga Deum, ac proinde nullus alteri noceret. At nunc prohi dolor totus mundus est in inobedientiâ. Hinc dolor & labor, hinc miseria & lachrymæ. Hinc etiam est, quòd illi homini, qui Deo cupit obedire, omnes homines impii sunt contrarii. Nam illi viuunt in suâ inobedientiâ, cui ἀσπονδον bellum intercedit cum obedientiâ. Inobedientia enim illa Deo est contraria, non creatura, non creaturæ sermo, cogitatio, opus. Non homo est Deo con-

trarius, sed homo inobediens. E contrario nihil tam placet Deo, quam homo obediens, uti parentibus eximiè chari sunt liberi obsequentes. Ideo ut homo sit bonus, melior, optimus, vel malus, peior, pessimus, hoc vniuersum in hac obedientiâ & in obedientiâ situm est. Agite itaque, fratres, sequamur præscriptum Apostoli *Ephes. 4.* exuamus veterem hominem cum suis operibus, & induamus nouum hominem, qui secundum Deum est conditus. Agite abiiciamus pallium pannosum & lacerum, & induamus nouum, quod nobis Christus emit suo sanguine. Hunc Christum nostrum imitemur. Tametsi verò nullus homo ita potest Deo probare suam obedientiam, ut Christus fecit: fieri tamen potest, ut tam prope possit ad Christum accedere, ut vocetur sanctus, & veluti deus fiat. Sicut enim inobedientia, primum illud peccatum & reuera omne peccatum, facit ut homo sit diabolus, id est, ipsi similis: ita ex aduerso obedientia facit, ut homo sit Deus, hoc est, ipsi similis.

20. *Vbi est mortificatio veteris, & viuificatio noui hominis, ibi homo crucifixus est mundo, & mundus homini.* Mundus enim non potest ferre illum, qui studet obedire Deo: ac proinde illum odit & persequitur, quibus potest modis. Toto igitur cælo falluntur isti homines, qui arbitrantur & dicunt, se vsque adeo mortuos esse mundo, & ex seipsis exiuisse, ut debeant viuere vitam omnis doloris & molestiæ expertem, atque ita suauem & facilem. Enimuero non ita est. Qui est in statu obedientiæ, ille crucifixus est mundo, hoc est, omnes huius mundi voluptates & delicias aspernatur, & in Deo solo se oblectat, animoque patienti omnes calamitates perfert, non verò à calamitatibus est immunis.

21. *Qui mundo est crucifixus, omne malum sibi imputat, & omne bonum Deo tribuit, non verò sibi, aut rebus in mundo.* Nam qui sibi tribuit bonum, & malum non tribuit, ille mentitur, & fit domus diaboli, qui est pater mendacii. Qui verò soli Deo tribuit bonum, & malum non tribuit, is dicit veritatem, & fit domus atque habitatio Dei, qui est veritas, & fautor veritatis.

22. *Qui Deo tribuit omne bonum, per Christum accipit omne bonum.* Christus enim est cor Patris, in quo repositus est thesaurus amoris, per quem Deus nobis largitur omne bonum.

23. *Qui à Deo per Christum accipit omne bonum, pro Deo cum Christo paratum est pati omne malum.* Intuetur enim vitam Christi, quæ fuit & sanctissima, & omnium miseriæ plenissima. Hanc vitam ducit esse optimam & præclarissimam. Hæc ipsi est charissima. Hanc libenter imitatur in sanctitate. Hanc libenter sequitur in acerbitate. Non enim curat, quod carni sit molesta huiusmodi vita, sed ita secum ratiocinatur. Quid quid naturæ & ipsitati est acerbissimum, id nouo homini est dulcissimum: & cōtra, quid

quid ipsitati & egoitati est suauissimum, id nouo homini est acerbissimū. Atqui vita Christi est ipsitati & egoitati acerbissima. Ergo homini nouo est dulcissima. Et rursus, Vita dissoluta est ipsitati & egoitati dulcissima. Ergo homini nouo est acerbissima.

24. *Cui vita Christi est dulcissima & charissima, illi via ad Christum non est acerba.* Via ista non est posita in quæstionibus, disputationibus & pomposis studiis (hæc enim faciunt, vt homo seipsum amet) sed in abnegatione sui, vt Christus docet, *Matth. 16. & Luc. 9.* vbi Christus iubet, vt nobis ipsis renuntiemus, & vitam nostram perdāmus potius, quā vt ipsum non sequamur. Quid autem est, seipsum abnegare, siue sibi renuntiare? Hoc nihil est aliud, quā omnia ea, quæ à Christo abducunt, relinquere. Quicunq; hoc non facit, non potest ad Christum venire. Nam quamdiu homo seipsum, & mundum amat, & id in precio habet, quod nullius est precii, adeo fit cæcus, vt viam ad Christum non possit inuenire. Quomodo enim is inueniat summum bonum, qui aliquid præfert summo bono? Quomodo ille contendat ad Christum, cui vita Christi est acerba? Omnibus autem iis acerba est vita Christi, qui egoitatem, ipsitatem & naturam suam nolunt relinquere & perdere. Quod iis accidit, qui luminationis superbiunt, vel carnalibus voluptatibus dediti sunt. Nam priores illi adeo delectantur suo acumine & lumine, vt putent se collocatos in æternitatis cacumine, cū reuera sint in barathro inscitæ, quò & se & alios præcipitant crudelissimè. Ac posteriores isti vitam illam ducunt optimam, quæ naturæ corruptæ arridet, cuiusmodi est vita dissoluta. Huic libenter adhæret homo exterior: hinc fruitur suā ipsitate, suā pace, suā tranquillitate.

25. *Qui vitam Christi, & viam ad Christum amat, is est in statu eiusmodi, qui est ineffabilis.* Nam qui Christum, veram illam lucem, sequitur ducem, idque per crucem, is ex scholâ crucis transfertur in scholam lucis, & statum beatæ æternitatis, quæ in hac vitâ inchoatur. Qualis sit hic status, quis est qui comprehendat? Nunquam profectò dici potest, quā excellens sit huiusmodi status. Cur verò? Quoniam qui in eo non est, id dicere non potest: & qui in eo est, is quoque dicere non potest. Ille non potest, quia non nouit: hic non potest, quia sibi tantum hoc nouit. Nam quidquid fieri oportet & conuenit, cadit in huiusmodi hominem: quo fit, vt ex homine fiat Deus.

26. *Qui est in hac vitâ in statu ineffabili beatitatis, ille totus & planè est sine seipso.* Totum negotium in hac breui sententia est comprehensum: *Esse totus, & planè sine seipso.* Quicunque enim totus, quantus quantus est, sine seipso est, is agitur & regitur Spiritu Dei. Contra, qui egoitatis & ipsitatis idolum adorât, is agitur & regitur Spiritu malo. Nam egoitas & ipsitas sunt

filia diaboli, quinimò sunt ipse diabolus. Hinc, qui delectatur egoitate & ipfitate, habet similitudinem cum diabolo, & magis ab illo obfidetur, quam is, quem ille Spiritus nequam corporaliter possidet. Nam diabolus istum hominem regit pro arbitrio suo, & in eo, per eum, cum eo & ex eo facit, quidquid vult, instar tyranni crudelissimi. Huiusmodi autem homines multi sunt. Nam totus mundus in maligno est positus, & totus possidetur atque agitur à diabolo, videlicet mendaciis, dolis, fraudibus, & id genus vitiis.

26. *Qui vult in hac vitâ peruenire ad statum beatitudinis, regiam viam, qua in quatuor vias subdivisa est, debet insistere.* Homo animalis cum audit duram istam vocem: *Esse totus, & planè sine teipso*, statim excipit, Atqui ego sum ad istud imparatus, & ineptus. Ad quod responderi potest hunc in modum. Quòd homo paratus non est, aut non paratur, eius certè culpa est. Nam si homo nihil alioquin aliud curaret aut ageret, nisi vt cœlestia meditaretur, & operam daret vt ad illa saltem per preces, gemitus, suspiria & desideria se præpararet, vtique Deus eum satis præpararet. Legitima verò præparatio consistit in hoc Christianorum quadriuiò. Si quis velit artè aliquam discere, quatuor requiruntur: videlicet amor vehemens, qui gignat diligentiam & studium assiduum: liber, ex quo possit aliquis discere: præceptor, à quo possit disci adhibitâ attentione, obedientiâ, & imitatione: & denique exercitatio. Eadem est ratio præparationis, quâ de agimus. Omnium primo requiritur amor, diligentia, & assidua finis assequendi cupiditas. Nam qui amat aliquid, illud quærit, & qui quærit, inuenit. Deinde necesse est, vt diligenter scruteris librum Scripturæ. Nam hoc est armamentarium, ex quo miles Christianus depromere potest omnis generis arma, tum defensiva, tum offensiva. Tertiò oportet Deum pati, hoc est, ei obedientem & subiectum esse. Quicumque verò Deum pati debet atque vult, oportet vt is etiam omnia patiat, hoc est, Deum, seipsum, & omnem rerum naturam, in vitâ & in morte. Nimirum hoc est symbolum discipulorum Dei in hac schola: *Deo simus & sumus obedientes, non agendo, sed patiendo; non loquendo, sed silendo.* Diligenter hinc cauere oportet, ne exuamus magistrum: quod faciunt discipuli arrogantes. Denique requiritur exercitatio, eaq; huiusmodi, vt amabilem vitam Christi nobis proponamus regulam. In vitâ enim Christi sunt omnes regulæ sanctè viuendi. Hanc itaque vitam viuere oportet, & in eâ se exercere.

27. *Qui vitam Christi imitatur, in illo Deus habitat: ita vt Deus & homo vniantur.* Nam qui vitam Christi viuit, in eo Christus habitat. Vbi autem Christus habitat, ibi Deus & homo iam sunt coadunati, ita vt verè dici possit, Deum habitare in homine. Nam homo ita cedit Deo, vt ibi Deus agat, sine vllò Ego, Mihi, Meum, & similibus idolis.

28. *Cum Deus & homo coadunantur, homo in nihilum redigitur, & Deus est omnia.* Hic itaque homo Dei omittit suam propriam ipsitatem, siue seipsū, & exit extra se, vt Deus in eum intret cum suā ipsitate, hoc est cum suis bonis. Non igitur dicit homo Dei cum mundo, hæc vel illa oportet fieri in gratiam amicorum. Videmus, si hominem impellat fauor & amicitia hominum, aut sua ipsius libido, auaritia, vel superbia in rem aliquam, aut à bono abstrahat, illum dicere, id necesse esse, id oportere, id debere fieri. Atqui hoc falsum est. Nam vnum illud necesse est fieri, quod Christus iubet: *Quarite regnum Dei, & eius iustitiam, & omnia vobis adiicientur. Matthæi 6.*

29. *In quo homine Deus est omnia, ibi omnia sentiuntur, quæ Deo & homini sunt contraria.* Nam vbi Deus est, ibi diabolus conatur omnis generis vitia ferere quæ Deo aduersa sunt. Et vbi est homo Dei, ibi omnis generis calamitates & miseriæ exurgunt. Ideo homini perpetuum est bellū & grauissima lucta partim cum peccato, partim cum cruce: quæ duo tamdiu durant, quamdiu hæc corporalis vita durat.

30. *Vbi sentiuntur omnia, quæ Deo & homini Dei sunt contraria, ibi est spiritualis paupertas & vera spiritualis submissio.* Postquam homo se exercuit in viâ, quæ ducit ad vitam, & tamdiu tamque multum acerba passus est, vt se putet iam perfunctum esse officio probi Christiani, Deoque planè se esse deditum; tum primū serit in eo diabolus semen suum, ex quo crescunt duo fructus. Vnus est spiritualis superbia, siue diuitiæ spirituales immodicæ: alter, est inordinata falsa libertas. Hæ sunt duæ sorores, quæ ferme in vno simul visuntur contubernio. Nimirum diabolus homini has inspirat cogitationes, vt opinetur se ad supremum venisse, ita vt deinceps nullius rei indigeat. Hinc surgit in eo magna quædam pax & alacritas, ex quâ consequitur, vt ita secum loquatur. Age iam, nunc ego sum supra omnes homines, scioque & intelligo plura quàm totus mundus, ideoque par est, vt sim omnium creaturarum deus, mihiq; omnes creaturæ, maximè homines, seruiant, & me venerentur, mihiq; subiiciantur. Hæc est spiritualis illa superbia, quâ homo se Deo equat, & vniuersos homines pro pecudibus habet. Hinc est, quòd omnia, quæ ipsi præstantur, nimis parua videntur illius celsitudini. Hinc est, quòd omnes illos laudat, qui ei seruiunt; etiam si latrones sint atque fures, nihilominus tamen ipsos optima vocat pectora. Hinc est, quòd omnes illos aspernatur, qui ipsum non colunt, etiam si sanctimoniâ ipsum Petrum exuperent. Porro hæc spiritualis superbia facit, vt homo non solum pro nihilo ducat, sed etiam derideat omnes ritus, instituta, leges, verbum Dei & sacramenta. Et quia huiusmodi homo arbitratur se plura scire & intelligere quàm omnes homines, fit etiam, vt plura loqui & garrere velit quàm

omnes homines, suaq; dicta sola velit in precio haberi, omniaq; aliorum dicta derideat. Ex aduerso, vbi spiritualis paupertas veraque spiritualis submissio est, ibi res longè aliter se habet. Hic enim homo agnoscit se per seipsum nihil esse, nihilque posse, neque ad quidquam idoneum esse, aut quidquam habere nisi vitia, nequitiam, & improbitatem, ac proinde indignum esse tot tantisque beneficiis, quæ Deus ipsi tribuit, ita vt pro Deo debeat agere & pati extrema quæque. Hinc ex animi demissione ita secum loquitur. Miser ego homo, in nullam omnino rem verè ius habeo, & nihilominus tamen Deus pro ineffabili suâ misericordiâ infinitis bonis me accumulat. Aequum & par erat, vt Deus & omnes creaturæ mihi aduersarètur, & ius suum aduersus me exsererent. Hinc efficitur, vt huiusmodi homo tantùm necessaria petat à Deo & hominibus, idque timidè: vtpote qui sciat, se in nullam rem ius habere. Præterea existimat hic homo, omnia sua dicta nihil aliud esse, quàm infantuli alicuius balbutiem: ac proinde non facilè aliquem alloquitur docendi aut reprehendendi causâ, nisi diuino amore impellente: atque id ipsum facit cum metu, & quàm fieri potest parcissimè. Spiritualis huius paupertatis & submissionis speculum habemus in vitâ verbisque fidelissimi Domini nostri Iesu Christi. Sanè in omnibus verbis, factis & vitâ Christi nil nisi vera meraque pauperies & submissio inuenitur. Vbi ergo submissio ista locum habet, ibi Christus habitat. Porro hæc submissio facit, vt homo sit diligens in vocatione suâ, ita vt ea velit, cupiat & agat, quæ bona sunt, idque propter æternum bonum, quod est Deus. Si quis solem interrogaret, cur luçeret, si loqui posset, vtique responderet, Oportet vt luceâ, nec facere aliter possum: est enim hoc mihi proprium & ad me pertinet. Ita si quis roget hominem submissione spirituali præditum, cur faciat suum officium, laudando Deum & illi adhærendo, respondet, se ad hoc creatum & redemptum esse.

31. *Spiritualis paupertas accenditur & fouetur institutis, ritibus, legibus, præceptis, & ceremoniis certis: certis item huius vitæ officiis.* Nam quia omnes homines carent naturâ dono spiritualis paupertatis, quippe qui à seipsis pendunt, & ad vitia procliues sunt: conducibile, imo necesse est, vt sint instituta, ritus & leges, quibus cæcitas tollatur, & improbitas in ordinem cogatur. Quod nisi fieret, efficerentur homines canibus aliisue bellois deteriores & inordinatiores. Quinetiam hisce institutis & ritibus alligantur & conuertuntur multi homines ad veritatem: quod alioquin non fieret. Hinc homo in demissâ spiritualitate, & spirituali demissione non contemnit instituta & ritus, dummodo cum verbo Dei consentiant, & piæ ædificationi inseruiant. Deinde etiam peropus est, vt quisque in eâ statione, in quâ collocatus est à Deo, quàm enixissimè officium suum faciat,

ciat: quia otium est puluinar diaboli. Neque enim quia Christus dixit, omnia relinquenda & perdenda esse, ideo homini spiritali nihil in hac vitâ animali est agendum, quod pertinet ad societatis humanæ conseruationem. Non ita. Oportet enim, vt quilibet homo in certo versetur statu, ibique habeat quod agat. Quidquid autem facit vel omittit, hoc omne debet referre ad gloriam Dei & ipsius voluntatem sacrosanctam. Oportet, vt homo in vniuersum sit expers suæ voluntatis, vt ita creata voluntas fluat in æternam voluntatem, & ibi collique scat, adeoq; in nihilum redigatur, ita vt æterna voluntas ibi sola velit, faciat aut omittat. Quid verò potest homini ad hanc rem conducere? Nullum hîc est meritum, sed media sunt multa, diuinitus præscripta: vt puta precatio, castigatio corporis, diligentia in officio. Caue hîc existimes, te posse à Deo mereri, vt voluntas tua deponat egoitatem & ipsitatem suam. Nullum est opus, nulla scientia, nulla res creata, quæ ad hoc possit esse satis. Quid? Omnia ista relinquenda sunt, id est, nulla egoitas & ipsitas in illis est quærenda.

32. *Is rectè facit suum officium, cuius homo interior est immobilis, exterior mobilis.* Nam interior homo nihil aliud agit, quàm vt hominem exteriorem æternæ voluntati subiiciat: & proinde stat immobilis, in hoc vno fine occupatus. At homo exterior vtrò citròque mouetur in iis, quæ fieri oportet, & obedire conatur homini interiori, vt ita totus homo suæ voluntati renuntiet, solamque Dei voluntatem pro regulâ habeat & illi satisfaciat. Hoc enim modo perficitur vnio cum Deo. Si verò homo suæ voluntati conetur satisfacere, prorsus impedit sacratissimam & utilissimam istam vnitionem:

33. *Quamdiu homo exterior est mobilis, fieri non potest vt indolentia cadat in hominem.* Ratio huius est; quia fieri non potest vt homo huc perueniat, nisi prius deposuerit vestem veteris Adami: id quod fit per mortem corporalem. Et verò indolentia ista non fuit in Christo, quamdiu in hac vitâ ambulauit: sed demum post mortem & resurrectionem ipsius cœpit. Grauius igitur errant, qui existimant hominem indolentem esse posse & debere in statu miserrimæ huius militiæ.

34. *In quib. homo interior est immobilis, illi sunt supra legem.* Nam qui Spiritu Dei aguntur, ii sunt filii Dei, neque legi sunt obnoxii. Rom. 8. hoc est, cum illorum magister sit Spiritus S. non expectant pædagogiam coactiuam legis, neq; per opera legis quærunt sui iustificationē: vt pote qui sciunt, opera legis nullo modo posse mereri iustitiam & vitam æternam. Non igitur ita homo est supra legem, vt omittat præcepta, leges & ritus, sed hoc modo, vt non præditus sit spiritu legis, qui est seruilis:

35. *Qui est supra legem, omnia facit secundum legem.* Nam huiusmodi homo
iam

iam est diuinus, siue, vt ita loquar, deificatus, ideoque conatur semper esse in actu pietatis; quemadmodum Deus est purus actus. Et si ergo suis bonis operibus non promereatur aliquid: nihilominus tamen ambulat in viâ iustitiæ, quia nouit & sentit lumen à Deo in corde suo accensum non esse otiosum, sed intellectum illuminare radiis spiritualis intelligentiæ, & voluntatem fouere calore charitatis. Scit, inquam, Deum sibi commisisse thesaurum & talentum, quod non profit, nisi scœnori exponatur, id est, in perpetuâ versetur actione. Absq; hâc actione sit, & homo spiritualis erit truncus, id est, non erit homo, nedum homo spiritualis.

36. *Actio, quæ fit secundum legem, est tantum vnica, & tamen est omnis actio.* Deus est summum bonum, & proinde omne bonum, non hoc aut illud bonum. Nam quod alicubi est hîc aut illîc, id non est vbique. Et quod aliquando est, hodie aut cras, id non est supra omne tempus. Et quod aliquid est, hoc aut ille, id non est omnia, neque supra omnia. Quare si Deus ita esset bonus, vt esset hoc vel illud bonum, non foret perfectum & simplex bonum. Quemadmodum autem Deus est vnum bonum, & nihilominus est omne bonum: ita actio illa, quæ fit secundum legem Dei, est vna & omnis actio. Est vna actio; quia merus amor est. Est omnis actio; quia si interrogetur amor, Quid amet? respondet, Amo summum bonum: & quia summum bonum amo, omne quoque bonum amo, putâ iustitiam, veritatem, pacem, & similia, quæ sunt ἀποσπασμάτια summi boni. Non itaque multiplex est actio amoris, ita vt homo spiritualis dicat, Ego me amo, patriam amo, amo amicos: sed charitas Dei omnium charitates complexa facit vt actio hominis spiritualis sit simplex, quemadmodum Deus est simplex. Rursus vt Deus est bonum, scientia, lux, voluntas, iustitia & veritas: ita vnica & simplicissima hominis spiritualis actio hæc omnia complectitur.

37. *Quia vna illa hominis spiritualis actio est omnis actio, ille nihil nisi amaremit.* Nam quia homo ita deificatus purâ & impermixtâ charitate est præditus, oportet vt sit erga omnes & erga omnia beneuolus, ita vt ab eo omnes & omnia amentur, omnibusque & hominibus & rebus ipse bene velit, faueat & beneficiat, absque discrimine. Et hic amor a deo est feruidus, vt si quis hominem deificatum vel centies interficiat, & is toties reuiuifcat, tamen omnino amet eum hominem, qui ipsum toties interfecisset. Et licet huic homini tot inferas iniurias & mala, quot vix suffere queat, tamen tibi bene volet, fauebit & cupiet, tibi que optima quæque præstabit. Hoc in Christo videre est, qui Iudam & Iudæos hostes suos omni amoris, beneuolentiæ & beneficentiæ genere est persecutus. Similis affectus est in homine, qui est Christi. Hinc efficitur hominem deificatum non esse vltronis aut vindictæ cupidum: quinimo illum ita esse animatum,

matum, vt nullum grauet aut contristet. Nunquam enim venit in mentem, voluntatem aut cupiditatem, quidquam facere, omittere, loqui aut silere, quod alicui homini dolorem aut damnum pariat.

37. *Homo, qui nihil nisi amare nouit, nihil quoque nisi adiuuare homines didicit.* Nam quicumque optimè aliis vult, optat & facit, idem debet illos adiuuare. Sed quomodo? Non sanè adiuuat propriam hominum voluntatē. Qui enim hominis voluntatem adiuuat, is ad pessima quæq; ipsum adiuuat. Quantò enim magis suæ voluntati obsequitur homo, & in eâ crescit: tantò longius à Deo veroque bono abest. Necesse igitur est, vt homo deificatus ita adiuuet alios homines, vt iubeat facessere ex iis propriam voluntatem, quod in eo est positum, si quis sequatur Dei præcepta. Ita homo adiuuatur. Alia quidem ratio nulla est. Iam verò docet dicitque Deus, hominem debere seipsum relinquere, & omnia in hoc mundo; solumque suum ductum, siue potius, se summum bonum sequi. Qui enim animam suam, hoc est, seipsum amat, & seruare tuerique vult, h. e. qui sibi suisq; rebus studet, is animam perdet. Sed qui animam suam non curat, & seipsum omniaque sua perdit, is animam suam custodiet, & in vitam æternam conseruabit, *Matt. 10. & 16. Marc. 8. Luc. 9.* Hæc est vera illa summissio, quâ homo deificatus in seipso nihil reperit nisi improbitatem & indignitatem longè maximam, & in Deo quærit omnia, ideoque illi subiicitur, quod ipsum sciat esse supra omnia, ita vt sit omnium, quæ sunt, essentia, & omnium viuentium vita, & omnium sapientium sapientia.

38. *Homo, qui nihil nisi amare nouit, cauere sollicitè ne Deum offendat & contristet.* Sed, inquis, in Deum nulla cadit tristitia, nullus dolor, nulla perturbatio. Aio: Et si Deus sit absque omni affectu & mutatione: dicitur tamen in Scripturis nihilominus tristari & dolere ob peccata nostra, quoniam illa odit & auersatur. Nam peccatum est Deo contrarium, & vt ita dicā, molestum. Peccatum siquidem nihil est aliud, nisi quod creatura vult aliter quam Deus. Hoc potest vnusquisque in seipso percipere in hunc modum. Qui aliter vult quàm ego, is est meus inimicus: & qui vult vt ego, is mihi amicus est & charus. Ita si quis velit contra quàm Deus, is Deo est inimicus. Hinc Christus dicit *Matth. 12. & Luc. 11.* Qui mecum non est, is contra me est, q. d. Qui non est eadem mecum voluntate is contra me vult. Ita ergo peccatum nihil est aliud, quàm Deo contraria voluntas, seu inobedientia, egoitas, ipsitas & propria voluntas. Hanc sibi contrariam voluntatem Deus adeo auersatur, vt propterea Filium suum dederit in mortem. Hæc est causa torquerelarum apud Prophetas, & Evangelistas. Hæc est causa omnium calamitarum, quas experimur.

39. *Homo, qui nihil nisi amare nouit, vitam Christi amat propter seipsam, non*

propter aliquod premium. Nam quia nouit, vitam Christi esse omnium præstantissimam, vsque adeo illam amat, vt malit vel millies mori, quam vitam istam deferere. Neceffe enim est, vt is, qui aliquid amat propter excellentiam & præstantiam, quam videt in re istâ, quam amat: necesse, inquam, est, vt non propter vtilitatem suam hoc faciat, sed ideo, quod res sit excellens & præstans. Secus enim foret mercenarius. Amor iste facit, vt vita reddatur facilis, vt crux sit amabilis, vt mors sit desiderabilis. Verus enim amator neque laborem, neque tempus, neque dolorem ægrè fert, sed hæc omnia vincit. At qui amat aliquid, putà Christum, propter mercedem, is est mercenarius, & proinde frigide amat. Hic memineris, quatuor esse hominum genera, qui amant Deum. Primò sunt, qui amant Deum, non propter Deum, aut mercedem, sed quia ad hoc coguntur. Atq; his acerbum est, amare Deum. Deinde alii amant Deum propter mercedem & præmium. Et hi magnum studium adhibent, vt suis operibus mereantur vitam æternam. Sed & his est res acerbæ, amare Deum. Tertio sunt mali falsique spiritus, qui se perfectos esse dicunt, & negant se exercitiis pietatis opus habere, quod in amore Dei perfecti sint. Et his quoque acerbæ res est, amare Deum. Nam perfectio, quam somniant, efficit, vt stultis suis somniis magnam sibi faciant molestiam. Denique sunt homines verâ luce collustrati, qui ideo Deum amant, quia est summum bonum, seu quia est Deus. Hi suas actiones ita instituunt, vt illis non mercedem, sed gloriam vnius Dei habeant propositum scopum. De his hominibus accipe dictum illud: *Vnus amator Dei melior est, Deoq; charior, quam centum millia mercenariorum.*

40. *Qui vitam Christi amat propter seipsum, is non falso, sed vero præditus est lumine.* Veri luminis proprium est, vt decipere non possit: falsum lumen contrâ sic est comparatum, vt decipiatur & decipiat. Verum lumen est diuinum, imo ipse Deus: falsum lumen est corrupta caro. Verum lumen est expers egoitatis, ipsitatis & quæstionis sui ipsius: falsum lumen contrâ quærit in omnibus hæc idola Ego, Me, Mihi. Hinc est quod lumen falsum vult & eligit seipsum & sua, tanquam optimum quid: quæ est prima & vltima deceptio. Opinatur enim homo isto lumine præditus, se esse optimum, se esse Deum, se esse Dominum omnium creaturarum: & ideo sibi vendicat quod Dei est. Vsque adeo scilicet hoc lumen in altum ascendit, vt homo existimet se esse supra naturam, neque fieri posse, vt vlla creatura tam altè ascendat. Ideo putat se esse supra omnem ordinem, ritum, disciplinam, & admonitionem. Hinc igitur facile est nosse, quana sit falsi luminis natura: videlicet seipsum & sua suspicere, admirari & quærere in omnibus rebus: quærere id, quod carni & sanguini videtur optimū & suauissimum: fugere, quæ carni contraria sunt & grauia: sibi placere in omni-

omnibus dictis & factis, & iurare per omnia sacra, se nosse id quod optimum est, & se illo frui. In summâ: Vbi est falsum lumen, ibi nulla Christi, sed commodi temporalis habetur ratio; ibi non summissio, sed superbia locum habet. Contrâ vbi est verum lumen, ibi est vita Christi: ibi perit omnis egoitas, ipsitas & amor sui ipsius: ibi est vera religio, quæ in eo est, vt homo sciat se auersum esse à Deo suâ culpâ, & non posse ad Deum conuerti, nisi per Christum. Quicumque habet hoc lumen, is est homo deificatus.

41. *Qui præditus est vero lumine eius intellectus illuminatur cognitione Dei, & voluntas accenditur amore Dei.* Nam ille non tantum scit quid sit bonum, quid virtus: sed etiam amat bonum & virtutem, vitioque fit inimicus. Adeo, inquam, amat virtutem, quam Deus præscribit, vt eam exerceat sicubi potest: illâque ita est contentus, vt illam cum nullo thesauro commutare cupiat. Nam virtus ipsi est præmium, & adeo illam amat, vt nolit totum hunc mundum mereri, hâc lege, vt virtutem abiiciat, malitque mortem millies oppetere, quàm vitium appetere. Quod de virtute in genere dixi, id de omnibus & singulis virtutibus oportet accipere. Nam homo deificatus non tantum scit, quid sit iustum vel iniustum, verum vel falsum, sed etiam fit iustitiæ & veritatis amator & sectator, & mauult mori, quàm aliquid facere quod sit iniustum, aut dicere quod sit falsum. Hæc verò nullam aliam ob causam facit, nisi amore iustitiæ & veritatis, ita vt iustitia & veritas ipsi sit præmium, & illis seipsum remuneretur. Eadem quoque est Dei, & eorum quæ ad Deum pertinent ratio. Nam homo deificatus ita Deum cognoscit, vt ipsum amet, h. e. ipsi adhæreat. Nam Deum amare, est ipsi adhærere, omniaque, quæ non sunt Deus, neque ad Deum pertinent, relinquere, nisque inimicum & infestum fieri. Atque hic amor hominem ita coniungit Deo, vt ab eo nunquam separetur. Hic, inquam, est amor ille verus, quem in nobis efficit verum lumen, in quo cognitio & amor Dei semper indiuiduo nexu cohærent, iuxta illud: *Qui Deum rectè nouit, eum necessariò amat.* Sed alia est ratio falsi luminis. Nam in eo cognitio Dei & amor Dei non cohærent: idque propterea, quia falsi luminis hæc est natura, vt pariat inanem cognitionem, in quâ homo sibi placet, quam admiratur, & amat tanquam rem optimam ac præstantissimam. Ita ergo fit, vt homo instructus falso isto lumine magis amet suum scire & cognoscere, quàm id ipsum, quod scitur & cognoscitur. Quid? Lumen falsum putat se esse Deum, id est id, quod omnibus rebus sit dignum, & in omnia ius habeat, ac proinde seipsum amat, non verò Deum: aut si amat Deum, propter aliud ipsum amat, videlicet propter præmium, non autem ideo, quòd sit Deus: cum hæc

fit indoles veri amoris, amare verum, simplex & perfectum bonum nullo aliam ob rem, quam ob bonum, siue quod sit bonum & amabile in se, per se, à se, & propter se. In hoc amore non est vel Ego, vel Meum, vel Mihi, vel Tu, vel Tuum, aut quidquam tale: sed verum lumen cognoscit & scit vnum bonum quod est omne bonum, & supra omne bonum, in quo sunt omnia bona, & sine quo nullum est bonum. Propterea hinc non amatur hoc aut illud, ego vel tu, aut similia: sed duntaxat hoc vnū, quod neque ego est, neque tu, neque hoc aut illud, sed est supra omne Ego & Tu, & hoc aut illud. Et in hoc bono omne bonum amatur, vt vnum bonum: quemadmodum dicitur, *Omnia in vno vt vno: & vnum in omnibus, vt omnibus: & vnum & omne bonum amatur per vnum in vno, & amore vnus, ab amore, qui habetur erga vnum.* Hic necesse est, vt omnis egoitas, meitas, ipstitas, & huius generis alia idola, in vniuersum pereant & relinquuntur. Quod igitur fit in homine verè deificato, siue agendo, siue patiando, id fit in hoc lumine, & in hoc amore; in hoc, inquam, lumine, & ex eodem, per idem, in idem. Hinc efficitur, vt homo sit contentus isto lumine, & supersedeat quidquam amplius aut minus cupere, scire, habere, esse aut non esse. Nihil est, de quo conqueratur homo deificatus, nisi de peccato. Scire enim peccare esse aliter velle, quam simplex, verum & perfectum bonum. Ideo nihil ipsi adeo dolet, quam peccatum. Et hic dolor, hæc querela durat ad finem vitæ, estq; certissimus character hominis deificati: vtpote qui suam voluntatem includit voluntati Dei, quo vno homo diuinus nascitur & noscitur. Cæterum postquam in hoc lumine & amore omne bonum in vno, & vt vnum, & vnum in omni & in omnibus vt vnum, & vt omnia, amatur, necesse est vt ametur etiam quidquid veri boni nomen habet: qualia sunt virtus, ordo, integritas, iustitia, veritas, &, breuiter, quidquid ad Deum pertinet, & ab ipso amatur atque laudatur. In quo homine cernitur huiusmodi amor, is omnium præstantissimam vitam viuit, & Christo fit conformis: ideoque omne quod facit, aut patitur, libenter facit, libenter patitur. Hanc ob causam Christus dicit *Matth. 11.* iugum suum esse suauē. Hoc cum in omnibus sanctis, tum in primis in martyribus videre licet, qui volenti & patienti animo passi sunt ingentes cruciatus, neque à Deo petierunt, vt cruciatum & dolorem minueret, sed vt constantiam largiretur in amore.

42. *Qui vnitur Deo per amorem, eidem quoque vnitur per voluntatem.* Nihil est contra Deum, neq; sine Deo, nisi duntaxat aliter velle, quam vult voluntas æterna. Si quid aliter velis, quam velit voluntas æterna, id contra voluntatem æternam est. Voluntas autem æterna vult & postulat, vt nihil aliud velimus & amemus, nisi duntaxat vnum & verum bonum. Si quis ergo aliquid velit sine Deo, aut aliter velit, quam Deus, is vult con-

tra Deum. Nam Dei voluntas est, vt nemo aliter velit, quàm ipse. Ideo nulla voluntas debet esse sine voluntate Dei. Quemadmodum sine Deo neque essentia, neque vita, neque hoc aut illud est: ita nulla etiam voluntas esse debet sine Deo, aut ipsius voluntate. Et verò quemadmodum omnia quæ sunt, reipsa vnum sunt in verâ illâ essentiâ, & omne bonum, vnum bonum in vno, & similia, neque quidquam esse potest sine illo vno: ita debent omnes voluntates vna esse voluntas in vnâ perfectâ voluntate, nec vlla voluntas debet esse absque hac vnâ. Nam omnis voluntas propria, quæ est expers voluntatis Dei, est peccatum.

43. *Qui vnitur Deo per voluntatem, is Deo est contentus, & hoc ipso satis habet.* Nam Deus est vnum, quod est omnia, & supra omnia. Qui igitur Deo contentus est, is vno contentus est, & in hoc vno habet omnia. Cui verò non sunt omnia vnum, & vnum omnia, is Deo contentus esse non potest: ac proinde neque Deo obedit, neque Deum patitur. Nam qui Deo contentus est, is in omnibus obedit ipsi, tanquam vni, in quo sunt omnia. Et qui Deum pati vult, illum oportet omnia pati in vno, vt in vno, & propter vnum, ita vt non resistat vlli rei aduersæ, murmurando. Nam qui rebus aduersis ita resistit, is Deum pati non vult, nec potest. Quicumque ergo Deo est contentus, in illo quærit omnia, in illo & propter illum fert omnia, in ipso amat omnia, etiam crucē & hostes suos; amat, inquam, hæc omnia in vno, vt in vno, & omnia & vnum in omnibus, vt omnia in vno: Qui verò hoc aut illud amat aliter quàm in vno, & propter vnum, is Deum non amat, utpote qui amat aliquid, quod Deus non est, & quidē magis illud amat quàm Deum. Atque hic est amor falsus, inobedientia, vetus homo, falsum lumen, vita mundi: quæ omnia sunt vnum, quemadmodum è contrario ista omnia sunt vnum & idem, amor verus, obedientia, nouus homo, verum lumen, vita Christi. Nam vbi horum vnum adest, ad sunt omnia: vbi vnum deest, desunt omnia. Sunt enim omnia reuera vnum. Nam qui amat Deum propterea, quòd Deus sit, id est vnum & summum bonum, ille obedit Deo in omnibus, & obediendo fit nouus homo, præditus vero lumine, & vitam Christi viuut. Nam quia nouit vitam Christi, Christum quoque nouit, & quia nouit Christum, ipsum quoque amat. Ita enim comparatum est: qui Christi vitam nouit, is Christum quoque nouit. Et rursus, qui Christi vitam non nouit, is ne Christum quidem nouit. Qui credit in Christum, idem credit eius vitam esse præstantissimam optimamque vitam. Hoc qui non credit, ne in Christum quidem credit. Quantum vitæ Christi est in quoque homine, tantum etiam Christi est in eo: & quàm parum vnus, tam parum alterius. Vbi enim Christi vita est, ibidem Christus est: & vbi eius vita non est, ibi neque Christus est: Sic ubi igitur Christi vita est, ibi homo dicit cum Paulo:

Viuo non ego, sed viuit in me Christus. Gal. 2. Atque hæc est præstantissima o-
ptimaque vita. Vbi enim hæc vita est, ibi est viuitque Deus ipse, & omne
bonum. Possetne igitur vlla melior esse vita?

44. *Qui Deo contentus est, verâ fide est præditus, & fructibus fidei.* Nam Deus
non possidetur absque fide, & fides non est absque suis fructibus, quæ
sunt bona opera. Fides illa præcedit bona opera, & ipsam quoque sci-
entiam. Nam qui scire vult, antequam credat, nunquam peruenit ad ve-
ram scientiam. Vt ergo ad scientiam peruenias, prius crede. Vera autem
scientia est, scire vitam Christi. Scire vitam Christi, est illam imitari. Imitari
vitam Christi, est mortificare propriam voluntatem, de quâ rectè di-
citur: *Nullius rei tantum est apud inferos, quantum propria voluntatis.* Nihil enim
aliud ibi est, nisi propria voluntas: quæ si non esset, neque diabolus, ne-
que infernus esset. Quod igitur dicitur *Esai. 41.* Lucifer de cælo decidit-
se, nihil est aliud, quàm quòd propriam secutus est voluntatem, neque e-
iusdem fuit voluntatis cum æternâ voluntate. Idem planè accidit Ada-
mo in paradiso.

45. *Qui præditus est verâ fide fructibusque fidei, is est reuerâ in paradiso.* Nam
paradisus est omne id, quod in Deo iucundum est. Is verò paradisus in
hâc vitâ est suburbium & vestibulum vitæ æternæ, post hanc vitam erit
ipsa vrbs, quæ in Apocalypsi appellatur Hierosolyma cœlestis. Quod at-
tinet ad paradisum, quem pii homines habent in hâc vitâ, ille habet in se
arborem vitæ, Iesum Christum, quem aspicimus per fidem: habet omnis
generis arbores fertiles, fructusque & flores, videl. bona opera: habet de-
nique in se arborem scientiæ boni & mali, siue arborem vitæ, quæ est
propria voluntas. Ex omnibus arboribus, quæ sunt in isto paradiso, nulla
est vitæ, nisi vnica illa, propria dico voluntas, quâ homo aliter vult,
quàm vult voluntas æterna. Quæret hîc quispiam: cum hæc arbor, pro-
pria voluntas, sit contraria voluntati æternæ, cur Deus illam in paradiso
collocavit? Resp. Verè demissus & illuminatus homo, non optat, neque
laborat scire arcana Dei, ita vt quærat, cur Deus quidque faciat vel diffe-
rat. Deinde ad istam quæstionem sic respondetur. Deus creauit hominē
ad imaginem suam, ideoque animam rationalem intellectu & voluntate
præditam ipsi inspirauit. Vtraque illa facultas, intellectus siue ratio, & vo-
luntas siue appetitus rationalis, fuit bona: & vtraque mansisset bona, si ho-
mo non auertisset se à Deo, & se conuertisset ad creaturam. Sed diabo-
lus & primi parentes voluntatē illā, quæ erat Dei creatura bona & sancta,
sibi illam vendicarunt, subiugarunt & propriam fecerunt, eāque ad suā
vtilitatem, quam somniarunt, vt frui voluerunt. Atque hic est morsus ille,
quo Adamus pomum momordit. Voluntas à Deo creata fuit libera. Sed
dia-

diabolus & Adamus voluntatem spoliarunt libertate quæ est pretiosissima creaturæ rationalis dos. Hinc exitit omne malum in mundo. Nam qui id, quod liberum est, alicuius seruitio addicit per fraudem & imposturam, dignus est qui puniatur. Si homo voluntatem suam reliquisset illi nobili libertati, liberamque nobilitati, nullius seruitio fuisset adiectus. Sed quia præstabili illa dote propriam voluntatem priuauit, propriamque, vel potius seruam fecit, hoc præmium est consecutus, ut curis, sollicitudinibus, inopia, inquietudini & omni infortunio sit obnoxius, & in iis calamitatibus moriatur æternum, nisi postliminio recipiat donum & bonum libertatis. Recipit autem illam in Christo, cuius Spiritus facit ut veri ipsius imitatores voluntatem suam subiiciant voluntati Dei, atque ita pristinam recipiant libertatem, adeoque consequantur pacem, quietem & felicitatem, in hac vitâ, & in sempiternum. O felicem istum hominem, in quo voluntas non fit propria, id est, non mancipatur, sed asseritur in statum præclaræ illius libertatis, de qua Christus ait *Iohan. 8. Veritas vos liberabit. Et: Quem Filius liberat, is verè liber est.* Hæc est illa libertas, quam Christus habuit in suâ voluntate, quamque sancti habent in vitâ æternâ. Et Christum quod attinet, ille fuit præditus expeditissimâ, liberrimâ, minimeque propriâ voluntate. Nam voluntati Patris sui suam includebat. Ita in regno cœlesti non est propria voluntas cuiusque, sed est vna voluntas omnium. Quod si esset ibi propria voluntas, nulla ibi esset felicitas. Et statim ex cœlo extruderetur, fieretque malus angelus, si aliquis propriam voluntatem sibi vendicaret. At apud inferos quisque propriam habet voluntatem: & ideo ibi est omnimoda infelicitas. Quod si quis esset apud inferos, qui propriæ voluntatis expers fieret, is ab inferis ad cœleste regnum protinus perueniret. Iam verò quamdiu homo est in hac vitâ, constitutus est in biuio, inter regnum cœleste & infernum, potestque se conuertere ad vtrumlibet. Quod plus est voluntatis propriæ, eò plus est inferni & infelicitatis: & quod minus est voluntatis propriæ, eò propius est regnum cœleste. Quicumque igitur in hac vitâ sentit, se propriæ voluntatis magis magisque fieri expertem, is de regno cœlesti tam est certus, quam qui certissimus.

§6. *Quicumque est in paradiso fidei & bonæ conscientie, is quotidie per Christum venit ad Patrem.* Christus ait *Iohan. 4. Nemo venit ad Patrem nisi per me.* Hic oportet perpendere, quomodo per Christum veniendum sit ad Patrem. Id fit hunc in modum. Homo Christianus debet seipsum, suamque omnia, tum intus, tum foris, seu intra & extra se, examinare, & ita se gerere, & custodire (quoad eius fieri potest) ut in ipso nunquam existat cogitatio aut voluptas, nisi quæ Deum deceat, & ita se habeat, ut coram Deo laudem inueniat, perinde ac si Deus habitaret in homine. Quod si aliquid oria-

tur, quod Deo & ipsius maiestate sit indignum, oportet illud funditus extirpare. Idem etiam faciendum est in dictis & factis exterioribus, & moribus nostris, siue loquamur siue fileamus, siue vigilemus siue dormiamus, siue aliquid agamus siue otiemur. In his omnibus summo studio caueatur, ne homo intra vel extra se aliquid audeat, quàm quod Deo dignum sit, & rectè fieri possit, perinde ac si homo oculis suis Deum videret, ceu filius patrem, cuius aspectum reueretur. Ita nimirum homo fit Dei, & propè deus, quemadmodum ille, qui committit ea, quæ Deo sunt indigna, fit diaboli, vel potius ipse diabolus.

47. *Quemadmodum homo per Christum venit ad Patrem: ita vicissim homo venit ad Christum per tractum Patris.* Quicumque per Christum venit ad Patrem, is per ianuam intrat in vitam æternam, eique ianitor aperit. Sed nemo potest ad Christum venire, nisi trahatur à Patre. Antequam igitur homo per Christum veniat ad Patrem, necesse est ut prius veniat ad Christum, & fiat Christi, idque per tractum Patris. Iste tractus fit hoc modo. Cum animæ siue homini detegitur & patefit aliquid à Deo, summo illo & perfecto bono, quasi vno momèto, aut vno raptu, gignitur in homine quædam cupiditas appropinquandi perfecto bono, seque cum eo coniungendi. Hæc cupiditas quantò est maior in homine, tantò plura ei patefiunt: & quantò plura ei patefiunt, tantò plus cupit & attrahitur. Atque hæc est Patris per Spiritum S. attractio.

48. *Tractus Patris est omnium suauissimus.* Nemo enim venit ad Patrem, qui trahit ad Christum, nisi per Christum, hoc est, per ipsius vitam, quam ille in nobis viuit per fidem. Hæc autem actio tantum abest ut sit violenta, ut potius sit omnium suauissima. Quid enim? Quando Pater incipit trahere hominem, in ipso excitat huiusmodi cogitationem, nihil esse in mundo, quod sit bonum extra perfectum bonum. Cum primum homo in corde suo hanc cogitationem voluit & reuoluit, omnes res creatæ videntur ipsi nihil esse præ hoc perfecto, sicuti reuera nihil sunt. Nam extra perfectum & absque perfecto nullum est verum bonum, neque verum esse. Qui ergo perfectum habet, cognoscit, & amat, is habet cognoscereque omnia. Quorsum igitur ei plura? aut quorsum ei partes, illæ vel illæ, cum partes vniuersæ sunt in perfecto coniunctæ.

49. *Suavis est tractus Patris, quia cū Deus in homine agit, ille huic est omnia.* Cum enim homo incipit gustare perfectum & illius dulcedinem, omnes res creatæ, atque adeo ipse homo, in nihilum rediguntur. Nam quia perfectum cognoscitur esse omnia & supra omnia, homo nihil sibi sumit, nihil tribuit aut defert creaturis, sed in seipso fit pauper, in seipso ad nihilum redigitur. Tum existit vita vera & interior, per quam fit ut in homi-

homine (interiore scilicet) nihil sit amplius, quod non sit Deus, aut Dei. Ita sit, vt Christus viuat in illo homine. Vbi verò est Christus, ibi Deus omnia fit in homine: quia Christus nobis factus est à Deo Patre sapiētia, iustitia, sanctificatio, redemptio. 1. Corinth. 1.

50. *Ille, cui Deus est omnia fit etiam Deo omnia.* Nam quia homo videt Deum, summum illud bonum, sibi esse omnia, videlicet solem intellectu, mel gustui, ignem cordi, melos auri, petram spiritui, scipionem animæ, ipse rursus conatur Deo fieri omnia, ipse videlicet os, per quod ipse loquatur; manus, per quam agat; domus, in quâ habitet; filius, qui ipsum amet; seruus, qui ipsum honoret. Nimirum, qui habet in se id quod est optimum, & amabilissimum, non potest non illud supra omnia, & solum amare, ei que soli adherere, & se illi, quoad eius fieri potest, per gratiam Spiritus S. coniungere. Homo iste à seipso discedit & suæ voluntati mortuus viuat Deo, ipseque esse cupit id, quod nobis est nostra manus. Postquam verò homo huc progressus est, vigilato est opus, ne diabolus incipiat serere cineres, & in ipso accendat ignem stultæ libertatis & spiritualis superbix. Hoc ne accadat homini, semper vitam Christi meditetur, & deinde soli gratiæ Dei acceptum ferat initium, medium & finem salutis suæ.

Atque hæ sunt quinquaginta regulæ sanctè viuendi, quas ex Germanicâ Theologiâ breuiter excerpimus; & ita excerpimus, vt vna regula ex altera deducatur, non aliter atque in catenâ annulus ex annulo pendet. Librum istum tanti fecit eximius ille Dei seruus Martinus Lutherus, vt anno 1520. præfationem ipsi præfixerit, vbi inter alia scribit, se ex Theologiâ Germanicâ secundum Biblia & Augustini scripta didicisse veram pietatem. Tu fac periculum, & idem, si modò ponas supercilium, fateris. Hoc vnum te volo monitum, ne offendaris istis vocabulis Egoitas, Meitas, Ipsitas: quia nouimus Ciceronem dixisse Appietatem & Lentulitatem. Et vero absque hoc si esset, in argumento tam singulari, quale hîc tractatum vides, libertati nostræ hoc dandum foret, vt vocabula quædam nouaremus.

CAPVT XIII.

De casibus conscientix circa primum Decalogi præceptum.

PRÆCEPTA.

Hactenus fuerunt præcognita casuum conscientia circa Decalogum: nunc sequuntur ipsa classes casuum, quæ sunt numero decem, quot nempe sunt Decalogi præcepta.

Casus conscientie circa primum Decalogi preceptum respiciunt cultum Dei internum, qui positus est in adoratione cordis, & adhesionem constanti.

Adoratio cordis posita est in Dei timore, patientiâ, obedientiâ & gratitudine.

Adhæsiō constans posita est in fide spe & charitate in Deum, quarum filia est interna inuocatio.

Huc itaque pertinent casus conscientie circa internam adorationem, fidem, heresim, schisma, paganismum, apostasiam, iudaismum, Turcismum, diminutionem, magiam, spem, charitatem, in Deum & inuocationem internam.

R E G V L A.

Casus conscientie circa adorationem internam & constantem adhesionem in genere.

I. Circa adorationem internam & adhæsiōnem constantem sunt duæ tentationes in genere: vna imperfectionis, altera præsumptionis Pharisaicæ.

Decalogus diuiditur in duas tabulas, quarum prima est de amore ac cultu Dei, altera de amore proximi. Cultus Dei est internus, vel externus. Internus cultus est animi, cordis, conscientie, voluntatis & affectus. Externus est, qui sermone & actionibus externis demonstratur. Prior ille est spiritualis ex se & suâ naturâ: posterior est spiritualis, non ex se, sed interni illius virtute, ita ut ab illo vegetetur & robur accipiat: unde dici solet, *Cultus Dei internus est anima cultus externi*. Cæterum cultus internus est interior hominis adoratio, quæ est basis omnis venerationis, & adhæsiō firma, quâ cor Deo adhæret. *Adoratio interior* est prima cultus diuini pars, qua quis seipsum nihil æstimat coram Deo, & se totum maiestati Dei subiecit. *Adhæsiō constans* est, quâ quis firmiter adhæret Deo, & cum illo permanet. Circa utramque illam cultus diuini partem sunt duæ tentationes, vna imperfectionis, altera præsumptionis. Illa est, quâ homo sibi non satisfacit; hæc, quâ nimium sibi arrogat. Contra primam teneantur illa, quæ supra differuimus de imperfectione filiorum Dei: contra secundam adhibeantur illa ipsa, quæ de imperfectione sunt dicta. Nam si omnes sancti in hac vitâ suam imperfectionem agnouerunt, & prolixè testatam fecerunt, quid est, quod sibi velint Pharisaica supercilia, quæ angelicam prope dixerim sanctitatem in hac vitâ sibi pollicentur.

Tentatio imperfectionis circa adorationem internam ut profligetur?

II. Tentatio imperfectionis circa adorationem internam profligatur meditatione partium eius, & excitatione spiritus. Ita enim fit, ut magis magisque proficiamus.

Partes adorationis internæ sunt duæ: videlicet abnegatio nostri, siue humiliatio, quâ nos ipsos pro nihilo reputamus: & exaltatio maiestatis Dei supra omnia. Exempla illustria huius adorationis habemus Gen. 18. v. 27.

vbi Abraham seipsum appellat puluerem & cinerem : *Esa. 6. v. 2.* vbi angeli tegunt faciem suam binis alis, vt testatam faciant sui subiectionem: *Dan. 9. v. 7.* vbi Daniel hanc confessionem edit: *Penes te, o Deus est iustitia: at penes nos pudor faciei.* Sic mulier Cananæa Christum appellat Dominum, seipsam catellum. *Marth. 15. v. 27.* Dux istæ partes ex se pariunt timorem, obedientiam, patientiam & gratitudinem. *Timor Dei* est, quo quis Deum absolutè, tanquam supremum Dominum reueretur, & timet ipsum offendere tanquam summum bonum. Est itaque hic timor filialis: quia neque pœnam tantum timet, neque pœnam magis timet quàm offensam Dei, sed offensam & pœnam simul timet, offensam autem maximè. *Matt. 10. v. 28.* *Obedientia* est, quâ conscientiam nostram & omnes animi corporisque vires ita subiicimus voluntati Dei, vt illis vltro nos adstringamus & omnem cogitationem nostram in captiuitatem redigamus ad obediendum Christo. *2. Cor. 16. v. 5.* *Patientia* est, quâ voluntatem nostram submittimus voluntati Dei in angustiis, & cor nostrum stabilimus consideratione prouidentiae & amoris Dei. *Psal. 37. v. 7. 2. Sam. 15. v. 26.* *Gratitudo cordis* est, quâ agnoscimus ex animo nos ipsos & nostra bona omnia, esse Dei, & ab illo scaturire tanquam fonte inexhausto, & animam nostrâ, corpus item, vitam, vocationem & omnia nostra diuini nominis honori & cultui consecramus. Quod si ergo cupimus Deum adorare intrinsecâ illa adoratione, quotidie intueamur partes modò commemoratas, & strenuè nos exerceamus, idque hunc in modum. Principiò humiliationem nostri accendet & acuet seria peccatorum agnitio, quâ coram Deo ita effundamus cogitationes cordis nostri contriti: Sancte Deus, iuste iudex, obuersantur oculis & animo meo peccata mea magna & multa: in omni die de iudicio cogito, quia mors impendet omni homini: in omni die de iudicio cogito, quia de omni die, imo de quouis momento, reddenda mihi erit ratio in iudicio. Executio vitam meam, & ecce tota est impura, instar panni menstruati! Vanæ sunt multæ actiones meæ: vanæ sunt plures locutiones meæ: vanæ sunt plurimæ cogitationes meæ. Peccatum originale in me inuenio, quod est instar fontis perennis, è quo iugiter scaturiunt aquæ turbidæ, quodq; instar Etnæ quotidie flammæ euomit, in quibus torreo & torqueor. Hinc est, quod iustitiæ meæ, si quæ sunt, reuera coram te sunt iniustitiæ. Hinc est, quod seruus inutilis sum, etiam quando mihi videor omnia fecisse. Si inutilis sum obediendo, certè abominabilis ero transgrediendo. Quemadmodum lucerna in tenebris fulget, sed in radiis solis posita obtenebratur: sicut lignum putridum in tenebris lucet, sed de die est sordidum: sicut lignum ad regulâ examinatum deprehenditur tortuosum, quod antea videbatur rectum:

sicut imago sigilli videtur perfecta puero, sed artifici non item: sic opera mea bona se habent, si iudicentur trutinâ populari iudicii mei, & postea examinentur staterâ tuâ, ô Deus. Multorum peccatorum meorum memoria terret me. Sed plurima ex iis fugiunt cognitionem meam. Ab occultis illis munda me, Domine. Ah respice me, qui non audeo aspicere te. Ad cœlum oculos leuare non audeo, quia offendi te, qui in cœlo habitas. Nec in terrâ inuenio refugium: quia non ausim sperare fauorem à creaturis, quarum Dominum sentio mihi infensum. Diabolus adstat, & hoc modo in iudicio tuo me accusat: *Æquissime iudex, Deus, iudica istum seruum tuum: nequam, pronuntia esse meum ob culpam, qui petulanter noluit esse tuus per gratiam: tibi fuit inobediens, mihi obediens: vestem immortalitatis, quam à te acceperat, dimisit, & à me accepit iniquitatis tunicam. Iudica istum meum esse, & mecum damnandum esse.* Ita Diabolus me accusat, ô Iehoua Deus meus. Accusant me insuper corpora cœlestia, cum elementis. Cœlum dicit: Ego lucem tibi ministraui ad solatium: tu lucem meâ abusus es ad flagitium & tenebras peccatorum. Aer dicit: Ego tibi serui, vt respices: tu hoc beneficio abusus es aspirando ad flagitia. Aqua dicit: Ego tuas sordes abluo: sed tu sordes animæ non abluisti. Terra dicit: Ego panem, & omnis generis res ad victum & amictum tuum pertinentes tibi suppedito: sed tu panem vitæ, cibum animæ & vestem iustitiæ non quæris. O te oppidò ingratum! Conuertantur tibi omnia hæc beneficia in totidem supplicia. Ignis dicit: in me combureris: aqua dicit: in me submergeris: aer dicit, ex meo veneno morieris: terra dicit, in me sepelieris, non ad vitam, sed ad mortem. Accusant me sancti angeli: accusat me tota lex: accusat me conscientia, in quâ Deus sedet pro tribunali. Quò igitur fugiam? quò nisi ad te, Iesu Christe? Magna sunt peccata mea, sed maiora sunt merita tua. Magna est iniustitia mea, sed maior est iustitia tua. Agnosco ego, tu ignosce: aperio ego os meum, tu aperi cor meum impurum: ego detego, tu quæso tege. In me nihil est, nisi vnde damner: in te nihil est, nisi vnde saluer. Clamant ad cœlum peccata mea: sed fortiùs clamat sanguis tuus, quem fudisti pro peccatis meis. Valida sunt peccata mea ad me damnandum: sed validior est tua iustitia ad me saluandum. Iubes me in Cantico abscondere in foraminibus petra. Ecce tu es petra mea: foramina petrae sunt vulnera tua. In his me abscondo: hinc tu us sum. Atque hæc est formula agnoscendi peccata. Ab hæc peccatorum agnitione oportet venire ad sui abnegationem. Nam qui peccata sua deplorat, & ad Christum medicum venire cupit, is debet seipsum abnegare. Nam qui Christum sequi vult, ab ipso iubetur hoc facere. Seipsum verò abnegare, est proprio suo amori renuntiare. Nam amor proprius prohibet amorem Christi. Necesse igitur est, vt si velis esse

Christi

Christi discipulus, prius in te moriatur radix proprii amoris. Nemo enim Christum diligit, nisi qui se odit. Necesse est ut cum Abrahamo exeat e terrâ tuâ, & e cognatione tuâ, & e domo patris tui, ad terram, quam tibi ostendit Iehoua, si velis esse frater Abrahami, adeoque amicus Iehouæ. Amor proprius & amor Dei sunt duo pedes, quibus incedit Christianus in hac vitâ. Amor proprius sit pes claudus, amor Dei sit pes sanus & integer. Sicut fieri non potest, ut vno eodemque oculo cælum & terram intuearis: ita impossibile est, ut vnâ eâdemque voluntate ames Deum & teipsum. Si teipsum amas, hoc ideo facis, quia te bonum esse putas. Nam nihil est amabile, quod non est bonum. At solus Deus est bonus. Ex teipso igitur Deum facis, si teipsum amas. Solus Deus est summum bonum. Solus igitur Deus sit amoris tui meta. Deus est principium & finis omnium rerum. Deus itaque sit alpha & omega tui amoris. In illo incipiat, in illo desinat amor tuus. Deus est supra omnes creaturas. Ab omnibus ergo creaturis abstrahatur amor noster, & feratur in Deum. Amor noster instar ignis sui sum tendat ad Deum nostrum. Illius gloriam quæramus, exemplo Christi, qui id eo tantopere nos dilexit, ut nos ipsum & Patrem reciproco affectu prosequeremur. Omnes bonorum fluii ex fonte & mari misericordiæ Dei procedunt. Omnia itaque bona nostra eo refluant. Imitemur solsequium, quod semper ad solem se conuertit, à quo suæcû haurit. Si aliquid à nobis haberemus, utique honorem nostrum quærere possemus. Iam verò nihil est boni in nobis, quod non habeamus à summo bono. Proprius honor ex homine facit belluam, ut in Nebucadnezare videmus: cui similes sunt omnes illi, qui ex proprio honore faciunt spirituales Babylonem. Caueamus, ne ex hominibus fiamus belluæ, vel potius cacodæmones. Renuntiemus nostræ voluntati, quæ sanè pessima est, & instar picis, quæ ubi ubi secetur, nigra est. Pareamus optimæ voluntati, quæ solius Dei est. Eius voluntas optima est: quia sancta est. Eius voluntas optima est: quia nos ducit ad vitam optimam, cum nostra voluntas nos ducat ad mortem, ut in Adamo videre habemus. Ad extremum fundamenta *Christiana patientiæ* diligenter sunt meditanda illi, qui adorationi cordis studet. Hic itaque necessum est, ut Christianus animam suâ ita excitet & erigat. Quiesce anima mea, & patienter fer crucem tuam. Intuere cælum, vnde crux mittitur à Deo. Hæc est voluntas Patris tui, ut feras crucem. Aspice Christum, qui passus est pro omnibus, ab omnibus, in omnibus. Pro omnibus est passus, qui erant hostes ipsius. Passus est ab omnibus: à Patre cælesti traditur & deseritur: à populo Iudaico, peculio suo reicitur: à Gentibus crucifigitur: à discipulis deseritur, à quodam ex discipulis proditur, à quodam ex iisdem abnegatur. Affligitur ab omnibus; quia omnium peccata expiare debet. Patitur etiam in omnibus. Tri-

stis est anima vsque ad mortem, & sensu horrendi iudicii Dei pressa, a Deo se desertam clamat: omnia membra sanguineum sudant sudorem: caput spinis coronatur: lingua gustat amaritiam: manus & pedes perforantur clavis: latus vulneratur: totum corpus flagellatur, & in cruce extenditur. Hic tuus Seruator passus est famem, sitim, frigus, contemptum, paupertatem, conuicia, vulnera, crucem, mortem, ignominiã post mortem. Quàm verò iniquum foret, pati dominum, & lætari seruum? quàm iniquum foret Saluatorem affligi pro peccatis, & nos in peccatis iucundari? quàm iniquum foret, affligi caput, & membra non condolere? Porro, anima mea, cogita quid efficiat, quid emolumenti adferat crux. Christus per passionem intrauit in gloriam cœlestem. Passio huius vitæ, si conferatur cum æternâ beatitate, vix momentum durat. Deus omnia tua aduersa numerat & ponderat, & illa in iudicio aliquando adducet. Quàm turpe fuerit, te in augusto illo die conspici absque insigni & vexillo Christianorum, cruce? Deus in illo die magno absterget omnem lachrymam. O felix lachryma, quam talis & tanti Domini manus absterget? Cogita insuper omnium sanctorum tribulationem, & lætam euasione. Dauid non integros decem annos versabatur in exilio, sed quadraginta annos in imperio. Aspicelobum, qui omnia sua amittit, sed duplum recipit. Aspice Christum in cruce pendentem, & nunc ad dextram Patris sedentem. Beatos pronuntiat Christus, qui persecutionem patiuntur. O gloriosa persecutio, quæ nos Prophetis, Apostolis, omnib. sanctis, & omnium sanctorum capiti Christo, conformes nos reddis! Patiamur ergo cum patientibus, crucifigamur cum crucifixis, vt glorificemur cum glorificatis. Si cupimus esse filii Dei, cur paternam castigationem respicimus? Obuersetur tibi, anima mea, conditio crucis per beatam. Crux radicem amoris mundani succidit in nobis, & semen amoris Dei inserit cordibus nostris. Crux in nobis gignit odium peccati, & animum ad cœlestia euehit. Mortificat carnem, vt uiuat spiritus. Amarum nobis reddit mundum, vt Christus nobis dulcescat. Magnum profectò est crucis mysterium. Nam est litera hieroglyphica, per quam Deus nobis loquitur, quàm valde nos diligit. Contemptum est lignum crucis coram mundo & carnalibus hominibus: sed gloriosum coram Deo & hominibus spiritualibus. Quid vilius erat Christi passione coram Iudæis? At quid preciosius coram Deo? Ita quoque iustus affligitur, & nemo considerat. Sed pretiosa est crux & mors sanctorum coram Deo. Nigra est sponsa Christi, ecclesia, exterius, propter calamitates & pressuras innumeras: sed intus est formosa propter cōsolationē. Fidelis anima est hortus conclusus, cuius pulchritudinem nemo nouit, nisi qui est in ipso. Amor mundi facit, vt cor sit vas plenum, in quod non potest infundi liquor gratiæ Dei. Sed

crux euacuat illud vas, sorditudinemque tollit, vt possit impleri succo gratiæ cœlestis. Præterea crux ad preces compellit, & virtutis est occasio. Quando Aquilo ecclesiam perflat, tunc fluunt aromata eius. Deus ex durissimo afflictionum lapide elicit aquam consolationis, ex amarâ radice suauissimum fructum. Macte igitur esto anima mea insigni illo Christianorum signo, & in illo vince.

III. Quæstiones conscientia circa fidem soluuntur ferè ex sequentibus regulis. *Casus conscientia circa fidem.*

1. *Ea tantum credenda sunt, quæ diuinitus reuelata sunt in libris Canoniciis.* Quot verò sint libri canonici, & quinam illi sint vide in Didacticis & Polemicis. 2. *Authoritas interpretandi sacram Scripturam non est penes Ecclesiam, Concilia, Patres, Papam, vel aliquam creaturam: sed penes ipsam Scripturam.* Illa n. est regula, cuius rectitudo non pender ab illo, qui vtitur, sed qui fabricat. Est sol, cuius lumen non pender ab inferiori mundo, cui sol lucet, sed à creatore. 3. *Nulla versio Scriptura tantam potest habere auctoritatem, vt ab illâ non detur appellatio.* Fieri n. non potest, vt apographum cum autographo, siue copia eiusdem cum originali sit auctoritatis, & eadem ecotypici sit dignitas, quæ archetypi. 4. *Traditio, quæ pugnat cum verbo Dei, non obligat conscientiam.* Nam solus Deus in Scripturâ legis & euangelii nobis loquens alligat conscientiam nostram. Quidquid ergo consentit cum hac Dei voce, id obligatoriū in conscientia, ideo quia consentit. 5. *Duodecim articuli symboli apostolici sunt plenissimum systema principiorum fidei.* Nihil n. potest adferri, q. ad salutē sit necessariū, & ibi non contineatur. Cæterum sunt theologi (vt hoc obiter moneā) qui quatuordecim numerant articulos fidei, non addendo aliquid, sed paulò aliter diuidendo res creditas, ita scil. vt conceptionē & natiuitatē Christi habeant pro duobus articulis: & similiter ascensionē in cœlū, & sessionem ad dextram Dei. 6. *Tria illa symbola, Apostolorum, Athanasii & Nicenum, non continent diuersam fidē, sed eandem, plurib. aut pauciorib. verbis explicatam.* Nimirum vna est fides, cuius capita breuiter in symbolo apostolico proponuntur, in aliis paulò copiosius explicantur, ad hæreses clariùs & distinctiùs confutandas. 7. *Non sufficit ad salutē si quis rudis implicite ac generatim credat, quidquid credit sancta mater ecclesia.* Nam quia fides est lumen à Spiritu S. accensum, implicita illa & confusa cognitio non potest cum illâ consistere. Neque est, quòd aliquis prætendat imbecillitatem ingenii, per quam fiat quò minus possit memoriâ complecti duodecim articulos fidei. Non n. probabile est, hominem adeo stupidum esse posse, vt articulos fidei, quos toties audit, non possit memoriæ tradere, cum cantiones Fescenninas, easque satis prolixas, feliciter possit animo complecti. 8. *Cognitio explicita articulorum fidei admittit duplicem imperfectionem.* Primò enim Christiani, qui credunt, sunt vel magis, vel minus

exer-

exercitati in diuinis eloquiis, ideoque non possunt omnes æquali cognitionis luce esse præditi. Deinde infinitæ tentationum procellæ subinde fidem nostram concutiunt, non tamen excutiunt. 9. *De rebus fidei non licet disputare sophisticè, coram infirmis, nec etiam infirmis licet.* Oportet enim reuerenter & absque scandalo tractare res fidei. 10. *Vera fides incipit à cognitione, & desinit in fiduciâ: idque hoc modo.* Homo audit vel legit verbum Dei, & credit illa esse vera, quæ ibi continentur. Deinde illâ cognitione delectatur. Tertio apprehendit misericordiam Dei in Christo, & ab illâ solâ pendet, illiusque paternâ curâ nititur in vniuersâ vitâ. Sed de hac fide supra non semel verba fecimus.

Casus conscientia circa hæresin.

IV. Quæstiones conscientia circa hæresin fere solvuntur ex sequentibus regulis.

1. *Hæreticus est, qui errat ex liberâ mentis electione & pertinaciâ circa aliquam sententiam fidei.* Non itaque quilibet error in religione, aut dubitatio circa fidem, pro hæresi debet haberi. Ita si quis metu mortis compulsus, aliquid affirmet fidei catholicæ contrarium, absque vlllo tamen interno mentis assensu, quo credat id, quod ore profert, non est censendus hæreticus. 2. *Hæreticus est vel seducens, vel seductus.* Hæreticus seducens est monendus, ut absteineat: & coercendus fulmine excommunicationis, nisi absteineat. Quod si apostasiam in ecclesiâ & rep. suadeat, tollendus est è medio, iuxta præceptum Domini Deut. 13. Hæreticus seductus est instituendus. Quod si pareat, recipiendus est in Ecclesiâ. Si verò in hæresi sua pergat, ipsius conuersatio fugienda est, tanquam illius, qui non pertineat ad communionem sanctorum. Quod si hæresis adeo sit impia, ut tolerari non possit ille, qui eâ labe infectus est, exilio mulctari debet, & interdum etiam morte, si ita sit necesse. Sed non faciliè veniendum est ad *Vt Sui*. Oportet ut omnis generis remedia prius tententur, ut homines intelligant nos præditos esse spiritu mansuetudinis Christi, neque nobis arrogare potestatem in hominum conscientias, quæ psychotyrannis est sacrilegium, quo nobis sumimus id, quod est solius Dei. In summâ: Oportet hîc distinguere inter personam seducentem & seductam, errantem & turbantem: inter errorem fundamentalem, & extra fundamentalem: denique inter varios pœnarum gradus. 3. *Quatuor sunt casus, in quibus nobis est vitandus hæreticus excommunicatus.* Primò, si ex communicatione sermonis & rerum cum hæretico, nascatur aliorum offensio. Secundò, si periculû nobis immineat nostri spiritualis exitii, videl. perfidiæ, & religionis Christianæ contemptus. Tertio, si ex hoc, quod cum hæretico sermonem & consuetudinem habemus, suspicio nascitur, quod verbo, signo, vel facto, hæreticorum ritus, mores, aut dogmata profiteamur. Quarto, si cum hæ-

retico

retico sit nobis commercium criminis & impietatis, ob quam ipse est excommunicationis sententiâ constrictus. Extra hoc casus hæreticus non est evitandus, sed officia humanitatis & charitatis Christianæ ipsi sunt exhibenda. Sic tutâ conscientiam sermones cum hæreticis conferre, & ciuilia commercia exercere licet. Coniugia verò cum hæreticis notoriis contrahere admodum est periculosum, tum propter alterum coniugem, qui non est infectus hæresi, tum propter liberos, qui ex tali coniugio nascuntur. 4. *Hæreticus relapsus in hæresin si nulla sit spes emendationis, est omnino evitandus.* Quorsum enim adhibeas medicinam, vbi morbus est desperatus? 5. *Hæretici redeuntes ad fidem, recipiendi sunt ab ecclesiâ benigne, sed ita vt sit temperamentum seueritatis.* Nimirum oportet eos hæresim abiurare, hoc est, iureiurando damnare, & vel scripto, vel stipulatâ manu promittere, se deinceps firmiter credituros quidquid in symbolo Apostolico continetur. Postea sequetur solennis absolutio. 6. *Receptatores, defensores & fautores hæreticorum mitius vel grauius sunt puniendi, pro qualitate facti.* Sic receptor hæretici, qui excipit ipsum sæpius, & publicè, & scienter grauius puniri debet, quàm is qui hoc facit semel, occultè & ignorans. Et si filius patrem hæreticum, aut vxor maritum, aut frater fratrem excipiat, ita vt inde aliquid damni redundet in ecclesiam vel remp. isti homines leuissimâ pœnâ coercendi sunt: quoniam naturæ iura non sunt hæreticis deneganda. Neq; enim ea facile possumus exuere. Defensores hæreticorum, si pertinaciter in suo proposito pergant, eâdem cum hæreticis pœnâ digni censentur in foro conscientie seu interiori, & similiter in foro exteriori seu iudiciali. Fautores hæreticorum sunt tales, vel omissione, vel commissione. Omissionem, qui id negligunt facere contra hæreticos, quod ex officio tenentur facere. Commissionem, qui hæreticos laudant, excusant & promouent. Priores æquè nocent ecclesiæ & reipub. atque posteriores: ac proinde æqualis utrorumque erit pœna. 7. *Hæreticorum libri ab iis legi & reineri possunt, & verò debent, qui aduigilare debent, ne ecclesia capiat detrimentum.* Nam si os obmutare debent hæreticis, omnino necesse est, vt ipsorum opiniones & firmamenta cognosceant: quia fieri non potest, vt aliter ipsos refutent. 8. *Qui libros hæreticorum imprimunt, & hinc inde transportant vt illos omnibus promiscuè vendant, multâ pecuniariâ, vel etiam carcere, à magistratu debent puniri.* Nisi enim hoc fiat, hæresis longè lateque serpet, atque vires acquirere vnde.

V. Quæstiones conscientie circa schisma fermè soluentur exsequentibus regulis.

Casus conscientie circa schisma.

I. *Schisma est leuius crimen, quàm hæresis.* Nam hæresis est dogma fidei contrarium, quod profitetur is, qui Christum nouit, & illum pro Ser-

Ii

uatore

matore habet. Schisma est crimen, quo quis ab unitate Ecclesiæ recedit. Hinc omnis hæreticus est schismaticus, sed non contrà. 2. *Schismaticus excommunicatione est afficiendus, si sit insanabilis.* Nisi enim hoc fiat, unitas ecclesiæ magis magisque scindetur: quia schismaticus isti unitati aduersatur. 3. *Schismatici non sunt vitandi in communi conuictu civili.* Vide quæ paulò antè de hæreticis euitandis diximus. 4. *Qua faciunt schismatici, etiam notorii, ante denuntiationem, in officiis ecclesiasticis, ea valent.* v.g. concio habita, baptismus administratus. Schismatici, vt & hæretici, sunt trium generum. Primò sunt occulti: deinde sunt notorii, sed non denuntiati: tertio sunt notorii & denuntiati. Quod attinet ad schismaticos vt & hæreticos, primi generis, si illi sint legitimè vocati, recteque faciant officium ecclesiasticum, omnino valet, quòd publicè faciunt. Est enim ibi virtus officii, et si non sit ibi virtus viri, vt loquuntur. Sed alia est ratio schismaticorum & hæreticorum denuntiatorum & excommunicatorum. Quia enim illi non amplius sunt membra ecclesiæ particularis, non possunt in illà obire munia ecclesiastica.

*Casus con-
scientiæ circa
apostasiam
à fide.*

VI. Quæstiones conscientiæ circa apostasiam à fide ferme soluuntur ex istis regulis.

1. *Non est apostata, qui deserit falsam religionem.* Is enim facit ex conscientia, quod facere debet: nimirum amplectitur veritatem cœlestem: cum apostata hoc in loco sit desertor veræ religionis. 2. *Apostata eodem propè modo tractandus est, quo hypocrita & schismaticus.* Est enim primò admonendus fraternè: deinde, si sit insanabilis, est vitandus: & si adhuc moretur in societate corporis ecclesiastici, est excommunicandus: denique si turbas det, è medio tollendus. 3. *Si apostata ad fidem & religionem catholicam, siue veram, ex animo redeat, non debet capite puniri, sed recipi.* Nam charitas Christiana iubet recipere illos in communionem sanctorum, qui pœnitentiam ex animo agunt. Nimis ergo dura est lex hi qui sanctam. C. de apostatis, quâ statuitur ab Imperatoribus Theodosio, Valentiniano & Arcadio, ne vnquam in statum pristinum apostata reuertantur: nec flagitium horum obliterabitur pœnitentiâ. Lapsi enim & errantibus subuenitur: perditis verò, hoc est, sanctum baptismum polluentibus, nullo remedio pœnitentiæ (qui solet ceteris criminibus patrocinari) subuenitur. Quibus verbis lex, apostatas etiam per pœnitentiam redeuntes, excludit & repellit à veniâ peccati: quod è diametro pugnat cum Scripturis sacris. Hic itaque oportet sequi ius Canonicum, quod apostatas quoslibet, si eos sui peccati pœniteat, ad Ecclesiam redeuntes, admittendos esse censet. Atque ita etiam constituit Concilium Elibertinum cap. 46. de apostatis: & concilium Arelatense 1. cap. 23.

VII. Quæ-

VII. Quæstiones conscientie circa Paganismum, Iudaismum & Turcismum, soluuntur ferme ex istis regulis.

*Casus con-
scientie circa
Paganismū
Iudaismum,
Turcismū.*

1. *Pagani, Christianorum principum potestati & iurisdictioni subiecti, non debent cogi, ut fidem Christi recipiant.* Cum enim credendi actus sit voluntarius & liber, quempiam ad fidem adigi minimè patitur. Nec solùm Christiana fides à vi omni & coactione debet esse aliena, sed etiam absque metu mortis, seruitutis, carceris, suppliciorum, aut similium malorum suscipienda est. Idem de Iudæis & Turcis iudicabis. Memineris, paganos dici omnes idolorum cultores. 2. *Muneribus, donis, officiis & obsequiis infideles ad fidem allici possunt.* Nil enim id derogat humanæ voluntati, aut libertati. Ex quo inferitur, posse fidelem fœminam, cum pagano matrimonium inire eâ conditione: Te in virum accipiam, si sacro baptismo initiabere. Princeps item turâ conscientiam fidem suam obligat, eâ conditione, ut qui baptismum susceperint, à certis oneribus sint immunes. Neque enim in his vlla vis inferitur. 3. *Pagani iure compelli possunt ad euangelium audiendum.* Nec enim inde rectè concludas eos proinde ad credendum compelli: quoniam eo pacto tantum curatur & efficitur, ut sacris diuini verbi concionibus intersint. 4. *Quando pagani, Iudæi & Saraceni, siue Turcæ, quietè & pacifice viuunt, non debent expelli à Christianis.* Nam iure naturæ charitas, æquitas & misericordia eis debentur. Et nullus innocens suis rebus, & præsertim domicilio spoliandus est. 5. *Princeps Christianus abolere debet delubra & fana paganorum.* Rectè enim Christiani Imperatores olim leges sanxerunt, quibus hæc abolentur. Et sane hæc ratione pagani adducuntur ad deorum suorum cultum abiiciendum, ad legem naturæ seruandam, ad ritus superstitiosos respuendos, ad omnem demum impietatem sacrilegam repudiandam. 6. *Princeps Christianus iure non potest debellare paganos, eo nomine & causâ, quod idola & simulachra inanum deorum colant.* Et si enim pagani colendo idola grauiter peccant: principibus tamen Christianis nullo iure subiecti sunt. Nec enim si vnus reip. ciuis delinquit, alia resp. ius habet in eum inquirendi & animaduertendi. 7. *Princeps potest paganos compellere ad ius naturæ seruandum, quantum attinet ad conseruationem ciuilis societatis.* Pagani duob. modis non seruant ius naturæ. Aut n. non seruant illud naturæ ius, quod debitum Deo cultum & honorem præscribit: aut id, quod cuiq; homini reddere, quod suum est, iubet. Si loquamur de priore iure, nequeunt pagani iustè puniri, eò quod diuinum cultum despiciant. Si v. de posteriore sit sermo, iustè puniri possunt: ut si furta, latrocinia, adulteria, homicidia, falsa testimonia, incestus, stupra, aut perpetrent ipsi, aut liberam concedant facultatē huiusmodi mala perpetrandi, aut passim in aliis, quos iure suo ab aliis malis coercere possunt ac debet, sine vllâ pœnâ supplicioque permit-

tant. His enim legibus naturæ violatis, planè consequitur, ut innocentes multis damnis, incommodis & malis afficiantur. Iure autem naturali innocentium iniurias propulsare, & possumus, & debemus. Et verò eiusmodi mala communi reip. salutis, paci & bono officiant & nocent. 8. *Præmissum sunt casus, in quibus princeps Christianus ius habet agendi contra paganos. Primum* in eo, ne aditum præcludant idoneis euangelii nuntiis ad eos destinatis, eos excludendo, aut indignè & contumeliosè tractando. *Deinde*, ne in Christum, eiusve religionem & fidem probra & maledicta coniiciant. *Tertio*, ne eos impendant, neve remorentur, qui se ad Christum conuertendi studio tenentur. *Quarto*, ne eos persequantur, qui Christi euangelium audire cupiunt, student, aut annuntiandum sibi & audiendum curant. *Quinto*, ne quouis modo ad Christum conuersos infestent, opprimant, vexent. *Sexto*, ne vi, metu, minis, mendaciis, fraudibus alios inducant ad simulachra deorum veneranda, ad thus eis adolendum, aut ad legem naturæ peruerterendam, aut ad susceptam Christi fidem deserendam. *Septimo*, ne suos, vel alios vanis suis diis immolent: item ne eos permoueant, aut incitent ad immolandos homines, ut diis suis inferuiant, vel ad eos maciandos, ut velci queant eorum carnibus more ferarum. 9. *Princeps optimo iure paganos sibi subditos priuare potest dominio Christianorum seruorum.* Nam serui isti variis artibus & fraudibus dominorum paganorum seduci solent, & interdum etiam in contemptum religionis Christianæ contumeliosè tractari. 10. *Christiani bello capti à paganis, & serui effecti, ius habent ab eis fugiendi.* Aut enim iniusto, aut in iniusto bello sunt capti. Si in bello iniusto, manet illud Azorii: *Seruus iure belli captus potest bonâ fide, & iurâ conscientiâ fugere, ut ad suos reuertatur, non autem, ut intra hostium fines maneat.* Turâ etiam conscientiâ seruus fugere potest, si probabile periculum impendeat impietatis, aut cuiuslibet alterius peccati. Si in bello iniusto capti sunt, ex communi omnium consensu, turâ conscientiâ fugere possunt. Seruitus enim non nisi iusto bello potest induci. 11. *Christianus non potest bonâ conscientiâ Iudeis, paganis, & Saracenis eas res vendere, quibus ad suas superstitiones abusus certo nouit.* Non licet itaque Christiano quidquam vendere paganis ad eum finem, ut extruantur, reficiantur, fulciantur aut muniantur idolorum fana, aut Saracenorum delubra: quoniam hæc impio cultui & superstitioni deseruiunt. Nec item ad synagogas Iudeorum edificandas, eò quod per se, & naturâ suâ ad Iudaicos ritus & ceremonias dirigantur. 12. *Infantes paganorum non debent baptizari.* Nam quia neque nati sunt ex Christianis parentibus, neque confessionem fidei edere possunt, non possunt accipere sacramentum initiationis seu infusionis in Ecclesiam. 13. *Infantes nati ex vno parente Christiano, altero verò Iudæo vel pagano, iure baptizantur, annuente & volente parente Christiano, altero verò renuente & reclamante.* Nam liberi san-

Et sunt, si nascantur ex alterutro parente sancto. 14. *Decem sunt casus, in quibus interdicta est Christianis communio rerum cum Iudæis: ut colligere est ex cap. Nullus, & cap. Omnes, 28. q. 1. Primò, prohibentur Christiani habitare simul cum Iudæis. Secundò, ad eorum conuiuia accedere, vel eos ad sua inuitare conuiuia, & vnà cum eis cibum capere. Tertio, simul cum eis in balneum intrare, & in eo se lauare. Quarto, eos vocare infirmitatis causâ, hoc est, Iudæos ut medicos accersere ad Christianorum morbos curandos. Quintò, ab eis medicinas recipere. Sextò, eorum filios in suis domibus nutrire. Septimò, eis famulatum præstare. Octauò, seruitutis vinculo eis subiici. Nondè, eos publicis officiis fungi inter Christianos. Decimò, vesci eorum azymis. Interdicitur autem Christianis cibum cum Iudæis sumere, aut medicinam ab illis petere, ad vitandam familiaritatem, ex quâ periculum creatur: quanquam alii volunt, interdici communicatione cibi, quòd Iudæi cibos discernant, & vsu medicinæ, quòd infidi & inuidi illi homines facillè possint hoc modo propinare venenum. Porro non solùm interdictum est Christianis, ad Iudæorum epulas accedere: sed etiam ad eorum nuptias, dies festos, synagogas, cum eis ludere & choreas agere. Quæ omnia prohibentur in iure, ad familiaritatem vitandâ. 15. *Christiano non licet à Iudæo accipere eos cibos, quos ipsi discernunt, abiiciunt & assernantur.* Nam turpe est & indignum Christiano, ita se gerere, ut Iudæi Christianis superiores videantur. Hoc autem sequatur necesse est, si Christiani eos cibos accipiant & edant, quos Iudæi reiciunt, respuunt, atque contemnant. 16. *Christianus non peccat vendendo Iudæis res suâ naturâ indifferentes.* Liberum enim est Iudæis, bene uti vel malè re indifferente. Neque verò Christianus adstringitur, ut exquirat, ad quos vsus rem emant emtores. Alioquin nefas est Christiano ea vendere Iudæo, quibus scit illum vsurum ad Iudaicas ceremonias peragendas, hoc est, in eum finem, ut eis abutatur. Tunc enim affectus vendentis est deprauatus. Ita Christianus non potest tutâ conscientiâ Iudæo agnum vendere, quem nouit emere ad eum finem, ut ritu & more suo Iudaico eum mactet & edat: arboreos item ramusculos, quibus scit, Iudæum in suis diebus festis vsurum. 17. *Libri Iudæorum, qui continent blasphemias aduersus religionem Christianam, flammis sunt tradendi, vel saltem sunt castigandi seu emaculandi.* Quod attinet ad libros ipsorum historicos, medicos & philosophicos, illi vtiliter retinentur. 18. *Principes Christiani statuta debent condere, quibus præcipiant Iudæis, ne vitra certam pecunie quantitatem vsuras exigant.* Hoc enim non est præceptum dare, ut vsuræ exigantur, sed ne immodicæ accipiantur. 19. *Fœdera cum infidelibus sunt licita usque ad aras:* hoc est, si non sint idololatrica, & non fiant in fraudem Christianæ religionis: sed agant de finibus, limitibus, & commerciis: ut nimirum finitimi pacificè inter se viuant, & pacificentur de rebus nece necessariis im-*

portandis & exportandis. 20. *Qui à Christianis ad Iudaos vel Saracenos transiunt, primò fraterne admoneantur : deinde, si deprehensi fuerint insanabiles, iudicio Dei permittantur.* Obserua Saracenos in iure ciuili & Canonico appellari, qui impiæ & nefariæ sectæ Mahumedanæ adhærent, siue sint Turcæ, siue Tartari, siue Persæ, siue Arabes, siue Ægyptii, siue Africani & Mauri. 21. *Christianus Princeps ex parte potest impunè permittere ritus Saracenorum, ex parte nō potest.* Si ritus ita sint superstitiosi, vt nec eorum sectæ congruentes sint, nequaquam Christianus princeps illos tolerare debet. Si verò sint ipsorum proprii, nec à veteri professione discrepantes, permitti & tolerari possunt ad plura & deteriora mala euitanda: nimirum ad communem reip. pacem tuendam, ad odia & diffidia profliganda, ad expeditiorem eorū conuersionem. Nam cum eorum vana & superstitiosa secta, tota vndiq; erroribus scatet ac fœteat, facilius, citius & commodius possunt hęc ratione refutari.

*Quaestiones
conscientiæ
circa spem.*

VIII. Casus conscientiæ circa spem fermè his regulis continentur.

1. *Spes informis, quæ dicitur, nulla est.* Spes, vt & fides, à Papistis distinguitur in formatam & informem. Illa dicitur esse, quæ charitate est prædita: ista, quæ charitate caret. Verum enimvero nulla est fides, & nulla spes, quæ quidem sit virtus theologica, & à charitate seiuncta sit. Nam fides suâ naturâ parit ex se charitatem. Et spes ita sequitur fidem, vt absque charitate nihil sit. Spes enim est, quâ patienter Dominum Deum expectamus, vsquequò suas promissiones, eas præsertim, quæ redemptionem & vitam æternam attingunt, impleat. Rom. 8. v. 25. 2. *Spes augetur actibus hominis frequentibus :* non quòd ipse eius incrementum efficiat suis actibus: sicut enim spes à solo Deo, vt à causâ efficiente existit, ita ab eo duntaxat, vt à causâ efficiente augetur: sed quod actus, inprimis feruidiores & intentiores, per gratiam Spiritus sancti augeat habitum spei, vt etiam fit in fide & charitate. 3. *Timor filialis non opponitur spei, sed illi subordinatur.* Vscata est distinctio timoris in filialem & seruile. Quanquā Thomas triplicem constituit timorem. Primò est *timor filiorum*; qui est peccati metus, quo quis timet malū culpæ, ne Deum communē parentē offendat, instar boni filii, qui timet patri displicere. Deinde est *timor seruorum*; quo quis metu gehennæ à peccato deterretur, instar serui, qui metu verberum odit peccare. Tertio est *timor mundanorum hominum*; quo quis, ne subeat ignominiam, dedecus, & infamiam, aut ne sustinere cogatur corporis dolores, vel ne bonorum iacturam faciat, virtutis officium more mundanorum hominum prætermittit ac negligit. Timor filiorum nascitur ex affectu filiali, & sustentatur spe. Ita enim fit, vt homo Christianus, odio prole-

qua-

quatur peccatum, quia nouit illud Deo displicere, & sperat se à Deo Patre suo hæreditatem cœlestem certò consecuturum, quemadmodum filius sperat se patrimonium accepturum, ideoq; timet, ne pater à se abalienetur, aut à patris præsentia disiungatur. Timor seruorum suâ naturâ non est malus. Neque enim iustus peccat, cum gehennæ supplicia timet, ideoque se in virtutis officio continet. Est enim rationi consentaneum, vt cruciatus naturæ aduersos & noxios formidemus, & quantum possumus eitemus, ac fugiamus: Nec quia huiusmodi timor est seruorum, & hominum peccatorum, continuò efficitur, vt ex suo genere & naturâ malus sit & vitiosus. Nihilominus, cum hic timor id habeat ratione adiunctæ circumstantiæ, vt aliquis à peccato se contineat, vel à peccando auocetur, metu gehennæ, aut aliarum pœnarum & malorum, alioqui omnino peccaturus, nisi hæc mala & aduersa perhorresceret: hoc ipso malus est. Timor mundanorum hominum per se est malus; quia perperam facere metu mundanorum malorum, putà ignominie, dedecoris, infamie, carceris, supplicii, mortis, iacturæ bonorum, in vitio est & culpâ: quoniam homo hâc ratione, ne in minora mala incidat, maiora committit, & perpetrat. Ne in dedecus & infamiam incurrat, culpam contrahit: ne ignominiam, aut bonorum iacturam sustinere cogatur, peccatum facit. 4. *Quinque genera peccatorum aduersantur spei.* Primum est, cum quis abiicit spem beatitudinis æternæ, vel gratiæ, aut veniæ peccatorum, aut vitæ melioris. Et hoc est peccatum desperationis. Alterum est, cum quis sibi, hoc est, suæ industriæ, labori, viribus, meritis, quippiam boni tribuit, quod Deo acceptum non referat: quod est peccatum præsumptionis & arrogantiae. Tertium est, cum quis spem suam, vel ex toto, vel ex parte, in aliquo bono creato constituit, tanquam in præsidio & remedio, quod per se solum ad salutem sufficeret. Quartum est, cum quis in rebus aduersis spem in Deo non ponit: cum quis item suæ vitæ emendationem differendo & procrastinando ad finem vitæ reiicit. Quintum est, cum quis Dei bonitatem tentat: quod facit, cum à Deo petit, vt res aliqua fiat extra cursum & ordinem rerum, hoc est, insolito, siue non consueto naturæ modo & ordine.

IX. Quæstiones conscientie circa charitatem in Deum, *Casus conscientie circa charitatem in Deum.* fermè soluantur ex his regulis.

1. *Charitas in Deum duo efficit in corde nostro: vnde vera esse deprehenditur.* Primum efficit, vt cor Deo adhæreat, in eo se oblectet & acquiescat propter ipsum. Deinde excitat & extimulat cor, vt quibuscunque possit rationibus veram communionem cum Deo in Christo habere studeat. 2. *Charitas dici potest*

potest fidei & spei, adeoque omnium virtutum, forma, sano sensu. Nimirum est forma ipsarum extrinseca, non intrinseca : hoc est, forma, quæ reddit alias virtutes fructuosas, cum sine charitate sint steriles, neque viæ esse deprehendantur. Habent tamen sine eâ fructum suum proprium : vt fides apprehendit iustitiam Christi. Ergo per charitatem fides & spes sunt efficaces: non quòd illa his det vitam intrinsecam: est enim vera fides sine charitate, vera spes sine charitate : sed quòd viæ esse intelligantur per charitatem, tanquam formam & differentiam extrinsecam, per quam scil. nos fidem veram & viuam à mortuâ discernimus. 3. *Omni tempore debemus charitatis actum erga Deum elicere: in primis autem tum; quando insigni aliquo beneficio à Deo afficimur.* 4. *Deus est diligendus toto corde:* hoc est, non in alias res cordis affectu distracto, sed in se quasi collecto, ita vt diligamus Deum ante omnia & supra omnia, non autem alia diligamus ante vel plus quàm Deum, vel æquè ac DEUM. Cùm enim Deus sit summum bonum, plura & maiora bona debemus ipsi velle, quàm aliis rebus: ita nempe, vt nobis placeat, Deum esse omnipotentem, immensum, æternum, infinitum, denique omne bonum habere, quod habet. Et ideo, si propter bonum aliquod creatum deponendus & abiiciendus sit amor Dei, potius contemnimus & negligimus amorem cuiuslibet rei creatæ, quàm Dei. 5. *Præceptum charitatis in hac vita non potest compleri : ab vno tamen magis impletur, quàm ab altero:* Ratio prioris est; quia in hac vitâ non possumus hoc à nobis impetrare, vt Deum semper actu diligamus, eoque feruidissimo, ita vt nullum prorsus peccatum committamus. Ratio posterioris est; quia in aliis cernere est intensiorem charitatis actum, & maiorem habitum, in aliis remissiorem & minorem. 6. *Possumus Deum diligere propter aliquod præmium, vel commodum, quod ab eo expectamus.* Si nempe particula *propter* non significet finem, cuius gratiâ Deum diligamus, sed causam excitantem, impellentem & mouentem ad Deum diligendum. Tunc autem præmium est causa mouens, quando studio & causâ præmii citius, facilius, expeditius & feruentius Deum diligimus, alioqui amaturi etiam, sed nõ ita citò, promptè & expeditè. Item, quando præmium, siue mercedem, ita diligimus, vt ipsum in Dei amorem referamus : quando amamus emolumentum & commodum nostrum, vt Deum magis amemus. Nam quando duo sunt bona, & vnum est minus & inferius altero, minus illud amari iure potest, si referatur ad id, quod potius & præstantius est bonum. Tunc autem est finis, cuius gratiâ Deum diligimus, quando nisi præmii & mercedis spes adesset, Deum minimè diligeremus. Hic autem amor bonus non est, quia incommodum nostrum tanquam in vltimum finem tantummodo refertur, & proinde ex malâ circumstantiâ amor iste deprauatur, cùm Deus non amaretur, nisi merces adesset.

X. Casus conscientiae circa inuocationem internam ferme soluuntur ex his regulis.

*Quaestiones
conscientiae
circa inuo-
cationem in-
ternam.*

1. *Inuocatio Dei non solum est actus religionis exterior, sed etiam interior.* Inuocatio interna est, quâ hominis voluntas Deum, vt supremum omnium Dominum, implorat. Externa est, quâ quis ex religioso voluntatis affectu coram Deo, vt primo & summo rerum omnium Domino, sese submittit, genua flectit, corpus prosternit, caput inclinat, aperit. 2. *Inuocatio siue oratio interna indefinenter in corde nostro debet conspici.* Hæc enim nihil est aliud, quàm eleuatio cordis ad Deum, secundum voluntatem illius, ex desiderijs & suspirijs innumerabilibus, Rom. 8. v. 26. De hac precatationis specie Apostolus loquitur 1. Thess. 5. vers. 17. cum ait, *Indefinenter orate.* Nam solennis oratio, quæ certâ verborum formulâ concipitur & profertur, non potest semper adhiberi. Alia est ratio inuocationis internæ. Illa enim facit vt ex quâcunq; occasione oblatâ, corda nostra ad Deum attollamus, vt internis & sanctis motibus & affectionibus ei annectantur & veluti agglutinentur. 3. *Interna inuocatio soli Deo debetur.* Nam ille solus est adorandus. Matth. 4. ille solus est rupes nostra. Psalm. 78. vers. 35. Quod attinet ad distinctionem inter latriam, duliâ & hyperduliâ, quod illa soli Deo debeatur, ista beatis hominibus in cælo, hæc sanctæ Mariæ: hæc, inquam, distinctio nullum habet fundamentum in Scripturis: vt in Polemicis disputatum videbis.

XI. Casus conscientiae circa magiam & diuinationem ferme soluuntur ex his regulis.

*Quaestiones
conscientiae
circa magiã
& diuinationem.*

1. *Quidquid naturale est in magiã vel diuinatione, non debet damnari.* Sic astrorum & elementorum obseruationes, aliquando sunt partes Vranoscopiæ & philosophiæ naturalis, ex quibus ducta signa, & diuturnâ animaduersione notata, res futuras, quæ naturaliter & frequenter eueniunt, sæpe denuntiant. Ex vario enim astrorum positu, ex multiplici elementorum habitu, ex circumfusi aëris, maris & aquæ mutationibus perspectis & obseruatis, prænosci & prædici queunt pluuiæ, nimbi, grandines, pruinæ, niues, venti, tempestates, serenitates temporum, calores, frigora, & aliæ similes temporis varietates. Et hæc scientia medicinæ, agriculturæ, arti militari, & nauigationi plurimum prodest. Deinde ex astris multa possunt sumi, quæ temperamentum hominis, adeoque mores illos, qui pendunt à temperamento, subindicant. Idem de chiromantiâ, metoposcopiâ, & similibus esto iudicium: in quibus diuinationes, siue prædictiones, nituntur causis naturalibus. 2. *In diuinationibus licitis necessaria distinguere oportet à contingentibus: nec oracula putanda sunt, quæ adferuntur.* Non itaque oportet trepidare, si quid ex causis naturalibus prædicatur ab artifice po-

rito: sed mens conuertenda est ad Deum, dominum naturæ, & ita ratio-
cinandum est: Si philosophi dixerunt, Sapiens dominabitur astris: quan-
tò magis nos dicere possumus, Christianus dominabitur astris, & vincet
verâ fide causas naturales, ne ipsi noceant ad salutem animæ. 3. Diabolus in-
ducit homines ad artes magicas superstitione, ambitione, paupertatis impatienciâ, vin-
dicta cupiditate, libidine, melancholiâ, impietate. Hic igitur necesse est Cassitari
& quemlibet Christianum ex theologiâ casuum depromere arma, quæ
hinc inde proponuntur ad proffigandum superstitionem, ambitionem,
& similia vicia, quibus Diabolus yti diximus, vt homines ad magiam
vetiram perducatur. 4. *Apotelesmata & fructus artium magicarum prorsus sedari
& veterum sunt inprimis vndecim: vt putâ, Fœdus Diaboli cum suis manci-*
piis. Quod Diabolus suorum mancipiorum liberos quoque sibi vult
mancipatos: Oracula, vaticinia & somnia Diabolica: Apparitiones Dia-
boli visibiles: Sacrificia magorum Diabolica: Maſtationes, vel sacrificia
hominum Diabolica: Signa & stipulationes inter Diabolum & magos:
Synagogæ & sabbata magorum & sagarum: Fides & baptisumus magorū
& sagarum in Diabolum: Incantationes & miracula Diabolica: Sodomia
maleficarum & magorum cum Diabolo. 5. Nouem species artium magicarū
apud Moſen prohibentur: videlicet Traductio hominis per ignem: Diuina-
tionem temerariâ, superstitiosâ & impiâ: Planetarii: Auguria: Magia
præſtigiatrix: Incantatio: Pythonismus: Sortilegium: Necyomantia. Ex
his colligere est, ſequentia diuinationum genera omnino eſſe prohibita:
Astrologiam iudiciariam temerariam & superſtitioſam, quæ conatur prædicere
ea, quæ non perdent à cauſis naturalibus, ſed à liberâ Dei aut hominis
voluntate: Geomantiam, Hydromantiam, Aeromantiam, Pyromantiam & Oen-
omantiam, quæ deſcriptis quibuſdam circulis & figuris in terrâ, cinere, pul-
uere, aquâ, aere, igne & vino, quæq; obſeruatis certis ſiderum diſpoſi-
tionibus, quibus eæ lineæ, circuli & figuræ reſpondere cenſentur, futura
prænuntiant, & occulta depromunt: Lecanomantiam, cū ex pelui, aquâ
immiſſâ, nequam dæmon conſulitur: Gaſtromantiam, cum per ventrem
diabolus reſpondet: Catopromantiam, cū diabolus ex niriſſimis ſpecu-
lis reſponſa dat: Cryſtallomantiam, quæ eſt vaticinium ex polito cryſtallo:
Dactylomantiam, vaticinium per annulos ad certos ſiderum poſitus fa-
bricatos: Onychomantiam, per quam quis vaticinatur ex vngue pueri im-
polluti: Coſcinomantiam, quæ eſt diuinationem per cribrum: Axinomantiam, va-
ticinium per ſecures: Botanomantiam, diuinationem per herbas: Scioman-
tiam, diuinationem ex vmbriſ: Aſtragalomantiam, diuinationem ex iactu
aſtragalorum: Cottabomantiam, vaticiniū per æneâ phialam: Spotulamantiâ,
quæ eſt diuinationem per os hirci recens occiſi: Augurium, quo quis obſeruat
aniū garritus, voces, cantus aut numerum, quib. notatis, futuros rerum e-
uentus

uentus prædicat: *Auspiciū*, quo quis ex auiū habitu, pastu, volatu, cursu, & motu futura pronuntiat: *Aruspiciū*, seu *Extispicinā*, cū quis inspectis & animaduēsis cæsarū & immolararū auium, aut aliorum animantium extis, intestinis, fibris & visceribus, futura diuinat: *Chiromantiam* & *Metoposcopiam* *temerariam* & *superstiosam*, qualis est Cigatorum, vti vocant: *Onirocriticam* seu *Oniromantiam*, quæ vel impiè captat somnia diabolica, vel temerè omnis generis somnia, etiam fortuita, pro oraculis habet, vel somnia naturalia, quæ ex certis causis naturaliter oriuntur, sic interpretatur, vt non attendat ad illas causas: *Diuinationem ex ominibus* siue *per omina*, vti vocant, quā quis obseruatis & notatis hominum dictis vel factis, fortuitos eorum casus, lætos & tristes, faustos & infastos, certò diuinat: *Diuinationem temerariam ex ostentis, portentis & prodigiis*, quā fit vt causæ istarum rerum non discernantur, putà Deus, diabolus & naturæ vis ac facultas aliqua: *Exorcismum circa baptismum*: *Verborum & characterum vsum magicum*: *Diuinationem ex mortuorum vmbis & cadaueribus*: *Diuinationem ex sortibus, ex inuocatione demonum, ex vanis obseruationibus*, vt si quispiam summo manè egressus domo, aut felem offendant, aut funus, sepulchrum vel crucem videat: & quis omnia diuinationis vetitæ genera percontetur

CAPVT XIV.

De casibus conscientie circa secundum Decalogi præceptum.

PRÆCEPTA.

Casus conscientie circa secundum Decalogi præceptum, respiciunt cultum Dei eternum, qui positus est in fugâ idololatriæ externæ.

Hic itaque damnantur imagines religionis causâ adhibita, templa idololatrica, altaria idololatrica, excelsa & luci.

REGVLÆ.

I. Præceptum de imaginibus est distinctum à primo.

Nam in primo præcepto Deus vetat coli deos peregrinos: in secundo prohibet imagines, & inter alia docet, se quoque verum Deum nolle per imagines coli, vel etiam prope imagines, licet illæ non sint imagines deorum peregrinorum, sed ipsius veri Dei imagines, qualis esse debbat vitulus aureus ab Aharone fabricatus. Aliud igitur præcipitur præcepto de imaginibus, quàm præcepto primo, quod est de diis alienis. Deinde, quia nisi præceptum de imaginibus sit præceptū peculiare, non decem, sed nouem tantum habebimus præcepta. Nam præceptum

*An præceptū
de imaginibus sit peculiare?*

rito: sed mens conuertenda est ad Deum, dominum naturæ, & ita ratio-
cinandum est: Si philosophi dixerunt, Sapiens dominabitur astris: quan-
tò magis nos dicere possumus, Christianus dominabitur astris, & vincet
verâ fide causas naturales, ne ipsi noceant ad salutem animæ. 3. Diabolus in-
ducit homines ad artes magicas superstitione, ambitione, paupertatis impatienciâ, vin-
dictâ cupiditate, libidine, melancholiâ, impietate. Hic igitur necesse est Calistam
& quemlibet Christianum ex theologiâ casuum depromere arma, quæ
hinc inde proponuntur ad profigendum superstitionem, ambitionem,
& similia vitia, quibus Diabolus yti diximus, vt homines ad magiam
vetitam perducatur. 4. *Apotelesmata & fructus artium magicarum prosus fedari
& vetitarum sunt inprimis vndecim: vt putâ, Fœdus Diaboli cum suis manci-
piis. Quod Diabolus suorum mancipiorum liberos quoque sibi vult
mancipatos: Oracula, vaticinia & somnia Diabolica: Apparitiones Dia-
boli visibiles: Sacrificia magorum Diabolica: Maçtationes, vel sacrificia
hominum Diabolica: Signa & stipulationes inter Diabolus & magos:
Synagoga & sabbata magorum & sagarum: Fides & baptismus magorū
& sagarum in Diabolus: Incantationes & miracula Diabolica: Sodomia
maleficarum & magorum cum Diabolo. 5. *Nouem species artium magicarū
apud Moysen prohibentur: videlicet Transmutatio hominis per ignem: Diuina-
tiones temerariæ, supersticiosæ & impiæ: Planetarii: Auguria: Magia
præstigiatrix: Incantatio: Pythonismus: Sortilegium: Necyomantia. Ex
his colligere est, sequentia diuinationum genera omnino esse prohibita:
Astrologiam iudiciariam temerariam & supersticiosam, quæ conatur prædicere
ea, quæ non perdent à causis naturalibus, sed à liberâ Dei aut hominis
voluntate: *Geomantiam, Hydromantiam, Aeromantiam, Pyromantiam & Oeno-
mantiam*, quæ descriptis quibusdam circulis & figuris in terrâ, cinere, pul-
uere, aquâ, aere, igne & vino, quæq; obseruatis certis siderum disposi-
tionibus, quibus eæ lineæ, circuli & figuræ respondere censentur, futura
prænuntiant, & occulta depromunt: *Lecanomantiam*, cum ex pelui, aquâ
immissâ, nequam dæmon consulitur: *Gastromantiam*, cum per ventrem
diabolus respondet: *Catopromantiam*, cum diabolus ex nitidissimis specu-
lis responsa dat: *Crystallomantiam*, quæ est vaticinium ex polito crytallo:
Dactylomantiam, vaticinium per annulos ad certos siderum positos fa-
bricatos: *Onychomantiam*, per quam quis varicinatur ex vngue pueri im-
polluti: *Coscinomantiam*, quæ est diuinatione per cribrum: *Axinomantiam*, va-
ticinium per secures: *Botanomantiam*, diuinationem per herbas: *Scioman-
tiam*, diuinationem ex umbris: *Astragalomantiam*, diuinationem ex iactu
astragalorum: *Cottabomantiam*, vaticiniū per æneâ phialam: *Sporulamantiâ*,
quæ est diuinatione per os hirci recens occisi: *Augurium*, quo quis obseruat
auium garritus, voces, cantus aut numerum, quib. notatis, futuros rerum e-
uentus**

uentus prædicat: *Auspiciū*, quo quis ex auiū habitu, pastu, volatu, cursu, & motu futura pronuntiat: *Aruspiciū*, seu *Extispicinā*, cū quis inspectis & animaduertis cæsarū & immolatarū auium, aut aliorum animantium extis, intestinis, fibris & visceribus, futura diuinat: *Chiromantiam* & *Metoposcopiam temerariam* & *supersticiosam*, qualis est Cigatorum, vti vocant: *Onirocriticam* seu *Oniromantiam*, quæ vel impiè captat somnia diabolica, vel temerè omnis generis somnia, etiam fortuita, pro oraculis habet, vel somnia naturalia, quæ ex certis causis naturaliter oriuntur, sic interpretatur, vt non attendat ad illas causas: *Diuinationem ex ominibus* siue per omnia, vti vocant, quā quis obseruat & notat hominum dictis vel factis, fortuitos eorum casus, lætos & tristes, faustos & infastos, certò diuinat: *Diuinationem temerariam ex offensis, portentis & prodigiis*, quā fit vt causæ istarum rerum non discernantur, putà Deus, diabolus & naturæ vis ac facultas aliqua: *Exorcismum circa baptismum*: *Verborum & characterum vsum magicum*: *Diuinationem ex mortuorum vmbribus & cadaueribus*: *Diuinationem ex sortibus*, ex inuocatione dæmonum, ex vanis obseruationibus, vt si quispiam summo manè egressus domo, aut selem offendat, aut funus, sepulchrum vel crucem videat: & quis omnia diuinationis vetitæ genera percontetur

CAPVT XIV.

De casibus conscientie circa secundum Decalogi præceptum.

PRÆCEPTA.

Casus conscientie circa secundum Decalogi præceptum, respiciunt cultum Dei eternum, qui positus est in fugâ idololatriæ externæ.

Hic itaque damnantur imagines religionis causâ adhibita, templa idololatrica, altaria idololatrica, excelsa & luci.

REGVLÆ.

I. Præceptum de imaginibus est distinctum à primo.

Nam in primo præcepto Deus vetat coli deos peregrinos: in secundo prohibet imagines, & inter alia docet, se quoque verum Deum nolle per imagines coli, vel etiam prope imagines, licet illæ non sint imagines deorum peregrinorum, sed ipsius veri Dei imagines, qualis esse debebat vitulus aureus ab Aharone fabricatus. Aliud igitur præcipitur præcepto de imaginibus, quàm præcepto primo, quod est de diis alienis. Deinde, quia nisi præceptum de imaginibus sit præceptū peculiare, non decem, sed nouem tantum habebimus præcepta. Nam præceptum

An præceptū
de imagini-
bus sit pecu-
liare?

de concupiscentiâ est vnicum, vt docet apostolus *Rom. 7.* vbi præceptum de concupiscentiâ citat vno hoc verbo, *Non concupisces.* Et subiecta materia satis ostendit, concupiscentiam alienæ domus non differre specie à concupiscentiâ alienæ vxoris.

*Quæstiones
conscientiæ
circa ima-
gines.*

II. Quæstiones conscientiæ circa imagines soluuntur ferè ex his regulis.

I. *Præceptum secundum non prohibet imagines typicas*, qualis fuit serpens æneus suspensus in deserto, qui Christum adumbravit: *neque politicas*, quæ vel historiæ, vel memoriæ inseruiunt, vel ornatus causâ fiunt, vel vsum symbolicum habent: *sed illas, quæ fiunt religionis causâ*, id est, hæc tria prohibet. *Primò*, ne Deum vllâ effigie aut imagine exprimere tentemus aut representare. Siquidem sine contumeliâ non potest qui inuisibilis & infinitus est, effigie visibili & lineamentis certis clausâ, exprimi & efformari. *Deinde*, ne imagines illas Dei, aut Deum per illas aut propè illas adoremus & colamus: hoc est, nec capitis apertione, nec corporis incuruatione, neque geniculatione illas adoremus, nec argento, auro, suffitu, cereis, lampadibus, altaribus, templis, festis, peregrinationibus religiosis, eas colamus. *Tertiò* ne falforum quoque deorum, quorum cultus in primo præcepto est prohibitus, imagines aureas, argenteas, æreas, ligneas fabricemus, & numina per eas repræsentata colamus. In summa: Quæ admodum Deus in primo præcepto prohibet omnem idololatriam internam qualis qualis etiam illa sit: ita in secundo præcepto prohibet omnem idololatriam externam, qualiscunque tandem illa sit. Damnamus itaque sequentia Papistarum deliria, vt pote cum primo vel secundo præcepto è diametro pugnantia: *Ea quæ Christum Dominum re ipsa tetigerunt, latria cultu coli debent, videlicet clauis, lancea, præsepe, sponsa, flagella, corona spinea, & alia huiusmodi.* Item: *Sanguis Christi in triduo mortis & sepultura dominica separatus ab illius corpore, cultum latria meretur.* Item: *Crux & imago Christi, cuiuslibet materia, digna est cultu latriæ.* Item: *Reliquias sanctorum oportet venerari; cuiusmodi sunt, ipsorum corpora, quælibet itidem corporum particulæ, capilli, ossa, carnes, dentes, cineres, pulueres, vestes, & alia quibus ipsi vti sunt, dum in hac terrâ viuerent, putà panni, vela, & cætera, quæ ad eorum ossa, aut corpora, ad mouentur, vel quæ ipsos tetigerunt, vel ad ipsos pertinent.* Item: *Sanctorum nomina inscripta chartis licet collo religata & appensa deferre.* Item: *Cereis, & imaginibus, quas vocant Agnos Dei, à figurâ scilicet agni, honos & veneratio debetur.* Item: *Imagines Dei & sanctorum non sunt idola.* Quod postremum axioma Papistæ valde mangonizant, dum inter idolum & imaginem hoc interesse contendunt, quòd idolum sit falsi alicuius numinis effigies, & simulachrum, quod numen inane & vanum repræsentat, imago autem ger-

mana

mana veræ & certæ alicuius rei effigies & similitudo. Quæ quidem distinctio falsa est; & si vel maximè vera esset, nihil tamen patrocinaretur causæ Papistarum. Falsa est, quia idolum est idem in linguâ Græcâ, quod in Latinâ imago: vt cùm phantasia dicitur idolum rationis. Hinc prisci Patres hinc inde imagines Christi & sanctorum, religionis causa factas, vocant idola. Deinde si maximè vera esset hæc distinctio, nihil iuuaret causam iconoplastarum: quia Deus disertè prohibet imagines cultus religiosi causâ factas. Eiusdem farinæ est distinctio inter λατρείαν & δουλείαν, quarum illam aiunt se tribuere Deo, hanc imaginibus: cùm Scriptura perinde tribuat Deo vocem δουλεύειν, atque λατρεύειν. 1. Thessal. 1. vers. 9. Act. 20. v. 6. Matth. 6. v. 24. Quinimo plus est δουλεύειν quàm λατρεύειν: quia illud significat seruire alicui animo & corpore, & totum alterius esse; hoc tantum denotat externum aliquod reuerentiæ signum exhibere. 2. Soli Deo debetur adoratio religiosa, angelis bonis & sanctis defunctis debetur adoratio ciuilis reuerens, sanctis hominibus viuentibus debetur adoratio ciuilis socialis, operibus denique hominum bonis debetur cultus admirationis & imitationis. Adoratio externa est cultus externus, internum cordis affectum testificans. Estque personæ, vel rei. Adoratio personæ est licita vel illicita: & licita est religiosa, vel ciuilis. Adoratio religiosa est, in quâ religio & pietas in Deum exercetur. Eius partes duæ sunt: videl. intentio animi, quâ Deus concipitur tanquam omnipotens, omniscius, optimus & maximus: & corporis gestus, putâ prostratio, geniculatio, &c. Hæc adoratio soli Deo debetur. Matth. 4. v. 10. Nam scopus adorationis religiosæ est, Deo tribuere laudem omnipotentia, iustitia, & similium proprietatum, quæ ipsi soli competunt. Adoratio ciuilis est vel reuerentiæ, vel societatis: seu, quod idem est, reuerens & socialis. In vtrâque requiritur intentio animi, quâ in creaturâ agnoscimus dona eximia vel potestatem quam in nos habet; & actio externa corporis, quæ hîc est eadem cum illâ, quam diximus esse in adoratione religiosâ: ita vt sola animi intentio faciat discrimen. Adoratio ciuilis reuerens est, quâ reuerenter sentimus & loquimur de aliquo, ita vt ipsû conemur imitari. Hoc modo debemus colere sanctos angelos & sanctos defunctos. Adoratio ciuilis socialis est, quâ in humanâ societate reueremur illos, qui præditi sunt donis eximiis, & in nos habent potestatem. Adoratio personæ illicita est, quâ quis hominem impium, vel diabolum adorat, vel cultum religiosum transcribit creaturæ qualicunque siue illa sit bona, siue mala. Adoratio rei est vel bonæ, vel malæ. Adoratio rei bonæ est, quâ opus bonum & præclarum ab homine profectum veneramur admirando & imitando. Adoratio rei malæ est, quâ opus malum ab homine profectum veneramur: quo pacto ab iconolatris adorantur imagines contra expressum Dei mandatû & re-

Etiam rationem, quæ dicat superiorem non debere adorare inferiorem. Iam verò imagines longo interuallo sunt inferiores homine. Nam tametsi dicuntur imagines Dei: tamen non sunt. Et homo, imago & opus Dei est: cum imago ista religionis causâ facta sit opus hominis vani & profani. 3. *Quicumque Deum adorât in imagine per imaginem, vel ad imaginem, ille idololatRIA & superstitionis crimine se polluit.* Quid? Deus ita adoratus, idolum constituitur. Quisquis enim Deum ita colit, illius præsentiam, operationem, & gratiam ad illa loca restringit & adstringit, ad quæ Deus suam præsentiam & gratiam neq; adstrinxit, neque vult adstringi: utpote qui huiusmodi cultum disertè prohibet Deut. 4. v. 16. 17. 18. 19. 4. *Imagines Pontificis in templis reformatis retinere ornatus causâ, non est adiaphorum.* Nam quod est suâ naturâ malum, id non est indifferens. Atqui Deum colere coram imaginibus est suâ naturâ malum. Leuit. 26. v. 1. Deinde huiusmodi imagines ledunt homines, Deuter. 4. v. 16. 25. c. 7. v. 5. 5. *Imagines Trinitatis, Christi, crucis Christi, Apostolorum, Sanctorum, & alia historica non sunt in templis collocanda.* Quod enim dicitur, illas non adhiberi ad cultum, sed ad vsum historicum & ornatum, id friuolum est. Principiò enim adoranda & indiuidua Trinitas non potest exprimi vllò modo. Et quanquam Deus sæpenumero suam præsentiam fecerit testatam in formâ visibili apparendo: nostra tamen ideo non debemus illas formas imitari pingendo vel sculpendo, tum quia variæ sunt, tum quia pro tempore duntaxat fuerunt assumptæ, & mox depositæ. Deinde imagines Christi crucifixi & Sanctorum, in templis non sunt collocandæ: quia Deus non vult adorari coram imaginibus. Leuit. 26. v. 1. Et verò imagines istæ in templis erectæ speciem habent adorationis: quandoquidem multi existimant, non alio fine in æde sacrâ illas poni, quàm ut adorentur. Atqui ab omni specie mali est abstinendum. 1. *Thessal. 5. v. 22.* Denique templa ornantur templis viuis, id est, si frequententur ab iis, qui sunt templa Spiritus sancti, quiq; adeo verbum Dei in templis deuotè audiunt, & alia quæ ad cultum Dei publicum & solennem pertinent, ibi peragunt in timore Dei. Huc facit decretum Concilii Elibertini Can. 36. *Placuit picturas in Ecclesiâ esse non debere, ne quod colitur aut adoratur, in parietibus depingatur.* Carolus quoque Magnus anno Christi 794. Synodum Francofurti ad Mœnum coegit, in quâ præsentibus Episcopis per Galliam, Germaniam, Aquitaniam & Britanniam, concorditer decretum est: *Imagines habere in templis, aut locis aliis, per se quidem impium non esse, ut cum fiunt vel ornatus gratiâ, vel historia, ad refrendam rerum præteritarum memoriam: ceterâ à fide Christianâ, quàm alienissimum, & plane gentilitium, vel ethnicum esse, imagines adorare, aut quoquo modo venerari & honorare, vestire, luminibus accendere, suffitum facere, aut coram ipsis procumbere, caput aperire, & genua laxare.* Plura hanc in sententiam vide in Catecheticis & Polemicis. Unus restat

restat scrupulus circa hanc materiam. Si imagines ex templis Papistarum remouere oportet, pari ratione ipsorum templa fuerint destruenda: utpote quæ ipsa quoque sunt instrumenta idololatriæ. Sed tenendum est, aliam esse templorum rationem quam imaginum. Nam templa sunt res indifferentes, quæ suum habent vsum & abusum. Oportet igitur tollere abusum, & verum vsum retinere. At imaginum alia est ratio. Nam si illæ fiant religionis causâ, suâ naturâ malæ sunt. Et verò si templa destruenda essent, in quibus idola fuerunt, ipse quoque aer fugiendus esset, in quo idololatria commissâ fuit. Quapropter Manasses quoque & Iudas Maccabæus non templum Hierosolymitanum, sed altaria tantum destruxerunt. Et Christus mensas euertit numulariorum, templum non item. Sic trophæa, in principis ignominiam intra vrbes ab hoste erecta, deiiciuntur, ipsis vrbibus illæsis conseruatis. Templa itaque etiam si in abusum conuersa sub Papatu fuerunt: solus tamen illorum abusus corrigi debet. Quod attinet ad delubra & fana ethnicorum, illa prorsus sunt diruenda exemplo Constantini Magni & Theodosii Maioris. *Euseb. lib. 3. de vita Constant. c. 1. & 63. & lib. 5. hist. Eccles. c. 16.* Idem faciendum est templis illis, quæ in montanis & campestribus erecta fuerunt, ut seruirent superstitiosis peregrinationibus ad Sanctos. 6. *Christianus magistratus imagines è templis tollit.* Hoc enim Deus mandat. *Exod. 34. v. 13. & Deut. 7. v. 5.* Neque est, quòd obijcias cauendum esse scandalum infirmorum. Nam si quis faciendo voluntatem Dei scandalizat alium, id non est scandalum actiuum, aut datum, sed passiuum & acceptum. Interim id dabit operam pius magistratus, ut per concionatores prudentes & eruditos imagines tollat prius ex cordibus simplicium.

CAPVT XV.

De casibus conscientie circa tertium Decalogi præceptum.

P R A E C E P T A.

Casus conscientie circa tertium Decalogi præceptum, respiciunt cultum Dei externum, qui Deo exhiberi debet sermone siue lingua.

Huc itaque pertinent casus conscientie circa fidei externam confessionem, iuramentum, votum, ieiunium & blasphemiam. Ex his ieiunium refertur ad tertium præceptum, quatenus est species quadam iuramenti religiosi vel voti Christiani.

R E G V L A E.

I. De confessione fidei externâ sunt hi casus conscientie. *Quæstiones conscientie*

1. Con-

*circa confes-
sionem fidei
externam.*

1. *Confessio fidei externa, etiam illa qua fit coram aduersario, est necessaria.* Nam Scriptura hoc docet Marc. 8. v. 38. Rom. 10. v. 9. 10. 1. Petr. 3. v. 15. Et sanè confessio fidei, quando fit tempore illo, quo gloria Dei & salus nostra item. que proximi hoc postulat, est insigne laudis Dei sacrificium, quod sæpe coniunctum est cum martyrii coronâ. 2. *Duo sunt tempora, in quibus confessio est edenda coram aduersario.* Præceptum de confessione est affirmatiuum: ac proinde non obligat nos ad omnia tempora, sed tantum iustâ oportunitate oblata. Nam præcepta negatiua solum obligant omnibus temporibus: sed affirmatiua licet et omnibus temporibus obligent, non tamen ad omnia tempora, iuxta regulam: *Præcepta negatiua ligant semper, & ad semper: affirmatiua obligant semper, sed non ad semper.* Quare cum confessio externa mandetur præcepto affirmatiuo, huius regulæ etiam habenda erit ratio. Semper est obligatio præcepti, ne aliquid contra fidem faciamus: sed non semper est obligatio, vt fidem manifestam faciamus. Sunt autem duo tempora, in quibus confessio fidei coram aduersario est edenda. *Primum* est, quando de fide & religione nostrâ examinamur ab iis qui sunt cum imperio, id est à Magistratu, Principe vel Iudice. Tum enim existimandû est, nos vocari à Deo ad confessionem fidei edendam. Matth. 10. v. 19. 1. Petr. 3. v. 15. Idcirco in hoc casu non edere confessionem fidei suæ, perinde est ac Christum abnegare, Ecclesiæ scandalum ponere, & veritatem insigniter lædere ac prostituere. *Secundum* confessionis tempus est, cum ommissâ fidei confessione diuina gloria directè oppugnatur, salus multorû impeditur, & proximus noster offenditur, quamuis nulla examinatio aut inquisitio instituitur. Sed, inquis, quomodo possum de illo tempore iudicare? Resp. Christiana prudentia docet, tunc opportunum esse veritatem cœlestem defendere, cum impii conantur illam opprimere. Extra duos hosce casus Christiani libertatem habent non confitendi. Sed & legitime possunt celare fidem, & mutato habitu siue vestitu personas suas suppressere: quod ita manifestum fit. Tria ista plurimum differunt. Negare se esse Christianum, simulare siue occultare fidem Christianam, & sectam siue supersticiosam impietatem profiteri. Deinde potest fieri, vt aliquis fidem Christianam vel verbis, vel factis, vel signis abneget aut occultet. Quibus præmissis, ita statuimus. Profiteri sectam aut superstitionem hæreticorû vel infidelium quorumlibet, siue verbis, siue factis, est per se peccatû, & quidē graue: etiâ tum, quando fit metu mortis: etsi metus mortis ex parte minuere possit ipsius deformitatē. Quid si, inquires, oreretur tantummodo quispiam profiteatur, non animo & corde? Resp. Etsi ille non sit hæreticus aut infidelis, quoniam intellectu nihil amplectitur contra fidem Christianam: graue tamen peccatum committit, quia Christi fidem verbis abnegat, nec diligit Deum ex omnibus suis viribus.

Præ-

Præterea si quis legitimè, autoritate publicâ rogatus, se esse Christianum neget, graue peccatum admittit, tamen si metu mortis, & verbotenus se talem esse negauerit. Nam fidem negare est etiam per se & suâ naturâ malum. Postremò si quis publicè ac legitimè rogatus, siue Christianus, annon, tacuerit, ita vt se talem tacendo esse dissimulet, grauiter delinquit, quoniam tunc temporis fidem suam clarè, & palam prodere, ac confiteri debet: alioqui enim tanquam hæreticus aut infidelis censebitur. Et cum id negotii publicè transigeretur, pios Christianorum animos offenderet. Si tamen quis clanculum, secretò aut priuatim ab aliquo rogetur, siue Christianus annon, non peccat, si tacendo fidem occultet, aut si rogantem verbis non quidem ambiguis, sed tamen aliò spectantibus eludat: quia is qui rogat, nullum rogandi ius habet: ac proinde qui respondet, minimè obligatur ad veritatem fatendam. Vsu tamen venire interdum potest, ex accidenti aliquo, ne alii offendantur, vel ne in periculum perfidiæ veniant, vt debeamus veritatem etiam priuatim rogati confiteri, & nequaquam occultare. Idem iudicandum est, si ille, qui priuatim nos interrogat, auditâ fidei nostræ confessione possit Christo lucrificari. At vero si quis hæreticum aut infidelem se esse fateatur priuatim, peccat, non solùm mentiendo, sed etiam hæresim aut infidelem sectam verbis profitendo. Denique quemadmodum licet Christiano per paganorum vel hæreticorum terras transeunti, sermone & linguâ ipsorum vti: sic etiam eidem fas est, vti veste ipsorum, siue illa sit symbolum nationis, siue religionis. Sicut enim vti sermone illorum, non est per se sectam eorum profiteri, nec propriam religionem abnegare, eò quòd sermo & lingua tantummodò nota & signum nationis est & gentis, non symbolum religionis: ita quoque veste infidelium vel hæreticorum vti, non est per se ipsorum sectam & religionem profiteri, quia res est per se media & indifferens. At, ais, si vestis sit symbolum religionis & sectæ, quid tum faciam? Resp. Nequaquam inde colligi, esse per se malum: sed ob scandalum & periculum aliorum, quo sublato nullum est peccatum, metu mortis impendente. Nam alioqui eâ veste & habitu vti qui vellent, proculdubio peccatum non euaderet. 2. *Licet Christiano adire templa, ad qua hæretici aut infideles conueniunt, & interesse ipsorum conuentibus atque concionibus.* Nam si rei naturam spectemus, id per se malum non est, cum sit res suapte naturâ indifferens. Et multis de causis potest aliquis illa templa adire, & conuentibus atque concionibus istis interesse, vt faciliùs, validiùs, & euidentiùs eorum confutet errores, & abominetur horrendam ipsorum superstitionem. Ex accidenti tamen peccatum est, si id fiat cum aliorum offensione, aut periculo nostro, vel alieno. Sed quid, si Princeps infidelis aut hæreticus iubeat templum suum frequentare, &

cultui superstitioso vacare, constitutâ pœnâ publicationis bonorum, ac mortis? Resp. Oportet Deo magis obedire, quàm Principi. Nihil quod licet contra conscientiam facere, aut contra charitatem. Ego non licet huiusmodi facto conscientiam suam grauare, & alios offendere: quia in hoc casu parere Principi, est abnegare fidem Christi, & profiteri hæresim aut impiam sectam. 3. *Confessio fidei est explicita. vel implicita.* *Explicita*, seu aperta confessio est, cum quis fidem suam conceptis verbis, intrepidè, etiam vsque ad mortem coram aduersario, vel aliâs quando necesse est, confitetur. *Implicita* est, cum quis suæ religionis retinendæ causâ, æquo & voluntario animo natale suum solum, amicos, bona, & facultates deserit. Hoc genere comprehenditur fuga in persecutione, de quâ hæc tria quærentur: *An liceat homini Christiano fugere tempore persecutionis: Quo tempore liceat: &, Quo tempore non liceat?* Resp. ad 1. Fugam quandam esse licitam tempore persecutionis, colligitur partim ex mandato Christi Mat. 10. v. 23. partim ex sanctorum exemplis, purâ Iacobi Patriarchæ, qui fugit Esauum. Gen. 27. v. 45. Moïsis, qui profugit ex Ægypto. Exod. 2. v. 15. Eliæ, qui fugit à Iezabele. 1. Reg. 19. v. 3. Seruatoris, qui sæpenumero se subduxit, cum periclitaretur, vt Iohan. 10. v. 39. Apostolorum. Act. 9. v. 2. & Pauli. Act. 9. v. 25. 29. 30. Ad 2. Octo conditiones requiruntur in fugâ legitimâ, quas omnibus Christianis, inprimis autem ministro verbi, diligenter expendendas esse rectè statuunt Casistæ. *Prima* est, si nulla rei bene gerendæ spes affulgeat ex nostrâ præsentia & commoratione in isto loco, vbi persecutio grassatur. *Secunda* est, si persecutio sit personalis, hoc est, petat nostram solum personam. Tum sanè licet fugere, extra calum scandalum & damnum publicum. Idem iudicium est, si persecutio sit publica seu vniuersalis. *Tertia* est, si caueamus ne immoderato timore opprimamur, aut præ nimia confidentiâ certissimum periculum incurramus. *Quarta* est, si ad tempus duntaxat migremus, & postea, remittente feruore persecutionis, redeamus ad officium nostrum. *Quinta* est, si præmissis diligenti examine deprehendamus, nos ad resistendum tentationi defectionis non esse satis armatos. *Sexta* est, si à magistratu eiiciamur, aut in exilium mittamur, etiam ob iniustam vel nullam causam. *Septima* est, si Deus legitimam euadendi viam suppeditet, ac veluti ianuam aperiat. *Octaua* est, si periculum sit certum & præsens, non verò vel cogitatione conceptum, vel eminens conspectum, vel denique solum suspectum. Ad 3. Quatuor sunt signa fugæ illicitæ. *Primum* est, cum Deus animo hominis indit spiritum virtutis & fortitudinis: vt in Paulo videre est Act. 20. v. 22. 24. *Secundum* est, cum aliquis est comprehensus, & in magistratus custodiâ asseruitur. Non enim licet vilo tempore passionis magistratui resistere, sed ipsi obedire in passionibus quibuslibet. Ita Apostoli in vincula coniecti, nunquam

quam sunt elapsi fugâ, sed tum demum egressi sunt, quando angelus Domini illos liberauit. *Actor. 5. v. 19.* Ita si hodie diuinitus se offerat occasio, quâ possimus absque vi, putâ carceris effractione, euadere, illa vtique grato animo est acceptanda. Extra hunc casum si quis elabatur, bonam causam reddit suspectam. *Tertium* est, cum quis ita est alligatus ad suam vocationem, vt illam non possit deferere, absque gloriâ Dei læsione, & Ecclesiæ detrimento. *Quantum* est, quando Deus pro suâ prouidentia omnes legitimas fugiendi vias & occasiones præcindit.

II. Quæstiones conscientia circa iuramentum soluntur ferme ex sequentibus regulis.

Casus conscientia circa iuramentum

I. *Iuramentum est rerum dubiarum confirmatio religiosa & necessaria. quâ Deus inuocatur tanquam testis veritatis & vindex falsitatis & perfidia.* Est confirmatio, teste Apostolo. *Hebr. 6. v. 16.* Est religiosa confirmatio; quia iusiurandum est pars cultus Dei. *Deut. 6.* Est necessaria confirmatio; quia iuramentum non est usurpandum, nisi extremâ urgente necessitate, quando alia argumenta deficiunt. Quemadmodum enim corpori medicamenta adhibere non expedit, nisi necesse sit, eorundem verò frequens vsus solet esse noxius & perniciosus: ita etiam, nisi cum grauis & iusta subest causa, iureiurando vtî salutare nō est: quod si frequens adhibeatur, tantum abest vt prosit, vt magnum detrimentum ac perniciem adferat. E contrario, si iuramentum rectè adhibeatur, est maximum remedium expediendarum litium, vt ait Iurisconsultus: ita vt frustra sint Anabaptistæ, quando iusiurandum à Christo prohibitū esse docent, & negant Christianum magistratum posse deferre vel exigere iuramentum. Denique forma iuramenti in eo est posita, quod si eiusmodi actus, quo diuinum nomen fidei faciendę causâ adhibemus. Hic duo veniunt in quæstionē: *An iuramentum per creaturas factum, sit legitimum, ac proinde seruandum: & An iuramentum per falsos deos susceptum, sit verum iuramentum?* Respon. ad 1. Iusiurandum per creaturas factum, est sanè iuramentum, quamuis illegitimum. Ratio prioris est; quia licet illud iuramentum non habeat deum testem expressè, explicitè & directè, habet tamen occultè, implicite & indirectè: quoniam creaturam adhibemus in testem tanquam aliquid, in quo Dei veritas refulget, vt Christus docet *Matth. 23. v. 21. 22.* Vnde non per creaturam iuramus propter ipsam, sed propter Deum, qui in suis creaturis elucet, atque ita creaturam aduocamus testem tanquam aliquid Dei. Et sanè, quot sunt in mundo creaturæ, tot Deus habet vindices perfidia nostræ. Ratio posterioris est; quia iuramentum illud habet Deum testem implicite ac indirectè. Non enim iuratur per creaturas, tanquam propter ipsas, sed propter Deum, qui est author omnis veritatis & sanctitatis, quam creaturæ habent. Ad 2. Ad iusiurandum sufficit attestatio rei,

quæ vere sacra fit, aut quæ apud homines talis habeatur, hoc est, quæ reuera, vel hominum opinione sit sacra. Ergo cum homines ethnici per idola falsosve deos iurant, verè iurare censetur, quia apud eos pro veris diis habentur. Quamuis itaque hoc iuramentum non sit legitimum, vt prius illud: perinde tamen valet ac iuramentum. Sic Iacobus admisit iuramentum Labanis; qui iurabat per idola Nachoris, *Genes. 31. v. 33.* Sed, inquires, quomodo id quod illegitimum est, potest esse verum iuramentum? Respond. Id, quod illegitimum est, nos bonâ conscientia non possumus facere. Nihilominus tamen aliquid, quod est illegitimè factum, eo ipso, quod factum est, admittendum est: vt cum liberi sine consensu parentum contractum matrimonium copulâ carnali consummarunt. Id matrimonium tamen si illegitimè sit contractum: non tamen ideo censetur nullum, vnde nec rescinditur. II. *Ad iurandi substantiam non requiruntur verba, nisi in iudicio.* Ratio prioris est; quia constat inter omnes, in conscientia apud Deum sufficere sine verbis solum mentis consensum quomodolibet coram Deo expressum, qui cor & mentem intuetur. Ratio posterioris est; quia in iudicio non agitur absque verbis. III. *Comites iuramenti debent esse numero tres,* hoc est, tres sunt, quæ ad iusiurandum requiruntur, quæ *Ieremias cap. 4.* breuiter enumerat, hoc modo: *Iurabis, viuut Dominus, in veritate, & in iudicio, & in iustitia.* Quasi dicat, In re seriâ & iustâ confirmandâ, non inuocabis alium, nisi Deum viventem; idque *In veritate*, hoc est, pro veritate, vel ad veritatem confirmandam: *In iudicio*, hoc est, pro seriâ & graui alicuius momenti re: *In iustitiâ*, hoc est, pro re iustâ ac debitâ comprobandâ. Primum itaque in iureiurando locum habet veritas, nimirum, vt quod asseritur, ipsum verum sit: & qui iurat, ita esse arbitretur, non leui coniecturâ ductus, sed certâ, aut verisimili atq; probabili. Et qui iureiurando aliquid pollicetur, eo debet esse animo ac voluntate, vt cum tempus aduenerit, id reipsâ præstet, quod animo promissit. Secundo loco debet iusiurandum cum iudicio coniungi: quoniam nec temerè, nec inconsideratè, sed consultò & cogitato iurandum est: ita vt qui iuraturus est, primû cõsideret, necessitate cogatur, nec ne, accurateque rem totam expendat, an huiusmodi sit, vt iuramento indigere videatur. Tempus præterea & locum, & alia rebus adiuncta spectare debet, ne odio, amore, aliâue perturbatione impellatur, sed rei ipsius vi & necessitate tractus. Alioqui præceps erit & temerarium iuramentum, cuiusmodi est hominum illorum, qui in re leuissimâ & inani, nullâ ratione & consilio, sed prauâ quâdam consuetudine iurant: quod passim quotidie venditores, & emtores facere solent. Præterea in iuramento necessaria est iustitia. Quare si quis iniustum aliquid, vel inhonestum promittit, & iureiurando peccat, & in præstandis promissis crimen crimine cumulat.

lat. 3. *Iusiurandum quinque modis diuiditur.* Primò est iuramentum iudiciale, vel non iudiciale seu extraiudiciale. Illud in iudicio coram iudice, solemni quodam ritu adhibetur: istud extra iudicium habet vsum. Secundò iuramentum est execratorium, assertorium & promissorium. Execratorium est, quod per execrationem adhibetur, ita vt iurando rem aliquam Deo vltori ac vindici subiiciamus, si verum non sit, id quod iuramus, quale est illud Pauli apostoli: *Testem Deum inuoco in animam meam.* Quò etiam pertinent istæ formulæ: *Hæc mihi faciat Deus, si ita non est: Moriar, aut Dispaream, aut me Deus non adiuuet, nisi ita sit.* Iuramentum assertorium est, quod fit per assertionem, quâ quippiam affirmatur vel negatur esse, fuisse, foreue. Iuramentum promissorium est, quod fit per promissionem, quâ quippiam iurando promittimus, nos in posterum facturos, aut non facturos. Tertiò iuramentum est simplex, vel solemne. Simplex est, quod caret omni ritu & formulâ solemni iuris. Solemne est, in quo aliqua iuris præscripta formula adhibetur: nimirum quod fit in iudicio, aut publicè, aut coram testibus, coram populo, aut coram tabellione siue notario. Quartò iuramentum est vel absolutum & purum, quod nullam habet conditionem additam: vel conditionale, in quo interuenit aliqua conditio, & illud est vel simpliciter promissorium, vt cum iuro, si ex Asiâ redieris post tres menses, me tibi daturam centum aureos: vel pœnale, quod adhibetur pœnâ aliquâ constitutâ, vt cum iuro, si in hoc vel illud peccatum incurrero, dabo in vsus pauperum centum aureos. Quintò iuramentum est vel legitimum, vt quod fit per Deum in re necessariâ: vel illegitimum, vt illud quod fit per creaturas, aut per falsos deos. IV. *Formula iurandi sunt vel certæ & exploratæ, vel tales de quibus ambigitur, contineant nec ne iusiurandum, vel blasphema.* Formulæ certæ & exploratæ sunt, de quibus conuenit inter omnes, eas habere iurandi vim & rationē. Eiusmodi sunt formulæ, in quibus est vel confessio omnipræsentiae, omnipotentiae & omnisapientiae Dei, vt, *Viuat Deus:* vel precatio & inuocatio, quâ Deus inuocatur ad testimonium perhibendum conscientiae iurantis, vt, *Deum testor:* vel imprecatio, in quâ quis, Deum agnoscens iustum esse mendacii vindicem, se ad pœnam obligat, si sciens volens falsum iurauerit, vt *Hæc vel illa mala mihi eueniant.* Et hæ formulæ vel seorsim ponuntur, vt, *Deum testem aduoco, Per Deum iuro, Testis mihi sit Deus, Ita me Deus amet, iuuat, seruet, liberet:* vel duæ aut tres coniunguntur, vt, *Ego Deum testem inuoco in animam meâ,* quomodo iurat apostolus, 2. Corinth 1. vers. 23. in quâ formulâ inuocatio cum imprecatione coniungitur. Formæ de quibus ambigitur, contineant nec ne iusiurandum, sunt istæ: *Deus scit, Deus videt, Deus audit me verum asserere: In conscientia, seu per conscientiam meam hoc dico: In fide, seu per fidem meam: In fide, vel per fidem boni Christiani, ingenui nobilis, &c.* De his ita pronuntiandū

iudico cum *Casistis*. Eiusmodi formulæ, in quibus fit mentio Dei & conscientia, habent rationē iurisiurandi. Secus se habent illæ, in quib. iuratur per fidem nostram: quia illorum verborum hic est sensus, Hoc dico, vel refero eâ fide, quæ haberi solet bono Christiano, vel ingenuo nobili. Eæ verò formulæ, quas inter loquendum frequenter adhibemus, *Certè, Profectò, Reuerà, Ita est, In veritate, Per veritatem*, iurisiurandi vim non habent. Hic quæritur, quid iudicandum sit de illis verbis, quibus Christus frequenter est usus, *Amen, Amen dico vobis*: Item apud Lucam, *In veritate dico vobis*. Sunt qui existimant, hanc esse formulam iuramenti, quæ Christo fuerit vsitata, quemadmodum videmus quasdam formulas asseuerandi habere rationem iurisiurandi apud eos homines, apud quos in more positum est, vt accipiantur tanquam modi loquendi iurisiurandi vim habètes. Verum non ita est. Nam quia vox Hebraica, *Amen*, nihil aliud significat, nisi *Verè*: non magis illa verba Christi habent vim iurisiurandi, quàm istæ formulæ, quas inter loquendū frequenter adhibemus, *Certè, Profectò, Reuerà, Ita est*. Interim fatendum est, repetitionem illam, *Amen, Amen dico vobis*, notare vehementem asseuerationem, quæ æquipolleat promissioni vel cōminationi iurata. Ad extremum formulæ, quæ cum maledictio in Deum, id est, cum blasphemiâ sunt coniunctæ, illæ pro varietate gentium siue nationum, & hominum, sunt variæ. Ita blasphemiam continent istæ formæ, in quibus verbum profertur, quo aliquid Deo denegatur, quod ipsi cōuenit, vel affirmatur aliquid quod in illum non cadit. Vnde blasphemia est per falsa numina & creaturam, tanquam numinis & diuinitatis aliquid habentem, iurare: vt per Iouem, Martem, Herculem, idola. Item, si verbum proferatur, quo quis fidē Christi abneget, vel à religione Christianâ recedat. Item, si aliquid proferatur, quo Deus pœnæ alicui subiiciatur. Item, si per membra Christi iuretur. Quod attinet ad istam formulam, *Sicut Deus est veritas, ita est verum, quod dico*: illa manifestam blasphemiam continent, si hic sit sensus, tantam esse veritatem indictis nostris, quanta est in Deo. Aliàs si quandam similitudinem tantummodo contineant, nimirum, Hoc, quod dico, modo quodam est verum, sicut Deus suâ naturâ est verus: tunc blasphemiam non continent. Verum non temerè hæc verba sunt vsurpanda. *V. Iuramenti iuste suscipiendi conditiones sunt quatuor. Primò, cum facit ad gloriæ Dei illustrationem, & doctrinæ celestis propagationem. Secundò cum facit ad proximi vitam, bona & existimationem conseruandum. Tertiò, quando facit ad tuendam nostram bonam existimationem, facultates, vitam, fidem & veritatem in contractibus. Quartò, cum magistratus iuramentum legitimè defert. VI. Iuramentum obligat iurum, quando est factum de rebus certis & possibilibus: verè ac sine dolo,*

premeditatione ac cum iudicio iuste ad gloriam Dei & bonum proximi. VII. Iusiurandum legitimum conscientiam obstringit, etiam si eius observatio cum nostro damno sit coniuncta. Si enim iuramentum sit de re licita, & damnum priuatum tantum iurantem personam spectet, æquum est, ut illud seruetur: quia hoc est viri probi & integri, ut Dauid docet Ps. 15. v. 4. Et rectè theologi: Iusiurandum, inquiunt, damnosum in bonis temporariis vir pius minimè abrogat aut immutat. VIII. Iuramentum, quod quis fraude dolo, malo circumuentus præsinit, obligat conscientiam, si fuerit de re licita qua sine peccato fieri possit, & damnum non nisi priuatum adferat. Id fecit Iosua, cum fraude inductus esset à Gibeonitis ad fœdus cum ipsis ineundum & iureiurando firmandum. Ios. 9. ver. 19. Et trecentis annis post, cum Saul nonnullos è Gibeonitis interficiendo, præstitum hoc sacramentum reddidisset irritum, Deus grauitè istam perfidiam puniuit. 2. Samuel. 21. ver. 7. IX. Iuramentum vi extortum obligat conscientiam, si absque iactura salutis aternæ possit seruari. Nam si violaretur, fieret iniuria Deo, per quem tanquam per testem iuramus. Neque est, quòd aliquis obiiciat, huiusmodi iuramentum esse coniunctum cum damno illius qui iurauit. Nam temporale damnum non est tanti. Et verò qui iurat se aliquid facturum, quod videt cum suo detrimento esse coniunctum, proculdubio considerat maius bonum ad se rediturum. Sic verbi gratià si quis coactus à latrone promittat illi iureiurando, se allaturum ipsi domo pecuniæ aliquam summam, ideo iurat, ut vitam suam seruet. Sed quid factum est opus, si idem cogatur iurare se tacitum? Hoc iuramentum non videtur esse seruandum: quia nisi latro indicetur magistratui, aliis bonis viris idem periculum fuerit metuendum. Respon. Illud iuramentum est contra bonos mores, & charitatem proximi, & proinde ipso iure est nullum. X. In sex casibus iuramentum nullam prorsus habet vim obligandi. Primum, si eà de re aut actione factum sit, quæ verbo Dei expressè est prohibita. Nam cum omnis obligandi vis, quam habet, ex verbo Dei dependeat ideo cum aduersatur verbo Dei, vim potestatemque obligandi habebit nullam. Verus itaq; regula hinc habet locum: Iuramentum non sit vinculum iniquitatis. Hinc cum Dauid cestro iræ percussus, & vindictæ cupiditate accensus, temerè iurasset, se Nabalem totamque ipsius familiam occisurum, oblata sibi ab Abigaële iurisiurandi rescindendi occasionem magnopere gratulatus est. 1. Sam. 25. De quo factum Augustin. in serm. de decollat. Ioh. ita pronuntiat: Iurauit Dauid temere: sed non impleuit iurationem maiore pietate. Et quamuis Dauid iurasset Schimeï, qui ipsi male dixerat, illum non moriturum: postea tamen moribundus, re totà diligentius perpensâ, filio Salomoni præcepit, ut caniciem eius deduceret cum sanguine in sepulchrum: utpote qui violasset legem illam Dei: Principi populi tui ne maledixeris. 2. Samuel. 19. 1. Reg. 2. Peccauit contra hanc

hanc regulam grauissimè impius ille Herodes, qui existimauit se iuramento filiae fratris sui inconsideratè præstito ita obligari, vt ei necesse haberet caput Iohannis Baptistæ in patinâ tradere. *Matth. 14.* *Secundò*, si iuramentum bonis & legitimis alicuius reip. legibus repugnet. Illius dico reip. in quâ viuimus. Cum enim illi reipub. sumus obligati, citra peccatum violari non possunt rectæ atque vtilis ipsius leges. *Tertiò*, si præstitum sit ab iis, qui pleno rationis vsu destituuntur: quales sunt pueri, moriones & phrenetici. Conscientia enim obligari non potest, vbi intellectus, quid factum sit, aut fieri debeat, discernere nequit. *Quartò*, si factum sit ab illis, qui non sunt sui iuris, seu qui non habent potestatem vel auctoritatem se obligandi. Huiusmodi iusiurandum fit contra legem naturæ, quæ monet, *Eum, qui sui iuris non est, obligare se non posse.* Ergo iuramenta, quibus se liberi obstringunt inuitis parentibus de ingressu in religionem, vt vocâr, illicita sunt, vt & promissiones in causa matrimoniali infans vel repugnantibus parentibus factæ. *Quintò*, si factum sit iuramentum de reb. quæ non sunt nostræ potestatis: vt si quis amico iuret, se ipsi bona alterius donaturum. Si quis huiusmodi iuramentum præstet, grauiter peccat, quia iurat: deinde verò peccatum peccato adderet, si iuramentum præstaret. *Sextò*, si id quod iuramus, primò fuerit licitum, postea verò, causis aliis interuenientibus illicitum fiat, aut etiam impossibile, tunc nullo modo conscientiam obligat. Nam quidquid est illicitum, non obligat conscientiam, quia vis obligandi pendet à solo Dei verbo. Et quando aliquid factum est impossibile, existimandum est, Deum è cælo nos ab isto iuramento absoluisse. Ita si rex aliquis iuramento se obstringat alii regi de auxilio ipsi contra communes aduersarios ferendo, est iuramentum legitimum. Si verò contingat, vt idem iste rex, cui facta est promissio, in regem illum, qui fecit, eiusque populum & Christianam religionem hostiliter sit affectus, nemo non videt, illud iuramentum non esse legitimum: cum constet, è diametro cum verbo Dei pugnare fœdera amicitiae, quæ cum hostibus Dei & verbi ipsius panguntur. Amicitiae fœdera dico; quia concordiae fœdera iniri cum ipsis posse inter omnes constet. Atque hi sunt sex illi casus, in quibus iuramentum non habet vim obligandi. Quæ disputationem illustrent sequentes regulæ, in vtroque foro, interiori & iudiciali, obseruandæ: *Iusiurandum, quod confirmat promissionem rei impossibilis, est temerarium: Iusiurandum de peccato perpetrando, temerarium est & impium: Jurans se nō facturum, quod ad officium pietatis, amicitiae, charitatis, iustitiæ &c. spectat, peccat: Temerariū est iuramentum de non dando mutuo: Iusiurandum de re indifferente est inualidum: Non obligat iuramentum quando aliquis promittit se facturum aliquid ob malum finem. Iusiurandum de re, quæ impedit longè maius bonum, non valet: Iusiurandum non valet contra nudam & simplicem promissionem: Iusiurandum con-*

tra bonos mores nullum est: Iusiurandum secundum non valet contra primum. XI. Iusiurandum ex animi perturbatione, nimirum irâ & tristitiâ interpositum in promissis, est obligatorium, si perturbatio rationis usum non adimat. Nam ad legitimum iuramentum requiritur, ut intellectu integro, vel saltem non ablato, fiat. XII. Christianus iurans per falsos deos, non tenetur prestare iuramentum. Non enim ibi inuocatur Deus verus, quem colit ille qui iurat. At verò si iusiurandum aliquis adhibeat per falsos deos, quos veros esse existimat, iusiurandum verè ponit, & periurii crimine tenetur si id, quod iurando promisit, non præstet. XIII. Iusiurandum in foro conscientie semper est interpretandum iuxta mentem iurantis: at in foro exteriori seu iudiciali semper est iudicandum secundum communem sensum, quem ipsa verba reddunt, & secundum communem hominum usum. Ratio prioris est; quia non oportet laqueum iniicere conscientie: quod fieret, si contra mentem iurantis interpretaremur iusiurandum factum. Ratio posterioris est; quia verba sunt accipienda iuxta communem sensum & usum. XIV. Iusiurandum est vinculum personæ. Ideo ultra iurantem non extenditur. XV. Iusiurandum non oportet interpretari cum detrimento & incommodo alterius. Hoc enim est contra legem humanitatis & charitatis. XVI. Iusiurandum, quod aliqui ratum est & firmum, non potest absolutione ecclesiastici præfati relaxari; potest tamen tolli eius vinculum vel commutatione boni maioris, aut equalis compensatione: vel remissione creditoris: vel relaxatione iudicis. Iusiurandum dicitur relaxari, siue dispensari, cum eius vinculum dissolvitur, & qui iuravit, eo eximitur. Commutatur verò iusiurandum, cum eius vinculum ex vnâ materiâ & re subiectâ in aliam transfertur. Tunc autem remittitur, cum tollitur voluntate eius, cuius gratiâ iureiurando sese aliquis obstrinxit: ut si iureiurando promissi tibi me centum aureos daturum, & tu deinde iusiurandum remittas. Rescindi seu irritari iuramentum dicitur, cum eius vinculum soluitur auctoritate illius, in cuius dominio & potestate est is qui iuravit: ut si seruus, vxor, vel filius iurando aliqua promittat alteri in iis, quæ sunt domini, mariti, vel patris potestati subiecta. Quod attinet ad relaxationem iuramenti, illa legitima est, si aut turpitudine insit in iureiurando, si temerè & inconsideratè iurauerit quispiam, si quâdam animi leuitate & subitâ aut graui perturbatione, quæ tollat vim mentis, iuret. Huiusmodi enim iuramenta relaxantur à Deo & verbo ipsius. Sed quæritur de legitimo iuramento, An illud possit dispensari auctoritate magistratus ecclesiastici, putà Papæ, episcopi, aut alterius alicuius personæ ecclesiasticæ? Aiunt Papistæ, & contendunt Pontificem Romanum posse subditos eximere vinculo homagii seu iuramento fidelitatis, quo principibus suis iurarunt fidem & obedientiam. Sed execranda est hæc atheologia. Nam cum iusiurandum legitimum sit inuocatio Dei, nulla creatura habet potestatem soluendi

vinculum iuramenti : nisi fortè creaturam velimus supra creatorem extollere. Sed quod attinet ad iuramenti alioqui legitimi relaxationem, quæ fit auctoritate iudicis, illa non est intelligenda de foro conscientie, sed tantùm de foro iudiciali. Nā istiusmodi relaxatio nihil habet contra bonos mores, legem naturæ aut conscientiam. De legitimâ iurifurandi commutatione quæritur, *An quis propriâ auctoritate possit iurandum in melius commutare?* Resp. Non potest quis iuramentum absque consensu expresso vel tacito eius, cui facta est promissio, in melius commutare. Nam homo non semper sibi gratum & acceptum habet, quod est melius. Ex quo fit, vt si iuraueris te aliquid facturum gratiâ alterius, commutare in aliud non possis, nisi eo consentiente. Denique quæritur, *Quinam auctoritatem habeant rescindendi, hoc est, irritum & inane reddendi iurandum?* Respondetur ex communi sententiâ, eos, quorum potestati & gubernationi ii, qui iurant, sunt subiecti: vt pater familias potest iurandum filii, maritus vxoris, dominus serui. Animaduertendum tamen est, penes hos non esse facultatem rescindendi quodlibet iurandum subditorum: sed illud duntaxat, cuius materia est eorum potestati subiecta. v. g. si filius familias, vxor, vel seruus iuret, se aliquid facturum, quod adfert aliquod detrimentum aut incommodum rebus patris, mariti, vel domini. Nam iurandum vim & locum non habet cum detrimento eius, cuius in ditione & potestate est ille, qui iurat, nisi ipse quoque iurandum ratum habeat. XVII. *Periurium ex communi sententiâ est quadruplex.* Primò, cum falsum iureiurando confirmatur. Secundò, cum promissio in re iustâ & bonâ facta, & iureiurando confirmata, non completur. Tertiò, cum in iureiurando iustitia desideratur, hoc est cum quis iurando promittit, se iniquum aliquid facturum. Quartò, cum in iureiurando iudicium desideratur, hoc est, cum aliquis temere & inconsideratè iurat. Primum illud & secundum est propriè periurium: alia duo propriam rationem habent iurifurandi incauti & temerarii, periurii verò rationem habent, quoniam modo quodam ad periurium reuocantur.

Casus conscientie circa votum.

III. Quæstiones conscientie circa votum solvuntur ferè ex his regulis.

I. *Votum est promissio rei possibilis & licitæ Deo facta liberè ab eo, qui est sui iuris, cum firmo animi proposito, vt sit adminiculum pietatis.* In hac definitione recitantur ea, quæ ad voti substantiam & naturam sunt necessaria. Et primò quidem opus est, vt votum sit promissio rei licitæ & possibilis, & vt nuncupetur Deo, tanquam bonorum omnium largitori, vel pro beneficiis acceptis, vel pro impetrandis. Quò accedit, quòd votum sit actus religiosus in cordis proposito consistens. Deus autem solus inspicit cor. Nō itaque angelo, vel sanctis hominibus vota sunt nuncupanda. Cæterum quia

quia Deus sanctus est, oportet vt votū quoq; sit sanctum, non verò peccato inquinatum. Er quia Deus non vult irrideri, oportet vt votū sit possibile. *Deinde* necesse est, vt votum ex animi deliberatione, scienter & spōte fiat, adhibito iudicio rationis, ne sit contra libertatem conscientæ. *Tertio* persona, quæ vouet votum, debet esse sui iuris, h.e. non subiecta superioris imperio, neq; astricta speciali vocationi, cuius natura & ratio non fert vt hoc vel illud votū voueatur. Hinc filia non potest nuncupare votū patre, non consentiente. *Num. 30. v. 45.* & vota peregrinationis longinquæ facta à publicis personis nulla sunt, quia impediunt nostram vocationem. Tale est votū vltamarinum, vt vocāt, quo quis v.g. pastor ecclesiæ, vouet adire Hierosolymam. *Quarid* requiritur serium & constans voluntatis propositum. Nam votum inchoatur per deliberationem, cū quis primū decernit polliceri Deo: confirmatur per propositum, quo quis sibi firmiter proponit votum seruare: & consummatur per actualē præstationem. *Quintid* finis voti non est, vt sit pars aliqua cultus diuini, sed adminiculum pietatis, & medium prouehendi nostram diligentiam in cultu Dei. Et hic quidem est generalis finis voti. Tres autem sunt fines voti particulares. *Primus* est, vt nos gratos Deo exhibeamus pro beneficiis acceptis. *Secundus*, vt ex reretā moderatione peccato futuro occurramus. *Tertius*, vt fidem nostram, inuocationem Dei, respicientiam, & obedientiam conseruemus & adaugeamus. Quò pertinet illud, quòd votum nūcupetur, vt præteriti peccati odium & fuga nobis ingeneretur: vt item proximus studio sanctæ vitæ ad frugem inuitetur, & nostro exemplo iuuetur. 2. *Votum octo modis diuiditur.* *Primò* est legitimum, vel illegitimum. *Legitimum* est, quod habet conditiones paulò ante commemoratas: *illegitimum* contra, cuiusmodi sunt vota monastica Papistarum, quæ dicuntur esse pars cultus diuini, & quidem meritoria. *Secundò* est solenne, vel simplex. *Votum solenne* est, cui additur solennis aliqua formula, qualitas aut conditio: *simplex* est, quod omni solennitate caret, siue illud publicè fiat, siue priuatim. *Tertid* est explicitum, vel implicitum. *Votum explicitum* est, quo quis expressim se obligat: *implicitum*, quod nō fit expressè, vt in baptismo, vbi nuncupatur votum generale, quod omnes in vniuersum Christianos obligat. *Quarid* est absolutum, vel conditionale. *Votum absolutum* est, quod omni conditionis adiectione vacat: *conditionale*, quod est certā conditione affectū, vt si voueas te ieiuniū suscepturū, si ex morbo vel naufragio saluus euaseris. *Quintid* votum est temporale, vel perpetuum. *Votum temporale* est, quod ad certū & definitū tempus nuncupatur. *Perpetuum* est, quod vouetur ad vitā promittentis. *Sextid* votū est pœnale, vel non pœnale. *Pœnale* est, cū quis aliquid vouet certā statutā sibi pœnā, si illud nō seruaue-rit: veluti si quis voueat se hoc vel illud facturū sub pœnā centū aureorū.

*Non pœnale est, quod nullam habet pœnæ adiectionem: vt si Titius promittat, si filius ex morbo conualuerit, se pauperibus eleemosynam largituum. Septimò votum est reale, personale, vel mixtum. Reale est, cum res Deo promittitur, & nihil, quod ad personam pertinet: vt cum quis spondet se eleemosynam daturum. Personale est, cum Deo opus aliquod vel officium personæ promittitur: vt si voueas te ieiunium seruaturum. Mixtū est, quod partim reale est, partim personale, quo nempe quis & rem, & personæ officium pollicetur: veluti si quis spondeat quispiam se peregrinaturum. Postremò votum est omissionis, vel commissionis, siue est rei certæ non faciendæ, aut faciendæ. Nam potest v.g. aliquis Deo polliceri se nunquam bibiturū vinum, aut eleemosynam daturum. 3. *Votum Iudæicum V.T. specie differt à voto Christiano N.T.* Nam votum in V.T. erat pars cultus ceremonialis: sed in N.T. est res adiaphora, & duntaxat est administraculum & fulcimentum cultus diuini respectu certarum personarum. 3. *Votum est vel promissio obedientia moralis, vel specialis obligatio liberè facta Deo.* Priori modo votum est cultus diuinus. Nam vt Deus in fœdere gratuito nobis promittit remissionem peccatorum, & vitam æternam: ita vicissim nos promittimus ipsi fidem & nouam obedientiam, idque in baptismo, qui est sacramentum initiationis. Posteriori modo votum est excitatio certorum hominum ad maiorem alacritatem in cultu Dei adhibendam. Et hoc modo consideratur votum in hac disputatione. 4. *Votum, quod habet omnes conditiones legitimi voti, nos obligat: adeo, vt si votum istud non reddamus Deo, ipsum honore & gloriâ suâ spoliemus.* Conditiones illas paulò ante recitauimus. Oportet autem, vt omnes illæ & singulæ conditiones concurrant: quia si vel vna ex iis desit, votum est illegitimum, & vouens manet liber, nec ad reddendum obligatur. Sed, inquis, votum illicitum etiam seruandum est exemplo Iephthe, qui voto nuncupato, filiam suam immolauit, ne votum suum violaret. Respondeo, Iephthe filiam suam non obtulisse Deo in holocaustum, sed illam ritu Nazaræorum Deo sanctificasse, vt ad finem vsquē vitæ separata ab hominibus cœlibem vitam viueret: vt colligere est ex Iudicum c. 11. v. 39. & 42. Cæterum quia in votis monasticis non seruantur requisita & conditiones voti legitimi, manifestum est, illa non obligare. Talia sunt, votum perpetuæ & specialis continentia, voluntariæ paupertatis, & canonicæ seu regularis obedientia: de quibus consule supra Polemicam. 5. *Res & materia voto subiecta est vel i præcepti debita, vel indifferens & libera.* Omnes consentiunt, rem necessariam & inuitabilem, aut quæ nullo modo fieri potest, non posse in votum cadere. Neque enim vouere Deo pores te moriturum, aut te sidera numeraturum. Nam siue rem necessariam, siue impossibilem voueas, votum est stultum & insanum. Præterea vouere quis nequit id, quod absque pecca-*

peccato fieri non potest. Si enim voueas rem, quam citra grauem culpam facere nequis, votum est iniquum & impium: vt si spondeas Deo te homicidium, furtum, vel adulterium, aut aliud maleficium commissurum. Oportet autem vt res & materia voto subiecta sit vel vi præcepti debita, vel indifferens & libera. Primò enim etsi ea, quæ Deus nobis præcepit, iam ante nos obligant & obstringunt, nihil tamen impedit, quò minus etiam homo Christianus speciali nexu se obliget ad illud faciendum. Possumus enim esse alteri obligati duplici iure, nomine & vinculo. Nam Deus nos sibi suis legibus deuinxit, & nos ipsos pariter voti nexu & vinculo ei obligamus. Ità Iacob *Gen. 27.* vouit Domino se eum vt Deum veneraturum. Hinc qui eiusmodi votum violat, & est diuinæ legis violatæ & voti fracti reus. Errant igitur Summistæ & Canonistæ, quando tradunt, in votum cadere non posse, quæ alioqui præcepta sunt: & Thomas, cum in *4. d. 38. q. 1. art. 1.* docet, materiam voti non esse rem alioqui lege imperatam, sed tantum consilium, quod ab aliis appellatur *lex consulens*. Deinde res indifferens & libera est materia voti, si nempe sit Deo grata, licita, possibilis, & talis, quæ sancta esse possit. Quare cum Scholæ doceant, voti materiam non posse esse rem, quæ suapte naturâ media est & indifferens, hic est sensus, quòd eiusmodi res, quæ sunt leuiculæ, nec Deo placere possunt tanquã cultus eius adminicula, quòd, inquam, tales res non possint esse voti materia. Ità v. g. stultum foret, si quis voueret se sabbato, aut certo aliquo die vngues præcisurum, aut festucam vel paleam e terrâ leuaturum. 6. *Votum legitimum magis obligat quàm iuramentum.* Ratio est manifesta; quia votum naturâ suâ est promissio Deo facta: at iureiurando per se non Deo, sed homini obligamur. 7. *Votum metu diuinitus illato factum, est firmum.* Eiusmodi sunt vota Deo nuncupata metu grauis & periculosi morbi: vt & illa, quæ quidam naufragium veriti suscipiunt: item si quis in vincula coniectus votum nuncupet Deo; quod sit præstiturus si à tanto periculo liberetur. 8. *Conditio, quæ est contra substantiam voti, reddit votum irritum.* Eâ verò conditio dicitur esse contra substantiam voti, quæ cum ipsius naturâ pugnat: vt si voueam eâ conditione, vt voti religione non tenear, siue vt illud non reddam. 9. *Votum debemus persolvere, quando id commodè facere possumus.* Si ergo animus vouentis fuit, se voto obligare ad id statim reddendum, statim debet exolvere, statim, inquam, cum commodè potest. Deinde qui ad certum tempus votum Deo nuncupauit, eo expleto debet solvere, si commodè possit. Denique illè, qui suo voto nullum certum tempus præfixit, cum primùm commodè illud reddere potest, obligatur ad præstandum, non autem tunc temporis illud exsoluere debet, quando mens & ratio præscribit. 10. *Sunt homines qui iure naturali vouere non possunt.* Tales sunt qui non sunt mentis compotes, & qui a-

li: no iuri & potestati subiiciuntur: vbi duo sunt aduertenda, num videli-
cet persona sui iuris non sit, & num res aliena sit quæ vouetur. 11. *Votum*
oportet interpretari strictè & pressè, non verò amplè & plenè. Quemadmodum e-
nim iusiurandum oportet strictè & pressè interpretari, vt quàm maximè
possit fieri, occasionem & periculum periurii caueamus, & minùs etiam
peccemus: ita quoque votum strictè & pressè nos interpretari decet, vt
quoad fieri potest, occasionem violandi votum, & omne peccati pericu-
lū præcidamus, ac vt minùs etiam peccetur. 12. *Votum, alioqui ratum & li-*
gitimum tribus modis soluitur: videlicet relaxatione, commutatione, & redemptione.
Relaxatio est, quando votum fit irritum, siue vt loquuntur Canonistæ
irritatur, non impletâ, quâ factum est, conditione. Aliam relaxationem
nos non agnoscimus. Nec admittimus absolutionē siue dispensationem
voti, quâ Papistæ dicunt aliquē voti vinculo solui autoritate superioris
Ecclesiastici. Commutatio voti est, quando obligatio siue materia voti in
aliâ materiâ transfertur: vt si abstinentiâ à vino voveris, quam postea cō-
mutes in eleemosynâ. Redemptio voti nihil aliud est, nisi peculiaris quæ-
dam eius in pecuniam commutatio. Commutatio enim fit in quamlibet
rem: redemptio verò non nisi datâ pecuniâ. Quem postremum modum
probamus extra calum Simonia. Hic quæritur, *Penes quos sit potestas dissol-*
uendi, hoc est, irrita faciendi vota? Resp. esse penes eos, quorum potestati, cu-
ræ, & administrationi subiecti sunt, qui Deo vota nuncupant; è quib. sunt
dominus, pater, tutor, curator, maritus. Et hæc potestas descendit ex iure
naturali: quoniam tota in gubernatione & administratione rei domesti-
cæ & familiaris innititur, aut in potestate, quâ quidam non sui, sed alieni
iuris esse dicuntur, cuiusmodi sunt seruus & filius familias. Vnde fit, vt
hæc potestas vota irrita faciendi, sit etiam penes gentes à fide Christi &
religione alienas. De commutatione votorum etiam quæritur, *An superio-*
rum potestas & autoritas requiratur ad votum commutandum in maius & præsanti-
us? Resp. Quando certò & euidenter patet maius esse bonum, in quod
votum commutatur, idemque vouenti esse melius, non opus est supe-
rioris autoritate: vt quando ieiunium ab homine temperante commu-
tatur in eleemosynam. Nam eleemosyna cū sit charitatis opus, præstat
ieiunio. Aliàs quando id, in quod votum commutatur, est quidem ma-
ius, sed vouenti non est melius, propriâ autoritate non debet institui
commutatio: vt si vouisti ieiunium, vt carnis voluptates comprimas,
non bene illud commutabis in eleemosynam.

Casus con-
scientiæ circa
ieiunium.

IV. Quæstiones conscientiaæ circa ieiunium ferè solvuntur ex sequentibus regulis.

1. *Ieiunium est voluntaria abstinentia ad religiosum finem suscepta. Estque primi ordi-*

ordinarium, vel extraordinarium. Illud est, quod aliquis sibi indicit certo tempore ordinariè: hoc est, quod indicitur certo tempore extra ordinem, prout Dei beneficia vel iudicia id exigant. Deinde est publicum, vel priuatum. Illud à cœtu Ecclesiæ, hoc à quolibet Ecclesiæ membro suscipitur. Tertiò est legitimum, vel illegitimum. Ieiunium legitimum est, quod ab aliquo suscipitur, vt sit adminiculum pietatis. Illegitimum est, quod ab aliquo suscipitur tanquam pars cultus Dei meritorii: qualia erant ieiunia Pharisaica, & hodie sunt Papistica. Quartò ieiunium est naturale, vel ecclesiasticum. Ieiunium naturale est abstinencia quædam, qua nobis ipsi cibum, potum & similia subtrahimus, prout certa ratio præscribit atque præcipit. Hoc ieiunium dicitur esse iuris naturalis: quia natura docet hominem, aliquando esse abstinendum à cibo, potu & similibus, vt natura reficiatur, iuxta illud Celsi: *Multi morbi curantur inedia*. Ieiunium ecclesiasticum est, quod in ecclesia instituitur, vel à singulis, vel ab vniuersis, vt sit adiuumentum deuotionis. Quintò ieiunium est morale, vel ceremoniale. Ieiunium morale consistit in temperantiæ & sobrietatis exercitio, quo appetitio in cibi, potus & similium vsu cohibetur, ne moderationis limites transiliat. Quæ ieiunandi species omnibus Christianis omni tempore est necessaria, iuxta dictum commune: *Tota Christianorum vita debet esse ieiunium*. Ieiunium ceremoniale seu rituale consistit in abstinentiâ à cibo, potu, & omnibus in vniuersum corporis laxamentis. Quidam etiam ieiunium distinguunt in legale & euangelicum. Illud ante lapsum, hoc post lapsum institutum esse docent: idque ideo, quod Tertullianus, Ambrosius, Basilii, & alii doceant, ieiunii legem esse ante peccatum in paradiso sancitam, ac primum datum homini præceptum, fuisse de obseruando ieiunio, hoc est, de abstinentiâ à certo cibi genere nimirum à fructu arboris scientiæ boni & mali. *Gen. 2. 2. Iuxta ieiunii causa est duplex. Prima*, cum diuinum aliquod iudicium nobis, capitibusque nostris impendet, siue sit publicum, vt fames, bellum: siue priuatum, vt afflictio & crux domestica. De hac ieiunii causâ vide *Ioel. 2. v. 14. 15. Esai. 4. v. 16. Ion. 3. Secunda* est singulare aliquod Dei beneficiû, quod per arduas preces à Deo impetrare cupimus: cuius exempla sunt *Dan. 10. v. 5. Luc. 6. v. 12. Act. 74. v. 23. Luc. 2. v. 37. 3. Fructus & utilitates ieiunii sunt quatuor. Prima* utilitas est ad carnem edomandam. Et hoc nomine ieiuniû valde placet Deo: quia ipsi placet, vt carnem crucifigamus cû vitiis & cõcupiscentiis eius, vt docet Apostolus *Gal. 5. qui etiam hac ipsâ de causâ dicebat, Castigo corpus meû & in seruitutẽ redigo, ne cû aliis pradicauero, ipse reprobus efficiar. 1. Cor. 9.* Nimirum in ieiunio dolor corporis excitatur, & si frequenter iteretur, mortificatio

indo-

indomitarum libidinum promouetur. De hac vtilitate in hymno Ambrosii dicitur,

Carnis terat superbiam

Potus cibique parcatas.

Secundus finis est, nostrum zelum accendere & animorum nostrorum in meditatione rerum sacrarum & deuotâ precatione attentionem confirmare. Sic Moyses, Elias, Daniel & Anna se præpararunt ad orationem & colloquutionem cum Deo. *Exod. 34.3. Reg. 19. Dan. 10. Luc. 2.* *Tertius* ieiunii finis est, humilitatem & contritionem cordium nostrorum testificari, siue notam facere nostram internam tristitiam & ægritudinem propter peccatum, nostramque resipiscentiam, & efficacem conuersionem profiteri. *Ioel. 2. vers. 12. 13.* *Quartus* fructus est, nos de reatu nostro coram Deo admonere, & reducere in memoriam peccata nostra, propter quæ indigni simus, qui edamus, bibamus, aut terram pedibus calcemus, & digni, super quos veniant omnes plagæ, quas Deus in lege suâ comminatur peccatoribus. Atque hinc est, quod in Nineuitarum ieiunio non solum homines, sed etiam pecudes abstinerint à cibo & potu, vt Nineuitæ inde discerent sua peccata tam grandia esse & grauia, vt illorum inuirtu nō solum creaturæ rationis compotes, sed ipsæ etiā bestię vitā & pabulo indignæ extiterint. De his ieiunii fructibus multa occurrunt apud Patres. *Cyprianus serm. de ieiunio* ait: In ieiuniis vitiorum sentina siccatur, perulantiæ marcet, concupiscentiæ languent, fugitiuæ abeunt voluptates, extinguuntur *Ætnæ* ardentis incendium, & flammivomi fornax *Vulcani* extincta intus, montes conterminos non adurit. Ieiunium, si discretionem regatur, omnem carnis rebellionem edomat, & tyrannidem gulæ spoliatur. Ieiunium extraordinarios motus in cippo claudit & arctat, & appetitus vagos extinguit & ligat. Ieiunium si humilitate ornetur, seruos Dei efficit mundi contemptores. *Basiliius homil. de ieiunio* ait: Ieiunium restringit vim ignis, obturat ora leonum: preces nostras subuehit in cælum, dum illis alarum vice fit, quod sursum ferantur. *Augustinus serm. 65. de tempore* inquit: Princeps humani generis Adam quamdiu ieiunauit seruans mandatum, in paradiso fuit: vbi verò comedit, eiectus est à paradiso. *Hieronymus in epistola ad Eustochium* ait: Sic ieiunium medicina, frangatur corpus, castigentur membra verberibus, multiplicentur abstinentiæ: & si adhuc adsit illicita concupiscentia, adhibeantur grauissimæ disciplinæ, quousque erigatur domina, seruiat ancilla. Et hi sunt fines fructusque legitimi ieiunii. Quod *Papistæ* docent, ieiunii vtilitates inter alia esse satisfactionem pro peccatis & meritum amplum, id confutatum vide in *Polemicis. 4.* *Modus* ieiunandi consistit in his tribus. *Primò* requiritur abstinentia à cibo & potu. Est autem ista abstinentia duplex. Aut enim in solidum abstinemus ab omni

mnici cibo & potu, vti fecerunt Iudæi. *Esther. 4. vers. 16.* aut, si infirma nostra natura refectiorem postulet, tantum sumimus, quantum satis ad naturam conferuandam, adhibito cibo & potu qui minimas contineat delicias, adeoque quantitatem & qualitatem cibi & potus veluti metimur, exemplo Danielis *cap. 10. v. 3.* *Secundò* necesse est, vt abstineamus ab omnibus delectationibus, laxamentis, & iucunditatibus, quæ possunt naturam quomodocunque exhilarare: iterum exemplo Danielis. *6. 10. v. 3.* & Davidis. *2. Sam. 12. vers. 16. 20.* Non itaque illi consequuntur fructum ieiunii, qui quamuis minùs lautè comedant, tamen in die ieiunii non magis sibi temperant à ludis, iocis, rixis, contentionibus. cantu lasciuo, & immoderata lætitiâ, & quod grauius est, à flagitiis & facinoribus, quàm aliis diebus, qui ieiunio non sunt consecrati: quod Deus Iudæis exprobrat *Esa. 58.* Denique in ieiunii modo & formâ requiritur, vt eatenus à cibo, potu & omnibus deliciis atque oblectamentis abstineamus, vt corpus inde affligatur. *Esa. 58. v. 21. 1. Cor. 9. v. 27.* De hac afflictione accipe illud vetus dictum: *Caro in ieiunio est restringenda, non extinguenda.* Et si enim necesse est, vt corpora nostra ieiunando affligamus, naturæque nostræ faciamus ægrè, adeo quidem vt vetus Adam obmurmuret: naturam tamen non debemus ita debilitare, vt ipsius vires exhauriantur, & nos inepti reddamur ad munia nostra obeunda. Hinc facile est respondere ad illam quæstionem, *Quamdiu ieiunium debeat durare?* Tamdiu scilicet, donec corporis afflictionem, & animi refectiorem sentiamus. Et si autem principium & finis ieiunii nobis est liber: summopere tamen expedit, vt solennia ieiunia matutino tempore incipiant, & vsque ad vespertinum tempus continuentur: vt discimus ex praxi perpetuâ Ecclesiæ. Habenda tamen hinc fuerit ratio complexionis cuiusque. Nam qui habent frigidiorē ventriculum, diutius ieiunare possunt quàm illi, qui calidiori sunt temperamento. Ita sunt homines, qui non possunt vel minimum expedire negotium ieiuno ventriculo. His itaq; licet edere solenni ieiunii die: sed ita ne modum excedant. Quod attinet ad pueros, ægrotos, & omnino infirmâ constitutione corporis præditos, illi eximuntur à lege solennis ieiunii: quia cultus Dei externus cedit charitati proximi.

V. Quæstiones conscientie circa blasphemiam soluntur ferè ex sequentibus regulis.

Casus conscientie circa blasphemiam.

I. *Blasphemia est verbum, quod de Deo per contumeliam dicitur: siue, est conui-tium coniectum in Deum.* Quare, vel affirmat aliquid, quod Deo non competit: vel negat, quod ei conuenit: vel cerrè quæ Dei sunt, absque iusto, & debito honore, cultu & reuerentiâ nominat, irridendo, aut per ea turpiter & inhonestè iurando. Blasphemia itaque his potissimùm modis

N n

contin-

contingit. *Primò*, si de Deo quis aliquid dixerit, quod in ipsum non eadit, ut si eum dicat esse authorem peccati, crudelē, inuidum, mendacem, vel talem quires humanas non curet aut rectē administret. *Deinde*, si de Deo neges aliquid, quod ipsi conuenit: ut si dixeris, eum hoc vel illud prohibere non potuisse, vel non debuisse. *Tertiò*, si dicendo rei creatæ tribuas, quod est proprium Dei: quo crimine se commaculant frequenter molles & lasciuu puellarum amatores, quas ita amāt ardentē, ita immodicē laudant & prædicant, ut eas nominibus quibusdam appellent, cæco amoris igne inflammati ad libidinem, quibus aliquid Dei propriū significatur. Quo etiam se scelere deuincit is, qui per rem aliquam creatam, tanquam per numen iurat. *Quartò*, si Deo aliquid mali impreceris. Nam hoc ipso ius uerbis Deum malo subicis, quasi Deus possit mali aliquid perpeti. *Postremò*, si per membra Christi Domini, aut etiam per illa membra, quæ in Scripturis Deo tribuuntur ἀνθρώπου παρθενης, obscenē ac turpiter iures: in quod immane scelus & horrendum solent incidere nebulones, muliones, agafones, aurigæ, & alii viles atque abiecti homines: qui quidem cū patientes & lenes non sint, mala, quæ sibi eueniūt, Deo tribuunt, & irā atque indignatione correpti & incensi, ita Deo succensent, ut impio, & nefario ore atque sacrilego multa inhonestē & impudenter effutiant. 2. *Ius diuinum & ciuile pœnā capitis afficit eos, qui blasphemiam scelere se obstringunt.* Nam in populo Iudaico lapidibus obruebantur, qui Deo maledicebant. *Leuit. 24.* Et in *authenticā* ut non luxurientur homines, constituit pius Imperator legem, quā præcipit, ut blasphemii ultimis suppliciis afficiantur. Vltimum verò in iure ciuili supplicium intelligitur pœna capitis seu mortis. *Propter talia*, inquit Imperator, *delicta, & fames, & terramotus, & pestes eueniunt.* Verūm olim pœnā istā mortis non puniebantur omnes blasphemii, sed qui ex consuetudine, & absque emendationis & correctionis spe Deo maledicebant. Et omnino necesse est, ut gradus pœnæ huius varient prout varii sunt gradus blasphemiarum. Est n. blasphemia alia immediata, alia mediata. *Immediata blasphemia* est, quā ipsa Dei maiestas sacrosancta conuitiis laceratur, & contumeliosum aliquid de Deo dicitur, idque vel ex infirmitate, vel ex malitiā aut inueteratā consuetudine. Hæc blasphemia, si non proficiatur ex infirmitate mentis aut naturæ, ut in melancholicis & amentibus, extremo supplicio est afficienda: Quæ enim detestanda magis, profligata & prodigiosa impietas cogitari queat, quā ut homo terrenus & mortalis Deum æternum, cœlestē & immortalē, summū illud bonum, omnisque iustitiæ, sanctitatis & sapientiæ inexhaustum fontem probrosē traducat, & huic se vel æquet, aut præferat etiam, vel linguam suam, quæ ad laudem & gloriam ipsius facta est, in contumeliam factoris sui & operum ipsius, acuat & exlerat? Sanè adeo

execrabile, immane & atrox est hoc scelus, vt impij etiam nomen illius refugerint, & benedicendi verbo per antiphrasin illud expresserint; vt videre est 1. Reg. 21. vers. 10. Iob. 2. vers. 9. *Mediata* deinde *blasphemia* est, quæ per nomen Dei, sacrosanctam Christi Saluatoris nostri potentiam, passionem, vulnera & sacramenta, perque alias Dei creaturas & mundi partes euomuntur diræ & imprecationes in quoscunque homines. In hoc quoque blasphemix peccatû capitalib. suppliciis, puta castigatione, deportatione, & si atrocius sit peccatum etiam morte, leges ecclesiasticæ & politicæ, veteres & recentiores animaduerti volunt; quarum constitutionum æquiritatem pluribus ostendit *Zepperus lib. 4. de legibus fœrensibus Mosais cap. 8.* Sed quid hodiè plurimi magistratus? Sententiam in blasphemos ipsiusmet Dei ore prolatâ, literis per Mosen consignatâ, tot insuper Imperatorû & Comitiorum recessib. repetitâ & sancitam, insuper habent. Egregii profectò vicarii & vasalli Dei! Cogitare debebant illud: *Qui non vetat peccare, cum possit, iubet. 3. Qui audit blasphemiam, increpare debet blasphemantem: tamen si eiusmodi maledicus & blasphemus emendandus non credatur.* Non enim tû solummodo debemus publicè peccantes arguere & obiurgare, cum spes emendationis appareret, vt pudentes resipiscant: sed etiâ cum nulla subest emendationis spes: quia tum facimus officium boni Christiani, non ob emendationem illius quem videmus esse insanabilem, sed ob delicti pœnam & vindictam, vt huiusmodi reprehensione maledici quasi pœnâ quâdam afficiantur. Cæterum si crimen sit atrox, & blasphemator perfricuerit frontem, oportet vt ille qui audit blasphemiam, deferat rem ad iudicem, ex decreto Concilii Lateranensis & canonum ecclesiasticorum. Non enim hîc sufficit increpatio & accusatio, vt vocatur, euangelica. Necessè est, vt accedat denuntiatio & accusatio iudicialis: quia exemplare peccatum exemplari pœnâ iudiciali debet affici. *4. Blasphemus in Deum iam absolutus in foro pœnitentia interiori, potest etiam puniri à iudice in foro exteriori.* Et si enim actû criminis pœnitentiâ reconciliat sibi quis Dei offensi gratiam & beneuolentiam: hoc tamen ipso non tollitur pœna ciuilis. *5. Qui subito ira impetu maledicit Deo, non ita grauiter peccat vt is, qui ex deliberato animo peccat.* Et primò quidem, si adeo subita est ira, vel alia animi perturbatio, vt omnem rationis deliberationem anteuerrat, homo ille incurrit quidem in peccatum, sed non ita graue. Deinde verò, si aliquantulum rationis iudicium sequatur, plenam tamen rationem præcurrat, est peccatum primo grauius. Denique, si plenam rationis deliberationem comitetur, est atrocissimum peccatum. *6. Nulla consuetudo excusat crimen blasphemie.* Triplex autem solet allegari consuetudo. Primò est cōsuetudo in aliquâ prouinciâ maledicēdi Deo. Secundo est cōsuetudo maledicēdi deprauata in familiâ aliquâ. Tertiò est cōsuetudo maledicēdi inueterata in homine aliâs

probo. Sed nulla excusat delictum, quod suâ naturâ est immane & detestabile.

CAPVT XVI.

De casibus conscientia circa quartum Decalogi præceptum.

PRÆCEPTA.

Casus conscientia circa quartum Decalogi præceptum, respiciunt cultum Dei externum, qui Deo exhiberi debet sacro tempore.

Huc itaque pertinent casus conscientia de sabbato, de die Dominico, de sanctificatione diei Dominica, de festis, & denique de bonis ecclesiasticis & decimis.

REGVLÆ.

*Quæstiones
conscientia
de sabbato.*

I. De sabbato sequentes sunt quæstiones in foro conscientia.

I. *Præceptum quartum de sabbato est partim morale, partim ceremoniale.* Si enim tempus statutum spectetur, illud non est fixum semper, & constans & immutabile: neque pertinet ad mores iuris naturalis, sed ad ceremonias Dei voluntate institutas. Quare hæcenus naturale præceptum non est. Neque enim à naturâ ad id edocti & instituti sumus, ut sabbato, hoc est septimo hebdomadæ die potius, quàm alio tempore cultum Deo debitum deferamus. Hoc itaque singulare est in hoc præcepto. Sed in eo conuenit hoc præceptum cum reliquis, quòd habeat & præscribat aliquid, quod ad mores naturæ quæ iura spectet. Externus enim Dei cultus, qui hoc præcepto præscribitur, à naturæ lege & iure existit: cum illud sit naturâ comparatum, ut tempus aliquod iis, quæ ad Dei cultum pertinent, oportune & liberaliter demus. Apud gentes & nationes omnes, stas quasdam ferias, easque publicas & solennes legimus fuisse, quæ feriendis victimis, sacris diuinisque rebus obeundis consecratæ erant, in quibus litium & iurgiorum, operum ac laborum vacatio dabatur. Et quemadmodum certum tempus necessariis rerum functionibus natura tribuit, veluti corporis quieti, somno, & cæteris eiusmodi: ita eodem naturæ instinctu factum est, ut homines intelligant, sicut corpori, sic etiam menti aliquid temporis concedendum esse. Porro ut cæteris profanis rebus & negotiis certa & determinata sunt tempora quibus peragantur: ita æquum quoque fuit aliquid temporis cultui rerum diuinarum impedi, quò mens & animus sese in his exerçeat, seque reficiat in Dei con-

tem-

templatione acquiescens Hoc itaque præceptum, quod partim ad mo-
res & naturæ iura pertinet, partim ad ceremonias, sublatum est morte
Christi, quatenus ius & ceremonias veteris legis continebat: perpetuò
verò manet, vt est præceptum naturali iure & lumine constitutum. 2. *In
sabbato quatuor res sunt temporaria & ceremoniales & in eodem tres res sunt perpe-
tua & morales.* Res temporariæ sunt, præcisa illa quies Exo. 16. v. 29. c. 35. v. 3.
Ier. 17. v. 21. Neh. 13. v. 15. 16. 17. memoria creationis, illo die imprimis reco-
lenda, & futuræ redemptionis per mortem Christi, quæ est tanquam sab-
batum: meditatio memoriæ redemptionis ex Ægypto. Deu. 5. v. 21. & ob-
seruatio peculiarium rituum, quibus isto die de fungi oportebat Iudæos.
Res perpetuæ & morales sunt, esse diem quietis, in quo homo & iumenta
ex laboribus intermissis reficiantur: esse diem peculiari cultui diuino
consecratum: esse denique symbolum æterni sabbati in cælis, vt & inter-
ni ac spiritualis illius, quo cessamus à peccatis nostris. 3. *Quies illa, quâ Deus
septimo die quieuit à creatione mundi efficacissimum est argumentum, quo impellimur
ad sanctificandum aliquem diem ex septem istis, quos continet septimana.* Oportet
enim vt sic ratiocinemur. Id, quod Dominus ipse, creator & benefactor
noster, fecit in suâ personâ, homo ex illius mandato exequi debet. At qui
Deus ipse sex diebus operatus est, & quieuit die septimo. Ergo homo idẽ
debet facere, vt nempe vno die ex septem illis, quos septimana habet,
quiescat à suis laboribus, & se oblectet contemplatione Dei. 4. *Sabbatum
dicitur æternum ratione longæ durationis & rei significata.* Nam veteris legis cere-
moniæ fuerunt typicæ figuræ Christi, & mysticæ lucis ac veritatis ima-
gines. Quare illud necesse erat, vt durarent vsque ad Christi aduentum,
& illo remouerentur. Tenebræ scilicet accessu lucis non mutantur, sed tol-
luntur. Locus possessore vacuus, corporis aduentu repletur, nec mutatur.
Ita etiam typus, adueniente eo, cuius similitudinem gerit, commodè
cessat. Veteris itaque legis ceremoniæ desierunt morte Christi. Et Deus
prædixerat quidem eas perpetuo duraturas, quatenus non erant in alias
denuò ceremonias commutandæ, tamen aduentu lucis & veritatis ces-
saturæ; cum essent ad id diuinitus institutæ, & Christus dixerit, se non
venisse vt legem solueret, sed vt impleret: quia lex erat typus & figura, i-
mago & umbra. Venit igitur & legem impleuit: sicut lux suo lumine per-
futum complet aerem tenebris excussis: & corpus locum possessore va-
cuum, & veritas vaticinia longè ante diuinitus prænuntiata.

II. Quæstiones conscientie circa institutionem diei Do-
minicæ soluuntur ex sequentibus regulis.

*Casus consci-
entia circa
institutionẽ
diei Domi-
nica.*

I. *Dies Dominicus est ab apostolis institutus.* Nam Iohannes in Apocalypsi
facit mentionem huius diei: similiter 1. Cor. 16. & Act. 20. sermo est de

hoc ipso die. Et hunc diem coli solitum fuisse testantur antiquissimi Ecclesie scriptores: Ignatius ad Magnesianos, & ad Philippum, Iustinus in apolog. 2. Origenes homil. 1. in Exod. Hier. ad Gal. 4. Ambros. ep. 83. & Augustinus contra Adimantum c. 16. Dicitur autem hæc dies Dominica, quia Dominus noster Iesus Christus tum resurrexit à mortuis. 2. *Observatio diei Dominicæ est iuris naturalis ac diuini, quantum attinet ad substantiam cultus: sed est iuris ecclesiastici & ciuilis quantum ad circumstantiam temporis.* Ratio prioris est; quia ratio ipsa naturalis præscribit, & ius diuinum confirmat, ut aliquod in hebdomadâ tempus diuino cultui in solidum consecremus, quo diuinis rebus demus operam. Ratio posterioris est, quia Ecclesia primitiua instituit hunc diem, quem in iure ciuili confirmarunt Imperatores Christiani. *Omnes. C. de feriis. 3. Observatio diei Dominicæ non derogat libertati Christianæ.* Nam libertas Christiana non tollit ordinem in Ecclesiâ. Et ideo non est discrimen dierum in N. T. quod attinet eorum aptitudinem ad cultum Dei: est tamen nihilominus discrimen dierum, quantum ad ordinem. Hinc ipsa dies Dominica non est pars cultus Dei ratione temporis, quasi illud sit præceptum à Deo, uti sabbatum: sed tantum respectu officiorum ad cultum Dei pertinentium, quæ illo die obseruantur ex praxi Ecclesiæ.

*Quæstiones
conscientiæ
circa sancti-
ficationem
diei Domi-
nicæ.*

III. Casus conscientiæ circa sanctificationem diei Dominicæ soluuntur ex his regulis.

1. *In obseruatione diei Dominicæ duo postulatur: nempe quies, & illius quietis ad usum sanctificatio.* Nam sicuti hæc duo in sabbato fuerunt obseruata à Iudæis: ita etiam in die Dominico sunt obseruanda à Christianis. 2. *Quies diei Dominicæ in eo est posita, ut cessemus ab operibus & oneribus ordinaria nostra uocationis.* Tres sunt theologorum sententiæ de quiete diei Dominicæ. *Prima* est, nos æquè strictè ac præcisè ad externam diei Dominicæ quietem obligari, atque Iudæi ad sabbatum celebrandum alligati fuerunt. *Secunda* est, nos peracto publico Dei cultu & cœtu dimisso posse laboribus ordinariis vacare, & honestis recreationibus operam dare: *Tertia* sententia est inter duas illas media, & est eorum, qui docent, cessandum esse die Dominico à laboribus & operibus, quæ seruilis dicuntur: à forensibus item causis atque negotiis: non tamen ab iis operibus, quæ sunt propria hominum liberorum. Sed dubia est & incertæ quæstionis, quæ sint opera propria liberorum, & quæ propria seruorum, & quæ communia? Neque enim verè dici potest, omnia quæ ad corpus spectant, esse propria seruorum: quæ ad animam, esse propria liberorum: quæ ad utrumque verò pertinent, esse communia. Multa enim corporis ministerio fiunt, quæ tamen non seruorum sunt, sed liberorum: frequenter enim & ordinariè quæ corpori inserviunt, &

quæ ad artes mechanicas pertinent, seruorum propria censentur. Sed quamuis talia sint, die festo iure fieri queunt, quandoeunque ob vrgentem aliquam vtilitatem animi, vel corporis nostri, aut etiam alieni fiunt. Et hoc est, quod non imprudenter ille Scæuola consultus, quid in feriis facere nobisliceret, respondit, vt refert *Macrobius libr. i. Saturnal. cap. 16.* *In feriis agere nobis licet, quod si intermitteretur, nobis vel aliis noceret.* Quo fit, vt in diebus festis agere, siue facere nobis ius sit, quæ victus quotidiani causâ necessariò fiunt. Sic molendina die festo permittuntur publicæ vtilitatis causâ, & medicinæ, quas requirit afflicta valetudo, & cibi, quos flagitat natura. Similiter gratiâ publicæ vtilitatis à culpâ eximuntur cursores, muliones, agalones, nauæ, milites, remiges: præterea qui fornacem accendunt, vitrum conflant, lateres, calcem & tegulas decoquunt: qui aggeribus, fossâ & vallo vrbes muniunt, & alia similia faciunt, quando in aliud tempus differri nequeunt sine graui damno & iactura. Item qui segetes habent in agro, ne lædantur, tutâ conscientiâ parant, colligunt & in horrea deferunt. Ob impendentem quoque ruinam domus, ob incendium, inundationem aquarum, naufragium, incurfionem hostium, laborare conceditur. Turâ item conscientiâ pontes conficiuntur, viæ muniuntur, putei portus & fontes instaurantur causâ publicæ vtilitatis, cum in aliud tempus hæc nequeunt prorogari. Sed adferamus regulam vniuersalem hâc de re. In requie igitur Sabbati præter sanctas occupationes duûm generum opera sunt licita: videlicet opera præsentis necessitatis, & opera libertatis Christianæ extra casum necessitatis. Prioris generis opera rursus sunt duplicia. Aut n. ad cultum Dei pertinent, ad eo vtabiq; illis Deus coli non possit, vt iter suscipere ad verbum Dei audiendum, & in V. T. mactare pecudes sacrificiis destinatas: aut spectant ad hominum & bestiarum conseruationem, vt sunt opera misericordiæ, & omnia quæ faciunt ad corporis sustentationem: vt sunt cibi & potus attrectatio, extractio bouis è puteo, aquatio pecorum, & similia. Quod attinet ad opera Christianæ libertatis extra casum necessitatis, illa sunt eiusmodi, quæ Iudæis facere non licuit: vt ignis accensio, apparatus & coctio ciborum, portatio onerum. Hâc tamen libertate homines non debent abuti, vt inde sumere velint occasionem faciendi omnis generis opera, etiam maximè seruilia, sub prætextu Christianæ libertatis. 3. *Die Dominico licet literis sacris ordinariè studere, & illas etiam docere mercede & stipendio.* Nam literæ sacræ debent esse primum studium die Dominico. Et quamuis stipendio doceantur, minimè tamen ideo redditur hoc opus seruale. Alioqui enim nequeliceret stipendio conciones ad populum habere. Quod attinet

ad studia reliquarum facultatum, et si bonarum literarum doctrina per se ad animum illustrandum, perficiendum, & ornandū refertur, minime tamen faciunt ad sabbati quietem: ac proinde cessare oportet ab istiusmodi studiis. Nam quod rusticis est aratrum vel ligo, philosophis sunt literæ humaniores: ac proinde ut rustico non licet die Dominico aratrum & ligonem adhibere ita nec philosopho libros philosophicos. De Iuris & Medicis idem est iudicium, 4. *Die Dominico non licet scribere nisi ea que pertinent ad res sacras.* Nam primò scribere est opus liberale si quis scribat sciendi, cognoscendi, docendi & discendi causâ: Et hoc opus pertinet ad functionem certam, putà scholasticam, theologicam, iuridicam, vel medicam. Ex his sola theologica scriptio (sub quâ comprehenditur consignatio quarumlibet rerum sacrarum) die Dominico est licita. Deinde scribere est opus seruale & mechanicum, si fiat quæstus gratiâ: ut apud Copiistas, quos vocant. Et hoc modo non licet scribere die Dominico: quia nempe seruale est, ut dixi. huiusmodi opus. De pieturâ idem esto iudicium. 5. *Die Dominico non licet venari, aucupari & piscari: neque lucri neque voluptatis causâ. Non prius;* quia die Dominico non debemus lucro inhiare. Et huiusmodi opera ita se habent, ut quædam alia opera antecedentia aut comitantia requirant, quæ sunt naturâ suâ serualia. Aucupium enim, aut venatio coniungitur cum aliis operibus admodum laboriosis: ad piscatum verò retia parantur, tenduntur, reficiuntur, & lauantur. Interim tamen causa imminētis necessitatis & utilitatis permittitur certum piscandi genus, quòd non nisi certo anni tempore soleant quidam pisces in nostris littoribus inueniri. De auibus & feris idem pronuntiant Cassidæ. Accidit quoque, ut feræ noxiæ, putà vîsi & lupi, magnum dent hominibus & pecudibus damnum ipso die Dominico. Et tum omnino licet illas feras venari ipso die sacro. *Non postea;* quia huiusmodi voluptas secum trahit labores istos de quibus modò dixi. Alias piscari, venari & aucupari sunt actus præcisi, hoc est, sunt actus capiendi pisces, feras & volucres: atque ita possunt fieri die sabbati animi reficiendi causâ; quia fiunt absque labore vîlo: ut si quis manu capiat piscem, vel cane leporem persequatur. 6. *Iter facere licet die Dominico his conditionibus: si iter fiat sine magno labore & opera: si faciat ad nominis Dei cultum si denique vergat ad proximi in periculo versantis emolumentum.* Sunt qui docent, iter in die festo inchoare & suscipere neminem posse, inchoatum tamen & susceptum turâ conscientiam quemque continuare & perficere. Sed oportet addere hanc cautelam: ut fiat hoc extra scandalum, & ita ut non negligatur sabbatum animæ. 7. *Iure Canonico quatuor opera interdiciuntur in die festo.* Primum est mercatus: quo nomine veniunt nundinæ, publicæ & priuatæ emtiones, locationes, permutationes, contractus & negotiationes.

At vsu tamen & pranâ consuetudine horum multa fiunt. *Secundò* est placitum: quo nomine Canonistæ intelligunt quamlibet litem, iurgium & causam forensem, quæ in iudicio agitur. *Tertiò* est iudicium mortis, & causa cuiuslibet pœnæ ciuilibis. *Quartum* est sacramentum, id est, iuramentum in iudicio interpositum. Et hæc quidem censentur interdicta, nisi causâ communis salutis & pacis, vel alicuius alterius magnæ vtilitatis. Quò pertinent versus:

Hæc faciunt causas festis tractare diebus:

Pax, Scelus admissum, Manumissio, Res peritura:

Terminus expirans, Mora testis abesse volentis:

Cumque potestatis patria ius filius exit.

3. *Relaxationes & recreationes animi, sunt licite in die festo, his conditionibus.*

Primò, si oblectationes istæ faciant ad recuperandam corporis valetudinem. Accidit enim sæpenumero, vt quibusdam hominibus relaxationes animorum magis sint necessariae quàm cibus & potus, ad recuperandû vires corporis per morbum deiectas & prostratas. *Deinde*, si relaxatio animi nobis sit adiumento & adminiculo ad officia pietatis alacrius obcunda. *Tertiò*, si relaxationes sint moderatæ, & nihil contineant scandali. Ita seruis concedi possunt quædam relaxationes die Dominico, sed hâc lege, ne luxetur aut laxetur disciplina ecclesiastica. Ex his efficitur, neque saltationes illas impuras, in quibus fenestra aperitur omnis generis flagitiis: neque comœdias: neque luctas: neque globorum eiaculationes: neque encænias, vt vocant: neque sponsalia aut nuptias: neque conuiuia puterperalia: neque alius generis symposia, die Dominico esse licita. Hîc quæritur, *An Musica die Dominico sit licita?* Resp. Musicæ, siue illa sit vocalis, siue instrumentalis, potest esse aliquis vsus die Dominico, ad tristitiam & animi ægritudinem, iram & indignationes, aliosque affectus concitatos sedandos, & spiritum recreandum & recolligendum. Sed oportet, vt obiectum huius Musicæ sint cantiones sacræ, & vt in iis modus adhibeatur, denique ne sint aliis scandalo. 9. *Opera seruilia licet facere die Dominico, his conditionib.* *Primò*, si opus illud nō possit differri, & fiat extra casû scādali: *Deinde*, si non auocet nos aut alios à priuatâ vel publicâ sabbati sanctificatione. *Tertiò*, si non sit opus quæstuosum, sed opus misericordiæ, vel ad misericordiam tendat. *Quartò*, si immediatè inferuiat conseruationi vitæ aut sanitatis, aut etiam bonorum. Sabbatum enim factum est propter hominem, vt Christus docet. Vnde & ipse Seruator multos ægros sanauit ipso sabbato. Sed hanc rem totam inde à capite arcessamus. Opus seruale est triplex. *Vnum* est ratione materiæ tantum, non etiam ratione finis: vt si quis terram aret, agros colat, onera portet, segetes metat, pietatis tantum studio & causâ: videlicet vt ecclesiæ inferuiat, vel alterius ino-

piam subleuet. *Aliud* vero est opus seruale ratione formę tantum: vt si quis scribat vel iter faciat propter quęstum. Huiusmodi opera non sunt seruilia suę naturę, sed fiunt talia propter finem, qui est quęstus. *Aliud* denique est opus seruale ratione materię & formę: quia opus ipsum suę naturę & per se est seruale, & fit quęstus gratiã: vt si agros colas, terram effodias, vires amputes mercede conductus. Ex his operibus licet quędam facere sabbato, si adsint sex cautelę. Ac *primò* quidem, quando opus, quod fit, est paruum & exiguum: vt si sutor viatori aut cuius vnum par calceorum vendat. Si tamen sapius hoc faciat in die festo, peccatum committit. *Secundò*, ea opera in die festo licet facere, quę simpliciter & per se sunt cum ipso cultu diuino coniuncta: sicut olim in veteri Hebręorum populo infans in die festo circumcidebatur, si in octauum à natali diem incidebat: victimę immolabantur, aut arca fœderis humeris portabatur. *Tertiò*, causã pietatis & charitatis in proximum opera seruilia in die festo, iure permittuntur. Hęc enim ratione, multa medicis & chirurgis sunt permilla, vt agrotis medeantur. Huc pertinent opera, quę personis miserabilibus, quas vocant, impenduntur. *Quartò*, necessitatis causã etiam multa opera seruilia permittuntur ipso die Dominico. Potrò necessitas est propria cuiusque, vel aliena: priuata item, vel publica. Rursus est corporis, vel animi. Neque enim diei Dominicę observatio nobis aut rebus nostris debet adferre damnum. Necessitatis nomine volunt etiam intelligi vim nobis illatam, aut metum grauem extrinsecus incussum: vt si seruus vi aut metu mortis seruilia opera efficere cogatur die Dominico. *Quintò*, consuetudine rationabili multa opera seruilia in die festo iure fiunt. Ita piscatus conceditur, eò quòd certum genus pisci, non omni, sed aliquo dumtaxat anni tempore ad litora nostra accedere soleat. *Sextò*, authoritate magistratus aut pastorum Ecclesię opera aliqua seruilia in die festo permittuntur ob causam aliquam extraordinariam.

10. Dies Dominicus spatio viginti quatuor horarum debet coli, hoc modo. Quemadmodum in V. T. sabbatum à vespere in vespem id est, ab occasu Solis vsque ad alterum occasum obseruabatur: ita quoque dies Dominicus in Nou. Test. viginti quatuor horarum spatio, à vespere ad vespem, debet obseruari: ita scilicet vt nos præparemus sub vespere, vt postridie simus expeditiores ad solennem, publicam iuxta & priuatam, diei Dominicę observationem. Violant itaque hoc præceptum, qui vespere præcedente diem Dominicum transmittunt comestationibus, colloquiis ineptis aut impuris, vigiliis & multis laboribus. Sed, inquis, hoc est Iudaizare. Iudæi enim suum sabbatum incipiebant à vespere, & terminabant in vespere. Respondeo, sabbatum N. T. non ita inchoari veteri Iudaicum. Nam quod attinet ad præparationem, illa non pertinet ad diei

diei Dominicæ substantiam : utpote cum dies illa sit instituta in memoriam resurrectionis Christi, quæ summo manè accidit. *Matth. 28. v. 2.* Ipsa igitur dies Dominica incipit ab aurorâ. Nihilominus tamen ratione præparationis rectè dicitur, diem Dominicum esse colendum & obseruandum viginti quatuor horarum spatio, ita ut toto eo temporis spatio ab operibus seruilibus desistamus. Hoc itaque accipiendum est de quiete: non autem de sanctificatione, quâ quies ista consecratur ad cultum religiosum. 11. *Sanctificatio diei Dominicæ est quietis consecratio & dedicatio ad usum religiosum, id est, ad diuini cultus exercitium. Estque alia publica, alia priuata. Sanctificatio publica est solennis operum spiritualium præstatio. Ea continetur quatuor capitibus: videlicet lectione & prædicatione verbi Dei in cœtu Ecclesiæ: Sacramentorum administratione: publicis precibus, quod pertinet cantus Ecclesiasticus: & deniq; collectione ac distributione eleemosynarû. In his quatuor membris consistit publicus Dei cultus: ut colligere licet ex *Nehem. 8. Act. 2. v. 42. 13. 14. 15. 6. 16. v. 13. 6. 20. v. 7. 1. Cor. 16. v. 1. 2.* Sanctificatio priuata consistit in hisce tribus. Primò ante concionem requiritur præparatio, quæ consistit in precatione, humiliatione ob peccata & verbi Dei meditatione. Deinde in concione requiritur deuotio & attentio spiritus. Tertiò post concionem requiritur repetitio concionis, collocutio de rebus sacris, & operû charitatis atq; misericordiæ præstatio, ut est visitatio ægrotorû, subleuatio pauperû, institutio rudiû, pacificatio dissidentiu. Atq; hæc est interior & spiritualis lætitia, & internus sabbatismus animæ nostræ. 12. *Cum primum quis factus est rationis compos, tenetur hoc præcepto, & ordinariè interesse debet sacris cœtibus.* Et quia pueri cum septennium attigerint, vel saltem exceßerint, incipiunt uti ratione, iccirco eo ætatis anno incipiunt hoc præcepto ligari. Nihilominus tamen statim post annum ætatis quartum oportet ita liberos assuefacere, ut ad huius præcepti obseruationem præparentur. 13. *Quadam persona certis de causis eximuntur à lege istâ, quâ iubemur publicis cœtibus interesse.* Veluti si quis audire nequeat rem diuinam absque sui vel suorum, vel proximorum damno, quod sit alicuius ponderis & momenti: quale est detrimentum animæ, vel corporis, vitæ, salutis, famæ, honoris, libertatis, bonorum, vel rei cuiuslibet irreparabilis. Non quia obedientia, quæ debetur Deo, non sit præferenda rebus nostris temporariis: sed quia charitas & necessitas de sabbato & ceremoniis Ecclesiasticis dispensant, ut habet regula: cum quâ cõsentit quod dicitur, Cultus Dei externus cedit charitati proximi. Deinde excipiuntur quotquot sunt excommunicationis vinculo obstricti. Item qui interdicti personalis pœnâ tenentur. Quotquot item ratione interdicti localis sunt impediti. Is quoque qui in carcere, & vinculis tum priuatis, tum publicis detinetur: ut qui fide datâ, domi suæ*

tanquam

tanquam in carcere se continere compellitur. Qui præterea graui aliquo & iusto negotio, quod in aliud tempus differri nequeat, impeditur: quales sunt publici ministri, qui ratione sui muneris domo egredi, castra dimittere, murorum portas, quas custodiunt ac tuentur, & vigilias deferre non permittuntur. Tales etiam sunt Magistratus, Senatores, ac reliqui primarii viri, qui grauia Reip. negotia in aliud tempus reicere commode nequeunt. Quales etiam sunt, qui ægrotis inseruiunt, quos citra periculum & damnum relinquere non possunt. Tales quoque sunt matres vel nutrices, quæ tenellas ac paruulos infantes deferere, nisi cum periculo & incommodo non queunt. Ita cum probabilis latronum, vel inimicorum metus adest, vel timor periculumve pestis, vel probabilis corruptio aeris, vel cœli inatemperies, itinerisve difficultas. Tum etiam, quando plures iter faciunt, & eorum vnus nisi graui suo damno & detrimento cæteros dimittere nequit. Si item ministri sint, qui distineantur eiusmodi negotiis, quæ non patiuntur dilationem. Infirmi item, qui consilio medici non audent exire domo. Quin si adeo pauper sit quis, vt vestes non habeat, quibus tegatur. Viduæ insuper, & alii, qui ob mariti, parentum, fratris aut propinquorum obitum sunt in luctu, & de more ad certum aliquod tempus domo exire non solent. Si puellæ item sint nobiles, & à parentibus cogantur se domi continere, ne faciant naufragium pudicitia: id quod fieri solet, quando iter ad templum obsidetur à militibus & latronibus. Sæpenumero enim oportet iter, saltem, qualecunque, conficere, vt audiamus concionem: quia non vbique in singulis pagis sunt concionatores. Præterea hoc præcepto liberantur feminae prægnantes, si exitus è domo eis probabiliter nociturus credatur. 14. In templo requiritur voluntarius & attentus auditor. Talis non est, qui ita aliud agit, vt perinde sit, ac si præsens ad audiendum non esset. Oporteret itaque, vt satisfiat huic præcepto, diligenter auscultare, & inter auscultandum pios elicere mentis actus. 15. Qui post diuturnum & attentum verbi prædicati auditum parum aut nihil omnino proficiunt, hanc consolatione se erigent. Primò contendere & eniti debent, vt paupertatis suæ spiritualis sensu & diuinæ gratiæ absentia seriò afficiantur & angantur in animis suis. Deinde, si velint audire verbum Dei, hoc modo se præparabunt. Omnia impedimenta remouebunt: puta præsumptionem scientiæ, præcipites affectus & sollicitudinem huius seculi. Tum orabunt Deum, vt largiatur Spiritum sapientiæ. Denique cum ad concionem tendunt, debent cogitare, se iam ad Dei thronum & faciem accedere. Tertiò inter audiendum erunt attenti, vt audiant sonum & intelligant sensum: deinde credent, fide scilicet generali & historicâ, vera esse illa, quæ proponuntur: denique fide speciali sibi applicabunt & accommodabunt verbum enuntiatum, ita vt penetret cor & affe-

& affectus excitet. Hæc fides est veluti saccarum, quo verbum Dei tanquam vinum edulcatur & nobis omni melle dulcius redditur. *Quarto* verbum Dei in nobis habitabit copiosè, ita vt illud frequenter ruminemus, imitati bestias mundas, quæ ruminant. *Deniq;* oportet vt verba veramus in opera; & quotidie conemur vitam nostram instituere iuxta normam & præscriptum verbi Dei. Quod si adhuc aliquis angatur animo, & sentiat cordis duritiem, is summatim cogitet ista: Non omnes facere pares progressus in studio verbi Dei; Alios citius proficere aliis: Sufficere ad salutem, si quis teneat fundamenta religionis, quæ sunt capita Catechetica: Bonum esse indicium, si quis non possit satiari cognitione verbi Dei; nec possit sibi satisfacere in proficiendo.

III. Conscientia circa dies festos gubernatur his regulis. *Casus conscientia circa dies festos.*

1. *Festorum multitudo ab Ecclesiâ institutorum pugnat cum libertate Christianâ.* Nam conscientia laqueus iniicitur traditione humanâ, quæ prorsus est inutilis: sed & noxia, dum pars cultus Dei statuitur in huiusmodi Festis. 2. *Quedam Festa ab antiquâ Ecclesiâ ad nostra vsque tempora pie obseruantur.* Talia sunt, Festum Paschæ, Ascensionis, Pentecostes, Natiuitatis, & Circumcisionis Christi. Et si enim libertatis Christianæ in Nouo Testam. hoc est proprium, non habere discrimen & delectum temporis: nihilominus tamen prædicta Festa absque violatione istius libertatis rectè obseruantur & coluntur: quippe quæ non more Iudæorum, neq; ritu Gentilium, nec denique more Papistarum celebrantur, è quibus illi dies Festos celebrabant ex præscripto Dei, isti ex merâ superstitione, hi denique opinione cultus & meriti eosdem obseruant. Cæterum quod attinet ad antiquitatem prædictorum Festorum, sunt plurimi, qui inde ab Apostolorum temporibus illam repetunt. Sed probabilior est illorum sententia, qui dies illos Festos non iuris diuini, sed traditionis Ecclesiasticæ esse censeant. 3. *Liberum est, Pascha celebrare statò vel non statò die.* Hæc enim in re nihil est situm. Quod si statò seu fixo die Ecclesia diem Paschalem obseruasset, à multis quæstionibus & controuersis se expediuisset, quæ in nouiluniis Paschalibus inter scriptores non sine magnâ contentione oriuntur. Verum quia Ecclesia statò seu fixo die non colit diem Dominicæ resurrectionis, omnino rectè facimus, quando hanc consuetudinem sequimur. 4. *Ecclesiastica traditio est, ne Pascha celebretur in quartâ decimâ lunâ primi mensis.* Cuius rei ratio inter alia fuit, ne vnquam cum Iudæis Pascha celebraremus; id quod faciebant Quartidecimani, qui legem veterem cum nouâ obseruandam esse contendebant. Hæc anxie disputatur: *Quinam mensis sit primus, post cuius lunam decimam quartam celebrandum est nostrum Pascha?*

Pascha: Resp. eum esse primum mensem, cuius luna decima quarta incidit in diem æquinoctii verni, vel eundem proximè consequitur. Nam quia Christus resurrexit post lunam quartam decimam primi mensis, ideo nunquam Ecclesia Pascha colit, nisi post quartam decimam lunam primi mensis, post æquinoctium. Et quia Christus resurrexit die illo, quem ab illo vocamus Dominicum, Ecclesia constituit, ut non nisi die Dominico celebretur. Vnde fit, ut Pascha celebrandum sit in primâ Dominicâ post lunam quartam decimam primi mensis, quæ in lunam 15. 16. 17. & deinceps vsq; ad vigesimam primam inclusivè incurrit. Hic obiter observa, æquinoctium vernû eo tempore, quo Christus passus est, fuisse ex communi sententiâ octavo Kalendas Aprilis, hoc est, 25. die Martii.

Casus conscientia circa decimas & bona Ecclesiastica.

IV. Casus conscientia circa decimas & bona Ecclesiastica definiuntur ex his regulis.

1. *Decima hodieque sunt pars stipendii, quod pastoribus Ecclesia, pro officii sui laboribus, diuino & naturali iure debetur.* Lex diuina de decimis est partim ceremonialis, partim moralis. Ceremonialis est, quatenus Iudæi per decimas, quæ Sacerdotibus dabantur, Christum in carnem venturum venerabantur, eique se ipsos & omnia sua debere fatebantur. Quo eodem nomine primitias quoque rerum suarum omnium persoluebant. Hactenus itaque lex diuina de decimis non obligat nos in nouo Testamento. Sed quemadmodum in præcepto de sabbato ceremoniale cessauit, manente morali: ita & hodiò decimæ pars sunt stipendii, quod personis Ecclesiasticis, pro officii sui laboribus, diuino & naturali iure debetur. Quo tempore autem, & à quibus consuetudo inualuerit, ut decimæ ad Ecclesias N. T. peruenerint, non satis certò liquet, aliis hoc tribuentibus Constantino Magno, aliis Carolo Magno. Quidquid huius sit, æquum est, ut Ecclesia N. T. suos alat pastores. Iam verò quæ potest esse æquior, minusque grauis alendi eos ratio, quàm ex agrorum decimis? Moralitas sanè, vel perpetua legis decimarum ratio, non obscure inde elucescit, quòd ante etiam legem latam illæ in usu fuerunt. Abrahamus etenim, ab orientalium regum cæde victor rediens, ex prædâ hostibus ereptâ, Melchisedeco, sacerdoti Dei altissimi, decimas offert. *Genes. 14.* Sic Iacob à furore Esau fratris sui in Mesopotamiam fugiens, decimas Deo vouet omnium, quæ illic acquirat, si incolumis reuertatur. *Genes. 28. v. 22.* Vnde satis apparet, piis hominibus tum in more hoc fuisse, ut si ex animi sententiâ aliquid ipsis successisset, decimarum oblatione gratitudinem suam testarentur. 2. *Bona Ecclesiastica hactenus sunt iuris diuini & naturalis, quatenus sunt pars stipendii, quod pastoribus Ecclesia debetur.* Et si enim tempore Christi & Apostolorum Ecclesia Nou. Testament. nulla habuit prædia; hinc tamen non efficitur, hoc quoq; tempore idem valere debe-

re Nam quia numero Christianorum paulò post Apostolorum tempora crescente, præter priorum collectas & oblationes, vnde viuebant Apostoli & quæ eorum tempora proximè attigerunt, ditiores nonnulli prædia integra ex piâ liberalitate donarunt Ecclesiis, vtiq; rectè factum est à prudentibus Ecclesiarum pastoribus, quòd certa bona, tanquam temporale patrimonium Ecclesiæ & stipendium personarum Ecclesiasticarum, singulis Ecclesiis attribuerint. Probabilis autem est sententia, Ecclesiam primò omnium Urbani I. tempore, qui anno Christi 227. Ecclesiæ Romanæ Episcopus factus est, prædia possidere cœpisse, quæ postea in persecutionib. vi ipsi ablata, inque profanos & priuatos vsus conuersa, à Cōstantino Magno restituta fuerint, factâ accessione longè maxima. 3. *Bona Ecclesia quatuor de causis alienari possunt. Primò, causâ necessitatis: vt si Ecclesia contribuatur prædia ad bellum, quod religionis causâ geritur. Secundò, causâ pietatis: videl. ad captiuos redimendos, ad pauperes alēdos. Tertio, causâ utilitatis: vt res melior habeatur. Quarta causa est incommoditatis: vt si res sit magis incommoda Ecclesiæ quàm commoda. Causæ cæteræ ad hæc quatuor causarum genera reuocantur. Extra hos casus iure ciuili & Canonico prohibita est bonorum Ecclesiasticorum alienatio, id est, donatio, venditio, permutatio, adeo quidem, vt in rebus Ecclesiarum nec possit vsusfructus constitui, nec seruitus imponi, nec res Ecclesiæ pignori dari, speciali hypothecæ subiaci, & in emphyteusim concedi.*

CAPVT XVII.

De casibus conscientie circa quintum Decalogi præceptum.

P R A E C E P T A.

Casus conscientie circa quintum Decalogi præceptum, respiciunt officia illorum, qui in statu eminentie aut subiectionis constituuntur.

Huc itaq; pertinent casus conscientie de parentibus, tutoribus, curatoribus, præceptoribus, pastoribus Ecclesiarum, senibus, heris & magistratibus, deq; illis, qui relatiue his opponuntur, vt sunt filii, discipuli, &c.

R E G V L A.

I. Circa charitatem proximi tria quærit conscientia: *Quæstiones conscientie de charitate erga proximum.* Cur proximus sit diligendus, etiam si sit inimicus: Quomodo sit diligendus: &, Quis debeat esse ordo charitatis erga proximum.

Hactenus de iis præceptis locuti sumus, quæ ad Dei charitatem, religionem

gionem & cultum spectant: nunc de iis agemus, quæ nos ad charitatem proximi erudiunt: quæ duo sunt illa præcepta, de quibus Christus Dominus dixit, legem vniuersam in duobus esse positam, nimirum in Deo & proximo diligendo: *Matth. 22.* Iubemur autem amare Deum ex toto animo & corde, id est, super omnia, & propter ipsum, & plus quam omnia; affectu & effectû. Nimirum amare aliquem, esse velle bonum alicui. Cum igitur Deo volumus plura & maiora bona, quam vlli creaturæ, tunc ipsum super omnia diligimus. Volumus autem Deo plura & maiora bona, quia volumus ipsum esse omnipotentem, infinitum, immensum, primum & summum bonum, quo nullum aliud bonum, maius esse, aut cogitari queat. Hinc is, qui vult in Deo non esse aliquid boni, quod habet in se, non amat eum super omnia, quia illi non vult omne bonum. Item, qui amat Deum super omnia, non solum vult illi omne bonum, quod habet in se, & per se, sed etiam omne bonum, quod ei vniuersa creata tribuunt. Vult enim vt ab omnibus ametur, colatur, honoretur & timeatur, & ei obedientia præstetur. Quare qui vult, vt Deus non sit iustus, aut ne vniuersa videat, aut ne sit malorum vindex & punitor, non amat Deum super omnia. Similiter peccator, quamdiu peccator est, Deum non diligit super omnia, affectu & effectû. Non affectu, quia vult tacite & implicite, quamuis non explicitè, ne turpe, quod vult aut facit, displiceat Deo; & ne Deus sit peccati vindex & punitor. Non effectû, quia contra Dei mandatum facit peccatum, aut in eo perseverat. Sed distinctè videamus, quid sit amare Deum plus quam omnia. Et *primò* quidem diligere Deum plus quam omnia, est ei velle plura & maiora bona, quam vlli creaturæ. *Secundo* amorem eius pluris æstimare, quam amorem alicuius alterius: ita vt si cogeremur alterutrum amorem relinquere, vel Dei, vel proximi, aut vllius creaturæ, relinqueremus potius amorem omnium rerum creatarum, quam amorem Dei. *Tertio*, Deus est fortius & firmitus diligendus, quam quoduis bonum creatum. *Denique*, oportet Deum amare propter ipsum. Is autem amat aliquem propter eum, qui amat illum propter bonum eius, non propter bonum suum. Quare cum diligimus Deum, quia in seipso, & per se bonus est, & non quia nobis bonus est, ita vt amaremus illum, etiam si nihil boni ex eo nobis proveniret: tunc diligimus eum propter ipsum, & non propter nos. Atque hæc est charitas Dei, ex quâ promanat & surgit charitas proximi. Nam charitas Dei ex ipso existit & pendet: quia, vt dixi pluribus, Deus per se & propter se, non alterius rei causâ, summo est amore diligendus. At charitas proximi à charitate Dei ortum ducit & habet, & ad eum tanquam ad certam regulam dirigenda est, & tanquam ad finem referenda. Nam si parentes charos habemus, si dominis paremus, si eos, qui digni-

tate vel autoritate antecedunt, reueremur, si denique proximos quoscunque amamus, eâ re id maxime præstandum est, quod eorum procreator est Deus, quod eos aliis præesse voluit, quod eos à nobis diligere & amari iussit, gratiâ ipsorum, non emolumenti & commodi nostri causâ. Vnde patet, proximum esse diligendum & propter Deum, & propter ipsum. *Propter Deum*; quia ille vult vt proximum amemus, tanquam eum, in quo ipsius imago relucet. *Propter ipsum*; quia per charitatem proximi Spiritus sanctus intelligit istum amorem, quo bonum volumus alicui propter ipsum, hoc est, etiam sine commodo & emolumento nostro. Hic dicitur amor charitatis; quem ethnici Philosophi vocarunt benignitatem, charitatem, beneuolentiam, beneficentiam & amicitiam, & interdum etiam humanitatem. Est enim hominis officium, vt alium diligat tanquam hominem, hoc est, eiusdem naturæ humanæ consortem, ac proinde tanquam socium eorundem bonorum participem. Porro non solum amicos, sed etiam inimicos iubemur diligere. Nam in nostris inimicis tria possunt considerari. *Primum*, quod inimici nostri sunt, quatenus nobis malè volunt & nocent: & hoc nequaquam in illis est diligendum, quia sic peccatum diligeretur. *Alterum* est, quod homines sunt, naturæ nostræ consortes: & hoc iure naturali in ipsis tenemur diligere. *Tertium* est, quod multi ex inimicis nostris sunt gratiæ diuinæ & vitæ æternæ participes: ac ita præceptum diuinum habemus à Domino, vt inimicos nostros diligamus. Hinc patet, inimicum, quâ inimicus est, non posse aut debere diligere; quod nihil est aliud dicere, quam odio habendum esse in inimico, quod is nobis aduersetur, & noceat contra præscriptum legis. Et hæc sufficiant ad primam quæstionem, cur proximus, etiam inimicus, sit diligendus. *Secunda quæstio* est de modo huius dilectionis. *Principiò* duplex est amor beneuolentiæ in proximum: vnus naturalis, qui est naturali rationi consentaneus: alter supernaturalis, quem homo habet à virtute charitatis infusæ in cordibus à Deo, vt suum proximum diligat, etiam supra id, quod naturalis ratio præscribit. Naturali amore diligimus proximum, vt amicum, & humanæ naturæ ac vitæ participem, cum ei bona volumus, quæ ad naturam & morum honestatem pertinent: at supernaturali amore complectimur proximum, vt amicum diuinum, siue vt amicum in Deo, & propter Deum, vt vitæ & gloriæ sempiternæ capacem, cum ei bona volumus & optamus, quæ ad gratiam diuinam & vitam æternam spectant. Quapropter est amandus homo non solum iuxta id, quod prudentia dicat, sed etiam secundum fidei, & diuinæ legis, ac sapientiæ præscriptum. *Deinde* actio charitatis erga proximum est duplex: vna interna, altera externa. Interna interioris voluntatis affectu completur: externa in opere & effectu consistit. Illa beneuolentia dicitur, hæc be-

neficientia. Ex quo fit, ut charitas possit interiori voluntatis actu consum-
 mari & perfici; cum videl. volumus alicui bonum propter ipsum: quæ vo-
 luntas tunc est efficax, cum talis est, ut si oportunitas vel occasio bene-
 faciendi adesset, ad opus & effectum perduceretur. *Tertia questio* est de
 ordine charitatis erga proximum: quæ de re breuiter sic est habendum. 1. Et si
 proximum quemlibet amare debemus sicut nos ipsos; nihilominus tamen
 certi quidam gradus hic sunt obseruandi: quia vni plus quam alteri, plu-
 ra, maiora & potiora bona velle præcepto compellimur. 2. Plus diligenda
 est anima proximi, quam corpus nostrum, h. e. præferre debemus salutem
 & vitam animæ alterius, vitæ & saluti nostræ corporali; ita ut si necesse sit,
 corpus nostrum amittamus, ne pereat spiritualis vita proximi. 3. Duplex or-
 do in dilectione proximi potest perpendi: aut ex obiecto charitatis, aut
 ex parte & affectu diligentis. Nam quatenus quis magis minusue Deo est
 coniunctus, eò magis minusue diligere debet, secundum ordinem sumtum ex
 obiecto charitatis, quia tunc in illo magis aut minus est participata ratio
 obiecti charitatis. At prout quis magis aut minus est nobis coniunctus, eò
 magis minusue diligere debet secundum ordinem acceptum ex coniunctione no-
 biscum habitam. Hinc rectè docent *Casistæ*, plus diligere debere meliores, quæ
 qui sunt nobis sanguine propinquiore quod attinet ad obiectum amoris.
 Hoc n. est Deus, diuinumq; bonum. Nam si quis est melior & sanctior, Deo
 est gravior & acceptior. Nihilominus v. his, qui sunt nobis propinquiore,
 possumus velle bonum vehementiori affectu, & pluribus de causis. Ver-
 bi causâ. Titius est sanctior, quam Caius consanguineus, amicus, ciuis, co-
 discipulus, vel comilito noster. Quare Titio debemus velle maius bonum
 quam Caio, tanquam minus bono & iusto. Sed tamen Caio possumus
 velle bonum maiori animi affectu, & pluribus de causis, videlicet quia
 est consanguineus, amicus, ciuis, condiscipulus, vel commilito noster.
 Hæc enim se habent ex parte eius, qui diligit, non autem ex parte illius,
 quod diligitur. 4. Eos, qui sunt nobis propinquiore, debemus plus dili-
 gere, quam alios, si cætera sint paria; quia secundum bona, quæ ad naturam
 spectant, sunt nobis magis coniuncti: at verò si sanctitate, vitæque pro-
 bitate sint pares, æquale diuinum bonum illis optare debemus: secun-
 dum verò ea, quæ pertinent ad aliam quamuis vitæ coniunctionem, plus
 boni velle debemus exteris, quam propinquis. Sit exemplum. Titius est
 consanguineus noster, sed non conciujs, non commilito, non condisci-
 pulus, qualis est Caius. Quare secundum ea, quæ ad naturam pertinent,
 plus boni Titio debemus, quam Caio: at in ciuilibus, vel militaribus, vel
 literarijs bonis, plus boni Caio, quam Titio debemus. 5. Plus diligere
 debent parentes, quam filii nostri, si ordo charitatis consideretur ex
 maiori, minoriue coniunctione cum Deo, qui est charitatis obiectum
 & men-

& mensura: quoniam parentes similiores sunt Deo, quàm filii. Nam à parentibus, post Deum habemus, quod sumus & viuamus. At verò si ratio charitatis expenditur ex parte maioris minorisue coniunctionis nobiscum, tunc plus diligendum est, quod est nobis coniunctius: ac proinde filius magis diligendus, quàm pater: vt rectè docet *Aristoteles lib. 8. Ethicorum cap. 12.* At verò si parentes extremâ vel graui egestate laborent, potius illis est subueniendum quàm filiis. 6. Pater magis est diligendus quàm mater. Ille enim plus habet imaginis Dei, quàm ista. 7. Magis diligendi sunt parentes quàm vxor vel maritus, quod attinet ad ordinem secundû obiectum charitatis. Nam parentes Deo sunt similiores, quàm vxor vel maritus, quia habent rationem principii, vnde accepimus & habemus, vt sumus. At quod spectat ad ordinem secundum coniunctionem inter diligentem & rem dilectam, magis est diligenda vxor vel maritus, quàm parens. Nam maritus & vxor habentur vt vna caro, vt Scriptura testatur. 8. Magis est diligendus is à quo beneficium accepimus, quàm is, in quem beneficium contulimus: quod attinet ad ordinem charitatis, qui sumitur ex obiecto. Plura enim bona debemus velle ei, qui est veluti principium nostrum, vnde sumus, vel aliquid boni habemus. Nam eo ipso, quo est principium nostrum, est similior Deo. At verò secundum ordinem, qui se habet ex parte diligentis, magis quisque diligit eum, de quo ipse bene meritus est, quia hic, in quem beneficium conferimus, est veluti opus nostrum, quod maximo affectu solemus complecti. 9. Ordo charitatis requirit, vt bona gratiæ, gloriæ, & virtutis prius nobis velimus, quàm proximo, ita vt vita & salus animæ nō sit obicienda periculo pro vitâ proximi spirituali seruandâ. At verò non exigit ordo charitatis, vt cætera bona, nimirum, vel vitæ corporalis, vel honoris, vel rerum nostrarû prius nobis velimus quàm amico. Quare sicut res nostras, famam dico vel honorem, periculo obicere licitè possumus pro rebus, famâ, inquam, vel honore, proximi seruandis, sic etiam vitam nostram pro amici vitâ tuendâ & conseruandâ. 10. Pro vitâ spirituali alterius, vita corporalis est ponenda: vt si quis incurrat periculum fidei, religionis, vel alicuius alterius virtutis ad salutem æternam necessariâ. Ita si pastor ecclesiæ populum nō moneat, vel doceat, periculum erit, ne hæresi corrûpatur, aut variis peccatis polluat: & ideo monere aut docere populum cogitur, etiam cum vitæ suæ discrimine: veluti si tyrannus mortem ipsi minitetur. 11. Aliquando obligamur ad vitam corporalem ponendam pro vitâ alterius corporali. Ita vitam nostram mortis periculo obicimus pro principe, pro rege, patriâ, populo, vel quouis alio, cuius vita saluti & bono communi sit necessaria, vel maximè vtilis: quia iure naturali cōmune bonum proprio anteferre debemus: quâ ratione quis periculo brachium, aut manû

exponit, ne peréat caput ex quo pendet totius corporis salus. 12. Domesticos fidei plus debemus diligere, quàm externos. Illi enim maiori vinculo nobis sunt coniuncti. Ad summam: Prudentia dicat magis esse diligendos eos, in quibus est plus imaginis Dei. Hoc enim est fundamentum omnis dilectionis proximi.

Casus conscientia de honorandis superioribus paribus & inferioribus

II. Quæstiones conscientia de honorandis superioribus, paribus & inferioribus deciduntur ex his regulis.

1. Omnibus superioribus reuerentia est exhibenda, siue sint ætate, donis, animi ornamentis, autoritate, siue alio quouis modo superiores: idq; hoc solum nomine, quia sunt superiores & eminentiores. 2. Sex in primis sunt partes & actiones reuerentia & obseruantia superioribus debita. *Prima* est, coram iis surgere: *secunda*, eis ad nos appropinquatibus obuiam procedere: *tertia*, coram iis flectere genua, vel caput aperire: *quarta*, primum illis locum & accubitus concedere: *quinta*, libertatem loquendi illis permittere: *sexta*, compellationes honorificas, & titulos reuerentia plenos illis tribuere. 3. Honor, qui debetur superioribus, consistit in quatuor rebus. *Prima* est ciuilitas, per quam fit, vt stemus sedentibus superioribus & non loquamur, nisi potestate & venia impetrata. *Secunda* est subiectio siue adoratio ciuilis, qua fit vt nostras voluntates suspendamus, simulq; efficiamus, vt illæ in rebus licitis & honestis ex superiorum voluntate pendeant. *Tertia* est obedientia, per quam in omnibus rebus licitis & honestis mandata superiorum obseruamus & exequimur, etiam si nauos & infirmitates quasdam in iis deprehendamus. *Quarta* est gratitudo, qua fit vt Deum propter eorum industriam, autoritatem & dona in iis conspicua laudemus, & pro ipsis precemur, nostrum denique affectum erga ipsos omnibus officiis & seruitiis testatum faciamus. 4. Inter æquales & dignitate pares debet alter præclariùs de altero, quàm de seipso sentire. *Phil. 3. v. 2.* 5. Æquales oportet honore alios aliis præire. *Ro. 12. v. 10.* 6. Honor, qui debetur inferioribus, in eo est positus, vt omni contemptu deposito, cum spiritu mansuetudinis eos habeamus pro fratribus. *Deut. 17. v. 20. Iob. 31. v. 13.* Cæterum fundamentum honoris, quiallis debetur, est honor sui ipsius, qui consistit in eo, vt homo sibi corpore & animâ caueat, ne peccet ex petulantia aut malitia. 1. *Theß. 4. v. 3.* Nam qui corpus suum impuritatis instrumentum constituit, & animam peccato polluit, is reuera seipsum dehonestat & prauis ignominia afficit: & quicumque hoc facit, non potest aliis habere honorem. Rursus si nos ipsos verè honorare velimus, oportet vt Deum in omnibus viis nostris honoremus. Nam Deus honorâtes se honorat. 1. *Sam. 2. v. 30.* Deum autè hono-

honorare, est eum ex lege & voluntate ipsius, bonæ conscientiæ & puræ actæ vitæ officiis prosequi.

III. Casus conscientiæ circa parentum & liberorum officia deciduntur ex his regulis.

*Quæstiones
conscientiæ
circa paren-
tum & libe-
rum officia.*

1. Honor, qui parentibus debetur, ex intimo animi sensu & amore proficisci debet. Nam quia parentes erga nos ita sunt affecti, vt nullum laborem, nullumque periculum nostrâ causâ refugiant; nihil potest illis accidere iucundius, quàm vt liberis charos se esse sentiant, quos ipsi maximè diligunt. 2. Honoramus inter alia parentes, cum à Deo suppliciter petimus, vt illis bene & feliciter omnia eueniant; vt in maximâ gratiâ & honore sint apud homines; vt sint Deo quàm commendatissimi. 3. Parentes item honoramus, cum nostras rationes actionesq; vitæ ad eorum arbitrium & voluntatem instituimus & componimus, & ad eorum consilium dirigimus. 4. Parentes etiam honoramus, cum eorū rectè facta, & bonæ vitæ mores imitamur. His enim plurimum tribuere videmur, quorum volumus esse quàm simillimi. 5. Parentes etiam honoramus, cum ipsorum consilium exquirimus, vel sequimur. 6. Parentes item honoramus, quando iis subuenimus, ea impertiendo, quæ victus & amictus requirit. 7. Filii grauitè delinquant, si parentes odio habeant: si malum aliquod illis optent: si illis signa amoris & honoris non exhibeant & ostendant: si in ipsos maledicta coniiciant: si eos contumeliis lacestant; si grauitè increpent: si asperè & durè illos tractent: si eos notabiliter lædant, vel eis manus inferant; si eis non pareant in re alicuius ponderis & momenti, quæ ad gubernationem familiæ pertinet: si in iis, quæ spectant ad bonos mores, & ad salutem animæ, non obtemperent: si laborare nolint: si ludos noxios & illicitos, praua consortia, luxum, & similia contra voluntatem & iussum parentum sectentur. 8. Filii debent parentibus esse subsidio & auxilio semper, quotiescunque eorum operâ & ministerio egent, sed maximè, cum grauitè periculose ægrotant, vel quando cum fame, aut simili egestate conflictantur. 9. Liberi in matrimonio contrahendo debent parentum consensum requirere, consilium sequi, & voluntati iustæ parere. Et si enim liberi, cum ad ætatem maturam peruenierunt, ius & facultatem liberam habent nuptias contrahendi: recta tamen ratio dicat, æquum esse vt liberi ex patriâ potestate exeant consiliis parentibus. Ideo leges ciuiles parentum consensum postulant in nuptiis filiorum, qui adhuc sub patriâ potestate sunt. l. 2. ff. de ritu nupt. & l. in sponsalib. i. §. 1. ff. de sponsal. & Inst. de nupt. Et l. ea qua patris. ff. de sponsalib. statuitur, ne filia, etiam si vidua sit, & extra patriam potestatem, modò vigesimum quintum ætatis annum non excedat, absque patris nutu & voluntate nu-

tenebat. Quæ leges quamuis non decernant, irritum esse coniugium sine parentum consensu contractum, & carnali cohabitatione consummatum: magnam tamen in se honestatem & æquitatem continent. Est enim rationi maximè consentaneum, ut filii parentum consilio regantur in re tam graui, quale est matrimonium. Et non rarò periculum est, ne filii malè nuptias contrahant, quando id faciunt insciis parentibus. Ex quib. colligere habemus, non probandam esse Canonistarum doctrinā, qui aiunt, leges præfatas Canonico iure sublatas esse, quòd videantur aliquid detrahère libertati matrimonii: quasi videlicet pugnet cum libertate filii, si vtatur bono consilio parentum. At vero filii nonnunquam iustā habent excusationem, etiam si inconsultis parentibus ad nuptias se conferant: ut cū nimia est parentum avaritia, cuius causā dorem, quam debent filiis dare, recusant: aut cū plus æquo lucri cupidi sunt, & propterea filiarum nuptias in longum tempus differunt aut negligunt. Nonnunquam etiam accidit, ut filii alicui certæ puellæ sese promissione iurata, aut aliquo alio obligationis vinculo obstringant. Fieri etiam potest, ut eam, quam in vxorem dare filio vult pater, iustis de causis filius recuset.

10. Liberi grauitè peccant, si insciis parentibus ac minimè consultis ad nuptias transeant se indignas: cuiusmodi sunt, quæ non decent eorum parentes, vel cognatos: vel quæ parituræ sunt lites, dissidia, inimicitias, odia, vel aliquod certè alicuius momenti malum. Hinc rectè factum à piis principibus, quòd leges tulerint, quibus pœna constituitur in filios, aut filias, quæ ante vigesimum quintum ætatis annum contrahunt nuptias viles, abiectas, ignominiosas, & indignas, insciis parentibus.

11. Etsi consensus parentum requirendus est liberis matrimonium meditantibus: parentes tamen non possunt matrimonia clandestina, quæ vocant, irrita facere, si iam sint consummata. Nam coniugium iure diuino non dissolui potest, nisi adulterio. Non itaque fas est patri filium, aut filiam dote excludere, aut alimentis, aut hæreditate, eò quod matrimonium, etiam turpe & indignum, contraxerit, absque ipsius consensu.

12. Liberi grauitè peccant, cum ad dignitatem euecti, vel ad munus & officium honorificum electi, parentes suos tanquam viles despiciunt, aut non agnoscunt eos, ut parentes. Quòd si parentes præterquam quòd viles sunt, infamæ quoq; crimine notati sunt, ut si sint hostes patriæ, & rei lætæ maiestatis, officia ciuilia ipsis rectè negantur à liberis, non tamen naturalia, quæ pendent ab implantatis igniculis, quos Græci *σπυγὰς* dixerunt.

13. Filiis minimè licet parentes criminis reos accusare, vel ad iudices deferre, nisi in duabus causis: videlicet quando parens est proditor patriæ & reipub. hostis, aut principi necem & interitum machinatur. Ratio id concludit: nisi communis reip. salus est priuatæ anteferenda: & communis opinio idem probat.

probat. Sanè natura hoc docet, quæ partem corporis obicit periculo, ne totum corpus intereat. 14. Nunquam licet filio manus violentas patri suo adferre, nisi quando filius necesse habet seipsum à nece, quam pater ipsi intentat, defendere, cum aliter se tueri non possit; quod vocant moderamen inculpatæ tutelæ: aut nisi quando filius contra patrem arma capiat, vt temp. vel principem tueatur incolumem. 15. Filio non licet parentem proscriptum, siue banditum vt vocant, occidere; quoniam tamen etsi fuerit publicè proscriptus, non est tamen patriæ hostis, cum in eam arma non capiat; nec est reip. proditor: nec, quamuis resp. vel princeps cuiuslibet facultatem dederit banditos occidendi, verisimile est, eam filio esse datam in patrem, cum id omnino pugnare videatur cum pietate & charitate, quam filius debet patri, quamdiu non fit proditor patriæ, aut principi necem intentat. 16. Si pater simul & mater in extremam egestatem deciderunt, & filius non vtrique, sed alterutri subuenire potest, patri potius debet, quàm matri succurrere. Nam quia pater in familiâ est caput, & in generatione est præcipua filii causa, meritò antepositur matri. Nec refert, quòd mater plus laborum & oneris sustineat in pariendo & educando filio paruulo. Nam potior, vt dixi, est ratio & autoritas patris, qui est præcipua filii causa. Ex quo fit, vt dubitandum non sit, quòd aliquis potius debeat patri subuenire, quàm vxori ad extremam paupertatē delapsis. Nam etsi ratione & iure communi maritus & vxor sunt vna caro: strictius tamen est vinculum, quo quisq; parentib. alimenta debet, à quibus originem & vitam suam hausit & traxit. 17. Patri potius quàm filio, ad extremam inopiam reductis, subuenire oportet, si vtriq; succurri non possit. Nam plus patri filius debet, quàm pater filio. Habet n. filius huius vitæ & lucis vsuram, educationem, institutionem & honorem à patre, non contrà. Deinde pater in educando, alendo & informando filio labores & pericula sustinet. Contrà sentiunt iuris ciuilis interpretes, qui aiunt, filiū iure gentium patri alimenta debere, patrem v. filio iure naturali. At ius naturale arctioris est vinculi quàm ius gentium. Sed prior sententia videtur probabilior: quia etiam ius naturale omnes homines, & quasdam etiam bestias v.g. ciconiam, docet alimenta præbenda esse parentib. 18. Patre & creditore ad extremam inopiam & egestatem reductis, filius debet potius patri quàm creditori subuenire: quia arctiori vinculo patri obligamur quàm creditori. Nec valet quod adferunt contrariæ opinionis assertores, iure naturali alienū esse domino reddendū. Nam cum pater & creditor simul in extremam egestatem deuenerint, & bona, quæ creditori debentur, sint penes filiū, eo ipso facta sunt cōmunia patri & creditori. Et quia vinculū, quo filius debet patri subuenire, arctius est: ideo cessat tunc obligatio, quā creditor debitore filiū sibi obstrinxit. 19. Filius parentibus debet

debet alimenta iure naturali; eò sc. quòd natura hoc docet hominem. Iuris ciuilis interpretes passim docent, filium parentibus alimenta debere iure gentium, non naturali: contrà verò parentes iure naturali filiis alimenta debere, quia belluæ, in quibus est iuris naturalis vestigium, non gentium, filios alunt & educant, non etiam parentes. Quidam verò theologi totum hoc Ictorum placitum reiiciunt, quia iure naturali filius parentib. alimēta debet, cum ius gentium sit idē, quod ius naturale. Sed nihili est hæc ratio. Nam quamuis ius gentium sit idē, quod naturale, nihilominus tamen ratione distinguitur. Nam ius naturale Ictis dicitur, cuius vestigium aliquod in ipsis etiam brutis animantibus apparet: ius gentium verò, quod natura quidem præscribit sed in solis hominibus existit. Hinc est, vt Icti iuris naturalis esse dicant, *Vim vi repellere, Seipsum defendere, Sibi victum querere, Contraria & nocitura fugere, Salutaria parare & retinere*: Iuris gentium esse, *Deum reuereri, Reddere cuique quod suum est, Parentes honorare*. Hæc enim propria sunt hominis: illa verò communia sunt hominum & belluarum. Vnde videre est, ius naturale sumi latè, vel strictè. Illo modo parentibus debentur alimenta à filiis iure naturali: hoc modo iure gentium. Quanquam si ciconiam, quæ pietaticultrix vocatur, intuemur, etiam iuris naturalis strictè sumpti fuerit, ἀντιπρεπτήρια δὲ ναυίis, à quibus vitam & alimenta accepimus. 20. Filius in vniuersum debet egenis parentibus alimenta præstare, etiam si illi sint pagani, à fide & religione Christianâ alieni, hæretici, excommunicationi & anathemati subiecti. Ita si pater sententiâ iudicis sit damnatus ad pereundum fame, filius debet sustentare patrem, si possit. Nam vi huiusmodi sententiæ nequaquam filio detrahitur ius & potestas, quam habet alendi patrem: sed ad extraneos tantummodò id præceptum pertinet, ne ei alimenta subministrentur. Ideo laudatur fœmina, quæ patrem suum inediâ, in carcere damnatum, sui lactis subsidio sustentauit. 21. Ex eisdem causis, ex quibus parentes iure possunt debitis alioquin alimentis filios priuare, possunt & filii suos itidem parentes. Iure autem ciuili quædam causæ constituuntur, ob quas liceat parentibus filios ab hæreditate, & ab alimentis repellere. In *Amb. vt cum de appell. cogn. S. causas autem* quatuordecim causæ recitantur. Prima est, si filius in parentes manus iniecerit, extra illos nempe casus, quos paulò antè attigimus. Secunda cum filius graui, & turpi, & fœdâ contumeliâ parentes suos afficit. Tertia, si filius parentes grauioris alicuius criminis accusarit, nisi patris flagitium sit contra communem patriam, vel principis salutem. Quarta, quando filius se maleficis hominibus adiungit, & vnâ cum eis maleficiis studet. Quinta, quando vitæ parentum veneno, aut aliâ quâuis arte & modo insidiari conatur. Sexta, si patris concubinæ, aut vxori, hoc est, nouercæ suæ, filius sese immiscuerit. Septima, si

à filio

filio parentes in iudicium delati, mali aliquid, quod sit alicuius ponderis & momenti, sustinuerint. Octaua, si alterutrum de parentibus inclusum esse contigerit, & liberi requisiti ab eo, vel vnus ex eis, in suâ eum noluerit fideiussione suscipere, vel pro personâ, vel pro debito, in quantum qui petitur probatur esse idoneus. Hoc tamen ad masculos duntaxat pertinet liberos. Nona, si liberorum aliquis prohibuerit aliquem suorum parentum cedere testamentum, & postea parens fecerit testamentum, iure potest filium illum exheredare. Decima, si contra voluntatem parentum inter arenarios, vel mimos, filius sese associauerit, & in hac professione permauerit: nisi quando parentes eiusdem sunt professionis. Vndecima, si alicui ex parentibus volenti suæ filiae, vel nepti, maritum dare, & dotem secundum facultates suas præstare, illa non consenserit, sed vitam luxuriosam elegerit. Duodecima, si alteruter parēs luxuriosus fuerit, & filius eius curam neglexerit. Decimatertia, si filius patrem aut matrem captiuam non redemerit. Decimaquarta, si filii à fide & religione Christianâ defecerint. His etiâ de causis iure filius alimentis potest suos parentes spoliare. Est tamen animaduertendum, hoc locum habere, quando filii aliunde se possunt sustentare. Non enim fas est patri alimenta denegare filio extremâ necessitate laboranti. 22. Obligatio alendi parentes transit ad hæredes filii; hoc est, ad eos ad quos filii bona vel testamento, vel donatione perueniunt: quia tale onus est cum bonis filii coniunctum, ideoque cum re ipsâ transfertur. 23. Filius parentibus vitâ functis debet tria: videlicet cohonestare debet funus, & eorum corpora debitæ sepulturæ tradere; deinde æs alienum, quod parentes contraxerunt, dissoluere: postremò legata parentum testamento relicta implere. Hinc memineris, filium in foro conscientie nullo modo compelli ad debita patris soluenda, quando hæreditatis facultates excedunt. Nam hæreditas non est, nisi deducto ære alieno. Si igitur æs alienum, quod pater contraxit, hæreditatem superat, cum nulla hæreditas à patre ad filium perueniat, liber est filius ab ære alieno dissoluendo, quia nihil habet ex bonis paternis, unde soluat. Si autem maior est hæreditas, quàm æs alienum, tunc à filio debet solui æs alienum, quod pater contraxit: quia hæreditas, vt modò dixi, non est, nisi deducto ære alieno. 24. Parentes tria debent liberis: primùm quidem alimenta: deinde institutionem in fide, religione, & bonis moribus: tertio curam, studium & diligentiam, vt in certo vitæ statu pro conditione suâ collocentur. Alimentorum verò nomine iura, leges & canones intelligunt omnia, quæ pertinent ad cibum & potum, ad vestitum & lectum, ad habitationem, & ad medicinas. Hinc patet, filium non teneri reddere sumptus, vel impensas, quas fecit pater, dum filium in studio liberalium artium sustentauit. Talē e-

nim sumptus inter alimenta filii debita computantur. 25. Matres, quæ proprio lacte filios non alunt absque iustâ causâ, peccant contra naturam. Iustâ a. causâ censentur hæ omnes, quæ sequuntur. Cum mater admodum est naturâ imbecillis, ita ut vix sine vitæ dispendio ac periculo lac filio præbere queat. Deinde cum mater adeo est inops, ut aliunde sibi victum quærere & parare debeat. Tertiò cum mater adeo est nobilis & illustris, ut eam non deceat proprio lacte filium nutrire: id quod locum habet iis in locis, in quibus est more & usu receptum, ut scæminæ illustri genere natæ, filios proprio lacte non nutrant. Extra hos casus mater peccat, si filium suum lacte suo non alit. Ideo Gregorius teste Gratiano *distinct. 3. cap. ad eius*, alique scriptores, etiam ethnici, hoc reprehendunt. 26. Pater filio auctoritate Principis vel Reip. proscripto debet alimenta vitæ simpliciter necessaria: ut si graui aut extremâ labore inediâ. Si verò filius aliunde habeat, unde se sustentare queat, quanquam debet ei pater alimenta: iustis tamen de causis potest patri præcipi, ne aliquid filio suo, utpote proscripto, alimentorum causâ subministret. Idem iudicium est de filio excommunicationis pœnâ affecto: item de filio, qui deficit à fide Christianâ. 27. Pater filio suo spurio debet alimenta de iure Canonico. Sed ius ciuile adimit filiis spuris alimenta, cum possunt aliunde ali præterquam à patre. 28. Alimenta filio præstanda, debent esse talia, quali decent personam filii. Est a. in filio conditio personæ consideranda ex ætate, nobilitate, professione vitæ, instituto, more & consuetudine patriæ. Etenim crescente ætate, crescere quoque debent alimenta: & nobilioribus pleniora alimenta debentur. 29. Auus, proauus, & cæteri ascendentes, siue ex parte patris, siue ex parte matris tenentur iure naturali nepotibus alimenta præstare, cum pater & mater desunt. 30. Filii duobus modis fiunt legitimi: videl. auctoritate iuris per subsequens matrimonium; & re-scripto, seu priuilegio Principis. 31. Illi solùm possunt adoptare liberos, qui sunt sui iuris, nec habent liberos. 32. Patria potestas ortum suum habet à naturâ, quæ dicitur, æquum esse, ut liberi sint in potestate patris: sed incrementum & certam formam habet à legibus & iure ciuili. Nā quòd filius ita sit in potestate patris, ut in eum pater certa quædam iura habeat, id faciunt leges Romanorum. Vnde I Cti dicunt, patriam potestatem esse proprium ius ciuium Romanorum. Erant autem septem præcipui effectus patriæ potestatis apud Romanos. *Primus* est: Quidquid filius acquirit præter castrense, aut quasi castrense peculium, pleno iure patri acquiritur, hoc est, numeratur in bonis patris, in cuius potestate est filius. *Secundus*: Pater filium in suâ potestate constitutum poterat vendere, cui cui volebat. *Tertius* effectus erat, ut pater in filium ius vitæ ac necis haberet. *Quartus* est, ut pater cum filio in iudicio agere non possit. *Quintus* est, ut filius.

filiusfamilias in iudicio contra alium quemlibet, sine patris consensu agere non possit. *Sextus* est, ut pater etiam inuito filiofamilias, habeat administrationem & vsumfructum in peculio ipsius filii aduentitio. *Septimus* est, ut inter patrem & filium ciuilis obligatio esse non possit. Quod attinet ad secundum effectum patriæ potestatis, tenendum est, iure naturali vtrique parenti licere causâ egestatis vendere filium, sed ad tempus tantum: quemadmodum apud Iudæos erat receptum *Exod. 21. Deuter. 15. Jer. 34*. Tertius porro effectus, qui est potestas vitæ & necis in liberos, non est approbandus: cum lex diuina licet concedat parentibus actionem in liberos rebelles, huius tamen criminis cognitionem, & pænæ executionem non penes ipsos parentes constituit, quemadmodum Romanis legibus vitæ & necis ius in liberos habebant parentes: sed ad iudices ordinarios totum hoc deuoluit. Neque etiam ad nudas parentum querimonias & accusationem sententiam ferri, aut pœnam capitalem decerni, sed causæ cognitionem præcedere vult, dum ad seniores vrbis deduci filium rebellem vult, & ad tribunal sisti, ut non, nisi conuictus, capitale iudicium subeat. Fieri etenim posset, ut parentes odium in liberos proprios conciperent: ut pater nouercalibus instigationibus & traductionibus delibutus & præoccupatus, iniquior liberis suis ex priori matrimonio euaderet. Cæterum pater, si filium occiderit, verè est homicida, & præterea impius. Solus enim Deus habet imperium vitæ & necis in hominem, & magistratus, cui Deus illud concedidit. Neque verò magistratus potest hoc ius concedere parentibus, aut illis tanquam ministris vti in nece filiis inferendâ: quia hoc pugnat cum pietate. 33. Undecim sunt modi, quibus ius patriæ potestatis iure Ciuili aut Canonico soluitur. *Primo* est mors naturalis. *Secundo* est mors ciuilis, ut puta deportatio perpetua in insulam, facta ob maleficium hominis. *Tertio* est seruitus, cum pater sit seruus, siue Slaus, ut loquuntur, ob commissum ali. quod scelus. *Quarto* est dignitas patria, quam filius nanciscitur: ut si sit pastor Ecclesiæ. *Quinto*, cum pater est ab hostibus captiuus abductus. *Sexto*, cum pater aut filius solenne religionis votum facit. *Septimo*, si pater aut filius deficiat à fide Christiana. *Octauo*, si pater sciens incestas nuptias contraxerit. *Nono* est emancipatio: quæ est relaxatio patriæ potestatis, consensu patris emancipantis, & filii emancipandi coram legitimo magistratu facta. *Decimo*, si filius à patre, vel ipso sciente & ratum habente, sit expositus. *Undecimo*, si filius aut filia matrimonium ritè contraxerit. Ex his speciebus sexta est illegitima: utpote quæ nititur falso fundamento, quasi ingressus in religionem sit sancitus lege diuinâ: cum è diametro repugnet præscripto verbi Dei. 34. Cum filii publico magistratus munere & officio funguntur, & patres sunt priuati homines, ea est ratio officiorum inter patres

& liberos, quam describit Taurus Philosophus apud Gellium *lib. 2. Noct. Attic. c. 2.* In publicis locis, muneribus atque actionibus, patrum iura, cum filiorum, qui in magistratu sunt, potestatibus collata interquiescere paululum & cessare: sed cum extra Remp. in domesticâ re atque vitâ sedetur, ambulatur, in conuiuio quoque familiari discumbitur, tum inter filium, magistratum, & patrem priuatum publicos honores cessare, naturales & genuinos exoriri. 35. Filius non debet semper in omnibus parere iussis patris. Nam in his, quæ pater iusserit cōtra iuris naturalis præcepta, obtemperandum non est. Quæ enim iuri naturali sunt aduersa, per sese turpia & mala sunt. Item in iis, quæ pater imperat contra iuris diuini leges, nequaquam est parendum, iuxta illud Petri: Obedire oportet Deo magis quàm hominibus. In iis verò, quæ per se media & indifferentia sunt, si pater iusserit, obsequendum est, nisi aliquid aliunde obstiterit: vt in vxore ducendâ, in capeffendis honoribus, & similibus, multa possunt impedire, quò minùs filius absolutè patri parere cogatur. Neque enim in his filius simpliciter & omnino patri obedire iure compellitur. Quòd si pater aliquid imperet contra communes Reipub. leges, ne tum quidem filius patri obedire debet. 36. Licitum est patri filium ob crimen accusare, quando filius est patriæ proditor & hostis: si necem Principis machinetur: si sit reus læsæ maiestatis: si deficiat à fide Christianâ: si communi Reip. salutis sit exitio damnoue. Nam potior est causa communis salutis, quàm priuatæ. 37. Patris imperium ligat conscientiam filii, quatenus cum lege naturæ & Scripturæ sacræ consentit. 38. Pater interdum ex delicto à filio commisso obligatur. Nam si filius perperam munere & officio sibi à patre commisso fungatur, ex quo alius damno afficitur, pater debet id damni compensare. Et in vniuersum, quoties pater filii operâ & ministerio utitur, aut quando commode potest & debet filium corripere impedire ve, ne alteri noceat, nec id faciat: aut quando iussu, auctoritate, vel causâ patris filius delinquit, & alterum lædit, pater ipse debet, quidquid damni est consecutum, resarcire. 39. Parentes his potissimum modis peccant in educatione liberorum. Cum nihil curant, vt filii Christianæ religionis rudimenta addiscant: cum suâ nihil interesse putant, num filii vacent publico cultui Dei, & pietatis, charitatis, iustitiæ, & aliarum virtutum officia præstent, si filios non moneant & corripiant, vt prauam aliorum amicitiam & consuetudinē deuitent, ludos noxios fugiant, corruptum iurandi & in Deum maledicta coniiciendi morem abiciant, & turpiter vel obscenè loquendi aut faciendi consuetudinem deponant & exuant: demum aliqua præstent, quæ ætatem & captum ipsorum dedecet. 40. Parricidæ grauissimo mortis supplicio sunt afficiendi. Hoc enim est iuris diuini, quod iubet omnem homicidam è medio tollere

tollere: & iuris ciuilis, vt constat ex l pœna ff. ad legem Pompeiam de parricidiis, vbi hæc habentur: Pœna parricidii more maiorum hæc instituta est, vt parricida virgis sanguineis verberatus deinde in culeo insua: ur cum cane, gallo gallinaceo, viperâ & simiâ: deinde in mare profundum culeus iactetur. Hoc ita si mare proximum sit: alioqui bestiis obicitur secundum Adriani constitutionem. Et in l si quis C. de his qui parentes, vel liberos occiderunt ita legitur: Si quis parentis, aut filii, aut omnino affinitate eius, qui nuncupatione parentum continetur, fata properauerit siue clam siue palam idenifus fuerit, pœna parricidii puniatur: & neque gladio neque ignibus, neque vllâ solenni pœna subiungetur: sed insutus culeo cum cane, & gallo gallinaceo, & viperâ, & simiâ, & inter eas ferâles angustias comprehensus serpentum contuberniis misceatur: & vt regionis qualitas tulerit, vel in vicinum mare, vel in amnem proiciatur, vt omni elementorum vsu viuus carere incipiat. & ei cœlum superflui, terra mortuo auferatur. Hæc lex est lata à Constantino: quam etiam habet Iustinianus in Insit. de publicis iudiciis. §. alia. 41. Lex diuina mortis pœnâ in illos liberos decernit, qui parentibus suis imprecari, conuictari, illisque maledicere ausi fuerint, & ad verborum probra, cum insultandi petulantia, audaciâ & proteruiâ profiliunt: deinde qui parentes percutere non erubuerint, vel pugno, vel fuste, etiam si mors non subsequatur. Exod. 21. v. 15. 17. Leuit. 20. v. 9. Deut. 27. v. 16.

IV. Casus conscientia circa officium dominorum & seruorum soluuntur ex his regulis.

1. Seruitus, quæ est legibus introducta, ac propterea dicta est legalis, iure gentium cœpit; sed multum habet ex legibus & iure ciuili. Hactenus itaque seruitus est iuris naturalis, quia ius gentium est idem quod ius naturale. Hinc vbique gentium & terrarum alii sunt domini, alii serui: & ex ipso rationis præscripto multi sunt serui facti, qui scilicet tales dicuntur naturâ. Nec est à ratione alienum, vt quemadmodum iure belli bona capta in victorum potestatem & dominium transferuntur: sic etiam bello victi in capientium dominium transeant. Nam quos alioqui ipsi victores iure necare possent, iure vita donatos in seruitutem redigunt, siue libertatem eis adimunt. Est enim vita libertate charior atque pretiosior. Sed cur iura ciuilia vbique testantur, seruitutem per se contra naturam extitisse? Resp. Hoc ideo factum est, quia loquebantur de seruitute, quâ apud Romanos ante Imperatorum leges serui erant in potestate dominorum. Nam iure Romanorum antiquo, domini vitæ & necis in seruos potestatem habebant, & eis tanquam instrumentis quibusdam libere utebantur. Et hoc imperium in seruos, cum iure naturali pugnat; nec est iuris gentium, sed humani & ciuilis. Alioqui Patres, nominatim Ambrosius, Augustinus & Gregorius, verè scripserunt, seruitutem ex

Quæstiones
conscientia
circa officia
dominorum
& seruorum

peccato natam: quia, ut ex sacris literis constat, si homo, vtesta Deo ab initio conditus in vitæ innocentia & probitate perstitisset, captiuitates & seruitutes non fuissent: corrupta per peccatum naturâ, inter omnes gentes bella, captiui, & serui esse cœperunt. Priori modo bella & seruitutes sunt contra naturam, posteriori modo sunt secundum naturam, scil. vniuersalem, etsi sint contra naturam particularem huius aut illius.

2. Seruitus legitima nascitur ex quatuor causis. *Prima* est ius belli. Nam sicut ex iusto bello bona capta in capientium dominium transeunt: sic etiam ipsi homines iusto bello capti, & serui effecti, in capientium veniunt potestatem. *Secunda* causa est delictum. Canones enim, leges & iura, quemadmodum ob certa quædam facinora reos poenâ capitis & ultimo supplicio afficiunt: sic etiam iura ob quædam delicta fontes quosdam libertate priuant. *Tertia* est originis conditio. Nam qui ex ancillâ nascitur, siue pater sit liber, siue seruus, siue ex legitimo matrimonio, siue aliter procreatus, seruus eius efficitur, cuius ancilla est mater. Nam partus in hac re matris fortunam & conditionem sequitur. *Quarta* causa, ex quâ seruitus nascitur, iure civili est introducta: cum quis viginti annis maior se venire participandi pretii causâ passus est. 3. Iure gentium cuique fas est, seipsum vendere, quoniam quisque tum suæ libertatis, tum famæ & honoris sui dominus est. Deinde cuique licet suas operas alteri locare, ergo & vendere. Præterea in veteri lege licebat Hebræo, seipsum alteri Hebræo vendere: quamuis potius se locabat quam vendebat, quia ad septem annos, aut plurimum quinquaginta, in eâ seruitute laborabat: postea ad pristinam libertatem redibat. Cæterum cuique etiam fas est, seipsum egestatis gratiâ vendere: quia vita est libertate charior atque pretiosior. 4. Dominus, si vigesimum ætatis annum excesserit, & liberam habeat suorum bonorum administrationem, potest seruum manumittere, hoc est, libertatem donare, & ex seruo facere libertum, siue libertinum & ingenuum. Erat mos apud Romanos in manumissione, ut dominus caput serui, aut aliud membrum tenens, ter diceret, *Hunc hominem liberum esse volo*. Tum mittebat eum è suâ manu, quasi suâ potestate & dominio. Ista verò manumissio iure reuocatur, si libertus sit ingratus aduersus patronum, vel alio scelere se obstringat, quod seruitute puniri solet. 5. Aliquando inuitis dominis serui libertate donari possunt. Libertas enim illis datur auctoritate legis absque dominorum consensu, si alimenta illis denegentur à dominis, vel si bene mereantur de Republicâ egregio aliquo facinore. 6. Dominus non habet potestatem & imperium vitæ & necis in seruum. Olim apud Romanos licebat dominis impunè seruos suos occidere: vnde leuissimis ex causis irascebantur seruis, & in eos sæuebant. Postea verò immanis illa domi-

dominorum in seruos potestas mitior est facta, vt nonnisi ob crimen à seruo commissum, & causâ cognitâ dominisliceret seruos impunè occidere. Tandem, quia multi conquerebâtur, quod serui à dominis asperius & durius, quàm par esset, tractarentur, constitutionibus Imperatorum cautum est, ne domini seruos occiderent, nisi causâ criminis ad prætorem delatâ, & causâ ab eo cognitâ: ne item in seruos immodicè sæuissent & animaduertent. Ais: Serui in bonis dominorum suorum numerantur, nō aliter atque pecora. Possunt itaque impunè à dominis occidi. Aio: Quāuis serui in bonis dominorum numerentur, sicut etiam pecora, nobiliori tamen sunt loco, quia æquè ac heri sunt homines. 7. Quicumque bello iniusto capti & in seruitutem redacti sunt, iure possunt fugere, & conferre se quocunque voluerint. Atque ita cuilibet Christiano licet fugere, si bello captus sit à Turcis vel Saracenis. Non au. em licet illi arripere fugam, qui seipsum vendidit, vel à parentibus egestatis gratiâ venit, vel ex ancillâ matre procreatus est, vel seruus pœnæ effectus est. Quod attinet ad illos, qui bello iusto capti in seruitutem rediguntur, iis quoq; non licet fugere, si fidem domino dederint, quâ promiserint se nunquā fugituros. Nam iure naturali fides data seruanda est, & implenda. Alioqui licet eis fugere, & ad suos redire. Neque enim est, cur eiusmodi homines iure belli captos, in huiusmodi angustias redigamus, & tam durè, & seuerè ius belli interpretemur. Vsu quoque & consuetudine receptū est apud omnes nationes, vt ii serui ad suos, vbi commodè possunt, fugâ se proripiant. 8. Seruus bonâ conscientiâ potest habere peculium, hoc est, bonum aliquod domini permisso separatim à rationibus dominicis, deducto inde, si quid domino debetur. Ita enim peculium seruorum definitur à l. Cris. 9. Seruus naturaliter obligatur alteri, & alium ita sibi obligat: ciuilitè non item. Seruus enim in iudicio, nec habet actionem contra alium, nec ab alio conueniri potest. Aliquando tamen inter dominū & seruū in iudicio potest esse ciuilis actio. Nam seruus iure ciuili potest aduersus dominum agere causâ publicæ salutis, vel vtilitatis, vt quia censum vel publicam monetam fraudauit, vt carius venderetur: vel quia falsæ monetæ fuit author, vel maiestatis reus, vel patriæ proditor aut hostis. 10. Seruus, siue iure belli captus, siue emtus, nihil suum habet: ac proinde quidquid acquirit, domino suo acquirit. Si tamen dominus cū seruo paciscatur, vt singulis annis, mensibus, hebdomadibus, vel diebus ipsi certum quid ex suis operis soluat, reliquū sibi retineat & seruet: rum, quod seruus vltra id, quod cum domino pactus est, ex suis operis lucratus fuerit, vt suum habebit: quoniam quamuis inter dominum & seruū ciuilis aliqua obligatio non subsistat, subsistit tamen naturalis. Quare secundum conscientiam fidem seruo datam dominus seruare, & implere iure.

iure naturali compellitur. Idem iuris est, si dominus expresse, vel tacite seruo aliquid donet, & velit ut tanquam suum habeat: vel si cum seruo conuenerit, ut id quod certo modo & ratione acquisierit, sibi habeat ut suum. 11. Dominus seruo debet victum, vestitum, habitationem, quæ tria alimentorum nomine comprehenduntur. Item institutionem in bonis moribus & religione. Denique castigationem & correptionem, ut sic eum in officio contineat. 12. Dominus, qui membrum aliquod serui sui amputauit, iure naturali ante omnem iudicis condemnationem debet ipsum seruum liberum dimittere, vel aliam quauis ratione ei satisfacere, ut illius damnum restituta libertate, vel alio modo compenset. Est enim corporis membrum libertate charius atque pretiosius. 12. Dominus seruum suum occidens absque vllâ causâ, verè ac propriè est homicida. Deberi- taque tanquam homicida puniri: sed mitius: quia circumstantia personæ variat delictum. 13. Seruis licet nuptias contrahere: ut rectè statuit ius Canonicum. Nec lege ciuili, qualis in hac causâ apud Romanos erat, potest seruus à domino impediri, quò minus matrimonium contrahat. Non enim lege ciuili potest ius ipsum naturale abrogari. Matrimonium verò est iure naturali & diuino institutum, ad sobolis procreationem, & ad mutuam viri & feminae societatem, & ad libidinem comprimendam. Hæc autem ius ciuile impedire non potest, cum ob eum finem nuptiæ fuerint institutæ, nimirum in officium naturæ, & in remedium libidinis atque peccati. 14. Si serui crimen est vltimo supplicio dignum, ad magistratum deferri debet à domino; si alterius poenæ sit reus, priuatim iure à domino puniatur. Nunquam tamen alimenta, quæ sunt simpliciter necessaria vitæ subsidia, dominus potest iure denegare, quamuis ea possit ex parte minuere: ita ut seruus non inediâ absumatur, sed attenuato & diminuto victu castigetur, ut sic fortè ad frugem melioremque mentem redeat. 15. Dominus cogitur impensas soluere, quas facit seruus aut ancilla iis in artibus addiscendis, quæ in rem ipsius domini cedunt. 16. Seruus non tenetur domino suo obedire in omnibus. Non sanè in iis, quæ sunt per se mala, ut quæ iurigentium & naturali aduersantur; quæ cum Dei præceptis pugnant; quæ à constitutionibus Ecclesiasticis & communibus ciuilibus legibus dissident. At verò si dominus iubeat bona, vel ea, quæ per se media sunt & indifferentia, seruus domino obedire debet. 17. Si seruus delinquat in eo officio & ministerio, quod domini iussu præstat & obit, dominus ex serui delicto tenetur & obligatur: quia in se culpam coniciere debet, qui ad id officii & ministerii seruum delegit. Similiter, si seruus delinquat iussu & autoritate domini sui, dominus ex serui delicto obligatur. Si verò seruus peccet in aliis, iure ciuili dominus, ex serui delicto non tenetur obstrictus, dummodo

modo eum noxæ dedat. At secundum conscientiam, quoties dominus serui peccatum impedire commodè potest, nec id facit, ex serui delicto obligatur; secus minimè. 18. Dominus ex serui contractu, vel quasi contractu obligatur in certis casibus; his nempe: si seruus iussu domini contractum iniuit: si versum est in rem domini id, in quo seruus contraxit, vt si mutuam pecuniam accepit, vt se aleret, se vestiret, se à morbo curaret. His causis exceptis, dominus ex serui contractu non tenetur: vt si pecuniam mutuam accepit seruus vt luderet, vt cum meretrice rem haberet, vt ventri indulgeret. 19. Dominus seruos, quos nouit prauis moribus corruptos, quos verbis, minis, obiurgationibus & verberibus sanari non posse videt, domo expellere & eiicere debet, nisi probabiliter timeat eiectos domo deteriores euasuros, vel licentiùs victuros, vel nisi crediderit, eos apud se retentos, aliquando ad meliorem vitæ frugem redituros, vel nisi grauitè sibi nocuerit, quòd sit famulatu debito & necessario cariturus. Hic obserua, olim seruos famulos quoque dici consueuisse, & famulari idem fuisse quòd seruire. Nunc verò famuli vocantur liberi quidem homines, sed qui mercede obsequium suum & operas alteri locant: ita vt famuli sint, quorum operæ & obsequia stipendio conducuntur ad tempus: ita vt differant ab operariis. Nam hi suas operas locant ad certum genus operis faciendum: at illi seipsos locant ad seruiendum alteri, hoc est, ad obsequium ei præstandum. Debet autem dominus salutis & vitæ famuli prospicere, vitæ, inquam, tum corporis, tum animæ, dum eius famulatu & ministerio utitur. Contra famulus domino debet honorem, reuerentiam, obsequium & operas suas, dum inter familiares eius habetur. 20. Dominus non potest iure famulo ægrotanti mercedem subtrahere pro ratâ temporis parte, quo malè valuit. Nam per famulum non stat, quòd minùs operas debitas præstet. 21. Famulus, qui suas operas promissit ad annum, & ægrotat ad aliquot menses, postea non tenetur totius istius temporis operas supplere: quia in promissione operarum fortuitus casus censetur exceptus. 22. Dominus, qui nullam mercedem pactus est famulo, pro more patriæ tantumdem soluere debet, quantum alii solent. 23. Quibusdam famulis nulla merces debetur. Tales sunt primò, qui se offerunt ad ministrandum spe non mercedis alicuius, sed beneficii & gratiæ. Deinde quidam famuli se dominis subiiciunt, spe tantum eorum beneuolentiam conciliandi. Tertiò aliquando dominus alicuius famulatu non indiget, rogatus tamen illum suorum famulorum numero adscribit, donec idoneum dominum inueniat, cui inseruiat: cui si victum, vestitum, & habitationem præstet, nihil debet. Denique pueri apparitores, qui in aulis principum instituuntur, docentur & educantur, nullam mercedem præter victum, vestitum & habitationem accipiunt

iure merito: quia scilicet in aulis instituuntur: quod ipsis est loco mercedis amplissimæ. 24. Dominus, qui operas famuli conduxit minoris, iure cogitur mercedem ita augere, ut iusta sit. Aliter licebit famulo, si reseedenter constet, & aliter sibi consulere nequeat, ex bonis domini compensare & sarcire suum dominum.

*Quæstiones
conscientiæ
circa officia
fratrum &
propinquo-
rum.*

V. Casus conscientiæ circa ea, quæ fratres ac cæteri propinqui sibi inuicem debent, ex his regulis solvuntur.

1. Certi & explorati iuris est, fratri ad extremam, vel quasi extremam vel grauem egestatem adducto fratrem alimenta debere. Nam etiam extraneis pari necessitate pressis, charitatis & misericordiæ lege subuenire debemus. 2. Quando frater bona non habet, ex quibus viuatur conuenienter sui generis & familiæ conditioni, par est ut frater alimenta ei suppeditet, quibus honestè sustentetur. Hoc enim fieri potest autoritate iudicis, cuius officium frater indigens implorare iure potest. 3. Frater sorori indigenti dorem præstare debet: quia dos loco alimentorum succedit. 4. Frater debet fratri indigenti alimenta præstare, quibus commodè sustentetur, & impensas faciat in iis artibus discendis, quæ ad ipsius statum & conditionem pertinent. 5. Frater debet necessaria vitæ alimenta fratri subministrare, etiam cum is culpâ suâ amisit, consumpsit & dilapidauit tradita sibi à patre bona: quia quamuis sponte suâ in egestatem deuenerit, nihilominus tamen indiget, nec habet, unde viuatur: ac proinde frater potius quàm alius quispiam illum alere & sustentare debet. 6. Frater debet fratrem sororemue suam, quos pater siue iure, siue iniuriâ hæreditate spoliavit, sustentare, si reuerâ aliunde non habeant, unde simpliciter uiuant. Hæc enim alimenta pater filiis debet: ac proinde frater id subsidii genus eis denegare minimè potest. Atque hæc omnia sunt accipienda non tantum de fratribus utrinque coniunctis, sed etiam de iis, qui ex alterutro tantum parente sunt procreati. 7. Lege charitatis alimenta debemus filiis ex fratre vel sorore natis: si nempe non habeant bona, ex quibus sustentari queant. 8. Propinquis ascendentibus debemus honorem parentibus debitum: collateralibus debemus officia fratrum & sororum: descendentibus debemus officia, quæ à parentibus debentur liberis.

*Casus con-
scientiæ circa
officium præ-
ceptoris &
discipuli.*

VI. Quæstiones conscientiæ circa officium præceptoris & discipuli, solvuntur ex sequentibus regulis.

1. Præceptor fungetur suo munere diligenter, prudenter, constanter & sincerè. *Diligenter*: ut nihil omittat eorum, quæ sunt necessaria: ut item sibi caueat ab ignauo otio, quo fit, ut horæ lectionibus destinatae vel negligantur, vel in perpetuas ferias conuertantur. *Prudenter*: ut habeat dele-

Quæ

Aut ingeniorum, neq; vnâ fidelitâ omnes parietes dealbet, vt est in pro-
uerbio. *Constanter*: vt ne patiarur se turbari vel ingratitude & calumniâ,
vel laborum multitudine & magnitudine. *Sincerè*: vt compendio tradat
res vtilis. 2. Præceptor & discipulus ne sint Pythagorici, hoc est, præce-
ptor non doceat discipulos sonare τὸ αὐτὸς ἔφα; neque discipuli iurent in
verba magistri, aut ex illo faciant idolum. 3. Præceptor induat animum
paternum erga discipulos, & hi vicissim præceptorem filiali prosequan-
tur affectu. 4. Discipulus ab Alexandro Magno discat, se plus debere præ-
ceptoribus quàm parentibus. Etsi enim amor non possit esse tam inten-
sus inter discipulum & præceptorem, si spectes σοφὴν naturalem: maior
tamen hic requiritur amor ratione obiecti, quod est pia eruditio. Nimi-
rum præceptor debetur, quòd bene viuas, parenti, quòd viuas. 5. Disci-
pulus debet esse φιλομαθής, φιλόκοσμος καὶ ζητητικός, id est, cupidus discendi,
audiendi, & interrogandi. 6. Discipuli præceptoribus suis debent bene-
uolentiam & didactron, si quidem sit in ipsorum facultate. 7. Præceptor
nonumat promiscuè didactron, neque etiam immodicè. 8. Præceptor
ne sit plagosus Orbilius, neque regat discipulos imperio despotico, sed
politico. 9. Præceptor ita attendat ad eruditionem, vt potiore habeat
rationem bonorum morum. 10. Præceptor tempestiuè cognoscat inge-
nium discipuli, & de eo referat ad parentes, vel ad eos, qui sunt loco pa-
rentum, vt si discipulus nō sit aptus ad liberalia, tempestiuè à studiis auo-
ceretur. 11. Præceptor ita exerceat iuuentutē in bonis artibus, vt quandoq;
vacationem & ferias concedat. Nam arcus nimis tensus rumpitur. Et

Quod caret alternâ requie, durabile non est.

12. Præceptores inter sese alant concordia. 13. Præceptor qui rectoris mu-
nere fungitur, collegas suos regat aristocraticè. 14. Præceptor cogitet,
scholas esse seminaria reip. & ecclesiæ, & iuuentutem esse thesaurum v-
triusque politiæ, ac proinde grauissimo peccato se obstringere illos, qui
cūm præesse ac prodesse debeant iuuentuti, nefariè illam corrumpunt.

VII. Casus conscientiæ circa officium pastoris & audi-
toris, soluuntur è sequentibus regulis.

1. Episcopus est solū muneris, officii & functionis nomen, non po-
testatus. Quilibet enim pastor ecclesiæ est episcopus sui cœtus. Non itaq;
episcopus iure diuino altiore superioreque habet potestatem quàm
presbyter; quia apostolus Paulus promiscuè presbyteros vocat episco-
pos, & è contrario, vt in Polemicis est annotatum. 2. Episcopatus tutâ
conscientiâ optari ac peti debet duabus ex causis: aut ob manifestam ne-
cessitatem imminentem, qualis meritò censeretur, cū nullus veller hoc
onus assumere, aut nullus reperiretur ad hoc officium idoneus: aut ob

*Quæstiones
conscientiæ
circa officium
pastoris &
auditoris.*

communem aliorum salutem, ut vsu venire potest, cum multi pastorum ambiunt, rudes tamen & imperiti, aut corruptis & deprauatis moribus, qui si in episcopos eligantur, magis oberunt, quam proderunt Ecclesiae. Hinc animaduertendum est, non esse idem, episcopatum ambire, quod optare aut petere. Is enim ambit, qui quibuslibet artibus, etiam malis, ad episcopatum aspirat, & hoc dicitur crimen ambitus; at potest quis optare & petere his modis, quos iam diximus. 3. Iuris diuini est, ut populus in eligendo episcopo seu pastore suffragium ferat. Nam sic est Matthias in locum Iudae apostoli substitutus *Actor. 1.* & Paulus ac Barnabas in euangelium Dei segregati. *Actor. 13.* & septem diaconi sic fuerunt electi. *Actor. 6.* Quae etiam consuetudo tempore Cypriani fuit obseruata, ut constat ex ipsius *Epistol. 68.* 4. Recte decretum est iure Canonico, ne episcopus successorem instituat. Hinc enim multa incommoda & mala pullularent. 5. Tria potissimum in iis requiruntur, qui ad munia ecclesiastica eliguntur; quae sunt vitae & morum integritas, matura aetas, & literarum scientia. Canones addunt quartum, ut sit ex legitimo matrimonio natus. 6. Pastor non ita versatus in iis, quae sunt necessaria ad munus pastorale, non debet se episcopatu abdicare, si diligentiam adhibeat in illis addiscendis, quamuis grauiter peccauerit in eo munere suscipiendo. Quod si prorsus sit ignarus eorum, quae ad tale officium requiruntur, debet illud dimittere. 7. Is, qui in pastorem eligitur, debet esse religiosus, probus, prudens, temperatus, sobrius, castus, hospitalis, mansuetus, non neophytus, fama candidus, & corpore integer: quod postremum requisitum est honorarium, cum reliqua sint necessaria. 8. Inter pastores debet esse ordo; & is quidem ratione aetatis, donorum, vocationis tempore prioris, vel praesidentiae. Ultimo modo ille qui est inspector plurium ecclesiarum, reliquis antefertur: non quod aliquam iurisdictionem in illos obtineat, sed quia penes illum est ius praesidentiae & directionis in conuentibus & causis ecclesiasticis. 9. Inspectoris est, ecclesias sibi concreditas diligenter visitare. 10. Pastores debent instare apud suos principes, ut si necessitas ecclesiarum postulet, cogant synodum, eamque vel generalem, vel prouincialem, vel diocesanam. *Generalis*, est vel oecumenica quae conuocatur ex omnibus religionis Christianae locis, vel nationalis, quae conuocatur ex integro aliquo populo. *Prouincialis*, cogitur ex omnibus aliquius prouinciae pastoribus. *Diocesana* congregatur in certa diocesi. 11. Pastor non immisceat se rebus secularibus pertinentibus ad forum exterius, neque iurisdictionem aliquam temporalem sibi arroget. Hoc enim est mittere falcem in alienam messem. 12. Pastor non alienet res ecclesiae extra casus illos, quos supra diximus ad praecceptum quartum Decalogi. 13. Pastor ecclesiam nouam consecrare debet solenni concione habita.

14. Pastor curare debet, vt templa conseruentur & reparentur. 15. Personæ seu homines ecclesiastici immunitates illas, quibus gaudent tum ipsi, tum bona ipsorum, acceptas ferre debent pietati principum Christianorum, non autem gloriari de iis, quasi debeantur ipsis iure diuino & naturali. 16. Auditores pii ministros ecclesiæ habeant parentum loco: quoniam illi per euangelium, tanquam diuinitus destinatum instrumentum, regenerant homines per Dei gratiam, & ad veram illam spiritualem vitam eos promouent. Hinc Elisæus post Eliam, in cælum abeuntem, clamar: *Pater mi pater mi, currus Israelis & equites eius* 2. Reg. 2. v. 12. Quibus iisdem verbis, tanquam epitaphio quodam, & Ioas, rex Israelis, Elisæi mortem defleuit. 2. Reg. 13. v. 14. sicut & iam antea illum patrem suum vocarat. 2. Reg. 6. v. 21. Sic Paulus erga Thessalonicenses placidum se, tanquam si nutritrix fœtus suos foueat, fuisse, eosque, vt patrem filios, horratum ostendit. 1. Thess. 2. v. 7. 11. Idem Corinthios se per euangelium genuisse, & Galatas parturire, donec formetur in eis Christus, affirmat, adeoque illorum patrem etiam se vocat. 1. Corinth. 4. v. 15. Galat. 4. v. 19. Reliquos casus conscientia, qui pertinent ad hunc titulum, vide ad præceptum quartum, & infra ad locum de sacramentis & disciplinâ ecclesiasticâ. Multæ quoque quæstiones in hoc capite paulò ante de parentibus & liberis disputatæ huc per analogiam possunt accommodari.

VIII. Quæstiones conscientia circa officium magistratus & subditorum soluuntur ex his regulis.

Casus conscientia circa officium magistratus & subditorum.

I. Potestas ciuilis est ex iure gentium & diuino. Nam iuris gentium, adeoque etiam iuris naturalis, est, vt homines societate quâdam coniuncti viuant. At societas consistere, & conseruari non potest, nisi quidam præsent qui ceteros in pace, charitate & concordia contineant. Vnde iure gentium ciuitates & resp. fundatæ, creati magistratus, latæ & sancitæ leges, iudicia constituta, quibus fontes puniuntur, in fontes defenduntur. cuique tribuitur quod suum est: in quibus omnibus consistit ciuilis potestas. Deinde apostolus Rom. 13. disertè docet, magistratum à Deo esse. 2. Iura regum, quæ dicuntur Regalia, describuntur lib. 2. feudorum tit. 56. cap. Quæ sint regalia, vbi sic habetur. *Regalia. armandia publica flumina nauigabilia, aut ex quibus fiunt nauigabilia, portus, ripatica, vectigalia, quæ vulgo dicuntur telonia, moneta, multarum poenarumque compendia, bona vacantia, quæ vt ab indignis, legibus auferuntur, nisi quæ specialiter quibusdam conceduntur, & bona contrahentium incestas nuptias, condemnatorum & proscriptorum, secundum quod in nouis Constitutionibus cauetur, angariorum par angariarum, & plaustrorum, & nominum præstationes, & extraordinaria collatio ad felicissimam regalis numinis expeditionem potestas constituendorum magistratuum ad iustitiam expediendam, argentaria, & pala-*

ria in ciuitatibus consuetis piscationum redditus, & salinarum, & bona committentium crimen maiestatis, & dimidium thesauri in loco Caesaris inuenti non datâ operâ, vel in loco religioso si datâ operâ, totus ad eum pertineat. Sic ibi. Singula eorum breuiter expendamus. *Armandia*, siue, vt alii legunt *Archimandriæ*, id est, Armamentaria, seu repositoria armorum, machinarum, tormentorum. Sicut autem armamentaria sunt regum, sic etiam bellorum gerendorum potestas. *Via publica*: quia in eis iurisdictionem habet princeps, & eas tueri & conseruare debet. Alioqui earum vsus est omnium hominum communis. Publicas istas vias Græci vocant βασιλικὰς, hoc est, regias; Latini prætorias, consulares & militares: quæ viæ distinguuntur à priuatis, agrariis, & vicinalib. Quæ verò inueniuntur in viis publicis, & habentur pro derelictis, sunt quodammodo principis, quatenus ea potest applicare ecclesiis, hospitalibus & reipublicæ. *Flumina nauigabilia, & portus, & riparia*. Quemadmodum in terrâ viæ publicæ sunt regum: ita viæ per aquam publicam regum quoque sunt. Naturali iure communia sunt omnium, aqua profluens, mare, & aer: vnde gemmæ & lapides, quos mare procreat, sunt omnium hominum communes. At verò regis sunt flumina nauigabilia, flumina publica, portus, ripæ, & litora. *Res communes* dicuntur quæ vsum communem, & brutis animantibus, & hominibus, præbent. *Res publica* sunt, quarum vsus est omnium hominum communis, etsi proprietas, iurisdicção in eis, & cura tuendi atque conseruandi eas, ad regem spectet. *Leges regia* sunt, vt si vi tempestatis, siue naufragii, siue alio modo ex mari res aliqua impellatur in litus, siue naus sit, siue aliud quippiam, ad regem pertineat, si intra sex hebdomadas non compareat, quicam rem repetat. Hinc etiam est, vt resectio & reparatio portuum ac litorum ad principem spectet. Olim ius piscandi in mari erat omnium hominum commune: at nunc principes maritimi & litorales id iuris sibi reseruant, ob impensas & sumptus, quos faciunt in reficiendis & tuendis portibus, & litoribus. Item, piscationes in fluminibus publicis sibi solent principes vendicare, & priuatis pretio vendere. *Vestigalia*. Ius regum est, noua tributa & vestigalia imponere, augere, addere, & diminuerè: sed hoc non nisi ob causam & necessitatem communem. Nam regis est, curare vt reipublica pacatè & tranquillè viuat, libera tumultibus, seditionibus, bellis: quâ ratione tributa exigit. Item curare, vt viæ publicæ sint tutæ: ac proinde à viatoribus iure potest vestigalia postulare. *Moneta*. Ex regis auctoritate pendent leges monetæ. Regum est potestas fabricandi, cudendi, mutandi, augendi, minuendi monetam, eiusque pretium, & æstimationem. Et graues pœnas constituunt leges ciuiles in eos, qui sine principis auctoritate monetam cudunt, adulterant, radunt, tingunt, aut deformant.

mant. Sicut autem regum ius est monetæ cudendæ: sic & régis potestas est legis condendæ, abrogandæ, mutandæ, declarandæ, interpretandæ. *Multarum pœnarumque compendia.* Hinc est, vt ex regis iure & autoritate pendeat potestas concedendi veniam delictis, & minuendi pœnam legibus ciuilibus præscriptam. Nam qui legem condit, & pœnam constituit, legis rigorem temperare ac mitigare potest. Ex quo fit, vt rex possit aliquos lege ciuili soluere, priuilegia præter & contra legem (scilicet ciuilem) quibusdam concedere, natalibus legitimis restituere eos, qui ex iustis nuptiis nati non sunt. *Bona vacantia.* Hoc nomine multa continentur: videlicet ea, quæ priuato domino carent: vt sunt bona eorum, qui sine testamento, & sine legitimo hærede decedunt: res mobiles, siue immobiles, quæ à nullo possidentur, vel pro derelictis & incultis habentur. *Bona contrahentium incestas nuptias.* Generaliter confiscationes bonorum propter certa crimina, cuiusmodi sunt incestæ nuptiæ, armorum ad hostes delatio, delictum læsæ maiestatis, apostasia à Christianâ religione, & crimen eorum, qui metu sceleris conscientiam tacti seipsos interimunt, nõ per insaniam, impatientiam vel dolorem. Hæc, inquam, bona, & similia ad regem pertinent. Vnde regis est, fiscum habere. *Angariarum.* Quâ ratione pensiones siue exactiones, quas soluunt viatores pro seruitute viarum, pro reparatione pontium, aut similium, quæ vulgo portoria dicuntur, pedagia, guidagia, & eadem angariæ, & nauium, & plaustrorum exactiones, iura regalia dicuntur. Et generatim, quidquid extra ordinem penditur ad felicissimam regis expeditionem, iuris regalis esse perhibetur. *Potestas constituendorum magistratuum.* Regis est, magistratus creare, prætorialia & tribunalia iudicii publici causâ constituere. Regum enim est, leges dare, & ius dicere. Hinc est, vt omnis iurisdictio, quæ in regno aliquibus conuenit, à rege existat & pendeat. Et sicut regis est, magistratus creare: sic eorû numerum augere, iurisditionem prorogare, restringere. Hinc etiam fit, vt ad regem quisque possit à quibuslibet iudicibus & magistratibus appellare. *Piscationum redditus & salinarum.* Ad regem pertinent redditus piscationum, fodinæ salis, auri, argenti, æris, ferri, & cuiuslibet alterius metalli. *Dimidium thesauri.* Thesaurus in nullius bonis est; & ideo inuenientis & capientis efficitur naturali quadam ratione & æquitate. Regia tamen lex est, vt thesauri pars aliqua detur inuentori, reliquum pertineat ad fiscum & regem. Etsi enim naturalis æquitas præscribit, vt quæ in nullius sunt bonis, primò occupantis propria fiant: tamen, cum eadem præscribat, vt bonum publicum ante feratur priuato, non absque ratione factum est, vt aliqua thesauri inuenti pars cedat fisco. Atq; hæc sunt regalia præcipua, ex quibus multa alia deriuantur; quorum tractatio pertinet

ad Politicam. Hic quaestio incidit: An i. *Sam.* 8. contineatur ius regale? Quæ quidem quaestio in aulis quotidie agitur: in quâ re non defunt qui regibus adulantur, & omnia, quæ ibi dicuntur pertinere ad ius regis, delegitimo ipsius iure & potestate interpretantur. Sed reuera falluntur, Nam Deus longè aliter præcipit *Deut.* 17. Sententia igitur illorum verborum, quæ sunt i. *Sam.* 8. hæc est; *Hoc ius erit regis*, scilicet partim legitimū, partim vsurpatum & tyrannicum, quod ipse rex sibi vendicabit. Petierant Iudæi regem, vt essent sicut cæteræ gentes, quæ regem habebant. Merito itaque iis respondet Samuel: *Hoc erit ius regis*, quale scilicet esse solet regum, qui cæteris gentibus dominantur. Illud vero ius est partim legitimum, partim tyrannicum & barbaricum. Erant enim tunc multarū gentium regna barbara, fera, & tyrannica, ita vt reges pro arbitrato suo abuterentur subditorum personis & bonis. Quamuis negandum non sit, regem ius habere, vtendi subditorum personis & bonis, quando id communis reipublice necessitas postulat. Oportet enim hic distinguere inter iura regis dura, & crudelia. 3. Reges nihil iubere possunt contra ius gentium, naturale, vel diuinum. Contra diuinum quidem; quia Deo obedire oportet magis quàm hominibus. Contra ius verò naturale; quia quidquid ius naturale præcipit, per se bonum est, quod autem prohibet, per se malum est. At rex facere nequit, vt quod per se bonum est, sit malum, vel quod malum est suâ naturâ, sit bonum. Fieri non potest à rege, vt periurium, mendacium, homicidium, adulterium, furtum, falsum testimonium fiat bona: nec item, vt honorare parentes, colere Deum, reddere cuique quod suum est, depositumque restituere, sint res malæ. Contra ius gentium quoque rex nequit quippiam iubere; quia illud suo modo est naturale. Hic animaduertendum est, longè aliud esse, legem naturalem abrogare, mutare, vel contra eam quippiam iubere: aliud verò esse, legem naturalem declarare, interpretari, vel coartare & restringere. Reges secundum possunt, non pro nutu, arbitrioque suo, sed iustis in causis: primum non item. Vnde ob communem reipubl. pacem, salutem vel utilitatem in bello innocentes interimuntur: & aliquis etiam inuicem suam domum vendere iubetur, videlicet vt via publica fiat, vel reficiatur, & amplior, ornatio, & commodior communi vsui reddatur. Sic ob penuriam annonæ quis cogitur à principe, vt frumentum suum vendat, vel mutuum det. Eadem ratione præscriptionis leges decernunt, vt reidominium ex vno ad alium transferatur, ad lites, quæ aliter finire minimè possent, dirimendas. Ita ob commune religionis vel reip. bonum, regis quædam constitutiones dominos spoliant suis mancipiis & famulis. 4. Omnia sunt principis, non possessione, sed defensione. 5. Rex coronam suam accipit à proceribus regni, non ab episcopo. Episcopus solum adhibetur

betur vt testis, & persona ecclesiastica, quæ benedicit solenni a&ui; quæ admodum fieri solet in benedictione nuptiarum. 6. Principibus ius aliquod est in personas Ecclesiasticas, & in bona Ecclesiastica. Et si enim & personæ & res Ecclesiasticæ gaudent immunitatibus, priuilegiis, & indultis, ex piâ liberalitate, & liberali pietate à principibus Christianis concessis: tamen, si personæ Ecclesiasticæ committant peccatum, quod ciuili aliquâ lege puniendum est, omnino necessum est, vt pœna illa per magistratum executioni mandetur. Similiter bona Ecclesiastica in casu prægnantis & euidentis necessitatis eidem legi subiiciuntur, cui bona ciuium ordinariè sunt subiecta. 7. Regia potestas in ciuilibus & temporalibus est suprema: & reges nullum in his agnoscunt & habent superiorem. *Prouerb. 8. Rom. 13.* Nimirum regna sunt à Deo, ad quem pertinet terra & tota eius plenitudo: ita vt frustra sint Canonistæ, & omnino Papistæ, qui regna esse contendunt à Pontifice Romano: quod quidem adeo est ridiculum, vt non mereatur refutationem. 8. Nemo potest subditos absolvere iuramento fidelitatis, quod vocant homagium: nisi rex sit notoriè crudelis, aut tyrannus, Reipubl. hostis, bonorum persecutor, proditor patriæ, aut communi populi saluti, paci & bono aduersetur. Tum enim populi sententiâ potest regno priuari. Quoniam tamen si populus in regem transtulit suam potestatem: non tamen ita hoc fecit, vt se omni iure abdicauerit. Neque enim voluit populus, vt rex dominaretur in regni perniciem & interitum. Nomine verò populi intelliguntur senatores, procuratores ciuitatum, & regni ordines atq; procures. Constat enim populus, vt minimùm, ordine & statu nobilium, & plebeiorum, siue popularium. Oportet autem, vt populus non pro libidine, vel arbitrio suo regnum abroget regi, sed iustis in causis, vt modo diximus: videlicet ob crimina regis in perniciem Reipubl. cum ea sunt notoria, vel per euidentiam facti, vel per propriâ ipsius regis confessionem in iudicio, vel per sententiam à populo in iudicio latam. Et rex ius habet, vt prius audiatur, & ius habet excipiendi ea, quibus iure possit seipsum tueri. 9. Tyrannum absque titulo, qui est inuasor, quilibet priuatus potest debet è medio tollere. Neque enim ille rex est, sed priuata persona, quæ patriam hostiliter inuadit. Quod attinet ad tyrannum exercitio, seu administratione, priuatus non potest, nec debet illum è medio tollere, nisi fortè sit communibus populi suffragiis regno exutus & eie&ctus, & priuatorum libidini legitimè expositus. Tum enim tyrannicidium est imperatum ab optimatibus regni. 10. Si mandata Principis, alioqui tyranni, sint æqua & iusta, parendum est. Si verò fuerint mandata iniqua, hoc est, contra ius diuinum, vel naturale, vel gentium, aut contra leges regni fundamentales, obediendum est Deo, non hominibus. Hinc in *Capitulo Iuliano. 11. quæst. 3. ex*

Ambrosio rectè citantur ista verba: Iulianus Imperator, quamuis esset apostata, habuit tamen sub se Christianos milites, quibus cum dicebat: Producite aciem pro defensione Reipublicæ, obediebant: cum autem diceret eis, Producite arma in Christianos, tunc cognoscebant imperium cæli, non terra. Et Augustini verba in Capitulo Imperatores. 11. quæst. 3. ita habent: Iulianus extitit infidelis Imperator. Nonne extitit apostata iniquus, & idololatra? Milites Christiani seruierunt infideli Imperatori: ubi veniebant ad causam Christi, non agnoscebant, nisi illum, qui in cælis erat. Quando volebat, ut idola colerent, & ex thura adolerent, præponebant illi Deum: quando autem dicebat, Producite aciem, ite contra illam gentem, statim obtemperabant; & distinguebāt Dominum æternum à domino temporali. 11. Octo inprimis virtutes decent reges: videlicet pietas, seu religio in Deum: clementia aduersus subditos: liberalitas erga eosdem: iustitia erga omnes: fortitudo, in primis bellica: prudentia, magnificentia, magnanimitas. Derestetur itaque rex absurdas voces eorū, qui dicunt, Principi non tam colendam pietatem, quàm dandam operā, ut sanctè & piè colere videatur simulando dissimulandoque: ut pueros talis, sic viros iuramentis esse fallendos: ea promissā regi esse seruanda, quæ regiis commodis inferuiunt: Principem seruare fidem debere, cum id regia vtilitas flagitauerit: malis moribus implendam ciuitatem, ut quā libuerit, vindictam sumere possit: alendas & fouendas inter subditos factiones: boni publici studiosos è medio tollendos: & similia perpetranda esse, quæ nec ex Christianā religione, nec ex verā Philosophiā morum profecta sunt. 12. Præcipua Regis aut Principis peccata hæc sunt: si iniquè regna aliena quærat, vel concupiscat, aut iniquè parta non restituat: si bellum indicat, inferat aut gerat absque iustā causā: si renuat in arbitros omni suspitione carentes compromittere, aut recuset omnino petere, vel accipere conditiones æquas & iustas, quibus pax reconcilietur aut confirmetur cum vicinis Principibus: si arces regni sui non curet munendas aut reficiendas: si vias publicas non reficiat, muniat, vel custodiat: si viduis, pupillis, pauperibus, & personis, quas iura miserabiles appellant, extremam vel grauem calamitatem passis, & ab ipso subsidium petentibus non succurrat, cum commodè possit: si per socordiam non prohibeat subditos ab usurpando alieno, vel à furtis, aut à rapinis, adulteriis, homicidiis, periuriis, falsis testimoniis, fraudibus, dolis, & iniquis artibus nocendi proximo, & æquitatem atque iustitiam violandi: si non aboleat prauas populi consuetudines, veluti vsurarum mordacium, contractuum lege diuinā vel naturalī prohibitorum, ludorum & spectaculorum, quæ exhibentur cum probabili animi vel corporis periculo: si nihil curet, an pretia rerum venalium sint iusta necne, an pondera vel mensuræ sint minores, quàm leges & iura postulant: si factiones aut seditiones fouerit, aut sedandas non curauerit: si ob desidiā eius populus an-

non penuriâ, vel aliarum rerum ad victum necessariarum charitate laborauerit: si leges Reipublicæ vtilis & salutare non dederit, aut datas, custodiendas nihil curauerit: si necessaria ad regiam familiam sustentandam non prouiderit: si pecunias, & alias res pecuniâ æstimabiles, quibus regnum defendi & conseruari debet, non parauerit: si prodigalitate suâ eneruet vires regni, adeoque efficiat, vt vectigalia & tributa à subditis exigantur maiora, quàm par sit, & debita contrahantur plura, quàm æquum sit: si tributa iniqua imponat subditis, aut antiqua augeat absque publicâ Reipublicæ necessitate: si cogat subditos sibi domos ædificare, & similia facere, non solutâ illis debita sui laboris mercede: si condar leges iniquas contra ius diuinum, naturale & ciuile: si bona Ecclesiastica conuertat in profanos vsus pro libitu: si non sinat subditos gaudere immunitatibus iure diuino vel naturali concessis: si priuilegia malis & indignis tribuat: si minis aut importunis precibus, per vim vel fraudem subditos compellat ad donandum sibi bona propria: si leges condar ad sua tantum commoda priuata, ad superuacaneum vestitum, victum, & vsum, ad pompas, ad cõuiuia, ad voluptates, ad venationes immodicas: si multas pecuniarias exigit sui tantum priuati commodi gratiâ, non boni communis: si publica magistratuum aut iudicum officia vendat, vel det in dotem & mercedem obsequiorum nimis quàm carè, aut etiam iis hominibus, quos probabiliter scire potest malè istis officiis vsuros: si per se, vel per alium condemnet aliquem indictâ & inauditâ causâ, aut denegatâ ex se tuendi & defendendi potestate, aut non habitâ publicâ notitiâ ex publicis iniudicio probationibus: si bona eorum, qui naufragium patiuntur, fisco regio adiudicet, vel aliis donet, neglectis aut prætermisissis dominis: si cogat subditum ad contrahendum matrimonium, vel impediat à contrahendo: si præsentet Episcopum vel Pastorem, qui ætate, scientiâ, & morib. non est dignus. 13. Subiectio principũ & doctorum verbi Dei est ἀντιστοιχος seu vicissitudinaria & reciproca. Nam Principes subiiciuntur verbo Dei, & illius scepro reguntur; rursus pastores verbi subiiciuntur gladio seculari & illo reguntur à Principib. 14. Regis Christiani est, seruatō iuris ordine, patrociniū Ecclesiæ: quia est defensor fidei, & nutritius Ecclesiæ. Ergo vt patronus, tutor, & defensor vim, fraudes, turbas & seditiones malorum hominũ ab Ecclesiâ debet arcere, externa pacata reddere, & prouidere vt interna, id est, ea quę spectant ad rerũ Ecclesiasticarũ dispensatiōē, recto ordine procedant. Vnde *Augustinus tract. 11. in Iohan.* ait: *Pertinet hoc ad reges seculi Christianos, vt temporibus suis pacatam velint habere matrē suam Ecclesiā.* Et *Ambrosius in epist. ad Valent.* Cũ n. omnes homines, qui sub ditione Romanā sunt, vobis militent Imperatorib. terrarũ atque Principibus,

sum ipsi vos omnipotenti Deo & sacra fidei militatis. Atq; militia primum sacramentum est, tueri salutem, commodam, & dignitatem eius, cui militamus. 15. Princeps tuâ conscientia potest in ditione suâ permittere liberam religionem: non quidem ita, vt impunè quilibet colat Deum arbitrato suo, sed vt bonum autonomiæ, siue libertas conscientiæ concedatur iis, qui in fundamento salutis conueniunt, & non nisi circa ritus, & leuiore quædam quæstiones in negotio religionis dissident. Sanè, si commodè possit hoc efficere, citra pacis publicæ perturbationem, vt omnes & singuli subditi eandem religionis formulam amplexentur, utique nihil debet facere reliquum ad summam diligentiam, hoc vt obtineat. Verùm quia sæpenumero illi, qui vnitatem religionis in Remp. introducere conantur, funditus evertunt Rempubl. & vnitatem ciuilem scindunt, non temerè Princeps hic aliquid audebit. 16. Crimen læsæ maiestatis seuerissimis pœnis meritò vindicatur. Cùm enim magistratus sit Vicarius Dei, & ipsius persona sit sacrosancta, nemo non intelligit, capitali supplicio afficiendos esse, qui in magistratus sunt iniurii. In iure ciuili hæc de re ita habetur *Instit. de public. iudic. Lex Iulia maiestatis, quæ in eos quoq; qui contra Imperatorem, vel Remp. aliquid moliti sunt, suum vigorem extendit. Cuius pœna anima amissionem sustinet, & memoria rei etiam post mortem damnatur.*

Atque hi etiam sunt præcipui casus, qui ad quintum Decalogi præceptum pertinent: ex quibus analogicè possunt iudicari casus de tutoribus, curatoribus & senibus.

C A P V T XVIII.

De casibus conscientiæ circa sextum Decalogi præceptum.

P R Æ C E P T A.

Casus conscientiæ circa sextum Decalogi præceptum respiciunt curam vitæ, corporis & valetudinis proximi.

Huc itaq; pertinent casus de odio, irâ, inuidiâ, maledictione, crudelitate, epichæreciâ, homicidio, bello, vindictâ, talione, eleemosynâ, & pœnâ homicidii.

R E G V L Æ.

*Quæstiones
conscientiæ
de odio, irâ
&c.*

I. De odio, irâ, inuidiâ, maledictione in proximum, crudelitate, & ἐπὶ καὶ περὶ αὐτοῦ sunt sequentes casus.

1. Ad peccata contra hoc præceptum pertinent omnia illa, quibus proximus in suâ personâ læditur: qualia sunt, occidere proximum, vulnerare, mutilare, verberare, percutere alapâ, vel fuste, vel baculo, trahere

dare illi ignominioso opere. Huc etiam reducuntur omnia peccata, quæ pertinent ad odium in proximum, ad inuidiam, ad vindictam, ad bellum iniustum, ad rixam, ad pugnam iniquam, ad similes, seditio- nes, diffidia illicita, ad prodicionem patriæ, ad coniurationem in remp. ad crudelitatem in proximum. 2. Odium proximi est triplex. Primum enim vnus homo aliorum odit, quia est ab illo affectus iniuriâ: deinde, quate- nus est reus violatæ iustitiæ: tertio, quatenus ipsa persona proximi secun- dum se, & absolute, absque vllâ aliâ speciali ratione displicet. Secundum odium est actus iustitiæ: primum est peccatum, vt & tertium: sed hoc est grauius & detestabilius quàm illud. Nam primum est humanum, ter- tium planè diabolicum. 3. Tutâ conscientia possumus proximo optare malum quoddam ob bonum & emolumentum ipsius. Sic v.g. potest quis alicui optare morbum, vel rei familiaris iacturam, vt respiscat à pec- catis, & ad Deum conuertatur. Memineris autem, non esse licitum opta- re vt malum proximo contingat illatum ab aliquo priuatâ authoritate, sed hæc lege, vt morbus ille accidat inflictus à Deo, vel aliâ calamitas tem- poralis immittatur diuinitus ob spirituale bonum proximi. Atque hoc non est optare malum, vt malum, sed vt bonum, nimirum morbum, aliâ- ve iacturam temporalem, vt est medium vtile ad proximi conuersionem, & bonum spirituale animæ. 4. Ira est peccatum in his casibus. Primum, quan- do quis succenset alicui, qui nihil mali est commeritus. Secundum, quan- do quis succenset alicui plus quàm meruit. Tertium, quando quis appetit puniri aliquem sine debito ordine, nimirum ab eo, qui non potest iure punire. Quarto, quando appetit puniri absque debito fine, hoc est, non ob bonum tuendum, aut culpam puniendam, sed ob alium finem. Quintum, quando appetit puniri absque debito modo, nempe si immodicè quis irascatur, vt blasphemet Deum, vel maledicat proximo, vel ei grauius aut extremè egenti non subueniat. 5. In irâ videre oportet hæc duo: quan- do sit virtus, & proinde licita; & quando sit vitium, & proinde illicita. Quod attinet ad primum, tria requiruntur in irâ iustâ & licitâ: videl. re- ctum principium, rectum obiectum, & rectus modus. Ad rectum ira princi- pium tria requiruntur. Primum vt irascendi occasio sit iusta & seria: puta manifesta Dei offensa. Ita Moses excaudit. *Exo. 16. v. 20. 21. c. 33. v. 19. Num. 16. v. 17. & Pinchas Num. 25. v. 8. 11.* Dauid similiter 2. *Sam. 13. v. 20. 21.* item Elias 1. *Reg. 19. v. 14.* Nehemias *c. 5. v. 5. 6.* & Ieremias, *c. 6. v. 10.* Deinde re- quiritur, vt ira, præeunte consilio & deliberatione concipiatur. Denique ira accendi & excitari debet à bonis & sanctis affectibus, videlicet à stu- dio gloriæ Dei, ab amore iustitiæ, & odio peccati. Nimirum ira debet co- mitari virtutem, & ab eâ excitari contra peccatum, non aliter atque ca-

nis sequitur opilionem, & ipsius nutum obseruat. *Obiectum iræ* non debet esse persona hominis, sed ipsius peccatum, putà offensa Dei, & offensa nostri; & hæc quidem eatenus, quatenus coniuncta est cum violatione decalogi. *Modus iræ* legitimus est, si ira temperetur charitate & dilectione, itemq; dolore: si deinde intra vocationis nostræ limites se contineat, & ciuilibus decori modum seruet, ne fortè violet aliquod officiū Deo vel proximo debitum. Alterum iam videamus, quando scilicet ira sit illicita. Est autem ira peccatum his quinque nominibus. *Primò* si sit præceptis & temeraria, hoc est, si absque consilio & deliberatione concipiatur. Hanc iram Christus damnat *Matth. 5. Secundò*, cum nullā de causā, vel leui de causā concipitur. *Tertiò*, cum quis modum excedit, etiam si iusta si iræ causā. *Quartò*, cum ira nos eò abripit, vt nostri officii erga Deum & homines obliuiscamur, & ad altercationes, rixas, & imprecationes delabamur. *Quintò*, cum non irascimur in causā Dei, sed in causā nostrā. 6. Remedia iræ versantur vel in cogitatione, vel in actione. Remedia, quæ in cogitatione versantur, respiciunt Deum, proximum, vel nos ipsos. *Cogitationes de Deo* sunt in primis sex. Oportet enim cogitare, 1. Deum diserto mandato iram iniustam prohibuisse. *Matth. 5. v. 21. 22.* ubi recitantur tres gradus iræ iniustæ. 2. Quaslibet iniurias nobis euenire ex Dei providentiā, idque propter nostrum emolumentum 2. *Sam. 16. v. 10.* 3. Nos debere esse imitatores Dei, qui est lenis & longanimis. *Exod. 34. vers. 6.* 4. Deum nobis remittere quotidie infinita peccata, ideoque nostri esse officii, vt proximo quoque remittamus debita. 5. Vindictam esse Dei & magistratus, qui est vicarius Dei. 6. Christum in numeras iniurias patienti animo pertulisse. *Cogitationes de proximo* sunt duæ: illum scilicet esse nostrum fratrem, æquè conditum ad imaginem Dei, atque nos sumus: deinde nos de illo hanc æquitatem nobis polliceri, vt si ipsum offenderimus, nobis velit ignoscere. Quare id, quod volumus nobis fieri à proximis, debemus ipsis quoque facere. *Matth. 7. vers. 12.* *Cogitationes de nobis ipsis* sunt numero sex. 1. Nos iram Dei incurrere, si foueamus iram iniustam. *Matth. 5.* 2. Nos habere characterem, quo filii Dei à filiis Diaboli discernuntur, si non exacerbamur aduersus proximum. 3. Nos non posse videre latebras cordis, & sæpe ignorare mentem verborum proximi, quibus offendimur. 4. In irā temerariā nullum Deo obsequium à nobis præstari. 5. Iram iniustam lædere corporis sanitatem, & hominem redigere in seruitutem Diaboli, vt in iracundo Saule videre est. 6. Iram iniustam oriri ex debilitate rationis, inuidiā & philautiā. *Actiones, quæ medentur iniustæ iræ*, sunt in primis quinque. *Primò*, si deprehendamus iræ initium, oportet vt illam antevertamur & auertamus verbis & signis. Hinc Athenodorus Augusto Cæsari consilii dedit, vt prius in-

tegrum

regum alphabetum recitaret, quàm permitteret iram erumpere in ner-
 um. *Deinde*, magnum est operæ pretium secedere ab iis, in quos sumus
 iactati, vel à quibus offensi sumus. Nimirum oportet igni subtrahere
 pabulum & fomentum. *Tertio*, vitare oportet occasiones iræ: vti sunt
 contentiones, & homines contentionis cupidi. *Quarto*, impetum iræ in
 nos ipsos propter innumera peccata nostra debemus conuertere. *Quinto*,
 Deus quotidie orandus est, vt pro immensâ suâ misericordiâ omnes af-
 fectus nostros sanctificet. 5. Si ira sit violenta, & ex improviso nos oppri-
 mat, dabimus operam, vt ne locum demus huic hospiti, sed illum conti-
 nuò expellamus. Cogitare hîc oportet, iram esse instar veneni, quod si
 quis imbibisse se persenscat, protinus absque morâ illud exspuere de-
 bet. 6. Inuidia, quâ quis tristatur de bonis proximi, ex subito quodam
 motu & affectu cordis, nato ex imperfectâ rationis deliberatione, non est
 ita magnum peccatum, vt illa, quâ quis tristatur de bonis proximi, for-
 matis syllogismis, vt loquuntur. 7. Illicitum est, maledicere creaturis vitæ
 & sensu carentibus, & omnino creaturæ alicui, quatenus in eâ est partici-
 patio aliqua Dei, hoc est, vt est creatura Dei, siue secundum esse vitæ, si-
 ue secundum esse naturale. Hinc si quis maledicat creaturæ, vt creaturæ
 est, blasphemia censeretur & maledictio in Deum; quia malum imprecamur
 bono diuino, quod creaturæ est communicatum. Si quis autem
 creaturis ratione carentibus, vti sunt possessiones quædam hominum,
 maledicat, est maledictio in homines, quia imprecamur malum bono
 hominum, quod est in creaturis. v. g. si quis maledicat iumentis hominis.
 8. Crudelitas in proximum est belluinum vitium. Duplex autem est cru-
 delitas. Prima, cum quis sæuit in eum, à quo non est læsus. Altera,
 cum quis alterum punit ob delictum plus quàm oportet. Prior illa
 est detestabilior quàm posterior. 9. Delectatio interna in malis proxi-
 mi arguit ingenium hominis qui dicitur ἀνάνθρωπος. Nihil enim emo-
 lumentum ad eum accedit ex infortunio proximi. 10. Licet delectari effe-
 ctu, qui nascitur aut consequitur ex malo alterius, dummodo ipsam
 malum proximi non placeat. v. g. licet potest quis delectari hæreditate
 sibi proueniente ex morte patris, dummodo non delectetur in mor-
 te patris. 11. Vt rectè nos geramus circa offensiones & iniurias no-
 bis illatas, oportet vt illarum naturam & qualitatem accuratè cognos-
 camus. Sunt autem triplices offensiones. *Primo*, cum res aliqua
 fiat, quæ tamen nobis displicent, nullum tamen damnum adferunt.
 Et hæ sunt offensiuncule leuissimæ, vt est morositas, tarditas & hebetu-
 do naturæ, exprobratio ignobilitatis, ignorantie, paupertatis, & similiū.
 Huiusmodi offensiunculas præterire & silentio sepelire debemus. *Dein-*
de sunt offensæ, quæ non solum nobis displicent, sed etiam damnum nobis
 adfe-

adferunt, & id quidem non ita magnum. Istiusmodi offensas agnoscere debemus & obicere iniurianti: sed ita, vt illas simul remittamus. *Tertio* sunt offensiones & iniuriæ grauiiores, eæque personales, verbales & reales, quæ vitam nostram in discrimen adducunt, dignitati & existimationi nostræ nocent, bonis nostris vastitatem adferunt. Hic est supremus iniuriarum gradus, ideoque supremus clementiæ gradus requiritur in illarum condonatione. Iste autem gradus est situs in his tribus. *Primo*, in cognitione & examine iniuriarum: *secundo*, in illarum condonatione: *tertio*, in iustâ & legitimâ nostri defensione. 12. In condonandis iniuriis quatuor actus debent concurrere: *Primo* debemus ultionem Deo committere. *Deinde* oportet priuatam pœnam remittere. *Tertio* vindictam à magistratu non oportet repetere, sed condonare iudicium. *Quarto* requiritur condonatio satisfactionis: vel certè satisfactione præstitâ oportet obliuisci omnium eorum, quæ gesta sunt vtrinque. 13. Homo Christianus bonâ conscientia potest se defendere aduersus magnas iniurias coram magistratu. *Deu.* 19. v. 16. & *seqq.* Huius iudicialis defensionis exemplum habemus in Paulo *Act.* 25. v. 10. 14. Omnia media sunt prius tentanda, & quæcunque possunt adhibenda remedia, quàm legis beneficio vtamur. 15. Dum legis beneficio vtimur, magna animi moderatio est adhibenda; idque ante forensem litigationem, in litigatione istâ, & post litigationem. *Ante litigationem* debemus cogitare hæc tria: *primo*, iniurias nobis esse illatas ex prouidentia diuinæ decreto propter nostra peccata: *deinde*, forum & tribunal esse ordinationem Dei, in quâ Deus suam præsentiam & iustitiam faciat contestatam: *tertio*, finem actionis nostræ esse debere gloriam Dei, nostræ causæ honestam defensionem, pacem publicam, & hominum dissolutorum emendationem. Prima consideratio facit, vt nos ipsos voluntati Dei subiiciamus, iram & odium deponamus, patientiâ ceu loricâ nos muniamus. Secunda facit, vt ius nostrum veluti in manus Dei tradamus. Tertia facit, vt incommodû proximi, quantum in nobis est, auertamus. *In litigatione* non debemus vrgere summum ius: debemus odisse causam malam, personam non item: pacem denique debemus sectari, quantum in nobis est. *Post litigationem*, si causâ cecidimus, debemus acquiescere, si quidem intelligamus causam fuisse malam: sin verò causa nostra sit bona, debemus vel appellare ad superius tribunal, vel totum negotium Deo commendare: semper autem animo tranquillo esse studebimus, nec furere indignarive vllomodo oportere existimabimus.

Quæstiones
conscientia
de homici-
dio.

II. Casus conscientia de homicidio, soluuntur ex his regulis.

x. Homi-

1. Homicidium fit sex modis: Facto, Consilio, Mandato, Defensione, Permissione, Auxilio siue Patrocinio. 2. Homicidium est casuale, vel voluntarium. *Homicidium casuale* seu inuoluntarium est, quod contingit præter intentionem agētis, aut omittentis aliquod opus, vnde mors alterius consequatur. *Voluntarium* est, quod per se est intentum & procuratum: quod contingit dupliciter. Primò, quando quis facit aliquid eo animo ac intentione, vt mors alicuius sequatur. Secundò, quando quis facit opus, quod suâ naturâ ordinatur ad mortem alterius, licet ex intentione operantis non dirigatur ad necem, v.g. si quis ictum aut vulnus lethale infligat, non animo occidendi. Rursus homicidium voluntarium est tale vel directè, vel indirectè. Directè voluntarium est, quod est per se intentum. Indirectè voluntarium est, quod est intentum in alio, nimirum opere, vel omissione operis, vnde mors secuta est. Porro homicidium est *publicum, vel quasi publicum*. Illud est, in quo neque de ipso hoc scelere, neq; de illius authore dubitatur: hoc est, vbi non quidem de ipso scelere, sed de illius authore non liquidò constat. Est etiam *homicidium vel simplex, vel compositum*. Illud est, quo vnus aliquis homo occiditur: hoc est quo vel plures homines occiduntur, vt si vno ictu sagittæ plures homines interimantur: vel occiditur persona nobis sanguine iuncta, vt puta pater, frater, & hoc dicitur parricidium: vel persona sacra, putà magistratus, quod dicitur homicidium sacrilegum, quo nomine etiam venit illud homicidium, quo aliquis in loco sacro iniuriosè occiditur. Præterea homicidium est *manifestarium*, vt si quis manu alterum occidat: vel *clancularium*, seu occultum, si quis per venenum occultè propinatum, aut per insidias, aut prodicionem interficiat alterum. Denique homicidium est *pænale, vel non pænale*. Illud est peccatum legibus damnatum: hoc est vel casuale & fortuitum, de quo lex Dei apertè pronuntiat, talem reum mortis non esse *Deut. 19. v. 6.* vel à magistratu infertur fontibus: vel fit in legitimo bello: vel denique fit cum moderatione inculpatæ tutelæ, si quis vitam aliter tueri non possit, & non ad sumendam vindictam, sed ad propulsandam iniuriam arma sumat. Talis enim eo casu, & à legibus, & à magistratu armatur. Vim itaque repellere licet iure naturali, diuino, ciuili & canonico: quia naturale est omnibus animantibus, vt se ipsa tueantur, & aduersa sibi que contraria repellant. Quare malè Accursius docet, solummodo permissum esse iure fori occidere inuasorem, non iure poli; quod est dicere, non puniri in foro iudiciali, esse tamen illicitum in foro conscientiz. Sed oportet memoriâ tenere, ad hoc, vt licitum sit occidere, vim vi repellendo, inuasorem, requiri, vt occidatur inuasor cum moderamine inculpatæ tutelæ. Quinque autem requiruntur ad moderamen inculpatæ tutelæ. Primò, vt inuasor sit iniustus, hoc est, inuadat contra iustitiam.

T t

Secundò,

Secundò, vt inuasus tueatur se, & inuasorem offendat in ipso congressu, non autem post factum interuallum, hoc est, non post congressum finitum & perfectum. Nam si mora intercedit, iustæ defensionis nomen amittit, & in priuatæ vindictæ naturam cadit. *Tertiò*, vt quamdiu potest inuasus se tueri non occidendo, non occidat: vnde non debet inuasus maiori vi iniuriam repellere, quàm sit vis inuasoris. v.g. si pugnis cæditur, non debet se armis defendere, nisi pugni sint tam magni, vt possint mortem inferre. Si inuaditur ab inermi, non se defendat armis. Item, si potest se tueri solùm percutiendo, non occidat; si baculo inuaditur, non se defendat ense, nisi timeat se baculo interimendum, aut grauius vulnerandum. In summâ, necesse est sit iusta & æqualis armorum ratio, nisi sublit periculum mortis. *Quartò*, inuasus debet probabiliter existimare & time- re, se grauius lædendum, vel occidendum, si vim non pellat. *Quintò*, requiritur intentio & scopus non vlciscendi aut interficiendi, sed se solùm modò defendendi. Cæterùm hoc ius tuendi se contra inuasorẽ, est licitũ cuicunq; personæ, siue sit ecclesiastica, siue secularis; quocunq; in loco etiã sacro; quouis tẽpore, etiam sacro; contra quemcunq; inuasorem, siue sit pater, siue princeps, siue pastor, &c. Nam defensio est iuris naturalis; & cuicunq; animali inest instinctus se tuendi contra aduersariũ & cõtraria vitandi. Sed, inquis, si inuasor sit rex, aut alia aliqua persona publicè utilis, nõ videtur locum habere moderatio inculpatæ tutelæ: quia magna in remp. damna ex huiusmodi occisione oriuntur. Resp. Quando bonum publicum est præferendum priuato, id tunc est, quando est necessarium per se, & ex naturâ rei, non verò quando est ex malitiâ hominis. Sed in hoc casu malitia est, & iniustitia inuasoris, quòd inuadat innocentem. Ergo innocens inuasus non tenetur abstinere ab occidendo inuasorem regem, si aliter se tueri non potest. Sane non est homo cogendus, cùm innocens est, vt se permittat ex obligatione occidi ab eo, qui inuadit ipsum contra iustitiam. Interim, si homo videat maxima damna ex occisione inuasoris in remp. redundatura, potest, si ita velit, iugulum suum, pro reip. incolumitate, obicere inuasori. 3. Dum quis illicitè aliquid facit, & alius inuadit eum, vt occidat, licitum est eum inuasorem occidere, vt ille, qui facit aliquid illicitè, se defendat à nece. v.g. deprehenditur quis in adulterio, & vult eum occidere maritus vxoris deprehensum ἐν αὐτοφώρῳ: hic licet ille, qui inuaditur, adulterando peccet, haber tamen ius seipsum defendendi ab inuasore. Non enim si quis illicitè facit aliquid, eo ipso perdit ius naturale se defendendi. 4. Quoties iudex secundùm allegata & approbata, aut seruato iuris ordine damnat innocentem ad mortem, per falsa testimonia, non est licitum damnato ad mortem occidere iudicem: quia iudex non est inuasor iniquus, licet innocentem interimat. Fa-
cit

est enim officium suum, quod est, pronuntiare iuxta acta & probata. Similiter non est licitum, iudicis ministros occidere, nec similiter etiam testes: quia hoc non est se tueri, sed vindicare. Et verò innocens aliter se potest tunc defendere, nimirum appellando, aut aliis rationibus, quibus ius vti solet. Si tamen iudex, aut eius ministri, vel etiam testes, contra iustitiam inuaderent innocentem ad occidendum eum, tunc licitum esset vti moderatione inculpatæ tutelæ. 5. Si occisio alterius intendatur, vt medium necessarium ad sui defensionem, licitè potest illa per se intendi: quoniam eodem iure, quo finis est licitus, est medium licitum, requisitū necessariò ad illum finem assequendum. Si verò per se primò intendatur, nimirum vt finis, in quo sistimus, & ad quem cætera diriguntur, tunc non est licitum per se intendere mortem inuasoris: quia cùm mors inuasoris sit medium, & non finis, non potest vt finis intendi. Sed tamen ex fine alio, quo intendit inuasus defensionem vitæ suæ, potest intendi, vt medium ordinatum ad defensionem vitæ. 6. Licitum est, præuenire eum, qui vult inuadere, & præueniendo occidere, antequam inuadat, si necessarium est præuenire, quia aliter vita propria defendi non potest, nisi præueniendo. v.g. si quis ab alio in domo aliquâ obsideatur, & videat certò se aliter non euasurum nisi præueniat, licebit eum præueniendo occidere. Et hæc ratione intelligi debet, quod dicitur, licitum esse occidere infidiantem. 7. Si inuasus possit fugâ honestè & absq; periculo euadere, vtiq; debet fugiendo sibi consulere. Dixi *honestè*: quia si fuga sit valde dedecorosa, vt contingere potest in viro nobili, non tenetur aliquis fugere. At si inuasus sit homo inferioris notæ & sortis, cùm fuga ei non sit ignominiosa, si fugiendo euadere possit, tenetur fugere & non occidere. Alioquin non erit moderamen inculpatæ tutelæ, si occidat, & non fugiat. Nam ordine & iure charitatis vita proximi præferri debet honori qualicunque. Dixi *absq; periculo*: quia quando fuga est periculosa, nimirum, quia aduersarii à tergo instant, vel quando inuasor fiet audacior, vel quando facilius insequetur fugientem, non est obligatio fugiendi: quoniam tunc occidere inuasorem, & non fugere, est seipsum tueri, quia fugere commodè non potest tunc inuasus. 8. Si inuasor hominem alicuius notæ alapâ, vel fuste conetur verberare, ita vt hoc sit valde ignominiosum, licitum est occidere inuasorem, ne alapâ, vel fuste, vel etiam verbere lædat. Aliter enim ex malitiâ hominum honor innocentis passim tolli posset. 9. Puella, aut vxor honesta, pro tuendâ corporis sui integritate, licitè potest aggressorem occidere, quando aliter tueri non potest suam integritatem, putâ clamando, alium compellando, fugiendo, aut aliâ quâuis ratione. 10. Quando bona temporalia ita sunt necessaria, vt sine ipsis vita corporalis conseruari commodè nequeat, tunc licitum est occidere inuasorem pro

defensione rerum suarum; quia hoc est tueri vitam propriam: vt si arma detrahantur militi vel homini transeunti per latrones, aut vestes detrahantur tempore sæuientis frigoris aut niuis, aut tollantur alicui bona tempore extremæ necessitatis: aut si quis ad mendicitatem redigatur propter bona auferenda: aut si fur bona diripiat, & se armis defendat contra me. Si verò bona non sint tanti momenti, vt sine eis vita commode conseruari non possit, non licet occidere inuasorem: quia ordo charitatis id postulat, vt vitam proximi seruemus cum paruo detrimento rerum nostrarum. Aliter autem se res habet, quando bona nostra sunt magni momenti. Et si enim vita proximi ordine charitatis præferenda est bonis temporalibus: hoc tamen non est simpliciter verum, sed tum demum, quando non prouenit ex malitiâ alicuius. Alioqui fouerentur hominum iniustitiæ, & innocentes suis bonis spoliarentur. 11. Pro defensione alicuius maximè innocentis licet inuasorem occidere: vtputa pro defensione regis, principis & personæ publicæ cuiuscunque. Item pro defensione patris, matris, vxoris, fratris, filii, & cuiuscunque personæ sanguine coniunctæ: item pro defensione domini, & cuiusque innocentis, etiam extranei. 12. Respublica pro salute suis ipsius potest tradere innocentem in manus hostis, si hoc modo, & non alio, possit respublica liberari. v. g. premit hostis urbem aliquam, & dicit, Ego igni urbem exuram, nisi mihi tradatur talis ciuis. Ratio huius rei est; quia hoc non est directè ciuem occidere, sed tantum commune bonum tueri. Et resp. ius habet cogendi ciues ad periculum mortis subeundum pro communi bono seruando, vt videre est in bello. Præterea in casu prædicto ciuis ille postulatus ab hoste, obligatur sese hosti committere, vt temp. liberet. Accedit, quod tradere ciuem hosti petenti sit indifferens. Neque enim certum esse potest, hostem occisurum ciuem illum, quem postulat. Denique perinde est in rep. vt in corpore hominis. Si hostis brachium, vel manum peteret amputandam, alioqui minatur se caput amputaturum, teneretur homo ille brachium, vel manum tradere, vt caput & seipsum totum liberaret. Tale quid etiam est in prædicto casu. 13. Respublica habet ius occidendi malefactores: quia bonum commune alioqui seruari in pace nõ posset. 14. Licitum est priuato cuius occidere tyrannum inuasorem, qui iniuste inuadit dominium reip. 15. Non licet reip. vel principi ante condemnationem criminis, concedere facultatem cuicunque occidendi malefactorem: quia est contra ius naturale, vt sententia feratur contra inauditam partem, & indictâ causâ. 16. Et si non est licitum marito vel patri occidere adulterum deprehensum in adulterio cum vxore vel filiâ, aut adulteram vxorem vel filiam in adulterio deprehensam: tamen æquitatis est, parcere marito vel patri, qui tale quid patrauit. Maritus quip-

quippe & parens extra se rapti putandi sunt, quando atrocitatem huiusmodi sceleris conspiciunt. 17. Iudex, si nōrit aliquem certò esse innocentem, qui secundum allēgata & probata reus mortis est conuictus, obligatur deponere officium suum, si commodè possit: vel debet innocentis causam remittere ad iudicem superiorem: vel debet procurare, ut innocens fugiat, vel alio modo euadat, si hoc facere possit absque scandalo: vel denique iurare debet, reum esse innocentem. Ratio huius rei est; quia iudex omni modo, quo potest, commodè, tenetur procurare salutem & vitam innocentis. Nam iuris diuini est, ut innocens defendatur, & ut nemo aliquid faciat contra conscientiam. Quid verò, si iudex prædictus in præfato casu sit supremus iudex? Resp. Index supremus non facit iniuriā legibus, aut alteri iudici, aut testibus, si innocentem absoluat: quod potest facere curando, ut innocens fugiat, vel aliis modis liber è carcere euadat. 18. Non est licitum alicui seipsum occidere in aliquo euentu: neque ob vitandum peccatum, neque ob defendendam pudicitiam, neque ob vitanda mala huius vitæ, neque ob fidem, vel religionem, vel virtutem tuendam, neque ob salutem aliorum. Quod attinet ad exemplum Simonis, illè ex peculiari instinctu diuino seipsum interemit. Hoc itaque utpote extraordinarium, non est trahendum in regulam. 19. Licitum est vitam suam corporalem pro amico, imò & pro extraneo, ponere: pro illo scilicet, vel defendendo à morte, vel conseruando, ne pereat fame, frigore, igni, vel aquis obrutus. Hoc docet Christus Iohan. 16. *Maiores hanc dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat pro amico.* Si quis autem temerè vitam propriam exponat mortis periculo pro alio, id prorsus est illicitum. Cæterum sæpenumero est obligatio ponendi vitam pro alio: nimirum pro patriâ, rege vel populo, peste, morbo vel fame laborantibus, aut bello pressis. Item, quando alterius vita spiritualis periculum incurrit: ut si quis cum periculo vitæ moneat populum, qui absque illâ monitione hæresin incurrere potest. 20. In naufragio, vel fame, licitum est mihi habenti tabulam, vel panem, dare alteri ne pereat: similiter in bello equum, quem habeo, alteri dare ut fugiat, cum vitæ meæ periculo: item in itinere per media frigora vel niues vestem, quam habeo, alteri porrigere: si nempe bonum publicum hoc modo promoueatur: ut si princeps, vel aliqua persona publicè utilis, à nobis hoc modo subleuetur. 21. Si quis iustè sit condemnatus, ut fame moriatur, licitum est illi cibum ministratum edere: quia alioqui si non edat, seipsum occidit; quod non est licitum. 22. Si quis damnatus sit iustè ad mortem, & commodè atque facilè effugere potest ex carcere, absque vllâ vi, & detrimento alterius, vel carceris: non licitum est ei fugere, sed debet iustam sententiam perferre ex præscripto virtutis, videlicet fortitudinis. Deinde pro bono fidei & religionis martyri

non licet fugere ex carcere, cum potest. Denique si quis iniuste est damnatus ad mortem, siue iniustitiâ iudicis, qui absque ordine iuris eum cōdemnat, siue iniustitiâ testium, cum falsis testimoniis calumniantium, tunc licet fugere, si hoc fieri possit facile & commodè, absq; vlla vi & artib; illicitis. 23. Si quis è carcere sit dimissus datâ fide, vel præstito iuramento de redeundo ad carcerē, si sciat se condemnandū ad mortē, redire debet, si iuste est condemnatus: quia obligatur ratione iuramenti redire, & patienter mortis sententiâ iustam sustinere. Si v. sit innocens, & cōtra iustitiam sit condemnandus ad mortē, vel à tyranno, vel à priuato homine, vel à iudice non cōpetenti, vel non procedente secundum ordinē iuris, non licet ipsi redire, nisi ob vitandū scandalum, vel detrimentū boni publici, quale est bonum religionis, vel fidei Christianæ. 24. Si quis condēnetur, vt ipse sibi venenum ad edendū, vel bibendum, ministret: vel vt sibi venam aperiat ad emissionem sanguinis, aut linguam vel manum amputet: non licet illi parere huic sententiæ: quia hoc esset cooperari ad sui ipsius necē. Potest tamen quis iuste condemnari, vt scalam patibuli ascēdat, os aperiat ad sumendum venenum, linguam præbeat, aut manum, vel brachiū ministro iudicis vt ab eo amputetur: quia hoc non est cooperari ad suam mortem. Nā istæ sunt actiones, quas reus condemnatus præstare debet obediēdo, vt iudicis sententia executioni mādetur. 25. Si quis condēnetur, vt intret ignē, vel flumen, vel aliud tormentū lethiferū, vel vt edat aut bibat venenum sibi ab alio ministratū: licitū est huic sententiæ, quippe iustæ, parere. 26. Licitū est nō vti cibis deliciarioribus & salubrioribus: nō vti medicinis necessariis ad vitā tuendā: quando ista omnia sunt talia, vt non nisi magnopretio, vel magno labore cōstent, ita, vt excedant nostras vires & facultates. v.g. si mutanda est habitatio maximo & intolerabili labore, si medicina est emēda maximâ pecuniæ summâ. Nemo n. obligatur vitā suā conseruare per media, quæ nō potest habere. 27. Quando ad vitæ conseruationē consilio medici necessaria est cruris vel brachii amputatio, magno cū labore & dolore futura, liberū est homini tantum dolorē subire, vt torū corpus conseruet, ne pereat. 28. Licitum est ieiuniis, & vigiliis, carnē domare, vt spiritui pareat, etiam si vita breuius & citius hoc pacto finiatur. Sed nō licet prædictas asperitates & macerationes corporis assumere eâ intentione per se, vt vita citius & breuius finiatur. 29. Homo iniuste inuasus, potest permitttere se occidi ab inuasore, ne occidat illū: si inuasor sit persona reip. vtilis. 30. Licitū est infirmos inuisere cū periculo vitæ propriæ, permanere in ciuitate tempore pestis, nauigare tēpore periculoso, & pugnare in bello iusto, sed periculosissimo. Hæc n. fiunt vel pro proximo, vel pro bono communi reip. aut familiæ. 31. Si quis vt vitā propriam tueatur, fugit taurum vel aliam belluam seu,

aut hostem se inuadentem, & interim se ex alto loco præcipitat, non peccat, etsi seipsū euidenti vitæ periculo exponat. Facit n. illud, vt se liberet à periculo mortis impendentis; vel probabiliter credit se euasurum saluū, etiam si se præcipitet. 32. Quando quis vt euitet mortē propriā, fugit in equo, & conculcat puerū in viā, vel aliū in præcipitiū aut periculum mortiferū impellit; reus est homicidii, si aliter quā conculcando puerū, vel in præcipitiū alterum impellendo cō modē potuit euadere: quia nō sunt faciendā mala, vt eueniant bona, & non est tuenda vita propria cū detrimento innocentis. Si v. aliter euadere non potuit, & non præuidit mortē tertii innocentis, aut si præuidit periculum tertii innocentis, sed non putauit esse magnum periculum illius, aut putauit bonā fide se euitaturum illud periculum, & tamen res non ita successit; tunc non est reus homicidii, licet fuerit secutum. 33. Licitum est, alicui venenum sibi iniquē ab alio paratum aut propinatum conuertere arte vel industriā in authorem veneni mortiferi, sciendū eum periculum mortis incursum; est, inquam, licitum, si aliter mortē propriā euitare non potest. Licet enim occidere inuasorem, & insidiantem vitæ innocentis, quando aliter insidiæ euitari nequeunt. 34. In naufragio, cū duo, v. g. Petrus & Paulus, sunt in nauiculā, & ambo simul seruari non possunt, vnus tamen potest, si solus manserit in nauiculā; in hoc, inquam, casu, fors est inter eos mittenda. Si verò fors non mittatur, neuter potest alterum eiicere nauiculā: quia vterque est in possessione iustā nauiculæ. Si verò nauiculā pertineat ad alterutrum, æquitas suadet, vt ille, qui est possessor nauiculæ, maneat in illā, nisi fortē alter sit persona publicē vtilis. 35. Christiani serui Turcarum tutā conscientia faciunt seruorum & captiuorum officia in triremibus & classibus, quæ militant contra Christianos. Illi enim tuentur vitam propriā, licet eum damno aliorum. 36. Prægnans fœmina, aut in partu periclitans, licet potest medicinam sumere, sibi quidem salutarem, fœtui autem periculosam: quando scil. medicina est salutaris matri, & non ordinata ad interitum fœtus, sed solum per se ordinata ad salutē matris, licet per accidens sequatur mors fœtus. v. g. licitum est matri currēdo fugere, vt se liberet ab igne, vel fluminis cursu, vel hostium furore, vel sæuissimæ belluæ impetu, licet reuera cursus sit periculosus fœtui. Et, quia si non fugit & currit, mater simul & fœtus periculū mortis incurrent. Atq; ita etiā licitum est matri sanguinis emissionem procurare, balneum intrare, aut accipere pharmacū humoris purgatiuū, aut emplastrum doloris lenitiuū, vt seipsā seruet, licet per accidēs sequatur periculū fœtus: quia hoc nō est occidere fœtū, sed seipsā seruare. Quilibet a. ius habet vitam suā conseruandi. Deinde, si medicina ex suā vi vel cōditione est directā in fœtus interitū, tum non est licitū matri eam sumere, etiam si sumat eam vt seipsam seruet;

seruet; quia non habet ius tuendi se cum interitu fœtus. Dices: Iure bē. si occiduntur innocentes, vt nocentes occidantur, & reip. pax acquiritur. Ergo licitum erit matri serueti, etiam cum interitu fœtus. Respondeo, disparē esse rationem: quia ius belli cū ordinetur ad commune reip. bonum, licitam facit mortem innocentum, quando commune bonum præfertur particulari. At inter priuatos nemo, vt se defendat, habet ius tuendi se cum interitu alterius innocentis. Si dices: Inuasus licitè occidit inuasorem, vt se defendat. Ergo mater vt seruetur à morte, licitè vtitur medicinā sibi salubri, etiam cum interitu fœtus: Respondeo: Non valet consequentia: quia inuasor est iniustus in aggrediendo, & vim adfert alteri: at fœtus non est inuasor, nec vllam vim adfert matri, sed morbus est, qui matrem infestat. Quæritur, quid sit opus factu, cū fœtus nō est animatus, an tum licitum sit matri sumere medicinā ad se tuendam à morbo, etiam si per accidens inde sequatur impedimentum animationis in fœtu: Respond. Si medicina ex suā naturā prohibeat animationem fœtus, non est sumenda: at si per accidens hoc fiat, vtique tutā conscientiā sumi potest. 37. Homicidium per abortum fœtus non est licitum. Tribus autem modis procurari solet abortus. *Primò* impediendo, ne fœtus concipiatur, nimirum procurando vt fœmina post concubitū fiat sterilis. *Secundò*, vt fœtus iam conceptus, sed nondum animatus eiiciatur. *Tertiò*, vt fœtus iam conceptus & animatus excludatur. Notandum hīc est, fœtum, si masculus est, ordinariē animari intra quadraginta dies: si fœmina, intra octoginta. Dico *ordinariē*: quia aliquando ob calidiorem vel frigidiorē matris complexionem fœtus citius aut tardius animari solet. 38. Non est licitum, procurare remedium impediens conceptionē fœtus, ad euitandum infamiam in fœminā, & scandalum aliorum: quia est contra ordinem naturæ impedire conceptionem fœtus. Et non sunt facienda mala, vt eueniant bona. 39. Homicidium esse censendum est, abortum facere, siue fœtus sit animatus, siue non. Nam ibi vita extinguitur: hīc vita impeditur. 40. Medico non est licitum fœminæ prægnanti & morbo periclitanti medicinam porrigere, vt abortum faciat, & suæ salutis consulat: quia non sunt facienda mala, vt inde eueniant bona. 41. Medico licitum est, prægnanti ægre affectæ porrigere medicinam, quæ non sit ordinata ex suā naturā ad abortum, vel interitum fœtus, etsi fœtus postea per accidens moriatur. Confer hunc casum cum 36. præcedente. 42. Homicidium per duellum variat, prout duellum, siue monomachia, hoc est, vnus cum vno pugna ex conditō, est illicitum, vel licitum. *Duellum illicitum* est, *primò* quod suscipitur ad probationem veritatis, vel criminis purgationem: quia hoc est tentare Deum, cū sit quoddam sortis diuinato.

uinatoriæ genus; & simul est vitam innocentis periculo mortis exponere, quia contingit aliquando vt innocens in duello victus succumbat & occidatur, aut mutiletur membro. *Secundò*, quando duellum fit odii & inimicitiae causâ. *Tertiò*, quando fit ostentationis virium, & gloriæ cupiditate, vt victor in duello laudem vel gloriam sibi comparet. *Quartò*, quando fit vindictæ causâ: nimirum quando verbis contumeliosis quis affectus, aut aliquali iniuriâ laceratus, duello sese vindicat. *Quintò*, quando fit tanquam spectaculum, ad spectantium animos oblectandos, quemadmodum apud Gentiles fieri solebat in gladiatorum spectaculis: vnde duella suum habent initiû. *Sextò*, quando suscipitur litis & contentionis dirimendæ causâ, ita vt qui vicerit in duello, ius in lite habere censeatur. *Septimò*, quando fit ignominiae depellendæ gratiâ, ne quis videlicet vilis apud homines habeatur ex hoc, quòd duellum non acceptauerit. Honorem suum vir bonus aliter in hoc casu tueretur, videl. officio iudicis, neque quidquam curat vulgarium hominum iudicia. *Octauò*, si duo sint iudicis sententiâ damnati ad mortem, & iubéantur à iudice se inuicem in duello occidere. *Nonò*, si duo sint iustè ad mortem damnati, & iudex pugnam illis liberè concedat, vt qui victor occidendo alterum euaserit, vitâ donetur & libertate. Atque hoc modo se habet duellum illicitum, quod non tantum ex parte prouocantis, sed etiam ex parte acceptantis censetur prohibitum iure diuino, naturali, ciuili & Canonico. *Duellum licitum* est in tribus causis. *Primò*, quando princeps aut respublica bellum iustum gerit, & quia non habet satis virium, quibus resistat hosti, res duello inter duos vel plures milites committitur. *Deinde*, quando prouocatus ad duellum, præuidet se certò interimendum à prouocante, nisi duellum acceptet. *Tertiò*, si in bello huiusmodi certamina acceptentur ob hos fines: ne exercitus hostium prouocantium ad ea, animosior & audacior fiat ad prælium: item, ne exercitus militum prouocatorum animum despondeat, & spem victoriæ abiiciat: item, vt consulatur honori & familiæ militum: item, vt victoria faciliùs & commodiùs in bello iusto obtineatur. 42. Si iudex falsè accusato dicat, se eum pro conuicto & reo habiturum, & eum condemnaturum, nisi duellum suscipiat, & se à crimine purget, accusatus ille non debet acceptare duellum, cum sit innocens, & fieri possit, vt in duello succumbat. 43. Si quis homicidium mandauit fieri, ipsi imputatur. At si ante effectum expressè reuocauerit mandatum, & prohibuerit fieri homicidium, liber est ab homicidio. Quòd si tacitè reuocauerit mandatum, id sciante mandatario, similiter mandator est liber ab homicidii culpâ. 44. Mandator non tenetur de homicidio perpetrato à mandatario contra mandati formam aut præteream. 45. Si quis ratû habet homicidium nomine suo factum ab alio, is causa princeps homici-

dii cenferi debet. 46. Consulens homicidium, alligat se huius criminis. Nam ex consilio in delictis quis tenetur, ut habet regula iuris Canonici. 47. Qui dedit consilium alioqui perpetraturo homicidium, tenetur ex hoc consilio: quia illò impulit & permouit eum, qui alioqui delictum erat factururus. 48. Auxilantes & cooperantes ad homicidium, omnes habentur rei, sed adhibito hoc discrimine, Quoties plures præmisso consilio eundem hominem sunt aggressi, & ille ex vnico tantum vulnere mortuus est, tenentur omnes de homicidio, etiamsi non percusserint: quia se omnes incitarunt, & ex communi consilio perpetratum est homicidium, licet ab vno. Deinde, quando vnus est percussus à pluribus in rixâ subito exortâ non præmisso consilio, & constat, quodnam ex tot vulneribus sit lethale, & quis illud intulerit, is tenetur de homicidio, cæteri de percussione tantum. *Tertiò*, quando quis ab vno accepit vulnus lethale, & ab altero occisus est, posterior tenetur de homicidio, prior de vulnere. 49. Non impediens homicidium, homicida est, hoc modo. *Primò* medicus, qui non vult curare ægrotum, cum commodè possit: diues, qui non succurrit extremè indigenti, cibando, potando, vestiendo, vel aliter iuando misericorditer: item, qui non defendit innocentem periclitantem: item, qui non subuenit peste, naufragio, vel incendio laborantibus: cum commodè possint, peccant quidem illi contra hanc legem, non tamen tenentur ad restitutionem. *Secundò*, qui suo testimonio aliquem ab iniustâ morte liberare potest, neque tamen hoc facit, peccat contra hanc legem, licet non teneatur ad restitutionem. *Tertiò*, qui non impedit homicidium, quando ex officio iustitiæ tenetur impedire, non solum est reus homicidii, sed etiam tenetur ad restitutionem. v.g. iudex, qui non impedit sententiam iniustam contra v tam innocentis: testis iuridicè requisitus, occultans veritatem: dux non impediens bellum iniustum: rex non impediens cædes innocentium subditorum: nauta non succurrens nauigantibus. *Quarto*, qui scit tractari de alicuius morte iniquâ, & non significat illud ei, aut saltem alteri, qui possit prodesse, peccat contra hoc præceptum, quando commodè potest monere, nimirum sine periculo suo vel suorum: non tamen obligatur ad restitutionem. *Quinto*, qui domus suæ alit aut custodit feram aliquam bestiam v.g. leonem aut visum, & est in culpâ, non diligenter custodiendo, aut soluendo effera ista & noxia animalia, ut occidant aliquem, reus est homicidii, & tenetur ad restitutionem. 50. De homicidio facto in ebrietate notandum est, quòd ebrietas possit accidere ex culpâ, quâ quis se sciens volens inebriauit: & absque culpâ, quia bona fide bibit, nec credidit se ex potu ebrium futurum. Rursus, cum quis ex culpa se inebriat, aut id contingit, quia voluit bibere, ut se inebriaret; aut quia expertus se alias sæpe tali potu inebrietatem incideret.

bere, noluit modò à tali potu abstinere: aut probabiliter credens se in tali
 potu ebrium futurum bibit. Et eodem modo potest aliquis in amentiam
 aut furorem incidere, nimirum ex culpâ, aut sine culpâ, & ex culpâ dupli-
 citer, vt dixi de ebrietate. Similiter ignorantia in aliquo est culpabilis, aut
 absque culpâ. Culpabilis est, cùm quis habet eam, aut quia expressè vo-
 luit ignorare, & dicitur affectata ignorantia: aut quia diligentiam debi-
 tã non adhibuit, vt sciret, & dicitur crassa & supina. Inculpabilis ignorã-
 tia est, quando quis adhibet omni diligentiam debitã, adhuc rem ignorat.
 His ita præmissis, ita decidimus casus, qui circa hanc materiam mouen-
 tur. Si quis se inebriet, vt occidat, imputatur illi homicidium postea se cu-
 tum in ebrietate; & imputatur illi, quia voluntarium fuit in causâ. Nam
 volens se inebriauit, vt occideret. Deinde, si quis expertus est, se in ebie-
 rate exponi periculo occidendi alios, tunc si suã sponte inebriatus, etiam si
 non animo occidendi, imputatur nihilominus ei homicidium in ebie-
 rate factum; quia voluntarium fuit in causâ, non quidem expresse & for-
 maliter, sed implicite & tacite: si quidem potuit præuidere & præca-
 uere homicidium, & non fecit: nam expertus est, se in ebrietate solitum
 arma capere, & alios percutere. Si tamen quis sine culpâ inebriatur,
 homicidium postea secutum non est tam atrox: quia non fuit volunta-
 rium in causa. Si quis expertus est, se exponi periculo occidendi, nec
 præcogitauit de homicidio, licet suã culpâ se inebriauerit, homici-
 dium postea secutum, similiter non est ita atrox. Idem est dicen-
 dum de dormiente, furioso & ignorante, qui homicidium facit aut dor-
 miendo, aut in furore, aut ignorando. 51. Homicidium factum ex o-
 dio, irã inueteratã, vel inuidiã, tantum abest vt mereatur excusationem
 vel commiserationem, vt è contrario sit magis detestandum, quàm ho-
 micidium factum ex ebrietate. 52. Homicidium voluntarium est, quod
 est intentum vel per se, vel in causã aliquã, ex quã semper, vel frequenter,
 vel in pluribus solet euenire homicidium. E contrario homicidium ca-
 suale est, quod non est intentum in se, aut in aliqua causa, ex qua solitum
 est homicidium semper, vel frequenter accidere: sed solùm est volunta-
 rium in aliqua causa, ex qua rarò, siue in paucioribus sequi solet homici-
 diũ, quã causã tenebantur aliquo iure citare. Tria ergo requiruntur ad ca-
 suale homicidiũ. *Primo*, vt non sit per se intentum: *Secundo*, vt sequatur ex
 opere illius, cui imputatur: *Tertio*, vt is, cui imputatur, debuerit vitare opus
 illud, ex quo sequitur homicidium. 53. Non semper homicidium casuale
 culpæ imputatur: non sanè tunc, quando nullo modo est voluntariũ, ne-
 que in se, neque in causa sua. Hoc autem contingit, quando nullo modo
 est præuisũ, nec præuideri potuit, etiã si sufficiens diligẽtia esset adhibita.
 Tunc verò aliquo modo est voluntarium, quando vel fuit præuisum,

vel adhibitâ diligentîâ sufficienti præuideri potuit ac debuit. Vnde sequitur homicidium casuale esse culpabile, si datur opera rei alicui, etiam licitæ, non adhibitâ debitâ diligentîâ, ne ex ea sequatur homicidium: verbi gratiâ, proiicit quis lapides, aut tegulas ex tecto licitè, non habitâ ratione prætereuntium, & occiditur aliquis ictu tegulæ aut lapidis ex tecto demissi, est homicidium casuale culpabile. Cæteroquin diligentia sufficiens, siue debita, in hâc materiâ dicitur, quæ fieri consueta est in similibus negotiis, habitâ ratione personæ, loci, temporis, & rei. 54. Sunt aliqua ludorum & spectaculorum genera periculosa, ex quibus probabiliter aut frequenter solet accidere mors, aut mutilatio, aut grauis aliqua infirmitas: & hæc sunt prohibita. Quare si illa adhibeantur, & homicidium sequatur, illud duplici pœnâ meritò afficitur. Deinde sunt ludi vel spectacula, ex quibus rarò solet mors accidere, aut vulnus, aut morbus lethalis; & hæc non sunt prohibita, vti sunt hastiludia. Quòd si ex his sequatur homicidium casuale, cogitanda est regula: *Causa fortuita liberat à tanto, sed non à toto.* 55. Homicidium perpetratum per Assassinos est prorsus abominabile. Sunt autem duplices Assassini. Principiò sic dicuntur serui, sub domino aliquo existentes, qui occidunt alios ob pecuniam. Secundò Assassini sunt serui quidam infideles, sub ditione alicuius domini existentes, ita persuasi, vt putent, bonum esse opus occidere, quem dominus suus iusserit, quomodo cunque, aut quâcunque causâ iubeat, & non esse id omittendum, quamuis ob id occidi eos oporteat.

*Quæstiones:
conscientia
de bello.*

III. Casus conscientia de bello, soluuntur ex sequentibus regulis.

1. Bellum defensuum est iuris naturæ: quia defensio est iuris naturæ. Bellum offensuum, quod etiam dicitur aggressuum & vindicatum, est legitimum, si sit debita pœna. Vtrumque debet esse iustum ratione causæ, modi & finis, vt nempe geratur à magistratu, obseruatis legibus polemicis, pro aris vel focis, seu pro religione & patriâ defendendis, & ad atrocem iniuriam propulsandam. 2. In vniuersum causæ iusti belli sunt duodecim. *Prima*, quando Deus publicè blasphematur ab idololatriis. *Deut. 12.* *Secunda*, ob discessum à cultu Dei. *Deut. 13.* *Tertia*, quando fidelitas temporalis dominii deseritur. 4. *Reg. 3.* *Quarta*, ob rebellionem. 2. *Reg. 20.* *Quinta*, quia malefactores defenduntur. *Iud. 20.* *Sexta*, quia iniuria publica Principi irrogatur. 2. *Reg. 10.* *Septima*, quia res propria repetitur. 2. *Reg. 3.* *Octaua*, vt hostis repellatur. 2. *Reg. 8.* *Nona*, vt hostis confurgens, intra confinia sua contineatur. *Num. 21.* *Decima*, vt amicus ab hostibus eripiat. *Gen. 14.* *Vndecima*, quia Princeps est tyrannus excercitio. *Duodecima*, quia Princeps est tyrannus absque titulo. 3. In hâc bellorum materiâ oportet

oportet expendere leges, quas Deus per Moſen præſcripſit. Illæ autem reſpiciunt antecedentia, coniuncta & conſequentia bellorum, adeoque docent, quid ante bella, in iis, & poſt illa ſit agendum. *De antecedentibus bellorum* ſunt quatuor leges. 1. Ne adhibeantur ad bellum, qui aliàs ſunt im- munes ab hoc onere; niſi fortè neceſſitas extrema vrgeat. 2. Legantur milites maturâ ætate. 3. Ius tranſeundi per terras amicorum, amicè petatur, nec violenter per terras inuitorum, aut tranſitum recuſantium exer- citus ducatur. 4. Exploratores mittantur, qui aditus obſeruent, & muni- tiones regionum, vbi, & quomodo conſultius ſit hoſtem adoriri; qui que vires, copias & facultates hoſtium ſolicite obſeruent. *De coniunctis* ſunt leges numero ſex. 1. Pax primò offeratur populo, quem bello cogitamus adoriri. Si pacem reſpuat, tum demum aperto Marte oportebit illum op- pugnare. 2. Ante conflictum deuota habeatur concio, & præcatio. 3. Du- ces in primâ acie conſtituantur, vt ſuâ fortitudine, & rei militaris peritiâ totum exercitum iuuent. Quod attinet ad Regem aut Principem, ille nō facile intererit conflictui. 4. Arbores frugiferæ non excindantur. 5. Ab omni re malâ & peccatorum pollutione in caſtris abſtineatur. 6. Caſtra munda ſeruentur. *De conſequentibus bellorum* duæ ſunt leges. 1. Præda pro labore, dignitate & qualitate militum diuidatur. 2. De partis ſpoliis ali- quid impendatur cultui Dei conſeruando. Atque hæc ferè ſunt leges Po- lemiciæ, quæ in verbo Dei deſcribuntur. 4. Socii ſocios, bellis & bellorū infeſtationibus vrgentibus, non deſerent; niſi & Deum offendere, & per- fidi audire, & de ſuis quoque poſſeſſionibus periclitari velint. 5. Impera- tor bellicus exercitui de victualibus & annonâ maturè prouidebit. 6. A- micorum exercitui omnia humanitatis officia ſunt præſtanda. 7. In bel- lis iuſtis licita ſunt ſtratagemata: quippe quæ ſunt effecta ſingularis & ra- ræ prudentiæ, & non niſi dolus bonus à rectè ſentientibus appellantur. 8. Vigiliæ bellorum tempore rectè conſtituantur, non diurnæ tantum ſed etiam nocturnæ, quæ de periculis ab hoſte impendentibus maturè præmoneant. 9. Bellis minantibus, omnia, quæ hoſtibus commodare poſſunt, eis præripiantur: & quæcunque ad patriæ deſenſionem perti- nent, temporius comparentur. 10. Imperator belli bellica conſilia ſecre- tiſſima habeat, ne illa vel hoſti prodantur, vel aliâ ratione impediuntur. 11. Fœdera & iuramenta, ſacroſancto Dei nomine interpoſito, hoſtibus facta atque præſtita, ſanctè & intémeratè ſeruentur, etiam ſi dolo & cir- cumuentione elicitæ, noſtræque cum iacturâ & diſpendio exſoluenda ſint. 12. Nulla vis aut rapina in bellis graſſentur, iuxta legem illam Iohan- nis Baptiſtæ, quam militibus præſcripſit, *Luc. 3. Neminem conuulſore, neq; ca- lumniamini, & contenti eſtote veſtris ſtipendiis.* 13. Ei, cui conſtat, certò vel pro- babiliter, bellum eſſe iniuſtum, non eſt licitum occidere in bello, quando

est aggressiuum, quia erit causa iniustæ mortis aliorum, vel saltem se exponet probabili periculo alios iniustè occidendi. Secundò, si bellum est aggressiuum, & belli iustitia est dubia, peccatum est bellum aggredi, ob periculum iniustitiæ contra proximum committendæ. Tertiò, si bellum est defensiuum, nimirum ad se defendendum ab hoste inuadente, tunc licitum est occidere hostem inuadentem, quando aliter quis se tueri non potest, etiam si dubia sit belli iustitia. 14. Sæpe bellum est iustum ex utrâque parte: si nempe vnus exercituum gerat iustum bellum aggressiuum, & alter bellum iustum defensiuum. Sic v. g. bellum ex parte Pauli potest esse iustum in aggrediendo, & ex parte Petri potest esse iustum defensiuum, non verò aggressiuum. 15. Quando dubia est belli iustitia, miles debet ab illo abstinere. Nam quidquid fit dubitante conscientia, peccatum est. 16. In bello, quod militi priuato constat esse iniustum ex parte sui Principis, licitum est priuatum militem inuadentem occidere, si aliter se ab eo defendere non possit, nisi occidendo. Hæc tamen cautela adhibenda fuerit, vt miles inuasor admoneatur, vt ab inuadendo desistat, quòd inuasus nolit in eo bello pugnare vel occidere, quod credit esse iniustum. Quòd si monitus sic inuasor nolit ab irruendo desistere, tunc sibi imputet, si occidatur ab inuasore se defendente. Idem iudicium est de Principe aut toto exercitu hostili, cuius bellum est iustum. Nimirum totus exercitus, qui certò nouit ex parte hostiũ bellũ esse iniustũ, eã de re monere debet hostilem exercitum, vt à bello desistat. Quòd si ille nolit à bello cessare, sed sic monitus bellum persequaretur, tunc exercitus, qui bellum iniustum initio suscipit, ius habet se defendendi ab exercitu hostium, etiam cum interitu hostium, si aliter se tueri non potest. 17. Quando inter doctos & bonos viros varia est opinio de bello, quod Princeps indicare & gerere cogitat; aliis nempe asserentibus, bellum esse iustum, aliis dicentibus esse iniustum: sed ita, vt utrinque sint rationes æquæ & pares in probabilitate: tunc, inquam, Principi licitum est, bellum gerere, quia in practicâ satis est, sequi opinionem probabilem, quoniã in his demonstratio haberi nõ potest. Sic medicus in porrigendâ medicinâ ægroto, satis habet, si eam præbeat medicinam, quam ex opinione doctorum virorum putat futuram salutarem: & aduocato in defendendâ causâ litigantis satis est, si eam causam defendat, quam ex opinione probabili Doctorum putat esse iustam. 18. Quando dubium est inter duos Principes successores in aliquo regno, vter eorum sit legitimus successor in regno, non licitum est alteri bellum gerere contra alterum, vt regnum sibi acquirat. Nam primò, si alter eorum est in regni possessione, illi licitum est se defendere, ne possessionem amittat; & alteri est illicitum, bellum gerere contra illum, quia cæteris paribus, in dubio melior est conditio possi-

possidentis. Ita in rebus priuatis si quis possidet aliquid, de quo dubito an sit meum, an ipsius qui possidet, ius non habeo auferendi illud ab eo, qui possidet. Deinde, si neuter est in possessione regni, & ius succedendi est æqualiter dubium ex parte vtriusque, tunc neutri est licitum bello regnum acquirere, quia vterque se exponit periculo vsurpandi sibi regnum alteri debitum: item; quia non est maior ratio de iustitiâ vnus, quam alterius. Tertio, in prædicto casu aut lis componenda esset arbitrio bonorum virorum per compromissionem, vel forte regnum esset alteri tribuendum. Quarto, si in prædicto casu alter illorum Principum inuaderet, & vendicaret sibi regnum, ius esset tunc alteri defendendi sese, & regnum: quia contra iniustum inuasorem licet seipsum defendere. 19. Deficiente legitimo successore in regno, non licet alteri regnum bello occupare. Tunc enim ius regni deuoluitur ad ipsam Rempublicam. Nam quia Respublica primum regem sibi elegit, & in regem transtulit suam potestatem, deficiente regiâ successionem manet penes Rempubl. regia potestas. Ipsa ergo respublica in eo casu habet ius eligendi sibi regem. Hinc nulli alteri, quàm Reip. est ius bello occupandi tale regnum: quia si quis absque consensu Reip. illud regnum occuparet, esset inuasor & occupator alieni iuris, & Respublica haberet ius sese defendendi contra eum. 20. In ipso belli conflictu licitè occiduntur duces & milites hostilis exercitus, & omnino quotquot pugnant, auxilium, fauorem, consilium, vel operam suam quomodocunque præstando in exercitu hostium. Licitè etiam occiduntur infantes, & cæteri omnes innocentes existentes in hostili exercitu, dum belli communis conflictus durat, & aliter hostes debellari non possunt commodè, nisi etiam simul cum eis occidantur innocentes. Ita si aliter hostes debellari non possunt iusto bello, nisi tota ciuitas igne exuratur, licitè exuri potest, aut solo æquari, vbi etiam infantes & pueri innocentes igni subiiciuntur. Denique finito belli communis congressu, vt etiam ante ipsum inceptum, non est licitum occidere innocentes, peregrinos, mercatores, infantes, rusticos, dum sunt in agriculturâ, vel eunt & redeunt, vt & animalia, quibus agros colunt. Nam quia bellum est finitum, & victoria ab hostibus reportata, iam cessat ius occidendi innocentes, qui iure belli occidi licitè non possunt, nisi quando reliqui, qui in culpâ sunt, debellari commodè non possunt, cum quibus misti sunt innocentes. Quod attinet ad malefactores, illi iustè partâ victoriâ occiduntur, quòd causam belli dederint: item ad terrorem & exemplum aliorum: item, vt delicta iustè puniantur. Sed non debent occidi, nisi post cognitam delicti causam. Nemo enim incognitâ causâ condemnari potest. Cæterum duo sunt casus, in quibus obtentâ victoriâ licitum est occidere omnes innocentes. Primò in terrorem aliorum.

aliorum, qui hoc modo continentur in officio, vel ad deditionem atque obsequium compelluntur. Deinde ob bonum publicum: nempe ad pacem & securitatem in posterum habendam. 21. Qui se dediderunt in bello vel obsidione, aut sunt innocentes, aut nocentes. Innocentes iure occidi non possunt. Nocentes possunt occidi, si non dediderunt se eâ conditione, ut salua esset eorum vita. Hoc habet ius belli, & fides data hosti est seruanda. 22. Dux siue Imperator belli potest tradere militibus suis ciuitatem hostium diripiendam, cum aliter hostes debellari non possunt: &, quando milites aliter animari & excitari nequeunt ad faciendum officium. Licitum etiam est illud ad terrendas alias hostium ciuitates, ut sese subiiciant & dedant; item in pœnam hostium, ut luant in temporalibus bonis. Hæc tamen cautio fuerit duci adhibenda, ut, quando ciuitatem tradit militibus suis in direptionem & prædam, iis præcipiat, ut abstineant ab innocentibus. 23. Si hostis prior frangat fidem, fides illi non est seruanda, iuxta illud tritum: *Frangenti fidem, fides frangatur eidem*. 24. Obsides licitè occiduntur, si hostes fidem fregerint. Nam eâ conditione dantur obsides, ut hostis fidem seruet. 25. Priuatis militibus non est licitum occidere, aut prædas agere, aut incendia procurare absque ducis facultate. Hoc enim si facerent milites, priuatâ authoritate bellum gererent: cui tamen geri non possit absque publicâ authoritate principis vel reipublicæ. 26. Si priuati milites priuatâ authoritate irruant in ditionem alicuius principis aut reipublicæ, & subditorum bona diripiant, princeps aut reipublica illa ius habet bellum gerendi contra eum, sub quo milites isti merent. Ille siquidem in culpâ est, quia non punit nocentes suos milites. At verò, si satisfaciat pro iniuriis illatis, cessat istud ius. 27. Quando iustitia belli est dubia, licitum non est militibus bellum gerere publicâ principis authoritate indictum; si nempe milites non sint subditi, sed vel mercede conducti, vel sponte suâ se ad bellum offerentes. Si enim dubii sint de iustitiâ belli, periculo se exponunt multorum peccatorum, si militent. Similiter si milites sint subditi, & dubitent, an licitum sit militare, annon, non debent principem sequi: quia non licet agere contra conscientiam dubiam practicam, et si licitum sit agere contra dubium speculatiuum, quod est, an bellum sit licitum nec ne. Et in huiusmodi dubiis licitum est obedire superiori. 28. Licitum est homines bello iusto captos in seruitutem redigere; quia cum licitum sit eos occidere, si deprehendantur, mirius agetur cum illis, si viui seruentur, & serui capientium fiant. Et hoc valet tum de nocentibus, putâ hostibus, qui contra nos militarunt; tum de innocentibus, putâ infantibus hostium. Sicut enim infantes & omnino liberi perpetuâ infamiâ notari possunt ob delictum parentum: ita & perpetuâ seruitute puniri possunt; quia perpetua infamia æquiualeat perpe-

quæ seruituti. Quod attinet ad consuetudinem, quæ hodie inter Christianos obtinet, vt scilicet non amplius sint serui, qui capiuntur in bello, de illâ sic est pronuntiandum. Et si Christiani capti bello iusto, ex naturâ rei iure belli fiunt serui: de vsu tamen & more inter Christianos receptum est, vt serui quidem non sint, seruari tamen possint captiui, vt pretio redimantur. 28. Christiani capti ab infidelibus & paganis bello iusto, fiunt serui capientium, iure belli. Nam ius gentium in hoc non est abrogatum, vsu & more. Sed quæritur, An licitum sit illis sic seruis effectis fugere à domino? Respondeo: Certum est apud omnes, licitum esse illis fugere, quoties ad infidelitatem à paganis sollicitantur. Deinde, in vniuersum licitum est illis fugere, vt in patriam redeant ad veræ religionis exercitiū: non verò, vt in regione paganorum maneat. 29. Septem sunt causæ, quibus pagani licet debellari possunt à principe Christiano: *Primò*, si fidem Christi in nostrâ terrâ impediunt, vel blasphemias, vel persuasionibus, vel persecutionibus. *Secundò*, si subditos conentur abducere à Christianâ religione. *Tertiò*, si Christianos offendant. *Quartò*, si impediunt cursum & propagationem Christianæ religionis apud vicinos nostros. *Quintò*, si pagani sint anthropophagi, qui mactent homines. *Sextò*, si opus fuerit bellum ad tuendos fideles, qui ad Christum sunt conuersi. *Septimò*, si alant factiones in terrâ nostrâ. 30. Princeps Christianus habet ius gerendi continuum bellum contra Turcas: quoniam illi occupant & detinent terras Christianorum, & persecutionibus atque bellis vexant Christianos & Christianam religionem.

IV. Casus conscientiæ de vindictâ & talione, soluuntur ex his regulis.

Casus conscientiæ de vindictâ & talione.

1. Vindicta est publica, priuata, & quasi publica. Illa est, quam magistratus, tanquam vicarius Dei exercet, ideoque est licita: ista est quam priuatus aliquis priuatâ auctoritate sibi sumit, & est prorsus illicita, quippe quæ magistratui eripit ius suum: hæc est, quâ quis à magistratu repetit vindictam, dum scilicet accusat eum, à quo læsus est, & auctoritate magistratus compensat suum damnum. Et hæc est vineulum necessarium atque legitimum ciuilis conuersationis. 2. Talio est Pythagorica, vel Mosaica. Talio Pythagorica est, quâ etiam vitia vitiis compensantur, & dicitur *ἀντιτιθέσθαι* Pythagoricum, quo fit, verbi gratiâ, vt furtum furto, adulterium adulterio compensetur. Huiusmodi talio est moraliter mala. Talio Mosaica est, quæ cum lumine naturæ consentit, & à Deo, summo & æterno legislatore, præscripta est Mose *Exod. 21. Leuit. 24. Oculum pro oculo, dentem pro dente*. Hæc eadem lex apud Romanos fuit inter eas, quæ vocantur XII. tabularum: *Si membrum rupit, ni cum eo pacit, talio esto*. Talionis

istius condiciones hæ sunt. *Primò*, talionem non debet inferre læsus, quia hæc foret vindicta priuata; sed iudicis est, illam irrogare ad læsi accusationem & instantiam. Ille enim habet actionem iniuriarum, & talionis potest postulare eum, qui læsit. *Deinde* in talione oportet distinguere inter ἀρεσθόδικαλον & ἐπιείκειαν. Ἀρεσθόδικαλον est, vt membrum pro membro detur. Ἐπιείκεια est, quā talio iudicium æstimatione in multam pecuniariam conuertitur. Hinc Iosephus libr. 4. antiquitat. cap. 8. legi huic hanc addit exceptionem: *Nisi is, qui priuatus est, malit accipere pecuniam.* Nam ipsi lex permittit arbitrium æstimandi suum casum, si nolit haberi seuerior. Ita Gellius lib. 2. Noct. cap. 1. testatur, talionem ad æstimationem iudicis, apud Romanos, redigi necessario solitam. Si enim luxatione membri læsus sit aliquis à paupere quodam, qui amisso eodem membro non possit artem suam amplius exercere, aut victum sibi parare: æquum est, vt iudex huic consulat, & iniuriæ authorem eā potius pœnā afficiat, quā iuuetur læsus, hoc est, multā pecuniariā, quā vt talionem referat, quam actor iratus & vindictam spirans vrget. Neque enim affectibus huius indulgere debet iudex, sed æquitati potius studere. Et sanè circumstantiarum ratio, vt in omnibus, ita & in hoc casu, habenda est accurata. Vt si, cui talio reddenda est, tam infirmus sit & imbecillis, vt eodem ipsi membro fracto, moriturus sit, æquum est, vt talionis pœna permutetur pœnā pecuniariā, quæ arbitrio bonorum virorum sit satis. Attendendum etiam, vt rectè habet Gellius loco iam citato, an prudens vel imprudens rupisset membrum. *Decemviri enim, inquit, eundem potius animum, eundemque impetum in eadem parte corporis rumpendi, non eundem quoque casum exigere voluerunt: quoniam modus voluntatis præsari posset, casus iētus non posset.* Itaque non fortuitos iētus, sed conceptum animo scelus, talione Deum multari voluisse credendum est. Cuius quidem voluntarii sceleris iustissima est pœna. Talionis istius æquitatem Adonibezec tyrannus fatetur Iud. 1. v. 6. Cæterum, quod verba legis diuinæ de talione, *Secundum quod fecit, sic fiat ei*, generaliter etiam accipi possint pro compensationis pretio, si quispiam lædatur, quocunque tandem pacto fiat compensatio: id, inquam, liquet ex Iudic. 15. v. 11. vbi Simson de Philistæis dicit: *Quemadmodum fecerunt mihi, sic feci eis:* cum tamen Philistæi Simsoni vxorem suam abstulissent, Simson verò segetes Philistæorum exussisset.

*Quæstiones
conscientiæ
de eleemosy-
nâ.*

V. Casus conscientiæ de eleemosynâ soluuntur ex reg. lis sequentibus; quarum aliæ agunt de necessitate, aliæ de modo, aliæ de fructu eleemosynæ.

1. Eleemosynæ nomine intelligitur, quidquid fit aut datur, ad subleuandum proximorum inopiam & egestatem corporalem. 2. Eleemosyna gratis

gratis fieri debet. Alioquin enim si detur ex debito, non erit opus misericordiae. 3. Præceptum dandi eleemosynam, est iuris diuini & naturalis. Diuini quidem; quia 1. *Tim. ult.* præcipit apostolus diuitibus huius seculi, vt communicent de suo: & *Heb. ult.* ait: Beneficentiæ & communionis nolite obliuisci. Et si nihil aliud haberemus, satis abundè sufficeret sententia iudicis iustissimi & supremi, qui in extremo iudicio mittet in ignem æternū, omnes illos, qui non exercuerunt opera misericordiae. Iuris itē naturalis est eleemosyna; quia ratio præcipit, vt quod tibi fieri non vis, alteri non feceris. Præscribit itidem, vt proximum nostrū diligamus affectu & opere. Referimus autem præceptum eleemosynæ ad sextum Decalogi præceptum, ex illo Ambrosii: *Si non paupisti, occidisti*. Quidam referunt illud ad octauum præceptum, *Non furaberis*: quoniam genus furti esse videtur, non tribuere pauperibus, quod debemus. Thomas Aquinas reducit ad quintum præceptum; quod inter partes honoris parentibus debiti sit etiam procuratio rerum necessariarum. Sed de his fusiùs disputare, non est huius loci. 4. Eleemosyna est danda *sanctè*, hoc est, cum intentione placendi Deo, non ad captandam auram popularem. *Matt. 6. prompè*, vt non videatur precibus extorta, nec differatur de die in diem, si statim fieri possit: *hilariter*, non cum tristitiâ: *humiliter*, sic vt intelligat homo dans eleemosynam, se plus accipere, quàm dare: *abundanter*, pro modo facultatum. 5. Sunt duo hominum genera, qui distribuere tenentur eleemosynas: videlicet diuites, qui rebus vltra necessitatem abundant. 1. *Tim. ult.* & illi, qui res necessarias tantum possident, quales sunt illi, qui ex opere manuum suarum victitant, & ii, qui parum admodum possident, qualis fuit vidua. *Luc. 21. v. 2.* Hic memineris, bona superesse alicui duobus modis. Sunt enim superuacanea vitæ seu naturæ, aut statui. Superuacaneum vitæ id dicitur, sine quo vita transigi potest, non tamen conseruari status personæ: ac proinde necessarium est ad statum personæ tuendū. Superuacaneum statui personæ dicitur, sine quo non solum vita decens, sed etiam status conseruari ac retineri commodè potest. Præterea in bonis necessariis vitæ vel status alicuius computantur, quæ sunt necessaria ad conseruandam vitam, vel statum cuiusque & suorum. Sui autem intelliguntur parentes, filii, vxor, serui & ancilla. Quod attinet ad præceptum eleemosynæ, illud in primis nos obligat, quando abundamus bonis vltra id, quod est necessarium vitæ & statui suo & suorum. Sed & obligat nos, quando habemus tantum necessaria vitæ subsidia, ita scilicet vt de illis possimus aliquid erogare, citra vitæ nostræ periculum. Nam si proximus constitutus sit in extremâ egestate, omnino æquum est, vt ipsi largiar aliquid defructo panis, quo famem meam sedare cogito. 6. Is duntaxat, qui dandi ius & potestatem habet, potest dare eleemosynas. Vnde ne-

quit is eleemosynam dare, qui est alienae potestati subiectus: uti sunt liberi sub tutelâ parentum suorum, & serui dominationi herorum suorum subiecti: vel is, cui per leges est interdicta suorum bonorum administratio, cuiusmodi est pupillus, minorennis, furiosus, & prodigus ille, qui officio iudicis prohibetur rem suam familiarem administrare, ne eam dilapidet. Hic tamen certae limitationes sunt observandae. *Primò*, filiusfamilias potest dare eleemosynas ex bonis castrensibus, vel quasi castrensibus: quia eorum plenum ius, potestatem & administrationem habet. Bona autem castrensia dicuntur, quae ipse filiusfamilias in militiâ acquisiuit, vel quae à parentibus, cognatis aut extraneis filiofamilias in militiâ agenti donantur. Quasi castrensia dicuntur, quae acquirit filiusfamilias ex artium liberalium professione, ex publico munere, aut functione aliquâ. Ex huiusmodi bonis filius potest dare eleemosynam. Ex bonis verò profectitiis, vel aduentitiis non potest. Ex profectitiis quidem; quia eorum proprietas, & ususfructus est penes patrem. Ex aduentitiis autem; quia quamuis eorum proprietatem habeat, non tamen ususfructum, quae est apud patrem dum vivit. Dicuntur autem *bona profectitia*, quae à bonis patris, eiusve causâ, nomine, vel occasione, ad filium proficiscuntur: *aduentitia* verò, quae filiusfamilias aliunde, quam ex re patris, vel propter patrem consequitur, puta quae à matre, eiusve genere, aut aliis quibuslibet causis, puta per donationem, consequitur. Porro filiusfamilias, cum longâ peregrinatione de voluntate patris susceptâ iter facit, vel cum in scholâ versatur studiorum causâ, vel cum paterna negotia gerit absens à domo patris, potest tutelâ conscientiae ex bonis paternis eas eleemosynas dare, quas erogare solent alii filiifamilias inuicem conditione pares, & eas, quas bonâ fide credit ratas habiturum patrem. Insuper, si parcè viuendo subtrahat sibi aliquid, ex his quae ad ipsius victum pater concedit, potest id in pauperum usus impendere. Seruus etiam potest dare eleemosynam ex peculio, cuius plenam ipse administrationem habet consensu domini sui, & ex eo, quod sibi subtrahit parcè viuendo, cum certum quid ad victum eius dominus dederit. In his enim duobus casibus tacita domini voluntas videtur subesse, ut id impendat, in quos voluerit usus. Aliâs seruus non potest dare eleemosynas; quia quidquid habet, est domini: & quidquid acquirit, domino suo acquirit. Porro vxor ordinariè non potest dare eleemosynam: potest tamen in his casibus. *Primò*, quando sibi aliquid subtrahit in datis ad victum. *Secundò*, quando maritus est diues, sed prorsus negligens in dandis eleemosynis. *Tertiò*, quando ~~mo~~ est in prouinciâ vel vrbe receptus, ut vxores erogent eleemosynas. *Quintò*, potest dare eleemosynam ex bonis paraphernalibus, hoc est iis, quae accipit vxor à parentibus vel cognatis, vel aliis, præter dotē, in suos usus.

Deni-

Denique potest dare eleemosynas de bonis, quæ suâ industriâ & operâ lucratur, aut donatione alicuius acquirit. Sunt autem hæc dicta accipienda de magnis eleemosynis. Nam quod attinet ad modicas & tenues, putâ parum panis, vini, aut salis: in iis modicum pro nihilo reputatur. Idē iuris est, si dederit eleemosynam pauperi extremâ, vel quasi extremâ egestate laboranti. Nam scriptæ & humanæ leges non possunt derogare iuri naturali. Cæterum quod attinet ad illos, quibus permissa est alienorum bonorum administratio, cuiusmodi sunt tutores pupillorum, curatores minorum, & alii procuratores & administratores: illi possunt eleemosynas dare ex his bonis, quorum administrationem habent. Quamvis enim talium bonorum proprietas penes ipsos nō sit: est tamen administratio. Et in utilitatem eorum, quorum bona sunt, cedit, ut eleemosynas dent. 7. Hominibus egentibus danda est eleemosyna. Neque enim aliquis obligari potest ad dandam eleemosynam, quando nulli sunt pauperes & egeni. Nam si miseria nulla est, misericordiæ opus & officium cessat. Siquidem virtutis materia deficit. Sunt autem tres gradus necessitatis proximi. Aut enim est extrema necessitas, aut gravis siue magna, aut communis & ordinaria. *Extrema, vel quasi extrema necessitas* dicitur, cum quis probabile mortis periculum incurrit, seu cum quis vitæ tuendæ præsidis & adminiculis prorsus destituitur. *Gravis siue magna necessitas* est, cum non extremum quidem mortis periculum subest, sed tamen admodum graue: cum quis nempe habet rem familiarem valde angustam, ita ut vix se & suos alere ac sustentare queat. *Communis & ordinaria necessitas* est, quæ ubique & passim occurrit, qualis est pauperum ostitim mendicantium. Quicumque sunt in primo & secundo necessitatis gradu, illis proculdubio danda est eleemosyna. Quod attinet ad mendicos, illorum duo sunt genera. Sunt enim primò validi mendicantes; & illis non est succurrendum datâ eleemosynâ, nisi in extremâ necessitate sint constituti. Deinde sunt mendici infirmi: & his meritò datur eleemosyna. 8. Si duo extremè indigentes occurrant, & utriq; commodè subueniri non possit, tunc primò petenti vel occurrenti danda est eleemosyna. 9. Cum multi diuites simul nouerunt extremam, vel quasi extremam, aut grauem alicuius necessitatem, singuli per se & in solidum obligantur ad eam subleuandam. Nihilominus tamen possunt inter se conuenire, ut quisque suam partem contribuat, ita ut tota necessitas subleuetur. 10. Qui est in extremâ necessitate constitutus, non peccat accipiendo rem alienam, putâ pomum vel pyrum ex horto, ut subleuet suam egestatem. Nam in articulo extremæ necessitatis omnia sunt communia, quæ absque vi possunt accipi. Sic discipuli Christi transeundo per segetes, non peccarunt euellendo & edendo spicas. Ita viatores, qui laborant

extremâ fame, tutâ conscientiâ possunt vvas decerpere, quas statim in vineâ, vel in ipso itinere edant. Sed non possunt illas colligere, vt secum deferant. 11. Tametsi omnibus hominibus, qui sunt egeni, eleemosynam dare tenemur, cognatos tamen extraneis, domesticos non domesticis, pauperes nostrates peregrinis, domesticos fidei infidelibus præferre debemus. Neq; enim hic est respectus personæ, sed conditionis & qualitatis eius, quæ pertinet ad arcem causæ. Sicut igitur ordo indiligendo est obseruandus, ita & in dandâ eleemosynâ, hoc modo. *Primo*, parente & filio nostris in extremitate constitutis, potius est egestati patris subueniendum, quàm filii. *Secundo*, si pater & mater in extremâ sint necessitate, potius est patris quàm matris necessitas subleuanda. *Tertio*, parenti aut filio potius quàm vxori est succurrendum in extremâ necessitate. *Quarto*, extrema necessitas vxoris est potius subleuanda, quàm propinqui nos ex latere attingentis. *Quinto*, amico egenti potius est subueniendum, quàm inimico. *Sexto*, his qui meliores sunt, potius danda est eleemosyna, quàm his, qui minùs boni sunt. *Septimo*, si egeant naturales parentes, potius est illis succurrendum, quàm spiritualibus. *Octauo*, domestici, & qui nobis sunt aliquâ ratione coniuncti, potius sunt eleemosynis iuuandi, quàm externi, & qui sunt nobis minùs coniuncti. *Nono*, debitor potius debet creditori subuenire, quàm alteri, nisi ipse debitor extremâ pariter necessitate prematur, & nisi rex, vel princeps, vel alius maximè reipublic. vtilis, in extremam quoque necessitatem inciderit. *Decimo*, prius est his, qui de nobis bene sunt meriti, quàm cæteris, qui nihil in nos boni contulerunt, subueniendum. 12. Et si diuites iure naturali & diuino cogantur eleemosynam dare pauperibus: pauperes tamen non habent actionem contra diuites, quâ possint ab illis eleemosynam exigere. Possunt tamen officio iudicis compelli ad dandam eleemosynam, cum populus magnâ penuriâ & fame laborat. Pari etiam ratione diuites compelluntur officio iudicis in magnâ frumenti penuriâ ad dandum mutuum frumentum agricolis, vt seminent. 13. Septem sunt opera corporalia misericordiae illo versu comprehensa:

Visito, Poto, Cibo, Redimo, Tego, Colligo, Condo.

id est, Visitatio, Potatio, Cibatio, Redemptio captiui, Vestitus nudo datus, Receptio in ædes, & Sepultura pauperis. Sex sunt opera spiritualia misericordiae, iuxta versum:

Consule, Castiga, Solare, Remitte, Fer, Ora.

14. Optandum foret, vt quælibet respublica suos sustentaret pauperes. Sed quia quædam Respublicæ sunt opulentiores, ita vt possint plures alere pauperes, æquum est, vt illæ subueniant Rebusp. minùs opulentis. 15. Oportet dare eleemosynas pro viribus & facultatibus, quas Deus nobis

concessit, ita ut illæ nobis non pereant. Non itaque sic danda est eleemosyna, ut inde aliis sit subleuatio, nobis afflictio. Nostri fontes & riuus debent aliò deriuari, quantum ad vsum: sed nos debemus manere illorum domini. *Prou. 5. v. 16. 17.* Sed tamè in casu extremæ necessitatis ad eleemosynam dandam adeo prompti esse debemus, ut etiam si possessiones & facultates nobis sint vendendæ, nihil hîc omittamus. 16. Ecclesiæ, Respublicæ & Collegia pauperib. debent suppeditare cibû, potû, vestitû, habitatione & similia. 17. Trib. modis datur eleemosyna. *Primo*, si egeno aliquid detur gratis. *Secundo*, si egenti siue pauperi detur mutuum gratis. *Tertio*, si remittatur æs alienû ei, qui ad extremam redactus est paupertatè. 18. Ut eleemosyna sit opus Deo gratum & acceptum, sex ista requiruntur. *Primo*, debemus nos ipsos & omnia nostra, quæ possidemus, Deo, & eius honori consecrare. *Secundo*, eleemosyna danda est ex fide in Christum. *Tertio*, dandum est in simplicitate, citra respectum laudis aut compensationis. *Quarto*, dandum est in charitate. *Quinto*, eleemosyna danda est hilaritatis animo. *Sexto*, dandum est in iustitiâ, hoc est, ex iis bonis, quorum quis dominium & plenam administrationem habet: non autem ex alienis, aut ex communib. sibi & aliis sociis, nisi pauperis necessitas sit extrema. Similiter ex bonis malè acquisitis non rectè datur eleemosyna; putà ex quaestu meretricio, & similibus; nisi quis agat pœnitentiam. 19. Sex sunt fructus eleemosynæ rectè distributæ. *Primo* enim eleemosynæ sunt via, in quâ ad vitam æternam incedendû est. *Secundo*, sunt fidei nostræ fructus & testimonia. *Tertio*, sunt singulare aduersus auaritiam remedium. *Quarto*, eleemosynæ sunt pars iustitiæ, quâ restituimus bona malè acquisita: ut in Zachæo pœnitentiâ agente videre habemus. *Euc. 19. v. 8.* *Quinto*, eleemosyna conciliat beneuolentiam multorum, qui pro benefactorib. Deum precantur. *Sexto*, eleemosyna causa est, ut crescant bona temporalia. Nā Domino fœneratur, qui miseretur pauperis. *Prouerb. 19.* Et qui dat pauperibus, nunquam egebit. *Prouerb. 28.* Bellarminus de arte moriendi, lib. 1. c. 9. quatuor præterea fructus falsos recitat. *Primo* eleemosyna ipsi liberat à morte sempiterna, siue id fiat per modû satisfactionis, siue per modû dispositionis ad gratiam. Deinde, eleemosyna habet meritum vitæ æternæ, si fiat ab homine iusto, & ex verâ charitate. *Tertio* eleemosyna vim habet cuiusdam baptismi; peccata videl. quoad culpam & pœnam simul delendi. *Quarto* eleemosyna est dispositio ad gratiam iustificantem. Sed quatuor isti fructus sunt cõmentitii; contra quos disputatû vide in Polemicis.

VI. Casus conscientia de pœnâ homicidii, soluuntur ex istis regulis.

1. Plagæ & vulnera, quæ lapide vel pugno, hoc est, quâcunque læsione specis infliguntur, non capitaliter, sicut homicidium; sed compensatione

*Quæstiones
conscientia
de pœnâ ho-
mucidii.*

tione tantum eius, quod interea temporis suo studio & operâ lucrari potuisset: medici item, vel chirurgi, illorumque, qui interea illi seruiuerunt, solutione lui debent. 2. Percussiones, vel iniuriæ, quæ membri mutilationem aut fracturam important, talionis lege puniri debent. Qualis autem sit lex talionis, paulò antè indicauimus. 3. Si per furorem aliquis innocentem peremerit, morti non est obnoxius. Quinetiam ipsius legis diuinæ oraculo, si quis per imprudentiam intulerit necem, accipit impunitatis spem, refugii facultatem, vt possit euadere: vt sunt verba *Ambrosii in Hexaem.* Sic Paulus Iurisconsultus ait: *Consilium vniuscuiusque, non factum, puniendum est. Ideoq, quis cum vellet occidere, casu aliquo perpetrare non potuit, vt homicida punitur: & is qui casu, teli iacta hominem imprudenter serierit, absoluitur.* Similiter Martianus respondit: *Qui hominem occiderit, si hoc fecit, non occidendi animo, absolui posse: & qui hominem non occiderit, sed vulnerauerit, vt occidat, pro homicidâ damnandum.* In quâ lege de homicidio casuali & excusabili oportet quatuor ista simul expendere: vt nempe sit casus ratione affectuum, vocationis, culpæ & circumstantiæ. *Ratione affectuum*, hoc est, sine irâ, inuidiâ, & vindictâ, siue illa sit aperta, siue tectâ. *Ratione vocationis*: vt ille, qui casualiterum necat, sit intra terminos vocationis. *Ratione culpa*, seu honestatis atque innocentie, seu diligentie & negligentie, vt ille, qui casu alterum interficit, det operam rei licite, & debitam adhibeat diligentiam in precauendo, ne vlla cordis aut infortunii culpa committatur. *Ratione circumstantia*, loci scilicet & temporis, vt si quis iacularetur in loco insolito, periculoso, vel prohibito. 4. Asyla, quæ Deus constituit, non patebant promiscuè homicidis: sed iis, qui casu interfecerant hominem, quique videri poterant aliquid excusationis habere. Ad tempus igitur veritatis indagandæ causâ possunt asseruari quidam homicidæ in asylis, donec causâ ipsorum cognoscatur & euentiletur. Verùm asyla ista non debent esse frequentia, sed contracta, quemadmodum in totâ Palæstinâ tantum sex fuerunt. Immunitatem verò & impunitatem per istiusmodi perfugia quibusuis sceleratis, trāsugis, obzatis, otiosis ventribus, proditoribus, rebellibus, & similibus huius notæ hominibus largiri, id verò est contra Deum, iustitiam, & bonum publicum. 5. Qui scit bouem suum esse corruptam, & liberum ei dat exitum, homicidii pœnâ tenetur: quod sciens volens vitæ periculum aliis creet. Qui v. ignorat bouem suum esse corruptam, is homicida non est. 6. Pœna legibus ciuilib. in *αὐτοφύνης* decreta, non est promiscuè ad omnes extendenda. Nam inter cæst, quâ ex eausâ quis sibi mortem consciuerit, morbine vi, destitutus, rectæ vsu rationis, an verò ex desperatione.

CAPVT XIX.

De casibus conscientia circa septimum Decalogi
præceptum.

PRÆCEPTA.

Casus conscientia circa septimum Decalogi præceptum, respiciunt officia nostra
quoad castitatem & temperantiam.

Huc itaque pertinent casus de usu cibi & potus; de usu vestium; de usu recreationum;
de castitate & speciebus eius, de peccatis luxuria, vt sunt fornicatio, concubinitus, ad-
ulterium, incestus, stuprum, raptus, peccata contra naturam & debiti coniugalis
violatio; de gradibus consanguinitatis & affinitatis; de sponsalibus; de ritibus nu-
ptiarum.

REGVLÆ.

I. Quæstiones conscientia de usu cibi & potus, soluun-
tur ex his regulis.

1. Discrimen ciborum in Nouo Testamento debet obseruari triplex.
Primò, respectu hominis, sanitatis causâ. Non enim omne ciborum ge-
nus omni corpori conuenit. Hinc Apostolus. 1. *Timoth.* 5. iubet Timothe-
um, non ampliùs aquâ sed vino vti. *Deinde*, respectu scandali. Non enim
oportet illos cibos edere, quorum comestio offendit infirmos. *Tertiò*, re-
spectu ordinis politici; quia interdum in commune alicuius societatis
bonum nonnulla ciborum genera certis anni temporibus prohibentur.
Quod attinet ad discrimen ciborum, quod Deus in Veteri Testamento
præceperat, illud morte Christi est sublatum, vt Petrus docet *Actor.* 10. &
Paulus *Coloss.* 2. v. 16. Sed, inquis, in Concilio Hierosolymitano sanguis &
res suffocatae sunt prohibitæ. *Actor.* 15. Respondeo: Sanè, res istæ fuerunt
prohibitæ: sed ad tempus duntaxat, ne Iudæi infirmi, qui ad Christianâ
religionem accedebant, offenderentur. 2. Si quis edat cibos, quos magi-
stratus ordinis causa prohibuit, ad cômune Reip. bonum, necesse est, vt
ille qui edit, habeat grauem huius rei causam, & id faciat sine contemptu
legislatoris, nec alios offendat suo exemplo, aut impediat commune bo-
num. Et si enim homo Christianus sua libertate potest vti: hoc tamen ita
debet facere, ne alios offendat. 3. Non debemus angi ethnica sollicitudine
de cibo & potu, sed moderatissimam hîc adhibere curam. 4. Qui rectè
vult vti cibo & potu, debet alia obseruare ante vsum ipsorum, alia in vsum,
alia post vsum. *Ante vsum* requiritur consecratio cibi & potus, id est, bene-
dictio & sanctificatio ipsorum per preces. Ita enim fit vt corda nostra at-

Casus con-
scientia de
usu cibi &
potus.

tollamus ad Deum, & ab illius benedictione toti pendeamus, cibi præterea & potus vsum moderatum adhibeamus, & denique intelligamus, nos in Christo recepisse ius vtendi creaturis, quod per lapsum Adamiamiseramus. In vsu cibi & potus hæc sunt obseruanda. *Primò*, non parè tantùm & necessitatis causâ, ad sedandum famem & sitim, sed etiam liberaliùs, ad Christianam voluptatem siue delectationē cibo & potu possumus vtī. Licet n. nobis vtī creaturis Dei cum gaudio & exultatione. *Act. 2. v. 46.* Deinde non debemus edere cibum falsitatis, vt loquitur Salomon. *Prou. 20* id est, malis artibus acquisitum. *Tertiò* non debemus offendiculum ponere aliis inter vtendum. *Quarto* pauperum ratio est habenda. *Quinto* sobrietati studendum, ita vt non viuamus lautiùs, quàm nostra conditio requirit: vt certum tempus obseruemus: vt tantum sumamus cibi & potus, quantum ad naturæ vires instaurandas est satis. Hic necesse est, vt distinguamus nationes & complexiones hominum: quia alii populi aliam obseruant consuetudinem, & aliam habent complexionem, ita vt plus vel minus edant. Neque appetitus noster aliis debet pro regulâ imponi. Oportet enim vt inter vasa & vires hominum distinguamus. *Summa.* Ita edere & bibere debemus, ne corda nostra grauentur, sed idonea reddantur ad seruiendū Deo. *Luc. 11.* Meminisse debemus, nos sumere creaturas tanquam ex Dei ipsius manu, ad naturæ nostræ refectiōem, non ad destructionem ipsius. *Sexto*, creaturis piè & deuotè debemus vtī, ita vt sint signa reconciliationis nostræ cum ipso propter Christum. *Eph. 5. v. 20.* *Septimo*, eâ portione, quam Deus nobis velut admittitur, debemus esse contenti: ita vt paternam Dei nostri voluntatem & benedictionem etiam in tenuissimâ portione resplendere cogitemus. Quid enim? Si sit absque scipione suo panis & potus, id est, sine benedictione Dei, non potest corporibus nostris vllō modo prodesse, sed potius innumeras adfert molestias, & morbos plurimos. Et, si cibi corruptibiles non vegetentur benedictione Dei, non possunt à corruptione vel ad momentum corpora nostra præseruare. *Ad extremum* mensa nostra sit tabula beneficii Dei & nostri officii, vt quemadmodum creaturæ nobis inferuiunt, ita nos vicissim Deo seruitium nostrum ex fide consecremus, addicamus, impendamus. *Post vsum* cibi & potus requiritur, vt benedicamus Iehouæ, neque illius obliuiscamur, *Deuteronom. 8.* Hæc autem benedictio debet esse verbalis, & realis: vt nimirum piis precibus testemur nostram gratitudinem, & diligenter faciamus officium vocationis nostræ ad Dei gloriā. Deinde, quando edimus & bibimus ad satietatem, debemus recondere ea, quæ supersunt, & ex iis subleuare necessitates pauperum.

II. Casus conscientiae de usu vestium, soluuntur ex his regulis.

*Quaestiones
conscientiae
de usu ve-
stium.*

1. Sollicitudo ethnica est vitanda circa vestitum comparandum. Id Christus docet *Matth. 6.* Requiritur equidem sollicitudo, sed illa, quae dicitur *offi. ii.* non verò ista, quae dicitur diffidentiae. 2. Si nobis suppetat vestitus necessarius, debemus acquiescere, & Deo gratias agere. *1. Tim. 6 v.* 8. Cogitare oportet, corpus nostrum esse domum conductitiam, quam nullus sanâ mente praeclitus ita ornat & instruit, ut propriam domum negligat. 3. Vestitus duplici nomine nobis est necessarius. Primò ad vitae cōservationem: deinde ad nostram vocationē. Aliter enim se vestire debet Princeps, aliter subditus; aliter homo de scholâ, aliter miles. 4. Multas vestes sibi comparare, ita ut ita multitudo exhaustat rem familiarem, vel sit fomentum superbiae; id verò non conuenit homini Christiano. 5. In vestibus comparandis debet seruari decorum quadruplex: videl. le- xus, vocationis, facultatum nostrarum, & nationis. 6. Vestes nostrae debent esse specula modestiae frugalitatis & aliarum virtutum. 7. Vestes cōformandae sunt ad exemplum piorum & grauium hominum, non verò luxuriosarum & leuium personarum. 8. Vestitum nostrum ad eos fines debemus induere & gerere, ad quos Deus illum destinauit. *Primus* finis est necessitas, ut corpus à calore & frigore nimio defendamus. *Secundus* est honestas, ut nuditatem corporum nostrorum tegamus. *Tertius* est ornatus, ut gratia aliqua accedat corpori, domicilio animae rationalis. *1. Corinth. 12. v. 23.* Hinc vestes holosericas, monilia aurea, & similia ornamenta possumus turâ conscientiam gestare, si hoc fiat moderatè, & ita, ne pauperibus subtrahantur eleemosynae. 9. Natiua corporis forma non est vestitu, in primis illo, quem dicunt laruam, de honestanda: neque fucus turpiter est adhibendus. Hoc enim coniunctum est cum ignominia Dei, qui tanquam praestantissimus pictor aegrè fert, si quis opus suum elaboratum velit corrigere. Interim tamen nauos corporis turâ conscientiam tegere possumus. 10. Ornamenta non semper sunt gestanda, sed prout occasio & tempus requirit. Hinc criminis loco obicitur diuiti epuloni, quòd quotidie indueretur purpurâ & bysso. *Luc. 16.* Nominatim oportet distinguere tempus laetitiae à tempore luctus. 11. Corpora nostra debemus ornare, ut ea honoremus, & in illis Deum honore afficiamus: non v. ut laudemur, diuites vel potentes reputemur, aut amorem meretricium aucupemur. 12. Spiritualis vestium nostrarum usus nobis non est negligendus. Consistit autem ille in his quatuor partib. *Primo*, debemus hinc sumere occasionem nos humiliandi: quia vestes nihil sunt aliud, quàm emplastrum vlceri impositum, aut catena siue laqueus, qui ambit collum furis, & veluti compedes in quib. homo captius ambulat. *Deinde*, ex induendis

vel indutis vestibus de Christo induendo debemus admoneri: ita scilicet ut cogitemus de induenda veste purpurea sanguinis Christi, & de niuea iustitiæ ipsius toga. *Tertiò*, cum vestes nostras deponimus & exuimus, debemus cogitare de veteri homine exuendo. *Quartò*, nuditas corporis in memoriam nobis rediget nuditatem animæ. *Denique* cum nos induimus, debemus cogitare de præcingendis lumbis nostris, ut simus parati ad occurrendum Christo Domino nostro. *Luc. 12. v. 35. 13.* Quatuor peccata circa vestium usum nobis sunt vitanda. *Primò*, luxus, quo facultates nostræ exhauriuntur: *deinde* superbia, quæ facit ut inter alia negligamus officium nostrum, eò quod nimium temperis impendamus ornatui corporis: *tertiò* leuitas: *quarto* violatio ordinis & decori, quod debet ab hominibus obseruari. *14.* De ornatu muliebri notentur ista. *Primò* fœmina potest fucare faciem suam ad occultandum defectum, quem vel à natura habet, vel ex aliquo accidente casu: item hoc fine ut placeat marito, vel alium ad castum sui amorem inuitet. In his autem casibus oportet adhibere istiusmodi fucum, qui sit vsitatus fœminis honestis, & formam liberalem conciliet. Non autem licet fucum adhibere hac intentione, ut alii ad luxuriam inuidentur: neque cum contemptu Dei hoc fieri debet. *Deinde*, mulier non debet corpus suum ornare hac intentione, ut aliquem incitet ad libidinem. Quid verò? Cum fœmina probabiliter nouit se ab aliis concupiscendam, si hoc vel illo modo se ornet, etsi non intendat ut concupiscatur: an etiam tunc licitum est illi se ornare? Respondeo, maxime. Nam tunc utitur suo iure, & habet iustam atque rationabilem sui ornatus causam. Quod verò attinet ad peccatum, quod inde oritur, non ipsi, sed alterius malitiæ imputatur. Et scandalum non est datum à fœmina, sed ab alio acceptum ob suam malitiam. Siue igitur in generali sciat fœmina, se honestè concupiscendam ab aliis, siue in particulari, se concupiscendam ab hoc aut illo, non peccat si vestitu decente corpus ornet propter fines paulò ante expressos. *Tertiò*, fœmina potest uti capillis alienis, si non habeat proprios, aut si habeat deformes. Nam quemadmodum lino, lana & panno utitur ad pulchritudinem: sic & capillis alienis uti potest eundem ob finem. *Quartò*, fœminæ in vestibus splendidis, pretiosis & odoriferis debent vitare superfluum & prodigum ornatum, voluptatem & delicias, & denique animi leuitatem. *Postremò* fœminæ possunt gestare nuda pectora, aut uti veste adeo tenui & pellucida, ut pectora sint perspicua: si hoc sit more receptum in aliqua prouincia.

Quæstiones
conscientiæ
de recreationum
usu.

VI. Casus conscientiæ de usu recreationum, soluuntur ex his regulis,

I. Rela-

1. Relaxatio animi seu illius recreatio est homini necessaria: quia hominis natura est similis arcui, qui semper intensus citò rumpitur. Eadem quoque est licita per Christianam libertatem; quæ permittit vti creaturis Dei, non tantum ad necessitatem, sed etiam ad hilaritatem. 2. Omnis legitima recreatio poni debet in rebus adiaphoris, non verò in rebus sanctis; vt in actione aliqua religiosa: neque in rebus prohibitis, vt sunt peccata: neque in iudiciis Dei, vt si quis hominibus fatuis abutatur, vt inde oblectationem capiat. Possunt quidem à magnatibus alii moriones: sed ita, ne ex iudicio & pœna diuina capetur materia profani risus. 3. Tres sunt ludorum species. *Primò* sunt ludi ingenii & industriæ, qui ab ingenio & arte hominis diriguntur. Et hi sunt laudabiles. Eiusmodi sunt iaculatio arcus, sclopeti displotio, cursus, lucta, gladiatura liberalis, musica pia, lusus scachæ, & similes. *Deinde*, sunt ludi fortuiti seu periculationum, in quibus non ingenium hominis, sed solus casus dominatur: vt sunt ludi tesserarum & chartarum lucratorii. Hi ludi dicuntur sortilegia, & in vniuersum sunt prohibiti; quia sortis vsus est actus religionis, quo in nomine Dei expediuntur maximæ controuersiæ. *Denique* sunt ludi mixti, qui partim sunt ingeniosi, partim fortuiti: vt sunt ludi tesserarum & chartarum artificiales, putà si tesserae iaciantur vt iuxta illas disponantur lapilli lusorii, & si chartiludium fiat artificiosè, vel instituaturs oblectationis causa. 4. Recreationum delectus est habendus: vt sint minùs scandalosæ, & quam commendatissimæ: ne sint fomenta peccati, sed virtutis incitamenta. 5. Recreationes debèt hoc fine suscipi, vt animos iuxtà & corpora nostra reficiamus, & ita aptiores fiamus ad seruandum Deo & proximo. 6. Recreationes debent esse moderatæ ratione temporis & affectuum. *Ratione temporis*: ne ludos consecretur fallendi temporis causa, vel illos instituamus tempore sacro aut luctuoso. *Ratione affectuum*: ne excitentur affectus impuri vel immodici, vt est risus insanus, amor meretricius, & similia. 7. In recreationibus non facilè dānanda est cōsuetudo. Nā pro more patriæ & puinciæ, q̃ alicubi lasciue & impudicè fieri iudicatur, alibi non fit lasciue, sed licitè & honestè. 8. Chorea, siue saltatio, est triplex. *Primò* solitaria & pia: quo pacto saltasse leguntur veteres quidam in populo Dei, vt David. *Deinde* solitaria & artificialis: quales sunt choreæ militares, pyrrhichicæ, liberales, & similes. *Tertiò* non solitaria, sed socia, in qua promiscuè viri & fœminæ iunctis manibus saltant. Hæc etsi ex se illicita non est, tamen ex mala intentione, abusu, & probabili periculo libidinis, aut ex alia circumstantia est mala, & occasiones præbet multorum peccatorum. Vitiantur autem & malè fiunt choreæ istæ sociales quinque modis. *Primò*, ratione loci prohibiti: vt si fiant in locis sacris. *Secundò*, ratione temporis: vt si fiant tem-

poro sacro, & impediunt officia diuina. *Tertiò*, ratione personarum: vt si fiant à pastoribus verbi Dei. *Quartò*, ratione modi, si fiant modo impudico & lasciuo. *Quinto*, ratione prauæ intentionis, vt si fiant ex animo libidinoso. Iam quæritur, Ad huiusmodi choreæ sint damnandæ, an verò licite possint permitti? Respondeo: Si choreæ istæ certis legibus regantur à magistratu, possunt populo concedi. Sed quia fermè sunt folles libidinis & impuritatis, rectius fecerint magistratus & subdit i, si à periculoso isto recreationis genere se abstineant, & aliud in eius locum prudenter substituant.

*Quaestiones
conscientia
de castitate.*

IV. Casus conscientia de castitate, & eius speciebus, soluntur ex his regulis.

1. Castitas est triplex: virginalis, coniugalis, & vidualis, Castitas virginalis est in eo, qui est corpore integro: coniugalis, in coniugatis: vidualis, in viduo aut viduâ. 2. Vna & eadem castitas modò dicitur virginalis, postea solâ mutatione personæ dicitur coniugalis & vidualis: verbi gratiâ, puella incorrupta si nubat, & cum marito suo castè viuat, antea cū esset in eâ castitas virginalis, eadem castitas perseverans solâ mutatione status dicitur coniugalis: postea si castè viuat mortuo marito, dicitur in eâ esse castitas vidualis. 3. Virginitas, siue cœlibatus, est bonum maius & præstantius matrimonio: sed matrimonium sæpè numero est bonum eligibilius. Illa est βέλτιον τι, hoc αἰρετώτερον τι. Sic docet apostolus 1. Cor. 7. Nimirum, si quis habeat donum continentia specialis, cœlibatus meritò præfertur coniugio. 4. Virginitas, vt est integritas corporis, si amissa sit per copulam carnalem vi factam, restituitur moraliter seu ciuilitè, hoc est, per leges politicas, quæ huiusmodi scœminam absoluunt à crimine: sed naturaliter non potest restitui. 5. Castitas in coniugio æquè colenda est atq; extra coniugium. Ita enim est, vt ait Ambrosius: Primus castitatis gradus est virginitas, secundus honestum coniugium. Hinc mariti parcè ac moderatè vt debent suis vxoribus, eo tempore, ratione ac modo, quo decet ac par est: neque turpiter aut perditè illas ardere debent, ac si meretrices essent potius, quàm vxores: sed eâ temperantiâ, modestiâ & pudore, quemadmodum Deus fieri vult, vtque mysterium coniugii spiritualis, quod est inter Christum & ecclesiam, hâc etiam parte non profanetur: imo vt hîc etiam adulterii nota quædam non inuratur: quemadmodum Ambrosius vxoris adulterum vocat, qui in vsu coniugali verecundiæ & honestatis rationem nullam habet. Non itaque omnia sibi licere coniuges existimabunt, sed ea duntaxat, quibus sanctitas coniugii non contaminatur. 6. Castitas vidualis non est in eo, vt viduus aut vidua perpetuò viuat in tali statu. Si enim vratur, vt apostolus loquitur, potest transire ad secun-

secunda, vel tercia vota. Nam frustra est Tertulianus, qui nuptias secundas contendit esse illicitas suâ naturâ: cum illæ æquæ sint remedium libidinis, & reliquos quoq; coniugii fines habeant, atque primæ.

V. Casus conscientie de peccatis luxuriæ, solvuntur ex his regulis.

*Quæstiones
conscientie
de peccatis
luxuriæ.*

1. Si quis decies cum eadem fœminâ rem habeat extra coniugii usum, non est tantum peccatum, quantum, si quis peccet cum decem fœminis: quia hîc plures violantur. 2. Fornicatio simplex est concubitus viri soluti cum fœminâ solutâ. Estque vel meretriciâ, quæ est concubitus vagus cû meretrice omnibus expositâ; vel erratica, quæ est concubitus vagus cum quâcunque fœminâ solutâ. Vtraque est peccatum, quippe contra legem naturalem & diuinam. Errant itaque, qui contendunt, fornicationem quidem esse peccatum prohibitum lege positivâ diuinâ 1. *Corinth. 6. Gal. 5. Ephes. 5. 1. Thess. 4.* sed non lege naturali: cum fornicatio sit mala secundum se & intrinsece. Similiter quoque errant, qui aiunt, fornicationem meretriciam & lupanaria in republic. esse permittendâ; cum vtraq; sint mala formaliter & intrinsece. 3. Fornicatio est grauius delictum, quam furtum. Fornicarius n. peccat in corpus suum, fur extra illud. Et fornicarius agit contra vitam & bonum prolis nascituræ, fur vsurpat sibi res alienas. 4. Simplex fornicatio censetur, si vir solutus concubat cû fœminâ, quæ est alterius sponsa per verba futuri temporis, quæ nimirum promisit se nupturâ alteri. Nam per verba futuri temporis fœminâ non fit vxor alterius, cum alteri nondû sit acquisitum ius in corpus illius fœminæ. 5. Concubinatus est species impuritatis, non autem cõiugii. Differt à fornicatione: quod in concubinato sit consuetudo carnaliter cognoscendi, siue concubina retineatur in domo, siue non. 6. Concubinatus sæpe est species adulterii: si nempe concubinarîus sit coniugatus, vel concubina coniugata. Sæpe etiam cû concubinato incestus est coniunctus: vt si quis consanguineâ habeat concubinam. Et ira concubinatus grauitas augetur ex circumstantiis. 7. Polygamiâ & concubinatum sanctorum in V. T. Deus non probauit, sed tolerauit. Nam in vetere illo Hebræorû populo permissum fuit, vt quis plures vxores haberet, vnâ quidem publico & solemni ritu, & illa dicebatur vxor, reliquas verò sine publicâ solemnitate, quæ dicebantur concubinæ. Sed, inquis, de polygamiâ lex est *Deut. 21. 7. 15.* Ergo illa præcipitur & probatur à Deo. Respondeo, legem illâ propriè non promulgauit Deus populo suo, aut mandauit, sed concessit, adeo, vt non præcepti illa sit, sed permissionis. Concessit autê illam propter promissionem de seminis multiplicatione *Gen. 12. 7. 2. 6. 13. 7. 16. 6. 15. 7. 5.* *Augustinus* etiam author est *lib. 3. de doctrina. Christ. c. 18.* potuisse patres illos multis vxoribus castè vtî pro tẽpore, cum alius vnâ libidinosè vtî possit.

8. Adulterium continet duas contra rectam rationem deformitates: vnā luxuriæ, quia est concubitus viri cum fœminâ extra coniugium: alteram iniustitiæ, quia est coitus cum fœminâ, quæ est vxor alterius. 9. Adulterium committitur tripliciter. *Primo* si coniugatus carnaliter cognoscat solutam fœminam & tunc est adulterium ex parte viri. *Secundo*, si solutus cognoscat carnaliter coniugatâ. Et tunc est adulterium ex parte fœminæ. *Tertio*, si vir coniugatus accedat ad fœminam coniugatam. Et tunc est adulterium ex parte viri & fœminæ, & à Doctõribus appellatur adulteriũ duplex: illa verò duo priora appellantur adulteria simplicia. 10. Coniugatus carnaliter cognoscens coniugatâ, reus est duorũ adulteriorum; quia per vnum actum iniuriam infert tum marito vxoris, quam cognoscit, tum propriæ vxori: sicut si quis vno ictu sagittæ duos homines occidat, aut vno verbo duos homines infamat, reus est duplicis iniustitiæ, contra duos homines perpetratæ. 11. Coitus cum fœminâ, quæ est alteri nupta per matrimonium ratum nondum consummatum, verè ac propriè est adulterium. Est enim concubitus cum vxore alterius; quia maritus per matrimonium ratum non consummatum acquisiuit ius in corpus vxoris. 12. Pœna adulterii est multiplex. *Primo* enim vxor adultera amittit dotē, arrhas, donationē propter nuptias, & bona paraphernalia. Si tamen vxor adultera marito suo reconcilietur, omnia recuperat. Et si maritus postea fornicetur, potest vxor agere contra maritum, & ad totũ cõiugalũ consortium, & ad dotis restitutionem. *Deinde* vxor adultera potest accusari ab hæredib. mariti ad amissionem dotis, si adulterium nõ fuit marito notum. Non potest, si adulterium viuente marito cõmissum, fuit illi notũ. *Tertio* adulter ob adulterium amittit ius petendi debitum cõiugale, ita vt vxor ei petenti non teneatur illud reddere. *Quarto* adulter per sententiam iudicis priuari potest cohabitatione cũ altero coniuge: quæ pœna dicitur diuortium. *Quinto* iure Pandectarũ non erat pœna mortis constituta cõtra adulteros, nec pœna deportationis: nec damnationis ad bestias aut metalla, vt *Couarruias* annot. nu. 16. *Iul.* tamen *Clar. lib. 5. sentent. recept. §. adult. n. 7.* dicit esse sententiam communem, quòd iure Pandectarum erat pœna deportationis contra adulterum. Sed iure Codicis pœna capitis est inflicta. *l. Quamuis. 1. C. ad legem Iuliam de adulteriis.* Postea iure Pandectarum in fœminis pœna mortis fuit in mitiorem pœnam commutata: nam fœmina adultera verberari præcipitur, & postea detrudi in monasterium ad pœnitentiam agendam. *Auth sed hodie. C. de adulter.* Sed iusta est pœna mortis: quippe quæ est iuris diuini *Leuit. 20. v. 10.* & *Dent. 22. v. 22.* vbi, si quis polluit per adulterium vxorem alterius, tam adulter, quàm adultera iubentur occidi. Iure verò Canonico pro adulterio tam masculus, quàm fœmina excommunicatur, *cap. Intelleximus de adulter.*

adulter. Item fœmina in monasterium detruditur. Et, si maritus eam nolit retinere, ibi cogitur toto vitæ tempore pœnitentiam agere. *c. Gaudemus de adult.* Verùm enim uerò pœna adulterii diuinitus constituta, rectæ rationi est consentanea. Hic quæritur, An adulterium plenum ex mariti, vel uxoris parte æstimetur? Respondeo, si verba legis *Deut. 22.* accurate inspecta expendantur, res ipsa loquetur, adulterium plenum & capitale ex maritalitâ tantum definiri. Vide Caluinum in istam legem. Verba ipsius ita habent: *Neque enim si quis cum pellice scortando, uxorem suam fraudasset, lethale fuit crimen: verùm si quis, etiam cœlebs, mœchatus esset cum alienâ uxore. Quia & maritus graui iniuriâ afficitur, & dedecus transit ad posteros, & adulterinus parius supponitur pro legitimo, & transfertur ad alienos hæreditas, adeoque familia nomen furantur spurii.* Atque hæc quidem ita se habent in foro exteriori seu politico. Si verò spectetur cœleste tribunal, siue forum interius, quod conscientia dicitur, par sanè utrinque est peccatum, siue maritus adulteretur, siue uxor: quia par est vinculum. Vtrobique igitur est par crimen perfidia, si fides coniugii attendatur. Sed non est par crimen, si confusio rerû, supposititii hæredes, & ignominia familiæ spectentur. Ita enim mulier præ viro grauatur. 13. Si solutus cum virgine coeat, lex diuina & pro coniugio, & pro dote pronuntiat, vno tantum casu excepto, si renuat pater stupratori filiam dare. *Exod. 22. v. 16. 17. Deut. 22. v. 28. 29.* Et hæc lex nititur summâ æquitate: ne videlicet puellæ amissâ virginitate & derelictæ, prostibula fiant. Item, ut quam contumeliâ quis affecit, eidem honorem suum subsequens matrimonii vinculum restituat. Apud Atticos hæc eadem fuit lex, ut si quis virginem, ciuem Atticam stuprasset, eam duceret. Romæ contrarium fuit ius: *Aut ducat, aut doret:* quod hodie communiter sequuntur *Cri. 14.* Iure etiam ciuili adulteri in adulterio deprehensi, impunè occidi possunt priuatâ autoritate à marito eos deprehendente. Tamen si enim maritus peccat eos occidendo: tamen quia vehementissimo zelotypiæ affectu percitus hoc facit, iura condonant factum. 15. Incestus est consanguineorum vel affinium abusus: & est malitia contra pietatem debitam propinquis sanguine vel affinitate iunctis: nam istis debetur specialis quidam honor & obseruantia. Hinc incestuosi dicuntur, qui consanguineis vel affinibus abutuntur. 16. Incestus est grauius peccatum adulterio, secundum se & ex obiecti naturâ. 17. In crimine incestus non attenditur cognatio spiritualis & legalis, ut loquuntur Canonistæ, sed carnalis. Cognatio spiritualis dicitur, quæ oritur ex baptismo, & confirmatione, ut est paternitas & compaternitas. Ea contrahi dicitur inter baptizatum & baptizantem, susceptorem & baptizatum, susceptorem & parentes suscepti. Cognatio legalis est, quæ oritur ex adoptione, factâ per leges ciuiles: & est inter adoptantem & adoptatum. Cognatio ear-

nalis est vel consanguinitas, vel affinitas. 18. Incestus consanguineorum specie differunt ab incestib. affinium : quia consanguinitas specie differt ab affinitate. Deinde incestus consanguineorum non inter se distinguuntur specie pro varietate graduum inter ascendentes & descendentes per lineam rectam, quoniam isti gradus solum differunt secundum maiorem aut minorem pietatis consanguineis debitæ violationem. Denique incestus affinium non distinguuntur specie in eadem lineâ, ob causam modò dictam. 19. Incestus affinitatis, qui per fornicationem committuntur in viris & fœminis matrimonio solutis, non sunt verè & propriè incestus, ex naturâ rei: sed legibus introducti, & punibiles. Sunt inquam, incestus, quantum ad matrimonium contrahendum, verbi gratiâ, si quis coeat fornicariè cum matre alienâ, & postea cum filiâ eius, aut cum duabus sororibus, aut duabus consobrinis fœminis, aut cum aviâ & postea nepte eius: item si quis fornicariè coeat cum eâ, quam pater, auus, frater aut consobrinus suus antea polluerat per fornicationem. 20. Pœna incestus est eadem, quæ adulteriû, de iure diuino. In iure Canonico incestuosus punitur facultate contrahendi matrimonium : hoc est, qui incestum commisit, non pòtest absque dispensatione episcopi matrimonium contrahere. Vnde Azorius ex Nauarro docet, episcopum dispensare posse cum incestuoso, vt matrimonium contrahat. Sed hæc pœna est non pœna. 21. Stuprum strictè acceptum est illicita virginis defloratio, non præcedente coniugali pactione, vt definit Gratianus: seu, est cœcubitus viri cum fœminâ virgine, quo virginis fœminæ signaculum siue claustrum violatur irrecuperabiliter: siue virgo ista sit sub curâ parètum, siue non: siue consentiat violationi, siue non: siue sit puella, siue prouentioris ætatis sit: siue nuptura sit, siue mansura virgo. 22. Raptus est, quando fœmina aliqua, siue virgo, siue maritata, siue vidua, vel ipsa renuente, vel parentib. illius, vel illis, sub quorum curâ est, inuitis, abducitur ab aliquo loco ad contrahendû cum illâ matrimoniû, vel ad libidinose vten-dû illâ. 23. Raptus est, si violentia inferatur patri, etiâ si non fœminæ: item si fœminæ, etiâ si non patri. 24. Iure ciuili, non autem canonico, etiam sponsus iste est raptor, qui per verba præsentis vel futuri temporis rapit sponfam suâ ex consensu ipsius sponsæ, inuitis tamen parentibus sponsæ. 25. Iure ciuili raptor mulieris honestæ punitur pœnâ mortis. Eadem item pœnâ puniuntur, qui comitantur raptorem, & qui adiuvant eum in ipso delicto raptus. Item permittitur impunè parentibus mulierum raptarû, & consanguineis, tutoribus, & curatoribus earum, occidere raptores, & comites atque adiutores ipsorum deprehensos in ipso delicto, modò sufficienter ipsis constet delictum. Quando verò raptus est mulieris, quæ non viuât honestè & pudicè, tunc iure non est constituta pœna, sed raptor

raptor arbitrariâ pœnâ punitur. Secundùm ius canonicum raptôr punitur pœnâ seruitutis. Efficitur. n. serutus mulieris raptæ. 26. Matrimonium inter raptorem & raptam est ipso iure irritum. 27. Oppressor mulieris, qui opprimit fœminam absq; raptu commisso, iure ciuili punitur pœnâ deportationis & amissionis omnium bonorum, si sit fœmina honestè viuens. Si verò non honestè viuat, punitur arbitrariâ indicis pœnâ. Obserua oppressorem mulieris esse, qui vim infert pudicitiae eius, abutendo eâ ad turpitudinem citra raptum. 27. Quinque sunt peccata luxuriæ contra naturam. *Primo*, quando non seruatur in copulâ carnali persona debita eiusdem speciei, sed coitus fit cum bestiâ, & dicitur bestialitas. *Secundò*, quando non seruatur sexus, & dicitur Sodomia, quæ est concubitus masculi cum masculo, aut fœminæ cum fœminâ. *Tertiò*, quando non seruatur debita pars, siue instrumentum ordinatum ad copulam, vt si sit coitus cum fœminâ extra vas debitum. *Quarto*, quando non seruatur modus debitus à naturâ præscriptus. *Quinto*, quando semen emittitur, & polluitur quis. Hæc peccata specialiter dicuntur esse contra naturam; quia licet omne peccatum sit contra rectam rationem & proinde contra naturam; hæc tamen peccata non tantùm sunt contra rectam rationem, sed etiam sunt contra ordinem naturalem in belluis constitutum. 28. Peccata luxuriæ contra naturam variantur ex parte circumstantiarum: vt Sodomia est incestuosa, quæ committitur inter cognatos. 29. Crimen Sodomiticum secundùm ius ciuile commune punitur pœna capitis; & alicubi iure speciali prouinciæ Sodomitæ exuruntur igne. Secundùm ius canonicum Sodomita laicus excommunicatur vsque ad pœnitentiæ actum: clericus deponitur & perpetuo carceri includitur. 30. Concubitus cum fœminâ extra vas ordinarium, qui fit eodem modo, quo fit Sodomiticum peccatum cum masculis, etsi est peccatum contra naturam: non tamen est Sodomia, quoniam in Sodomia non seruatur debitus sexus. Non itaque hoc peccatum eadem cum Sodomia pœna debet puniri. 31. Peccatum contra naturam factum cum fœminâ in vase legitimo, sed inadbitè, nimirum si masculus succumbat, & fœmina supergrediat, aut si concubitus fiat præposterè: hoc, inquam, peccatum meretur grauem reprehensionem. 32. Bestialitas secundùm leges ciuiles punitur hac pœnâ, quod reus huius criminis vnâ cum bestiâ ipsâ igne exuritur, in detestationem & horrorem tam nefandi delicti. 33. Pollutio voluntaria est contra rectam rationem: quoniam petulanter effunditur semen humanum extra copulam matrimonialem, quod tamen est à natura institutum ad coniugalem copulam, vt proles inde nascatur. 34. Pollutio nocturna in somno contingens, non est peccatum in se, vel secundùm se, sed quatenus est in causâ antecedente, nimirum in vigilia, in qua

est intenta, vel procurata, vel cogitata: item si post somnum approbetur & placeat. Pollutio itaque nocturna est peccaminosa, vel non. 35. Pollutio, siue sit voluntaria, siue nocturna peccaminosa, quæ sit ad leuamen naturæ & salutem corporis, non est probanda. Nam quia vtraque ista pollutio ex naturâ suâ est mala, non licitè approbatur ob bonum finem. Alioqui licitum esset mihi desiderare furtum ad dandam eleemosynam. 36. Tactus impudici inter marem & fœminam sunt libidinosi vel ex obiecto suo, vel ex intentione vtentis. Tactus impudici ex suo obiecto seu naturâ suâ sunt ii, qui fiunt iis in partibus quas natura instituit ad prolem generandam. Tactus impudici ex intentione vtentis sunt, quibus aliquis vritur ad libidinem, animo libidinoso. De osculis & amplexibus idem est iudicium. 37. Tactus, amplexus & oscula, quæ non sunt libidinosæ ex obiecto & naturâ suâ, non sunt peccata secundum se: quia hæc omnia possunt esse inter homines, vt signa mutux beneuolentiæ, familiaritatis, cognationis, amicitix, pacis, & debiti obsequii, secundum patriæ & prouinciæ consuetudinem; & tum sunt licita & honesta. Si verò fiant ob delectationem, vel cum intentione luxuriæ, sunt illicita. Idem iudicium est de aspectu pulchræ fœminæ & de colloquiis cum eâ institutis. 38. Multæ species luxuriæ duas habent malitias specie distinctas: vt incestus habet vnam malitiam in materiâ luxuriæ, alteram in materiâ impietatis, contra pietatem debitam personis sanguine coniunctis. In adulterio est malitia contra castitatem, & contra iustitiam: similiter in raptu. 39. Coitus cum viduâ est grauius peccatum quam ille qui fit cum simplici fornicariâ: si quidem sit accessus ad viduam honestè viuentem. Hinc leges ciuiles grauius puniunt accessum ad viduam, præsertim si fiat intra annum luctus ob mortem mariti. 40. Accessus serui ad dominam suam, vel cognatam dominæ suæ, vel ad famulam dominæ suæ, habet circumstantiam grauius augentem peccatum: quoniam accessus ille fit contra reuerentiam debitam dominis. Vnde leges ciuiles grauius solent punire huiusmodi accessus, quàm accessum ad aliam fornicariam. Idem iudicium est de accessu viri Christiani ad fœminam solutam Saracenam, Paganam, & Iudæam; item de accessu tutoris ad pupillam, & curatoris ad minorem. 41. Ex quinque causis illicitus redditur vsus coniugalis, seu debitum coniugale. *Primò*, ratione intentionis, siue finis intenti: vt quando coniunx vritur coniuge, cogitando ac oblectando se, ac si cum aliâ fœminâ, non vero cum sua vxore rem haberet, aut appetendo, vt sua vxor esset aliena fœmina, non sua. *Deinde*, ratione loci: vt si debitum coniugale petatur aut reddatur in loco sacro: nisi fortè coniuges detineantur in templo ob bellum aut obsidionem. *Tertiò*, ratione temporis: vt si actus coniugalis fiat tempore communis luctus. *Quartò*, ratione modi adhibiti in eo vsu: vt si

fiat

fiat extra vas naturale, vel si maritus coeat cum vxore menstruatâ; quem posteriorem coitum lex diuina seuerissimè prohibet. *Leuit. 18. v. 19. c. 20. v. 18.* Quintò, ratione impedimenti ecclesiastici: vt si coniuges debitum coniugale sibi inuicem reddant ante sollemnem benedictionem nuptiarum. Quod attinet ad vxorem pręgnantem vel puerperam, etsi non peccat vir ad illam accedendo ex aliquâ causâ rationabili, putâ ad vitandum periculum incontinentiæ: satius tamen & honestius est se abstinere in tali casu, quoad eius fieri potest. 42. Vfus coniugalis est licitus ratione prolis generandæ, vitandæ libidinis, aut sanitatis corporis conseruandæ, quando sc. sanitas corporis aliter conseruari non potest. Hinc rectè dicit Azorius, coniugium esse institutum ob bonum prolis, & ob remedium concupiscentiæ, nos addimus tertium, & ob remedium morbi, qui nempe aliter tolli & pelli non potest, nisi per copulam coniugalem. 43. Adulter, cum primùm notus est coniugi, eo ipso in conscientiâ caret iure exigendi debitum: & innocens eo ipso quod scit adulterium coniugis, habet ius denegandi debitum propriâ autoritate absque sententiâ iudicis. Quamdiu autem adulter est occultus & ignotus coniugi innocenti, habet ius exigendi debitum, & innocens tenetur reddere. Denique in duobus casibus adulter non perdit ius exigendi debitum. Primò si postea ipse quoque innocens adulterium commisit: quoniam per compensationem tunc ambo coniuges sunt pares. Deinde tenetur vir vxori adulteræ reddere debitum, si ipse maritus vxorem coactam tradidit adulterandam. 44. Si coniux habeat conceptam fortem & magnam præsumptionem de adulterio alterius coniugis, non habet ius denegandi debitum coniugale, nisi sit præsumptio violenta, qualis est, si maritus reperiat vxorē nudam cum alio nudo in lecto iacentem. 45. Quamdiu adulterium non est publicum, sed ipsis solum coniugibus notum, tamdiu licitum est petere & reddere debitum coniugale, licet innocens non teneatur: quoniâ potest cedere iuri suo, & cessat ratio scandali. Secundò, si adulter est correctus, aut paratus sufficienter corrigi, tunc licitum est petere & reddere. Tertiò, quando coniux innocens periculum incurrit incontinentiæ, tunc licitum est petere & reddere, etiam quando adulterium multis aliis est notum. Quartò, quando spes est probabilis de correctione, licitum est. Quintò si vir certò credit, peiorem euasuram vxorem, si illi deneger debitum, quàm si reddat, tunc licitum est petere & reddere. Sextò, quando adulterium est notorium, id est publicum in populo, loco, vel viciniâ, & in aliis scandalum esset, quo crederetur coniux patronus esse adulterii in coniuge, tum peccatum esset in viro, si vxorem sic adulteram retineret, reddendo aut petendo debitum. Et de hoc casu loquuntur Canones, cum dicunt, non esse licitum reddere debitum coniugi adultero. 46.

Maritus licitè potest abesse ab vxore, etiam ad longum tēpus, iustā de causā: nimirum ob bonum publicum patriæ, Regis vel Principis: item ob militiam, & ob negotia sibi vel familiæ suæ necessaria. 47. Coniux alteri coniugi, qui post matrimonium contractum factus est leprosus, non tenetur reddere debitum: quia periculum detrimenti proprii incurreret, si hoc faceret. 48. Coniux coniugi stulto, amenti vel furioso tenetur reddere debitū, nisi quando periculum incurreret detrimenti subsequenti a furioso coniuge. 49. Coitus hominis cum dæmone incubo vel succubo est contra naturam. Et si enim Diabolus assumit corpus hominis, putā maris vel fœminæ: tamen, quia non habet corpus organicum sibi hypostaticè vnitum, non potest generare: & hoc nefando coitu sanctum Dei ordinem contaminat, castoque huic Dei instituto illudit, & homines hoc pacto in discrimen æternæ perditionis adducere satagit. Sed, inquis, ex huiusmodi coitu interdum generantur liberi, qui dicuntur campiones, *Wechseinder*. Hic itaque coitus non est adeo nefandus. Respondeo: Diabolus interdum suā sagacitate & acceleratione semē, quod à semini suis excernitur, transfert in uterum muliebrem, illudque in suā temperaturā conseruat, ut sit aptum ad generationem. Hinc autem non efficitur, coitū istum hominis cum dæmone non esse adeo nefandum: quia est & cōtra dæmonis naturam generare, & contra hominis naturam commisceri cum illo, qui non est aptus natus ad generandum, quique est professus humanæ naturæ, adeoque ipsius generationis hostis.

*Quæstiones
conscientiæ
de gradibus
consanguini-
tatis & affi-
nitatis.*

VI. Casus conscientiæ de gradibus consanguinitatis & affinitatis, soluuntur ex his regulis.

1. Inter personas illas omnes, quæ sunt in lineâ rectâ ascendentium & descendendum, perpetua est prohibitio, in infinitum vsque: adeo ut si Adamus hodie viueret, vxorem ducere non posset. Ascendentes enim in parentum, descendentes in liberorum numero censentur. Eadem lex fratres cum sororibus connubio iungi verat. Quod adeo verum est, ut nihil interesse leges ciuiles dicant, an ex iustis nuptiis, an iniustis cognatio descendat. Vnde & vulgo quæsitam sororem, id est, ex scortatione natam, non licet ducere vxorem. Consanguinitas quoque non inter illos modò, qui ab eodem patre & matre nati sunt, sed inter illos etiam, qui ex altero tantum eorum progeniti sunt, intelligitur. 2. In lineâ consanguinitatis, tum æquali, tum inæquali, ducere, aut duci non possunt, qui parentum & liberorum loco habentur: hoc est, qui stipiti, à quo diffundi incipit cognatio, vel superioribus à latere adiunguntur. Sic verbi gratiā, patruus, amita, auunculus, matertera, & similes habentur loco parentum. Hinc cum fratris quoque filiā, aut eius nepte, vel pronepte, incestuosæ sunt nuptiæ. Quò pertinet illud *lib. 1. Inst. tit. 10. §. Fratris vero: Et cu-*

ius filiam vxorem ducere non licet, eius neq; neptem permittitur. 3. Vbi est par gradus & ratio, ibi etiam est par prohibitio. Multò magis igitur in propiori gradu facta intelligitur prohibitio, si in remotiori facta est. Sic quãdo lex *Leu. 18. v. 12. 13.* cum amitâ & materterâ misceri vetat, simul cum fratris & sororis filiâ, cum amitâ magnâ & materterâ magnâ, cum patruo & auunculo, patruo magno & auunculo magno coniungi prohibet. Vtrobique enim est par gradus. Itâ cum neptis turpitudinem siue nuditatem retegí vetat *v. 10.* proneptim simul & abneptim intelligi vult. Sic sub patrui vxore *v. 14.* materteram quoq; intelligit. Prohibitiones n. in vno sexu, intelligendæ sunt de altero analogicè. 4. In lineâ transuersâ æquali, iure diuino & ciuili veteri, solus primus gradus, iuxta numerationē Canonicâ, vel secundus, iuxta ciuilem, prohibitus est: hoc est, fratrum & sororum nuptiæ. 5. Consobrinorū coniugia non sunt prohibita. Nā neq; lex diuina istiusmodi matrimonia prohibet, quin potius illorū exempla proponit, vtputâ Abrahami qui duxit Saram consobrinâ, item Iosephi & MARRIÆ Virginis: neque ius ciuile vetus hæc consobrinorum coniugia vetat. Extat n. lex Iustiniiani *lib. 1. Instit. tit. 10. de nuptiis. Duorum fratrum, vel sororum liberi, vel fratris & sororis, coniungi possunt.* Extat etiam lex Arcadii & Honorii *lib. 5. C. tit. 4. de nupt. l. celebrandis. Matrimonium inter consobrinos habeatur legitimum, siue ex duobus fratribus siue ex duab. sororibus, siue ex fratre & sorore nati sunt.* Consentiant his vetusta Concilia. Primus verò consobrinorum nuptias prohibuit Theodosius Maior, idque consilio Ambrosii. Vnde Gratianus *C. 35. q. 2. & 3.* incestuosos vocat, qui consobrinæ suæ se lociauerint. Sed in tertio hoc lineæ æqualis gradu coniugia hodieque permittuntur, etiâ per Ecclesiasticas constitutiones. 6. Principib. & illustrib. personis aliquid indulgetur in gradib. prohibitis, si in bonum publicum hoc vergat. Ita Maximilianus II. patruelem suam in vxorem duxit. 7. Ius Canonicum vetus ad septimum vsque gradum prohibuit matrimonia: quod postea tamen mitigatum est & restrictum ad quartum gradum. Vtrumque contra ius diuinum, vt ex modò dictis est planum. 8. Inter ascendentes & descendentes prohibitio est in affinitate, vt in cōsanguinitate, h. e. in infinitum. Quoniam ascendentes quidem parentū, descendentes verò liberorum sunt loco. Hinc maritus ab vxoris suæ cognatis, & vicissim vxor à cognatis mariti abstinere debet. Iniustè ergo Herodes fecit, ducendo Herodiadem, Philippi fratris vxorem: quia primo affinitatis gradu ipsi fuit iuncta. Itaq; socer nurum, gener socrum, vitricus priuignâ, priuignus nouercam ducere non potest. 9. In lineâ affinitatis collateralis, siue transuersa inæquali, tam ascendente, quàm descendente, prohibitio est inter illos affines, qui ascendendo quidem parentum, descendendo verò liberorum locum obtinent. Itaque patruus vxorem filii fratris, aut auun-

auunculus vxorem filii sororis, aut maritus vxoris suæ amitam vel mater-
teram non potest ducere. Verùm si in istâ lineâ affines sunt, qui parentũ
& liberorum vicem non repræsentant, legitimæ inter illos esse possunt
nuptiæ: vt si quis vxore suâ mortuâ neptem sororis soceri sui, aut socrus
suæ ducat, matrimonium hoc non est incestuosum: quia hîc non est rela-
tio patris & filii. 10. In lineâ affinitatis transuersâ æquali, nuptias celebra-
re non possunt, qui affinitate inter se fratres & sorores sunt. Hinc frater v-
xorem fratris aut sororis suæ ducere non potest: nec vicissim soror mari-
to fratris aut sororis nubere potest: neque etiam maritus cum sorore v-
xoris, neque vxor cum fratre mariti coniungi possunt. 11. Prohibitio gra-
duum in affinitate, subsistit in iis personis, quæ sunt ipsa causa affinitatis.
Hinc consanguinei personarum, quarum copulâ & interuentu contra-
cta est affinitas, h. e. cognati viri, & cognati mulieris, inter se coniugium
contrahere non prohibentur. Possunt igitur pater & filius ducere matrẽ
& filiam, & duo fratres duas sorores. Potest inter meos & vxoris meæ
consanguineos omnes matrimonium contrahi. Nimirum affinitas alter-
utrius duntaxat coniugis propinquos iungit, & à matrimonio arcet, non
etiam illis coniunctos. 12. Legibus ciuilibus aut Ecclesiasticis, propter
honestatem, item vt scandala caueantur, coniugium contrahere prohi-
bentur, qui lege Dei aut naturæ non prohibentur, v. g. sit mater & filia: e-
go autem velim filiam istam ducere, & matrem filio meo dare in matri-
monium. Hoc certè turpe foret: quia ordo naturæ quodammodo inuer-
teretur. Sic enim filia fieret matri socrus, & mater filiæ nurus. Turpe etiã
foret, si pater & filius duas ducerent sorores. Sic coniugium cum sorore
adoptiuâ, aut tutoris vel filii eius cum pupillâ, non est prohibitum lege
diuinâ: de iure tamen ciuili non licet huiusmodi matrimonium contra-
here. Verùm inter adoptantem & adoptatam, solutâ adoptione, nuptiæ
de iure ciuili contrahi possunt. Nimirum leges ciuiles spectarunt hone-
statem. 13. Cognatio spiritualis, quam vocant Canonistæ, non impedit
matrimonium. Nihil enim illa facit ad incestuosas nuptias. Perperami-
taque ius Canonicum prohibet coniugium inter susceptorem & susce-
ptum in baptismo, seu inter propatrem & profilium, imò illud contra-
ctum etiam rescindit. Atque hæc sufficiant de gradibus consanguinitatis
& affinitatis. Plura de his vide suprâ in Theologiâ Didacticâ.

*Casus con-
scientiæ de
sponsalibus.*

VII. Quæstiones conscientiæ de sponsalibus soluuntur
ex his regulis.

1. In sponsalibus fit firma & certa coniugii promissio, adhibitis testi-
bus idoneis. Promissio illa dicitur coniugalîs, siue consensus matrimo-
nialis, quo alter alteri corporis sui ius dat, & vicissim ab altero accipit, cû
pollici-

pollicitatione indiuiduæ in hâc vitâ consuetudinis, ad officia omnia faci-
cienda, quæ Deus à coniugibus requirit. 2. Interuallum inter sponsalia &
nuptias est de honestate, non verò de necessitate. Est enim ordinis & de-
eori. 3. Sponsalia & consensus non absoluunt aut consummant matrimo-
nium. Nam consensus facit matrimonium ratum, cohabitatio coniu-
galis facit consummatum. 4. Sponsalia publica clandestinis præferuntur.
Nam in illis non tantum est consensus contrahentium, sed etiam illorū,
sub quorum potestate sunt contrahentes. Quod si ergo quispiam &
clandestinè, publicè contrahat sponsalia, illa his cedunt. Excipe, si spon-
sibus clandestinis copula carnalis interuenerit. In hoc enim casu præfe-
runtur sponsalibus publicis. 5. Consensus contrahentium debet esse li-
ber, adeoque nec iudicium errore, nec voluntas affectibus turbari de-
bet. Est autem hoc in loco error quadruplex: videlicet personæ, fortunæ,
conditionis, & qualitatis. *Error personæ* est, cum quis contrahit cum aliâ,
quam existimat. Hic error dirimit sponsalia, vel matrimonium contra-
hendum: imò dirimit etiam coniugium contractum, etiam si copula car-
nalis interuenerit: nisi fortè placeat retinere illam, quam quis carnaliter
cognouit, ut ita subsequen-
te consensu firmetur matrimonium. *Error for-
tunæ* est, cum quis diuitem se ducere existimat, quæ pauper tamen est. Hic
error matrimonium non dirimit: utpote quod non pendet ab externis
bonis. Quare etiam si dos promissa non solvatur, sponsalia tamen de præ-
senti contracta non viriantur: quamuis & ciuili & Ecclesiasticâ pœnâ ei-
usmodi dolus coerceri mereatur. Sponsalia verò de futuro, & sub dotis
certæ conditione facta, ne in conscientia quidem foro obligant eum,
qui spondit, donec conditio impleatur. *Error conditionis*, siue status est,
cum quis liber ducit seruam, quam putat esse ingenuam. De hoc errore
nobis Christianis non est laborandum: quia istiusmodi seruitus Roma-
nis priscis vilitata apud nos est sublata. *Error qualitatis* est, cū spōsa ducitur
corrupta, captiosa, prodiga, aut male morata & educata, quæ virgo, mo-
rigeria, *δικορ* Ⓞ, & probè educata existimabatur. Cum captiosa, prodigā,
& malè moratā non dissoluuntur sponsalia. Corruptam quod attinet, il-
la de iure diuino lapidatur, de iure vilitato ante concubitum tentatur re-
conciliatio, quæ si obtineri nequeat, fit diuortium: post concubitum ve-
rò non fit diuortium, in fauorem & honorem matrimonii. Ad errorem
qualitatis pertinet impotentia & inidoneitas contrahentium, quæ cadit
in viros & fœminas simul. Ea est naturalis, vel accidentaria. Naturalis
impotentia non potest sanari. In hoc casu licet alteri parti protinus cum
alio contrahere matrimonium, si quidem pars potens impotentiam cō-
iugis sine vltionis & fornicationis periculo tolerare non possit. Impotē-
tia accidentaria si sit, tentanda est curatio; quæ si intra triennium nō pro-

cedat, sententiâ iudicis personæ potenti conceditur matrimonium, si nō possit cum impotente cohabitare absque periculo fornicationis: impotenti autem interdicitur omne coniugium. Ad *coactionem*, quæ libero consensui repugnat, pertinet, si quis per vim aut metum superiorum, vel ebrius, vel furiosus, contrahat sponsalia. Quod attinet ad *metum*, ille est vel reuerentialis, simplex & nudus, vel minis & verberibus inflictus. Prior metus non dissolvit sponsalia, sed posterior. Hinc si liberi taceant ex metu reuerentiali, sponsalia valent: sin ex metu seruili taceant, ista taciturnitas minimè habetur pro consensu, & sponsalia isto pacto contracta, sunt irrita. Quod si parentes sint adeò rigidi, vt liberos cogere velint, magistratus & ministri ostendent limites patriæ potestatis. Sponsalia per *ebrietatem* contracta sunt irrita, si ebrietas hominem iudicio priuet, aut si dolo malo illa sit procurata ab alterâ parte. Ad *furorem* quod attinet, ille aut præcedit, aut sequitur sponsalia: & rursus aut est perpetuus, aut sua habet interualla. Furor antecedens & perpetuus dirimit sponsalia: quoniam furentis nullus est consensus. Quod si interualla habeat, tum demum rata sunt sponsalia, si, cum sponsio fieret, ratione vsus est furiosus: vel, remittente furore, nouâ stipulatione prior sponsio confirmetur. Sin furor sponsalia & contractum matrimonium subsecutus fuerit, & habeat interualla, propter accidens fatale, quod subsecutum est, hoc vinculū non dissolvitur. Si verò furor ille subsequens sit perpetuus, prorsusq; intolerabilis & intractabilis, matrimonium iure ciuili dissolvitur, canonico manet firmum: quæ posterior sententia theologis placet: vt & illa, coniugium consummatum propter morbos incurabiles & cōtagiosos, qualis est lepra, non posse dissolui. 6. Consensus sponsaliorum non tantum debet esse liber, sed etiam plenus, hoc est, clarus & euident, omni fuco & æquiuocatione carens. Declaratur autem, vel promissione nudâ, vel datâ arrhâ, vel per expressa signa, vt in surdis & mutis. Interdum etiam addit iuramentum. 7. Consensus matrimonialis fit dupliciter: vel absolute & simpliciter, vel cum conditione annexâ. Vnde sponsalia diuiduntur in absoluta siue pura, & conditionalia: quorum illa vsitatè dicuntur sponsalia de præsentī, hæc de futuro. Quæ distinctio iuri ciuili incognita, a Canonico ostensa est. De iure enim ciuili sponsalia dicuntur promissiones de futuro matrimonio cōtrahendo: quæ obligatio non caret suis exceptionib. Sponsalia de præsentī, de iure ciuili sunt matrimoniū, siue nuptiæ, licet copula carnalis non interuenerit. 8. Sponsalia de præsentī, sunt mutua & legitima maris & scēminæ consensio, per verba de præsentī expressa: vt, *Ego te accipio coniugem*. Item: *Tu es n. meus, aut mea*. 9. Sponsalia de futuro sunt promissiones de coniugio factę per verba futuri tēporis: vt, *Ducam, vel accipiam te coniugem*. 10. Sponsalia de præsentī matrimoniū inchoant.

quidem legis hæc est ratio, quòd fœminæ quinquagenariis maiores ferme ineptæ sint ad concipiendum. Constitutio ecclesiastica Geneuensis, mulieri quadragenariæ, viro triginta annorum; quadraginta verò annis maiori, marito qui sit quinquennio maior nubere permittit: at virum sexaginta annis maiorem, viduam vel virginem, quæ huius ætatis dimidium non attigerit, ducere non permittit; quòd ex talibus matrimoniis inimicitia & dissensiones perpetuæ, veneficia, adulteria, aliaque huius generis mala metuenda sint.

VIII. Quæstiones conscientia de ritibus nuptiarum, sol-
uuntur ex his regulis.

*Casus con-
scientia
de ritibus
nuptiarum.*

1. Ritus nuptiarum non sunt de necessitate, sed de honestate. 2. In ritibus nuptiarum vitanda est ceremoniarum ethnicarum superstitio, & quorundam Christianorum theatrica pompa. Idem valet in ritibus spõ-
saliorum: vbi ferè hæc sunt solennia. Honesti & graues proxenetae, seu pronubi mittuntur, non verò lenones, aut aliæ personæ leues. Deinde consensus liberorum exploratur & indicatur. Tertiò agitur quæstio dotis. Quartò in tabulas referuntur pacta dotalia, præsentibus testibus. Quintò in nomine Dei neogami iungunt dexteras, & arrhas sibi inuicem porrigunt. Sextò conuiuio aliquo lætitia ex vtraque parte, sponsi scilicet & sponsæ, redditur testata. 3. In nuptiis hi fere ritus adhibentur apud Christianos. Primò gratulationes & apprecationes faustæ fiunt ab iis, qui ad festum nuptiale sunt inuitati. Deinde consecrationes & benedictiones publicæ neogamorum fiunt in templo. Tertiò celebratur conuiuium nuptiale: vbi hodiè magnus cernitur abusus; quia in talibus con-
uiujs ferè indulgetur ebrietati, crapulæ, saltationibus lasciujs, & alijs id genus vitijs. Quartò munera nuptialia, siue γαμήλια, nouis coniugibus offeruntur. Postremò sponsa in domum sponsi deducitur. In his autem omnibus habenda fuerit ratio honestatis, & consuetudinis receptæ.

CAPVT XX.

De casibus conscientia circa octauum Decalogi
præceptum.

P R A E C E P T A.

Casus conscientia circa octauum Decalogi præceptum; respiciunt officia iustitiæ, quæ facultates & bona proximi externa attingunt, & varias iniurias, quæ illis inferri possunt.

Huc itaque pertinent quæstiones conscientia de iure & iustitiâ; de vsu diuitiarum; de dominio rerum; de vsu fructu; de vsu; de possessione; de rerum diuisione; de seruituri-

bus realibus; de restitutione, de contractibus & quasi contractibus, in quibus versatur iustitia commutativa.

R E G V L A E.

*Quaestiones
conscientiae
de iure &
iustitiâ.*

I. Casus conscientiae de iure & iustitiâ, solvuntur ex sequentibus regulis.

1. Ius est naturale (strictè sumto hoc vocabulo.) gentium, civile, diuinum & Canonicum. *Ius naturale* est, quod natura docuit omnia animalia. *Ius gentium* est, quod solis hominibus inter se commune est. *Ius civile* est, quod Imperatores Romani constituerunt: item, quod vnaquæq; ciuitas constituit. *Ius diuinum* est, quod Deus proximè per seipsum, vel per aliû, nomine tamen siue mandato suo constituit. *Ius Canonicum* est, quod ab episcopis constitutû est: & dicitur *Pontificium*, quod ex Pontificû decretis & responsis constet: item *ecclesiasticum*, quia regulas ecclesiasticas cõtinet. Quod attinet ad octauû decalogi præceptum, in primis ibi attenditur ius gentiû & diuinum. Atq; hic est vnicus tantum casus conscientiae, qui de iure mouetur circa hoc præceptum. 2. Iustitia, quæ spectat facultates siue diuitias, non est vniuersalis illa, sed specialis quæ est commutativa, & distributiva. Consistit a. iustitia commutativa in tribuendo cuiq; quod suû est, quantum ad commercia, siue commutationes humanas. Commutationes istæ comprehendunt omnes contractus, vel quasi contractus: vt sunt mutuum, commodatum, depositum, precarium, pignus, venditû, locatum, mandatum, permutatio, fideiussio, donatio, tutela, cura, & alia huiusmodi. Iustitia distributiva non tantû respicit præmia & pœnas, sed etiam commercia, vt est partitio lucris in regulâ societatis, aut distributio bonorum communium reip. inter ciues &c. Et eatenus iustitia distributiva pertinet ad hoc præceptum. 3. Medium in iustitiâ distributiua accipitur secundû proportionem geometricam: in commutatiua verò secundû proportionem arithmeticam, vtpote quæ ius suum cuique tribuit secundû æqualitatem rei acceptæ, ad rem datam. v.g. accepisti mutuos decem aureos: debes reddere totidem. Proportio geometrica habet quatuor extrema proportionalia. e.g. summa sex aureorum diuidenda est inter Titium & Caium: Cui autem merita vincunt meritum Titii in duplâ proportionem. Hic itaque ratio iustitiæ distributiuae postulat, vt Caius accipiat in duplo plura bona quàm Titius. Quare si diuidenda sit summa sex aureorum, oportet vt Caio dentur quatuor, Titio tantû duo: quia quemadmodum se habet meritum Caii ad meritum Titii, sic se habent quatuor ad duo. Ergo sicut se habet quatuor ad Caiû, ita duo ad Titium. Atq; hæc est ratio iustitiæ distributiuae. In commutatiua a. iustitiâ meritum solû attenditur secundû proportionem rei ad rem:

antrita vt coniugiū eo ipso momento inear, non quidem de facto, sed tamen de iure. Hinc desponsata vocatur vxor eius, cui desponsa est. *Deut.* 22. v. 24. Non itaq; tā facīle rescindi possunt sponsalia de præsenti, vt illa de futuro. Nā quia his verbis coniugium non fit, sed promittitur tantū futurū, libertas quædā sponso & sponsæ relinquitur recedendi à contractu, si alteri parti, vel vtrique placeat. Qualia sponsalia etiam sunt, si parētes desponsent liberos suos adhuc impuberes. Huiusmodi n. desponsationes nō valent, nisi liberi puberes facti suum etiam consensum adiiciant. Nimirum quemadmodū is, qui dicit, Vendā tibi hunc fundum, nondū vendidit re ipsā, sed tantū venditurū promisit, ac proinde nulla inde datur actio, neq; ex vendito, neq; ex emto, sed ex promisso tantū: qui v. dicit, Vendo tibi hunc fundū, eo ipso momento vendidit: sic etiam hīc distinguendum est inter *Ducam* & *Duco*. 11. Sponsalia de futuro non tam ex verborū subtilitate, quā ex voluntate contrahentium, & omnib. circumstantiis iudicanda sunt. 12. Conditiones, quæ adiiciuntur sponsalib. de futuro, debent esse honestæ & possibiles. v. g. Ducam te, si parentes cōfenserint, si viuam &c. non verò turpes, impossibiles, & contra matrimonii naturam. v. g. Ducam te, si prius te carnaliter cognouero: si cælo digittum attigeris. 13. Conditiones honestæ non impletæ dirimunt sponsalia: vt, Ducam te, si à iudaismo ad Christianam fidem te conuerteris. 14. In sponsalibus de futuro obligatio non est prorsus nulla, sed suos quoq; effectus habet. Nam persona, per quam stat, quò minùs illa perducantur ad exitum, ad duplum arrhæ tenetur, si quæ data est, si quidem persona annum ætatis vigesimum quintum superauerit. Si minor est, arrha data amittitur. Deinde si ad huiusmodi sponsalia accesserit copula carnalis, pro coniugio pronuntiatur. Vnde in tali casu parentum consensus non ampliùs attenditur. Quāuis lex Mosaica *Exo.* 22. v. 17. etiam hīc sponsalia dirimat, patre non consentiente. 15. Sponsalia à parentib. contracta nomine liberorum absentū iam puberum, non prius valent, quā liberorū consensus accedat. 16. Si vna pars alleget & fateatur sponsalia cōtracta, altera neget, affirmanti incumbit probatio. 17. Qui duplicia sponsalia contrahit, ita vt in fraudem priorum sponsaliorum, verbis de præsenti contractorum, cum aliā paciscatur, vel etiam concumbat, & nuptias faciat, is est reuerā adulter, vt & sponsa posterior, si quidem sciuit illum iam ante sponsum esse. Quòd si prior sponsa cum eo in gratiā redire abnuat, tum demum ipsi permittitur posterius coniugium. 18. Sponsa sponsum absentem expectare tenetur, saltē biennium, de iure ciuili. Quāquam multis in locis definitur annus; quo elapso sponsus absens binā vel trinā proclamatione publicā citatur, ad quam si emanear, præsens pars absoluitur. Vxor verò maritum honestè & necessariò absentē tantisper

expectare cogitur, donec de morte absentis certum adferatur nuntium. Quod si probabiliter de morte absentis mariti persuasa cum alio contraxerit, redeunte priori marito, ad ipsum redire tenetur, liberis nihilominus, qui ex altero matrimonio suscepti sunt, pro legitimis habitis. 19. Desertio malitiosa, vel profecta ex leuitate, aut ex fratri coniugalibus aut paupertatis impatientia, reddit partem iniuste desertam liberam. 1. Cor. 7. v. 15. 1. Tim. 5. v. 8. Malè autem Canonistæ parti innocenti nunquam aliud concedunt coniugium. Iustinianus desertæ personæ post decennium concedit aliud matrimonium. Constantinus post quadriennium: in *Digestis tit. de diuortio*, quinquennium præfigitur. Hodie ad partis desertæ petitionem, si incertum sit, ubi locorum maliciosus desertor vagetur, plerumque per publicum proclama siue edictum citatur desertor, idque per legitimam interualla. Quod si per contumaciam citatus non compareat, personæ innocentis qualitate considerata & causâ cognitâ, sententia diuortii pro personâ innocente pronuntiatur. Quod si postea desertor redeat, uxorem suam repetens, re non amplius integrâ, non tantum non auditur, sed ut contumax in ecclesiam & magistratum, & iniurius in coniugem, vel virgis cæditur, vel etiam capite plectitur. Oportet autem, ut proclamata ista non solum affigantur eo in loco, ubi desertor vixit, sed etiam ibi, ubi propinqui eius viuunt, & ubi desertor se continuisse auditu percipi potest. 20. Si maritus ex necessariâ, vel probabili causâ absit, puta propter delicta profugus aut relegatus, & vxor sciat, ubi locorum commoretur, & saluâ religione atque pietate cum eo esse possit, maritum sequi debet. 21. Ætas contrahentium pertinet ad idoneitatem, ut vocant. Ea autem ex fine & institutione coniugii, quæ est, ut crescant & multiplicentur homines, rectè concluditur: videlicet ætas habilis ad proles procreationem. Quâ de re Iustinianus lib. 1. *Instit. tit. 10. de nuptiis* ita scribit: *Iustus nuptias inter se ciues Romani contrahunt, qui secundum præcepta legum coeunt, masculi quidem puberes, fœmina autem viripotentes.* Puberes autem iudicantur mares post annum decimum quartum completum, & fœminæ viripotentes post annum duodecimum completum lib. 1. *Instit. tit. 12.* Cæterum pubertas ex habitu corporis & faciei, constitutioneque externâ æstimatur: puta, si circa os lanugo barbæ eminere incipiat, aut tota constitutio plures pupillaribus annos adnumeret: quâ de re videris ius Canonicum lib. 4. *decretal. tit. 2. de despons. impuberum.* Verum malitia in quibusdâ naturis supplet ætatem. 22. Institutio & finis coniugii etiam spectari debet in prouectioribus ætate, qui vel ad secunda vota transeunt, vel coniugium, nimis diu differunt. Hâc de re cautum fuit lege Papia, ne qua quinquaginta annis minor, sexagenario nuberet, aut hâc ætate iunior quinquagenarium duceret. Cuius quidem

rer: vt si accepisti centum, debes soluere centum. Ex his manifestum est,
 in distributiua iustitia semper merita personarum spectari & pendere:
 in commutatiua verò non item, quia solum eiusmodi iustitia requirit, vt
 tantum in pondere, numero, & mensura reddatur, quantum est acceptum:
 vel tantam poenam quisque puniatur, vel tanta mercede aut premio afficia-
 tur, quantum deliquit, laborauit, vel meruit. 4. Iustitia distributiua &
 iustitia commutatiua saepe in vno eodemque actu debent coniungi. Sic
 in officiis remunerandis, redditur his qui laborauerunt, debitum stipen-
 dium, & merces laboris: atque hoc est iustitiae commutatiuae; quia mer-
 ces soluitur ratione operae, quam quis laborauit. Is enim, qui laborat, suam
 operam locat certam mercede: & is qui soluit stipendium laboris, con-
 ducit iustam mercede operarium. Verum quia plures sunt, qui laborant,
 & in laborando pares non sunt, eò quod eorum vnus plus operae &
 laboris impendit, quam alius, fit ex accidenti, vt in soluenda mercede
 laboris sit iustitia distributiua, dum maius aut minus stipendium solui-
 tur plus minusve laboranti: & dum tanta merces cuique soluitur,
 quantum laborauit. Talem enim modum & rationem seruat iustitia dis-
 tributiua, cum lucra, commoda, & bona communia diuidit in multos,
 & cuique dat tantum, quantum meretur. Similiter iustitia commutatiua
 cernitur in delictis iuste puniendis. Est enim iustitia commutatiua, cum
 de peccatis poenae debitae sumuntur: quia quantitas poenae respondet
 quantitati delicti. Sed nihilominus etiam ibi seruetur iustitia distributi-
 ua. Nam quemadmodum cum soluitur merces ratione laboris & operae,
 respondet quantitas mercedis quantitati laboris: ita cum peccata puniun-
 tur, quisque plus minusve poenae luit, quatenus grauius leuiusve deliquit.
 Sic qui offendit magistratum, grauiori afficitur supplicio, quam qui subulcum
 affecit aliquam iniuriam. 5. In distribuendis bonis iniustitia trib. aliquando mo-
 dis committitur. Primo, si quisumat vel retineat sibi aliquid, quod in alios
 dispertire debet. Secundo, si totum quidem distribuit, non tamen in eos,
 in quos debet. Terzio, si vni plus dederit, quam meretur. Nam sicut se ha-
 bent inter sese illi, in quos sunt bona diuidenda in meritorum ratione: sic
 se habere debent bona, quae distribuuntur in eos, in quantitate pretii, &
 aestimatione. 6. Prosopolepsia alia est vitiosa, alia legitima. Vitiosa est, quam
 quis tribuit aequalibus inaequalia propter externam conditionem,
 contra leges, gratificans vni, vt iniuriam faciat alteri. Legitima est,
 quae fit propter qualitates aggrauantes aut eleuantes, vel propter qua-
 litates aequitatis. Rursus, prosopolepsia est vel iudicialis, quae est vitio-
 sa, si fiat propter qualitates externas, vtputa diuitias: vel extraiudicialis,
 quae est dilectionis, electionis, vel donationis: vt si quis plus diligit parē-
 tes quam alios; vni è duobus pauperibus paribus vel imparibus ali-
 quid

quid donet; doctum denique eligat in pastorem, non indoctum. Vnde patet, non omnia personarum discrimina damnari (secus introduceretur summa rerum omnium ἀταξία) sed eam demum prosopolepsiam, quæ tenebras offundit veritati, siue istam, quæ falsum pro vero discrimen sequitur; deinde in quâ non seruatur modus; postremò cuius nō est rectus finis. Quæ res vt illustrior euadat, memineris qualitates in rebus, personis & actionibus cerni duplices. *Primi generis qualitates* dicuntur externæ, præter rem, & præter causam, quæ nihil pertinent ad arcem causæ, vt loquuntur. Et has qualitates si quis spectet, incurrit crimen prosopolepsiæ illicitæ ac vitiosæ: vt si quis diuitem ob diuitias præferat pauperi. *Secundæ generis qualitates* dicuntur internæ, & intra rem, quæ pertinent ad arcem causæ. Et hæc rursus sunt vel æquitatis, vt sunt virtus & vitium, fides & infidelitas, sedulitas & ignauia: vel circumstantiarum aggrauantium & eleuantium, de quibus sunt hi versus:

Aggrauat ordo, locus, peccata, scientia, tempus,

Ætas, conditio, numerus, mora, copia, causa.

Est modus in culpâ, status altus, lucta pusilla.

Huiusmodi qualitates qui spectat, illi non potest aut debet inuri nota prosopolepsiæ illicitæ: quia huiusmodi discrimina personarum sunt fundamentum societatis ciuilis.

*Casus conscientia circa
vsum diuitiarum.*

II. Quæstiones conscientia de legitimo diuitiarum vstu, soluuntur ex sequentibus regulis.

1. Diuitiæ in se spectatæ, sunt dona Dei: ac proinde homo Christianus tutâ conscientia potest possidere diuitias. 2. Diuitiæ & facultates sunt vel necessariæ, vel superuacaneæ, quas Scriptura insignit nomine abundantia. Diuitiæ & facultates *necessariæ*, sunt vel necessariæ ad naturam hominis sustentandam, ita vt sine illarum præsidio vita commodè sustentari non possit, vnde dicuntur simpliciter necessariæ: vel sunt necessariæ ad personam, statum, & conditionem nostram, ita vt sine illis dignitas personæ nostræ conseruari non possit. *Facultates superuacaneæ*, siue plus quàm necessariæ sunt, quæ neque ad vitam, neque ad personæ nostræ conseruationem necessariò requiruntur: quòd sine iis & vita nostra, & conditio defendi queat. Sic verbi gratia studio bonarum literarum cibus est necessarius respectu naturæ: libri sunt eidem necessarii respectu conditionis & vocationis. Si præterea habeat quorundam residuos sexcentos aureos ex redditibus, illi veniunt nomine bonorum superfluatorum. 3. Res & facultates sunt necessariæ & sufficientes iudicandæ, non ex insatiabili hominis auari cupiditate, sed ex duabus rebus: nimirum ex sapientum & piorum virorum iudicio, & sobriorum atque frugalium hominum exem-

exemplo. 4. Non constituenda est vna & eadem mensura facultatum necessarium, quæ omnibus hominibus sufficiat. Variat enim illa mensura pro ratione loci, temporis & personarum. Sic pluribus indiget publica persona quàm priuata, & coniugatus quàm cœlebs. 5. Illud necessarium est, quod primo quoque die, aut in singula momenta opus esse potest, licet pro tempore præsentis non sit opus, e. g. dos, quæ filiæ núbili est numeranda, censetur in bonis necessariis, etsi pro tempore præsentis non est necessaria. 6. Non debemus Deo præscribere modum in petendis rebus necessariis. Nos enim facîle aberramus hâc in re: neque conuenit, vt filius patri aliquid præscribat. 7. Homo tutâ conscientiâ potest à Deo petere, & simul quærere facultates necessarias ratione naturæ & personæ suæ. Hic enim est panis quotidianus, de quo in oratione Dominicâ. Et hic est cibus demensi, de quo Agur in suâ precatone. *Proverb. 30. v. 8.* Quod attinet ad facultates non necessarias, seu honorarias, siue superfluas, illas homo non debet à Deo petere, neque se macerare, vt illas acquirat. Interim si Deus illas largiatur tanquam accessionem & auctarium laboris nostri, debemus illas grato animo ex manu Dei accipere, exemplo Abrahami, Iosephi, Salomonis, & aliorum. 8. Diuitiæ semper sunt bonæ in se, sed non semper bonæ sunt quoad nos: quia nos possumus illis abuti. Dissimiles itaque sunt istis Dei donis, quæ semper in se & quoad nos bonæ sunt, vt est fides, spes, charitas. Oportet itaque diligenter attendere, quomodo diuitiæ nobis fiant bonæ: si nempe illis legitimè vtamur. Quam quidem ad rem quatuor requiruntur. *Primò* debemus cogitare, Deum esse proprietarium & vñd dominum bonorum, quæ habemus, nos verò solum œconomos & dispensatores ipsorum esse. *Secundò* non oportet animum ad diuitias adicere, ne ex illis faciamus numen. Necesse est, vt diuitias spirituales & æternas præferamus corporalibus & caducis. *Tertiò* debemus facultates nostras impendere ad gloriam diuini nominis, nostram salutem, & aliorum commodum: quod fit per sanctificationem diuitiarum quæ fit adhibitis precibus; illarum vsurpationem ad statum nostrum conseruandum; earundemque erogationem in vsus pauperum, ecclesiæ, & reip. adeoq; magistratus politici. *Quartò* oportet, Deo nos vocante, diuitias & facultates nostras relinquere. Sunt autem tres casus, in quibus omnia nostra bona relinquere necesse habemus. *Primò* in casu immediatæ & extraordinariæ vocationis: vt in apostolis videre est. *Secundò* in casu confessionis seu persecutionis. *Tertiò* in casu fonticæ calamitatis, vt si quis tempore ærumnoso relinquat suas opes pauperibus fruendas, & aliò se conferat.

III. Casus conscientiæ de rerum dominio, ex his regulis soluuntur.

Casus conscientie de rerum dominio.

1. *Dominium est ius de re aliquâ perfectè disponendi, nisi lex obstat, vel conuentio prohibeat.* 2. *Effectus domini sunt duo: primus, vt possit dominus de re suâ decernere vt voluerit; alter, vt possit rem suam vindicare, si alius eam possederit.* 3. *Duo possunt habere ius circa vnâ eandemque rem; vt Titius vendens domum Caio, pretio non soluto, habet ius in domo, Caius vero habet ius ad domum.* 4. *Vnus & idem potest habere ius in re & ad rem: sed comparatione diuersorum: vt debitor, qui dedit creditori pignus, habet ius in pignore; consideratâ verò proprietate, habet ius ad pignus, scilicet reperendum & recuperandum soluto pretio: & creditor habet ius in pignore, videlicet retinendi, donec debitor satisfecerit ei, recuperandi, si alius ei abstulerit, vendendi, si debitor noluerit, aut non potuerit, quod debet, soluere.* 5. *Potest quis habere ius ad rem, licet non habeat ius in re. Sic hæres institutus, sed qui nondum hæreditatem adierit, habet ius ad hæreditatem, non tamen ius habet in hæreditate, nisi postquam adierit eam. Ita si Titius Caio vendiderit domum, sed nondum tradiderit, nec pignus, aut datam fidem acceperit de pretio habendo, Caius habet ius ad domum, non tamen ius in domo.* 6. *Rerum dominia diuisa sunt iure gentium, siue naturali; quia ratio naturalis docuit homines, vt aliquæ res essent propriæ singulorum. Et hoc verum est, si vniuersè loquamur. Si verò speciatim sermo sit de rerum harum vel illarum dominio, facta est illa iure ciuili. Ex his efficitur vnitatem & communitatem Platoniam cui hodie gemina est illa Anabaptistica, esse contra naturam. Illa enim est ita comparata, vt nemo aliquid proprii habeat: vnde maxima omnium rerum oritur *ἀναξία*, quæ certè est contra naturam.* 7. *Tituli domini, siue causæ, quibus dominiū rerū acquiritur, sunt aliæ ex iure gentium siue naturali, aliæ ex iure ciuili. Iure gentium, siue naturali, acquiritur dominium rerum hisce modis. Primò occupatione. Nam res, quæ secundum naturam relictæ sunt communes omnium hominum, fiunt propriæ occupantis, siue capientis, vt feræ in terrâ, volucres in aere, pisces in aquâ. Vnde nomine occupationis intelliguntur venatio, aucupium, & piscatio. Ergo prædicta animalia, quæ mari, aere, & terra nascuntur, statim, vt ab aliquo capta fuerint, illius esse incipiunt iure gentium, id est, ratione naturali. Hinc Iustinianus ait huiusmodi animalia, dum fera sunt, communia omnium hominum esse, & ideo fieri capientium. Sed præter animalia, quæ terra, mari & aere capiuntur, sunt alia quoque, quæ primi occupantis fiunt, vt lapilli, gemmæ, & id genus alia, quæ in littore maris inueniuntur. Huiusmodi etiam sunt thesauri ab aliquo inuenti; res, quæ in iure dicuntur *Missilia*, quales sunt pecunia & alia quæ in vulgus mittuntur; item insulæ, & alia loca, quæ antequam habitata fuerint, vel saltem à longo tempore sunt deserta ab incolis;*

colis ; item, quæ longo temporis cursu naufragio amissæ vel iactatæ in fundo maris iacent, & inde casu aliquo, vel arte extrahuntur, aut in litore inueniuntur; deniq; bona vacantia, videlicet bona eorum, qui ex hac vitâ discedunt, nullo hærede relicto, qui ab intestato succedat. *Secundo*, iure gentium, ea quæ ex animalibus nostro dominio subiectis nata sunt, nostra fiunt. *Tertio*, iure gentium nanciscimur dominia rerum per alluvionem. *Quarto* acquiritur dominium rei per accessionem: quæ fit, quando res aliena rebus nostris accedit per humanum laborem. *Quinto* iure gentium, siue naturali, rerum dominium acquiritur per materiarum cõfusionem, siue casu fiat, siue voluntate dominiorum. In hoc casu corpus quod ex confusione fit, commune est vtriusque. v.g. si aliquid fiat ex vino & melle, ex auro & argento. Idem ius obtinet in iis, quæ vnum fiunt per confusionem specierum, vt si misceas tuum triticum cum spelatâ vicini. *Sexto* acquiritur dominium iure gentium per ædificationem: vt si aliquis ædificet in suo solo, ipse dominus ædificii intelligitur: quia quod ædificatur, solo cedit. *Septimo* acquiritur dominium rei per plantationem: vt si alienam plantam in meo solo posuero, mea erit: ex diuerso, si meam plantam in alieno solo posuero, illius erit. *Octauo* iure gentium acquiritur dominium per traditionem rei, non quidem nudam, sed talem, vt per eam is qui tradit, in animo habeat in accipientem transferre dominium. *Nono* acquiritur iure gentium dominium per contractû, vel quasi cõtractum, videl. per venditionem, donationem, permutationem, mutuû. *Decimo* iure gentium, siue naturali, nanciscimur dominium fructuum, quos percipimus ex re alienâ, quam bonâ fide possidemus: putâ si quis à non domino, quem dominum esse crediderit, bona fide fundû emerit, vel ex donatione, aliâue quâlibet causâ iustâ & que bonâ fide acceperit, naturali ratione placuit Iustiniano fructus, quos percipit, eius esse pro culturâ & curâ. Et ideo si postea dominus superuenerit, & fundum vendicet, de fructibus ab eo consumtis agere non potest. Cæterum dominia ista acquiruntur non solum per nos ipsos, sed etiâ per eos, quos in potestate habemus, putâ per filios familias & seruos. Causæ, per quas dominia rerum acquiruntur *iure ciuili*, variæ sunt, inter quas princeps est vsucapio siue præscriptio: quæ duo vocabula recentiores pro vno accipiunt, hoc tantum diferimine, vt vsucapio sit rerum mobilium, præscriptio verò rerum immobilium hærentiumque solo. Dicta autem est vsucapio, quia per vsum aliquid capiat & auferat. Vfus enim post certum temporis lapsum iure ciuili præscriptum, res corporales & incorporeales priori domino rei adimit, & ad alium transfert. Hinc vsucapio definitur acquisitio, vel adeptio domini per continuationem possessionis temporis lege definiti. Sunt autem sex condiciones, quæ requiruntur

ad vsucapionem, siue præscriptionem. *Prima* est possessio, eaque ciuili, non verò naturalis. *Secundò*, requiritur bona fides possessoris. Nam possessor malæ fidei nullo vnquam tempore præscribit. *Tertiò* requiritur persona, quæ de iure ciuili potest vsucapere aut præscribere. Possunt autè præscribere, quotquot suo nomine possidere queunt: non autem ii, qui alieno nomine possident. *Quarta* conditio præscriptionis est, quæ res præscribi possint, vel nō possint. Sic v.g. loca ecclesiastica, itē publicæ res, quæ dicuntur vniuersitatis, item homo liber, & similia præscribi non possunt. *Quinta* conditio est, quibus de causis res iure ciuili vsucapiatur, siue præscribatur. Sic v.g. res vsucapitur pro soluto, putà liber, qui non est tuus, si bona fide putas esse tuum, & mihi promittis, & vt soluas, promissum mihi tradis, à me potest vsucapi titulo & causâ pro soluto. Ita qui emit rem alienam bonâ fide ab eo, quem putabat esse rei dominum, vsucapit illam titulo pro emtore, vt loquuntur. *Sexto* loco ad vsucapiendum, siue præscribendum, requiritur lapsus temporis lege definiti. Sic res mobiles priuatorum hominum vsucapiuntur, si per triennium bonâ fide & cum titulo possideantur. Vt autem res immobiles bona fide, sed sine titulo possessæ præscribantur, requiritur spatium triginta annorum.

Casus conscientia de vsufructu & vsu.

IV. Casus conscientia de vsufructu & vsu, soluuntur ex sequentibus regulis.

1. Vsusfructus est ius vtendi & fruendi alienâ re, saluâ eius substantiâ. Differt autem vsusfructus ab vsu; quoniam qui habet vsumfructum, ex ipso ius habet vtendi pro arbitrato suo, omnibus fructibus rei alienæ: qui verò nudum vsum habet, potest vti re alienâ ad necessitatem & commodum quotidianum, ita vt eâ re vti possit, prout opus habet ipse & sua familia. Ac proinde si quis nudum vsum habet in fundo, vel horto, potest capere olera, pyra, flores, herbas, & alia huiusmodi in suum & familiæ suæ vsum: non tamen potest ea permutare, locare, aut gratuitò concedere, vel ius quod ipse habet, vendere, vt potest vsusfructuarius. 2. Vsusfructuarius constitui potest in rebus omnibus, quæ non statim vsu ipso consumuntur & pereunt: vt in fundo, ædibus, seruis, iumentis, & similibus. 3. Vsusfructus generatim duobus modis constituitur: videlicet aut lege, aut voluntate domini, nimirum pacto, conuentione, testamento, legato, donatione. Ille dicitur vsusfructus legalis, hic conuentionalis. Vsusfructus legalis conuenit patrifamilias in bonis aduentitiis filii sui, quem habet in potestate, Vsusfructus conuentionalis constituitur pactionib. stipulationibus, cōtractibus: ac proinde testamēto, legato, vēditione, permutatione & donatione. 4. Vsusfructus amittitur vel finitur nouē modis. *Primò*, obitu vsusfructuarii. Vnde si plures sint fructuarii & vn⁹ eorū decedat, nō reuertitur vsusfructus ad dominū, sed accrescit alteri fructuario. Quare si omnes

omnes fructuarii moriatur, tunc vsusfructus extinguatur, seu finitur ac definit, ac p̄inde redit ad dominũ. *Secundò*, vsusfructus amittitur, seu finitur per maximam & mediam capitis diminutionẽ. Est autem maxima capitis diminutio, cum quis ciuitatem simul & libertatem amittit. Media, cum quis ciuitatem quidem amittit, sed non libertatem. Minima, cum ciuitas & libertas quidem retinentur, sed status mutatur. Duæ primæ capitis diminutiones sunt genera mortis ciuilibis, tertia non item. *Tertiò* finitur vsusfructus, quando perit, vel mutatur res, in quâ fuerat constitutus. *Quarto*, si vsusfructuarius re non utatur: vel per seipsum, vel per alios suo nomine. Nam quemadmodum vsucapione seu præscriptione amittitur rei dominium, sic etiam vsusfructus. Hinc de iure ciuili procedit præscriptio contra vsusfructuarium non utentem re. *Quintò* extinguatur vsusfructus mutatione rei: veluti si testator, qui legauit vñ balnei, ex balneo tabernam vel diætam fecerit. *Sextò* perit vsusfructus consolidatione: veluti si vsusfructus cum proprietate consolidetur, hoc est, coniungatur: nimirum quando proprietarius se proprietate abdicans, transfert ad fructuarium: & è contrario, quando vsusfructus ad proprietarium reuertitur. *Septimò* extinguatur vsusfructus redemptione legati factâ à testatore. *Octauò* finitur repudiatione legati. *Nonò* definit vsusfructus deficiente conditione, vel die, sub quâ, vel ad quam constitutus est, seu lapsu temporis, ad quod legatus est. 5. Vsusfructuarius tenetur his obligationibus. *Primò* tenetur soluere impensas necessarias in re, cuius vsum fructum habet, conseruandâ & reficiendâ, si impensæ sint modicæ. Nam si magnæ sint, eæ ad proprietarium pertinent. *Secundò* cogitur fructuarius soluere indictiones siue pensiones, quæ debentur ex re, in quâ vsum fructum habet. *Tertio* vsusfructuarius debet proprietario cautionem dare, se vsurum boni viri arbitratur, & cum vsusfructus ad eũ pertinere desinet, restitutum, quod inde extabit. Nam rebus, quæ vsu ipso non statim intereunt, cogitur vti arbitrio boni viri, saluâ earum substantiâ, quemadmodum quilibet utitur & fruitur re suâ. Si verò res sint, quæ confestim vsu consumuntur, cauere proprietario debet, redditurum se eas minimè deteriores factas, vel si eas consumserit, soluturum se earum pretium & æstimationem: ac proinde cum res huiusmodi traduntur, æstimantur, vt tantidem soluat, si fuerint consumptæ, quanti æstimatæ fuerunt. *Quarto* vsu fructuarius cogitur præstare cautionem de seruandâ substantiâ rerum, si res tales fuerint, vt statim ipso vsu non pereant. 6. Vñus est ius vtendi re, saluâ eius substantiâ. Dicitur vsitatè nudus vsus, quia est sine fructu. Hinc cui vsus relictus est, vti potest, frui non potest. Ita si vsus domus alicui relinquitur, vsuarius potest illic habitare. Et si cui relictus est vsus pecoris,

vſuarius poteſt grege vti ad ſtercorandum duntaxat, non lanâ, neque lacte, neque agnis: quoniam iſta in fructu ſunt.

*Casus con-
ſcientia de
poſſeſſione.*

V. Caſus conſcientiæ de poſſeſſione ſoluuntur ex ſequentibus regulis.

I. Poſſeſſio eſt rerentio rei iuris adminiculo concurrente. Nemo enim intelligitur poſſidere, ſi ius prohibeat. 2. Poſſeſſio ſex modis diuiditur. *Primo* eſt naturalis, ciuilis & miſta. Naturalis eſt, cum quis corpore quidem, ſed tamen aut iniuſtè, aut non accommodatè ad iuris ciuilis rationem, rem aliquam tenet: vt qui liberum hominem vinxit, aut vi poſſeſſionem inuaſit. Ciuilis eſt, cum quis non quidem corpore, ſed animo, & accommodatè ad vſucapiendi finem poſſidet: vt qui ab hoſtibus eſt captus. Miſta eſt, cum quis & corpore, & animo, iuſtè & conuenienter iure ciuili aliquid poſſidet. *Secundò* poſſeſſio eſt vacua, vel non vacua. Vacua eſt, quando res nec animo, nec corpore alicuius tenetur; vt ſunt poſſeſſiones bonorum vacantium & deſertorum. Non vacua eſt, cum quis animo, vel corpore rem habet. *Tertiò* poſſeſſio eſt vel cum titulo, vel ſine titulo. Cum titulo eſt, quando quis poſſidet ex vendito, permutato, donato, ex teſtamento, ex contractu vel quaſi contractu. Sine titulo eſt, quando quis rem poſſidet ſine iure. *Quarò* poſſeſſio eſt aut cum bonâ, aut cum malâ fide. Cum bonâ fide poſſeſſio eſt, quando quis iuſto errore ductus rem habet cognitione & opinione domini, cum non ſit dominus. Cum mala fide poſſeſſio eſt, quando quis ſciens ſe non eſſe dominum, perinde ſe gerit, ac ſi rei dominus eſſet. *Quinto* poſſeſſio eſt vera, vel colorata. Vera eſt, cum quis iure rem poſſidet: colorata, cum ſub prætextu iuris. *Sexto* poſſeſſio eſt violenta, vel clandestina: quando quis videlicet aut vi, aut clam rem poſſidet. 3. Aliquis dicitur rem poſſidere duobus modis, naturaliter & ciuilitè. Naturaliter quidem poſſidet quis, quatenus rei ipſâ inſiſtit in eo, quod poſſidet. Ciuilitè verò, quatenus animo & voluntate in rei poſſeſſione inſiſtit: vt cum quis dormit, intelligitur in rei poſſeſſione perſiſtere; ita dum quis eſt abſens, dicitur res ſuas poſſidere, quia animo & voluntate eas pro derelictis non habet, nec ab eis recedit. 4. Tenere eſt facti, poſſidere iuris. 5. Poſſeſſio variis modis acquiritur: putà traditione clauium; per ſolum aſpectum, nempe ſi iuſſerim venditorem aliquid deponere in domo meâ, etſi nemo attigerit; per donationem, legationem, venditionem &c. 6. Poſſeſſionem acquirimus vel per nos ipſos, vel per eos qui ſunt in noſtrâ poteſtate, vt eſt filius familias aut ſeruus. 7. Poſſeſſionem variis modis amittimus. *Primo* amittimus poſſeſſionem rei, quam perdidimus, & ignoramus vbi ſit. *Secundò* amittimus poſſeſſionem illius loci, quem flumen aut mare occupauit. *Tertiò*, ſi quis

si quis per vim deicitur à possessione, eam amittit. Quartò voluntate ac solo animo amittimus possessionem: veluti si quis in fundo sit, & nolit eum deinceps habere seu possidere.

VI. Casus conscientiae de rerum diuisione, soluuntur ex *De rerum diuisione.* his regulis.

1. Res sunt corporales, vel incorporales. Illæ sunt, quæ suâ naturâ tangi queunt, vt fundus, homo, vestis, aurum. Hæ sunt, quæ suâ naturâ tangi non possunt; qualia sunt, quæ in iure consistunt, vt hæreditas, vsusfructus, actiones, obligationes, seruitutes. 2. Res sunt iuris diuini, vel humani. Res diuini iuris, sunt vel sacræ seu religiosæ, vel sanctæ: quæ omnes in nullius hominis bonis sunt, nec possunt esse, sed Dei esse dicuntur, quia diuinis vsibus deputatæ sunt. Quæ verò humani iuris sunt, plerumque sunt in bonis alicuius hominis, & quamuis aliquando in nullius bonis sint, possunt tamen esse. Porro res sanctæ sunt quæ publicâ autoritate ciuili ab iniuriis hominum defenduntur: vt portæ & muri vrbis. Res sacræ sunt, quæ autoritate publicâ ecclesiasticâ consecrantur, vt templa. Res quæ humani iuris sunt, aut publicæ sunt, aut priuatæ, aut nullius. Publicæ res aut sunt communes omnium: vt aer, aqua, profluens, mare & litora maris, sunt communia iure naturali; aut vniuersitatis, vt curia, theatrum. Res priuatæ sunt singulorum, quæ scilicet variis ex causis singulis sunt acquisitæ. Res denique istæ nullius esse dicuntur, quæ à nullo occupantur, occupari tamen possunt.

VII. Casus conscientiae de seruitutibus realibus, solui *De seruitutibus realibus.* possunt ex his regulis.

1. Seruitutes reales sunt, quæ debentur rebus, non personis. His opponuntur seruitutes personales, nempe vsusfructus, vsus & habitatio. 2. Seruitutes reales sunt rusticæ, vel urbanæ, seu prædiorum rusticorum & urbanorum. *Seruitutes rusticæ*, sunt hæ: Iter actus, via, aquæ ductus, aquæ hantus, appulsus pecoris ad aquam, ius pascendi pecudes, ius calcis coquendæ, cretæ vel arenæ fodiendæ. *Seruitutes urbanæ* sunt istæ: Seruitus oneris ferendi, tigni immittendi, stillicidium vel flumen auertendi vel nõ auertendi, ius altiùs tollendi ædificium, vel non tollendi, ius officiendi luminibus, seruitus prospectus, seruitus proiciendi vel eiiciendi aquam vel quicquid, in aream vel hortum vicini. Priores seruitutes dicuntur soli, posteriores superficiei: quia seruitutes rusticæ in solo consistunt, urbanæ in superficie. Nimirum prædia rustica vel percipiendorum, vel colligendorum fructuû gratiâ fiunt, non habitandi; prædia urbana contra. 3. Ius seruitutis acquiritur præscriptione, traditione & legatione. Et *autus traditione bifariam.* Primò, quando is, cui promissa est vel debita.

seruitus, titulum habet, & immittitur vel inducitur in fundum, qui seruitutem habet. Secundò, quando is, cui seruitus debetur, utitur seruitute, sciente & patiente domino prædii, quod seruitutem debet. Atque ita ius acquiritur, quando ex contractu debetur. Si verò in ultimâ voluntate relinquitur, tunc statim ipso iure acquiritur legatario, sine ullâ traditione. 4. Seruitutes reales amittuntur, quando is, cui seruit fundus, seu dominus, seruitute non utitur eo tempore, quo uti posset & deberet. 5. Seruitute uti intelligitur, qui utitur vel per se, vel per alium, puta per socium, fructuarium, vel bonæ fidei possessorem.

De restitu-
tione.

VIII. Casus conscientiae de restitutione, soluuntur ex sequentibus regulis.

1. Restituere à Ictis & Casistis is dicitur, qui non solum corpus, sed & omnem rem, conditionemque, redditâ causâ, præstat. Hoc autem loco restitutio accipitur de facultatibus siue bonis fortunæ. 2. Possessor bonæ fidei in quibusdam casibus tenetur lege restitutionis. Vbi obserua, possessorem bonæ fidei dici eum, qui bonâ fide putat se dominum esse rei, quam possidet, cum tamen non sit. Vnde possessor bonæ fidei rem habeat alienam ex aliquâ iustâ causâ, quam titulum vocant: videl. ex donatione, emtione, legatione. v. g. bonæ fidei possessor dicitur, qui rem alienam bonâ fide emit à fure, vel rem possidet pro donato vel legato, quam bonâ fide putauit sibi donatam vel legatam à vero domino rei. De huiusmodi igitur possessore bonæ fidei quæritur, An ille fructus faciat suos: vbi nomine fructuum intelliguntur fruges, fructus speciatim dicti, omnis generis alimenta, mercedes, pensiones, interesse, & omnino ista omnia, ex quibus utilitas aliqua redundat ad hominem. Ad hanc quæstionem Theologi simplicissimè respondent, secundum conscientiam possessorem bonæ fidei fructus naturales, siue ex titulo, siue absque titulo possideat, si extent, non facere suos: si consumpsit, ipsâ consumptione sibi acquirere, ita ut nihil restituere debeat, nisi id, in quo factus est ditior: quia nec possidet, nec nullâ fide desinit possidere. Cæterum de fructibus industrialibus tantundem detrahet, quanti æstimanda est opera, & cura in eam rem adhibita. Sciendum etiam est, possessorem bonæ fidei, si fructus, siue naturales, siue industriales, continuo triennio bonâ fide possederit, eorum plenum & irreuocabile dominium acquirere per vsucapionem. Dicuntur autem *fructus naturales*, qui beneficio naturæ principaliter proueniunt, non verò diligentiam & operâ hominis, ut arbores, poma, lac, pilus, lana, agni, succuli, equiculi, &c. E contrario *fructus industriales* sunt, qui principaliter requirunt diligentiam culturamque hominis, quæ nisi continuè interueniat, natura nihil operatur. Porro si quis domum euertit, bonâ fide putans esse suam, vel segetes combussit, vel bo-

res occidit, nihil cogitur restituere, nisi id, in quo factus fuerit ditior: quia consumpsit bonâ fide, tanquam rem suam. Cum autem dicitur, possessorem bonæ fidei ex consumptis fructibus obligari ad restituendum id, quo factus est locupletior, id locum habet, cum dominus rei fuerit in eo deterior seu pauperior factus: quoniam nihil refert, si possessor bonæ fidei sit factus ditior, dummodo dominus non sit factus pauperior: quia id lucrum prouenit casu. 3. Qui bonâ fide rem furtiuam emit à fure, secundum conscientiam debet restituere rem domino, etiam cum iacturâ pretii, quando scilicet pretium à fure repetere non potest, vel quia in longinqua loca discessit, vel quia mortuus est, vel quia pretium reddere non potest. Ratio huius rei est; quia in hoc casu, cum res adhuc extet, domino suo debetur: & emptor, si non reddat, incipit esse possessor malæ fidei. Quemadmodum enim post litem cōtestatam cogitur rem domino reddere: sic etiam cum rescierit rem esse alienam, debet suo domino eam restituere. Nec refert, si pretium, quod furi dedit, amittat. Id enim ex accidente est. Nam dominus rei pretium reddere nullo iure compellitur: fur autem non potest, vel recusat. Et verò emptio rei furtivæ, est emptio rei vitium habentis. Siquidem vendicatione rei etiam dominus repetere potest. 4. Possessor malæ fidei est obligatus ad restituendos omnes fructus perceptos, tum extantes, tum consumptos. Quod attinet ad consumptos, debet restituere æstimationem & pretium eorum. Cogitur quoque restituere eos fructus, quos dominus percepisset, vel percipere potuisset, consideratâ suâ singulari industriâ, vel communi hominum cura & diligentia. Restituere quoque cogitur quæstus inhonestos, quos ex alienâ re quæsiuit: puta si ancillam prostituit, si domum meretrici locauit, ut lucrum vel pensiones acquireret. Sed non tenetur restituere fructus, quos sua sola industriâ ex alienâ re percepit: verbi gratiâ, lucrû, quod ex pecuniâ furtiuâ negotiando acquisiuit. Hi quippe non sunt fructus rei, sed solius industriæ. Huius loci est regula: *Possessor mala fidei secundum conscientiam cogitur restituere omne lucrum, quod fuit fructus rei*. 5. Possessor malæ fidei tutâ conscientia deducere & retinere potest omnes impensas, quas fecit gratiâ quærendorum, cogendorum & conseruandorum fructuum. Secundum conscientiam quoque deducere potest impensas utiles, easque sibi retinere, quoties ex eis res melior est reddita, & proinde maioris æstimationis & pretii. At in foro iudicali non datur eiusmodi impensarû repetitio, quamuis res facta sit melior: nisi forè illas detrahare queat per abrasionem, ablationem, vel amotionem, absque detrimento conditionis, vel status, in quo res antea erat. Idem iudicium est de impensis voluptuariis, seu voluntariis: verbi gratia, Subripuit quis aurum, & ex eo

fecit anulum, cui gemmam in cludit, permittitur ei, vt gemmam sibi referuet. Nam dominum rei hoc ipso non lædit, & solum, quod suum est, sumit. 6. Tres sunt regulæ generales de illâ quæstione, Ex quâ culpâ quis teneatur in veris contractibus? *Prima* est, quando contractus est solum in bonum & vtilitatem accipientis, tunc tenetur ex dolo, latâ, leui & leuissimâ culpâ: vt in commodante, quando est in solius commodatarii bonum. Hæc regula est iuris ciuilis, Canonici, & naturalis. Recta enim ratio docet, si contractus solum sit ob vtilitatem & commodum accipientis, tunc lege iustitiæ cogi eum, qui accipit, tanquam adhibere diligentiam, quantam quisque præstare solet in rebus suis. *Secunda* regula est: Quando contractus est in gratiam & commodum solius dantis, accipiens solum tenetur ex dolo, aut latâ culpâ, non ex leuissimâ, aut leui. vt in deposito. Ratio regulæ est; quia æquitas suadet, si commodum fiat solum in vtilitatem & commodum deponentis, vt tunc ipsi imputetur, qui rem non commisit diligenti, aut diligentissimo custodi. *Tertia* regula est: Quandoque contractus est in gratiam & bonum vtriusque, videl. accipientis & dantis, tunc accipiens non solum ex dolo, & latâ culpâ, sed etiam ex leui tenetur, non tamen leuissimâ. Nam quia contractus fit in vtilitatem & bonum dantis & accipientis, par est, vt accipiens adhibeat diligentiam & curam in rebus suæ industriæ commissis studiosè fideliterque custodiendis & conseruandis. De quasi contractibus, vt sunt pollicitatio, transactio, officii administratio, &c. de his, inquam, est hæc regula: Quando quis ex munere & officio suo facit aliquid in gratiam & bonum alterius, tunc tenetur ex dolo, & latâ culpâ, non tamen ex leuissimâ, vel leui. Si verò id faciat, quia est ad id mercede conductus, tunc non solum tenetur ex dolo, & latâ culpâ, sed etiam ex leui, nonnunquam etiam ex leuissimâ. Nam si quis officium faciat gratis & liberaliter, tunc id, quod facit, solum est in gratiam alterius; ac proinde ex dolo & latâ culpa tenetur: quod si ob mercedem & quæstum officium obierit, tunc quia opus fit incommodum & bonum illius, tenetur non solum ex dolo & latâ culpâ, sed etiam ex leui, non tamen leuissimâ: ac ita tutores & curatores ex leui culpa tenentur. Hic obserua, culpam in præsentī loco esse imprudentiam vel imperitiam, quâ quis ignorat, quod scire deberet. Et differt culpa à dolo, quòd dolus est ex animo & voluntate nocendi: culpa verò est negligentia, sine voluntate tamen nocendi, vel absque scientiâ & voluntate lædendi. 7. Non cogitur secundum conscientiam ad restituendum, qui blanditijs, suasu, vel opere impedit aliquem à re consequendâ, in quâ nullum ius habet præter liberalem voluntatem eius, qui donare constituit: vt si Titius velit gratis aliquid relinquere Caio

ex legato & testamento, & tu solis precibus impediās, ne id relinquat Caio, sed alteri, non cogeris secundum conscientiam restituere Caio: quia nihil peccasti contra iustitiam Caio debitam. 8. Quando quis impedit aliquem ab asssecutione rei, in quā ius aliquod quæsitum habebat, restituere debet arbitrio boni viri: quomodo libet impedierit, siue vi, dolo, metuue cadente in virum constantem, siue solis verbis, precibus aut imposturis. Exempli gratiā, impedit aliquis rusticū quempiam ab operis suis diurnis, aut piscatorē vel aucupē, ne piscetur vel aucupetur, aut scriptorē, vel pictorē, ne scribat, vel pingat; debet secundum conscientiā restituere arbitrio boni viri, quia impediuit ab operā vsuve suo istos homines, adeoque à fructu & lucro, quod erant consecuturi: & sic violauit iustitiam, impediendo ne illi suo iure vterentur. Dixi, *arbitrio boni viri*: quia in his casibus non est restituendum damnum secundum æqualitatem rei ad rem, sed iuxta proportionem iuris, quod quis habebat in re, vel ad rem, & iuxta spem probabilem fructus & lucri acquirendi. 9. Illi, qui restituendi obligatione tenentur, ad nouem personarum genera reducuntur, quæ his versibus continentur:

*Iussio, Consilium, Consensus, Palpo, Recursus,
Participans, Mutus, Non obstant, Non manifestans.*

Præter hæc nouem genera hominum, compellitur etiam ad restituendum, qui opus iniustum exequitur, quique actionis est author & causa efficiens, ita vt in vniuersum sint decem genera eorum, qui coguntur ad restitutionem. Videamus singula. *Principio*, qui mandauit, siue iussit, aut suasisit, vt quis delictum admitteret, debet restituere, hoc est, resarcire damnum ex delicto datum, si mandator expressè aut tacitè mandatum non reuocauit, ita vt mandatario constiterit de illā reuocatione. *Secundo*, qui consilium dat alteri, vel indicando & docendo malefactum, vel ostendendo modum, rationem & artem, secundum conscientiam cogitur ad restituendum, si antequam delictum fieret, consilium datum non reuocauit, & cavit diligenter ne fieret. *Tertio*, qui delinquenti consentit, secundum conscientiam tenetur ei, contra quem delictum patratum est, restituere, hoc est, resarcire damnum ex delicto proueniens: *Quarto*, palpsans similiter tenetur, hoc est, is, qui laudando malefactorem aut maleficium, vel exprobrando ignauiam & pusillanimitatem, mouet alium ad damnum proximi. *Quinto*, recursus facit, vt aliquis secundum conscientiam obligetur ad restitutionem. Intelligitur autem nomine recursus homo quilibet, qui refugium vel securitatem malefactori præstat, vnde ad maleficium perpetrandum mouetur, siue hoc fiat ante, siue post admissum facinus. Pertinent etiam huc illi, qui pollicen-

do, verbo, nutu, vel quocunque signo securitatem præbent, vt malefactor liber euadat nec in manus iudicum incurrat. Et hinc sequitur, minimè excusari caupones, & id genus alios homines, qui recipiunt pecunias furto ablatas à seruis vel filiis familias, quandocunque certò, vel verisimiliter credunt furto esse ablatas. *Sextò*, participans, id est, socius, & adiutor criminis, mediator, explorator, & quicunque instrumenta præbet ad maleficium, tenetur ad restitutionem, non quidem in solidum, sed tamen pro ratâ. *Septimò*, mutus, hoc est, qui tenetur ex officio, contractu, pacto, &c. loqui, & tacet, tenetur ad restitutionem damni, quod minimè secutum esset, si locutus esset. Notandum autem est, non esse obligationem loquendi, vt damnum proximi impediatur, si ex sermone sequatur graue detrimentum nostræ vitæ, honoris, famæ, aut rei familiaris. Nam obligatio restitutionis non habet vim cum tanto nostro detrimento: nisi in particulari aliquo euentu. *Octauò*, non obstants, seu non impediens, qui scilicet ex officio, pacto, iuramento, contractu vel quasi contractu, aut aliâ quâuis ratione obligatur impedire damnum proximi: hic, inquam, obligatur ad restituendum. Tales sunt magistratus, respub. item domini, & alii id genus sublimiores. Vbi obserua regulam: *Ex lege iustitia debita proximo, non autem ex nudâ lege charitatis, oritur obligatio restitutionis.* Ergo vbi est sola violatio charitatis, non est onus restituendi. *Nonò*, non manifestans, qui scilicet ex officio, contractu, pacto vel iuramento tenetur manifestare, nec manifestat eum, qui accipit aut detinet alienum: ille, inquam, obligatur ad restitutionem. *Decimo*, conuenit inter omnes, compelli etiam ad restitutionem eum, qui opus iniustum exequitur, seu qui actionis est author & causa efficiens. Ex prædictis decem causis sex primæ cum vltimâ sunt positivæ, hoc est, cooperantur & operantur in actione positivè, reliquæ verò negativè cooperantur. Huius loci sunt istæ regulæ. *Prima*: Tunc causa cooperans cum aliâ principali est vera causa, quando sine ipsâ nõ fit effectus à principali agente. *Secunda*. Singulæ prædictarum causarum cooperantium obligantur in solidum, si simul cum principali agente ita cooperantur, vt sint causa damni in totum: si verò aliqua earum ita cooperetur, vt solùm sit causa damni ex parte, ea non obligatur in solidum, sed ex parte: vt si plures furtiuam trabem auferant, tenentur in solidum: at si plures plura ligna auferant, tunc quisque tenetur, non in solidum, sed ex parte, quam abstulit. *Tertia*: Quando duo sunt obligati in solidum, is principaliter est obligatus, qui primo loco tenetur in totum solui: at is minùs principaliter est obligatus, qui tenetur quidem soluere totum, sed secundo loco, hoc est, deficiente principaliter obligato, eo nimirum aut nolente, aut non valente soluere. *Quarta*. Quando cunque res aliena extat apud aliquem, is primo loco restituere tenetur totum,

rotum, quod habet alienum. Nam res aliena, vbicunque est, pro suo domino clamat. *Quinta*: Quicunque malâ fide consumpserit rem alienam, magis obligatur ad restitutionem, quàm quicunque alius, qui eam non consumpserit, aut aliquam diu detinuerit. *Sexta*: Qui per seipsum est causa physica & naturalis, magis obligatur ad restitutionem, quàm quicunque alius, qui non per seipsum cooperatur in actione, aut qui est causa mortalis in actione, qualis est consulens, consentiens, laudans, vituperans, recipiens. *Septima*: Mandans, si in eo, cui mandat, iurisdictionem habet (qualis est dominus mandans seruo) magis obligatur ad restitutionem, quàm mandatarius, aut quicunque alius, qui cooperatur consulendo, consentiendo, laudando, &c. *Octaua*: Consulens, vel inducens, magis obligatur ad restitutionem, quàm consentiens, vel recipiens, vel laudans, vel vituperans, &c. *Nona*: Inter causas cooperantes magis obligantur quæ cooperantur positiuè, quàm quæ priuatiuè, siue negatiuè. Ratio harum regularum est vna: quia causa, quæ magis habet rationem causæ, magis obligatur. 10. Ea, quæ restituenda sunt, in triplici sunt differentiâ. *Primo*, omne alienum contra iustitiam acceptum, vel retentum, restitui debet: item omne alienum ex contractu, vel quasi contractu debitum: item omne, quod ex contractu, vel quasi contractu, solui debet. *Secundo*, omnis res aliena ex iustitiâ solui debita, si extat, restitui debet; quod si non extat, pretium & æstimatio eius. Si bonâ fide consumpta est, totum illud restituendum est, quo is, qui consumpsit, ditior est factus: si malâ fide consumpta est, sunt restituendi fructus, & damna. Quod si res extat, restituenda est cum suis fructibus. *Tertio*, sunt etiam resarcienda damna, quæ passus est dominus ob rem sibi contra iustitiam subreptam & retentam; nimirum lucrum cessans, & damnum emergens. 11. Quando opus est ex obiecto suo peccatum, lucrum quod ex eo accipitur, est restituendum: quale est lucrum, quod meretrici datur ex opere meretricio. Ratio huius rei est; quia pretium, quod meretrici datur, non est pretium peccati, sed locationis, quia meretrix locat corpus suum in obsequium & delectationem alterius. 12. Quotiescunque est error in personâ, tunc accepta per errorem, sunt restituenda: vt, Puto me aliquid donare Caio, & tamen dono Titio. 13. Quandoque est error in substantiâ rei, quæ datur, fieri debet restitutio: vt, Puto me donare vestem ex panno, & dono vestem auro intertextam. 14. Quando error est solum in qualitate personæ vel rei, tunc accepta per eiusmodi errorem non sunt in conscientiâ restituenda: vt, Puto me donare filio patris familias natu maximo, & dono minimo: Puto me donare vestem veterem, & dono nouam. 15. Si aliquis ex iusto metu, qui ex causâ rationabili oriatur, aliquid donet, donatio tenet: ac proinde illud non est restituendum ex conscientiâ. 16. Tantum debet resti-

restitui, quantum satis est ad equalitatem, vel debiti, vel damni dati compen-
 sandum: ita ut si quantitas debiti, vel damni est certa, tantundem de-
 beat restitui: si verò est incerta, restitui debet tantum, quantum iudica-
 bitur arbitrio prudentis & boni viri, consideratis omnibus circumstan-
 tiis rei, loci, temporis, personæ: ut fieri debet in restitutione famæ, hono-
 ris, homicidii, fructuum speratorum & satorum, seminum, lucri cessan-
 tis, damni emergentis, & similia. 17. Res aliena est restituenda domi-
 no. Per dominum autem intelligitur is, qui habet rei dominium & pro-
 prietatem, vel quasi dominium, vel vsum fructum, vel vsum, vel pos-
 sessionem. Quòd si dominus ignoretur, diligentia est adhibenda ad
 inveniendum dominum. Quà adhibitâ si non inueniri possit, res alie-
 na distribuenda est pauperibus, vel asseruanda in loco publico. Si data
 sit pauperibus, & postea dominus compareat, non est obligatio restitu-
 endi, postquam diligentia est adhibita in quærendo domino rei. Si
 verò diligentia non sit adhibita hoc pacto, res data pauperibus debet
 iterum restitui domino, si comparuerit, & sibi imputet secundam res-
 tutionem. Hæc verò diligentia debet esse seria, iuxta præcepta ethica:
 unde à Casistis appellatur diligentia moralis. 18. Tres sunt regulæ de
 illa quæstione, Vbi restitutio sit faciendâ? *Prima*: Quando bonâ fide a-
 lienâ res possidetur, & solum ratione rei alienæ restitutio est debita, tunc
 restitutio est faciendâ eo in loco, vbi est res. Nec enim possessor bonæ
 fidei damnum pati debet. *Secunda*: Quando restitutio est debita ra-
 tione delicti, vel iniustæ acceptionis, tunc restitutio est faciendâ in eo
 loco vbi est dominus, licet res sit alibi: quia dominus rei debet indemnis
 seruari. *Tertia*: Quando ex contractu inito inter partes res debet restitui
 in certo loco, de quo est conuentum, tunc restitutio est faciendâ in loco, de
 quo est conuentum. 19. Quâdocunq; res est restituendâ ex delicto, vel quasi
 delicto, restitui debet impensis debitoris, etiamsi æquales vel maiores
 sint debito. Id enim postulat iustitiæ ratio, ut dominus rei damnum non
 patiatur in re suâ recuperandâ, quando damnum prouenit ex culpâ de-
 bitoris. Deinde, quâdocunq; restitutio faciendâ est ex contractu,
 vel quasi contractu, si contractus solum est in gratiam & bonum cre-
 ditoris, tunc eius impensis fieri debet restitutio in eo loco, vbi debitor
 rem alienam accepit. Denique, quâdocunq; res est restituendâ eo so-
 lum, quòd est aliena, sine vllâ culpâ possessoris, tunc in conscientiâ satis
 est, ut præstetur eo in loco, vbi res sita est, quales sunt res inuentæ.
 Vnde si dominus rei ex loco discessit, talis possessor bonæ fidei non tene-
 tur suis impensis mittere rem ad eum locum: satis est, ut præstet in eo lo-
 co, vbi res est, admonendo dominum, ut rem suam recuperet. Item et-
 iam si

iam si possessor bonæ fidei discedat ex loco ubi est res, & secum transferat rem alienam, si transtulit absque dolo & culpâ latâ, non tenetur suis impensis rem mittere, si autem dolo, aut lata culpâ transtulit, tunc tenetur. 20. Quantum ad voluntatem & affectum, is qui tenetur aliquid restituere, debet esse animo parato ad restituendum statim atque commodè poterit; quantum verò ad executionem, debet restituere, quando commodè potest, nisi fuerit ex conventionem aliqua tempus restitutioni destinatum. Cum autem dicitur, fieri debere statim restitutionem, atque commodè potest, intelligitur, consideratis omnibus circumstantiis rectæ rationis. 21. De modo, quo restitutio est facienda, tres sunt regulæ. *Prima*: Occulta debita occultè, publica publicè sunt restituenda, ad evitandum scandalum. *Secunda*: Is, qui restitutionem per se commodè facere non potest, nisi prodendo & manifestando se cum scandalo, eam debet facere per virum prudentem & fidelem. *Tertia*: Inferioris ordinis bona non sunt restituenda cum graui detrimento bonorum superioris ordinis. Inferioris autem ordinis bona sunt, res exteriores, comparatæ honori & famæ: rursus honor & fama comparata libertati, saluti & vitæ corporis. Superioris verò ordinis bona sunt vita animæ & corporis, & similia. 22. De ordine, quo facienda est restitutio, similiter tres sunt regulæ. *Prima*: Si debitor habeat bona, quibus possit commodè omnibus creditoribus satisfacere, non est cur ordo in restitutione facienda seruari debeat: quia nullus creditor tunc frustrabitur. *Secundo*: Quando debitor non habet bona, quibus possit omnibus creditoribus satisfacere, tunc debent certa priùs solui, quàm incerta. *Tertia*: Quando res restitutioni obnoxia extat eadem numero, vt philosophi loquuntur, vel vt Icti, eadem in specie, ea primo loco est restituenda. 23. In restitutione oportet attendere priuilegia prælationis, quibus vnus creditor alteri præfertur. Ita creditor habens hypothecam in bonis debitoris, præfertur debitori non habenti hypothecam. Et inter hypothecas ex iure vna est fauorabilior & potior, quàm altera. Nam hypotheca est tacita, vel expressa; generalis, vel specialis, &c. Sic verbi gratiâ omnia bona mariti habent tacitam hypothecam pro dote vxoris. Hypotheca generalis est, qua obligata sunt omnia bona debitoris: specialis, qua certa res alicuius debitoris obligatur. Atque hi creditores dicuntur hypothecarii. Qui verò non habent hypothecas, sed chirographum vel syngrapham loco cautionis, illi vocantur chirographarii, & hi solum habent ius & actionem personalem contra debitorem. Inter istos autem creditores sunt quidam, qui habent priuilegium legis, quo præferuntur aliis creditoribus; vt creditor ex funeraria causa, id est, qui aliquid expendit pro funere, legis priuilegio præfertur aliis creditoribus.

bus. Sic pupilli & minores habent priuilegium prælationis, vt præferantur cæteris creditoribus in bonis. Causa quippe illorum est fauorabilior. 24. Duæ sunt causæ excusantes ab obligatione restitutionis statim facienda. Vna præcipuè est impotentia, quando debitor non habet, vnde restituere possit. Ad hanc reducitur altera, quando debitor extremâ necessitate premitur. 25. Furtum est contrectatio rei alienæ fraudulosa inuito domino, lucri faciendi gratiâ: vt definiunt ICr. Diuidi autem solet multis modis. *Primo*, ex parte rei quæ surripitur. Nam si est res sacra, dicitur sacrilegium: si est bonum reipublicæ, dicitur peculatus, si est grex, aut pecus, dicitur abigeatus: si est hominis, dicitur plagium. *Secundo*, furtum est manifestum, vel non manifestum. Manifestum est, quando fur deprehenditur ἐπ' αὐτοφώρῳ. Nec manifestum est, quando deprehenditur furtum postquam delatum est in locum destinatum. *Tertio*, furtum est simplex, vel compositum. Illud est ablatio rei absque vi: hoc est coniunctum cum vi, vt in latrocinio. *Quarto*, furtum est minus, vel maius. Vtrumque est tale vel ex imperfectione actus, quando non fit ex plenâ deliberatione rationis: vel ex paruitate aut dignitate rei furtiux: vel ex causâ impellente & finali, quæ est, verbi gratiâ egestas, vel iniuria. Quibus præmissis, de pœnâ furti sic pronuntiamus. *Primo*: Si quis furetur rem minimam, ille corporaliter non est puniendus, sed obiurgandus verbis. *Secundo*: Pueri, & alij, qui non habent plenum vsum rationis, si furentur mitius sunt puniendi. *Tertio*: Plagium est capitale citra controuersiam. *Quarto*: Sacrilegium de iure communi est capitale. *Quinto*: Furtum compositum est capitale: quia est violatio pacis publicæ. Huc pertinet furtum nocturnum, quod coniunctum est cum effractione. *Sexto*: Furtum simplex est capitale, si fur sit incorrigibilis, & si res publica aliter conseruari non possit. In hoc enim casu vita hominis non confertur cum bonis ablati, sed cum bono publico, quod merito præfertur bono priuato. Extra hos casus furtum simplex punitur duplo vel quadruplo si restitutio sit possibilis: vel damnatione ad metalla, triremes, fossas, &c. si restitutio sit impossibilis. Hic memineris, furta non redimi elemosynis. 26. Si quis venetur contra edictum principis, is tenetur ad restituendum pro ratione delicti. Nam si venatio est inter regalia principis, grauius est animaduertendum in hoc delictum. At, inquis, furtum non committitur in his, quæ per venatorem capiuntur: quia venati in locis publicis iure naturali & gentium est concessum. Respondeo: Princeps cum consensu subditorum tacito vel expresse, id quod est commune, facit sibi proprium, nō tam ob animi relaxationem, quàm splendidiorem suæ aulæ sustentationem. 27. Acquisita per ludum, lege vel statuto prohibitum, possunt repeti officio iudicis: non autem secundum conscientiam sunt restituenda ei, qui

qui perdidit: quoniam quisque voluntate suâ potest rerum suarum dominium transferre in alium. Et quia collusores hâc lege, & hoc pacto ludunt, vt qui vicerit alterum, sibi lucri faciat pecuniam. Si tamen in ludo sit turpitudine contra ius naturale vel humanum, restitutio est facienda ex conscientia. 28. Vt quis lucrum in ludo partum possit tutâ conscientia retinere, opus est, vt ludat cum eo, qui habet ius alienandi res suas. Nam si ludatur cum eo, qui nihil boni habet, quod possit iure alienare, tum lucrum, quod ex ludo acquiritur, restitui debet: quia est acceptum ab eo, qui non potuit eius lucri dominium transferre in alium: exempli gratia si quis ludat cum filiofamilias, vel cum fure, vel cum depositario. 29. Vsurâ est lucrum pecunia æstimabile, quæsitum ex mutuo vi mutui. De hâc notentur sequentia. *Primò*: Vsurâ non est intrinsecè, siue suo genere mala, sed est res indifferens. *Secundo*: Vsurâ moderata sumitur licitè ab extraneis, putâ infidelibus; item à fratribus diuitibus: sed illicitè sumitur à fratribus pauperibus. *Tertiò*: Vsuræ usurarum sunt prohibitæ: cuiusmodi sunt, si usurâ exigatur ex ipsâ usurâ: verbi gratia, Mutuo tibi centum, vt reddas mihi centum cum lucro duodecim ad annum. Lege ciuili est prohibitum, vt si centum & lucrum duodecim non soluantur ad annum statutum, ne exigatur anno secundo usurâ ex isto lucro duodecim, sed tantum ex centum, sicut primo anno. Et ita semper in aliis annis sequentibus nunquam licebit usuram exigere ex lucro per usuras accepto, sed tantum ex ipso capitali mutuato. *Quartò*: Vsurâ Iudaica, quæ dicitur rodens, & mordax, est prohibita. Hæc est, quæ lucri fines à lege ciuili præscriptos excedit. Sunt autem huiusmodi fines præscripti in iure ciuili hunc in modum. Principiò permittitur *usurâ centesima*, hoc est, quæ soluebatur singulis mensibus, vnum pro centum mutuat, ita, vt singulis annis soluerentur duodecim pro centum. Sed quia huiusmodi usurâ erat admodum grauis, solum permittebatur in pecunia traiectionis, id est, cum quis mutuabat mercatori traiectionis per mare. Nam traiectionis pecunia dicebatur, quæ trans mare vehebatur, periculo creditoris, si naus periret. Deinde *beses usuræ* erant cum soluebantur duæ partes ex tribus partibus centesimæ, hoc est, octo pro centum quolibet anno. *Semisses usuræ* erant, cum soluebatur dimidia pars centesimæ, hoc est, sex pro centum quolibet anno. *Trientes usuræ* erant, cum soluebantur quatuor pro centum. *Quadrantes usuræ*, cum soluebantur tria pro centum. *Quincunces*, cum soluebantur quinque pro centum: & hæc usurâ hodie appellatur *Interesse mercatorum*. *Quintò*: Vsurâ est lucratoria, punitoria & compensatoria. *Lucratoria* est, quæ sola est propter lucrum ex mutuo. Et hæc ratione intentionis est mala, etsi sit moderata. Quod si excedat limites lucri, etiam est mala ratione modi: vt pote immoderata. *Punitoria* est, in qua pactum est de

pœnâ aliquâ soluendâ, si mutuararius in morâ fuerit reddendi mutuum statuto tempore. Et hæc est licita, si non excedat legē proportionis, quæ est inter moram & damnum. *Compensatoria*, siue restauratoria, est, in qua pactum est de soluendâ aliquâ re ex mutuo, ratione damni emergentis, vel lucri cessantis: vel ratione periculi, laboris, vel expensarum, quæ probabiliter creduntur futuræ in recuperando mutuo. *Damnum emergens* dicitur, quod patimur in re nostrâ, eò quod mutuamus: verbi gratiâ, domus mea minatur ruinam, ad quam fulciendam habeo paratam pecuniâ, quam tamen tibi mutuo. Item volebam pecuniis paratis redimere censum, vel æs alienum soluere: sed quia eas tibi mutuo, censum non redimo, nec æs alienum dissoluo. Communis sententia est, ratione damni emergentis posse lucrum modicum exigi ex mutuo. Ratio est manifesta, quia quisq; potest se indemnè seruare. Si verò licitum est, lucrum exigere ratione damni emergentis, sequitur etiam, vt possim licitè turâque conscientiâ exigere lucrum, quod mihi cessat. Non enim solum damnum est, quod patimur in bonis, iam re acquisitis, sed etiam, quod patimur in bonis spe habitis. Sanè lucrum, quod mihi cessat ex eo, quod tibi mutuo, est pecunia æstimabile, cum sit in spe: & parum differt à damno emergente. Licit itaque vsuram, siue lucrum exigere *ratione lucri cessantis*: in primis quando quis mutuat inuitus. Hic autem requiritur ista conditio, vt reuera pecuniâ, quam mutuo, sit parata & destinata negotiationi, ex qua possum lucrum reportare. Alioqui enim lucrum mihi non cessat. Denique *ratione periculi*, cui mutuum exponitur, licet aliquid ultra sortem exigere: vt quando mutuamus pecunias alteri per mare eas transuecturo, aut transportaturo per loca latronum, vel hostium. Hic queritur, Quid statuendum sit de montibus, qui in Italia dicuntur pietatis, an sint liberi & immunes ab omni labe vsuræ? Respondeo, si seruentur leges supra recitatæ de vsuris omnino sunt immunes. Dicuntur autem montes pietatis, qui erecti sunt ad mutuandum egentibus. 30. Vsurarius, hoc est, qui exigit vsuram contra leges & consuetudinem, tenetur, *primò* ad restituendum, quidquid per vsuram accepit: *secundo*, ad omnes fructus rei fructiferæ perceptos: item quos ipse vsurarius desinit percipere negligentia, vel culpâ suâ: quia per hanc negligentiam suam læsit eum, à quo rem fructiferam per vsuram accepit: & sibi imputare debet, quod fructus non perceperit: eos enim dominus rei percipere potuisset. Si quæras, an teneatur restituere fructus, quos percepit, quos tamen dominus rei non fuisset alioqui percepturus, vel ob negligentiam suam, vel ob casum fortuitum: respondeo, teneri; quia satis est, quod sint fructus rei, & percepti sint ab usurario. *Tertio*, usurarius tenetur omnes fructus rei fructiferæ apud ipsum extantes restituere. *Quarto*, tenetur

ur restituere omne damnum emergens : verbi gratiâ si mutuarius alius vendiderit rem suam, vel si acceperit aliquid sub vsuris, vt satisfacere vsurario. Porro tenetur vsurarius restituere his, à quibus vsuras accepit : quòd si mortui sint, eorum hæredibus, vel his qui nomine ipsorum possint acquirere : quòd si nec hæredes extent, restituere debet pauperibus. 31. Cambium & vsura iisdem propè legibus reguntur. Quare illa, quæ de vsuris diximus, facile fuerit ad cambium applicare. Hoc solum de cambio notabis, pecuniam multis ex causis pluris minorisue æstimari, quando tanquam res quædam venditur, locatur, commodatur. *Primo*, ratione materiæ; quia est, pecunia aurea, argentea, vel ænea. *Secundò*, ratione materiæ melioris, pretiosiorisue. Sic dantur gradus bonitatis in auro. *Tertio*, ratione formæ, signi, ponderis. *Quarto*, ratione loci; quia pecunia loco remoto minoris æstimatur, quàm præsentis : & in vno loco pecunia eiusdem materiæ pluris æstimatur, quàm in alio. *Quinto*, ratione temporis; quia pecuniæ taxa siue valuatio crescit aut minuitur temporis decursu. *Sexto*, pecunia pluris minorisue æstimatur, prout maior vel minor est ipsius, copia vel penuria. *Septimò*, ratione eorum, qui permutant pecunias. Aut enim plures, aut pauciores sunt hi, qui pecuniam petunt à cambiorum negotiatoribus. Tunc enim ipsi negotiatores cambiorum pretia augent, vel minuunt. Ad *extremum* æstimatione pecuniæ variatur auctoritate principis vel reipublic. quia penes illos est ius pecuniæ æstimationem taxandi.

IX. De contractibus, & quasi contractibus, pluri-
mi sunt casus conscientiæ, qui summam ita expediun-
tur.

*De contra-
ctibus &
quasi contra-
ctibus.*

1. Contractus est, cum vtrò citroque obligatio producit ex consensu duorum vel trium. Et hoc modo contractus accipitur propriè ac strictè. Aliquando verò contractus accipitur fusiùs & latiùs, quando ex vnâ tantum parte, non vtrinque existit obligatio : & hoc modo donationes & stipulationes, in quibus solum vnus se alteri obstringit, dicuntur contractus, videl. improprie & late. 2. Contractus diuiduntur decem modis. *Primò* contractus sunt nominati, vel innominati. Quatuor contractus vocantur innominati, hi nempe : Do, vt des : Do, vt facias : Facio, vt facias : Facio, vt des. Cæteri contractus vocantur nominati. Contractus innominati tanquam genera continent contractus nominatos. Verbi gratia, Do, vt des genus est, ita vt comprehendat emtum & venditum, locatum & conductum, qui sunt contractus nominati. *Secundo* contractus nominati sunt bonæ fidei, vel stricti iuris. Bonæ fidei con-

tractus sunt, in quibus spectatur bona fides, & agitur ex æquo & bono: cuiusmodi sunt Depositum, Emtum, Commodatum, Locatum, Mandatum, Societas, Pignus, Permutatio. Contractus stricti iuris sunt, in quibus agitur ex rigore iuris scripti, vel pactionis & conventionis: quales sunt, Mutuum, Stipulatio, Arbitrium. *Tertio* contractus nominati perficiuntur & complentur vel re, vt Mutuum, Commodatum, Precarium, Depositum, Pignus, Permutatio; qui contractus non nisi traditione rei complentur: vel consensu, vt Emtum, Locatum, Societas, Mandatum: vel verbis, vt Stipulatio & Fideiussio: vel literis, quando præter consensum requiritur etiam, vt in scriptum redigatur contractus, vel ob legis decretum, vel ob conventionem contrahentium. *Quarto* contractus nominati fiunt vel titulo gratuito, vt Mutuum, Commodatum, Precarium, Depositum, Mandatum, Obligatio fideiussoria: vel titulo oneroso, qui non fiunt gratuito & liberaliter, sed pretio, vel mercede, vel re quâlibet aliâ tradita, vel tradenda, velut Emtum, Locatum, Societas, Permutatio, Datio dotis. *Quinto* contractus nominati alii sunt, per quos dominium rei transfertur, cuius generis sunt Mutuum, Emtum, Permutatio, Donatio: alii, per quos transfertur tantum usus rei, veluti Commodatum, Locatum, Precarium: alii, per quos nec dominium, nec usus transfertur, vt Depositum, Pignus. *Sexto* contractus sunt vel gratia accipientis tantum, vt Mutuum, Commodatum, Precarium: vel gratia dantis solum, vt Depositum, Mandatum: vel gratia vtriusque dantis simul & accipientis, vt Emtio, Locatio, Permutatio, Pignus, Societas. *Septimo* contractus sunt vel separati & seiuncti ab aliis contractibus, vt Emtio, Locatio, &c. vel cum aliis contractibus coniunguntur, vt fideiussoris obligatio & pignus: vel interdum cum aliis coniunguntur, interdum vero sunt per se ab aliis seiuncti, vt Societas, quæ vulgò dicitur affecuratio. *Octavo* sunt contractus, qui ad alios nominatos rediguntur, vt Contractus censualis, Cambium, Emphyteusis, Feudum: reliqui sunt per se nominati. *Nono* sunt contractus dubii, qui ab authoribus interdum accensentur contractibus, interdum à contractibus repelluntur, vt Stipulatio, Donatio, Pollicitatio, Transactio: vel non dubii, vt reliqui. *Decimo* sunt contractus vel speciatim ita dicti, in quibus requiritur consensus contrahentium, quales sunt ii, quos hæcenus commemoravi: vel quasi contractus, in quibus non requiritur consensus, vti sunt Acceptilatio, Compromissum, Arbitrium, Tutela, Cura, Negotia gesta. 3. In contractibus tria sunt spectanda, Dolus, Culpa, & Casus fortuitus. Dolus est calliditas, fallacia, vel machinatio ad aliquem circumueniendum, siue decipiendum adhibita. Culpa est imprudentia, vel inscitia, qua quis ignorat, quod scire deberet. Est itidem negligentia, qua quis non prouidet, aut non cauet, aut non facit,

facit, quod alioqui providere, cauere, vel facere deberet. Differt culpa à dolo, quòd dolus est ex animo & voluntate nocendi; culpa verò est, vel cum scientiâ quidem, sed sine voluntate lædendi, vel sine scientia & proposito lædendi. Casus fortuitus est inopinata rei euentus, qui hominum prouidentia caueri, aut præuideri non potest, vt ruina, insidiæ piratarum, &c. Cæterùm culpa est lata, leuis, vel leuissima. *Culpa lata*, est, non intelligere, vel nolle, quod omnes intelligunt, vel nouerunt; & non facere, vel non providere, vel non cauere, quod omnes faciunt, prouident, vel cauent: veluti si quis in ædibus apertis relinquat thesaurum sibi concredendum, quem alius furatus est. *Leuis culpa* est, non facere, quod homines diligentes solent facere: veluti si quis relinquat vestem commodatam in arcâ clauē non obserata; quæ vestis deinde furto est ablata. *Leuissima culpa* est, non facere, quod homines diligentissimi facere solent: vt si vestem commodatam reponas in arcam, & eam clauē obseres, sed non obserues, an arca sit clausa necne. Quòd si vestis illa furto auferatur, tua est culpa, quæ dicitur leuissima. His ita præmissis, teneantur tres regulæ. *Prima*: Quando contractus est in vtilitatem solius accipientis, tunc accipiens tenetur non solum ex dolo & latâ culpâ, sed etiam ex leui & leuissima, vt in commodato. *Secunda*: Quando contractus est in vtilitatem solius dantis, tunc accipiens tantummodo tenetur ex dolo & culpa lata, non ex leuissima, aut leui, vt in deposito. *Tertia*: Quando cunque contractus est in vtilitatem vtriusque, tunc accipiens, non solum ex dolo & culpa lata, sed etiam ex leui tenetur, non tamen ex leuissima, vt in emto & vendito, locato & conducto, & societate. 4 De iureiurando, quod in contractibus adhiberi solet ad eos confirmandos, quatuor sunt regulæ. *Prima*: Quando contractus siue pactum, siue conuentio, est contra bonos mores, videlicet cum est de re, quæ turpitudinem habet, & absque peccato eius, qui iurat, fieri non potest; tunc nec iusiurandum confirmat contractum, nec obligat iurantem. Hinc vsitatè dicitur: In malis promissis rescinde fidem, in turpi voto muta decretum, Sic non confirmatur iureiurando pactio, qua quis pactus est, se furem aut proditorem non delaturum. *Secunda*: Quando contractus iure civili, non verò naturali aut diuino, prohibetur, & est irritus; si iureiurando confirmetur, tunc non solum iusiurandum obligat iurantem, sed etiam facit, vt ipse contractus subsistat & valeat; vt donatio inter maritum & uxorem iure civili non subsistit: at interposito iuramento confirmata, vim habet. *Tertia*: Quando contractus, vel pactum, habet turpitudinem aliquam ex parte eius cui fit, non tamen ex parte eius, qui facit; tunc, si iusiurandum interponatur, non confirmat contractum, quatenus attinet ad eum, cui iuratur, sed obligat promittentem, vel iurantem, vti, quod iurat, impleat: vt si Titius Caio vsurario iuret

se *usuras soluturum*, promissionem iuratam debet implere, at *usurarius* debet restituere solutas. Nam iuramentum Titii confirmat promissionem tantum, non verò pactiōem siue contractum. *Quarta*: Quando in contractu vel pacto iusiurandum interponitur, quod est contra naturam & substantiam ipsius contractus, vel pacti, tunc iusiurandum, quamuis obliget iurantem ad præstandum id, quod iurauit, non confirmat tamen contractum, sed potius sequitur ipsius naturam & substantiam. Exempli gratia, iurauit Titius, se non reuocaturum testamentum, at nihilominus reuocauit postea, facto secundo testamento: valet secundum, non primum: quia testamentum suâ naturâ est reuocabile vsque ad mortem, iuxta regulam: *Vltima voluntas est ambulatoria vsque ad mortem*. 5. Contractus gratuiti, qui fiunt gratis & liberaliter, si metu fiant, sunt irriti iure communi: qualis est in primis donatio. Cum enim donationis natura postulet, vt gratis & liberaliter fiat, si metu quispiam donauerit, donatio nulla est; quia eo ipso, quod metu fit, non fit gratis & liberaliter. Vnde remissio debiti, si metu fiat, non valet; quia talis remissio est quædam donatio. Item si quis metu renuntiet iuri suo priuato, vel reb. propriis, quas habet, nulla est renuntiatio; quia talis renuntiatio est quædâ donationis species. Sic promissio & donatio dotis, metu facta, non valet. Et testes in testamentis per metum adhibiti, nullius sunt firmitatis. Cæteri verò contractus, pacta, conuentiones, vel quasi contractus, iusto & probabili metu, qui cadere solet in virum constantem, valent: ita vt sint in iure communi rati & firmi, quamuis dissolui queant in iudicio, eò quod metu sint initi. Veluti si metu Titius vendat vel locet domum aut fundum, Caio, iusto pretio, valet contractus: sed rescindi in iudicio potest. 6. Titius ex causis obligatur quis in contractibus ex casu fortuito. *Prima* est, quando culpa fuit ante casum: veluti Titius commodauit Caio equum, vt Romam iret: Caius verò sciens & prudens per loca periculosa transiuit, vnde periit equus, vel ereptus est furto. *Secunda* est, quando mora præcessit casum: vt, tu non reddidisti mihi equum commodatum, quando debueras, qui periit apud te, alioqui apud dominum minimè periturus. *Tertia* causa est, quando vnus contrahentium se sponte obligauit alteri ex casu etiam fortuito. Quod pactum iure ciuili vim habet. Ratio quoq; naturalis idem pactum confirmat: quia quitq; sua sponte potest se alteri obligare, ita vt rei commodatæ periculum in omnem euentum suscipiat. Hoc tamen onus est pecuniâ æstimabile. 7. Contractus, & quasi contractus, in quibus deest solennis formula, siue conditio iuris scripti, non solum in iudicio siue foro exteriori, sed etiam secundum conscientiam siue in foro interiori, sunt irriti. Lex etenim dat formam istiusmodi contractibus. At sine formâ, nulla res potest consistere. Quare contractus sunt ipso

ipso iure irriti & nulli, si aliter fiant, quam ipsum ius exigit. Atque hæc est nullitas substantialis in contractu, non verò accidentalis. 8. De contractibus, qui dolo fiunt, sic est habendum. Si contractus sint bonæ fidei, non valent, quando contrahentes ipsi contractui dolum faciendo causam dederunt. In contractibus verò stricti iuris, valet quidem contractus; sed contra eum, qui dolum fecit, agi potest ope & beneficio exceptionis. Si verò neuter contrahentium dolum in contractu fecit, sed alius quispiam, tunc valet contractus, etiam si sit ex numero eorum, qui sunt bonæ fidei; sed agitur actione de dolo aduersus eum, qui dolo se agit. Is etiam, cuius gratiâ alius dolum fecit, damnum resarcire compellitur, si is, qui dolum fecit, soluendo non fuerit. 9. In contractibus simulatis & fictis is qui fraudem committit contra leges & iura, damna inde secuta resarcire compellitur. 10. In contractibus tria debent distingui, Substantia, Naturale & Accidens. *Substantia* contractus est id, sine quo contractus subsistere nequit: uti est consensus contrahentium, & res in qua contractus versatur. Ibi formale, hic materiale cernitur. *Naturale* contractus est, quod comitatur contractum tanquam proprium: ut, naturale est in contractibus, ut quis de dolo teneatur. *Accidens* est, quod contractui adest vel abest, ex pacto contrahentium: ut in emtione, quod pretium solvatur alibi, quam ubi res emta est; vel quod emtio fiat numeratâ statim pecuniâ, vel dilatâ ad tempus pretii solutione. Sine substantiâ contractus esse non potest, cum tamen esse possit sine eo, quod est naturale: quemadmodum homo nequit esse sine corpore & animâ, licet possit esse sine manibus. In contractibus igitur si pacta sint contra substantiam, ipsum contractum euertunt: unde emtio esse non potest, si ex pacto rei dominium ad emptorem non transeat. Pacta verò, quæ sunt contra, vel præter id, quod est naturale in contractu, ipsum contractum non tollunt: ut, si qui commodatum accipit, obliget se ad casum aliquem fortuitum. Ea verò, quæ accidunt, ex consensu contrahentium adsunt vel absunt. 11. In contractibus spectari debent personæ, quæ contrahere possunt, vel non possunt. Verbi gratia, Quicumque non est rationis compos, uti furiosus, insanus, ebrius, dormiens, contrahere, vel quasi contrahere prohibetur. Similiter, qui mutus est simul & surdus à naturâ: item prodigus: item pupillus, &c. 12. Si contractus purè & simpliciter fiat, statim actionem & obligationem producit, ita ut statim debitum peti possit. Si verò contractus vel quasi contractus fiat sub conditione, ex eo, dum conditio pendet, nulla actio vel obligatio oritur. Sed contractus sub conditione factus, fit purus & simplex, conditione expletâ. Quare adueniente conditione, contractus omnino ad effectum perducitur, ac si esset purus & simplex. 13. Contractus, qui fiunt in diem,

diem, hoc est, habent adiectam temporis circumstantiam, sunt duſum generum. Primò enim exprimitur articulus temporis: vt ſoluam tibi hodie ſub vesperam. Deinde, quando ſumus dubii, tempus cenſetur adiectum gratia debitoris, non ipſius creditoris: ac proinde finis ſeu exitus temporis ibi intelligi ſupponitur: vt ſi quis promittat ſe ſoluturum hoc anno, vel menſe, tunc non tenetur niſi ſub finem anni, vel menſis, ſoluere. 14. Contractus ſub conditione nonnullos producit effectus. Quoniam etſi ſtatim ex eo non naſcitur actio aut obligatio, eſt tamen quædam ſpes iure approbata. Item debitor præſtare cogitur cautionem de ſoluendo, conditione impleta, ſi poſt debitum contractum ſuſpectus ſit. 15. In contractu alternatiuo non obligatur debitor niſi ad minorem ſummam, & ad maiorem temporis moram: vt ſi Titius promittat ſe daturum Caio decem aut quindecim, non cogitur ſoluere niſi decem: ſi promittat ſe daturum infra annum, vel biennium, non debet niſi infra biennium. 16. In alternatiuis remediorum, electio eſt creditoris: quia gratia creditoris remedia cenſentur indulta: vt ſi quis promittat alteri, ſe ſoluturum, vel daturum fideiuſſores, poteſt creditor petere debitum, neque cogitur recipere fideiuſſores. At verò in alternatiuis rerum, electio eſt debitoris: vt ſi pater promittat filiæ dorem vt nubat, & interim dum non ſoluerit, quolibet anno certam pecuniæ quantitatem, liberum eſt patri debitori eligere quod voluerit, videlicet vel ſolutionem dotis promiſſæ, vel ſolutionem certæ quantitatis pecuniariæ quolibet anno. 17. Mutuum dare poteſt is, qui non eſt lege prohibitus. Ii autem lege prohibentur, quibus eſt interdicta libera rerum ſuarum adminiſtratio: cuiuſmodi ſunt furioſi, amentes, ebrii, prodigi, pupilli minores, & alii ſimiles. Vnde quilibet adultæ ætatis vir non habens curatorem, quiſque liberè ſua bona adminiſtret, poteſt mutuum dare & accipere. 18. Iſtæ res mutuò dari & accipi poſſunt, quæ pondere, numero & meſura conſtant: vt vinum, oleum, frumenſum, pecunia numerata, &c. 19. Mutuum ſua natura eſt gratuitum, non mercenarium. 20. Obligatio ex parte eius, qui mutuum dat, eſt duplex. Primò, ille ſecundùm conſcientiam cogitur reſarcire damnum, ſi ſcienſer, aut mala fide mutuò dederit rem vitioſam vel in ſubſtantia, vel in quantitate, vel in qualitate, ex qua paſſus eſt, qui mutuum accepit. Secundò, non poteſt ille mutuum repetere ante uſum eius expletum, vel ante tempus conſtitutum, niſi pari neceſſitate urgente prematur, aut æquale damnum incurrat. Obligatio ex parte illius, qui mutuum accipit, eſt triplex. Primò, ille ſecundùm conſcientiam debet rem eiufdem generis reſtituere. Secundò, debet rem eiufdem generis æquè bonam in ſubſtantia, quantitate & qualitate, reddere. Tertio, debet mutuum reſtituere in omnem euentum. 20. Poteſt vnuiſque commodare, ſiue ſit ſui, ſiue alieni iuris, vt ſeruus

seruus & filiusfamilias. Item, siue bonæ, siue malæ fidei sit possessor. 21. Ad commodari substantiam spectant ista: vt is, qui commodat, rem alteri tradat vtendam: vt sit¹ consensus contrahentium: vt rei commodatæ dominium siue proprietas maneat penes eum, qui dedit: vt reddatur eadem res in specie, vt loquuntur I Cti, seu eadem numero, vt loquuntur Philosophi: vt commodatum detur gratis: vt denique detur ad certum & specialem vsum, & ad certum aliquod tempus, idque expressè, vel tacitè. 22. Depositum deponere possunt, quicunque rei alicuius administrationem habent: aut bonæ fidei possessionem: imò etiam filiusfamilias, & serui deponere queunt rem patris & domini: & tunc is, qui depositū accipit, patri aut domino obligatur, quia res deposita est patris aut domini. 22. Depositum est iudiciale, vel priuatum: & deponitur vel custodiæ, vel controuersia ac litis, vel necessitatis causâ, veluti tumultus, incendii, hostilis incursus, &c. 23. Solùm res mobiles, & se mouentes, deponi queunt. 24. Precarium est genus liberalitatis descendens ex iure gentiū. Nihil enim est aliud, quàm quod precibus petendi vtendum conceditur tamdiu, quamdiu is qui concessit paritur. Consistit autem precarium in iis rebus, in quibus commodatum: in rebus nempe immobilibus, se mouentibus, & mobilibus. 25. Precariò dare & accipere possunt omnes, qui cōtrahere queunt, id est, qui rationis sunt compotes, seu, vt iura loquuntur, doli capaces. 26. Quicunque habet liberam rerum suarum, vel bonorum alienorum administrationem, potest pignori dare. 27. Obligationes ex pignore oriuntur duplices. Aliæ pertinent ad debitorem, qui rem pignori dedit; aliæ ad creditorem, qui suscepit. *Ex parte debitoris* sunt tres obligationes. 1. Ne rem vni creditori oppignoratam pignori det alteri. 2. Vt soluat omnes impenſas, quas creditor fecerit in conseruando & tuendo pignore, ne periret, aut deterius redderetur. 3. Vt pignus reperere nō queat, quousque integrum debitum soluat. Nec sufficit, si soluerit ex maiori parte. Potest enim creditor retinere pignus pro minimâ etiam parte sortis. *Ex parte creditoris* quinque sunt obligationes. 1. Vt curet ne pignus pereat, aut deterius fiat. Cogitur enim damna pignoris compensare. 2. Ne vtatur pignore. Nam alioqui furti actione tenetur. 3. Vt refarciat damna pignoris, quo vſus est. 4. Vt computet in sortem, h. e. in partem solutionis debiti, omnes fructus, quos ex pignore percepit & consumſit, & si qui præterea alii superſunt, deducere ac restituere. 5. Vt integrè sibi soluto debito, pignus creditori restituat. Hoc n. ex ipsâ pignoris naturâ & substantiâ prouenit. 28. Pignus non est accipiendum ab iis, qui sunt pauperes, & pignore vti necesse habent. 29. Permutatio consistit in illis rebus, quæ vendi & emi possunt. Vnde ea, quæ vendi & emi non possunt iure communi, prohibita quoq; sunt permutari. 30. Sex sunt genera

rerum, quæ vendi iure nequeunt. 1. Res sacræ vendi nequeunt: vt templa, vasa sacræ, & similia: quorum sacrilega venditio vocatur Simonia. 2. Res vñibus publicis destinatas nemo priuatus vendere potest, veluti forum publicum, aut viam publicam. 3. Liber homo vendi non potest, nisi in certis causis, de quibus suprà. 4. Venena, & alia, quæ per se nocent humano generi, interdictum est vendere. 5. Res litigiosa vendi & emi non potest. Denique res illæ, quas vel natura, vel ius gentium, vel ius diuinum, vel ius, ciuile, vel statuta populorum, vel mores patriæ, vel lex gentis aut familiæ nostræ, commercio exemerint, vendi nequeunt. Sic officia publica vendi non debent. 31. Res aliena & furtiua vendi aut emi non debet, si quidem nobis constet certò vel probabiliter, illam esse talem. 32. Fas est cuique pluri vendere rem venalem, dummodo pretium iustum non excedat. Si enim pluri vendat quam valeat, iustitiæ leges & iura perfringit. 33. Pretium mercium iustum, quod lege non est taxatum, solet esse triplex: infimum, mediocre, & summum. Et tunc possunt merces vni vendi pretio infimo, alteri pretio mediocri, tertio summo. Nam cum pretium iustum sit multiplex & varium, venditor non violat iustitiam, si cum vendit, numerato & soluto statim pretio, vilius vni vendit quam alteri, dilatâ ad tempus pretii solutione. 34. Sæpenu-mero contingit, vt quis merces suas seruet ad tempus, quo plus sunt æstimandæ, & tamen precibus emtoris cogitur eas statim vendere creditâ pecuniâ. Hic necesse est, vt venditor ita se gerat. Primò certum & exploratum est, posse mercatorem tunc pluri merces suas vendere creditâ pecuniâ, quam numeratâ: posse itidem tanti vendere, quanti æstimarentur eo tempore, ad quod fuerat seruaturus. Deinde mercator à quantitate pretii debet tantundem deducere, quanti æstimantur pericula, labores & impensæ, quas fecisset in suis mercibus seruandis vsque ad tempus, quo pluri venderentur. Denique in tali mercium venditione pretium tripliciter constitui & taxari potest. Aut enim statim certum pretium taxatur: aut non statim taxatur, sed reiicitur in eum mensem, quo res vendi debebat. Verbi gratiâ, Vendo tibi mensuram tritici tanti, quanti æstimabitur in mense Maio, in quo eram alioqui venditurus. Aut in hunc modum constituitur: Vendo tibi mensuram tritici eâ lege, vt quo die voluero & quem elegero intra mensem Maium proxime venturum, debeas mihi tantum pretium soluere, quanti æstimabitur eo die. 35. Quando merces emuntur anticipato pretio, seu pecunia numerata in antecessum, emtor non potest tuta conscientia illas minoris emere, quam tempore traditionis valent. Vñura enim est, si minoris emantur: & hoc lucrum in iure ciuili tanquam vñurarium prohibetur atque condemnatur. 36. Non possumus bona conscientia minori pretio statim soluto emer

emere merces ab eo, cui eas paulò ante vendidimus maiori pretio credito. Ita enim fenestra aperitur dissipationi bonorum: quia v.g. Caius emit merces credita pecunia, vt inde pecuniam habeat, non vt rem possideat. Est autem licitum minoris emere rem, quam paulò antè pluris alicui vendidimus, si ille eam tradat præconi vendendam in publico foro. In hoc enim casu bona fide emimus rem venditam. 73. Pactum retrouendendi iure civili est permissum. Istud verò pactum fit hoc modo: Ego tibi vendo fundum meum ea conditione, vt quando tibi pretium, quod mihi soluisti, reddidero, debeas quoque tu mihi fundum reddere, hoc est, denuò mihi fundum vendere tantidem, quanti ego tibi vendidi. 38. Venditionum sub hasta ea est conditio & vis, vt iustum pretium iudicetur, etiam secundum conscientiam, id quod vnus offert, si amplius quam reliqui, intra tempus hastæ præfinitum, obtulerint. Quare eo ipso omnis fraudis suspicio in tali venditione cessat, & contractus confirmatur. 39. Pretium in venditione constitui & taxari debet, non pro varietate rei naturali, sed prout res humanis commodis & vñibus conducit. Nam si natura rei æstimeretur solum, plus valeret equus quam gemma. Secundò pretium iustum non semper æstimatur ex vtilitate rei. Nam res alioquin minùs vtilis & commodæ plus valent aliquando. Tertio pretia considerantur ex communi omnium æstimatione: & ideo pro varietate locorum, temporum, populorum, & gentium, pretia rerum augentur vel minuuntur. 40. Pretia rerum in vniuersum duobus modis constituuntur. Aut enim lege siue constitutione principis, adeoque rei-publ. statuto, vel prætoris edicto, vel senatorum authoritate: aut communi omnium æstimatione taxantur. Pretium, quod priori modo constituitur, vocant legitimum, hoc est, lege positum: quod posteriori modo taxatur, naturale appellant, non quòd ex rei naturâ consistat, sed quòd absque vllâ lege ex hominum communi æstimatione ponatur: ac proinde conuenienter naturali hominum rationi, non affectui, vel arbitrio emptoris aut venditoris. 41. Pretium rei naturale non consistit in indiuisibili, hoc est, non est certum ac definitum, sed tres habet gradus. Aut enim est summum, aut medium, aut infimum. Vnde eadem res venditur iure, aliquando summo, vt puta decem aureis: aliquando minimo, videlicet octo: aliquando medio, videlicet nouem aureis. E contrario pretium scriptâ lege positum, est certum & definitum: ita vt si res plaris vendantur, iustitia violetur. Huiusmodi sunt pretia carnum, salis, vini, mellis, lactis, frugum, leguminum, & olerum. 42. Tanti res valet, quantum vendi potest: scilicet communiter. 43. Res eadem potest maiori pretio æstimari apud mercatorem, quam apud priuatum hominem: quia mercator alit famulos & ministros, aut ipse multum laboris impendit

ad merces comparandas congerendas, & asseruandas. 44. Diuiti homini non est fas rem aliquam emere vel vendere pretio maiori vel minori quam pauperis: scilicet per se hoc non licet, bene autem ex accidenti. Sæpe enim vsu venit, vt pauper necessitate pressus quærat emptores; merces autem spontaneæ vilescunt. Aliquando item diuites nolunt vendere merces suas nisi rogati: Emptores autem augent pretia, cum hinc & illic quærunt venditores. Crescit nimirum pretium ob copiam emptorum, decrescit ob paucitatem: e contrario ex multitudine venditorum minuitur, augetur ex paucitate. Quo fit vt merces sub hastâ vel publicâ voce præconis aliud pretium habeant, quàm extra hastam. Item pars belli victoriâ in castris militum, exiguo pretio res veneunt. Ciues itidem, cum ex patriâ migrare coguntur, vel ob pestem, vel famem, vel bellum, minoris res suas vendunt Sic à scholasticis, qui post absoluta literarum studia, vt reuertantur in patriam res suas vendunt, libri minoris emuntur. Præterea ad finem nundinarum minoris æstimantur merces quàm in principio, si pauci sint qui emant. Cum etiam merces veneunt per partes minimas, non eodem pretio venduntur, quo tota simul, vel partes maximæ. Plerumque item accidit, vt cum merces sunt penes vnum aliquem, pluris æstimentur. 45. Nouæ merces, ex vltamarinis locis deportatæ, taxari debent arbitrio boni & prudentis viri, habitâ ratione impensarum, periculi, industriæ & laboris, ex parte venditorum; paucitatis, multitudinis, & indigentia ex parte emptorû; abundantia, quantitatis, qualitatis, & similium, ex parte mercium. 46. Venditor potest augere pretium ob damnum, quod ex rei suæ venditione patitur: dummodo moneat emptorem de damno, quod sustinere compellitur. Hoc quoque iuris est emptori: quia res periculo, vel oneri subiecta, minoris æstimatur & emitur. Potest itaque emptor rem minoris emere ob damnum, vel incommodum, quo afficitur emendo. 47. Quinque sunt obligationes, quibus venditor ex venditione tenetur. *Prima* est, vt rem venditam emptori tradat, & in eius dominium vel quasi dominium transferat, vel soluat id, quod emptoris interest. *Secunda* est, vt emptorem moneat de vitio rei venditæ occulto. *Tertia* est, vt venditionem vi vel metu, vel dolo factam rescindat. *Quarta*, vt restituat, si rem pluris æquo vendidit, & damna, si qua passus est emptor, resarciat. *Quinta*, vt lege euictionis teneatur. 48. Emptor tenetur quatuor obligationibus. *Prima* est, vt pretium iustum & integrum soluat tempore præfinito. *Secunda*, vt pretium suppleat, si rem emit minoris æquo. *Tertia*, vt venditorem præmoneat de pretio rei iusto, si per ignorantiam vendat minoris, quàm res valeat. *Quarta*, vt damno venditoris resarciat ob moram, vel culpam, quæ passus est: quia tempore nimirum, quo debebat, minimè soluit. 49. Si conditionalis fuerit venditio.

ditio, ante conditionis euentum periculum pertinet ad venditorem. Quòd si venditio scripto contrahitur, periculum venditoris est, antequàm venditio in scriptum redigatur. Cùm verò venditio contrahitur purè, & sine scripto, estque certæ speciei non requirentis degustationem, tunc omne periculum ad emptorem spectat, nisi res ob crimen publicetur, & nisi pactum, culpa, mora, vel dolus interueniat. 50. Multæ sunt causæ, ob quas rescindenda est venditio, munere & officio iudicis: putà, si venditio sit contracta per errorem in pretio, vt si deceptus sit emptor vel venditor vltra dimidium iusti pretii. Item, quando per vim contrahitur venditio. Tunc enim ipso iure est rescissa. Item, quando venditio per metum illatum, & cadentem in virum constantem, facta est. Item ratione ætatis, conditionis non completæ, solennis formulæ in venditione requisitæ, sed omissæ, &c. 51. Mercatores, qui monopolium priuatâ authoritate & mutuo consensu instituunt, iure ciuili puniuntur exilio; & publicatione bonorum; quia graui damno rempublicam afficiunt, eò quòd merces cariores fiunt, & annonæ penuria & caritas inde existit. Publicâ verò authoritate principis vel reipubl. interdum conceditur monopolium, sed ita vt pretium taxetur. Nimirum si desint in repub. certarum quarundam mercium venditores, princeps vel respublica potest huiusmodi priuilegium dare illis, qui se obtulerint ad eas merces vendendas, quæ sunt reipublic. vtilis vel necessaria: 52. Venditor actione de euictione tenetur. Postquam emptor ipsi denuntiavit, vt rei venditæ ius contra litem motam tueatur: & cogitur soluere omnes impensas, quas emptor fecerit litigando, siue litem obtinuerit, siue secus. Euictio autem nihil est aliud quàm rei emptæ, aliâue causâ receptæ oblatio, interposito iudicis decreto. 53. Locari & conducì possunt res mobiles, vt sunt liber, arma, vestimenta: immobiles, vt fundus, domus, ager: se mouentes, vt seruus, ancilla, iumentum: & res incorporatæ, vt seruitutes personales. Res quoque alienæ possunt locari, si conductor rem sibi locatam alteri locet æquè idoneo. 54. Conductor, vt & locator, tenetur ex dolo, latâ & leui culpâ: quia locatio est in vtilitatem vtriusque. Sed neuter tenetur ex casu fortuito, vel culpâ leuissimâ. 55. Quinque sunt obligationes, quibus locator conductori tenetur. *Prima* est, vt locator rem locatam præstet, quâ vtatur & fruatur ad tempus præfinitum. Alioqui si per locatorem steterit, quò minus conductor re fruatur, debet soluere quidquid interest conductoris. At si per casum fortuitum conductor impeditus fuerit, quò minus re locata vtatur, tunc locator mercedem remittere, vel restituere cogitur, non autem id quod interest conductoris. *Secunda*, vt locator, rei vitium occultum patefaciat: vt si equus sit calcitrosus, domus ruinosa, seruus fugitiuus. Et hoc locum habet, quandocunque vitium rei fuerit con-

ductor perniciōsum, vel inutile. At si secus sit, potest locator rem locare dummodo mercedem minuat, hoc est, tanti locet, quanti cum tali vitio locari consuevit. *Tertia*, vt locator soluat impensas necessarias, vel viles, per conductorem factas in re locatā. *Quarta*, vt locator refarciat damna, si quæ passus est conductor dolo aut culpā latā, vel leui ipsius locatoris: vt si res locata perierit, vel deterior facta fuerit. *Quinta*, ne locator ante tempus locationis completum, rem locatam repetat, & conductorem à locatione expellat, nisi quando est causa prægnans: cuiusmodi causæ sunt numero quatuor. Prima, si conductor non soluerit mercedem per biennium: secunda, cū locator re locata indiget ad suos vsus ob necessitatem aliquam, quæ post locationem acciderit: tertia, cū res locata necesse est vt reficiatur: quarta, quando conductor malè in re locatā versatur. 56. Conductor locatori obligatur itidem quinque modis. *Primo*, vt tempore præfinito mercedem soluat. *Secundo*, vt non vtatur re locatā aliter, quam inter locatorem & ipsum fuerit actum. Alioqui enim eum tanquam furem iura & leges condemnant. *Tertiò*, vt rem locatam completo locationis tempore restituat. *Quartò*, ne rem locatam ante tempus locationis elapsū deserat, sine iustā, vel probabili causā: vt si pestis, bellum, aut similis causa contigerit. *Quinto*, vt rem locatam locatori reddat integram, & non deteriore factam, vel corruptam, dolo, vel culpā suā latā, vel leui. 57. Qui operas suas locant, si per ipsos non stet, quò minus eas præstent, iure accipiunt integram totius temporis mercedem. 58. In societate negotiationis requiruntur tres conditiones: quarum prima est, vt negotiatio, in quā est societas contracta, sit honesta: secunda, vt in omnibus inter socios seruetur æqualitas, nimirum, vt eorum sint communes impensæ, lucra & damna, ita vt quisque pro ratā portione, quam in commune confert, lucrum reporter, & damnum sustineat, & impensas faciat: tertia, vt pecunia, quam vnus ex sociis in commune collocat, sit periculo exposita, hoc est, si casu fortuito perierit, damnum sit eius, qui eam in commune contulit. Ratio huius est; quia pecunia in commune collata, quoad dominium spectat, non transit in societatem, sed est eius, qui eam in commune posuit, & ideo, cū petit, ipsi, non socio perit. Ex quo efficitur, vt is qui pecuniam collocat in commune, non possit, quamdiu societas durat, extrahere ad suos vsus: quoniam etsi eius dominium habet, vsum tamen, manente societate, communem cum socio fecit. 59. Socii tenentur ex dolo, culpā latā & leui. Nam huiusmodi contractus est in bonum vtriusque socii. 60. Finita societate, principalis pecunia, quam vocant sortem principalem, siue capitale, pertinet tota ad eum, qui contulit in commune, non verò diuidenda est, ita vt pars cedat ei, qui solam iadustriam & artem contulit.

Ratio

Ratio huius est ; quia dominum eius pertinet ad eum , qui contulit. Quod verò attinet ad illum , qui suam duntaxat operam ponit , ille satis habet , quòd lucri parrem ex pacto & conuentione accipit. 61. Mandatū , vt est quidam contractus , est , quo quis officium honestum , & lege permissum , expressè vel tacitè suscipit exequendum. Officium dico honestum ; quia de turpi & malâ re nec dari , nec accipi mandatum debet. Vnde si quis alteri mandet , vt furetur , nullum est mandatum : nec vlla inde existit mandati actio , quamuis si mandatarius furetur , mandator culpam contrahat , & reus pœnæ sit , quæ in fures est constituta. 62. Ad mandati substantiam quatuor requiruntur. Primò consensus mandatoris & mandatarii ; secundò , vt mandatum obligationem præcedat , non sequatur : tertio , vt mandatum sit de re bona : quarto , vt in mandato dando mandator certam formam præscribat , quam mandatarius in exequendo seruare debet. 63. Censuum est ius percipiendi annuam pensionem , siue redditum ex rebus alterius : ac proinde est materia diuersorum contractuum. Nam ius hoc potest emi & vendi , donari , locari , commodari , & cum alio iure , vel re commutari. Passim tamen censuales contractus est quædam emptionis & venditionis species. Sic verbi gratiâ census annuus vnius aurei , ex constitutione Nicolai V. Pontificis Romani , potest emi decem aureis , & non minori pretio : ac proinde census annuus decem aureorum , emitur centum aureis. Huc referuntur montes pecuniarii , qui dicuntur , in quibus pecuniæ deponuntur , vt ex illo pecuniarum acervo cuilibet indigenti mutuum detur. 64. Cambium est species contractus , qui refertur ad permutationem : quia cambium est vnius pecuniæ cum aliâ commutatio. De cambio diximus paulò ante. 65. Emphyteusis , siue contractus emphyteuticus est , quo res soli , siue immobilis , in perpetuum aut longum tempus , colenda & vtenda , saluâ eius substantiâ conceditur , aliquâ pensione constitutâ , & retenta proprietate , siue directo dominio. Est autem emphyteusis alia ecclesiastica , alia profana siue secularis : & vtraque hæreditaria , vel non. 66. Natura emphyteusis requirit quatuor condiciones. *Prima* est , vt dominium directum maneat penes eum , qui rem in emphyteusim dedit , vtile dominium transeat ad eum , qui rem accipit. *Secunda* , vt dominus ciuilitè rem possideat , emphyteuticius naturaliter. *Tertia* , vt emphyteusis solùm consistat in re soli , non in re mobili. *Quarta* , vt emphyteuticius , si pensionem non soluat definito tempore , in pœnam commissi incidat , hoc est , rem amittat. Huius contractui affinis est ille , qui dicitur feudum , in quo feudatarius domino feudi debet obsequium personale : id quod in emphyteusi non est , cum ibi sufficiat realis pensio. 67. Stipulatio est conceptio verborum , quibus is qui interrogatur , daturum facturumue se id , quod ex conuen-

tione

tione interrogatus in continenti promittit. Nimirum hîc interuenit interrogatio vnus, & continuò sequitur responsio alterius promittentis, certis verbis concepta: videlicet. *Promittis? Promitto. vel: Spondes te daturum? Spondeo. Vel, Fideiubes? Fideiubeo. Vel, Dabis? Dabo. Vel, Facies? Faciam.* Quòd si non adsit verborum solemnitas, nulla ex hoc contractu nascitur obligatio. Est autem iure ciuili introducta certa verborum solennitas, ne homines temerè aut leuiter polliceantur, & vt præstent, quæ prudenter & consilio pollicentur. Vnde cum promittimus aliquid nudo pacto, nullâ certâ verborum solemnitate vestito, lex ciuilis actionem denegat: quia præsumit esse temere promissum. Cum verò spondemus aliquid per stipulationem, præsumit, nos prudenter & consultò promississe, & ideo actionem dat. 68. Donatio fit dupliciter: aut traditione rei, quando sine vllâ promissione præcedente quis rem suam alteri tradit, vt statim fiat eius: aut pacto nudo, & simplici promissione, quando quis promittit alteri, se rem ipsi traditurum. 69. Omnes illi donare possunt, qui rei dominium, siue proprietatem habent, & nullo iure donare prohibentur. Prohibentur autem donare amentes, furiosi, prodigi, filii familiâs, &c. 70. Donari possunt omnes res, quæ in commercium humanum veniunt, aut quarum dominium ex vno in alium transferri potest. 71. Insinuatio in donatione est, cum iudex suo consensu & auctoritate donationem approbat. Requiritur autem ista insinuatio de iure ciuili, si summa quingentorum solidorum, id est, octingentorum ducatorum, quantitatem excedat. Alioqui citra insinuationem irrita est & inanis. 72. Donator potest reuocare donationem quinque ex causis. Primò, cum is, qui accipit, intulit donatori atrocem iniuriam: secundò, si impias & violentes manus in donatorem iniecerit: tertio: si donatoris rebus graue damnum intulerit: quarto, si donatoris vitæ periculum machinatus fuerit: quintò, si conditionem in donatione appositam non impleuerit. 73. Promissio simplex & gratuita, facta ex causâ licitâ obligat conscientiam, & quidem firmiter. Nam qui promissionem datam non soluit, datam frangit fidem. At fidei datæ violatio non est parua culpa: quoniam si fides è medio conuetudinis humanæ tollatur, magno detrimento respublica afficitur. Fides itaque hosti vel hæretico data legitimè, omnino est seruanda. Quod attinet ad promissionem rei turpis, certi iuris est, eam per se & suâ naturâ irritam esse & inanem: veluti si quis homicidium vel sacrilegium se facturum promittat. 74. Affecurationis contractus est, cum quis alteri rem eius in tuto futuram esse certo sibi pretio assignato promittit. Hîc ex parte affecuratoris nascitur obligatio, vt rem affecuratam restituat, si perierit, vel damnum resarciat; ex parte vero domini est obligatio soluendi pretium affecuratori, si res sua salua in tuto constituatur: verbi gratiâ, Titius mercator habet nauem

nauem mercibus onustam in portu, vt traiciat eas in Indiam, & Caius secutum eum reddit, fore vt nauis salua & integra cum mercibus traiciat mare, si certum pretium sibi promittatur à Titio, tum demum soluendum, si nauis tuto peruenerit in Indiam. 75. Contractus sponfionis, quo certatur super aliquâ re, licitus est ex naturâ rei: quoniam contrahentes ex æquo periculum subeunt, & ex æquo lucrum possunt acquirere. 76. Contractus fideiussionis (siue illa sit iudicialis, siue extraiudicialis) valde utilis est reip, si fiat prudenter: ab eo videlicet qui liberam habet bonorû suorum administrationem, ita vt ea sint sufficientia ad satisfaciendum pro debito, & pro damnis, quæ passus est creditor culpâ principalis debitoris non soluentis. 77. Quasi contractus negotiorum gestorum est, quâdo te absentem mihi obligatum facio ex eo, quod sponte meâ utiliter gero negotia tua, ex quo vtrique oriuntur quædam actiones & obligationes. Nam is, qui gerit negotium alterius, tenetur ex dolo & latâ culpâ: nonnunquam etiam ex leui & leuissimâ. Ille verò, cuius negotia alius utiliter gessit, tenetur ad expensas. 78. Quasi contractus, indebiti soluti est, quando quis errore soluit, quod non debebat: quo ipso habet actionem condicendi, id est, reperendi indebitum solutum. 79. Leues contractus non faciliè sunt probandi. Huiusmodi est ille contractus, qui frequenter fieri solet in Galliâ & Belgio: verbi gratiâ, Titius accipit à Caio 100. nummos aureos, eâ conditione, vt Titius reddere teneatur ducentos, si post duos annos vixerit, vel vxorem duxerit, vel visâ vrbe Româ saluus in patriam redierit. Talis est contractus, qui fieri solet in Angliâ, verbi gratia. Ego tibi do 100. aureos, eâ conditione, vt si post elapsum annum vixero, mihi reddas centum & decem aureos: sin moriar intra annum, hæredi meo tenearis reddere 85. & reliquos 15. tibi retineas. 80. Simonia est studiosa hominis avari voluntas emendi aut vendendi id, quod est spirituale, aut spirituali annexum: vt si quis vendat aut emat sacra ecclesiæ officia, item remissionem peccatorum, & similia.

CAPVT XXI.

De casibus conscientie circa nonum Decalogi præceptum.

PRÆCEPTA.

Casus conscientie circa nonum Decalogi præceptum, respiciunt samam proximi nostri.

Huc itaq, pertinent casus de mendacio, iniuriâ, detractiōe, susurratiōe, maledictione & derisione; de restitutione samæ & honoris; de correctione fraternâ; de taciturnitate; & denique de iudiciis.

REGVLÆ.

I. Casus conscientia de mendacio, detractio, &c.

expediuntur ex his regulis.

De mendacio, iniuria detractio, susurratio, maledictione & derisione.

1. Mendaciam strictè sumptum, conuenit solùm vocibus, quas vt rerum notas in sermone vsurpamus. Latè acceptum non solum conuenit verbis, sed etiam nutibus, & rebus ipsis, & factis quibus tanquam signis aliquid significamus. 2. Sermo communiter refertur ad rem, & ad intentionem. Vt refertur ad rem, cuius est signum, dicitur verus vel falsus. Verus quidem, cùm adæquatur rei, hoc est, quandocunq; res ita se habet, vt sermo significat. Falsus verò, cùm non adæquatur rei, hoc est, quando res aliter se habet, quàm sermo significat. Vt vero sermo refertur ad intentionem dicentis, homo dicitur verax, vel fallax. Verax, quando is, qui loquitur, credit & intēdit id, quod sermo exterior sonat: fallax verò, quādo aliud credit & intendit, quàm exterior sermo significat. Ex quo sequitur, vt quis dicendo verum, possit esse fallax & mendax homo, & dicendo falsū possit esse verax, vt docet *Augustin. lib. de mendacio c. 3.* Hoc est, q̄ philosophi dicunt aliquem posse dicere mendacium, neq; tamen mentiri. Et iidem distinguunt inter veritatem Logicam & Ethicam. Illa conformis est rebus, hæc conceptibus. Mendacium itaq; strictè acceptum, est dictum quo aliquid dicimus, vel contra id q̄ est in re, vel contra id, q̄ mente & animo credim⁹, affirmamus vel negamus. Vnde si verum dicimus, putantes nos falsum dicere, mentimur: quia loquimur contra id q̄ mēte credimus. Quò pertinet allusiuā ista notatio, *mentiri* est cōtra mentēire. 3. Ad mendaciū non requiritur, vt sit dictū ex intentione fallendi audientem. Satis est, vt sit dictum contra id, quod est in re, vel quod mente credimus, quando loquimur, siue intendamus alium audientem decipere, siue non. 4. Mendacium communiter diuiditur in iocosum, officiosum, & perniciosum. Iocosum est, quod dicitur ioci & delectationis gratiā. Officiosum, quod ratione vtilitatis alicuius, propriæ vel alienæ, dicitur, quodq; alicui prodest, & nulli nocet. Perniciosum est, quod damnum infert dicenti, vel audienti, vel alteri, de quo sermo est. Semper autem est peccatum, si loquamur cōtra id, quod est in re, vel quod mente concepimus. 5. Nunquam licitum est mentiri; quia mentiri est malum intrinsecè & formaliter. Erronea igitur est opinio illorum, qui aiunt, aliquando licitum esse mentiri, nimirum pro bono aliquo magno assequendō, tuendō, aut confirmando, vel pro malo aliquo proprio, vel alieno deuitando, nimirum pro seruandā vitā, famā, salute, vel honore innocentis, item pro occultando aliquo virtutis bono humilitatis causā. Hæc, inquam, opinio, est erro-

nea: quia non sunt facienda mala, vt inde eueniant bona: ergo non est mentiendum, vt vitam alterius conferues. 6. Partem veri dicere, non est mentiri. Nimirum non semper tenemur omne verum dicere. Sufficit ergo tunc dicere partem veri: vt si tyrānus roget, an viderimus hunc vel illū bonum virum, innocenter accusatum, an, inquam, viderimus, ipsum fugientem: & nos non tantū sciamus, quōd fugerit, sed etiam, vbi sit: tunc nō tenemur ita respondere, Sanē vidimus ipsum hāc vel illāc fugientem, & simul scimus, vbi iam degat. Si ita respondeamus, nō facimus q̄ Christianos decet. Satis est, si ad interrogationē tyranni respondeamus, ne cōtra leges charitatis prauaricemur. In hoc casu nobis succurrant duæ istæ Maximæ: *Veracitas est ingeniosa & officiosa.* Itē: *A Deo est vtrumq; veritas iuris, & cōmoditas facti.* 7. In his casibus mendacium est peccatum grauius. Primò in materiā siue rebus fidei Christianæ, item pietatis & cultus diuini. Secundò in rebus doctrinæ, vt si quis doceat aliquid contra rationem. Tertiò, quando quis scienter dicit mendacium, idq; cum damno proximi, nimirum vitæ, famæ, aut salutis spiritualis. Quartò, quādo quis mendacium etiam leuissimū iuramento assertorio confirmat. 8. In promissionibus cōmittitur mendaciū tribus modis. Primò, cū quis promittit se facturū, vel non facturū aliquid, & nō habet animū faciendi. Secundò, si non habeat animū se obligādi, nec promittendi. Tertiò, quando quis dicit, se facturum aliquid, habetque animum p̄mittendi, & tamen postea non præstat. Quanquā tertium illud non tam est mendacium strictè acceptum, quā fidei & promissionis violatiō. Et ita, qui fidem non seruat, dicitur infidelis, non mendax: quanquā vulgo etiam mendax dicitur. 9. Verbis æqui uocis possumus uti citra notā mendacii. Ita si in cōmuni hominum conuictu utamur verbis, quæ reuera sunt ambigua, vel ex significatione ipsorum, vel ex modo, quo illa dicuntur, minimè mentimur, si in vero sensu, quē verba illa faciunt, accipiamus. Neq; verò iniuriam facimus his, quibus cum loquimur, quoniam ipsi etiam possunt accipere verba in eodem sensu, in quo nos loquimur. Quōd si in alio accipiant, sibi impudent. Nos enim iure nostro utimur, cum non obligamur ad loquendum in eo sensu, ad quem ipsi verba accipiunt, alium sensum habentia secundū nos. Sed quādo iure rogati, ad respondendum obligamur, tunc non licet nobis verba, quæ dicimus, in alio sensu accipere, quā sit is sensus, quo accipit ille, qui interrogat nos: quoniam cū ius ille habeat interrogandi, nos obligamur ad respondendum iuxta sensum & mentem ipsius: alioqui ipsi facimus iniuriam. Si verò ab aliquo interrogemur contra ius, vel præter ius, minimè obligamur conformare mentem & sensum nostrum cum mente & sensu interrogantis,

gantis, nisi gloria Dei, & salus nostra, aut aliorum, vel etiam illius, qui contra ius interrogat, requirant, vt sine omni ambiguitate respondeamus. Sane licitum est, sermonem nostrum in alio sensu accipere, quàm sitis sensus, quo accipit ille, qui interrogat contra, vel præter ius: si nemini nocemus ingeniosâ verborum æquiucorum vsurpatione. Quæ omnia probè sunt obseruanda, ne patrocinemur æquiucationi Iesuitarum, de quâ Nauarrus & alii scribunt verbis mangonizatis & plausibilibus. Ista verò ars æquiucandi nititur hac vanissima Maxima: *Licitum est, vt sermone aliquo, qui ex sui significatione vnum tantum significat, in quo nimirum sensu sermo est falsus: ex aliquo tamen, mente nostrâ retento, sermo fit verus.* Verbi gratia, Petit Titius à me, vt illi commodem librum, vel mutuem aliquas pecunias: quod charitatis officium possum ego commodè præstare, & nihilominus respondeo, me non habere illum librum vel pecunias: qui quidem sermo in se falsus est, quia reuera habeo, & possum sine incommodo commodare, vel mutuare: & licet sermo æquiucatione careat, ego tamè animo intelligo aliquid, quod in mētemeâ referuo & adiicio sermoni prolato, nimirum non habeo, vt tibi dem, vel quod tibi debeam commodare, vel mutuare. Et ita sermo fit verus ex eo, quod mente adiecio aliquid. Hæc, inquam, est ars æquiucationis apud socios Iesv. Verum enimvero nequaquam licitum est hoc sermone vt in communi hominū consuetudine. Nam huiusmodi tergiuersatione, tanquam pallio quodam, omnia peccata excusari possent. Item è medio tolleretur humana conuersatio, & charitas inter proximos. Denique voces sunt introductæ loco rerum, vt nempe sint illarum symbola. Ergo non licet eas aliter accipere, quàm sunt ex significatione suâ institutæ. Cum igitur voces non sunt æquiucæ, debemus eas accipere in sensu, quem faciunt ex hominū institutione, ex qua significant. Vnde iam facile est videre, quid intersit inter æquiucationem Iesuiticam & Logicam. Illa scilicet est, quæ verba non æquiuoca facit æquiuoca, contra communem hominum intelligentiam; & dici potest æquiucatio ethica, qua verba æquiuoca vsurpantur cum damno alterius: hæc est, qua vsurpantur verba æquiuoca bono fine & modo, scilicet vel animi causâ, vel ingenii exercendi, vel veritatis prudenter ac piè occultandæ gratia. 10. Non est mendacium, vt sermone tropico & figurato: quia voces tropicè sumptæ significant verum: & non accipiuntur à nobis ad significandum proprium sensum, sed eum, quem per translationem significant. 11. Si fabulas narremus, vt res verè gestas, tunc non est licitum nobis eas recensere, etiam ad persuadendum aliquid boni, quia sunt mendacia. Si vero eas referamus, vt fabulas, tunc est licitum: quia eas assumimus ad aliquid significandum, in ipsis tanquam in quibusdam typis & figuris adumbratum. 12. Si rem dubiam & incertam,

tam, tanquam certam asseueremus, mentimur: quia quod dubium est, scienter asseueramus esse certum. Si verò eam asseueremus vt veram, non quidem mentimur, quia fieri potest, vt sit vera: sed nos ipsos exponimus periculo dicendi mendacium, quia potest esse falsum. cum sit dubium. Præterea aliud est assertiuè, aliud narratiuè aliquid commemorare. Ita sæpe narramus mendacium, quod audiuius ab aliis, & tanquam verum accepimus; neque tamen hoc ipso mentimur, quia non asserimus id, quod narramus. 13. Hypocrisis est simulatio, quâ quis fingit se esse sanctum, vel bonum, cum non sit. Et hoc fieri potest dupliciter. Primò, cum quis factis præ se fert sanctitatem, quam non habet. Secundò, quando quis, vt bonus appareat, peccatum occultat, quod habet. 14. Simulatio est illicita, vel licita. Nimirum simulatio suâ naturâ est aliquid indifferens: quia est actus, quo quis vtitur verbo, re, vel facto aliquo, tanquam signo ad significandum aliquid aliud, quàm ipse intendit. Hoc autem fit duobus modis. Primò hypocriticè: vt si quis fingat vitæ integritatem: & hæc dicitur simulatio deceptionis, & ludificationis illicitæ. Deinde prudenter & ingeniosè: vti sunt insidiæ siue stratagemata militaria, quæ proficiuntur ex dolo bono, id est, ex prudentiâ obliquâ, vt appellant Ethici: & hæc simulatio dicitur obliuationis: estque vel probationis, vti Christus Luc. 24. simulat se longius iturum: vel ludificationis licitæ, vti Dauid simulabat stultitiam. Tales quoque sunt simulationes, quibus collusores inter se vtuntur in ludo honesto & artificiali. Huc etiam pertinent simulationes practicæ, vt vocant, quæ nulli nocent, & plurimum prosunt nobis aut aliis; nimirum ad euitandam mortem, vel graue aliquod damnum, siue periculum famæ, honoris, aut bonorum temporalium. Sic enim Dauid (vt modò diximus) aliquando simulauit stultitiam: & Christianus transiens per terras Turcarum, licitè simulat, occultando se Christianum, dummodo non mentiatur in verbis. Ita pastor verbi Dei, si versetur inter persecutores, potest se simulare mercatorem. 15. Licet simulare sexum in his casibus: nimirum ad fugiendum iustè ex carcere, seruitute, vel captiuitate: item ad ad euitandum aliquod insidiarum periculum: item ob bonum aliorum citra scandalum. Si verò eiusmodi habitu ficto & simulato vtamur ex leuitate animi, vel ob finem malum, vt hoc modo peccata perpetremus & damna inferamus, vel cum graui periculo scandali & offensionis aliorum, vel denique contra leges, quæ prohibent eiusmodi habitum simulatum: tunc ista simulatio est graue peccatum. 16. Simulatio, quâ iudices boni & prudentes vtuntur, vt ex reo, actore, vel teste, veritatem rei dubiæ extorqueant, est licita, si fiat sine bono & in causâ bonâ. 17. Qui certis anni temporibus vtuntur laeuis, vel animi relaxandi

gratiâ, vel ex leuitate animi, vel ob malum finem, vel cum gratualio-
rum periculo aut scandalo, peccare censendi sunt. At, inquis, non vi-
dentur peccare, si ioci & animi causâ hoc faciant. Respondeo, nul-
la potest inde oriri delectatio, quæ quidem sit liberalis: cum illiberale
& indecorum sit ita incedere. 18. Si quis sit causa, vt alius mendacium
dicat, vel iuret bonâ fide, ita vt is, qui iurat, nesciat se iurare falsum, cum
tamen is, qui inuitat eum ad iurandum, inuitet scienter ad iurandum
falsum: in hoc, inquam, casu, is qui alterum inuitat, se obstringit &
mendacii & periurii crimine: quoniam est causa vtriusque procreans.
Ille verò, qui mentitur & iurat, non nisi est causa instrumentalis, quâ v-
ritur alter tanquam causa principalis. 19. Si quis tacendo & occul-
tando veritatem, quam alioqui confiteri tenetur, non prodit, reuera
mentitur: quia est peccatum omissionis veritatem occultare illo tem-
pore, quo potest & debet exprimi. 20. Tria sunt peccata iniuriæ ver-
balis contra proximi honorem: nimirum contumelia, conuiuium &
improperium. *Contumelia* est iniuria, quâ verbis obiicitur alteri cri-
men siue peccatum, quod alioqui perpetravit. v. g. si quis compellet
aliquem furem. Nimirum contumelia est dicti acerbitas ob culpam
commisam contra honorem alterius, vt loquitur ius ciuile. *Conuiui-
um* est iniuria, quâ verbis obiicitur alicui malum culpæ, quod non ad-
misit: vel malum pœnæ, aut naturæ, v. g. si quis innocentem vocet
furem: si eum, qui vapulauit, verberonem; aut aliquem appellet
gibbosum, qui alioqui talis est. *Improperium* est iniuria, quâ alteri ob-
iicitur beneficium in ipsum antea collatum, ita vt falsò accusetur ingra-
titudinis. Cæterum tria ista iniuriæ verbalis genera requirunt præsen-
tiam eius, in quem iactantur. In hoc enim contumeliæ & conuiuia di-
stinguuntur à detractio: quòd illa sint iniuriæ, quibus honor præsen-
tis dehonestatur; hæc, quâ fama absentis læditur. Porro tres istæ præ-
dictæ iniuriæ vt plurimum consistunt in verbis: aliquando tamen et-
iam in nutibus, motibus & factis, sed non quomodocunque acce-
pris, sed tanquam signis ad aliquam iniuriam repræsentandam. Ta-
lis erat apud Romanos contumelia pollicem inter duos digitos alicui
ostendere. 21. Contumeliæ possunt dupliciter accidere. Primò ex
intentione dicentis, cum animo iniuriandi verba probrosa iaciuntur
in aliquem: & tunc dicitur esse contumelia directè, & formaliter. Se-
cundò, cum verbū probrosum iacitur in aliquem, non quidem ex in-
tentione exprobandi, sed ex latâ culpâ, hoc est, crassâ imprudentiâ,
ignorantiâ, vel negligentia: & tunc dicitur esse contumelia indirecta &
virtualis, quia perinde est, ac si verbum contumeliosum iactaretur ex
intentione: quia is, qui loquitur, tenetur aduertere & diligentiam ad-
hibere.

hibere, ne huiusmodi contumeliosa verba dicantur. Idem est iudicium de detrahente, malè iurante, siue peier ante, & hæresin proferente. Hic autè oportet illud animaduvertere, verbū, q̄ alioqui esset contumeliosum, si dicatur gratiā correctionis, vel disciplinæ, vel ioci falsi & liberalis, desinere esse cōtumeliosum. Idē de cæteris peccatis in verbo consistentibus, est iudiciū 22. Contumelia tribus modis fit peccatū grauius. Primò ex intentione grauius lædendi honorē alterius, licet verbū contumeliosū sit leue. Secundò ex grauitate materiæ: vt quādo verbū contumeliosū est graue, licet nō dictū sit ex pposito grauius lædendi. Tertiò, ex defectu cautionis, prudētiæ & diligentie, quā esset alioqui abstinēdū à verbis cōtumeliosis: vt potest iis accidere, qui verbis corripunt alios. Fieri n. potest, vt ex imprudētiā & negligentia admisceantur verba cōtumeliosa, grauius lædētia honorē alterius. Sequitur ex dictis, cōtumeliam eleuari, vel ex leui tate materiæ, vel ex imperfectā animi deliberatione, vel ex leui imprudētiā vel negligentia, quā iniuriæ iactantur in aliquē. 23. Si alicui malū pœnæ, aut defectū naturæ obiciamus acerbè, non verò animo correctionis, utiq; peccamus: peccato scilicet contumeliæ. 24. Qui leue conuitium iactat in alium, quē certò nouit grauissimè offendi eiūsmodi conuitio, alioqui leuissimo, is grauius peccat: q̄ licet cōuitium sit leue, tamē infert damnum graue. Duo autē sunt gradus huius peccati. Nā homines cordati, prudentes & graues etiā leuissimis cōuitiis solent grauius contristari & offendi. Et hic leue conuitium, est graue pfectò peccatū. Si verò sint homines parū prudentes, & tenuis etiam fortis, qui quocunq; etiā leuissimo verbo solent grauius offendi, etsi in eos iactando leue conuitiū, peccemus, nō tamen ita grauius vt in priori casu. Grauitas autē conuitii tum videtur in primis independere, quodd scientes irriter leues istas & viles personas, quæ temere & irrationabiliter offenduntur, cū viri graues & prudentes nō sine ratione offendantur etiam leuissimis conuitiis. 24. Detractio & susurratio ita distinguuntur apud Casistas, quodd detractio sit, quā fama alterius læditur: susurratio verò, quā fama alterius læditur cum additamento, tali videlicet quod fiat ex intentione lædendi amicitiam & concordia inter duos. 25. Fama proximi læditur vel extra iudicium, vel in iudicio: & extra iudicium dupliciter, vel dicēdo falsū crimē proximi, vel dicēdo crimē verū, sed occultum. In iudicio potest contingere vel ex parte accusatoris, vel ex parte accusati. Primo modo dupliciter: nimirū, si falsū crimē alteri imponatur, vel si verū crimē dicatur, sed occultum. Secūdo modo dupliciter: videl. si accusat⁹ neget crimē verū, sed publicū, vel si dicat accusatorē mēiri, aut calumniari. 26. Fama proximi potest lædi directè vel indirectè. Directè, vt si crimē falsū alteri impōatur, vel

verum,

verum, sed occultum, commemoretur. *Indirectè*, ut si quis neget crimen verum sibi obiectum. Consequenter enim lædit famam alterius, qui significat eum mentiri vel calumniari. Deinde fama proximi auferri potest formaliter, vel virtualiter. *Formaliter* læditur fama proximi, cum ex intentione crimen alterius proditur. *Virtualiter* verò, cum crimen proximi refertur aliis, non ex intentione lædendi famam proximi, sed nihilominus, quia imprudenter, inconsideratè, vel negligenter crimen narratur, manet proximi fama læsa. 27. Fama in præienti materia non accipitur prout oritur ex quâcunque excellentiâ, sed ut nascitur ex laudabili & honestâ vitâ. Vnde in iure civili fama dicitur esse status illæstæ dignitatis, vitâ & moribus comprobatus, & in nullo diminutus. 28. Si quis seipsum infamet, imponendo sibi falsum crimen, grauitè peccat contra veracitatem & iustitiam. Deinde si quis infamet seipsum, detegendo aliquod suum crimen atrox, idque sine vlla causa & ratione, grauitè etiam peccat. Huiusmodi enim infamia absque scandalo aliorum fieri non solet, & absque detrimento notabili vel sui ipsius, vel etiam alterius. Et si verò nostra fama in bonis nostris numeretur: tamen ideo nobis non est liberum, illam retinere vel auferre per nos ipsos: quia ita habemus famæ nostræ dominium, ut obligemur in conscientia illam defendere, sicut & alia bona multò minora & inferiora. Quid verò si quis seipsum infamet metu magnorum tormentorum? an etiam ille peccat? Respondeo: quando tormenta sunt magna & grauiora, ita ut ipsa natura earum formidet, huiusmodi tormentorum metus satis magna est causa, ut quis excusetur ab isto actu infirmitatis humanæ. Oportet autem postea reuocare dictum illud, quo aliquis seipsum infamauit. 29. Famæ alterius detrahitur octo modis. Et primò quidem directè quatuor modis. Primo, cum falsum crimen imponitur. Secundò, quando crimen occultum detegitur. Tertio, quando crimen, dum refertur, exaggeratur, siue aliqua ex parte notabili augetur. Quarto, quando factum quidem non vituperatur, sed improbat intentio facientis. Indirectè detrahitur famæ alterius similiter quatuor modis. Primò, quando quis bona virtutis alienæ denegat. Secundo, quando silentio occultat bonum alterius. Tertio, quando quis minuit. Quarto, quando quis malignè, aut ieiunè, & frigide laudat alium, alioqui commendandum. 30. Qui detegit peccatum alterius vni vel duobus viris, quos certò nouit illud peccatum aliis non patefacturos. v.g. si maritus vxori suæ secreto peccatum alterius recenseat, aut amicus alteri amico fideli: quicunque, inquam, hoc facit, non animo detractorio, nec ex leuitate quâdam animi, aut loquacitate, et si non peccat, tamen eo ipso, quod narrat, peccato ansam præbere potest, quatenus videl. in periculum manifestationis adducit eum, cuius peccatum est ad-

huc occultum. Huc accedit, quòd aliquando ægrius feramus famam nostram lædi apud vnam aliquem virum, quàm si apud multos lædatur. 31. Qui recentet solùm peccata alterius audita, & expressè dicit, se nihil certò nosse, sed tantùm memorare se quæ audiuit, non verò cõfirmare, is nõ peccat si adsint sequentes cõditiones. Prima, ne is qui refert, id faciat animo detrahendi. Secunda, ne addat aliquid amplius, aut confirmet magis audita. Tertia, ne is qui refert, sit vit tantæ authoritatis, vt ei credatur, etiam si tantùm audita referat. Contingit enim aliquando, vt aliqui viri tantæ sint authoritatis, vt credamus, eos ideo referre, quæ audierunt, quia credunt ita reuera esse, sicut ipsi referunt. Quarta, ne referatur id, quod auditum est ab indignis hominibus. Quinta, ne referatur coram illis, qui certò aut probabiliter creduntur postea commemoraturi aliis, & rem exaggeraturi, vel amplificaturi. 32. Si quis sit infamatus notoriè in vnâ aliquâ prouinciâ, vel ciuitate, potest infamari in aliâ quoq; prouinciâ vel ciuitate, vbi nescitur eius infamia: si obseruentur hæ conditiones. Primò, si peccatum sit notorium per euentiam iuris, hoc est, per sententiam iudicis, vel propriam confessionem. Secundò, si aliquis sit infamatus per euentiam facti. Si verò quis sit infamatus per euentiam iuris aut facti, & alibi bene viuendo famam suam recuperauerit, non licet rutâ conscientia euulgare ipsius peccatum: quia sicut fama proprio facto amittitur, & infamia contrahitur: sic etiam proprio facto infamia purgatur, & fama amissa recuperatur. In foro tamen exteriori infamia iuris non tollitur proprio facto, sed authoritate iuris. 33. Si quis præter ordinem iuris factus sit infamis sententiâ iudicis iniquâ, aut falsis testibus, contra iustitiam est euulgare crimen falsò ipsi impositum. 34. Non est peccatum detractionis, si quis detegat defectum natalium alicuius, quando non adest animus detrahendi: & quando non sequitur damnum, perinde ac si detractio esset. Potest autem esse contumelia; quia hæc est iniuria, quâ minuitur honor præximi. Honor autem est reuerentia, quæ debetur alicui in testimonium virtutis, vel cuiusunque alterius dignitatis & excellentiæ. Et proinde contumeliosum est verbum, quod exprimit defectum naturæ, inprimis in præsentia. 35. Si quis dicat, omnes esse improbos in aliquâ ciuitate vel prouinciâ, infamat totam congregationem. Si verò solùm dicat multos ibi esse improbos, non infamat totam congregationem, nec in particulari hunc aut illum infamat. Et hoc & modo accipiendæ sunt locutiones indefinitæ de aliquo collegio aut oppido, illud esse infame. 36. Absque vilo peccato possumus detegere peccata aliorum extra iudicium, in his casibus. Primò, quando peccata aliorum, qui noti sunt, referuntur,

tur, vt sensibilia exēpla ad audientium instructionem. Secundò, quando referuntur ad maiorem audientium cautelam, ne scilicet corrumpantur peccatis aliorum. Tertiò, quando referuntur ex quādam animi commiseratione, vt audientes prouocentur ad precandum pro illis. Quartò, propter maiorem vtilitatem eorum, quorum peccata deteguntur. Sic v. g. peccata filiorum parentibus, & discipulorum magistris deteguntur. Quintò, ob consilium capiendum, vt sciamus, quomodo cauere debeamus, vel nobis, vel alicui alteri tertio. Sed in his omnibus studiosè fuerit cauendum, ne temere aliorum, de quibus dicitur, fama lædatur. 37. Detrahēre de famā alicuius viri functi est magnū peccatum: nimirum, aut falsum crimen imponendo, aut occultum detegendo; quia hoc modo iniuria infertur homini defuncto, vtpote qui adhuc viuit inter homines: & huiusmodi detractio fit cum detrimento familiæ, consanguineorum, vel affinium, vel amicorum. Vnde fit vt huiusmodi detractioibus viri graues & pii offendantur. At verò notoria crimina hominum mortuorum recensere licitum est. 38. Historici grauitèr peccant, si minuunt famam aliorum ex prauā intentione: si falsa crimina imponant, aut commemorent vera, sed occulta, quæ nimirum secretò facta sunt: si crimina tantūm referant, nec narrent emendationem eorum & pœnitentiam: si referant peccata mortuorum cum offensione & scandalo eorum, qui viuunt, & legunt historias: si in his, qui viuunt, aliquod notabile damnum temporale ex ipsā historiā consequatur: denique, si occulta crimina, omnino paucis suo tempore nota euulgent. At verò nullum est crimen, si peccata notoria, vel per euidētiā iuris aut facti enarrent, vel referant, quæ vulgo & communiter ferebantur, aut quæ ex auditu fide digno didicerunt, dummodo scribant, se ea referre simpliciter, quæ audiuerunt, vel quæ vulgò ferebantur. 39. Quicumq; audit detractioem, si aliquo modo coope-retur detractori, nimirum incitando, interrogando, consentiendo, vel delectando, peccat, & quidem ita, vt is, qui detrahit. Est n. causā detractiois. Deinde, si solūm permittit detractorē, non impediendo eum, ob aliquem finem bonū, nimirum aut ex necessitate, aut dubietate, aut iusto aliquo timore, aut quia non speret inde fructum, si admoneat detractorem; tunc nullum est peccatum. Tertiò si quis ex officio teneatur impedire detractorem, & non impediatur, grauitèr peccat. Denique si graue aliquod damnum ex detractioe sequatur, & possit quis cōmodè ac facillè impedire, similiter peccat grauissimè non impediendo. Extra hos casus etiam potest esse aliquanta negligentia in nō impediendo detractorem. 40. Sufurratio est vitium, per quod seminatur discordia: quando videlicet quis refert alteri malum culpæ, pœnæ vel naturæ

naturæ alterius, animo dissoluendi amicitiam contractam inter duos vel plures. Contingit autem hoc peccatum tribus modis. *Primò*, si quis referat malum falsum alterius. *Secundò*, si quis refert malum alterius verum quidem, sed occultum. *Tertiò*, si quis referat malum alterius verum, & simul notorium per euidentiā iuris aut facti, vt dissoluat amicitiam inter duos vel plures. Duobus prioribus modis peccat contra iustitiam, qui susurro studet: tertio contra charitatem. 41. Susurratio est grauius crimen detractiōe & contumeliā, si duobus prioribus modis fiat: quia & famam lædit, & amicitiam tollit. 42. Si quis referat crimen alterius verum, licet occultum, hoc fine, vt dissoluat turpem & noxiam amicitiam, non peccat: quia huiusmodi amicitia non habet leges veræ amicitia. Ita etiam propriè non est susurro, qui soluit amicitiam aliquorum vtilem aut delectabilem quidem, sed non honestam: quia amicitia in vtilitate & delectatione solū fundata, non habet leges amicitia. 43. Non licet referre malum alterius verum & notorium, vt tollamus amicitiam honestam inter duos, eo animo, vt nobis amicitiam alterius conciliemus. Non enim possum bono meo consulere cum malo alterius. 44. Derisio, quā refertur malum proximi, culpæ, pœnæ aut naturæ, per irrisiōem, vt proximus pudore suffundatur, est peccatum contra iustitiam, quādoque malum proximo imponitur falsò, aut malum verum quidem, sed occultum refertur. Si verò malum proximi verum & notorium eā intentione referatur, vt proximus pudeat, est peccatum contra charitatem solum. 45. Derisio est grauius peccatum in his casibus. *Primò*, si malum proximi, quod refertur, sit graue. *Secundò*, si adsit intentio grauiter pudefaciendi proximum. *Tertiò*, si lata sit culpa, id est, si grauis sit negligentia, vel inconsideratio in referendo malum proximi, vel in pudefaciendo eum. Est verò leuius peccatum, si malum, quod refertur, sit leue, vel si solū sit intentio pudefaciendi proximum leuiter. *Secundò*, si hæc fiant ex imperfectâ animi deliberatione. *Tertiò*, si leuis sit culpa, hoc est, leuis aliqua negligentia vel inconsideratio in referendis malis proximi, vel in pudore afficiendo eum. 46. Maledictio accipitur duobus modis. *Primò*, vt est conuitium iactatum in alterum: & ita non differt à contumeliā vel conuitio. Deinde, vt est imprecatio, quā quis alteri imprecatur malum culpæ, pœnæ, vel naturæ. Et in hoc peccatum incidunt frequenter mulierculæ, imprecantes malum suis liberis vel ancillis, & rustici, muliones & agasones, imprecantes malum sibi ipsis, vel iumentis. 47. Maledictio est grauius peccatum, si imprecatio mali fiat ex animo. *Secundò*,

si fiat ex plenâ deliberatione animi. Tertiò, si malum, quod imprecamur alteri, sit grauius. Extra hos casus est peccatum leuius. Vnde nõ semper in mulierculis, rusticis & mulionibus maledictio est peccatũ graue: quia frequẽter ex irâ quãdam, vel ex deprauatâ cõsuetudine maledicunt, non ex animo imprecantes malum. Item frequenter in ipsis est imperfecta animi deliberatio: itemque leuis quãdam negligentia, vel inconsideratio in maledicendo.

II. Casus de restitutione famæ & honoris, hi sunt.

*De restitu-
tione honoris
& famæ.*

1. Obligatio restituendi famam & honorem oritur ex eo, quòd fama alteri contra iustitiam detrahatur. 2. Tria requiruntur, vt quis sit obligatus ad restitutionem famæ. Primum, vt fama verè sit alteri adempta: secundum, vt sit ablata contra iustitiam: tertium, vt is, cui detracta est, eam nondum recuperauerit. 3. Fama quatuor modis potest auferri. Primò si falsum crimen alicui imponatur. Secundò si detegatur verum quidem delictum, sed occultum omnino. Tertiò, si quis crimen suum verum, ab alio denuntiatum, tegat, & eo ipso alterum tanquam calumniatorem reprehendat. Quartò, si audita crimina ab aliis referantur tanquam ea, quæ nos viderimus. 4. Ad obligationem restituendi famam requiritur, vt ea sit ablata contra iustitiam, ab homine alicuius pretii, animo detrahendi seu infamandi. Potest enim licitè auferri fama, si iuridicè accuses malefactorem, aut seruato ordine euangelico in correptione fraternâ, duos aut tres testes adhibeas: item si cõsulens amico, criminosum aut maleficum seruum accuses & detegas, ne eum admittat in obsequium suum, vel nimium ipsi fidat: item, si cõsulens amico, detegas illi improbitatem virginis, ne eam accipiat in uxore: similiter, si persona sit publicè infamis. Porro, si detractio sit de re leui, nõ etiam oritur obligatio restituendi famam: vt si pceptor discipulum alioqui diligentẽ dicat esse negligentem. Deniq; fama non aufertur, si detractor adeo est fide indignus, vt ei non credatur: vel si iocosè aliquid dicatur. 5. Si quis alicuius crimẽ occultũ referat viro prudenti & amico fideli, absq; vllò animo detrahendi, licet ex leuitate, aut loquacitate, oritur obligatio ad restituendum: quia cùm ita referuntur crimina aliorũ, eo ipso minus existimationis habent hi, quorum crimina deteguntur, apud eos, quibus referuntur. Item vnusquisque agrè fert, cùm ipsius crimen occultum alteri detegitur, quantumuis ille sit vir bonus, & nulli alteri sit delictum patefacturus. 6. Qui detegit alicuius crimen consilii capiendi causâ, vt sibi vel alteri caueat, non obligatur ad restitutionem aliquam faciendam: quia hinc nulla est detractio, sed detectio peccati, quæ fit ob periculum aut malum aliquod vitandum. 7. Qui famam

nam abstulit alteri, falsum crimen ei imponendo, obligatur ad retractandum dictum suum, dicendo, se esse mentitum, siue falsum dixisse: & hoc coram iis, in quorum præsentiâ falsum crimen retulerat. Hæc autem retractatio est vel simplex, vel coniuncta cum iuramento. 8. Qui verum crimen, sed occultum, detexit per infamiam, obligatur ad restitutionem, ita ut dicat, se malè fecisse, non verò se mentitum esse. 9. Si quis accusetur ab aliquo ob crimen falsum, & accusatus dicat accusatorem fuisse mentitum, vel calumniatum, accusatus non obligatur ad restituendam famam; quia accusatus habet ius tuendi suam famam. Deinde accusator sibi imputet, si tanquam detractor, vel calumniator in hoc casu habeatur. Si quis autem simpliciter neget crimen verum, sibi ab altero obiectum, non tenetur ad restitutionem faciendum, tamen si grauitè peccet negando id, quod verum est. 9. Si cui obiiciatur verum crimen, sed occultum, extra iudicium, habet ius illud negandi: sed non habet ius dicendi mentiri eos à quibus crimè est obiectum. At, inquis, ille mentitur, qui negat crimen occultum, quod cōmisit. Resp. vel negat, crimen esse factum, vel negat illud esse publicum, siue aliis cognitum. Priori modo quilibet ius habet, peccatum occultum non fatendi hominibus, quibus non obligatus est illud fateri. Posteriori modo prudenter dici potest: Quis tibi, vel aliis hoc dixit? 10. Qui recenset crimen alterius coram aliis, dicendo se nihil nosse, sed tantum audita referre, tenetur facere restitutionem, si ita referat, ut aliquid addat, vel augeat, siue magis confirmet suâ authoritate ea, quæ audiuit: quia lædit alienâ famam plus quàm læsa sit. 11. Quando quis seipsum infamat, v. g. metu mortis, vel vi tormentorū cōfiteatur se cōmisisse crimen, quod non fecit; debet se retractare, ut loquuntur. Nam huiusmodi infamatio non solum cum propriæ famæ detrimento est coniuncta, sed etiam nocet familiæ, cognatis, amicis, vicinis & aliis, quibus aliquis præest. 12. Quando aliter fama restitui non potest, est obligatio compensandi famam ablatam pecuniis. Etsi enim fama pretiosior est omni pecuniâ: ramen quia vita, vel membrum alteri abscissum, cum restitui non possit, solet pecuniis compensari, etiam pari ratione fama potest. 13. Si publica iudicis authoritate, fama alicui est ablata, non tenetur ad restitutionem, qui infamatum vno in loco, infamat in altero. Si verò non iudicis authoritate, sed tantum per euentiam facti & manifestationem publicam fama est ablata, non tenetur quis ad restitutionem si in locis vicinis aliquem infamet: quia eò creditur peruentura infamia. Sed alia est ratio locorum dissitorum. Nam quia ibi famam suam retinet proximus, quò tibi nihil sciatur, aut difficilè admodum & vix sciri potest infamia, obligatio est restituendi famam. 14. Detra-

etor ab obligatione restituendi famam liberatur, si infamatus remittat obligationem. Quilibet enim habet suæ famæ dominium, & famæ potest cedere. Sed hoc intelligendum est ita, dummodo fama alicuius sit propria, ita ut non cedat in infamiam alicuius tertii. Nam sæpe accidit, ut fama nostra sit etiam fama aliorum, quibus præsumus, vel quibuscum degimus: verbi gratiâ infamia pastoris ecclesiæ sæpe cedit in detrimentum ecclesiæ. 15. Qui se mutuo infamant, excusantur ab obligatione restituendi sibi inuicem famam: quia ibi compensantur iniuriæ. 16. Honor tripliciter auferri potest. Primò verbis, nimirum dictis contumeliosis. Secundò signis, puta motu corporis irrisorio. Deniq; factis, vel rebus, utpote cædendo aliquē baculo, vel alio quouis modo percutiendo, & malè tractando. 17. Quando honor contra iusticiam auferitur, debet restitui, & quidē hoc modo. Primò, cum homines sunt paræ conditionis, sufficienter honor restituitur per conuenientem veniæ petitionem. Secundò, cum is, qui alium contumeliâ affecit, est superioris conditionis, non debet fieri veniæ petitio. Nec enim pater obligatur ad veniam petendam à filio quem offendit, nec dominus à seruo, nec princeps à subdito. Satis enim est, si eiusmodi superiores personæ benignè & amabiliter tractent inferiores, aut si verbis, signis & factis indicent se illos non despicere. Tertiò, cum inferior grauius lædit honorem superioris, non sufficit petitio veniæ ad restitutionem honoris, sed requiritur pœna arbitraria pro qualitate delicti. Cæterum, quandocunq; restitutio honoris nequit commodè fieri nisi per veniæ petitionem, obligatio est petendi veniam: quia honor est omni pecuniâ preciosior. Sed quandocunq; honoris restitutio potest comodè fieri aliter quàm per veniæ petitionem, nemo est in conscientiâ cogendus ad veniæ petitionem. Hic quæritur, An honor possit pecuniis compensari? Respondetur: Honor, ut honor est, pecuniis compensari nequit, quemadmodum nec fama: quoniam & honor, & fama, longè superior est & pretiosior pecuniis: vnde dicit solet, *Honor non est pecunia æstimabilis aut compensabilis*. Quantum verò attinet ad damna, quæ ex iacturâ honoris emergunt, conuenit inter omnes ea posse pecuniis compensari, sicut damna, quæ ex homicidio, vel ex infamiâ consequuntur.

De correctione fraternali.

III. Casus de correctione fraternâ hi sunt.

1. Correctio fraterna est iuris naturalis & diuini. Nam iure naturali præscribitur generatim, ut omni, quo possumus, modo, fratrem à peccato auocemus, ne pereat. Sed Christus dominus explicuit definitè modum, quem adhibere debeamus in fratre corripiendo. *Matth. 18.* 2. Si commodè vtrique bono fratris, videl. ipsius conscientiæ & famæ, consulere possumus, vtrumque iure naturali & diuino nobis seruandum est.

At

At vero si non possit utriq; consuli, potius est habenda ratio conscientie fratris, quam fame: quia pretiosior est salus anime quam fama. Ergo si salutem fratris seruare possumus etiam cum incommodo & detrimento fame, illa seruanda est: quia animam illius plusquam famam diligere quisq; debet. Alioqui enim anima fratris periret, vt seruaretur fama: quod est absurdum. 3. Finis correctionis fraternae debet esse emendatio; modus consistit in gradibus, quos Christus præscripsit *Matth. 18.* quâ de re vide in *Catecheticis, Didacticis & Polemicis.* 4. Correctionem Christianam & fraternam licet interdum differre: hoc nimirum fine, vt peccator in plura & maiora peccata lapsus, commodius corrigatur. Sed magnâ opus est prudentiâ hâc in re. Non enim quomodocunque id promiscuè est faciendum, sed pro personâ, rei, loci & temporis ratione. Sic pater permittit filium iam ante delatum furari, vt eum deprehendat in furto, & illum eâ de causâ acriter corripiat & flagellet, vt ita castigatus & pudefactus, melius in futurum sibi caueat à furto. 5. Præceptum de correctione & correptione fraternâ obligat aliquando cum vitæ nostræ periculo. Nam vita spiritualis proximi præferenda est vitæ corporali. 6. Correctio fraterna, quæ fit adhibitis testibus, ita institui debet, vt huiusmodi viros adhibeamus, qui sunt taciturni, prudentes, & addicti homini corripiendo. 7. Excommunicatio non temere est adhibenda: & ita necesse est illam fieri, ne officia humanitatis, quæ paganis bona conscientia denegari non possunt, negentur excommunicato. 8. Scandalum est peccatum contra correctionem fraternam. Intellige scandalum datum, quod aliâs appellatur actiuum, & scandalum pusillorum & infirmorum. Et hoc est opus aliquod nostrum, quod ob sui conditionem est causa ruinæ siue peccati alterius, qui est infirmus. Huic opponitur scandalum acceptum, quod etiam dicitur passiuum, & scandalum Phariseorum. Et hoc est aliquod opus nostrum, quod non ob sui conditionem, sed ob puram malitiam alterius, causa est, vt ille peccet. Scandala infirmorum sunt cauenda, Phariseorum negligenda.

IV. Casus conscientie de taciturnitate hi sunt.

1. Silentium tempestiuum in virtute, intempestiuum in vitio ponitur. *De taciturnitate.* Est autem silentium tempestiuum, quod prodest publicè, aut priuatim facit ad ædificationem nostri aut aliorum. 2. Secreta, quæ non debent manifestari, sunt triplicia. *Primo* sunt secreta, quæ absq; vllâ promissione obligationem habent occultandi ea: quale est omne secretum, cuius detectio noceret anime, corpori, fame, honori, vel bonis alterius. *Secundo* sunt secreta, quæ celare debemus eo quod expressè vel tacitè promissimus nos ea celaturos. Tacitè autem promississe iudicamur, cum est modus dicendi secretus. *Tertio* sunt secreta, quæ celare debemus ex legè positivâ ecclesiasticâ: qualia

qualia sunt ea, quæ pastori Ecclesiæ deteguntur in confessione ecclesiastica. 3. Detectio secreti, quod promissimus nos celaturos, non tantum est contra charitatem proximi, sed etiam contra iustitiam: quia fit contra datam fidem, quam iure naturali seruare obligamur. 4. Detectio secreti est peccatum leuius ex leuitate materiæ, aut ex imperfectione actus. Ex leuitate materiæ: ut si secretum sit parui momenti, cuius detectio neque cum aliquo detrimento, neque cum offensâ illius, qui nobis illud concredidit, sit coniuncta. Ex imperfectione actus: ut si quis patefaciat arcanum ex inconsideratione, absque intentione aliquem laudandi. 5. Quotiescunq; secretum est in graue damnum vel reipublicæ, vel innocentis, tenemur ex conscientia illud detegere. In hoc enim casu verum est illud: In malè promissis rescinde fidem. Fides enim data, etiam in iuramento, nunquam intelligitur esse contra charitatem debitam alteri, vel contra legem diuinam, naturalem vel ciuilem. 6. Vi tormentorum, aut mortis metu probabili non licet detegere secretum; quod manifestatum vergit ad reipublicæ aut viri priuati innocentis damnum. Maior enim est obligatio tuendi bonum publicum, quam priuatum: & maior est obligatio tuendi vitam innocentis, quam propriam. 7. Quicumque aperiunt aut legunt literas obsignatas aliorum, sibi non commissas, aut scripturas alienas, quæ in secreto asseruantur, illi grauiter peccant, si id faciant animo grauiter nocendi, & facto ipso grauiter noceant: vel si aduertant, aut debeant aduerrere, inde posse sequi damnum alicuius momenti in aliis. Si quis verò aperiat, aut legat, non ex latâ culpâ, siue negligentia, vel imprudentia, sed tantum ex leuissimâ, vel leui, putans literas sibi transmissas, vel nullum inde damnum secuturum: in hoc casu non est nisi leuiculû peccatum. Idem erit, si aperiat, vel legat, ob leuem tantum curiositatem, vel studio sciendi res nouas, vel causâ ridendi, aut delectationis alicuius: dummodo absit animus nocendi, & periculum detrimenti notabilis. Porro licet quis potest aperire literas alterius & legere, si id faciat ex consensu expresso, vel tacito eorum, ad quos literæ diriguntur: item si quis illud faciat autoritate publicâ. Denique, quando quis timet sibi periculum damni alicuius notabilis, epistolam licet potest aperire & legere, non animo nocendi, sed ut periculum proprium caueat. Vnde literæ hostium in exercitibus militibus licet intercipiuntur, aperiuntur, & leguntur. Idem est, si quis intercipiat literas illius, cum quo inimicitias capitales gerit.

De iudicio.

V. Casus conscientia de iudicio, soluuntur ex sequentibus regulis.

I. Iudicium temerarium est, cum opus alterius, quod bonum aut malum

lam esse potest, leuibus, & non sufficientibus rationibus in malam partem determinatè accipimus. Dicitur temerarium iudicium: quia est sententia, quam certò statuimus de facto alterius temerè, id est, sine sufficienti ratione & causâ. Consideratur autem huiusmodi iudicium in quotidianâ cōuersatione, non quatenus in solo interiore mentis actu consistit, sed quatenus est sententia per verba exterius prodiens. 2. In iudicio temerario tria sunt perpendenda. Primò grauitas vel leuitas obiecti: deinde causæ, rationes & signa, ex quibus iudicamus: tertio gradus, quibus ad iudicium temerarium peruenitur, quales sunt numero tres, putà dubitatio, suspicio (sub quâ crudelitas & opinio) & determinatio, seu iudicii præcipitatio. 3. In iudicio publico aliquæ personæ interueniunt substantialiter, videlicet iudex, actor & reus, quæ tres personæ requiruntur in omni iudicio, & quidem ita, vt ipsarum partes distinctæ sint: aliquæ interueniunt contingenter, eæque vel ordinariè requiruntur, vt aduocatus, executor &c. vel extraordinariè, vt testis. Neque enim testis requiritur, quando reus fatetur factum. 4. Iudex est ordinarius, vel extraordinarius. Iudex ordinarius est, qui ex dignitate, vel officio suo habet iurisdictionem: estque secularis, vel ecclesiasticus. Extraordinarius est, qui dicitur iudex delegatus & commissarius, qui ex commissione alicuius superioris iudicis habet iurisdictionem: & eam potest habere vel generaliter sibi commissam ad omnes causas, vel specialiter, ad certam causam cognoscendam & dirimendam. Est etiam iudex arbitrarius, & is quidem duplex. Vnus dicitur *arbiter*, qui ex consensu litigantium eligitur in iudicium ad parendum ipsius sententiz, sub obligatione pœnæ. Et hic dicitur compromissarius, & sententiam ferre debet seruatò iuris ordine. Alter dicitur *arbitrator*, nimirum is, qui ex litigantiũ consensu eligitur, vt causam dirimat amicabiliter, & sententiam ferat, non seruatò iuris ordine, sed pro arbitrio, seruata æquitate iuris naturalis. 5. In iudicio disceptantur causæ ciuiles, vel criminales. *Ciuiles* dicuntur, quoties agitur de vindicatione rei in causâ pecuniariâ: atq; hîc in iudicio proceditur, vt quis puniatur pœnâ pecuniariâ, sed applicandâ parti læsæ. *Criminales* dicuntur, quando in iudicio agitur directò de crimine puniendo: vt quis puniatur pœnâ, siue corporali, siue pecuniariâ, ad fîscum applicandâ. 6. In iudice tria requiruntur: primò, vt sit competens, hoc est, qui iurisdictionem habeat ad ferendam sententiam: deinde, vt habeat scientiam competentem, alioqui in multis peccabit ex ignorantia & imperitiâ: tertio, vt habeat bonitatem. 7. Iudex aliquis est competens quinq; modis. Tot enim modis quis sortiri potest forum. Primò ratione causæ; quæ est ecclesiastica, vel ciuilis. Illa in foro ecclesiastico, hæc in seculari est disceptanda. Si

da. Si mixta sit, ipsius diiudicatio pertinet ad vtrumq; forum. *Secundò*, ratione criminis: quod similiter est ecclesiasticum, seculare, vel mixtū. *Tertiò*, ratione loci: puta ratione originis, domicilii & delicti, quod alicubi patrat. Nam filius sequitur originem patris. Et vbi aliquis habet domicilium, id est, rerum suarum summam siue magnam partem, vel vbi larem, id est, familiam, ibi sortitur forum. Ratione loci, in quo quis delictum commisit, sortitur forum. Ita vagabundus in quocunque loco puniri potest ob delictum, in quo deprehenditur. *Quartò*, ratione personæ sortitur quis forum: vt scholasticus conueniri potest coram rectore. *Quintò*, ratione contractus initi sortitur quis forum.

8. De officio iudicis hæc summam sunt tenenda. Lex diuina totum iudicis officium tribus capitibus definit ac circum scribit: videlicet auditione, inquisitione, & sententiâ. Principio iudicis officium *in audiendo* est: vt partes litigantes vtrumq; audiat, idq; diligenter, & quantum satis est vt paternè agar cum partibus litigantibus, in primis cum personis miserabilibus, vt sunt orphani, viduæ, exules: vt iudicium exerceat sine prosopolepsiâ: vt iudicium non peruertat spe præmii, metu offensionis, odio, amore, & similibus affectibus. Deinde *in inquirendo* iudex sit diligens, ita vt interroget partes & testes, & omnes circumstantias expendat. Deniq; *in dicendo & exequendo sententiâ*, siue absolutoria illa sit, siue condemnatoria, non erit præceptus, non singularis ita vt collegas audire nolit, non erit impius, ita vt aliquid pronuntiet contra legem naturalem, diuinam, aut ciuilem; non deniq; indulgebit affectibus, ita vt summum & strictum ius vbique vrgeat.

9. Iudex in iudicio procedet vel ex accusatione, vel ex denuntiatione seu delatiõe criminis, vel ex querelâ, vel ex euentiâ patrati criminis, vel ex officio per inquisitionem præcedente diffamatione. Quod itaq; dicitur, iudici non esse licitum procedere in iudicio sine accusatore, id accipi debet vel de vero accusatore, vel de æquiualehti, vt est v. g. denuntiatio criminis, diffamatio, &c. Nimirum iudex criminaliter duobus modis potest procedere: quoniam vel procedit ex officio suo, hoc est, nullo alio accusationem, denuntiationem, vel querelam proponente: vel procedit ad postulationem, vel instantiam alicuius alterius, nimirum publici officialis, vel accusatoris, vel querelam proponentis, vel partis, quod suâ interest, postulantis. Quando primo modo procedit, dicitur procedere per inquisitionem: quando secundo modo, dicitur procedere per accusationem, vel denuntiationem, vel querelam.

10. Iudex in iudicando debet sequi scientiam, quam habet ex allegatis & probatis in iudicio, non verò priuatam suam notitiam, quam habet. Si vero acta & probata currant contra ipsius conscientiam, aut deponere debet officium suum ad tempus, aut iudicare

dicare publicè, se non ex conscientia, sed ex actis & probatis ferre sententiam. Nunquam enim licet agere vel tantillum contra conscientiam. 11. Quæcunque iudex solet accipere à litigantibus, ea reuocantur ad quatuor capita. Alia enim dicuntur stipendium pro officio faciendo. Alia dicuntur expensæ pro suo labore, & sumtibus, quos facit in officio exercendo. Alia dicuntur munera, quæ offeruntur quasi aliqua ratione debita à litigantibus; & dicuntur sportulæ. Alia dicuntur xenia, id est, esculenta & poculenta, quæ ad summum intra decem dies consumi possunt. Quod attinet ad illa, quæ sunt pars stipendii, aut pro sumptibus offeruntur, illa iudex potest accipere absque labe Simonia: ita ut nimis rigida fuerit sententia illorum, qui scripserunt, esse Simoniam, accipere aliquid pro officio iustitiæ exercendo. De sportulis & xeniis tenenda est regula: *Si sportule & xenia sumantur à diuitibus, ita ut confisamus intra terminos mediocritatis, ex natura rei hoc non est malum.* 12. Iudex inferior non potest reo relaxare pœnam in totum, vel ex parte, Si vero sit iudex supremus, qualis est princeps, tunc potest, prout expedire iudicauerit bono communi, siquidem pœna sit adiudicanda fisco, vel sit tantum publica delicti punizio. Non tamen potest, si pœna pertineat ad debitam compensationem partis læsæ aut offensæ. 13. Partes litigantes cordibus suis non debent à Deo deflectere, ita scilicet ut fiduciam suam ponant in iudice vel procuratore. 14. Pars aduersa non est odio hostili prosequenda, sed charitas inuiolata erga ipsam est conseruanda, ut maximè illa infesto & infenso erga nos sit animo. Cogitandum hic est illud: *Amicus persona, inimicus causa.* Item istud: *Odium causa non debet degenerare in odium persona, quod vocatur odium iniuria.* 15. Auaritiæ morbus, & artes, quæ dicuntur, obliquæ, sunt ab utraque litigantium parte refecandæ: ne scilicet nobis propositum sit studium per fas & nefas ditescendi. 16. Mansuetudini erga partem aduersariam opera est danda, ne si cum aduersario importuno & imperuoso nobis res sit, à sanæ mentis statu deturbemur. 17. Quòd si ab aduersario iniquius tractemur, utile fuerit, imò necessarium, in Dei gubernationem respicere, qui his etiam ferulis propter peccata nostra nos castigare velit. 18. In aduersarii contra nos iniuriis, nostri ipsorum nō misereat: hoc est, succurrat nobis communis infirmitas humana, & nos ipsos quoque penitiùs discutiamus, quàm & ipsi simus infirmi. 19. Iudiciorum forensium incommoda ante litem probè sunt ponderanda; & cogitandum est illud, *Melior est certa pax, quàm sperata victoria.* 20. In processu iudiciali vitiositas nostra, quàm pro priuatis nostris, quàm publicis rebus, & Dei gloria, magis pugnamus, nobis est agnoscenda. 21. Omnes amicæ compositiones

prius sunt tentandæ, quàm ad incertam iudiciorum aleam transeat. 22. Lites non sunt protelandæ, vt immortales fiant. 23. Delectus iudicis habendus, vt pium impio, misericordem crudeli, & brevis processus amantem præferamus illi, qui protelationibus iustitiæ, & dilationibus causarum fauet. 24. In executione sententiæ iudex illa sibi ponat ob oculos. Primum est, ne personæ pro personis plectantur. Alterum, ne facilè redemptionis pretium pro reis sumatur. Tertium, vt in executione iustitiæ adhibeantur certi ministri, quales sunt lictores & carnifices, qui non sunt infames de iure. Quartum, vt si pœnæ differri queant, in tempus commodius reiciantur. Quintum, vt ibi temperetur rigor sententiæ, vbi nihil nominatim definitum est legibus. Sextum, vt oculo irretorto respiciat charitatem & iustitiam, ne sit *monstruosus*. 25. Circa pœnas irrogandas omnes delictorum circumstantiæ diligenter sunt ponderandæ, hisque ponderatis proportionalis pœna statuatur, iuxta has regulas: *Prima*: Oportet expendere, an ex proposito quis deliquerit, an casu, an impetu iræ, vel iusti doloris mentis. *Secunda*: Frequentatio & iteratio delicti, & delinquentium multitudo, exasperat pœnam. *Tertia*: Qualitas personæ, quæ intulit, quæque passa est delictum, variat pœnam. Aliter enim impuberes, quàm senes: aliter domini, quàm serui: aliter plebei, quàm nobiles: aliter minores, quàm adulti plectuntur. *Quarta*: Locus, tempus, & quantitas itemque qualitas delicti, variant pœnam. *Quinta*: Spontanea confessio, scandalum publicum, consuetudo, vita antea acta, emendationis spes, insigne artificium, & merita publica, variant pœnam. 26. Reus in carcerem coniectus non vtetur ullis violentis & iniustis artibus modique fugiendi, iuxta has regulas. *Prima*: Si reus iniuste est damnatus, potest fugere, si ostium carceris sit apertum, vel alia vi diuinitus oblata se ostendat. Sed carcerem effringere non debet: quia carceris effractor, graui crimine se polluit. *Secunda*: Ex custodiâ licet fugere, si quis sit innocens, & commoda se offerat occasio. Tum enim reus non est damnatus ad carcerem, tanquam ad legitimam pœnam, sed detinetur in carcere, tanquam in custodiâ. *Tertia*: Lex de non fugiendo habet vim obligandi in conscientiâ, post sententiam iudicis. *Quarta*: Reus non debet fugere ex carcere, quando præuidet certissimum damnum, quod ex illâ fugâ redundare possit in rempublicam, religionem, amicos, & similes. *Quinta*: Reus non habet ius fugiendi, inferendo iniuriam custodi carceris, vel alicui alteri officiali & ministro iustitiæ. *Sexta*: Vbi aliquis bonâ conscientiâ potest fugere, ibi licet & fugam consulere, & instrumenta fugæ porrigere. 27. Si reus nocens iurauerit custodiri carceris, vel iudici, se rediturum ad carcerem, redire tenetur, etiam si sit cōdemna-

demnatus ad mortem. Ratio huius est; quia iuramentum in hoc casu est legitimum, ac proinde in conscientia obligatorium. Alia est ratio, si reus sit innocens. Vide suprâ præc. 6. reg. 2. num. 23. 28. Reus tenetur ad veritatem in iudicio fatendam, quotiescunque à iudice, seruatō ordine iuris, legitimè interrogatur. Tunc autem reus legitimè interrogatur, quando est infamia contra ipsum, vel indicia sufficientia. Idem iudicium est de teste. 29. Testis non vocatus à iudice, aliquando obligatur ad testificandum ex lege charitatis, nimirum, quando innocens indiget testimonio ipsius, ad euitandam mortem, vel famæ, honoris, & bonorum iacturam. Quando verò testis est in iudicium vocatus, & à iudice legitimè interrogatur, tunc ex lege iustitiæ tenetur ad veritatem dicendam ex officio, quo in iudicio fungitur. 30. Singulares testes nunquam faciunt plenam probationem. Vnde non sufficiunt ad condemnationem ferendam contra aliquem. Sufficiunt tamen ad semiplenam probationem, si sint omni exceptione maiores. Hinc sequitur, ad plenam probationem & condemnationem ferendam requiri cōtestes. Singulares autem testes dicuntur, quotiescunque singuli testantur de diuersis numero actibus: at contestes dicuntur, quotiescunque plures testantur de eodem numero actu. 31. Quilibet potest esse testis, dummodo non sit in iure prohibitus. Quis autem sit in iure prohibitus, colligitur ex septem conditionibus requisitis in teste, quæ continentur his versiculis:

Conditio, sexus, ætas, discretio, fama.

Et fortuna, fides: in testibus ista requiruntur.

Conditio: ut puta seruus non potest esse testis. *Sexus:* ut mulier in quibusdam causis non potest testari. *Ætas:* ut in causâ civili requiritur pubertas, in criminali ætas viginti annorum. *Discretio:* quia furiosus & mente captus non admittitur. *Fama:* quoniam infames à testificando repelluntur, præsertim in criminalibus. *Fortuna:* quia pauper, qui est adeo vilis conditionis, ut facile corrumpi possit, repellitur à testificando. *Fides:* quia infidelis contra fidelem non admittitur. Sic consanguinei ascendentes, vel descendentes, non admittuntur ad testificandum pro consanguineis. Item, qui sunt ex familiâ actoris, repelluntur in causâ actoris. Amicitia quoque, societas criminis & inimicitia solent repellere à testimonio ferendo. 32. Testis si alium læsit, tenetur restituere omne damnum, quod intulit. Si verò neminem læsit, nihil tenetur restituere. 33. Testis, qui falsò deponit, pro qualitate delicti est puniendus. 34. Aduocatus non potest licitè vti falsis instrumentis aut testibus, aut legibus, aut probationibus, aut allegationibus: nec potest quærere dilationes non necessarias cum detrimento alterius partis. Potest tamen

prudenter occultare ea, quæ possent iuuare partem aduersariam in mala causa, vel legitimum processum impedire. 35. Circa torturam reorum, quæ dicitur quaestio per tormenta, iudex debet sequentia perpendere. *Primo* omnium constare debet de delicto, antequam reus in tortura constituatur. *Secundo* attendendum est, an delictum sit tale, pro quo reus ex iure sit torturæ subiiciendus. Nam non est ad torturam procedendum, nisi in criminibus, quibus poena capitis ex iure infligitur. *Tertio* debet iudex aduertere, an delictum aliter, quàm per torturam probari possit. Non enim regulariter ad torturam deuenitur, nisi quando alia probationes deficiunt. *Quarto*, reus non potest torqueri sine sufficientibus indiciis ad torturam: ut inter alia est fuga ante formatam inquisitionem, vel assumtas informationes. Huiusmodi enim fuga arguit conscientiam delicti commissi. Si vero fuga sit post formatam inquisitionem, vel accusationem, vel denunciationem in criminibus capitalibus, non sufficit ad torturam. *Quinto*, non solum requiruntur sufficientia indicia ad torturam, sed etiam opus est, ut illa indicia sint legitimè probata. *Sexto*, iudex non potest illum tormentis subiicere, qui iure prohibitus est torqueri. Iure autem non possunt torqueri personæ in aliqua dignitate constitutæ, nisi extrema necessitas contrarium imperet. Ita etiam minores, senes decrepiti, & mulieres prægnantes, non possunt torqueri. 36. Tortura alia est moderata, alia immoderata. *Tortura moderata* est, quæ fit ob præcedentia indicia legitima, probata, & à reo non refutata, quando aliter veritas haberi non potest in causis criminalibus; in capitalibus, quando de commissi maleficii corpore & veritate constat. Hæc est legitima, si fiat ex præscripto rectæ rationis, qualis est, quæ ex arbitrio iudicis, pro quantitate & qualitate personæ torquendæ, & indiciorum præcedentium, modo maiori & longiori, modo minori & breuiori cruciatu temperatur. *Tortura immoderata* est, in qua nullâ habita ratione circumstantiarum singuli homines utcumque suspecti ad torturam prouocantur. Hic teneatur illud: Tortura legitima censetur, quæ est tempestiua & temperata. Tempestiua est, quam præcedunt tres causæ; videlicet notorium seu euidentia delicti capitalis, indicium legitimū probatum, & persona non exempta. Temperata est, quæ est moderata

CAPVT XXII.

De casibus conscientię circa decimum Decalogi
præceptum.

PRÆCEPTA.

Casus conscientię circa decimum Decalogi præceptum, respiciunt fugam prauę
concupiscentię, id est propensionis & motus ad praua, itemque amētię in desi-
derio rerum bonarum.

Huc itaque pertinent casus de concupiscentiā inordinatā, siue illa sit in malis,
siue in bonis.

REGVLÆ.

I. Omnis concupiscentia inordinata, qualis qualis ea sit, *An omnis
cōcupiscen-
tia inordi-
nata sit pec-
catum?*
peccatum est.

Philosophi eas solū cogitationes prauitatis damnant, atq; inter
vitia enumerant, quas antegressa est animi deliberatio, secutaq; electio
& consensus, id est, in quibus voluntas malo cogitato & proposito as-
sentitur, vt illud & velit, & prober. Quę autem consensum non habent,
damnant quidem eas *iniquitatis* nomine nonnunquam, si sint frequentes;
inter vitia tamen esse non censent. Scholastici similiter contendunt, cō-
cupiscentiam formatam, quam vocant, esse peccatum, non item con-
cupiscentiam informem, scabram & rudem, quam etiam vocant pro-
passionem & antepassionem, sicut priorem illam, passionem. Propas-
sio est subitus animi motus & affectus, qui non est morosus, siue diu-
turnus. Passio est habitus & deliberatio animi cum consensu, aut de-
lectatione morosā, vt loquuntur: & hanc solam à Deo damnari aiunt.
Sed errant. Nam omnis motus animi nostri, qui discrepat à lege Dei,
peccatum est. Concupiscentia itaq;, si sit inordinata, meritò in peccatis
numeratur. Atque hinc iudicare est, quale & quantum sit discrimen
inter legem Dei & hominum. Nimirum leges hominum contentę sunt
externā obedientiā & honestate. Sed lex Dei aliquid sublimius à nobis
exigit: videlicet rectitudinem concupiscentię.

II. Tres sunt gradus cogitationum nostrarum ma-
larum.

*Quot sint
gradus cogi-
tationum
nostrarum
malarum.*
Primus est cogitatio rei malę & turpis, quę animum nostrum præter-
uolat, priusquam à nobis percipiatur & animaduertatur. Tam enim
ad omne malum fecunda est natura nostra, vt continuè & indefinen-
ter quędam turpia cogitet. Quę cogitationes, quanquam sunt ger-
manif-

manissimi corruptionis nostræ originalis fructus : tamen quia sunt leuissimæ, & nobis non percipientibus præterfluunt, non adeo graua vel grandia censerī debent peccata. *Secundus* gradus malarum cogitationum est, cū iam illa cogitatio mali non tantū percipitur à nobis, sed etiam nos quodammodo ritillat, & delectat, quanquam illi tamen non assentiamur, imo etiam præcul à nobis illam repellamus. Proinde hæc concupiscentia est tanquam stimulus quidam & punctura quædam voluntatis, non verò formata adhærensque voluntas : ideoq; non est peccatum ita graue, vt cogitatio tertii ordinis. Nam *tertius* gradus cogitationum nostrarum est, cū non tantū iis ritillamur & delectamur, sed etiam quasi vincimur, adeo vt illis planè ac omninò assentiamur. Quod fit, cū apud nos animo constituimus illud sequi aut committere, quod cogitatio obtulit, quæ in nobis est. Hoc tertium cogitationis genus vulgo voluntas certa & resoluta, siue assensus animi appellatur. Et hæ cogitationes tertii generis damnantur in omnibus & singulis præceptis. Sed præceptum decimum damnat, quid amplius, quàm præcedentia præcepta : nimirum cogitationes primi & secundi ordinis in vniuersum prohibet.

Pœna concupiscentia.

III. Pœna concupiscentiæ est mors æterna.

Quæ pœna concupiscentiæ in hoc præcepto prohiberi debeat, corporalis quidem & politica nulla est. Animi autem, vel porius totius hominis pœna, quæ est mors æterna, huic peccato debetur. Omne siquidem peccatum, etiam leuissimum, est mortale. *Romanor. 6. vers. 23. cap. 7. vers. 7.*

C A P V T XXIII.

De casibus conscientiæ circa precationem in genere.

P R A E C E P T A.

HAftenus de casibus conscientia circa Decalogum : iam videbimus illos, qui sunt circa Orationem Dominicam.

Casus isti respiciunt vel in genere precationis naturam & fructum, vel in specie singulas petitiones orationis Dominica.

Casus conscientia circa precationem in genere sunt de necessitate, modo, & fructu precationis, & respiciunt tres actus, videlicet eum, qui est ante precationem, in precatione, & post precationem.

R E G V L A.

Quamquam requiritur

I. Ante precationem requiritur consideratio necessitatis

tatis & efficacix precum, & legitima hominis precaturi dispositio seu præparatio, quæ respicit Deum, nos ipsos, & proximum.

Neccssitas orationis in diuinis literis adeo perspicua est, vt nihil eâ clarius vel præcipiatur, vel ostendatur. Quamuis enim sciat Deus, quibus rebus indigeamus, vt Dominus ipse affirmat apud Matthæum cap. 6. tamen vult, vt ea petamus, & per preces, tanquam per manus spirituales, vel instrumentum aliquod ad hanc rem accommodatum, accipiamus. Audi Dominum hæc de re. Is apud Lucam cap. 18. ait: *Oportet semper orare, & nunquam deficere.* Et apud eundem cap. 21. *Vigilate omni tempore, orantes.* Audi Apostolum 1. *Thess. 5. Sine intermissione orate.* Quæ præcepta hoc significant, vt huius salubris exercitationis nunquā obliuiscamur, & ad eam identidem reuertamur. Neque verò est, quòd dicas: Deus scit, quâ re indigeamus, nec precibus nostris flecti aut moueri potest: & siue oremus, siue secus faciamus, illud est omnino euenturum, quod Deus constituit. Non, inquam, est, quòd ita dicas: quoniam multa Deus facere decreuit, sed non nisi huius vel illius precibus euentura. Oramus igitur, vt id exequamur & præstemus, per quod Deus ex omni æternitate definiuit, vt hoc, aut illud futurum esset. Non ergo diuinæ providentiæ constitutus ordo nostris orationibus mutatur: sed quod est diuinâ providentiâ ab æterno decretum, nostræ preces exequuntur. *Efficacia* siue fructus precationis est multiplex. Et in genere quidem tanta est ipsius vis, vt neq; vllum huius vitæ malum sit tam grande, quod orationis virtute profligari & auerti non possit: neque vllum rursus tam illustre bonum, quod eius ope & præsidio à Dei bonitate impetrare & assequi non possimus, iuxta Christi Domini promissa *Ioh. 15. Quodcunque volueritis, petetis, & fiet vobis.* Item: *Amen dico vobis, si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.* In specie verò oratio impetrat à Deo sequentia bona. Valet ad noxas animi sanandas, siue ad impetrandam remissionem peccatorum. *Matth. 18. Dimisi tibi debitum: quoniam rogasti me: demones fugat.* *Matth. 17. Luc. 18. languores corporis curat.* *Iac. 5. fluxam & caducam hanc vitam prorogat.* *Esa. 38. pacem & tranquillitatem conciliat.* 1. *Timot. 2. liberat nos ab inimicis & hostibus.* *Esa. 38. victoriam impetrat.* *Exod. 17. animi tristitiam, luctum, & ægritudinem sedat.* *Iac. 5. terræ vbertatem, & cœli pluuiam obtinet.* *Iac. 5. parit sapientiam & intellectum.* *Iac. 1. 3. Reg. 3. sterili utero fecunditatem impertit.* *Genes. 25. 1. Reg. 1. Deum iratum placat.* *Exod. 32. cœlum & paradysum aperit.* *Luc. 3. vbi orante Christo apertum est cœlum.* Et latro, *Luc. 23. precibus suis ex fide profectis, à Christo impetrauit dulcissimam illam*

vocem: *Hodie mecum eris in paradiso.* In summa, nihil est tam arduum, tam difficile nihil, quod oratione impetrari non possit. Est enim Christi verbum *Matth. 21.* *Quaecunque petieritis in oratione credentes, accipietis.* Ob hostiles & tantos orationis fructus Chrysostomus non sine causa dixit, quemadmodum manus sunt organum organorum, quibus homo potest sibi parare cibum, & vestes, & domū, & arma, & reliqua omnia, sic hominem spiritualem habere orationem ceu manum & organum organorum spiritualiū, quo possit facile sibi parare omnia, quæ pertinent ad vitam & salutem animæ. Porro præter fructus iam commemoratos, sunt alii permulti. Nam in primis oratio mentem illustrat. Neque enim fieri potest, ut homo mentis oculos in Deum, qui lux est, intentè defigat, quin ab eo aliquantulum illustretur. Deinde oratio spem & fiduciam alit. Quò enim aliquis cum alio frequentius loquitur, confidatius ad eum accedit. Tertiò inflamat oratio charitatem, & mentem ad maiora dona capaciores reddit, ut sunt verba Augustini. Vbi illud est admirationis iuxta & consolationis plenissimum, quod oratio proficiscitur ex fide, spe & charitate, & simul ista auget & confirmat. Quarto auget humilitatem, & timorem castum siue filialem. Nam qui ad orationem accedit, intelligit, se Dei esse mendicum, ac per hoc humiliter coram eo apparere solet: ac diligentissime cauet, ne eum offenda, cuius ope in rebus omnibus eget. Quintò gignit oratio frequens in animo orantis contemptum rerum omnium temporalium. Neque enim fieri potest, ut non vilescant & sordeant omnia terrena illi, qui cælestia atque æterna assidue speculatur. Sextò parit oratio delectationem incredibilem, cum per eam fiat, ut homo incipiat gustare, quàm suavis sit Dominus. Quanta autem hæc sit suauitas, vel ex eo potest intelligi, quod non nullos nō solum pernoctare, sed etiam dies integros cum integris noctibus in oratione coniungere potuisse legimus. Denique præter utilitatem & voluptatem, quam diximus, longè maximam, affert etiam oratio dignitatem & honorem nō exiguum oranti. Ipsi enim etiam angeli animā illam honorant, quam cernunt tam familiariter & tam crebrò ad colloquium diuinæ maiestatis admitti. Atque hi sunt veri fructus orationis: ita ut frustra sint Papistæ, qui contendunt, orationem non solum esse impetatoriam, sed etiam meritoriam & satisfactoriam: quæ duo posteriora soli sanguini Christi competunt. *Preparatio, qua Deum respicit,* admodum eleganter exprimitur à Bernhardo, in sermone de quatuor modis orandi: *Omnino,* inquit, *oportet nos orationis tempore curiam intrare cælestem, illam utique curiam, in quā rex regum stellato sedet solio, circumdante innumerabilis & ineffabilis beatorum spirituum exercitus.* Quanta ergo cum reuerentiā, quanto timore, quanta illuc humilitate accedere debet à palude suā procedens, & repem-

t. annunculo

*renuncula vilis? quàm tremebundus, quàm supplex, quàm denique humilis, & solici-
tus, & toto intentus animo, maiestati gloria, in presentia angelorum, in concilio iusto-
rum, & congregatione assistere poterit miser homuncio? In cunctis igitur actionibus
nostris multa est opus animi vigilantia, sed precipuè in oratione. Hâc de preparatio-
ne notentur sequentes regulæ. 1. Solus Deus est inuocandus: non verò
sancti in cœlo viuentes, angelinimirum & beati spiritus hominum. Ora-
tio quippe est actus religionis, qui ad ad solum Deum fertur & refertur
Matth. 4. 2. Quando accedis ad orandum, cogita Dei maiestatem, potē-
tiam & misericordiam: ita quidem, vt abstrahas mentem quoad eius
fieri potest, à cogitatione rerum mundanarum, & in sanctam ecclasiā
rapiaris, qua cogites te astare corā Deo in cœlesti illâ curiā: coram illo,
inquam, qui possit & velit tibi opem ferre. 3. Quoties accedis ad
orandum, cogita tres personas sacrosanctæ Trinitatis tibi adstare & pre-
ces tuas partim acceptare, partim adiuvare. Nam Deus Pater dat nobis
Filium suum Iesum Christum, & hic dat nobis Spiritum S. spiritum illū
precum. Pater exaudit preces quas ipsi offerimus per Filium, & propter
eum. Filius orat pro nobis in cœlis tanquam sacerdos noster. Spiritus S.
interpellat pro nobis gemitib. inenarrabilib. Ro. 8. hoc est, orandi vim &
potestatem tribuit, facitq; vt indefinenter suspiremus ad Dominū. 4. Nō
solum requiritur excitatio & erectio cordis ad Dominum, sed et reue-
rentia, quā cor nostrū p̄sentia maiestatis Dei humiliter honoret. In sum-
mā: Qui orare cupit, debet mente, corde, totoq; corpore ita se compo-
nere, vt videatur accessurus ad familiare aliquod cum Deo colloquium.
Preparatio, qua respicit nos ipsos, institui debet iuxta has regulas. 1. Misericordiam
nostram nō oscitanter, sed diligenter debemus ad animum reuocare. Mi-
seriam dico tū culpæ, tum pœnæ: peccata nostra & indigentia nostram.
Neque verò debemus, percelli hâc cogitatione: quia miserrorum est im-
plorare misericordiam. Tantum ig. abest, vt consideratio miserie nostræ
repellere nos debeat à precatione, vt è contrario ad illam nos debeat im-
pellere. 2. Quia precatio est opus adeo arduum, vt vix inter fidei exer-
citia sit arduius vllum, debemus frequenter hanc artem facitare, &
Diabolo ita ægrè facere. Verum enimvero, quia ille nobis obiicit varia
impedimēta, debemus orare Deum, vt nobis largiatur Spiritum precum.
Quod si nobis obiiciat indignitatē nostrā, nos obiiciamus ipsi dignitatē
nostram in Christo, & dicamus, eam ipsam ob causam nos comparere co-
ram Deo, quod simus indigni & indigi. 3. In mēte debet esse rerum peten-
darum seria consideratio, & veluti firma imaginatio. Illa. n. inducet ob-
liuionem rerum terrenarum, & mentem abducet ab æstu cogitationum
quæ inter precandum plurimæ veluti certatim se offerunt & ingerunt
*animis nostris. 4. Quicumque talem precationem concipere vult, qua-**

lem Deus exaudire promittit, is respiciat ob peccata: adferat Deo cor contritum, & sit præditus serio proposito & desiderio sanctè deinceps viuendi. Deus enim non audit peccatores impetentes. Quoniam verò singulis propè momentis peccamus, oportet respicientiam subinde reintegrare & restaurare. Ita fiet, vt quod petierimus à Deo, accipiamus ab eo: quoniam mandata eius custodimus. 1. Ioh. 3. v. 22. Hæc de re admodum neruose scribit Hieronymus in dial. aduersus Luciferianos: *Ad orationem, inquit, assisto: non orarem si non crederem. Sed si verè crederem illud cor, quo Deus videtur, mundarem manibus, tunderem pectus, genas lacrymis rigarem, corpore inhorrescerem, ore pallerem, iacerem ad Domini mei pedes, eosque sletu perfunderem, crine tergerem, haurerem certè trunco crucis, nec priusmitterem, quàm misericordiam impetrarem. Nunc verò creberrimè in oratione meâ, aut per porticus deambula, aut de sænore computa, aut abductus turpi cogitatione, & ea, quæ erubescenda sunt, gero Vbi est fides? Siccine putamus orasse Ionam? sic trueros? sic Daniele inter leones? sic certè latronem in cruce? Atque hæc etiam est præparatio, quæ nos respicit. Restat præparatio, quæ respicit proximum: vbi sunt hæc regulæ. 1. Antequàm quisquam precatione instituat, reconcilietur fratri suo, si fortè cum illo gerit inimicitias Matth. 5. v. 23. Fieri enim non potest, vt sit amicus Dei, qui est inimicus eius, quem Deus iubet diligere. 2. Orandum est pro omnibus omnino hominibus in hac terrâ viuentibus: pro omnibus dico sine vllâ exceptione, vel inimicitarum, vel gentis, vel religionis. Nam siue hostis sit, siue infidelis, siue impius, proximus est, quem Dei iussu amare debemus, & ideo pro eo orare iuxta præscriptum apostoli 1. Timot. 2. Speciatim verò orare oportet pro principibus, non solum bonis, sed etiam malis, vt tales sint, quales esse debent. Orandum etiam est pro hominibus piis & iustis, ne superbiâ efferantur. Iussit præterea Dominus precati pro persequentibus & calumniantibus nos. Matth. 5. Orandum quoque est pro paganis, & ceteris à fide & religione Christi alienis, vt illis donetur fides. Quod attinet ad illos, qui obstinato sunt animo in malis, pro iis etiam est orandum: quoniam de nullo est desperandum, quamdiu vitæ huius spiritum duxerit: & quamdiu hîc viuatur, patet reditus de morte spirituali ad vitam spiritualem per gratiam Dei. Pro hæreticis porro & schismaticis, item pro excommunicatis est orandum, vt depositis & abiectis erroribus ad ecclesiæ gremium reuertantur. In summâ, pro omnibus hominibus est orandum, si excipias eos, qui peccant ad mortem. 1. Ioh. 5. hoc est, qui committunt peccatum irremissibile, quod appellatur peccatû in Spiritum S., de quo Christus Matth. 12. pronuntiat illud suâ naturâ esse irremissibile. 3. Imprecationibus vti licet, si observentur hæc cautela. Primò distinguendû est inter causam, & personâ q̄ defendit malâ causâ.*

Ad-

Adversus malā causam debemus precari, contra personam, quaterus est creatura Dei, nō item. *Secundū* oportet distinguere inter inimicos siue hostes nostros priuatos seu particulares, & publicos siue vniuersales. Hostes priuati sunt, qui huius aut illius causę nomine nobis aduersantur. Et contra hos non est licitum orare. *Matth. 5. v. 44.* Hostes publici sunt non tantū nostri hostes, sed etiam Dei, Christi, religionis & veritatis cœlestis. Et hi sunt vel sanabiles, vel insanabiles. Sanabiles sunt, qui ex ignorantia, vel infirmitate aliquā humanā peccant, ira vt nonnulla resipiscentiæ & conuersionis ipsorum spes supersit. Pro horum personis & conuersione est orandum, & non nisi contra ipsorum causam & actus malos: idq; exemplo Christi, *Luc. 23. v. 34.* & Stephani *Act. 7.* Quod attinet ad illos, qui sunt insanabiles, eos scilicet qui ex malitiā & pertinaciā manifestariā peccant, adeo quidem vt nec minima conuersionis & emendarionis ipsorum spes supersit; hęc distinctē est respondendum. Nam homo qui orat, aut extraordinarius est, aut ordinarius. Homo extraordinarius est, qui extraordinariis charismatis Spiritus S. est præditus: vt propheta & apostoli. Huiusmodi homines habent spiritum discretionis & zelum extraordinarium; ac proinde possunt orare aduersus personam illorum, qui sunt insanabiles. Sic fecit David *Psal. 109.* qui Psalmus terribilibus execrationibus est refertus. Idem fecit Paulus *Gal. 5. v. 12.* & *2. Tim. 4. v. 14.* Sed homines ordinarii & priuati, qui vulgaribus tantū donis sunt præditi, quiq; spiritum discretionis in hac materiā non habent, quorum deniq; zelus cum cholera, stomacho, irā & odio permixtus est, illi non debent vllam extraordinariam precationem aduersus cuiuspiam personam instituere, quantumuis etiam illa videatur insanabilis. Id docemur à Christo *Luc. 9. v. 54.* vbivehementissimē reprehendit discipulos, cum violento zelo arderent aduersus Samaritanos. Non itaq; licet nobis hodie orare contra personam Turcæ, aut Papæ: sed tantū contra illorum statum, regnum & imperium, quod Deo ē diametro aduersatur. Quod verō attinet ad Davidem & alios prophetas, qui perditis ac improbis hominibus passim mala imprecantur, hoc quoq; obseruādum est, eas imprecationes esse quasdam futurorum euentuum prænuntiationes & prædictiones propheticas: neq; esse imprecationes absolutas, sed continere tacitam quandam conditionem. Nam perinde est, ac si dicerent: Confundatur, ac pereant peccatores, & coniurati Dei hostes, si malè agere, ac insones persequi pergant. Sepe etiam propheta mala imprecantur improbis, non ad perniciem & interitum, sed ad salutem ipsorum: nimirum, vt malis quasi flagellis quibusdam cæsi, afflicti, admoniti, & excitati, ad se redeant. Ad extremum quod attinet imprecationes prophetarum, quæ directæ

sunt contra particulares hostes, illis uti possumus tanquam generalibus precibus aduersus omnes hostes Dei insanabiles, non verò aduersus has vel illas personas.

*Quot sint
requisita
precationis.*

II. In precatione sunt duum generum requisita. Nam alia pertinent ad substantiam orationis, alia ad circumstantias. Conditiones pertinentes ad substantiam precationis sunt numero septem: videlicet, Humilitas, Fides, Spes, Charitas, Deuotio & Discretio. Circumstantiæ sunt Vox, Gestus, Locus & Tempus.

Humilitas est, quâ is qui orat, non in suâ iustitiâ, quæ nulla est, sed in Dei benignitate confidit. Hæc adeo est necessaria, ut nulla precatio possit esse seria, vehemens & ardens, si non proficiscatur à viuo defectuum nostrorum & spiritualis paupertatis sensu, siue à spiritu contrito, de quo Dominus apud Esaiam cap. 66. ita ait: *Ad quem aspiciam, nisi ad pauperculum, & contritum spiritu, & tremensem sermones meos?* Rectè item Ecclesiasticus inquit cap. 35. *Oratio humiliantis se, nubes penetrabit, & non discedet, donec Altissimus aspiciat.* Quæ cum ita sint, oportet ut quilibet bonæ notæ Christianus agnoscat se non esse bonum, ideoque ad singulos orationis Dominicæ petitiones cogitet suam miseriam: verbi gratiâ, cum orat, ut nomén Dei sanctificetur, concipiat in corde suo prauitatem suam, quæ propendet ad nomen Dei dehonestandum. Cum hac humilitate necessariò coniunctum est desiderium gratiæ, quod electi homines nunquam non sentiunt in cordibus suis. *Fides* vera & saluifica est, quâ homo electus inuocat Deum in nomine Christi, & persuasus est, Deum esse potentissimum, sapientissimum, optimum, fidelissimum, & proinde posse, & scire, & paratum esse facere quod petimus, si deceat illum dare, & expediat nobis accipere, quod petimus. Hanc fidem Christus postulauit à duobus illis cæcis, qui curari desiderabant, *Matth. 9. Creditis, quia possum hoc vobis facere.* De hac fide Apostolus *Roman. 10.* ait: *Quomodo inuocabunt, in quem non crediderunt?* Cum quo consentit illud Iacobi cap. 1. *Postulet in fide, nihil hesitans.* Sed hæc necessitas fidei non ita intelligenda est, ut necesse sit, certò credere, Deum facturum esse, quod petimus. Sic enim fides non rarò falsa inueniretur, & per hoc nihil omnino impetraremus. Oportet ut illa fides nitatur fundamento verbi Dei, hoc est, eius mandato & promissione, & pendeat à sanctâ & paternâ Dei voluntate, ut paulò post dicemus pluribus. Porro fides nostra debet ferri in solum Deum, non verò in ullam creaturam, qualis qualis, quanta quanta etiam illa sit. Maledictus enim est, qui confidit

dic in aliquo, quod non est Deus. *Spes* facit, ut firmiter adhareamus benignitati diuinæ, & patienter expectemus auxilium Dei, utcumque dilatum. Ita enim fit, ut audiamus illud, quod Deus apud prophetam dicit *Psal.* 90. *Quoniam in me sperauit, liberabo eum.* Hæc spes cum fide coniuncta est certissimum impetrationis signum, & lætitiâ spirituali orantem perfundit. *Charitas*, siue dilectio Dei & proximi facit ut ambulemus in viis Domini, atque ita fiamus ipsi amici. Nam fieri non potest, ut aliquis impetret beneficia Dei, nisi sit eius amicus. Sic enim loquitur Dauid *Psal.* 33. *Oculi Domini super iustos, & aures eius ad preces eorum.* Et *Psal.* 65. *Si aspexi iniquitatem in corde meo, non exaudiet Dominus.* Et Christus Saluator *Iohan.* 15. ait: *Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint, quodcumque volueritis, petetis, & fiet vobis.* Et discipulus ille Christo dilectus priori sua epistola c. 3. ait: *Si cor nostrum non condemnat nos, fiduciam habemus apud Deum, & quidquid petierimus, accipiemus, quoniam mandata eius custodimus, & ea quæ sunt placita, coram eo facimus.* Hæc autem non eo sensu accipi debent, quasi eum, qui orat, oporteat esse purum ab omni labe peccati. Nam hoc pacto nullus mortalium posset vel auderet concipere preces. Duo sunt, quæ requiruntur ad puritatem illius, qui coram Deo vult orare: videlicet fides & resipiscentia. Nam peccator credens & pœnitens non impetrat ut peccator, sed ut credens & pœnitens: quia ut peccator est, est inimicus Dei, ut credens & pœnitens, est amicus Dei. Nam is, qui peccat, facit quod Deo non placet: sed is, quæ peccasse pœnitet, ac verâ fide est præditus, facit quod Deo maximè placeat. *Deuotio* est, quæ facit, ut qui orat, non negligenter oret, ut plerique facere solent, sed attentè, sollicitè, diligenter, atque ardentè. Nam Deus grauiter reprehendit eos, qui solis labiis orant. *Populus hic*, inquit Dominus per *Esaiam* cap. 29. *labiis me honorat, cor autem longè est à me.* Oritur autem hæc virtus ex fide viuâ. Nam qui attentè cogitat, quanta sit Dei maiestas, & sua indignitas atque vilitas, quàm denique magna res sit, quam petimus: vix fieri potest, ut non cum summâ humilitate, reuerentia, deuotione, atque ardore ad orandum accedat. Hic quæritur, an Christus multiloquium ab oratione prohibeat. *Matt.* 6. ubi ait, ne multum loquamur inter orandum: Respondeo: Hoc non ita est accipiendum, quasi diutius & prolixius orare, aut eandem rem sæpius vgerè, sit nefas. Alioquin & Dominus ipse in oratione suâ frequenter pernoctabat, & in agoniâ cōstitutus prolixius orabat. De quibusdam etiam sanctis viris legimus, eos diem cum nocte orando transegisse. Christus itaq; non simpliciter reiicit multiloquium, sed inane quoddam, id est, genitilium & Pharisaicum in orando multiloquium. Ethnici enim suos

deos

deos perinde precabantur, ac si essent homines erroribus, perturbationibus, ac cæteris humanæ naturæ miseriis subiecti. Quapropter ut du-
 ros, aut aliâs difficiles, blandâ oratione inflectere, absentes voce con-
 tentiore aduocare, causæ statum nescientibus aperire, aliud deniq; agē-
 tes cohortatione attentos reddere conabantur, ac proinde multis ver-
 bis utebantur. Vnde Elias propheta 3. Reg. 18. per risum dicebat ad
 prophetas Baal: *Clamate voce maiore: Deus enim est. & forsitan loquitur, aut in
 diuersorio est, aut in itinere, aut certè dormit, ut excitetur.* Deinde Pharisæicū
 multiloquium erat coniunctum cum ostentatione, quam Dominus re-
 prehendit, Luc. 18. Summa huc redit; Christus damnat multiloquium,
 quo Deum, perinde ac hominem, in nostram sententiam pertrahere
 conamur, quasi aliter à nobis flecti non possit: item, quo fit ut inter o-
 randum utamur verbis curiosè, nimium affectatis, & ostentationē præ-
 seferentibus. *Absit ab oratione,* scribit Augustinus epist. 179. *multa locu-
 tio: sed non desit mul. a petitiōe, si feruens perseveret intentio.* Porro discretio est ne-
 cessaria inter precandum, eaq; duplex. Primò enim requiritur in pre-
 cibus nostris, ut Deum nec ad vllas loci aut temporis circumstantias, nec
 ad eius, quam petimus, gratiæ, mensuram modumq; alligemus. Dein-
 de oportet distinguere inter res spirituales & temporales. Res spiri-
 tuales sunt, quæ respiciunt Dei gloriam, & ad salutem nostram simpli-
 citer sunt necessariæ: cuiusmodi sunt remissio peccatorum, fides, spes,
 resipiscencia, & similes. Atq; has res oportet petere absolutè, sine vl-
 lâ conditione aut exceptione: quantum quidem attinet ad ipsam rerum
 istarum substantiam. Sed gradum & mensuram non oportet Deo
 præscribere. Res temporales sunt, quæ pertinent ad hanc animalem
 vitam: uti sunt sapientia, eruditio, cibus, potus, & similia. Atque has
 res oportet à Deo petere cum conditione, si nempe ita Deo placuerit.
 Sic suam, vel alterius mortem nefas non est à Deo petere, si magnæ ali-
 quæ & iustæ huius desiderii & petitionis causæ existant, eâque appositâ
 conditione, si Deo ita visum fuerit, vel si morituri illius hominis saluti
 expedierit. Ita si aliquis pertæsus huius vitæ propter quotidiana sua
 peccata, optet cum Paulo dissolui & esse cum Christo, nō peccat: dum-
 modò voluntatem suam voluntati Dei subiciat. Similiter audit quis
 aliquē plurima ecclesiæ vel reipub. damna inferre: petere potest absque
 peccato, si nunquā alioqui ad sanam mentē rediturus est, sed additur
 semper mala malis, ut Deus illū è medio tollat, ne vel pluribus sceleribus
 se obstringat, vel pluribus noceat. Sed iam dicamus de circumstantiis
 precationis, inter quas prima est *Vox*, de quâ sic habendum. Precatio
 est publica vel priuata. In precatione publicâ est vel sollemnis formula,
 vel oratio à ministro verbi Dei concipitur pro ratione necessitatis eccle-
 siam

nam vrgētis, aut pro naturā & materiā textus. Hic requiritur vox nota articulata, clara & distincta. Quod attinet ad voces priuatas, in illis vox quidem est utilis, non tamen simpliciter necessaria: ita vt cōscientia non sit alligata ad vocem, vel linguam certam, Vtilis tamen est vox ex duobus nominibus: tum quod affectus excitet, tum quod animū vagari non permittat, sed intra certos limites cohibeat. Ceterū, quod vox in huiusmodi precibus non simpliciter sit necessaria, hinc clarum est, quod Spiritus Dei inenarrabiles gemitus ac suspiria in cordibus nostris excitet, *Roman. 8. v. 26.* & Paulus *1. Thess. 5. v. 17.* iubet nos indefinenter orare: similiter Christus *Luc. 18.* ait, Oportet semper orare, & non deficere: cum quibus consentit praxis illa Dauidis *Psal. 33.* Benedicam Domino in omni tempore, semper laus eius in ore meo. Quorū locorū hic est sensus, semper fundenda esse ad Deum suspiria & gemitus inenarrabiles, & crebrō atque frequenter adhibendam esse vocem in precatione, ne si longo temporis interuallo vacemus ab oratione, hostis insidijs capiamur, aut in aliud malum incidamus. Hæc itaque præcepta nō hoc significant, vt nihil aliud agamus: sed vt huius tam salubris exercitationis nunquam obliuiscamur, & ad eam identidem reuertamur. Id quod nos Dominus suo exemplo docuit: quia ille non ita semper orauit, vt non docuerit populum, ederet, aut biberit, sed ita, vt semper fuerit animo intento ad Deum, & frequentissime orauerit. Atque hoc est, quod Dauid ait: *Oculi mei semper ad Dominum.* Quid? Semper orare intelligitur, qui semper facit suum officium, & à bonis operibus nunquam desistit. *Gestus* in oratione adhibendus, non expressus est in verbo Dei, ita vt conscientia non sit alligata ad certum aliquem gestum. Vtile nihilominus est, certos quosdam inter precandum adhibere gestus, iuxta has regulas. 1. Gestus debent esse decori & venusti. 2. Gestus debent esse signa humilitatis & sinceritatis: vt est corporis prostratio, oculorum & manuum eleuatio, genuflexio, & similes. 3. Gestus debent conformari ad laudabilem consuetudinem gentis & Ecclesiæ, in quā versamur. 4. Gestus ac motus in oratione adhibiti duo designare debēt. Vnum pertinet ad Deum, qui nostris precibus inuocatur: alterum ad nos, qui inuocamus. Et Dei quidem maiestatem nostris gestibus exprimere debemus, nostram verò humilitatē & vilitatē. Ideo inter orandū gēua flectimus, aut stamus, aut humi prosternimur, caput aperimus, palmas expansas aut complicatas in altum attollimus, & alia huiusmodi facimus: quæ ad animi nostri affectus significandos, excitandos, permouendos, & inflammandos spectant. His enim motibus nos Deo submittimus, infirmitatemque, prauitatem, ac indignitatem nostram profiteamur. Sed hæc omnia, & similia, quæ pertinent ad circumstantias precationis, non

cadunt sub præceptum: sed permittantur libertati conscientiæ. *Locus* precationis quod attinet, omnia loca in Nouo Testamento quantum ad conscientiam, sanctitatem & religionem, sunt paria. Hinc communes & publicæ preces in primitiua Ecclesiâ vbique fundi solebant, & pro rerum necessitate, & temporum difficultate offerebâtur per agros, per vias, & vias publicas: in ipsis etiam militum exercitibus, & classibus navalibus, in montibus, cryptis, antris & terræ cauernis. Hoc verò tempore ordinis & decori causâ in publicis templis huiusmodi preces rectè funduntur: absque opinione tamen peculiaris sanctitatis, quam superstitioni opinantur istis locis inesse. Priuatas preces quod attinet, illæ vbiuis, dummodò requisita veræ precationis non desunt, fundi possunt. Nam oratio cum sit interioris desiderii interpres & index, sicut interior vis animi fertur in Deum, sine ordine ad certum locum vel tempus: Quare vbique locorum, siue in domo, siue in agro, siue in foro, mensâ, vel lecto priuatim orare licet, seclusâ tamen aliorum offensione. Interim tamen huiusmodi locus est eligendus, quo quis minùs impeditur, & magis ad pietatem accenditur. Si quisquâ ergo in hominum turbâ orare nequeat, vel id facere commodè non possit, aut sine aliquâ inani gloriâ, vel grandi mentis distractione nō queat; oret is domi, vel loco aliqui secreto. *De tempore*, quo preces concipere & fundere oportet, superest vt dicamus. Est autem oratio alia secreta & subita, alia solennis & statuta. Illa veteribus dicitur eiectio siue iaculum cordis, & omni tempore debet adhiberi, quia singulis momentis gloriam Dei querere tenemur, & innumerabilibus periculis sumus expositi, siue mundum spectemus, siue carnem nostram, siue diabolus: hæc, tametsi omni tempore potest adhiberi (nihil enim est discriminis in tempore, quantum ad conscientiam) tamē ordinis & decori causâ vtiliter distinguitur, ita vt certas horas impedamus precationi tum publicæ, tum priuæ, absque superstitione, qualem obseruare licet in horis Canonicis Papistarum. Huc pertinet illud: Oratio vitalis & mentalis debet esse cōtinua, oratio verbalis creberrima. Cæterum tria potissimum sunt, quæ nobis inter precandum sunt impedimento. *Primo* nobis molestiam creat, quod more aliorum hominum non possumus certam precandi formulam excogitare. *Deinde* admodum sollicitos nos habet, quod spiritus corpore oppressos, & animum variis cogitationibus & phantasiis plenum videmus. *Tertio* vehementer nos turbat, si orationis nostræ fructum non percipiamus. Quod attinet ad primam molestiam, illi facile occurremus, si cogitemus desiderium cordis compuncti esse ipsissimam precationem. Quare si non possimus certas orandi formulas concipere, suspiriis & gemitibus suppleamus istum defectum. *Secunda* molestia hunc in modum est depellenda.

lenda. Si defectus & aberrationes precum nostrarum nobis displiceant, ita ut aduersus istas luctemur, & omnis generis remedia & adminicula deuotionis adhibeamus, non possunt illæ nobis nocere: quia nulla est condemnatio in iis, qui sunt in Christo Iesv. Tertia molestia profligabitur, si cogitemus, vel nos non rectè orasse, si Deus non largiatur nobis id, quod petimus: vel Deum differendo auxilium probare fidem, spem & patientiā nostrā: vel aliquid vtilius à Deo nobis reservari quàm id, quod petiuimus. Nam Deus exaudit preces nostras duobus modis: videl. vel concedendo rem, quā rogamus: vel tribuendo aliquid isti analogum aut etiam vtilius. Ita Christus non obtinuit suis precibus, ut poculum illud, quod ipsi bibendum erat, abiret, sed impetrauit aliquid huic rei analogum, nempe vires & potentiam, vnde ad luctuosissimos illos mortis cruciatus superandos factus est idoneus.

III. Post precationem tria requiruntur: ut puta fides particularis, perseverantia, & praxis precum.

Fides particularis est, quā ille qui precatur, absque omni dubitatione credit, suam petitionem à Deo esse exauditam propter Christum. *Perseuerantia*, & quædam velut importunitas, non solum in ipso actu precationis requiritur, sed etiam post preces omnino est necessaria. Oportet enim toties repetere precationem ex verā fide profectam, donec res petita vel aliquid ipsi analogum nobis concedatur. Hanc perseverantiam Dominus duabus parabolis propositis commendauit apud Evangelistam Lucam. Prior est de illo, qui mediā nocte perrexit ad amicum, ut accommodaret ipsi tres panes: qui cum sæpe reliceretur, quod esset importunum tempus, tamen perseverans in petendo, obtinuit quod petebat *Luc. 11.* Posterior est de viduā, quæ interpellabat iudicem, ut ipsam vindicaret de aduersario suo: qui iudex quamuis esset valde malus, & neque Deum timeret, neque hominem reuereretur: tamen victus perseverantia & importunitate mulieris, vindicauit illam de aduersario. Ex his colligit Dominus, multò magis perseverandum nobis esse in oratione ad Deum; qui iustus & benignus est. *Luc. 18.* atque, ut est *Iacob. 1.* dat omnibus affluentem & non improperat, hoc est, dat liberaliter omnibus dona sua ex verā fide petentibus, & nō improperat importunitatem, quod videlicet nimis molesti simus in petendo. Deus enim est sine mensurā diues, & sine mensurā misericors. Hæc verò assiduitas eò magis est necessaria: quia Dominus quæ dare vult, differt, ut ardentius peramus. Vnde Augustinus ait: *Ipse Dominus qui dare vult, differt dare, ut amplius desideres, quod differtur, & ut desiderando capax inueniaris, ut cum venerit, amplius implearis.* Et iterum ait: *Qui nos hortatur, ut pe-*

tamus, & cui displicet si non petimus, si al quando tardius dat, commendat sua dona, non negat ea, quoniam diu desiderata dulcius obriuentur: data à Deo citò, contemnuntur & vilescunt. Non itaq; cum Deo expostulare, aut de ipsius potentia & beneuolentiâ dubitare & desperare debemus, si non statim exaudiat preces nostras: sed nostri officii est, per crebram instantiam & precationem sæpius repetitam cum Deo colloqui, tanquam cum optimo nostro amico. Succurrat nobis hoc loco illud Augustini, electos Dei filios semper ab illo exaudiri, non quidem semper ad voluntatem ipsorum, sed tamen ad utilitatem, quæ est salus hominum, & gloria Dei: quod idem Pater duplici similitudine declarat. Medicus, inquit, secat, scindit, & vrit vulnus: clamat ægrotus: nec medicus tollit manum, nisi secuerit quantum putat expedire. Non propterea crudelis est medicus, aut clamantem infirmum non exaudit, quia à secando non cessat. Si enim vulnere parceret, capite & vitâ periclitaretur ægrotus. Matres itidem in balneis confricare solent pueros, ad eorum salutem: inter earum manus paruuli clamant, nec tamen à fricando matres manus abstinent. Sic Deus, tanquam medicus salutaris, & tanquam benignus pater, petita non concedit, vt sanet, vt in perpetuum ignoscat, & vt erudiat. Secat, & vrit hîc, vt in futuro parcat: denegat postulata, vt longè utiliora, maiora, & meliora concedat. Putant orantes se non exaudiri, quia petita non impetrant: nesciunt tamen, se fructuosiora, magisq; salutaria accipere. *Praxis* presum est, quâ quis facit & exercet illud, quod orauit. Sic v. g. si quis Deo supplicet pro remissione peccatorum, oportet vt peccatis nuntium remittat, & sanctam vitam viuat. Nimirum qui orat Deum, ut largiatur beneficium, is quoq; debet facere suum officium: quia beneficium datur, vt faciamus officium. Colophonis loco teneantur breuia & acuta summaria Psalterii, tanquam paradisi, in quo homo electus debet animam suam oblectare. Vfus autem istorum summariorum est, vt primo intuitu se offerat materia precationis, quam querimus.

Psalmus.

1. Vir beatus.
2. Rex Sion.
3. Adiutorium à Domino.
4. Mirificatio Sanctorum.
5. Iustus iudex.
6. Anima perterrita.
7. Innocentia iusti.
8. Dominus dominator.
9. Asylum pauperum.

Summaria.

10. Insolens impius.
11. Falsi Doctores.
12. Corruptelistarum furor.
13. Desertio gratiæ.
14. Homo animalis.
15. Ciuis cœlestis.
16. Christus triumphans.
17. Prouocatio ad iustum iudicem.
18. Liberator potens.

19. Lex immaculata: & Euangelium propagatum.	58. Doctor impius.
20. Magistratus felix.	59. Vindicta iusta.
21. Rex fortunatus.	60. Adiutor in necessitate.
22. Amarum dulce.	61. Asylum firmum.
23. Pastor bonus.	62. Omnipotens Deus.
24. Rex gloriæ:	63. Sitis spiritualis.
25. Remissio peccatorum.	64. Mores persecutorum.
26. Innocentia iusti.	65. Annonæ benedictio.
27. Vnum necessarium.	66. Fornax probationis.
28. Retributio impiorum.	67. Dominus benedicens.
29. Vox tonans.	68. Iehoua triumphator.
30. Tristitia versa in gaudium.	69. Oppressorum consolatio.
31. Spes non confundens.	70. Confusio inimicorum.
32. Confessio pia.	71. Iustus sub cruce vt palma.
33. Lætitia piorum.	72. Rex iustus.
34. Timentes Deum.	73. Consolatio Israel.
35. Defensor innocentum.	74. Ecclesia querulans.
36. Doctores falsi.	75. Iustus iudex.
37. Indignatio repressa.	76. Deus bellator.
38. Afflictio duplicata.	77. Amarum dulce.
39. Præparatio mortis.	78. Liber antiquitatum.
40. Gratiitudo liberati.	79. Insolentia hostium veritatis.
41. Beatitudo misericordium.	80. Vineæ deuastata.
42. Anima conturbata.	81. Ingratus populus.
43. Deus vindex.	82. Magistratus negligens.
44. Suspiria spiritus.	83. Confœderatio impiorum.
45. Epithalamium Christi.	84. Ecclesia.
46. Asylum fidelium.	85. Iræ deprecatio.
47. Dominus exaltans.	86. Confusionis deprecatio.
48. Ciuitas Domini.	87. Generatio noua.
49. Vanitas hominum.	88. Tentatio desertionis.
50. Verus cultus Altissimi.	89. Gratia & veritas sub cruce.
51. Pœnitentia Dauidis.	90. Disce mori.
52. Aulici proditores.	91. Adiutorium Altissimi.
53. Natura corrupta.	92. Iustus florens.
54. Pius afflictus.	93. Regnum firmum.
55. Amici proditores.	94. Vltor Dominus.
56. Columba fugata.	95. Gratiitudo debita.
57. Cor paratum.	96. Dominus exaltans.
	97. Dominus terribilis.

98. Victor Dominus.	124. Scuitia hostium.
99. Sanctus Dominus.	125. Mons æternus.
100. Cultus sacer.	126. Tristitia in gaudium: seu, A. marum dulce.
101. Tabula aulica: seu Princeps bonus.	127. Oeconomia bona.
102. Anima angustata.	128. Coniugium benedictum.
103. Anima exultans.	129. Crux victrix.
104. Cosmographia Davidis.	130. Clamans de profundis.
105. Chronicon Israeliticum.	131. Altiora te ne quaeris.
106. Secunda pars Chronicorum.	132. Locus Dei electus.
107. Gratitude liberatorum.	133. Concordia.
108. Regnum Christi.	134. Officium ministrorum:
109. Pœnæ persecutorum.	135. Collatio Dei cum idolis.
110. Dominus in medio inimicorū.	136. Bonitas æterna.
111. Carmen Paschale.	137. Ecclesia oppressa.
112. Beatitudo fidelium.	138. Gratulatio redemptorum.
113. Exaltatio in opis.	139. Prouidentia Dei.
114. Exitus ex Ægypto.	140. Hypocritæ cruenti.
115. Idolorum vanitas.	141. Sacrificium Deo gratum.
116. Crux cōfessionis comes.	142. Eiulatus afflicti.
117. Æterna veritas.	143. Liberationis desiderium.
118. Das schōne Confitemini.	144. Bellator Dominus.
119. Alphabetum Christianorum, sue, Cōmendatio verbi Dei.	145. Gloriosus Dominus.
120. Lingua falsa.	146. Opera Dei magnifica.
121. Custos perpetuus.	147. Ædificator Ierusalem.
122. Felicitas Ierusalem.	148. Creaturæ laudantes.
123. Oculus sperans.	149. Exultatio Ecclesiæ.
	150. Instrumenta laudis.

CAPVT XXIV.

De casibus conscientie circa primam orationis
Dominicæ tabulam.

P R A E C E P T A.

Casus conscientie, qui in specie respiciunt singulas petitiones orationis Dominicæ, sunt vel circa primam huius precationis tabulam, vel circa secundam: è quibus prima tabula respicit Deum, secunda nos ipsos: & utraq, continet tres numero petitiones..

Prima petitio est de sanctificatione nominis Dei: ubi est tentatio blasphemia.
Secunda

Secunda petitio est de regno gloria: ubi sunt tentationes mortis.

Tertia petitio est de voluntatis Dei implementatione: ubi est tentatio impietatis.

R E G V L Æ.

I. Casus conscientie circa tentationem blasphemie, *Casus con-*
hoc modo solvuntur. *scientia cir-*
ca tentatio-

Tentatio blasphemie nihil est aliud, quam fœda & turpis cogitatio, quæ Dei maiestatem impugnat: unde etiam à Casistis appellatur *fœ-*
da tentatio. Huic tentationi, quæ cordibus piorum admodum grauis
& acerba accidit, hunc in modum occurremus. *Principiò* animadu-
tendum est, quoniam sint huius tentationis prodromi, & quibus mo-
dis ac mediis in animum nostrum illabatur. Interdum autem oritur ex
solâ suggestione Diaboli, cui volupe est, huiusmodi cogitationibus &
phantasiis animos piorum turbare. Interdum est à prauâ consuetudi-
ne, quâ fit, vt aures nostras accomodemus impiis & impuris sermo-
nibus, qui immediatè in contumeliam nòminis diuini redundant.
Quandoq; in animum hominis sensim & gradatim irrepit; quando sci-
licet in cultu Dei incipit torpere. Interdum nos vexat cogitatio vola-
tica, interdum morosa. Illa subitò incidit, & statim euanescit: hæc
trahit moram, & veltitillat, vel approbationem elicit. *Deindè* pericu-
lum huius tentationis admodum est graue. Nam ingentes animi horro-
res creat, & desperationem in quibusdam parit: quia Euripus harum
cogitationum est ipsissimum gehennæ vestibulum, in quo homines
electi probantur, reprobi excruciantur. *Tertiò*, si huiusmodi tentatio-
nes velocissimè, instar fulguris illabantur, & naturali luci, siue ignicu-
lis adhuc in homine reliquis, directè aduersentur, si denique extraordi-
nario metu hominem percellant, & ad peccata enormia hominem so-
licitent, ita ut languor & morbus subsequatur: si, inquam, cogitatio-
nes istæ his tribus notis sint insignes, certissimè est indicium illas à Dia-
bolo immediatè trahere originem. Quòd si externis hisce & aduenti-
tiis cogitationibus non assentiamur, non sunt nostra peccata reputanda,
sed Diaboli, qui illas suggerit. Huius rei veritas inde patet, quòd Satan
similes cogitationes in animum Christi ingesserit *Matth. 4.* ubi illum ad
infidelitatè, auaritiã, & idololatriam sollicitat. Hæ verò cogitationes
in Christo non fuerunt peccata: vtpote cuius sanctissimus animus ne
minimâ quidem approbatiunculâ illas est amplexus, sed constanter re-
pulit. Hinc efficitur, blasphemias cogitationes, quæ à Diabolo suggerû-
tur, non esse nostra peccata, sed Diaboli, si quidè illis non adstipulemur:
quemadmodum ille, qui ab alio incitatur & sollicitatur ad prodicionem,

aut.

aut eadem, si aures non accommodet, neque consentiat, horum criminum reus peragi non potest. Tamen si ergo cogitationes istae forde à Diabolo suggestae molestiam longè maximam nobis pariunt: non tamè personalia nostra peccata censeri debent. *Quartò* cogitationes illas volaticas, quas Diabolus suggerit, leuiter oportet prætereire, adhibita hac formulâ: *Increpet te Dominus, Satan.* Si quis enim diu cum illis luctetur, magis magisque illis implicatur. *Quintò* si cogitationes blasphemae principium ducant à carne nostrâ, id est, à naturæ nostræ corruptæ contagione, atque ita in ipso primo conceptu sint nostra peccata; tum vel in animis nostris non diu hærent, vel ibi radices agunt. Neutræ possunt nobis nocere, ita ut propter illas æterno exitio adiudicemur, si ex fide contra illas luctemur, & de illis vehementer doleamus: ut nos docet exemplum Pauli *Rom. 7.* pertorum. *Sextò*, si homo subinde infestetur hoc malo, debet vitare solitudinem, & assuescere pie cōuersationi cum aliis, qui nempe meditationibus verbi Dei, precibus, psalmodiis, & similibus piis exercitiis delectantur. Sanè si sermo Dei copiosè inhabitet in nobis, ita ut de illo meditemur interdiu & nocte, germinabunt in nobis & fructificabunt pie & sanctæ cogitationes. *Septimò* oportet custodire cor nostrum, ita ut vitemus occasiones huius mali: quales sunt impuri sermones, & diuturna cogitationum blasphemarum meditatio atque ruminatio. *Octauò* maiestas Dei & abyssus iudiciorum eius ex Scripturâ sacrâ quàm diligentissimè repetenda est, & ob oculos nobis ponenda. *Ad extremum*, quia tentationes blasphemiarum non rarò inde oriuntur, quòd à Deo affligimur, animus noster ita est informandus, ut in Deo super omnia bona & dona requiescat in omnibus: quia ipse est sanctorum æterna requies. Dicat itaque fidelis anima: O Domine, da mihi in omnibus super omnia in te requiescere, super omnem salutem & pulchritudinem, super omnem gloriam & honorem, super omnem potentiam & dignitatem, super omnem scientiam & subtilitatem, super omnes diuitias & artes, super omnem lætitiā & exultationem, super omnem famam & laudem, super omnem suauitatem & consolationem, super omnem spem & promissionem, super omne votum & desiderium, super omnia dona & munera, super omne gaudium & iubilationem, denique super omnia visibilia & inuisibilia, & super omne, quod tu, Deus meus, non es: quia tu Deus meus super omnia optimus es & maximus: tu solus potentissimus, tu solus sufficientissimus & plenissimus, tu solus suauissimus & amantissimus, tu solus pulcherrimus & gratiosissimus, tu solus es gloriosissimus & beatissimus. O Domine, da mihi requiescere in te: quia non est quies extra te. Querant alii apud te diuitias & alia caduca dona: mihi nihil aliud placet, nec placebit, nisi tu Deus meus,

spes

spēs mea, & salus mea. Domine, q̄ est fiducia mea, quā in hāc vitā habeo aut q̄ solatiū meū ex omnibus quæ sunt in cœlo, aut sub cœlo? Nonne tu, Domine Deus meus, cuius misericordiæ non est numerus? Vbi mihi bene fuit sine te? aut quando male esse potuit præsentē te? Malo pauper esse ppter te, quā diues sine te. Vbi tu, ibi cœlū: at ibi mors & infernus, vbi tu non es. Tu mihi es in desiderio meo, & ideo ad te clamo & ingemisco. Ad te sunt oculi mei, in te confido, Deus meus, Pater misericordiarum. Benedic & sanctifica animam meam benedictione cœlesti, vt illa fiat habitatio sancta tua, & sedes æternæ gloriæ tuæ, nihilque in templo tuo impuritatis inueniatur, quod oculos tuæ maiestatis offēdat. Secundū magnitudinem bonitatis tuæ, & multitudinem miserationum tuarum respice in me, & exaudi orationem serui tui pauperis & abiecti. Ecce adsum, ecce ego ad te. Ne auersare lachrymas cordis mei, quas quotidie fundo ad te. Ah libera animam meam ab hoste meo infensissimo, Diabolo, qui cogitationibus fœdis & impuris conatur me abducere à te! Ah Domine, crea in me cor nouum, & in hoc agro à te præparato sere semen verbi tui, vt illud euulsis zizaniis blasphemarum cogitationum ibi sobolescat & arbore scat! O Pater, laudet & canat te te os meum, anima mea, siue beneficia distribuas, siue iudicia tua immittas!

II. Tentationes mortis sunt generales, vel speciales. *Tentatio generalis* est, quam infert recordatio mortis, tum sua *mortis.* potentia & tyrannide, tum concomitantibus eam terriculis, quorum alia sunt *Spiritualia*, videlicet terror Satanae, horror mortis æternæ, siue damnationis infernalis, & terrores conscientia: alia *corporalia*, videlicet desiderium rerū mundanarum, & amor mariti, vxoris, liberorum, & c. *Tentatio specialis* oritur ex metu mortis coram mundo ignominiosæ, quæ est supplicium sceleratorum, aut martyrium sanctorum.

De generali tentatione mortis, quam parit recordatio potentia & tyrannidis, quæ in morte cernitur, sunt hæc regula. 1. Omnium primò facies germana mortis est inspicienda. Magnum valde & amplum est mortis dominium. Regnat enim inde ab Adamo vsque ad finem seculi Nulli parcit: ubique regnat: totum genus humanum subigit. Est inexorabilis. Telum ipsius exitiale, est peccatum. Falx eius est acutissima. Ante mortem terrent prodromi mortis, varii videlicet angores, labores, curæ, & morbi:

in morte terret facies mortis horrēda : post mortem terret recordatio
cadaveris deformis & olidi. Nuntii mortis sunt horribiles, iique nu-
mero tres, videlicet casus, infirmitas, & senectus. Casus denunciat mor-
tem latentem; infirmitas apparentem; senectus præsentem. 2. Inme-
ditatione mortis fugiendum est peccatum ignorantie & infidelitatis.
Ignorantia est, quòd non attendimus ad duplicem mortis faciem. Vnam
habet ex se & naturā suā, quam modo descripsimus : alteram habet ex
accidenti, vi scilicet mortis Christi, per quam factum est, vt mors no-
stra sit peccati abolitio, & transitus in vitam æternam. Infidelitas est,
quòd non credimus Deum posse & velle propter Christum nobis ad-
esse in periculo mortis. 3. Mors nobis incutit formidinem, si ipsam
intueamur laruatam : non aliter atque pueris larua est formidabilis.
Oportet itaq; ipsi laruam detrahere, hoc modo. Principiò si compara-
tio instituatur inter mortem & vitam nostram, mors liberat nos à cor-
pore peccati, in quo concepti sumus : liberat nos à miseriā, in quā na-
scimur & vivimus : introducit denique nos in alteram illam vitam, vbi
nullus est labor, nullus dolor, nulla ignorantia, nulla malitia, nulla
contentio, nulla tentatio. Quare licet mors diuidat animum à cor-
pore, nulli tamen adfert exitium : quoniam anima ex captiuitate asse-
ritur in libertatem, & corpus in sepulchro tanquam in lectulo quie-
scit, & ibi iacet non aliter atque semen, quod terræ mandatur, vt crescat,
1. *Corinth. 15.* Si ergo mors nos liberat à miseriā culpæ & pænæ, & in
omnium bonorum à Christo partorum possessionem nos immittit, am-
bibus certè vlnis illam aduentantem oportebit nos amplexari. Deinde
duo sunt hominum genera, qui mortem metuunt. Sunt enim qui
in peccatis moriuntur : & sunt, qui antequam moriantur, peccatis mori-
untur. Quod attinet ad priores illos, utique mors ipsis est meruenda,
tanquam introitus in gehennam : at reliquis non est simpliciter metu-
enda; quia tamen naturale sit mortem timere, tamen hic timor non
debet esse muliebris, præsertim cum mors per Christum sit mutata.
4. Tentationes, quas pii quidam in agone constituti experiuntur, non
debent nos reddere pusillanimes : quia illi, qui bene vixerunt, & bo-
nam illam militiam, 1. *Timoth. 1.* militarunt, non possunt à Deo deserui,
etiam quando ambulant in valle mortis. *Psalm. 23.* Cur verò sinit
Deus electos suos in mediā morte tentari? Hoc ideo facit, vt nos qui-
dem fœditatem peccati exinde cognoscamus, ipsi verò moribundi
probenentur, & gloriosè vincant. Nimirum Deus hoc habet in more
positum, vt potentiam suam exserat in infirmitate. 5. Subitanea mors
non est putanda signum damnationis : quia credentibus non potest esse
damnosa. *Roman. 8.* & beati sunt mortui, qui in Domino moriuntur,
siue

sive mors illa sit subitanea, siue expectata. 6. Mors metuenda est duplici nomine: videlicet quòd sit humanæ naturæ destructrix, & damno aliquo afficiat ecclesiam, rem publicam, vel familiam. *De spiritualibus mortis terriculis sunt hæc regula.* 1. Terrori Satanæ oppone Iesum Christum, & hunc apprehende dextrâ tuâ manu. Hic venit ad destruendum opera Diaboli, & illa reapse destruxit. 1. *Iohan.* 3. Hic vicit principem huius mundi. *Iohan.* 16. Hic est dux & comes viæ nostræ in vitâ & in morte. Dolus Diaboli sapientiam Christi non potest fallere. Tyrannis Satanæ potentiam Christi non potest vincere. Crudelitas Satanæ benignitatem Christi non potest superare. Hic noster dux adest nobis in personâ: mittit nobis Spiritum Sanctum: munit nos præsidio sanctorum angelorum: suppeditat nobis arma validissima, videlicet verbum suum, fidem, orationem, & similia. 2. Sollicitudo & metus æternæ damnationis vexet impios: tu es membrum Iesu Christi per fidem, ac proinde ciuis cælorum. Neque verò peccatum, quod in te est reliquum, potest te abstrahere & separare à dilectione Dei, quæ est in Iesu Christo: quia gratia Dei infinitis modis est maior, quàm tua peccata, quæ odisti ex animo: etiamsi illa fiat numero infinita, pondere grauiâ, turpitudine magna, consuetudine & tractu temporis diuturna. Oportet vt cum Paulo dicas ex 1. *Timoth.* 1. te inter peccatores esse maximum. Si enim hoc agnoscis, non fugies à Deo, sed fugies ad Deum, vtpote medicum peritissimum, amantissimum & fidelissimum. 3. Angor conscientie tuæ non est signum reprobationis, si tristaris ob peccatum, & esuris iustitiam Christi. *De terriculis mortis corporalibus sunt hæc regula.* 1. Duplex est mundi facies. Vna est personata, altera germana & natiua. Illa cernitur in voluptatibus, honoribus, dignitatibus, delectationibus, & deliciis huius vitæ temporalis. Hæc est, quòd mundus positus sit in maligno, quòd sit officina impietatis, & cloaca improbitatis, quòd sit plenus vanitate, inimicus Deo, amicus & deuinctus Diabolo. Quare nos, qui Christi sumus, quotidie debemus crucifigi mundo, & res corruptibiles in hoc mundo missas facere. Vide quæ suprà disseruimus de immundo mundo. 2. Forti animo in mundo sunt relinquenda, quæ nobis chara sunt. Charior enim debet nobis esse vita, quàm Christus nobis præstitit, quàm parentes, liberi, maritus, vel vxor, vel amici: charius debet esse cælum, quàm cœnũ huius vitæ: charior Dei conspectus, quàm hominũ sceleratorum intuitus. 3. Promissio diuina, quâ Deus promisit se prouisorum omnibus nomen suum timentibus, debet nobis ante oculos versari, quoties tentatio illa nos inuadit, vxorem vel liberos nostros post mortem nostram non habituros vnde viuant. Absit vt nobis & nostræ in-

dustriæ adscribamus, quod familia nostra fruitur rebus ad sustentationem huius vitæ necessariis. Dei benedictionibus innumeris hoc omne est tribuendum. Committamus itaque tutelæ & patrocínio Altissimi uxorem & liberos nostros. Nulli enim meliori & fideliori possumus illos commendare. Quare nostri officii est sub finem vitæ, non excruciarî hâc sollicitudine, carnem & sanguinem nostrum cariturum subsidii huius vitæ necessariis, sed confidere in Dei beneuolentiâ, & liberis nostris commendare vias Domini. Cæterum vt animo læto & tranquillo mortis tormenta adeamus, & toleremus, oportet vt nos præparemus ad mortem eo, quo par est modo & adhibeamus adminicula Christianæ fortitudinis: quâ de re supra egimus, vbi artem moriendi tradidimus. Hic summatim ista tradimus. *Præparatio ad mortem* consistit in tribus. *Primò* quotidie debemus cogitare de morte imminente, & Deum orare, vt nos doceat finem vitæ nostræ. *Psal.* 90. *vers.* 12. & 39. *v.* 4. Hoc autem tum demum rectè fit, quando diem quemlibet tanquam diem mortis æstimamus, & illud facimus, quod sub finem vitæ facere conuenit. *Deinde* necesse est, vt mortem spoliemus armis illis, quibus illa nos trucidat. Oportet vt hîc imitemur Philistæos, qui cum diligenti inquisitione factâ cognouissent, robur Simionis esse in cincinnis, eos amputarunt. Similiter nos faciamus, & morti, robusto illi Simioni, amputemus cincinnos, & arma eripiamus, vt sunt peccata nostra. Nam aculeus mortis est peccatum. *1. Corinth.* 15. Humiliemus itaq; nos coram Deo, propter peccata præterita & præsentia: imploremus ipsius gratiam, ne peccata futura nos vincant: in Christo confidamus, & ab illo petamus apocham miseriæ nostræ ceu debiti grandis, itemque chirographum siue syngrapham diuinæ misericordiæ: syngrapham quoque nostri officii nobis quotidie ob oculos ponamus. *Tertiò* studeamus vnicè huic rei, vt in hâc mortali vitâ gustum aliquem vitæ æternæ gaudiorumque cœlestium habeamus: id quod fit hunc in modum. *Primò* requiritur, vt miseriam huius vitæ cum felicitate vitæ futuræ comparem. Miseria huius vitæ consistit in fœditate peccati, grauitate pœnæ, & vanitate seculi, atque adeo in mutabili statu vitæ nostræ. Felicitas vitæ æternæ posita est in duobus: nimirum ibi carebimus malo culpæ & pœnæ, & habebimus bonum virtutis & conditionis ineffabile. Quod si frequenter & sollicitè meditemur vtriusque huius vitæ statum, & vtriusque in lineâ parallelâ conferamus, excitabitur in nobis tædium huius vitæ, & desiderium futuræ. *Deinde* gustus vitæ æternæ, siue gaudium illud spirituale, quo gustamus diuitias, quas Deus nobis præparauit, consistit in dolore propter peccatum, siti iustitiæ Christi, proposito sanctæ viuendi, vsu denique vrbis sacramentorum & precum. Tamen si verò multi.

multiplicem paroxysmum & eclypsim patitur homo, qui hoc gaudio perfunditur: semper tamen recurrit gustus vitæ æternæ; quia gaudium illud, quo in hac vitâ electi perfunduntur, est æternum, ita ut nemo illud possit ab ipsis tollere. *Iohan. 16. vers. 22. Adminicula fortitudinis Christianæ*, quæ in agone mortis sunt adhibenda, pertinent ad theoriam, vel praxin. Ad theoriam pertinet triplex meditatio. *Prima* est, quod mors in suâ naturâ considerata sit maledictio & execratio, ipsiusq; gehennæ porta & suburbium: sed per mortem Christi temperata, sit benedictio, periodus omnium miserationum & ianua vitæ æternæ. *Secunda* est, quod tres sint gradus vitæ æternæ. Primus est in hac vitâ, cum respicimus, & in Christum credimus. In hoc enim consistit vita æterna. *Iohan. 17. vers. 3.* Secundus est in ipsâ morte, cum anima à corpore separatur. Tertius est in ultimo iudicio, cum anima corpori vnita fruatur pleno gaudio. *Tertia* est, quod arctissima & indissolubilis vnio sit inter Christum & hominem verâ fide præditum. Vnde fit, ut homines electi iam mortui maneant membra Christi. Nimirum sicut tempore hyemis arbores videntur mortuæ, & nihilominus tamen viuunt, quatenus succus latet in radicibus: ita corpora nostra putrefacta occultam & absconditum in se habent succum iustitiæ Christi, propter quem fit, ut sint & dicantur membra Christi: quemadmodum in Scripturâ legimus, Deum se vocare Deum Abrahami, qui ante aliquot annorum centurias iam erat mortuus. *Praxis* consistit in duobus: videlicet in fide, & obedientiâ. Oportet enim ut moriamur in fide, *Hebr. 11. v. 13.* quam necesse est ut testatam faciamus variis gemitibus & ardentibus precibus ad Deum, ita ut cum Christo dicamus, *In manus tuas depono spiritum meum, Luc. 23. v. 46.* & cum eodē exclamemus, *Deus mi, Deus mi, cur deseruisti me? Matth. 27. v. 46.* Deinde necesse est, ut in horâ mortis obediamus Deo, fidelissimo nostro Patri, ita ut absque vllâ querelâ & murmuratione, summâ voluntatis promptitudine & alacritate, iugulum nostrum morti præbeamus & obiciamus, & cum Christo dicamus, *Non mea voluntas, sed tua fiat, Luc. 22. v. 42.* Verum quia huiusmodi obedientia aduersatur corruptæ nostræ naturæ, officii nostri fuerit, quotidie nos flectere & assuefacere ad huius obedientiæ præstationem: id quod fiet, si quotidie moriamur mundo per varias calamitates & exercitia bonorum operum. Coronidis loco teneatur applicatio specialis articulorum fidei ad hominem moribundum. 1. Credis Deum, Patrem omnium, quæ sunt in cœlis & in terris, esse quoque patrem tuum: qui te in vtero creauit, animâ immortali donauit, & corpus mortale dedit, quod possit excitare ex puluere terræ. Credis, eundem esse omnipotentem & propitium conseruatorem, qui velit & possit in mediis mor-

tis doloribus te conseruare. 2. Credis Filium Dei esse tibi Iesum, hoc est, saluatorem, qui destruxerit opera Diaboli: esse tibi Christum, hoc est, vñctum prophetam, sacerdotem & regem: esse tibi conceptum, denique propter salutem tuam à cælo descendisse, & hominem factum esse. 3. Credis, Iesum Christum pro te esse passum, & crucifixum, vt tibi æternam vitam acquireret. 4. Credis, Iesum tuum pro te mortuum esse, vt tu viueres: & sepulcrum esse, vt ex sepulchro tuo faceret lectum molliissimum: & descendisse ad inferos, hoc est, expertum esse statum mortuorum, vt illū ipsum statum nō reformides. 5. Credis, Iesum tuum resurrexisse ex mortuis, vt tu similiter resurgas, & cum capite tuo viuas. 6. Credis, Iesum tuum ascendisse in cælos, vt tibi viam ad vitam præpararet. 7. Credis, Iesum tuum sedere ad dextram Patris, vt ibi pro te interpellat, ibique sit rex super omnia. 8. Credis, Iesum tuum rediturum ad vltimū iudicium, vt te in possessionem regni cælestis immittat. 9. Credis in Spiritum Sanctum, qui est Spiritus consolationis, & arrhabo hæreditatis nostræ. Hic patrociniū tui suscipiet, omnesque infirmitates tuas subleuabit, & testimonium spiritui tuo exhibebit, te esse filium Dei, & hæredem cæli. 10. Credis sanctam & catholicam ecclesiam & communionem sanctorum, & te illius esse membrum: adeoque te fœderis æterni participem esse factum, cuius rei sigilla duo accepisti, baptismum & sacramentum cœnam. Mañte igitur esto hanc tuam felicitatem, & omnino persuadeo tibi, te certò fore ciuem ecclesiæ militantis, cum sis membrum ecclesiæ militantis. 11. Credis remissionem peccatorum. Ne igitur in agoniā tuā te turbet recordatio peccatorum, vtcunq; illa sint multa & magna. 12. Credis resurrectionem carnis, & vitam æternam. In hac igitur luctuā tuā erige te spe lætæ resurrectionis & æternæ felicitatis. Hæc, inquam, omnia credis fide licet imbecilli, fide tamen. Dic itaque cum illo apud Marcum nono capite: *Credo, Domine, sed succurre incredulitati meæ.* Hactenus fuit tentatio mortis in genere: superest tentatio mortis in specie, & primò quidem illius, quā afficiuntur facinorosi: vbi sunt hæ regulæ. 1. Atrocitas peccati commissi est agnoscenda ex lege, & serio deploranda. 2. Oportet attendere ad causas, propter quas Deus hominem facinorosum in lucem protrahit: vt scilicet ipsius salutem promoueat, & ad aliorum ædificationem exemplum peccati publicè statuatur. 3. Promissiones euangelii sunt recitandæ & homini consternato applicandæ. 4. Quæ paulò ante in genere de mortis terrore dicta sunt, hic speciatim repeti possunt. 5. Homo facinorosus est admonendus, vt animum suum auocet à rebus huius mundi, & ignominiam mortis temporalis patienter ferat, quòd illa non possit ipsi eripere coronam gloriæ cælestis, si quidem habeat coronam iustitiæ Christi seu veræ fidei.

dei. De martyrio notentur istæ regulæ. 1. Cogitare oportet coronam martyrii valde eximiam esse: quia mortalis & miser homo morte suâ glorificat Deum immortalem. 2. Persecutores nihil possunt, nisi quantum Deus ipsis concefferit. 3. Persecutores non possunt nobis nocere: quia salutem nostram promouent, non vero impediunt. 4. Exemplum Christi. & infinitorum martyrum, nobis ob oculos versari debet. 5. Verbo Dei, fide verâ, & piis precibus armati sumus in mediis persecutionum flammis. 6. Ne aliquid præsumamus de nostro robore, sed gratiam Dei imploremus, & ab illâ solâ pendeamus. 7. Quoniam vita nostra est in Dei manu, parati sumus exire ex tabernaculo & ruinosâ domo huius corporis eo qui Deo placet modo.

III. Tentatio impietatis est, quâ quis sollicitatur ad *Tentatio impietatis.* contraueniendum voluntati Dei.

Aduersus hanc tentationem varia sunt remedia: videlicet consideratio sanctæ voluntatis Dei, quodque illius voluntas vergat in nostrum commodum: consideratio impuritatis & noxæ, quæ cernitur in voluntate Diaboli & carnis nostræ: consideratio voluntatis Christi, quæ fuit conformis voluntati Dei: consideratio denique voluntatis sanctorum angelorum, quæ similiter subdita est voluntati Dei. Nominatim verò hic expendere placet, quomodo passionis Christi recordatio sit vniuersale & efficax remedium aduersus tentationem impietatis. Neque enim solum hic est fructus passionis Christi, vt in roseis eius vulneribus abundè inueniamus, vnde pro delictis nostris satisfaciamus Deo, si peccatorum enormitate ad desperationem propellamur; sed etiam hic est illius fructus, vt hoc veluti medicamento nos præseruemus à vitiis, morbis illis animæ, & si fortè illis correpti simus, protinus ab iis liberemur. Quare si tepor aut ignauia mentem tuam inuadit, aut Dei timor in te languet, ad Christi passionem conuersus, cogita quàm vehementer Christus sit punitus ob tua scelera. Si Diabolus te sollicitat ad peccandum, cogita quot & quanta tormenta Iesus Christus pro te sustinuerit, vt te à tyrannide Diaboli liberaret. Si ambitio, vanaque gloria animum inuadit, attende, quàm profundè se abiecerit maiestas Filii Dei, vt te abiectissimum vermiculum coronaret gloria. Si inuidia, vel iracundia, tibi molesta est, succurrat animo tuo, quòd Christus, Deus omnipotens & homo sanctus, mansuetè admodum hostibus suis ad mortem ipsius accurrentibus ipse occurrerit, seq; capi, ligari, flagellari & crucifigi ab iis sustinuerit: & quòd in mediis tormētis velut agnus coram tonsore obmutuerit. Si gulæ ventrisq; illecebris caperis, veniat

veniat tibi in mentē, quomodo in suā siti Dominus tuus felle & aceto sit portionatus. Si carnis voluptate titillaris, aut opum congerendarum studio sollicitaris, cogita egestatem, dolorem & ignominiam, quæ Christi passus est. Quod si singulis tentationibus contrarias Christi virtutes, & infinitos ipsius angores hoc modo opposueris, nequam ille spiritus, Diabolus, à te fugiet: quippe qui nihil æquè atque amarissimæ Christi passionem exhorret, quod sciat, vniuersam suam tyrannidem hæc Christi virtute fuisse extinctam. Hic itaque tibi in mentem veniat illius Maximæ: Aduersus diuersa vitia, diuersa quoque sunt antidota. Atqui aduersus omnes pariter tentationes, præsentius pharmacum nullum est, quàm continua amarissimæ & innocentissimæ mortis Christi recordatio. Cæterum quod attinet ad tentationes imperfectio- nis, vel præsumptionis, quo oriuntur circa petitiones orationis Domini- cæ, de illis nihil amplius potest dici, quàm quod supra ad articulos Symboli Apostolici diximus.

CAPVT XXV.

De casibus conscientię circa secundum orationis
Dominicæ tabulam.

P R A E C E P T A.

Circa quartam orationis Dominica petitionem sunt tentationes crucis, seu va-
riarum calamitatum & afflictionum; item tentatio prosperitatis.
Circa quintam est tentatio remissionis peccatorum, & priuata vindicta.
Circa sextam est tentatio tentationis, hoc est, ea quæ oritur ex eo, quod semi-
mus nos tentari; itemq; tentatio orta ex insidiis Diaboli corporalibus.

R E G V L A.

*Tentatio
crucis est
multiplex.*

I. Tentatio crucis est multiplex. Est enim generalis vel
specialis. Tentatio crucis in genere respicit qualitatem &
quantitatem crucis, vbi est tentatio de numero & pondere
crucis, & de dilatione liberationis Dei. Tentatio crucis in
specie est circa crucem omnibus hominibus communem,
vel circa illam, quæ certis est propria. Ibi est tentatio mor-
borum, senectutis, captiuitatis, deformitatis, infamiæ, ca-
lumnix, & iacturæ amicorum, parentum, &c. deniq; ten-
ratio

ratio circa bona fortunæ, vt est tentatio afflictarum opum, paupertatis, famis, charitatis annonæ, belli, incendii, & inundationis: hic est tentatio propria viri, circa molestiam in uocatione, & mulieris, circa dolorem partus.

Tentatio crucis in genere, quantum ad qualitatem ipsius crucis, profligatur præ- *Tentatio crucis in genere.*
xi & theoriâ. Praxis in qualibet afflictione est triplex, videlicet accurata conscientiæ examinatio respectu peccati, seria & sincera eiusdem confessione coram Deo, & humillima eius deprecatio. Hæc tria, si verè atque ex animo præstentur, præsentissimum sunt anxietatis & distractionis remedium in rebus aduersis. Et sane videmus sanctos homines hæc tria coniunxisse: vt exemplum Iobi, Manassis, & Danielis ostendit. *Iob 1. & ultim. 2. Chron 33. vers. 11. 12. Dan. 9. vers. 10. 11. 20. 21.* Vide etiam Ecclesiæ confessionem. *Thren. 3. vers. 40.* *Theoria* in afflictionibus quibusuis est meditatio quinquæ documentorum siue theorematum, quæ in verbo Dei proponuntur tanquam fundamenta omnis consolationis in afflictis & desperatis rebus. *Primum* est, quòd omnes calamitates non casu fortuito nobis eueniant, sed speciali prouidentia Dei, ita nimirum vt Deus vnumquodque infortunium decernat, creet, immitat, ordinet atq; gubernet. *Esa. 45. v. 7. Amos 3. v. 6. Ier. 30. v. 11.* *Secundum* est, quòd Deus mandet, vt crucem nostram patienter feramus, & ipsius voluntati absque murmure pareamus. *Luc. 9. v. 23.* *Tertium* est, quòd Deus adfuturus sit suis in angustis. *Psal. 91. v. 15.* Adest autem cœlestis ille Pater filiis suis tribus modis. Aut enim illos à cruce liberat. *Psal. 50. v. 15.* aut afflictiones nostras temperat & mitigat. *Hab. 3. v. 2. 1. Cor. 10. v. 13.* aut vires nobis subministrat, vt grauissimis angustis perferendis pares simus, *Phil. 1. v. 29.* *Quartum* est, quòd afflictio quæuis singularè in se contineat vtilitatem & fructum. *Rom. 8. v. 28.* Sunt enim afflictiones certissima documēta & pignora nostræ adoptionis. *Heb. 12. v. 7.* & in nobis creant septē istos fructus: videlicet agnitionē peccati. *Gen. 42. v. 45.* humiliatiōē coram Deo. *Luc. 15. v. 17.* odium & fugam peccati, adeoque emendationem vitæ. *Heb. 12. v. 11.* abnegationem nostri. *2. Cor. 1. v. 9.* inuocationem seriam. *Psal. 78. v. 34.* tolerantiam, siue patientiam. *Rom. 5. v. 3. 4.* & denique obedientiam. *Hebr. 5. v. 8.* *Quintum* consolationis fundamentum est, quòd in afflictionibus habeamus multos socios & cōsortes crucis: videlicet Christum, qui passus est multa in his terris, & nobis compatitur in cœlis, adeo vt afflictiones nostras pro suis æstimet. *Phil. 3. vers. 10. 1. Petr. 4. vers. 12. 13. Act. 9. v. 5.* & omnia Christi membra. *1. Petr. 5. v. 9.* Nam sancti in Ecclesiâ triumphante afficiuntur recordatione calamitatum Ecclesiæ militantis, & illas Deo commendant propter Christum.

Sancti quoque in Ecclesiâ militante iuvant nos suis precibus, & suam quisque portionem crucis portando, siue calicem suum bibendo, nos inuitant & excitant ad similia facienda. **Quinque** his documentis & fundamentis addantur sequentes regulæ. 1. In quâvis afflictione cogita crucis inevitabilitatem, necessitatem & utilitatem. Nam crux est inevitabilis. Oportet enim per multas afflictiones ingredi regnum Dei. *Astor. 14.* Deinde crux est necessaria; quia est insigne & character filiorum Dei. *Hebr. 12. vers. 7.* Tertiò crux multis modis est utilis, respectu Dei, nostri & proximi. Nam cruce piorum illustratur gloria Dei, quatenus elucescit eius omnipotentia, sapientia & clementia: nos reddit conformes Christo: nobis est honoris: nostrâ constantiam acuit, vitia extirpat, virtutes plantat, desiderium æternæ vitæ & mundi contemptum parit: fraudes & odium impiorum adversus Christum detegit: alios verè pios magno afficit gaudio, si nostram constantiam in cruce videant: illos excitat ad preces pro nostris calamitatibus: inuitat denique ad similem constantiam in cruce. 2. Gaudere debemus sanctâ cruce, & de illâ gloriari: quia est pignus adoptionis nostræ, & præsentiam Dei magis magisque facit nos experiri. 3. Metus crucis inde est, quod sumus aurum parum probum. Si enim superâdificaremus aurum, argentum & lapides preciosos super fundamentum, quod est **I E S U S** Christus, *Lydi*um lapidem crucis & ignem probationis non tantopere reformidaremus. Sed, proh dolor, in conscientiam nostrâ convicti sumus, nos superâdificasse ligna, fœnum & stipulas: ideoque metuimus accedere ad ignem tentationis, ne fides nostra lique scat, & adulterina comprobetur. 4. Crux admodum facilis est portatu, si temperetur cruce Christi. Hanc igitur quotidie meditemur & imitemur. 5. Crux est facilis portatu iis, qui alacriter illam ferunt: nō aliter atq; potio amara, vel vltio membri à chirurgo facta, non est molesta iis, qui patienti animo sustinent. 6. Magnum est discrimen inter crucem piorum & impiorum. Nam Deus castigat pios ut pater, punit impios ut iudex. *Psal. 32. & 34.* crux piorum est ipsis salutaris, impiorum verò crux ipsis est noxia. Bonum enim est viro, si portet onus suum ab adolescentiâ. *Thren. 3. v. 7.* Crux piorum non tantum est testimonium iustitiæ Dei, quod irascatur peccatis, sed etiam exemplum misericordiæ, quod consoletur, & auxilietur. Hinc Deus ipse ait *Hos. 11. Dabo tibi, sicut Sodomam, & penam te sicut Zeboim. At simul aspuant viscera mea penitentiam.* Et cum Deus irascitur, misericordiæ suæ recordatur. *Hab. 3. v. 8.* Hæc duo nos efficerent lætitiâ in cruce: quod Deus nobis crucem portantibus adsit, & nos adiuvet seu releuet. Adest quidem nobis ut pater filiis, ut medicus ægrotis, ut nauclerus naui iactatæ hinc inde vi ventorum, ut opifex suo opib.

opificio. Adiuuat autem nos, consolando animam, mitigando misericordiam, & ex illâ liberando: quia ipse est clypeus noster. *Psalm. 3.* fortitudo nostra, & rupes, & cornu salutis. *Psalm. 18.* refugium nostrum. *Psalm. 91.* turris fortissima. *Psalm. 46.* tabernaculum deniq; in quo tempore afflictionis nos abscondere possumus à turbine & pluuiâ. *Esa. 4. 9.* Ira Dei fertur vel in personam hominis, vel in hominis peccata. Psiori modo Deus irascitur non nisi reprobis: posteriori modo succenset filiis suis, quando illis crucem immittit. Ipsorum itaque est faciem Dei Patris intueri in Christo, qui iram eius placuit ratione personæ nostræ: utpote quæ induta vestem iustitiæ Christi non potest non placere Deo. 10. Si in scholâ crucis molesta nobis accidit recordatio peccatorum, cogitare debemus, misericordiam Dei esse immensam, Christum esse medicum nostrum, & nos habere quinque documenta remissionis peccatorum, videlicet internum testimonium Spiritus sancti siue fidem, vocem Euangelii, sacrum baptismum, sacram cœnam, & denique fructus fidei, putâ dolorem ob peccata commissa, humiliationem corâ Deo, preces assiduas, studium sanctæ vitæ. 11. In scholâ crucis discere remouere causam mali. Ea autem est peccatum. Nam omnes tribulationes ex primorum parentum peccato sunt exortæ: & hodie fouentur duplici fomite, vno peccati originalis, altero peccatorum actualium. Hæc sunt ligna, quibus accenditur & foveetur ignis iræ Dei. Quocirca si tribulationibus carere volumus, peccata sedulò vitare discamus. Neque enim amnis sistitur, nisi fonte obstructo. 12. Deus crucem ob tres potissimum causas filiis suis immittit. Primò, ut illos probet, an Deum suum ex animo diligant. Secundò, ut ipsi in bonis operibus perficiant. Magis enim proficimus per aduersa, quàm per prospera: quia res aduersæ idem sunt homini, quod cos ferro. Tertiò ut per patientiam conformes reddantur Christo in gloriâ. Hic memineris, quadruplicem esse patientiam. Primò est patientia malitiosa, quâ homines impu multa patiuntur, ut desideria sua compleant, & postquam sustinuerunt res aduersas tumultuantur, indignantur, & priuatam vindictâ sitiunt. Secundo est patientia simulata hypocritarum, qui simulant se grauiâ pati, ut eximiâ quandâ sanctimoniam existimationem aucupentur apud populû. *Matth. 6.* Tertiò est patientia coacta & seruilis, quæ est seruorum & illorum qui inuiti res aduersas patiuntur, non absque multo & impio murmure. Quartò est patientia voluntaria, quæ est filiorum Dei, qui nò solum hilariter propter Deum sufferunt calamitates, sed etiam ipsos persecutores suos ex animo diligunt. Hæc facit, ut mala læti toleremus, & nos talia pertulisse recordemur cum exultatione. 13. Crucis amaritudinij opponamus vitæ æternæ dulcedinem. 14. Vniuersæ nostræ tri-

bulationes in tres classes sunt diuisæ. Aut enim sunt tribulationes nobis adnatæ, ut frigus, æstus, fames, sitis, paupertas &c. aut sunt à nobis sponte susceptæ, ut vigilia, ieiunium &c. aut deniq; sunt ab aliis nobis inflictæ, putà vel à Deo, vel à Diabolo, vel ab hominibus. Ibi sunt castigationes Dei, hinc tentationes Diaboli & persecutiones hominum. Quod attinet ad tribulationes nobis adnatas, illæ sunt vel communes omnium hominum, ut sitis: vel propriæ quorundam, ut paupertas. Ibi cogitatio communis sortis & legis nos consolabitur, hinc ruminatio providentiæ Dei. Tribulationes spontè à nobis assumptæ non debent nobis parere molestiam spiritus, sed tantum carnis, quæ est edomanda. Tribulationes à Deo immisæ patienter sunt ferendæ, quia gloriam Dei nobis opitulantis illustant, nostra peccata extirpant, & aliis peccatoribus metum incutiunt. Tribulationes à Diabolo & hominibus immisæ, referri debent ad providentiam Dei: ne similes simus cani, qui mordet lapidem, nihil sollicitus de illo, qui lapidem proiecit. 15. In cruce cogitemus triplicem abyssum: videlicet abyssum amoris Dei erga nos, unde profluunt omnis generis beneficia in regno potentæ & gratiæ, etiam ipsæ calamitates: & abyssum iudiciorum Dei, quæ oportet humiliter adorare, non verò curiosè aut impiè scrutari: & denique abyssum nostrorum peccatorum, ob quæ nobis incumbit ira Dei. 16. Satiùs est in hac vitâ, quàm post hanc vitam ferre iram Dei. 17. Tribulatio, quæ est circa conuersionis nostræ primordia, plus habet amaritudinis, quàm illa, quæ est in progressu fidei & sanctæ vitæ. Iccirco plus diligentia ibi est adhibendum, quàm hinc. Quamquam etiam in progressu Christianismi graues obiciuntur difficultates. 18. Tribulationibus corda dura emolliuntur, non aliter atque aurum igni admotum liquefcit, & varias formas recipit. Tribulationibus probamur, ut aurum igni admotum exploratur ab artifice, & palmites secantur à vitatore, & triticum separatur à zizaniis. Tribulationibus denique præparamur ad hoc, ut simus lapides viui tabernaculi siue templi, in quo Deus habitare cupit. Nam quemadmodum lapides iëtibz malleorum expoliuntur, ut possint ab architectis vtiliter adhiberi: sic lapides viui celestis Hierosolymæ variis pressuris poliuntur. 19. Deus salutem nostram in patièdo potius, quàm in agendo sitam esse voluit. Non itaq; debemus resistere huic ordinationi Dei. 20. Tres sunt causæ, propter quas homines respuunt tribulationes. Prima est, quòd Deum exiguo amore prosequantur, seipsos, verò maximo. Secunda est, quòd præmium vitæ æternæ, & supplicium gehennæ non cogitent. Tertia est, quòd horrenda illa tormenta, quæ Christus pro nobis sustinuit, non perpendant. *Tentatio crucis in genere, quantum ad quantitatem ipsius crucis*

attinet

erinet, est respectu numeri, grauitatis & durationis siue moræ. De numero, & grauitate seu pondere calamitatum ita est habendum. 1. Deus in numero habet, & admetitur cuilibet electo afflictiones, quas in hac vitâ perferre debet. 2. Non oportet protinus existimare nos plures calamitates, aut etiam grauiiores, quàm alios nostros commilites perferre. Ita enim comparatum est, vt pia antiquitas docuit: si omnes omnium electorum cruces vnum in locum comportarentur, & singulis optio daretur, vel suam crucem recipere, vel aliorum crucem eligere, protinus quisque suam crucem repeteret, atque illam patienti animo ferret. 3. Si plures aut grauiiores calamitates nostræ videantur, quàm aliorum, hæc cogitatio subeat animum nostrum. Aut plura & grauiora commisimus peccata quàm alii: aut Deus maiori nos prosequitur amore, quia schola crucis est schola lucis. *Tentatio de duratione crucis, siue de dilatione auxilii Dei*, hunc in modum profligatur. Hæc tentatio facit, vt homo erumpat in has voces. Ah, Deus auertit faciem suam à me: non vult exaudire preces meas. Morosus est: oblitus est mei: obdormiuit: exsurgere recusat. Quid faciam? Non ampliùs orabo. Deus enim gemitus & clamores meos non audit. Clamo cum Dauide, Deus mi, clamo, inquam, per totos dies, & non exaudis: nocte non sileo, nec tamen respondes. *Psalm. 21. Confer Psalm. 30. item 6. & 27. & Threnor. 3.* Hæc tentatio est magna hominis Christiani afflictio, & profligatur hoc modo. Deuota anima cogitet, Deum pro sapientiâ & bonitate suâ infinitâ singulis rebus constituisse tempora incommutabilia. *Eccles. 3. vers. 1.* Ita Deus constituit & ordinauit certum tempus diluuii, seruitutis Ægyptiacæ, captiuitatis Babylonicæ &c. Nostri ergo officii est, patienter expectare finem temporis à Deo præstitutum. 2. Deus liberationem non nisi grauissimis de causis differt: è quibus aliæ sunt generales, aliæ speciales: aliæ nobis cognitæ, aliæ ipsi soli perspectæ. In causis generalibus hæ sunt: quòd hæc ratione velit nos penitus humiliare; ad nostri abnegationem & mundi contemptum magis magisque perducere; atrocioribus malis & periculis occurrere, in quæ possemus incidere, si ex afflictione præsentis liberaremur, in nobis accédere vehementiorem precationis affectum, quo ipsum solum agnoscamus fontem omnium bonorum; denique rectum vsum donorum datorum ostendere. Causæ speciales possunt esse innumeræ. v. g. probatio fidei Abrahami, castigatio adulterii Dauidis &c. Quòd si causas nullas possumus ipsi videre, meminerimus, Deum nihil facere sine ratione. 3. Deus in more habet positum, vt seruos suos fidelissimos continuis exerceat ærumnis: vt Iobo, Abrahamo, Mose, Dauide; & aliis videre est. 4. Si nullum finem

aut exitum afflictionum nostrarum ante finem vitæ inueniamus, cogitemus, hanc esse Dei, Patris nostri cœlestis, voluntatem, vti per continuas illas afflictiones ingrediamur regnum cœlorum, & dicamus cum Iobo ex cap. 13. *Si necaret me, sperabo in eo.* 5. Afflictiones, vtcunq; diuturnæ & acerbæ, tandē latum sortiuntur exitum. *Psal. 34. v. 20.* Neq; enim crux diuturna potest nos separare à charitate Dei. *Rom. 8. v. 39.* 6. Afflictiones, quantumuis graues & diuturnæ, nullo tamen modo in comparisonem venire possunt cum gaudio vitæ æternæ. *1. Cor. 2. v. 9. 6. 4. v. 17. Rom. 8. v. 18. Heb. 10. v. 37.* 7. Patientiam cogita esse inter præcipuos fidei fructus. Hanc igitur si habes, fidem habes. Si fidem habes, Christum habes. Si Christum habes, quid tibi deest? 8. Murmur aduersus Deum numerari debet in peccatis longè maximis. 9. Exempla sanctorum, qui patientiæ lorica se munierunt, quotidie nobis debent versari ante oculos. 10. Deus nunquam filios suos deserit; sed simulat hostilitatem, absentiam, auersionem, vt illos probet, quemadmodum videmus matrem interdum se abscondere coram filiolo luxuriante, vt ille discat, quàm nullus sit absq; matris auxilio. 11. Si Deus differat auxilium, tu ne differ pœnitentiam. Conuerte te ad Dominum, & indefinenter ad ipsum clama. 12. Certo animosè, vt cum Christo per gratiam Spiritus S. elucteris. Certo, inquam, quoties opus est, non verò semel atq; iterū tantum. Vides enim Christum, ducem tuum, idem fecisse. 13. Adora iudicia Dei, quando non intelligis, cur hic tuus Pater præ alijs te affligat vel diutius castiget quàm alios. In summâ

Fide Deo, bene spera inter tot tristia, sape

Spes pia spem contra spe potiora tulit.

**Tentatio
morborum.**

Tentatio morborum est vel morbi futuri, vel morbi iam præsentis. *Tentatio morbi futuri* profligatur hoc modo. 1. Modi adferunt secum meditationem mortis, & admonent nos de corpore mortali. Non itaq; tantopere debemus corpori nostro caduco metuere morbos. 2. Morbi nos admonent peccatorū, illorumq; cognitionē & odiū nobis ingenerāt. 3. Morbi docent nos cognitionē nostri: quæ res nobis est admodum necessaria. 4. Morbi nobis ingenerāt contemptū mundi. Nam si omnibus rebus ad votum in hoc mundo afflueremus, agrè admodum hinc migraremus. Ideo Deus multum fellis admiscet huic vitæ, vt illius nos capiat satietas. 5. Morbi perducunt nos ad vitæ melioris meditationem, deuotā auxilii Dei implorationem & humilitatis studium. 6. Morbi nobis ingenerant sympathiam Christianam. 7. Deus admetitur cuilibet morbos. Ne igitur trepida. Neque citius, neq; serius morbis vexaberis, quàm Deus voluerit. 8. In morborum cruciatibus maximè apparet, quanto amore Deum tuum prosequaris. Facile quippe est in rebus secundis se profiteri amatorem Dei: at in rebus aduersis difficile est, amare De-

um contrarium se ostendentem. 9. Si bona suscepisti de manu Domini, cur mala etiam non sustineas? *Tentatio morbi presentis est vel in genere circa omnes morbos, vel in specie circa certos, vrp̃tā pestem & melancholiam. Tentatio circa morbum presentem in genere ita profligatur.*

1. Non casu, nec temere hoc morbo affligeris, sed à paternā Dei manu ille immittitur. Immittitur, inquam, à Deo, qui est omnipotens cœli & terræ creator & omnium creaturarum imperator; qui est summè misericors; qui tibi est præsens; qui ex singulari amore tibi hunc morbum immisit. 2. Vt omnia Dei opera sunt bona: ita & morbus, quem ille creat. 3. A contemplatione naturæ Dei tibi veniendum est ad contemplationem tui ipsius. Inspice itaque librum conscientiæ tuæ, & peccata tua ingenue agnosce. Inspice librum legis, & pone tibi ob oculos iudicium Dei aduersus peccata. 4. A contemplatione tuæ miseriæ ascende ad contemplationem Iesu Christi. Hic est, qui deleuit chirographum, quod tibi erat contrarium. Eius sanguis est panacæa tuæ animæ. Ne itaque despera ob morbos animæ. Maior enim est Dei misericordia, quàm peccatum. Maius est Christi meritum, quàm tuum demeritum. En huius rei sigillum in corde tuo, videlicet testimoniū Spiritus sancti! En chirographum euangelii, verbum promissionis seu gratiæ! En denique duo sigilla exteriora, appensa euangelio: videlicet baptismum & sacram cœnam. In summā, Quoties morbo corripers, cogita naturam Dei, peccatum tuum, Christi meritum, & morbi emolumentum. *Tentatio pestis hunc in modum profligatur.*

1. Deus Optimus Maximus contagium pestis gubernat *Psal.* 91. & veluti certis meris & limitibus circumscribit. 2. Tres sunt causæ metus pestis: videl. humana infirmitas, conscientia mala, & communis opinio de naturā pestis. Infirmitatem tollet precatio ardens, quā imploratur Spiritus Sanctus, Spiritus fortitudinis & magnanimitatis Christianæ; & recordatio baptismi, qui testatur nos militiæ Christi esse initiatos, ac proinde non amplius esse filios timidi & pusillanimis Adami. Morsum conscientiæ sanat vera fides in Christum, cuius sanguis nos purgat ab omni peccato. Communis opinio de naturā pestis est, illam sine discrimine omnibus & singulis infligi. Quæ opinio minuenda est. Nam vt alię calamitates, ita etiam pestis immittitur à Deo, & quidem hoc fine, vt electorum salutem promoueat. *Psal.* 91. 3. Qui est naturā timidior, mutare potest aerem, non vt effugiat manum Domini (hoc enim est impossibile) sed vt imaginationi vehementiori & tristiori occurrat. Si quis verò non possit ratione officii fugere ex vno loco in aliū, is maneat, & fugiat ad Deum per veram fidem & pœnitentiam. 4. Non existimādum est, pestem solis reprobis immitti. Omnes quippe calamitates, quales quales sint, æquē piis atque impiis à Deo immittuntur. 5. Quando morbus læuit, non hærebis defixus in vlceribus

& carbunculis, sed respicies Principem vitæ Iesum Christum, & vulnera ipsius roseo sanguine madentia. *Tentatio melancholiz* profligatur hoc modo. 1. Melancholiz impressio existit vel ex animi & conscientiz consternatione, vel ex dubitatione de finali perseverantiâ, vel ex vitæ tædio, vel ex victus diffidentiâ, vel ex cordis anxietate quam adfert calamitas aliqua, vel denique ex humorum in corpore humano vitiositate. Consternationem, siue anxietatem conscientiz tollit fides in Christum, qui conscientiam sauciam suo sanguine sanat. Dubitationem de finali perseverantiâ pellit recordatio promissionum Dei, quod velit ad finem usque nobis adesse: & meditatio immutabilis electionis atque constantis amoris Christi. Vitæ tædium & victus diffidentiâ tollit recordatio providentiæ Dei. Anxietatem cordis, quæ oritur ex calamitate, minuunt ea, quæ paulò antè diximus de cruce in genere. Vitiositatem humoris melancholici corrigunt medicamenta. 2. Homo melancholicus vitare debet solitudinem, & id dare operam, ut conuerteretur cum hominibus, qui lætitiâ corporis temperant lætitiâ spiritus, quæ consistit in hymnis, psalmodiis sacris, colloquiis piis &c. 3. Melancholia est bestialis, diabolica, vel humana. Intellige melancholiam excessivam, non verò naturalem illam, quæ est ex quatuor humoribus corpori humano necessariis. *Melancholia bestialis* est, quâ homo sibi imaginatur se bestiam esse, & illius more vivit: qualis fuit in Nebucadnezare. *Dan. 4.* Hæc melancholia effectus suos habet in capite. Illud enim repletur crassis & tenebrosis vaporibus, qui phantasiâ corrumpunt, & cerebrum, nobile illud rationis domiciliû, inficiunt. Huc pertinent *lunatici*, qui opinantur se esse lupos: & omnes illi, qui quoties audiunt referri aliquid horribile, vel etiam illud vident, protinus istud sibi applicant. v. g. si audiant vel videant aliquem dæmoniacum, aut furem suspendio multatum, è vestigio animum subit huiusmodi imaginatio, se fore vel esse dæmoniacos, aut strangulatum iri. *Melancholia diabolica* locum habet in corde, nihilq; est aliud quàm horror & pavor conscientiz coniunctus cum desperatione de salute æternâ. *Melancholia humana* est, quæ cadit in hominem ex infirmitate carnis: ut est anxietas conscientiz, quæ habet salutarem exitum. 4. Melancholia sæpenumero ex falsis causis perducit hominem ad metum & desperationem. 5. Homo melancholicus huc redigendus est, ut se aliorum consilio & iudicio regi patiatur, ne nimium tribuat suis phantasiis. 6. Dolor melancholicus converteri debet in dolorem, qui est secundum Deum: quod quidem fiet, si homo iste à deploratione miseriæ abducatur ad implorationem misericordiæ Dei in Christo Iesu. Hic inculcanda sunt illa, quæ suprà ad Symbolum differuimus de misericordiâ Dei & satisfactione Christi. 7. Homo melan-

melancholicus aut habet initia resipiscentiæ & fidei, aut non. Si habet, ostendendū est ex prophetâ, Deum non confracturum arundinem con-
 quassatam, nec linum fumigans extinguerum. Si non habet, media sunt
 adhibenda, vt miseriam suam agnoscat, & in misericordiâ Dei propter
 Christum acquiescat. *Tentatio senectutis* profligatur hoc modo. 1. Senectutem oportet duob. intueri oculis. Primò enim consideratur vt oc-
 casus vite, & ætas brumalis, vnde poeta senectutem vocat primitias mor-
 tis. Deinde consideratur vt benedictio diuina. Vita n. longa, quæ in
 fine est senectus, in Scriptura celebratur tanquam singularis Dei be-
 nedictio. 2. Omnis ætas referta est malis: non tantum senectus. Infan-
 tia siquidem plena est vagitus, doloris, imbecillitatis: adolescentia pro-
 na est ad libidinem, impuritatem, prodigalitem: virilis ætas curis &
 laboribus quâ priuatis quâ publicis agitur. Quid verò est, quod cul-
 pes in senectute? An quod auocet à rebus gerendis? At senes valent pruden-
 tiâ. An quod variis obnoxia sit morbis? At melius est in scholâ
 crucis meditari mortem, quàm voluptatibus mundi se dedere. 3. Cùm
 ad senectutem pii perueniunt, auxilium Dei æquè experientur atque
 in iuuentute. Nam Deus renouat senectam piorum, dum illis adest Spi-
 ritu suo sancto, vt cominus videant portum felicitatis æternæ. Tantum
 igitur abest, vt recordatio senectutis debeat nobis metum incutere, vt
 potius è contrario nostrum sit hilaria celebrare, quando ad senectutem
 peruenimus, eò quod tum exiguum sit interuallum, quod nobis tra-
 iiciendum est, vt perueniamus ad optatum vitæ æternæ portum. *Tenta-*
tio deformitatis corporis hoc modo depellitur. 1. Deformitas corporis aut
 est naturalis, aut aduentitia. Si est naturalis, corrigi non potest: ac proin-
 de animo patienti est toleranda. Si est fortuita & aduentitia, aut à virtu-
 te, aut à vitio est profecta. Si à virtute, non ignominiam, sed gloriam
 adfert. Si à vitio, peccati pœnam agnoscere oportet, atque ita statuere,
 Deum hoc stigmate nos voluisse notare, ne obliuio peccati nobis obre-
 peret. 2. Deus in corpora nostra eandem habet potestatem, quam figu-
 lus in lutum. Non itaque oportet ægrè ferre deformitatem corporis,
 quam ipse creat. 3. Vitium corporis vtile est: quia nos admonet pec-
 cati, quod longè est deformius, & excitat nos ad contemplationem
 futuræ gloriæ, quâ corpus nostrum donabitur post resurrectionem car-
 nis. 4. Si Deus hominem horrendis monstris simillimum crearet, non
 faceret ipsi iniuriam. Peccata siquidem, vtpote longe deformiora,
 hoc merentur. *Tentatio captiuitatis* hoc modo profligatur. 1. Verâ liber-
 tate etiam in carcere frui possumus: & sæpenumero magis liberi sumus
 in carcere, quàm extra illum. Quid enim? Quem delectat vera
 libertas, ab amore rerum mutabilium & caducarum liber esse debet: &

quē regnare delectat, vni omnium regnatori Deo subiectus esse debet, vt sunt verba Augustini. Hinc mundus immundus est ipsissimus carcer, & foedissimum ergastulum voluptatis atque omnium vitiorum, quibus qui seruit, miserrimus omnium seruorum iudicari debet. 2. Sicut paupertas sæpe utilior est diuitiis, quia nos humiliat, & ad Deum adducit: sic captiuitas sæpenumero magis est necessaria ad reprimendas libidines & cupiditates nostras, quàm libertas. Libertas itaq; corporis non est bonum, quod tanti sit faciendum, vt fit à mundo: & cōtrā carcer non est tantum malum, quantum à vulgo æstimatur. 3. Captiuitas aut merito nobis infligitur tanquam pœna, aut immerito & contra ius nos manet. Si illud, vt debemus captiuitate tanquam magistrā verę libertatis, quæ in eo est, vt caro nostra includatur carceri. Si hoc, debemus latari hoc testimonio bonæ nostræ causæ & malitiæ hominum, qui nos affligunt. *Tentatio infamia & calumnia* profligatur hoc modo.

*Tentatio n-
misi homo-
ris.*

1. Mundanæ & vanæ gloriæ iacturam nemo debet ægrè ferre. Hic locum habet illud Chrysostomi: Si gloriari cupis, gloriam despice: & omnibus eris gloriosus. 2. Christum oportet sequi, qui in suā humilitate habuit veram gloriam, non verò Adamum, qui suā ambitione sibi iuxta & nobis immane quātum nocuit. 3. Si quis contemnitur à mundo, Deus est orandus, vt hunc contemptum doceat contemnere. Nondum felix es, inquit Seneca, si non te turba deriserit. Si beatus esse vis, cogita hoc, primū contemnere, & ab aliis contemni. Præclara est illa vox Chrysostomi: Contemne diuitias, & eris locuples: contemne gloriam, & eris gloriosus: cōtemne supplicia inimicorum, & eos superabis. 4. Si quis te calumniatur, in mentem tibi veniat illud Augustini: Si non aurem solam percutit iracundia criminantis, verū etiam conscientiam mordet veritas criminis, quid mihi prodest, si me continuis laudibus mundus attollat? Vnde videre est, neq; laudantis præconium sanare malam conscientiam, neq; bonam conscientiam vulnerare conuitium. 5. Si male loquantur de te homines maledici, tolera linguas ipsorum: quia peccatis tuis es promeritus, vt Deus hoc modo te castiget. Sanè Deus iubet impios, vt maledicant piis, vt ex historiâ Dauidis & Simeis videre est. 6. Si mundus te calumniatur & traducat, intueri sanctorum prophetarū, regum, apostolorum, martyrum, & ante omnia Iesu Christi exemplum. Hi omnes variis calumniis & conuitiis fuerunt affecti: sed patienter atque fortiter tulerunt & neglexerunt. Tu idem fac, & Deo approba conscientiam & vitam tuam.

Arbitrii nostri non est quid quisque loquatur.

Tu rectè viuas, nec cures verba malorum.

7. Calumnia est inter media, quibus prouehimur ad portum æternæ felici-

felicitatis. Facit enim contemnere hunc mundum. 8. Christus beatos pronuntiat illos, quibus homines maledicunt. *Matth. 5.* 9. Qui est membrum & discipulus Christi, non debet criminantes recriminari, aut calumniantes calumniari: sed Deo iusto iudici rem omnem committere, & calumniâ uti tanquam vento, quo navis nostra propellitur ad portum æternæ felicitatis. Oportet hâc in re imitari nautas, qui non tantum vento secundo, sed etiam aduerso rectè uti didicerunt. *Tentatio ex amicorum, parentum, liberorum, & coniugum morte & iacturâ*, hunc in modum profligatur. 1. Amicus à nobis amissus, aut bonus fuit, aut malus. Si bonus, non est amissus; quia bonus amicus nequit perire. Si malus, nunquam fuit amicus, ita ut nihil sit necesse dolere. 2. Si luges mortem amici, hoc facis vel ipsius, vel tuâ causâ. Si prius, inuides amico æternam felicitatem. Si posterius, magis amas utilitatem tuam, quam amicum. At utrumque est in vitio. 3. Deus est summus noster amicus. Hic igitur nos amare credendus est magis quam omnes amici, ut ut nobis addicti. Sed necesse est, ut ipsum redamemus, adeo quidem, ut in ipsum transformemur, & nihil nisi in ipso, per ipsum, & propter ipsum amemus. 4. Luctus amici, si sit immoderatus, est ethnicus: quippe qui arguit nos diffidere Deo potenti & veraci. 5. Deus dat & aufert amicos. Neque hâc lege illos nobis dat, ut semper habeamus. At verò seipsum ita dat, ut se à nobis auferre neque velit, neque possit. Si Deum retines, amisso amico, quid doles? Qui Deum habet, omnia habet. 6. Si amicum amisisti, cogita te peccatis tuis hanc paternam Dei castigationem esse promeritum. 7. Deus flectere potest corda inimicorum & barbarorum, ut nobis fiant amicissimi, si quidem salutis nostræ hoc expediat. Ita legimus Iosephum, Dauidem & Danielelem apud infideles gratiam inuenisse. 8. Si destituaris ope omnium amicorum, sanctos angelos habebis cum Abrahamo, Iacobo, & Tobia amicos: imò cum Eliâ senties coruorum subsidium. *De morte liberorum* hæc sunt fundamenta consolationis. 1. Liberi eo anno, die & horâ funguntur vitâ, quo Deus illos mori decreuit. Oportet itaque acquiescere in paternâ Dei voluntate. 2. Liberi per mortem transferuntur in statum longè felicissimum. Eripiuntur enim miseriis huius vitæ, ubi quotidie peccamus & peccati penas perferre necesse habemus. 3. Deus nos castigat paternè, quando liberos nobis aufert. 4. Deus nobis aufert rerum consolationes, puta liberos, & alia, quæ sunt nobis cara: ut largiatur consolationes Scripturarum, hoc est, ut verbum Dei habeat in nobis, quod operetur. 5. Luctu non debemus confici: quia non redibunt hoc pacto ad nos liberi nostri. Quin potius in eo debet occupari labor noster, ut ad liberos nostros veniamus. *De morte coniugum* hæc sunt fundamenta consolationis.

1. Deus ligat coniuges, & eosdem soluit, rupto matrimonii vinculo per mortem: & quidem illo tempore, quod ipse præfiniuit. 2. Deus numerat lachrymas viduarum, & ipsas solatur in luctu & angustia. 3. Cōiux non debet compari suo inuidere æternam felicitatem, sed ipsi gratulari quòd iam celebret nuptias Agni in cælo. 4. Deus est nostrum præsidium, etiam tum, quando priuati sumus dulcissimâ coniugis nostri consuetudine. *De morte parentum* hæc sunt fundamenta consolationis. i. Parentes mortales erant: at Pater noster, qui in cælis est, mori non potest. 2. Deus imprimis miseretur orphanorum. 3. Pios nostros parentes vitâ sanctos imitemur, vt Dei benedictionem sentiamus. 4. Ne parentes prosequamur luctu immoderato: quia hoc est signum ethnica diffidentia. *Tentatio paupertatis* hoc modo pellitur. 1. Deus, qui est omnipotens cæli & terræ creator; qui est immensæ bonitatis, inprimis erga eos, qui timent ipsum; qui promisit se filiis suis prouidurum de pane quotidiano: hic, inquam, Deus non sinet nos fame perire. Itaque

Fide Deo: corpus qui dedit, istud alet.

2. Nihil est tam angusti animi, tamq; parui, quàm amare diuitias. Nihil est magnificentius, quàm contemnere pecuniam, si nō habeas. 3. Thesauri veri sunt nobis in cælo repositi. Hos itaq; statuamus esse diuitias nostras. 4. Qui vult Iesum Christum sequi, non diuitiis congerendis inhære debet, sed paupertatis onus cum Christo ferre necesse habet. 5. Paupertas edomat ferociam & lasciuia carnalis. *Tentatio famis, belli, &c.* *Tentatio famis* ita profligatur. 1. Fames immittitur à Deo ob peccata hominum. Age igitur pœnitentiam, vt spirituales famem & sitim in te deprehendas. Ita enim fiet, vt Deus det pluuias temporibus suis, & terra proferat fructus. 2. In mediâ annonæ caritate ne diffide Deo: quia si ipsum timueris, in diebus famis saturaberis. *Psal.* 37. 3. Tempore famis subleua necessitates aliorum. *Tentatio belli* sic profligatur. 1. Deus immittit bellum ob peccata populi. Milita ergo bonam militiam, & gere continuum bellum cum Diabolo, carne & mundo. Ita enim fiet, vt Deus largiatur pacem. 2. Deus vocat & manu ducit hostes nostros. Non itaque in causis secundis hære oportet, sed oculos attollere ad causam primam. 3. Deus est Iehoua Zebaoth. Ille igitur est orandus, vt tempore belli nos conseruet. 4. Si bello deuastentur omnia nostra, patienti animo feramus hanc iacturam, & Deo supplices fiamus. 5. Bella, quantumuis atrocia & diuturna, Christum tamen de folio deturbare non possunt, aut Ecclesiam ipsius tollere. *Psal.* 2. & 110. *Matth.* 16. Vide quæ suprà differuimus de prouidentia Dei. *Tentatio ex incendiis calamitate orta* hoc modo depellitur. 1. Sis patiens. Deus compensabit abundè iacturam, quam facis. 2. Incendium habeto pro virgâ Dei Pa-

tris,

tris, non pro flagello irati iudicis. 3. Cum Iobo dicere oportet. Dominus dedit, Dominus abstulit, Sit nomen Dei benedictum. *Tentatio ex inundatione & periculis aquarum* sic potest profligari. 1. Deus, Dominus maris & fluminum, immittit quandoq; periculum aquarum, ut castiget peccata nostra. Eius itaq; providentiam adora, & tuam vitiositatem deplora. 2. Si Deus immittat inundationem, nitere ipsius promissione *Esa. 43.* Cum per aquam transferis, tecum ero, & flumina non operient te. 3. Si inundatio corrumpat bona tua mobilia vel immobilia, confide Domino, qui non destituit suos tempore famis. Cogita, Deum auferre bona temporalia, ut incipias ardētius quærere bona æterna in cœlis reposita. *Tentatio virorum propria* hoc modo depellitur. 1. Hæc est Dei voluntas, ut maritus in sudore vultus sui vescatur pane suo. 2. Qui diligenter in nomine Domini laborat in vocatione suâ, eius labor benedicitur à Domino. 3. Omnia, quæ sunt in mundo, sunt in actu. Deus moderatur omnia. Angeli seruiunt Deo. Cœlum & stellæ suum faciunt officium. Flumina semper labuntur. Animalia bruta semper hoc agunt, quod ipsorum naturâ tuetur. Quid itaq; tu homo ad laborem factus tibi sumis? Nihil magis tibi convenit, quàm labor. 4. Cum labore iunge preces. Nam sola Dei benedictio dirat. Hic est, qui baculum panis frangit. Hic est, sine cuius numine nihil est in homine. Hic est, qui ædificat domum *Psal. 127. v. 5.* Qui semper est in officio, plurimis peccatis aditum præcludit. Labor itaque non tantum locupletat domum, sed etiam animam. *Tentatio fœminarum propria*, est gravidarum & parturientium. Consolationis fundamenta hîc sunt ista. 1. Conceptio & partus non est maledictio Dei, sed ipsius benedictio. *Gen. 1. & Psal. 128.* 2. Dolor, quem perferunt gravidæ & parturientes, est pœna peccati. Verum ut labor mariti in Christo est salutaris; ita dolor fœminæ gravidæ & parturientis in Christo, qui ex sanctâ virgine Mariâ nat⁹ est, nō est exitialis. 3. Deus est qui benedicit conceptioni & partui. Eius itaq; auxilium absque intermissione oportet implorare. 4. Si Deus moram trahat, neque statim succurrat fœminæ parturienti, oportet ipsi in memoriam reuocare, Deum hoc modo probare ipsius fidem & spem, & velle, ut homines inde agnoscant, ipsum solum educere fœtum ex utero. Atque hæc etiam sunt tentationes speciales, quibus oportet remedia generalia, quibus in omni tentatione uti possumus, prudenter pro varietate circumstantiarum applicare.

II. Tentatio prosperitatis hoc modo curatur.

Deus hominum animos tentat rebus aduersis & prosperis. Ita per res aduersas Iobum examinat, per res secundas Salomonem explorat.

Diabolus etiam adhibet vtrâsq; sed alio fine quàm Deus. Nā Diabolus tentat ad malū, Deus ad bonum. Cæterum *tentatio prosperitatis* explorat beneficiorū Dei piū vsū, & impiū abusū. *Vsus pius* est, vt his Dei donis sanctè secundum Dei voluntatem vtamur, ad gloriam eius, & vtilitatem tum nostram, tum proximorum nostrorum: ita scil. vt simus erga Deum grati, erga nos modesti, erga proximum benefici. *Gratitudo erga Deum* consistit in eo, vt beneficia ipsius cum admiratione & lætitiâ perpendamus, cōmemoremus, celebremus, laudemus, ipsiq; soli accepta referamus, illis deniq; sic vtamur, vt nos totos Deo consecremus, & fide vitæque nostræ ipsū glorificemus. *Modestia erga nos ipsos* consistit in suauitatis acquiescentiâ, & humili atque sobrio bonorum vsu: vt nempe contenti simus sorte nostrâ, & moderatè vtamur bonis concessis ad naturæ nostræ conseruationem & recreationem, *Beneficentia erga proximum* consistit in eo, vt bona nostra cum eo communicemus quantum ad vsu. & fructū, & diligenter caueamus, ne bonorum copia nos reddat insolentes & iniquos erga proximū. *Impius bonorum abusus* est, quo aliquis donis Dei vitatur contra ipsius voluntatem, ad eius ignominiam, & damnum tum suū tum proximi: videl. contra Deum ingrati & cōtemtim ad eius ignominiam; contra seipsum immoderatè, ad suam perniciem; contra proximum illiberaliter aut maleficè, ad eius euersionem atq; damnum. *Contra Deum* ad eius ignominiam vtuntur donis temporalibus homines ingrati, securi & superbi. Hic ita est pugnandum. 1. Ingratitudo est filia Diaboli, hostis gratiæ, inimica salutis, & metropolis omnium vitiorum. Hæc obstruit fontem gratiæ, & aperit fontem iræ. Cane igitur peius & angue nobis est vitanda. 2. Securitas est puluinar Diaboli. Oportet itaque illam excutere, & semper hanc cogitationem in animo fouere, nos esse vasallos & vsufructuarios bonorum, non dominos proprietarios: fiduciam non esse collocandam in opibus caducis: Dei misericordia & longanimitate non esse abutendum; vitam deniq; nostram non esse perpetuam, sed fragilem. 3. Superbia genita à Diabolo gignit contumelias, iurgia, odium Dei & hominum, clamorem in locutione, amaritudinem in silentio, dissolutionem in hilaritate, furorem in tristitiâ, cupiditatem in actione, erectionem inflatam in incessu, rancorem in respōsione. Superbia porrò facit, vt Dei dona amittamus, neq; plura accipiamus. Hæc itaque odio nouercali prosequere, & intueri Dei maiestatem, Christi humilitatem, & tuam vilitatem. Homines vtuntur donis Dei *contra se ipsos*, quinque modis. Alii enim sua dona non curant, eaque præ pigritiâ interire sinunt: alii bona sua ad luxum & ostentationem adhibent, & illa prodigunt: alii de bonis suis miserè viuunt, & res necessarias vitæ aut statui sibi subrahunt: alii se ipsos lædunt intemperanti

bonorum

bonorum suorum vsu, ita vt morbos & mortem sibi attrahant: alii deniq; bonis suis vtuntur ad vitia & flagitia, & vitā belluinam agunt, imo abiiciunt se infra pecudes. Hic ita pugnare oportet. 1. Deus nobis dat dona, vt illa excolamus & amplificemus, non autem ignauo otio perire sinamus. 2. Qui bona sua faciunt mala per abusum, & ex medicina faciunt venenum, illi sunt hostes Dei & naturæ. 3. Vim naturæ facit, qui suum genium defraudat, vt ditescat. 4. Intemperans vsus bonorum ratione nutritionis, generationis & profusionis nocet animæ & corpori. Nam hinc oriuntur stimuli conscientiæ, morbi incurabiles, scandala horrenda, paupertas intolerabilis. 5. Turpe admodum est, diuitiis vti cum iacturâ boni nominis. *Contra proximos suos* bonis suis illiberaliter aut maleficè abutuntur homines morosi & iniusti: quales sunt inuidi, tenaces, inimici, auari, ingrati, iniurii, implacabiles, immisericordes, crudeles, calumniatores, & superbi aliorum contemptores. Aduersus hæc vitia sic est pugnandum. 1. Cogita te hominem esse, ideoq; te decere humanitatem, comitatem, morum facilitatem, & vno verbo charitatem. 2. Memineris te fratrem esse proximi tui iure creationis & redemptionis, hoc est, vinculo humanitatis, Christi, Spiritus, & fidei. 3. Beati sunt misericordes: quia teste Christo *Matth. 5.* misericordiam consequetur. 4. Semper tibi versetur ob oculos illud Christi *Matth. 7.* Quæcunque volueritis, vt faciant vobis homines, sic & vos facite illis. 5. Oportet vt nobis paremus amicos recto vsu nostrorum bonorum: quia si homines nobis aduersentur, plurimum nocere possunt nostris bonis quàm mobilibus, quàm immobilibus.

II. Tentatio priuatæ vindictæ hunc in modum profligatur.

*Tentatio
priuatæ
vindictæ.*

Circa quintam petitionem orationis Dominicæ duæ sunt tentationes: vna est remissionis peccatorum, de quâ suprà in symbolo; altera est priuatæ vindictæ, cuius profligatio & curatio hæc est. 1. Vindicta soli Deo debetur, & vicario eius, magistratui politico. Atrox itaque sacrilegium est Deo eripere, quod ipse est. 2. Animus vindictæ cupidus est equus Diaboli, & ab illo impellitur: è contratio animus, qui condonat iniurias, est Christo addictus, & illius exemplo omnem iniuriam Deo committit. Christus sanè in omnibus contumeliis, mendaciis, sycophantiis, falsis testimoniis, & iniuriis sibi illatis, adeo inuictam præ se tulit patientiam, vt nullius vnquam indignationis aut impatientiæ signum nutu, verbo, vel opere indicarit, sed omni potius mansuetudine & suauitate inimicis exhibirâ, ethnicū etiam præsidē in sui admirationem pertraxerit. 3. Reuerâ pulcherrimâ potitur victoriâ, quia calumniatorib.

mnimatoribus & omnino hostibus suis ignoscit, & tacēdo superat iniurias, eas ex animo abiicit, & Deo committit. Hinc n. duplex corona oritur: vna ob patientiam nostram, altera ob proximi (quem nostrā patientiā lucrificamus) salutem. 4. Si suam quisque iniuriam vlcisci veller, nec vnus alteri cedere, nullus tandem iniuriarum, contentionum & simultatum finis aut modus foret, atque ita societas hominum plane pessum irer. 5. Et si ferendo iniuriam videri possis hominibus succumbere; tandem tamen orietur vt Phosphorus lumen tuum. Io. 12. 6. Si homines cordati videant, te ferre posse iniurias, magnopere te diligēt & causę tuę patrocina buntur. Econtrario si videant te conuitium conuitio, contumeliā contumeliā, & iniuriam iniuriā cōpensare, te tibi malē cōsciunt esse opinabuntur, vel tuam impotentiā detestabūtur. 7. Nihil æq; Deum ad misericordiam prouocat, atque tolerantia iniuriarum. 8. Qui aliis nō cupiunt ignoscere, non possunt bonā conscientia recitare hanc petitionem orationis Dominicę: quia petimus à Deo, vt quemadmodum nos iniurias & contumelias nobis illatas remittimus his, à quibus læsi sumus, sic ipse nobis peccata condonet. In quam sententiam Christus *Matt. 6.* ait: Si dimiseritis hominibus peccata eorum, & vobis Pater vester cœlestis delicta vestra. Si autem non dimiseritis hominibus, nee Pater vester dimittet vobis peccata vestra. Quare vrgentur hęc precandi formulę, qui parati, & prompti non sunt ad ignoscendum. Et apud *Lucam cap. 17.* iubet Christus, si peccauerit in te frater tuus, increpa illū, & si pœnitentiam egerit, dimitte illi. Et si septies in die fuerit conuersus ad te, dicens, pœnitet me, dimitte illi. Similiter apud *Matthæum cap. 5.* Diligite, inquit, inimicos vestros. Et *Salomon Prouerb. 25.* ait: Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi. Hoc enim si feceris, carbones ignis congeres super caput eius. Rursus apud *Marcum cap. 11.* Christus ait: Cū stabitis ad orandum, dimittite, si quid habetis aduersus aliquem, vt & Pater vester, qui in cœlis est, dimittat vobis peccata vestra. Cæterum hic non valet suffugium eorum, qui dicunt, nos nomine Ecclesię fundere orationem Dominicam, in quā sunt aliqui pii, qui peccata aliis condonant, ideoque tutā conscientia nos posse hanc formulam recitare, etiam si non ignoscamus proximis nostris. Et si enim non tantum nomine nostro recitamus orationem Dominicam, sed nomine omniū fidelium: tamē fieri nō potest, vt recte oret, qui habet vulneratam conscientiam, ideoq; sibi applicare non potest id, q. recitat.

Tentatio
tentationis.

III. Tentatio tentationis est, qua aliquis tentatur in cōscientiā suā ideo, quod sentiat tentationem aliquam in se. Hęc verò depellitur hoc modo.

1. Magna est naturæ humanæ fragilitas, multis periculis obnoxia, innumeris malis afflictæ, plurimorum inimicorum telis obiecta, & multorum affectuum stimulis, aculeis & facibus laceffitur, pungitur & vritur. Præter intimas istas pugnas accedunt etiã externi impetus & insultus dæmonum, qui nos quotidie premunt & vexant, & aliquãdo gregatim in nos singulos impetum faciunt: quod ille confessus est dæmon, qui apud Marcum c.5. ait, Legio mihi nomen est. Nempe dæmonum multitudo miserum illum hominem diuexabat. 2. Tentare primò est periculum facere de eo, qui tentatur, ut ab ipso, quod cupimus, elicientes, verum exprimamus: qui tentandi modus in Deum non cadit, utpote qui nihil ignorat. Est & alterum tentandi genus, cum longius progrediendo, aliud quæri solet in bonam, vel in malam partem. In bonam, cum eã tentatur alicuius virtus, ut illa perspecta & cognita commodis & honoribus augeatur, eiusque exemplum cæteris imitandum proponatur: quæ tentandi ratio sola in Deum convenit: de quã accipere oportet illud *Deut.* 13. *Tentat vos Dominus Deus vester, ut palam fiat, utrum diligatis eum, annon.* Sic nos Deus tentare dicitur, cum inopiã, morbo, & aliis calamitatum generibus nos premit: quod probandæ nostræ patientiæ causã facit, & ut aliis Christiani officii exemplo, & documento simus. Hoc modo tentatus est Abraham. *Gen.* 22. In malam partem tentatur is, qui ad peccatum & exitium impellitur: quod est dæmonis. Ille siquidem eo animo tentat homines, ut decipiat agatque præcipites. Quapropter Tentator in diuinis literis appellatur. 3. Dicimur induci in tentationem, cum tentationibus succumbimus. Inducimur verò in tentationem dupliciter. Primo, cum de statu dimoti in id ruimus malum, in quod tentando nos aliquis impulerit: & hoc modo nemo à Deo in tentationem inducitur, quia Deus nemini est author peccati. Vnde Iacobus c.1. ait: Nemo cum tentatur, dicat, quoniam à Deo tentatur. Deinde dicitur in tentationem nos inducere is, qui cum prohibere possit, ne tentationes eueniant, tamen non impedit, ut ne his superemur. Et hoc modo Deus interdum finit tentari suos. Esi enim illos suã gratia sustentatos, nõ deserit: interdum tamẽ iusto suo iudicio, sceleribus ipsorum hoc postulantibus, sibi ipsis relictis concidunt. Ita etiam dicimur induci in tentationem, cum Dei beneficiis, quæ nobis ad salutem dedit, ad perniciem & interitum abutimur. 4. Non petimus, ne omnino tentemur. Fieri enim non potest, ut vita hominum nullis sit obiecta tentationibus. Et est tentatio res utilis & fructuosa hominum generi. Nam in tentationibus vires nostras cognoscimus, iis probamur, castigamur, & humiliamur, ut viriliter decertantes, coronam gloriæ reportemus. Petimus igitur ne diuino destituri præsidio, tentationibus, vel decepti assentiamur, vel cedamus afflictis: ut

ad sit nobis Dei gratia, quæ, cum defecerint nos propriæ vires, in malis recreet, reficiat, & muniat. Ac propterea in omnibus tentationibus ad Deum inuocandum confugere nos oportet, vt Satanam sub pedibus nostris conterat. Inuocare autem debemus diuinum auxilium, quia magna est nostra infirmitas; & vires, quibus dæmones prosteruntur, & tē-
tationes superantur, à solo Deo dantur, qui ponit vt arcum æreum brachia nostra, & cuius beneficio arcus fortium superatus est, & infirmi accincti sunt robore: qui docet manus nostras ad prælium, & digitos nostros ad bellum. *Pf. 17. 1. Reg. 2. Pf. 143.* Vni ergo Deo pro victoriâ agenda sunt gratiæ: quo & autore, & adiutore, vincere possumus. Vnde apostolus: *Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrum Iesum Christum.* In his igitur tentationū victoriis nemo sibi placeat, nemo se efferat insolentiùs, vt se suis viribus hostiles dæmonum tentationes impetusque sustinere posse confidat. Non est hoc naturæ nostræ, non imbecillitatis humanæ. 5. Et si primus Diaboli impetus est admodum ferox: tamen si per Dei gratiam paululum restiteris, statim vt fumus euanescit, tantoq; sepe infirmior efficitur, quantò crebrius retūdatur. Nam qui nobiscum est Deus, potentior est vnus ad nos tutandos, quàm vniuersa cædæmonum examina ad nos opprimendos. In Deo enim nos confortante incredibile quantum possumus, qui per nos ipsos minus quàm nihil possumus. In Dei potētia omnis spes & fiducia nostra. Propterea namq; à Diabolo Christus tentari voluit, vt illius exemplo, imò & virtute, roboraremur ad pugnam, quemadmodū illius præsidio perducimur ad victoriam. Ipse enim certare voluit, vt nos certandi modum doceret: vicit, vt nos victores efficeret. 6. Quemadmodū prælium non est sine hoste, nec sine prælio victoria: sic nullæ sunt virtutes citra tentationem, nec vllum sine virtutibus præmium. 7. Nullæ vnquam nobis dantur induciæ. In medio laqueorum, insidiarum & præliorum degimus. Quocirca si ab hostibus vinci nolumus, semper vigilandum, semper pro excubiis est standum, semper denique ad Deum agonothetam est recurrendum, more paruulorum, qui territi aliquâ re protinus ad matris sinum confugiunt, & arreptis eius vestibus, illis se inuolunt ac protegunt. 8. Tentatio, quam Deus nobis immittit, haberi debet pro larvâ quâdam, quâ propitiùs ille Pater nos terret, non aliter atque matres, quando vident, se nihil proficere admonendo & obsecrando, larvâ adornant, quâ terreant filiolos, qui neq; minis, neque blanditiis reuocari possunt. Idem facit Deus, quando à facie Dei suauissimâ fugimus, & blandum ipsius iugum excutimus. Tunc enim larvâ tē-
tationis adhibet, vt peccatis renuntiantes ad ipsum, qui nos abundè tutari potest & vult, toto cordis affectu redeamus, & filii frugi efficiamur.

Deinde

Deinde quemadmodum princeps feram insectatur canibus, eamq; defatigat, ut caro fiat sapidior: ita Deus permittit nos à canibus infernalibus diuexari & affligi, ut fiamus hostia ipsi accepta. 9. Deus nos tentat ut amicus: Diabolus, mundus & caro nos tentant ut hostes nostri. Diabolus est pugnax, mundus fallax, caro contumax. 10. Vbi fragiliores, & ad vitia propensiores nos esse sentimus, ibi fortius resistere oportet, more ciuium obsectorum ab hoste, qui maioribus viribus resistunt eo loci, ubi mœnia sunt humilia vel infirmiora. 11. Cum Diabolus tentator te aggreditur, protinus subeat animum tuum hæc cogitatio, Quis verò est ille, qui talia tibi suggerit? Nimirum est hostis meus infensissimus, infestissimus & crudelissimus. Expendas igitur, utrum huic nequissimo hosti, æternum tuum exitium sitienti, auscultare velis, an Deo omnipotenti, fidelissimo tuo parenti & patrono obsequi. Quod si hostem, qui euaginato gladio tuum præ foribus exitum præstolatur, non intromittis, quantò minùs Diabolum, qui fores animæ tuæ obsidet, admittere debes? 12. Oportet tentationum est iste. Primò menti nuda quædam cogitatio immittitur: quæ si protinus reiecta non fuerit, profundior imaginatio subsequitur: post imaginationem oritur delectatio, & inordinatus motus in corde: deniq; consensus rationis accedit. Ita sceleratus ille pederet in animam irrepit, nisi statim in principio repellatur. Proinde consultißimum fuerit in primo aditu hostem prohibere, & turpes suggestiones, quibus animam nostram excruciat & molestat, repellere. Nam quantò magis contemnitur Diabolus, tantò citius euanescit: & è contrario, quò diutius fouetur, & quò magis ipsi colluditur in mente, eò profundiores radices agunt impuræ cogitationes. Quamobrem si cui inuito huiusmodi suggestiones molestiam creent, det operam, ut principiis occurrat, & Satanam his verbis increpet: Apage dæmon cum tuis impiis & bestialibus suggestionibus. Nihil in me inuenies, quod aduersus sanctam Dei maiestatem aliquid moliatur. Nullum tibi assensum, quamdiu vixero, præbebo. Quid verò, si cogitationes istiusmodi importuniùs tibi obstrepant? Cum profunda humilitate abiice te ad thronum misericordiæ Dei, neque ob istas muscas, quæ volitant præ oculis tuis, à facie Dei te subducas, sed iis fortiter speris, Deo constanter adhæreas. Nam etsi omnes cacodæmones cum vniuersis impuritatibus suis, per animam & corpus tuum eant & redeant millies vnâ horâ, nihil penitus tibi nocere possunt, neque animam tuam inquinare, sed potiùs illam magis magisque purgabunt, si modò constanter adhæreas Deo, & malis mille potiùs subire tormenta, quàm creatorem & redemptorem tuum vel minimo peccato offendere. Patienter itaque tolera impetum cogitationum impurarum, neque illis assensum præbe.

Ita fiet, vt Deus, cum ipsius sapientiae & bonitati opportunum visum fuerit, te liberet, breuemque istam tentationis molestiam duplicato consolationis suae foenore tibi remuneret. Sed ais: Ego importunis huiusmodi suggestionibus adeo nonnunquam premor, vt quo me veram ignorem, ita vt mori malim, quam haec diutius perpeti. Verum macta tua constantia, miles Christi fortissime: & persuasissimum habe, cogitationes illas non esse peccatum tuum, quamdiu non consentis vel applaudis. Quamobrem si tibi inuito haec talia ingerantur, ne propterea desponde animum, sed fortiter resiste: quia Deus hoc modo te probat & purgat. Ad preces etiam te conuertere, & ora Deum, vt det tibi fortiter pugnare. Si vero post emissas ad Deum preces pro voto non statim exaudiris, caue impatienter feras: sed Deo fortiter confidas, & constanter adhaereas, ipsiusque aures velut obtundas. 13. Diabolus in tentando est Proteus, qui se vertit in omnes formas. Etenim aliquando blandâ facie, splendidisque promissis vt vulpes accedit, ad simplices parumque cautos inescandos. Interdum artificiosis technis & sophisticis argutiis philosophastrum agit, vt eruditos illaqueet. Aliquando vt leo, viribus suis confisus, aperto Marte aggreditur, vt pios quidem à virtutibus ad vitia, inconstantes vero à fiducia diuinæ misericordiae ad desperationem pertrahat. Porro cum se aperto Marte nihil proficere videt, vt est versipellis veterator, claculum è certamine se subducit, simulans se superatum, vt hominem iam securum, & nihil hostile metuentem de improviso obruat. Imò nonnunquam splendida quaedam opera perficere suadet: cuiusmodi sunt legere, cantare, concionari, scribere, & similia, vt huiusmodi occupationibus intenti parum cogitemus de conuersione nostri ad Deum. In his vero omnibus Satan est veluti crocodilus, qui hominem fugientem fugat, fugantem fugit. Nostrarum ergo partium est, in his omnibus adhibere panopliam illam *Ephes. 6.* & sine intermissione haec tria coniungere, lectionem Scripturae, fidem in Christum, & precationem cum resipiscencia coniunctam. 14. Omnes tentationes Diaboli reuocantur ad tria summa capita, videlicet ad diffidentiam, securitatem seu temerariam diffidentiam, & auarâ ambitionem cum infidelitate coniunctâ: quae *Matth. 4.* occurrunt. Quomodo autem capitalibus istis tentationibus occurrere oporteat, exemplo Christi docemur. 15. Triplex est tentatio mundi: puta vanarum deliciarum, falsarum opum, & instabilium honorum. Delitias mundi quod attinet illae sunt breues, & plenae molestiarum. Opes sunt caducae & noxiae. Honor est inanis & mutabilis. Nostrum itaque est, hisce tribus opponere voluptatē spiritualem, thesauros caelestes, & gloriam Christianā: de quibus supra passim disseruimus. 16. Tentatio carnis est triplex: videli-

videlicet propensio ad voluptates mundanas, odium rerū diuinarum, & contumacia aduersus spiritū. Quomodo triplex ista tentatio sit, p̄fliganda, suo loco diximus. Atq; hæ sunt nouē tentationes, ad quas cōmodē reuocari potest quiddā est tentationū. 17. Quemadmodū ex vno fonte multi prodeunt riuuli: sic ex vnā tentatione innumeræ vtilitates redeunt ad electos. Nemo itaq; ob vehementes tentationū insultus nimium contristetur, sed meminerit, hoc esse certissimū electionis nostri signum, & testimonium dilectionis Dei infallibile. Quid enim? Per tentationes acquiritur vsus præliandi. Nam qui nullas vnquā expertus est tentationes, si repentino prælio oppugnetur, nescit hosti resistere. Huc facit, quod Deus in terrā Canaan hostes quosdā reliquerit, vt Israelitæ haberent vsū præliandi. Secundò per tentationes humiliamur, vt demissè de nobis sentiamus, nostramq; semper imbecillitatē suspectam habentes peccata studiosius declinemus. Tertiò alacres nos & expeditos reddit tentatio, omnemq; negligentiam & torporem ceu fūmum à nobis expellit. Hinc tentatio dicitur esse sal Christianorū. Sicut enim carotale non condita, facilè putrescit: ita anima tentationibus subinde non exercita feruorem deuotionis amittit. Sal reddit carnem lapidā & palato gratam. Tentatio facit, vt homo sit gratus Deo, & ipsum præparat ad gratiam diuinam suscipiendā. Deniq; victoria tentationū est gustus & initium vitæ æternæ, quæ tanquā corona imponitur omnibus iis, qui p̄clarum illud certamē certant, & militant bonā militiam, retinendo fidē & bonam conscientiā. Nemo coronatur, nisi qui fortiter certando vincit: nemo vincit, nisi legitimè certauerit: nemo certabit, nisi hostem habuerit. Si ergo volumus coronari, athleticè pugnemus in hostes nostros, & feralē istum Cerberū tricipitē, videlicet Diabolū, mundum & carnē, animosè debellemus in Christo Domino & agnothetā nostro.

IV. Tentatio orta ex insidiis Diabolī corporalibus, dicitur tentatio infestationis Satanicæ; & hunc in modum profligatur.

*Tentatio
infestationis
Satanicæ.*

1. Infestatio Satanicā tribus modis contingit, è quibus gradus posterior est grauior priore. Primò est terriculamentum Satanicum; quando Diabolus in formā aspectabili apparet, putà in figura vrsi, capri, lupi, felis, draconis, hominis. Secundò est occupatio & inhabitatio domicilii siue ædium, quas Diabolus vel totas, vel ex parte incolit. Tertiò est obsessio corporis vel totius, vel ratione certorum membrorum, putà linguæ vel manus: cum nempe Diabolus sic imperat cor-

poritoti, aut alicui membro, vt energumenus non habeat illum corporis sui aut membri vsum, quem vult. 2. Tres isti gradus infestationis Satanicæ homines magicis artibus deditos oblectant, pios molestant. 3. Magorum conscientia primò est saucianda, post sananda. Sauciat & vulneratur tribus modis: si nempe scditas huius criminis ponatur ob oculos ex seriâ meditatione bonitatis Dei, nequitiae Diaboli, & humanæ naturæ dignitatis. Sanatur itidem tribus modis: si nempe ostendatur peccatum illud, quantumvis scdum & magnum, esse remissibile: deinde illud reapse condonari omnibus, qui illud oderunt, & in Christum credunt, & vitam suam emendare student: si denique tentatio orra ex metu, ne relabamur in hoc peccatum, retundatur consideratione omnipotentiae & misericordiae Dei, & impotentiae Diaboli, quatenus à Christo est superatus. 4. Homines pii, quos Diabolus infestat suis terculamentis, & obsessione ædium aut corporum, ex Scripturis discant, quod quavis magna & perampla sit Satanæ malitia & potentia: in filios tamen Dei, quando, vbi & quomodo ei liber, illam exercere nequeat. Nam Deus potentiam ipsius duobus terminis & finibus ita circumscripsit, vt eos transilire nequeat. *Primus* terminus est finita Diaboli natura: per quam sit, vt nihil cognoscere aut efficere possit, quod creaturæ sapientiam & potentiam excedit & superat. Sic v. g. non novit arcanam Dei voluntatem aut secreta cordis humani: non potest creare, aut facere miraculum: non potest *admirari* Physica, vt appellant, qualia sunt, naturam vniuersalem tollere, vacuum introducere in mundum, & similia. *Secundus* terminus, quo potentia Satanæ constringitur & reprimitur, est voluntas Dei. Quemadmodum n. mare, quod ad terram suâ inundatione obruendam aptum est, decreto voluntatis Dei ceu valuis continetur intra litus: ita Satan, qui propendet ad insidiandum generi humano, constringitur à Deo, ne ipsius potentia in actum erumpat ad electorum incommodum, & præiudicium. Vide *Iob. 1. & 1. Reg. 22. ver. 22.* Huius rei meditatio facit, vt ne despõdeamus animum, quâdo à Satanâ infestamur. Scimus enim, Deum, qui Diabolum tanquam canem catenâ suæ prouidentiae constrictum tenet, non passurum, vt vinculum illud perrumpat, sed eatenus ipsi habenas laxaturum, quatenus saluti nostræ expedire nouit. Deinde hæc ipsa meditatio facit, vt huius angustiae tēpore ad Deum accedamus, & illum ex intimo cordis affectu oremus, vt Diaboli potentiam & malitiam limiret atq; constringat. 5. Homines pii diligenter meditentur illas promissiones, quibus Deus pollicetur suam præsentiam in tentatione infestationis diabolicæ. Quò in primis pertinet *Psal. 91.* & illa dicta, quæ agunt de tyrannide Diaboli per Christum fractâ. 6. Homo pius vitet præsumptionem illam, quâ nonnulli affirmare

mare audent, fidem suam esse adeo firmam, vt Diabolo non liceat illos attingere; cū Scriptura & experientia contrarium testentur. Nimirum Deus permittit filios suos correptionibus & terribilamentis Satane infestari, quando illud e re ipsorum esse nouit: vt nempe hoc modo p-bentur & humiliantur. 7. Exempla sanctorum, qui à dæmone fuerunt vexati, nobis erunt solatio: inprimis exemplum Christi *Matth. 4. & Iobi cap. 1. 2. 3.* Confer *Matth. 15. v. 22. & Luc. 13. v. 16.* 8. Homines, qui à Diabolo infestantur, debent promissionem vitæ æternæ firmâ fide apprehendere, & Dominum patienter præstolari, non verò tempus liberationis ipsi præscribere: imitati Iobum *cap. 13. v. 15.* 9. Oportet in hac tentatione instare apud Deum orando & supplicando: vt nobis opem ferat, & minuat dolorem, vel augeat patientiam. 10. Homines energumēni nō sunt soli relinquendi, sed recreationibus tum spiritualibus tum corporalibus adiuuandi. 11. Domicilia nostræ æquē ac cibis per verbum Dei & pteces sanctificari debent. 12. Domicilia, aut conclauias, quæ à Diabolo inhabitantur & infestantur, non temerè oportet adire vel incolere: ne videamur tentare Deum. Quod si necessitas alicui imponatur, vt in huiusmodi locis ipsi sit commorandum, fide se muniat & precibus, & se erigat hac cogitatione, quod angeli sancti sint ipsi futuri præsto, quia ambulat in vocatione suâ. *Psalms 91.*

CAPVT XXVI.

De casibus conscientia circa sacramenta in genere:
& circa Baptismum & S. Cœnam
in specie.

P R A E C E P T A.

Sequuntur casus conscientia circa Institutionem Baptismi & S. Cœna: quibus praemittendi sunt casus circa sacramenta in genere.

Tres itaque sunt classes casuum in hoc loco: videlicet de sacramentis in genere, de Baptismo & S. Cœna.

R E G V L A E.

I. Casus conscientia de sacramentis in genere, soluntur ex seqq. regulis; quæ agunt de dignitate, causis, efficaciam sacramentorum, & ipsorum ceremoniis.

*Quæstiones
conscientia
de sacramen-
tis in genere.*

1. Sæpenumero fit, vt anima Christiani infirmi aut etiā afflicti non ita honorificè sentiat de sacramentis vt par est. In hoc itaque casu
autho-

authoritas, præstantia & dignitas sacramentorum est ob oculos ponenda; idque his rationibus. *Primo* sacramenta instituta sunt, non ab homine, sed à Deo, cuius opera sunt bona, præstantia & nobis salutaria. *Deinde* si antiquitas auctoritatem & dignitatem rebus addit, quid sacramētis est antiquius? Semper enim, inde ab exordio mundi, Deus erudiuit homines per verbum & sacramenta, etiam in statu innocentiae. Nam in paradiso collocavit arborem vitæ, quæ tanquam sacramentum & testificatio immortalitatis homini fuit proposita. Post lapsum sacrificia fuerunt loco sacramentorū vsq; ad Abrahamum, cui mādaturū fuit sacramentū circumcisionis. Huic Deus postea adiunxit agnum Paschalem, quotannis semel celebrandum. In plenitudine verò temporis, sub initium Noui Testamenti, Christus instituit baptismum & sacram cœnam. *Tertio* vsus & fines multiplices non paruum sacramentis auctoritatem cōciliant. Nam sacramenta sunt signa, quibus vera religio à falsā discernitur. Sicut n. tribus & status vitæ humanæ sua habent signa, quibus initiantur & inuestiuntur qui illis nomē suū dant: ita Deus populū suum omni tempore sacramentis insigniri, & ab aliis gentibus distingui voluit. Nominatim circumcisio & baptismus sunt sacramenta spiritualis generationis & insitionis, quæ significant nos Christo & ecclesiæ incorporatos esse, & iure cœlestis ciuitatis donatos, & in privilegiis omnia, beneficia, immunitates & commoditates talis ciuitatis immitti, illisque gaudere. Cines autem & membra regni Christi, in iure illo, in quod semel, solenni baptismi testimonio, immassi & recepti sunt, conseruantur & confirmantur, imo etiam inter se, & cum Christo magis magisque colligantur & combinantur sacræ cœnæ vsu, non secus atque milites in præliis per signa & vexilla, & ab hostibus discernuntur, & inter se quoque continentur & conglutinati quasi manent, sed his deiectis & collapsis dissipantur & intereunt. Sunt etiam sacramenta hoc nomine signa, quod nos erudiunt de mysteriis longè maximis: vnde appellantur signa docentia. Insuper sunt sigilla, quibus confirmatur fides nostra. Sunt item nostri erga Deum officii & gratitudinis debite admonitiones & exercitia. In summā sacramenta sunt primo signa *μνημονικά*, rerum præteritarum, puta passionis Christi: deinde signa *σημαντικά* rerum præsentium, quatenus sunt picturæ beneficiorum Christi: tertio signa *προφητικά* rerum futurarum, puta resurrectionis nostræ: quarto sigilla, archæ, pignora, & inuestituræ, quibus confirmatur & nobis obsignatur gratia Dei: denique signa præbentia, seu media, quibus exhibetur & applicatur singulis credentibus gratia Dei in Christo. Quod enim in genere proponit verbum Dei, id in sacramento in specie cuiuslibet credenti applicatur. Cæterum dignitas & præstantia sacramentorum hinc

hinc etiam *quarto* loco pendet, quod Christus Iesus, propheta, sacerdos & rex noster, sacramentis tam veteris quàm Noui Testamenti ipse vti & particeps fieri voluit. 2. Sacramenta sunt sigilla fœderis gratuiti. Itaque huius naturam & vsum oportet animo complecti, si conscientia circa doctrinam & vsum sacramentorum satisfacere velimus. *Ad naturam verò fœderis gratuiti* recte intelligendam sex requiruntur, videlicet *agnitio Dei*, quantum ad essentiam, personas & opera: *agnitio hominis* secundum statum integritatis, miseriae, gratiae & gloriae: *agnitio Christi* ratione personae & officii: *obligatio reciproca*, vbi ex parte Dei sunt promissiones bonorum tum spiritualium, puta iustificationis & sanctificationis, tum corporalium, quae sunt accessoria, & semper intelligenda sunt cum exceptione voluntatis Dei & crucis; ex parte hominis est obligatio ad fidem, vitam piam, & vocationem fideliter obeundam: *duratio aeterna*, propter aeternam & immutabilem Dei voluntatem, continuam fœderatorum generationem, & vitam aeternam: *testimonia & instrumenta fœderis*, quibus illius substantia nobis administratur, vti sunt verbum & sacramenta, quae in Veteri & Nouo Testamento, sunt eadem quantum ad substantiam, vtut variant secundum circumstantias. Sex ista hoc modo cohaerent. Deus & homo sunt partes contrahentes; Christus est fœderis mediator; obligatio continet conditiones huius fœderis, videlicet beneficia Dei, & hominis officium; duratio fœderis arguit eius praestantiam; testimonia denique faciunt ad fœderis notificationem & certificationem. *Vsus doctrinae* huius de fœdere gratuito duplex est. *Primo* enim gloria Dei hac doctrinâ egregiè illustratur. Nam hinc manifesta est Dei bonitas, qui cum sit aeternus, omnipotens & nullius rei indigus, nobiscum miseris peccatoribus descendit in fœdus; idque nobiscum iniiit ex merâ gratiâ & misericordiâ, sine vllis nostris meritis, cogitationibus, cursuionibus, & praeparationibus. Hanc verò gloriam & gratiam suam in hoc etiam illustravit & amplificauit Deus, quod fœderis huius mediatorem constituit Iesum Christum, Filium suum vnigenitum, & non tantum suo loco liberalissimè, & constantissimè, quod in hoc fœdere promisit, praestat, sed etiam, vt obligationis nostrae reciprocae conditionibus satisfaciamus, & eas praestemus, ipse nobis confert, & in nobis implet: denique quod media & instrumenta, huius fœderis constituit tria, videlicet verbum & duo sacramenta? quâ quidem in re nostram respexit infirmitatem, quâ propensi sumus ad incredulitatem & dubitationes de promissionibus Dei, nisi literis & sigillis, siue promissionibus in verbo quidem inuisibilibus, in sacramentis verò visibilibus confirmemur. *Deinde* homo de aeternâ suâ salute variè confirmatur, & certior redditur per hanc doctrinam Nam quia Deus

ex merâ misericordiâ hoc fœdus cum nobis inuit, & illud sanguine Filii sui ratificauit, & obligationis nostræ conditionem ipse præstat, non habemus causâ desperandi, aut à Deo fugiendi, propter nostra peccata, illorumque magnitudinem. 3. Sacramentum significat solène iuramentum militare, quo milites certo ritu & præscriptâ formulâ consecrabantur & obstringebantur imperatori suo, ad officia & seruitia militaria. Translata verò est hæc vox ad signa sacra, quibus gratia Dei nobis cõfirmatur; quia homines Christiani vsu istorum signorum, imperatori suo cœlesti, Christo Iesu, coram Deo, angelis & hominibus se obligant. Qui enim baptizantur, in nomen huius imperatoris quasi iurant, huicque ad fidem & obedientiam per totam suam vitam se obligant. Vnde etiam in veteri ecclesiâ circa adultorum, qui ad Christianismum transibant baptismum, vsitatae erant solennes obligationes & stipulationes, iuramenti vim fere obtinentes. *Credisne? Credo. Abrenunciasne? Abrenuncio.* Quæ obligatio in baptismo facta, vsu cœnæ re ipsa renouatur. 4. Sacramenta & verbum conueniunt quantum ad authorem & materiam. Nam Deus verbo, tanquam literis, promittit, & sacramentis, tanquam sigillis, confirmat nobis gratiam suam, & varia beneficia fœderis gratuiti per & propter Christum: quæ est materia verbi & sacramentorum. Hinc efficitur, vtraque esse organum, per quod Spiritus S. fidem in nobis operatur & confirmat. Conuenientia etiam est in eo, quòd Deus verbum & sacramenta æqualiter exequitur per ecclesiæ ministerium. 5. Discrimen inter verbum & sacramenta consistit, in his tribus. *Primò* verbum auribus tantum auditur, & oculis legitur: sacramenta verò visu, tactu & gustu percipiuntur. *Secundò* Spiritus Sanctus per verbum inchoat accendit, & auget fidem; per sacramenta verò fidem iam inchoatam confirmat. Vnde sacramenta sequi debent verbum. *Tertiò* verbū vniuersis simul & omnibus prædicatur: sacramenta sunt promissionum vniuersalium applicationes ad singulos, qui illis legitime vtuntur. 6. Sacramenta Veteris & Noui Testamenti, conueniunt numero & substantiâ. Nam circumcisio & baptismus in eo conueniunt, quòd sint signum initiationis gratiosæ, corruptionis natiuæ, liberationis gratiosæ per Christum, & emendationis vitæ; quodque respiciant omnes eos, qui sunt Christi, tam liberos, quàm parentes. Agnus quoque paschalis & sacra cœna conueniunt in eo, quòd sint signum seruitutis nostræ spiritualis sub infernali Pharaone, liberationis per Christum, & inde secutæ lætitiæ, quodque non impuris gentibus, sed circumcisis & baptizatis sint destinata. 7. Sacramenta V. & N. T. differunt in externis quibusdam circumstantiis, videlicet in signis & ritibus externis: in modo significandi, quantum ad Christum promissum & missum; in duratione, quæ alia est in

est in Veteri & Nouo Testamento: in obligatione quæ in Vet. Test. tantum concernebat Iudæos: in claritate denique & facilitate. 8. Solus Deus habet potestatem instituendi sacramenta. Debent enim sacramenta conscientias nostras erigere, suffulcire, & consolari certâ gratiæ Dei promissione. Iam verò de voluntate Dei pronuntiare, deque gratiâ ipsius in cordibus internè certificare, nullius est hominis, aut nudæ creaturæ. 1. Cor. 11. v. 23. Dei ergo partes sibi sacrilegè sumunt, qui septem sacramenta comminiscuntur, de quibus est vulgaris versiculus:

Abluo, firmo, cibo, dolet, vngitur, ordino, iungo.

9. Personæ, quæ sacramenta ecclesiæ N. T. administrare & dispensare debent, viri sunt, non mulieres. Ministerium enim verbi & sacramentorum solis ecclesiæ pastoribus in Nouo Testamento est demandatum. Debent autem tales esse viri, qui ad hoc officium sint legitime vocati & confirmati, quique sunt instructi donis ad ministerii ecclesiastici functionem necessariis, putà eruditionis, facundiæ & integritatis in vitâ: deinde quibus ministerium verbi & sacramentorum in ecclesiâ quâpiam particulari, debitis cum precibus, exhortationibus, & stipulatione, publicè & solenniter est demandatum. 10. Sacramenta per ministros ecclesiæ administrata, tanquam ex Dei manibus sunt suscipienda, summa cum animorum reuerentiâ & deuotione fidei & pœnitentiæ. Neque enim hîc in organorum illa administrantium vilitatem aut infirmitatem, sed in authorem respiciendum est: qui cum sit Spiritus, in spiritu & veritate coli vult, cum sit iustus & sanctus, non potest ferre vt ad ipsum accedant ii, qui peccatis sunt sorditati; cum sit scrutator cordium, non potest ferre laruam iustitiæ. 11. Sacramentorum efficacia non dependet à ministris, neque ab opere operato: sed ab ipsâ Dei institutione, autoritate & promissione, adeoque à fide nostrâ, quam Deus in nobis creat. 12. Eadem est ratio verbi Dei & sacramentorû, quantum ad vsum legitimum. Sicut enim verbum Dei in suo vero intellectu integrum retineri oportet; tum ad finem illum, ad quem diuinitus traditum est, accomodari sine vllâ superstitione; denique verâ fide suscipi: sic quoque hæc tria ad legitimam sacramentorum administrationem, & vsum salutarem requiruntur: *primò*, vt ritus à Deo instituti integrè & sine deprauatione obseruentur: *secundò*, vt in eos fines, ad quos isti ritus diuinitus instituti sunt, vsurpentur, non verò ad alios fines, extra institutum ordinem, transferantur: *tertiò*, vt illi obseruent & vsurpent hos ritus, quibus à Deo instituti sunt, hoc est, credentes, qui sunt ad Deum conuersi, domestici Christi, & professione fidei & pœnitentiæ ciues ecclesiæ. 13. Nostra quidem fides sacramentum non facit, sed Christi ordinatio: facit tamen, vt nobis sit sacramentum. Nam vbi

fides non est, ibi inanis reddita est promissio. Hinc Apostolus Rom. 2. v. 25. de Iudæis, & gis transgressoribus, *Circumcisio*, inquit, *prodest si legem obserues. Si autem legis prauaricator es, circumcisio tua præputium facta est.* 14. Sacramenti materia est res terrena & cœlestis, siue signum & res signata. Signa hîc intelligimus non nuda, sed efficacia, quæ sunt significatiua, confirmatiua, & exhibitiva simul, hoc est, talia, cum quibus res ipsa significata verè & semper in legitimo vtu est coniuncta. Cuius generis inter homines quoque sunt fœderum, pactorum, conventionum, & contractuum ferè omnium symbola, quibus ea, ceu præsentia, sistuntur, & suo modo exhibentur, quæ situs, loci, & externorum sensuum respectu absunt longissimè, & magno locorum atque temporum intervallo distracta sunt: vt cum sponsus sponsæ suæ annulum tradit, aut aliquis immititur in possessionem domus, traditione clauium; in possessionem agri, traditione calami; in possessionem vineæ, traditione præcisi sarmenti: quæ non sunt luforiæ aut inanes ceremoniæ, aut nuda signa, sed verè nuntiant & certificant, quod agitur, & verè etiam efficiunt, quod nuntiant, & cuius gratiâ adhibentur, si modò legitimè tractentur, & fidè non fallant, qui huiusmodi signis eam testantur. Quam etiam si fefellerint, neque leges tamen, neque signa suo defunt munere fungi: cuius fructu si frustrantur ii, qui illis abutuntur, id nō legum aut signorum, sed abutentium vitio accidit, quorum culpâ inania relinquuntur, & sine effectu earum rerum, quibus significandis & offerendis erāt deputata. Habent autem istiusmodi vim hæc signa, non suâ naturâ, sed ex pacto, & mutuâ obligatione contrahentium, adeoque ex institutione & autoritate communi hominum. Porro res sacramentorum est Christus mediator, cum omnibus beneficiis, quæ credentibus in euangelio promittuntur, cum eorundem perfidem applicatione. Christus, inquam, mediator: Neque enim beneficia Christi, putâ meritum & efficacia ipsius, per se possunt subsistere, nisi ad hypostasim, siue personam Christi referantur. Vnde intelligitur, signa à rebus signatis differre substantiâ: quippe cum signa sint corporalia, terrestria & visibilia, res signata spiritualis, cœlestis & inuisibilis. Etsi enim corpus & sanguis Christi substantiâ suâ sunt res visibiles, tamen modo perceptionis sunt res inuisibiles: quia mediante Spiritu Sancto, solâ fide, nullo organo aut sensu corporeo, percipiuntur spiritualiter. Deinde res signata datur ad consequendam vitam æternam: signa verò ad confirmandam & exhibendam rem signatam. Vnde consequitur, res significatas omnibus ad salutem simpliciter, esse necessarias, signa non simpliciter, vel omnibus, sed iis tantum, qui vel per ætatem, vel alioqui legitimè iis vti possunt: vt habet illud Bernhardi: *Non priuatio, sed contem-*

ptus sacramentorum damnat. 13. Deus omnem mundi sapientiam, vires, & potentiam confundere voluit, dum per tam vilia & exilia media (signa dico & ceremonias sacramentales) in confœderatorum suorū cordibus talia & tanta operari voluit, vt in fide vnionis & communionis cū Christo confirmemur. Deinde, prout carnis nostræ ingenium optimè Deo perspectum est, vidit & sciuit ille, si sacramenta splendidis signis, ceremoniis & actionibus propositis instruisset; illorum splendorem oculos nobis & mentem perstricturum, vt in illorū externo opere, signis & actionibus hærendo, cœlestia & spiritualia dona, Christum videlicet cū suo merito atque efficacîâ, aut negligeremus, aut certè in ipsis signis & elementis quæreremus. 16. Signa & res signata hunc ad se inuicem respectum habent, quod coniuncta siue vnita sunt: non vnione aliquâ naturali, sed supernaturali, quæ dici solet sacramentalis, hoc est, talis, quæ neq; per transubstantiationē signorum in rem signatā fit, neq; per consubstantiationem, ita vt res signata includatur signis: sed quâ, diuinâ voluntate, ordinatione & promissione, signa & res signata ita coniunguntur, vt ex administratione & sumptione legitimâ signi, res signata communicari, & simul accipi rectè colligatur; idq; non minus verè, quàm corporeis nostris sensibus signa externa exhibentur. Adeo nimirum certa est, quæ verbo Dei & fide nititur, præsentia. Hinc quàm verè in baptismo corpus aquâ tingitur, tam verè anima fidelis sanguine & Spiritu Christi à peccatis abluirur, & renouatur ad vitam æternam. Et quàm verè in sacrâ cœnâ panis & vinum manu & ore corporaliter percipiūtur, tam verè anima fidelis spiritualiter corpore Christi crucifixo, & sanguine ipsius effuso pascitur, vegetatur, & cōseruatur ad vitam æternam. In hac vnione signorum & rei signatæ legitima Sacramentorum forma vertitur. Consistit autem hæc vnio in duobus: videlicet in analogiâ, siue similitudine signorum cum rebus signatis, & in certitudine obligationis, itemque exhibitionis & perceptionis rei signatæ simul cum signo, in vsu legitimo. 17. In vsu Sacramentorum, quatuor, eaque geminata, oportet considerare. *Primò*, quisnam illa præbeat: videlicet minister foris, Christus intus. *Secundò*, quid exhibeatur: videlicet elementa foris, res signata intus. *Tertiò*, quis accipiat: videlicet homo externus elementa, internus rem Sacramenti percipit. *Quartò*, quibus organis Sacramenta percipiantur: videlicet signa, externis corporis membris & sensibus; res signatæ, nonnisi fide. Vnde sequitur, infidelibus & impœnitentibus Sacramenta nudas & inanes esse ceremonias, quibus discernuntur ab infidelibus extra ecclesiam, nihilque ea ipsis confirmare aut exhibere: quod careant fide, cuius conditio inclusa est Sacramentis. Nam promissiones, verbo & Sacramen-

tis additæ, sunt conditionales, & tum demum ratæ, si fidei & pœnitentiæ conditio, vel expressè addita, vel tacitè intellecta, seruetur. Nimirum in verbo & Sacramentis oportet duas actiones coniungere. Vna est Dei dantis & offerentis, altera est hominis accipiētis & applicātis. Deus offert Christū, quē non accipiunt nisi illi, qui manu fidei sunt præditi. Quemadmodū itaq; manus accipientis nō efficit aut procreat donū, sed illud apprehendit & applicat: ita fides hactenus non pertinet ad essentiam Sacramēti, quatenus Christus ibi donatur, sed quatenus à nobis debet accipi ex manu Dei. 18. Quatuor sunt fines, ad quos dirigere oportet Sacramenta. *Primus* & principalis est confirmatio & oblationis fidei nostræ, quod Christus plenissime pro peccatis nostris satisfecerit, & sit noster ppius cum omnibus suis beneficiis. Cū n. fides & diffidentia in vnā eādemq; hominis electi conscientia concurrant, & alteri cū alterā assidū sit bellū; necesse fuit fidem nostrā hōc Sacramentorū subsidio & fulcro sustentari. *Secundus* est, vt admoneant credentes sui erga Deum officii: quod videlicet ad suam ipsi gratitudinē, per dilectionem & obedientiam, iuxta ipsius præcepta testificandā & probandā, expositi esse debeant. *Tertius* est, vt Sacramentorū vsu seu iureiurādo, in vnus veri Dei cultū & religionē Christianam obstringamur, aq; religionibus aliis falsis, & impuris cultibus segregemur. *Quartus* est, vt quemadmodū Deo & Christo Saluatori nostro, per illa obstringimur & deuincimur, ad ipsum diligendum: ita per illa inter nos etiam, qui vnus corporis mēbra sumus, cuius caput Christus est, verā dilectione, tanquam glutino quodā & vinculo deuinciamur. 19. Etsi Sacramenta simpliciter & absolute non sint necessaria ad iustificationē & salutē tanquam causæ efficientes, operis nostri respectu, neq; per se, ex opere operato hominem faciant Christianū: tamen ratione authoritatis, mandati & institutionis DEI, qui tanquam media & instrumenta oblationis & exhibendæ suæ gratiæ, & salutis nostræ, illa ordinauit: respectu item infirmitatis fidei nostræ, & naturæ ad diffidentiam procliuis, quodq; per illorū vsu officii nostri variè admonemur; necessaria sunt, adeò, vt si quis copiam & vsu illorū legitimū habere posset, & tamen illis nō vteretur, in salutis suæ periculū certum incurreret. Si quis hīc dicat, nos facillē posse carere Sacramentis, quod illa non contineant in se beneficia Christi, sed tantū ista oblationis: dupliciter potest responderi. Primò, qui priuilegium aliquod, aut feudum habet à Principe, propterea tamē diploma & sigillum inutile esse, aut effectū carere non existimat, cuius certitudine in priuilegii, vel feudi concessi possessionē immittitur, quoque Principis voluntas oblationis. Similis etiam hīc est ratio. Deinde Sacramenta non tantū sunt signa docentia & oblationis, sed etiam exhibentia,

bentia, id est, media ordinaria & efficacia, per quæ Deus ad salutē nos perducit, vt ex perpetuâ Ecclesiæ praxi videre est. 20. In administratione sacramentorum oportet adhibere verba, eaque tum cōcionalia, tum sacramentalia. Et verba quidem adhibere necesse est, vt sacramentorum natura & efficacia ponatur ob oculos. Deinde verò requiritur verbum concionale, id est, Christiana admonitio de naturâ & vsu sacramentorum, vt plenius percipiatur dignitas & vis illorum. Deniq; verbum sacramentale, siue verbū promissionis, est adhibendum, quia illud est nota formæ sacramēti: vnde nihil licet addere vel detrahare verbo promissionis, quo ipsius substantia corrumpatur. Memineris hîc, verbum concionale sumi latè vel strictè. Priori modo verbum in sacramentis est etiā concionale, id est, est concio euangelica: posteriori modo non est concionale, sed symbolicum. 21. Sacramenta non imprimunt aliquem characterem indelebilem in animâ: sed obsignant & cōfirmant nobis characterem istum Spiritus Sancti, quod per fidem sumus viuæ Christi membra. 22. Christus non dedit ministris potestatem authoritatis; quia hîc locum habet illud in politicis vsitatum, *Iura maiestatis sunt indiuidua*: sed communicauit iis potestatem excellentiæ, seu excellentis ministerii, quo fit, vt sacramenta dispensent tanquam legati, nomine & loco sui legantis, id est, Christi. 23. Intentio aut fides ministri nō est de necessitate sacramenti: quia vis, dignitas & perfectio sacramenti fit à solo Deo, vt *Thomas in suâ summâ part. 3. quæst. 66.* bene ait. 24. Opus operantis, non autem opus operatum, in sacramentis est spectandum. *Opus operantis* est actio ex fide profecta, coniuncta cum interiori deuotione. *Opus operatum* est actio externa, quæ fit absque fide & deuotione. 25. Adverum Ecclesiæ sacramentum requiruntur quatuor. *Primò*, vt habeat signum, ab ipso Deo institutum. *Secundò*, vt habeat verbum promissionis de beneficio redemptionis. *Tertiò*, vt sit vniuersale, & toti Ecclesiæ demandatum. *Quartò*, vt non sit institutum ad tempus duntaxat, sed ad consummationem vsque seculi in Nou. Test. duret. 26. In sacramentis probè sunt discernendæ triplicis generis ceremoniæ. *Primò* sunt illæ, quæ diuinitus sunt institutæ: & his humanâ authoritate nihil debet addi vel detrahi. *Deinde* sunt ceremoniæ ordinis & ornatus causâ ab hominibus introductæ: & hæc debent esse conformes verbo Dei, neque tamen haberi pro cultus diuini parte. *Tertiò* sunt ceremoniæ superstitiosæ. Quæ hæcenus de sacramentis in genere diximus, ea sumpta sunt ex *Gen. 17. Deut. 10. vers. 16. & Rom. 2. & 4.* vbi de circumcisione agitur. *Exod. 13.* vbi de agno Paschali. *Matth. 3. vers. 11. & cap 28.* vbi de baptismo tractatur: & ex verbis Institutionis S. Cœnæ, quæ apud Matthæum, Marcum, Lucam, & Apostolum Paulum occurrunt.

Quaestiones
conscientia
circa bap-
tismum.

I I. Casus conscientiae circa baptismum, respiciunt *αἰμα*, siue praeparationē ante baptismū; *ἁμα ὄντα*, siue ipsum baptismum; & *ἐν ὁδοῦ*, siue consequentia baptismum; idque ratione parentum, candidati baptismi, ministri baptizantis & susceptorum, iuxta has regulas.

1. Baptismus est Noui Testamenti Sacramentum, à Christo ipso institutum, quo gentes cum Iudaeis vniuntur, & vtrisque in nomen Patris, Filii & Spiritus Sancti, aquā tinctis, vel aspersis, insitio in Christi & Ecclesiae corpus, adeoque gratiae Dei, remissionis peccatorum, & renouationis per Spiritum S. communio propter effusum Christi sanguinem, semel obsignatur; & ipsi vicissim, quod haec beneficia fide accipere, & in nouitate vitae ambulare velint, promittunt. *Coloss. 3. v. 11. Act. 2. v. 38. 1. Corinth. 12. v. 13. Rom. 6. v. 3.* 2. Baptismus est necessarius ad salutem; non quidem absolutè, simpliciter & praecisè, sed tamen ex parte, respectiue, & certis de causis. Ac primò quidem, quatenus rectus & legitimus illius vsus est nota, quā vera Dei Ecclesia dignoscitur & discernitur à falsā. Deinde quatenus est sacramentum initiationis seu insitionis in Ecclesiam, designans & obsignans praerogatiuas & priuilegia Christianorum; quod nempe habeant ius ad vitam aeternam, & in illā. Tertiò, quatenus subiectionem & obedientiam nostram erga Dei mandata, susceprione baptismi testam reddimus. Quartò, quatenus est medium & instrumentum, quo Christus cum omnibus suis meritis & beneficiis ad nos tanquam per canalem traducitur & transmittitur. His, inquam, modis baptismus est necessarius: non verò necessitate quādam absolutā, ita ut qui sine baptismo moritur, sit in statu damnationis, & salutem aeternam consequi non possit. Quam sententiam qui defendunt, gratiam Dei, quae est libera ab elementis externis, perperam alligant mediis, & non distinguunt inter fœdus & sigillum fœderis. Atque hoc diligenter est obseruandum, non solum contra Papistas, qui contendunt, baptismum esse à Deo datum, ut hoc remedio à peccatis abluamur, ita ut sit impossibile absque baptismo saluari: sed etiam contra imperitam hominum multitudinē, qui existimant, infantem absque baptismo decedentem non posse saluari, & infantem per baptismi administrationem & perceptionem fieri Christianum. 3. Baptismus administrari debet ab iis, quibus haec partes demandatae sunt à Christo. *Matth. 28. v. 19.* hoc est, à pastoribus verbi. Nam ministerium verbi & sacramentorum est coniunctum, & simul exerceri debet. *Marc. 1. vers. 4. Act. 2. vers. 38. ca. 10. vers. 34. & seqq. cap. 16. vers. 32. 33.* Quare illorum tantum est sacra-

menta

menta N. T. administrare, quorū est verbū prædicare. Quod ergo multis seculis vsu receptum fuit, vt in mortis periculo, & necessitatis, quæ superstitiose conficta fuit, casu, laici, etiam mulieres, puta obstetrices, si minister legitimus ad manum non esset, baptizarent, vitiosum est & illegitimum. Mulieres enim ab Ecclesiæ ministerio arcentur. 1. *Tim.* 2. v. 12. & 1. *Cor.* 14. v. 34. Neque valet, quod pro gynæcobaptismo in medium adfertur: videl. exemplum Zippore, quæ filium suum circumcidit. *Exod.* 4. Non enim legimus, speciale circumcidendi mandatum olim sacerdotibus in V. T. datum fuisse, quemadmodum N. T. pastores habent mandatum baptizandi. 4. Baptismus ab hæretico vel Papistâ rectè administratus, pro legitimo haberi debet. Nam quia dignitas & efficacia sacramentorum non à ministris, sed à Christo, illiusq; institutione dependet, si essentialia baptismi obseruentur, hoc est, si aquæ elemento tinctura vel aspersio fiat, in nomen Patris, Filii & Spiritus sancti, hominum administrantium, vel in doctrina errores, vel in vitâ malitia aut hypocrisis, vel corruptelæ etiam ceremoniarum, efficere non possunt, quò minùs rata & legitima sit CHRISTI institutio. 5. Plus quàm ridiculi & insulsi sunt, qui stultissimâ omnium superstitione, & simpliciorum cum seductione campanas baptizant. Sacramenta enim sunt sigilla fœderis inter Deum & homines. 6. Pædobaptismus nititur his fundamentis. *Primo* fœderis obsignatio tam latè patet, atque fœdus ipsum. Iam vero fœdus gratuitum in Vet. & Nou. Testament. non tantùm adultos, sed etiam infantes inclusit. Ergo fœdus gratuitum illis per baptismum iure obsignatur. *Secundo* obsignatio fœderis tam latè patet, atque fides & promissio. At vero promissio fœderis comprehendit semen Abraham tam spirituale, quàm corporale, & proinde includit tam infantes quàm adultos. *Rom.* 4. v. 12. & 11. v. 16. 1. *Cor.* 7. v. 14. *Tertiò*, si puerorū qui in Ecclesiâ nati sunt, est regnum Dei, est quoque illorum baptismus, quo regni cœlestis hæreditas obsignatur. Atqui regnum cœlorum & promissio ipsius est puerorum. *Marc.* 10. v. 14. & *Act.* 2. v. 39. *Quartò*, argumentum à circumcissione ad baptismum hætenus valet, quatenus hæc duo conueniunt in substantiâ. Quare si in Vet. Testam. circumcisi sunt infantes, etiam in nouo baptizari debent. *Postremò*, Apostoli totas domos & familias baptizarunt. *Act.* 16. v. 15. 1. *Cor.* 1. v. 16. Quis verò sanæ mentis dixerit infantes & omnino liberos, qui nondum peruenerant ad annos discretionis, fuisse exclusos ab Apostolis, qui probe memores fuerunt, quam grauitè Christus tulerit, & duriter ipsos acceperit, cum aliquando puerulos ab ipso prohiberent; quodque Christus talium esse regnum cœlorum affirmauerit. 7. Infantes electi, qui decedunt ex hac vitâ, antequâ pueniant ad annos discretionis, omnino præditi sunt

fide: quia Spiritus sanctus in electis istis infantibus habitat, ideoq; cognitionem aliquam Christi, & fidem talem, quæ ad salutem ipsis sufficiat, operatur. 8. Quodlibet anni tempus baptizandis infantibus aptum & concessum est: inprimis tamẽ, quando ordinarii cœtus Ecclesiæ publicè habentur, administrari baptisimus debet. Quod si ager & languidus infans in lucem edatur, vel iam natus graui morbo corripiatur, ita vt ad proximũ Ecclesiæ cœtum publicũ ordinarium vix superuiueturus existimetur, extraordinariè in templũ deferri potest, vt à legitimo Ecclesiæ ministro, præsentibus vicinis & p̃p̃inquis, baptizetur: non quidẽ ex superstitioso illo errore, quasi de infantis æternâ salute actũ sit, si absque baptismo decedat: sed vt suo officio, neq; parentes, neq; pastores desint, in adhibendo hoc diuini fœderis, & cõmunionis cum Christo signaculo. Potest etiam domi, præsentibus aliis, baptisimus in hoc casu administrari. Quid verò, inquis, sentiendũ est de illâ constitutione Ecclesiasticâ, quâ duo tantũ anni tempora baptismo destinata fuerunt, videl. Pascha & Pentecoste? Respondeo, Apostoli cum libertate quãdã Christianã baptismũ administrarunt, prout cœtuũ Ecclesiæ priuatorũ vel publicorum ratio exigebat, & occasiones sese offerebant. *Matth. 3. Iohan. 3. Actor. 2. 8. 10. & 16.* Constituta verò post Apostolorum tempora, politia quãdam Ecclesiastica, dominicis diebus, quibus ferè publici conuentus Ecclesiæ fiebant, baptisimus fuit administratus, vt ex posteriore Iustini apologetico liquet. Postea, cum multa esset baptizandorũ multitudo, qui adulti pleriq; erãt, & prius catechizandi quàm baptizarentur, duo tantũ anni tempora cõstituta fuerunt, putà Pascha & Pentecoste. 9. Quanquam tempus administrandi p̃d̃o baptismi liberũ est: diutius tamen iusto illud prorogari non debet, sed maturari, & primã quãq; occasione cõmodã perfici. Si n. Deus circumcisionẽ paruulorum, quæ coniuncta erat cum doloribus multis, vltra octauũ diem differri nõ voluit, sanè noster baptisimus, qui non est vllis cum doloribus coniunctus, tantã temporis mora opus non habet. Et sanè conscientis & consolationi parentum non parum consulitur, si liberi quàm fieri potest citissimè per baptismum Christo offerantur. Quod si n. in aliquot septimanas, vel menses etiam, baptismum suorum paruulorum prorogent, dum ad luxum, & Sybaritica conuiuia probè & ad lubitum ipsorum adornata sint omnia, infans interim moriatur: etiamsi de salute ipsius non sit desperandum, fieri tamen aliter non potest, quin talium parentum conscientias, si modò cauteriatæ non sint, grauiter torqueri & affligi oporteat, quòd suo defuerint officio, & liberos neglexerint propter mundi luxum & vanitates. 10. Conuiuia puerperalia, siue genethlia, si in timore Dei, cumque nominis ipsius celebratione & inuocatione peragantur, si

item

item frugalia sint & moderata, pro viribus facultatum adornata, vt ad amicitiam & beneuolentiã animorũ testificandam, cõseruandam, & redintegrandam faciant, improbari non possunt aut debent: exemplo Abrahami. *Gen. 21. v. 18.* & Hannæ 1. *Sam. 1. v. 24.* Si verò intra hos fines nõ consistant, maxima fit iniuria Deo, puerperæ, infanti ipsi, parenti, & susceptoribus. Nam Deus offenditur peccatis, quæ in huiusmodi conuiuiis cernuntur: puerpera fatigatur clamoribus: infans turbatur: res familiaris parentis patitur damnum: sumtus deniq; non necessarij fiunt a susceptoribus. 11. Duo sunt genera personarum, quas in baptismi administratione adhibere oportet. Primum genus est illarum, quæ ex instituto Christi necessariò adhibentur, putà pastores administrantes baptismũ, & candidati accipientes baptismum. Alterum genus est illarũ personarum, quæ ex Ecclesiæ instituto, & libertate Christiana, honestis de causis adhibentur: quæ dicuntur parentes lustrici, testes baptismi, item susceptores, iique patrini & matrimi, seu compatres & cõmatres, siue propatres & promatres. Horum vsus in baptismi negotio non est simpliciter necessarius. Christus enim, qui omnia ad baptismum necessaria instituit, horum testium siue sponсорum vsus nusquam expressit. Deinde tota Ecclesia in huius sacramenti administratione congregata, infantulum Domino offert, & testimonium perhibet, quòd sit in æterno fœdere comprehensus. Vnde constat magnum esse cacœthes, si cœtus Ecclesiasticus discedat ante baptismum publicè peractum. Tertiò, quod à sponsoribus exigitur, id parentes infantuli baptizandi prestare debent. Ideo si illi sint præsento, non opus est sponsoribus. Quanquã consuetudo iam obtinet, vt adhibeantur susceptores: & proinde non temere ab illa est recedendum. Cæterum huius consuetudinis author perhibetur Higynus, nonus Ecclesiæ Romanæ Episcopus, circa annum CHRISTI 154. Cũ enim eo tempore grauissimæ persecutiones Ecclesiæ grassarentur, fieri facillè potuisset, vt si parentes tantũ & vicinĩ baptismi paruulorum interessent, vel de baptismi ipsorum dubitaretur, vel, si martirium passi essent parentes, nemo esset, qui curam illorum hac etiam ex parte susciperet. His ergo malis & incommodis vt remedium adhiberetur, & certo ordine atq; decoro in Ecclesia circa hoc sacramentũ ageretur, testes ille baptismi esse voluit, qui parentibus è medio sublatis succenturiarent, & non ex charitate tantũ Christiana, sed ex pacto etiam atq; stipulatione operam darent, vt in verã religionem & timore Domini pueri illi educarentur. Quanquam nõ defunt, qui originem huius consuetudinis illam tradunt. Ethnici, qui erant recens ad Christianam religionem conuersi, aut imperitiores erant, quàm vt possent pro

suis infantulis spondere, quòd vellent illos erudire in religione verâ,
 aut negligentiores, quàm vt hoc in se suscipere. Commodissimum
 itaq; hoc visum fuit Ecclesiæ antistitibus, vt aliqui homines doctrinâ Chri-
 stianâ vitæque sanctitate ornatî ad spondendum pro infantibus aduoca-
 rentur. Quæ si ita se habent, hodie huiusmodi testes non sunt adeo ne-
 cessarii, quia parentes edocti sunt mysteria religionis Christianæ. Tam-
 etsi verò testes illi ad essentiam baptismi non sunt necessarii: non tamen
 ideo sunt reiiciendi. Hæc enim consuetudo etiam non nitatur testimo-
 nio aliquo sacræ Scripturæ: non tamen ipsi repugnat, sed religioni &
 pietati in particularibus familiis prouehendæ, & per consequens ædifi-
 cationi Ecclesiæ plurimum conducit. Nam hi testes naturalium pa-
 rentum defectum suppleant, cum illi desint officio suo, aut per mortem
 subtrahuntur liberis, aut propter exiguas facultates non possunt liberos
 suos promouere. Atque hinc est, quòd consuetudo ista in Ecclesiâ Dei
 ultra mille & quadringentos annos fuerit continuata. Cæterum spon-
 sores isti debent esse homines idonei & apti. Consistit autem ista apti-
 tudo in his quatuor. *Primò*, vt sint adulti, non verò pueri qui nesciant,
 quid prouincia ista requirat. *Secundò*, vt aliquâ cognitione principio-
 rum & fundamentorû religionis Christianæ sint imbuti. Hinc in primi-
 tiuâ Ecclesiâ à futuris testibus requirebatur, vt Symbolû, & orationem
 Dominicam tenerent. *Tertio*, vt sint vitæ inculpatæ. *Quartò*, vt sint ho-
 mines Dei timentes, & aliquâ conscientiam præditi, qui promissionem
 in facie Dei & Ecclesiæ factam implere studeant inprimis tum, quando
 parentes suo desunt officio. Porro quod Canonistæ hic docent de spi-
 rituali cognatione, quæ ex baptismo contrahatur inter infantem bap-
 tizatum & Ecclesiam, inprimis autem inter baptizatum & susceptorem:
 id omne est friuolum, vt illi quidem hanc cognationem intelligi volût.
 Nam omnes fideles sunt fratres & sorores in Christo, & proinde vi fœ-
 deris sunt propinquitatis spiritualis iure inter se cõiuncti: & vinculum,
 quo susceptores infantibus à se susceptis sunt obstricti, nõ est cognatio
 orta ex fidei coniunctione, qualis est inter nos & Christum: aut ex cha-
 ritatis vinculo communi, quod est inter omnes Christianos: sed ex spe-
 cialis charitatis necessitudine, quæ aliquatêus dici potest cognatio spiri-
 tualis. Hæc verò spiritualis cognatio non impedit matrimonium: quia
 secus nemo fidelium posset cõtrahere matrimonium, quatenus omnes
 sunt spirituali cognatione deuincti in Christo; quæ cognatio longè ar-
 ctior est illâ, quæ inter susceptorem & infantem susceptum statuitur.
 12. Infantes Christianorum excommunicatorum sunt baptizandi: quia
 personalia parentum peccata non debent cedere in præiudiciu infant-
 ibus ipsorum, qui habent à Deo promissionem. Deinde excommu-
 nicati

nicati illi sæpè numero sunt vera Christi membra, quamvis attrita & debilitata. Immeritò itaque ipsorum infantibus negatur ius, quod habet ad baptismum. Idem iudicium est de infantibus ex stupro & fornicatione natis. Nam parentum impietas non potest aut debet liberis esse præiudicio aut fraudi, in illis rebus, quæ illorum salutem concernunt.

13. Cùm aquæ copia sit vbique terrarum, non opus est curiosè quærere, an aqua ex herbis stillaritia possit in baptismo adhiberi, si aqua vulgari destituamur. Quanquam tutâ conscientia adhiberi potest aqua stillaritia. Est enim vera aqua, quæ analogiam sacramentalem quoad sanguinem Christi, quo abluuntur peccata nostra, & quoad regenerationem nostram, æquè exprimit, atque vulgaris aqua. Satiùs tamen hîc fuerit, communem aquam adhibere, ne fortè alicui detur scandalum.

14. Ritus immersionis vel asperisionis est indifferens. Quòd simersio adhibeatur, egregia & p̄lara est mortis, sepulture & resurrectionis Christi, mortificationis itē, vel sepelitionis veteris nostriq̃ naturæ, & vicissim viuificationis & resurrectionis nostræ in nouam vitā, significatio. Vbi verò asperisio vsitata est, emūdatio quoq; nostri à peccatis per sanguinē Christi, & emendatio siue reuocatio vitæ, significatur.

15. Quanquam trina mersio vel asperisio nullum Dei præceptum habet, adeoque indifferens est: tamen ex Basilio, Augustino, Lombardo, & aliis constat, vetustissimam fuisse illius consuetudinem. Si tamen aliquo in loco vsitata sit vnica immersio, vel asperisio, hoc nomine schisma in Ecclesiā non est excitandum, sed scopus & res signata baptismi spectanda.

16. Ceremoniæ, quæ ab hominibus additæ sunt baptismi, ita vt sint illius profanationes, adulterationes, & corruptelæ, itemque errorum & superstitionum variarum velamenta, & fomenta: hæ, inquam, ceremoniæ meritò à piis & cordatis Christianis repudiantur. Talia sunt oleum, sal, sputum, signum crucis, interrogatoria ad infantes & exorcismus. Ex his enim alia sunt ridicula, vt quòd interrogatoria adultorū, qui ex Iudaismo vel Paganismo ad Christianismum transibant, baptismi olim adhibita, ad infantum baptismum traducunt: alia supersticiosa, vt oleum, sal, sputum & signum crucis: alia denique impia, vt exorcismus, quo pellere conantur diabolus ex corpore hominis baptizandi, cū nesciant, an ibi sit spiritus malus, & scire debeant, vsum exorcismi esse in pellendis dæmoniis ex corporaliter obsessis, hancq; potestatem esse donū Dei extraordinarium.

17. Apostoli non mutarunt formalia baptismi verba, siue formulam solennem. *Matth.* 28, quando in nomine Christi baptizasse leguntur: sed Christo consecrassē, illiusque Ecclesiæ accensuisse iudicandi sunt, quoscunque baptizarunt.

18. Etsi liberum & indifferens est, nomina propria in baptismo imponere: tamen quia con-

suetudo hæc est peruetusta, & simul suam habet vtilitatem, non est contemnenda. Ideo enim in baptismo hæc nomina dantur, vt quoties nominis nostri recordamur, aut illo nos vocari audimus, simul etiam recordemur, vbi & quando illud acceperimus, in baptismo videl. nostro. Vnde per ista nomina debemus admoneri beneficiorum, quæ sacrosancta Trinitas in nos confert, & officii nostri, quod debemus Deo. 19. Baptismus, legitimè iuxta Christi institutionem collatus, non est iterandus: quoniam etsi aliquis labatur post baptismum, non tamen ideo excidit fœdere Dei. Neque verò baptismus ideo dicitur sacramentum resipiscentiæ, quòd sit iterandus: sed quòd inter resipiscendum sit confugiendum ad baptismum, in quo nobis obsignata est remissio omnium peccatorum. 20. Embryones in vtero existentes non licet baptizare; quia illi neque immergi possunt, neque aspergi. Et si quis infantem nondum natum conetur baptizare, non sine causâ præsumitur errare hunc errorem, quòd baptismus præcise ad salutem sit necessarius. 21. Baptismi vis & efficacia est perpetua: quia est signum fœderis perpetui. Non itaque præteritorum tantum peccatorum, sed etiam præsentium & futurorum obsignat remissionem, & est æternæ peccatorum per sanguinem Christi ablutionis pignus & testimonium. 22. Salutaris meditatio baptismi est insigne militis Christiani adminiculum, sicut è contrario omissio & neglectus huius praxeos in vitâ humanâ, est plurimorum peccatorum causa. Quid enim? Annon, si in rebus ciuilibus magnum censetur peccatum, si quis suas pactiones & stipulationes non seruet, annon, inquam, multò grauius peccatum erit coram Deo, promissa & vota sua ei nuncupata non persolvere? Cæterum meditatio ista in duobus præcipuè vertitur capitibus: è quibus primum seruit consolationi nostræ, alterum respicit mortificationem veteris, & viuificationem noui hominis. Quod attinet ad consolationem, baptismus est diuini erga nos fauoris monumentum & pignus tripliciter. *Primo* confirmat, obsignat & in legitimo vtu nobis exhibet remissionem peccatorum. In baptismo enim solennis fit testificatio de gratuita remissione peccatorum per & propter sanguinem Christi. *Act. 2. v. 38.* Quoties itaque onere peccatorum nostrorum premimur, & à diabolo hanc ob causam tentamur, toties ad baptismum nostrum recurrere debemus, & hanc tabulam atque instrumentum diuini fœderis proferre, vt conscientiam nostram tranquilemus, & Sathæ os obturemus. *Secundo*, per baptismum nobis obsignatur incorporatio & vnio nostri cum Christo, qua ipsi inserimur, & vnus cum ipso corpus simus, ita quidem, vt testimonium diuinum accipiamus & habeamus societatis & communionis cum Christo mortuo sepulto & resuscitato. Nam quemadmodum ille est mortuus, & sepultus, & resur-

plum excitauit: ita nos per baptismum ei conformamur, ideoque cum ipso morimur, sepelimur & resurgimus. *Gal. 3. v. 27. Roman. 6. v. 3. 1. Cor. 12. v. 13.* Hæc est consolatio longè dulcissima, quæ in agone mortis plurimum consolationis adfert. Quoties ergo dubitamus de resurrectione carnis, recurramus ad baptismum, sigillum huius resurrectionis certissimum. *Tertio*, recordatio baptismi facit ut certi simus de beneuolentiâ Dei erga nos in omnibus huius vitæ casibus, siue prosperi illi sint, siue aduersi. Nam Deus Pater in baptismo nobis promittit, se fore nostrum conseruatorem & propugnatorem: Deus Filius, se fore nostrum redemptorem, caput, & sponsum: Deus Spiritus sanctus, se fore nostrum renouatorem & defensorem ad vitam æternam. Iam videamus, quomodo quotidiana baptismi meditatio sit medium & adminiculū nostræ mortificationis & uiuificationis. *Primò*, baptismus admonet nos de propriâ nostrâ prauitate crucifigendâ. Nam si baptizamur in mortem Christi, nõ debemus in peccatis nostris perseverare, sed omni ope ac studio eniti, ut Christo capiti nostro magis & magis conformes reddamur. *Secundò*, recordatio & meditatio baptismi facit, ut nos metipsos DEO & Christo penitus addicamus & consecremus, vi promissionis, quâ in baptismo sollemniter recepimus, nos animas & corpora nostra Deo velle cõsecrare, & omnino carnem, mundum & diabolum abdicare & odisse. Nimirum baptizari in nomen DEI Patris, Filii & Spiritus Sancti, est se ipsum consecrare & obligare ad agnitionem, fidem, inuocationem, & cultum huius veri DEI, adeo ut baptizatus hoc pacto nominate se possit & debeat peculium, filium & seruum vnus huius veri DEI. Vnde & illud consequitur, nos omnem authoritatem & imperium hominum in negotio salutis abdicasse & resignasse. *Tertio*, meditatio baptismi facit ut pacem & concordiam colamus cum fratribus nostris. Baptismus enim est mutue charitatis & communionis tam membrorum Christi inter sese, quâ membrorum cum Christo capite pignus. *1. Cor. 12. v. 13.* Charitas autē illa per baptismum ita nobis reuocatur in memoriam: ut de salute illorum, qui baptizati sunt, benesperemus, & ita cum illis viuamus, ut res ipsa loquatur, nos DEO & Seruatori nostro nomen dedisse, quod non diabolo, nõ mundo, non nobis, aut carni nostræ, sed ipsi viuere velimus, in pietate, sanctitate & iustitiâ, subque signo ducis & antesignani nostri Iesu Christi, aduersus mundum & principem eius diabolum strenuè militare.

III. Casus conscientie circa sacram cœnam respiciunt præparationem rectam, sumptionem legitimam, & vsum *Quæstiones
conscientia
de S. Cœnæ*
cœnæ

cœnæ post sumptionem. Hic itaque oportet attendere, quid requiratur ante sumptionem S. cœnæ, in sumptione, & post illam.

*Præparatio
theoretica
ad S. cœnā.*

Præparatio ad S. cœnā est partim theoretica, partim practica. Illa est notitiæ, hæc deuotionis. *Theoria* consistit in eo, vt dispiciamus, num satis teneamus & intelligamus partim in genere fundamenta religionis, partim in specie doctrinam de S. cœna, in cuius institutione occurrunt circumstantiæ, & doctrina certis verbis cōprehensa. Circumstantiæ sunt quinque, quis videlicet instituerit S. cœnam, quando, quibus, quomodo, & quare: de quibus sunt hæ regulæ. 1. Institutor sacræ cœnæ est Iesus Christus. Proinde nostri officii est, hanc cœnam magnificare, eā libenter & crebrò vti, dignè ad illam nos præparare, nihil deniq; in illius actione mutare. 2. Christus sacram suam cœnam instituit vespere, peracto paschate, tribus de causis. Primo voluit ostēdere, agnū paschalem omniaque sacrificia V. T. vespere & finem suum esse assecuta, inque agni paschalis locum substitutam esse S. cœnam, quæ ad finem vsque mundi seu vespere illius sit celebranda. Deinde circumstantiam temporis in abolendo agno paschali & instituendâ cœnâ cōcordare voluit, vt ostenderet eundem esse scopum vtriusque vid. sacrificium suæ mortis. Tertiò hanc vespertini temporis circumstantiâ excitare nos voluit ad diligentiorē rei, quā tunc præmanibus habuit, considerationē, & simul ob oculos ponere vtilitatem mortis suæ. Ad primum quod attinet, notum est hōes morti vicinos, non ludicras aut vanas, sed res serias & graues tractare. Cum itaq; Christus cœnam instituerit eā nocte, quā sciuit se prodēdum & tradendum esse in mortem, oportet vt illa contineat magnum mysterium, nobisque oppidò vtile. Quod attinet ad alterum, voluit Christus hanc circumstantiâ temporis nos commune facere, quod hanc suâ passione ab æternâ nocte & potestate tēbrarum sit liberaturus, & nostra peccata tecturus æternâ nocte, ne in conspectum Dei veniant; denq; vt nox ad quietem destinata est homini, vt à laboribus, curis & æstu diei respiret, ita cœnam noctu institutam, & passionem internam quā totâ illa nocte sustinuit, nobis contra æstus tentationum prodesse. Cæterum ad diem, & annum certū S. cœnæ non sumus alligati, quia hæ ceremoniæ non sunt substantiales, sed libere. 3. Christus instituit cœnam discipulis suis. Quare si velimus ad cœleste ac diuinum hoc epulum accedere, oportet vt simus discipuli Christi. Et sanè, vt tales simus sacram hanc cœnam accelluri, ipsum illius mysterium requirit. Vfus. n. cœnæ est solennis & realis Christianismi professio, quod vid. Christum, vnicum nostrum prophetam, pontificem & regem agnoscamus, veraq; illi fide & obedientiâ ad-

dicti

dicti sumus. Nisi ergo doctrinam Christi sciamus & teneamus, protestationē edimus factō contrariam, & crimen falsi committimus. Verūm sicut Apostoli magnā adhuc rerum diuinarum ignorantia laborarunt, quando huic epulo adhibiti fuerunt: ita & nobis accidit hodierno die. Quæ quidem consideratio seruit nostræ consolationi. Quanquam enim discipuli Christi esse debent, qui ad hanc cœnam accedunt: tamē reicere nos à suâ hâc cœnâ, & bonis in illâ cœlestibus designatis & pmissis non vult, si integri & perfecti non simus, sed multis adhuc infirmitatibus & nœuis obnoxii. Et verò hæc cœna non est instituta pro angelis, neque pro ecclesiâ in cœlis triumphante, sed pro illa, quæ in terris cum Satanâ, mundo & carne adhuc militat & conflatur. Quòd si firmi in fide spe & charitate essemus, cœna hac opus nequaquam haberemus. 4. Omnis homo ætate prouectus, in ecclesia viuens, & etiam baptizatus, obligatur quoad cōscientiam, vt ex Dei mandato cœnam Dominicam sumat, si quidem non commiserit peccatum scandalosum. In hoc enim casu disciplina ecclesiastica est adhibenda, & peccator suspendendus est, hoc est, arcendus & prohibendus ab vsu S. Cœnæ, donec resipiscat & ecclesiæ satisfaciatur. 5. Panis verus & cibarius in S. Cœna est adhibendus. Hunc enim Christus, apostoli & primitiua ecclesia adhibuerunt, & analogia sacramentaria adhiberi postulat: ita vt frustra sint patroni hostiarum siue panum numulariorum, quando spumam panis in locum veri, vsualis & cibarii panis substituunt. 6. Fractio panis est adhibenda in Eucharistiâ: quia Christus illam adhibuit, & primitiua ecclesia retinuit. Et sanè meritò adhibetur, quia multas habet significationes ad mysterium cœnæ pertinentes. Figurantur enim & representantur per illam animis nostris fidelibus ineffabiles dolores & cruciatus, quos in totâ passione Filius Dei, corpore suo & anima, externè & internè sustinuit, in tantum, vt sub illis anima ipsius à corpore dilacerata & corpus variis vulneribus fractum fuerit, idque pro nobis, qui fœdus creationis fregimus, fidemque & obedientiam Deo debitam rupimus, promeriti, vt in æternum frangeremur & à Deo destrueremur. Filius ergo Dei in tota suâ passione adeo frangi & dilaniari voluit, vt à vertice ad plantam nihil in ipso sani esset, vt fœdis fragum nostri ū lapsum repararet, caput Diaboli, in cuius potestatem, rupturâ fœderis creationis redacti fueraamus, ipsasque adeo inferorum portas, vnâ cum legis chirographo contra nos scripto, frangeret. Quâ etiam de causâ Christus Iohan. 2. vers. 19. passionem & mortem suam, destructionem, siue fractionem corporis sui vocat. Et apostolus 1. Corin. 11. vers. 24. ait, panem esse corpus Christi, quod pro nobis frangitur. Quæ cum ita sint, meritò adhibemus hanc fractionis ceremoniam, & quoties accedimus

ad S. cœnam, hâc cogitatione nos erigimus, Christum pro nobis fractum esse variis doloribus & vulneribus, ne nobis necessum esset, ut animâ & corpore æternum frangeremur atque interuicini daremur. Interim in Christo, vero illo agno Dei, os comminui non debuit: ut significaretur, per destructionem templi corporis Christi, virtutem ipsius fractum aut diminutum non iri, sed tertio die ipsum resurrecturum, & portas mortis effracturum. 7. Ecclesia merito utitur suâ libertate circa usum vasorum in S. cœnâ: & si per paupertatem aliter non possit, stanneis, ligneis, aut vitreis utitur vasis & poculis. Luxuria etiam omnem circa diuina hæc mysteria fugit, ad Christi & apostolorum simplicitatem omnia componens. Quemadmodum enim Christi regnum non est de hoc mundo: ita etiam in cœnæ suæ institutione nullis peculiari formâ fabrefactis aureis, aut consecratis, sed vulgaribus usus fuit poculis, qualia ipsi fuerunt apposita ab hospite, in cuius cœnaculo Pascha cum apostolis celebravit. Et sanè ad verum tum sacramentorum, tum fidelium decus collimauit Christus, quando tantâ signorum, ceremoniarum, & totius actionis simplicitate cœnam hanc suam instituit. Quia enim corruptio nostra, & carnis ingenium probe ipsi perspectum est, quod videlicet splendida & magnifica in hoc mundo facile nobis imponere, oculosque corporis & animi perstringere ac fascinare soleant, ut eorda illis apponamus: simplicissimè hîc & humillimè incedere voluit, ne externis illis intenti, cœlestia corporis & sanguinis sui, & communionis cum ipso mysteria, quæ hic nobis insinuantur, negligeremus, signa pro rebus acciperemus, & supra creaturam corpoream oculum mentis, ad hauriendum æternum lumen, non leuaremus, quæ miserabilis animæ seruitus, & seruilis infirmitatis res ab Augustino dicitur lib. 3. de doctr. Christ. cap. 5. & 9. Interim tamen sine superstitione uti possumus auro & argento in sacris his mysteriis, si tantæ sint facultates ecclesiæ, & aliis magnis necessariis vsibus, putâ conseruationi ministrorum aut pauperum illas impendere non habeat necesse. Calices quoque, si adhibeantur absque superstitione, in administratione S. cœnæ retineri possunt: quia figura poculi est inter ea, quæ dicuntur adiaphora. 8. Mixtio vini & aquæ in poculo eucharistico, non habet fundamentum in institutione S. cœnæ. Si tamen aliqua huius rei sit necessitas, simpliciter, & per se improbari non potest; modò salua maneat ecclesiæ sua libertas, ita ut qui mixtionem istam non usurpant, non damnentur: ut fecerunt Patres Concilii Tridentini: *Si quis dixerit, aquam non miscendam esse vino in calice offerendo, eò quod sit contra Christi institutionem, anathema sit.* Quo quidem sacerrimo decreto insignem suam in conscientias populi Dei tyrannidem Patres illi testatam fecerunt, & libertatem Christianam in seruitutem humanam conuerterunt.

verterunt. 9. Fideles communicantes, suis ipsorum manibus sacra sym-
 bola cœnæ Domini apprehendere tutâ conscienciâ possunt. Neque
 enim consuetudo illa Papistica, quâ laici, & quotquot in ordine sa-
 cerdotali constituti non sunt, panem manibus suis contrectare prohi-
 bentur, est alicuius ponderis. Imo verò est contra Christi institutionem,
 qui de pane & poculo mandat, ut accipiantur, manibus nimirum. At-
 que hinc primitiva ecclesia multis post apostolorum tempora seculis hunc
 manibus propriis apprehendendi sacre cœnæ symbola, morem retinuisse,
 clarum est ex *Eusebio lib. 7. cap. 8. & Theodoro lib. 5. cap. 18.* Iniuria quoque
 est hæc consuetudo Papistarum, & contumeliosa in fideles. Laicos
 enim immundos & profanos esse vociferantur, adeoque indignos, qui
 corpus Christi manibus suis contrectent: cum Scriptura doceat, omnes
 credentes fide in Christum coram Deo esse purificatos *Act. 15. vers. 9.*
Galat. 3. vers. 26. adeo ut hinc inter spirituales & seculares, ecclesiasticos
 & laicos nullum prorsus sit discrimen. Præterea hinc, quod plena nuga-
 rum sunt illa, quæ nostri Papistæ de sanctitate suorum sacerdotum cre-
 pant. Tantum hoc attingo, toti homini fore abstinendum à sacrâ cœnâ,
 si membrorum nostrorum multimoda impuritas spectetur: in primis
 oris, ex quo egrediuntur infinita peccata, quæ polluant hominem *Matth.*
15. vers. 18. Denique tota hæc contrectationis prohibitio, ad transubstan-
 tiationis portentum stabiliendum adornata fuit: quemadmodum &
 prohibitio illa, ne panis sacer masticeretur dentibus. 10. Libertas Chri-
 stiana permittit uti mensis ligneis, lapideis, & similibus in administra-
 tione sacre cœnæ. Quod attinet ad Papistarum altaria, illa multis no-
 minibus improbantur. Primum enim illi aiunt, hoc esse necessita-
 tis: cum tamen Christus, cœnam hanc instituens, nullum ædificari cura-
 verit, aut consecraverit altare lapideum, vel fixum, sed mensam vulgari sit
 usus. Idem fecerunt apostoli, ubicunque per domos priuatas frege-
 runt panem benedictum. Vnde apostolus *1. Corinth. 10. vers. 21.* sacram
 cœnam appellat mensam Domini, non sacramentum altaris. Horum
 vestigiis primitiva Novi Testamenti ecclesia institit, usque adeo, ut Cel-
 sus, philosophus ethnicus, Origeni exprobrat, quod Christiani in suis
 templis altaria & imagines non habeant. Deinde altaria pertinent ad
 vetus testamentum. Denique altaria Papistarum sunt propria supersti-
 tionis instrumenta: quia iura Pontificia statuunt, ut sint lapidea, episcopi
 voluntate atque consensu exstructa, unctione chrismatis & sacerdo-
 tali benedictione consecrata, in quibus corpora aut reliquiae martyrum
 sint condita, denique quæ seruiant sacrificio corporis Christi per sacer-
 dorem immolandi. 11. Cœnæ Dominicæ institutio constat ceremo-
 niis, de quibus hætenus; & doctrinâ, siue verbis mandati & promissionis,

de quibus nunc agemus. In mandato Christi quatuor doctrinæ nobis expendendæ proponuntur. *Primo*, omnes Christiani ad vsum sacræ cœnæ tenentur, vi mandati Christi. Qui enim dixit, Non occides, Non mœchaberis: idem etiam hîc dixit, *Accipite, Comedite, Hoc facite, Bibite*. Ita ergo ad obedientiam tot Christi mandatis tenemur, vt nulla valeat impedimentorû quorûcunque excusatio aut prætextus. Illa enim potius tot mādatis remouere iubemur, vt suus Christo honor & obedientia illibata maneat. Neq; tantum ad hanc obedientiam tenemur ob Christi Saluatoris honorem, sed etiam ad fidei nostræ confirmationem, & maiorem salutis nostræ certificationem. *Secundò*, ex mandatis his Christi discimus, sacram cœnam non esse inanem lulum, sed symbolum ac tesseram gratiæ Dei erga nos in Christo, nostræque cum Christo vnionis, & hoc nomine quoque fidem & pœnitentiam nobis mandari, si cœnâ hâc dignâ vti velimus. *Tertio*, discimus ex hoc Christi mandato, sacrilegium cōmittere illos, qui poculum subtrahunt laicis: cū totum hoc sacrum epulum pertineat ad omnes credentes. *Quartò* hinc discimus, Missam Pontificiam, in quâ solus sacrificulus edit & bibit, sine aliis communicantibus, non esse Domini cœnam, sed horrendum illius abusum. Quemadmodum enim Christus, qui in primâ illâ cœnâ ministri partes repræsentauit, non sibi, sed apostolis dixit, *Accipite, Edite, Bibite, Facite*: ita non solum ecclesiæ minister cœnâ hâc vti debet in publicis ecclesiæ cœtibus, sine communicantibus. Et sanè in primitiuâ ecclesiâ, feruente adhuc populi deuotione, sub persecutionum procellis, quotidie cœtus ecclesiastici habiti fuerunt, & cœna Domini celebrata à totâ ecclesiâ. Id quod tam striçte obseruatum fuit, vt Concilii Antiocheni canone 2. ita cautum fuerit: *Peractâ consecratione omnes communicent, qui noluerint ecclesiasticis carere liminibus*. Hîc quæritur de priuatâ clinicorum siue ægrorum communionem, an illa sit licita? Respondetur, si quis pœnitentiam & vsum sacræ cœnæ differat in lectum aut agonem vsque, & postea velit sibi administrari sacram cœnam tanquam viaticum morientium, quod ex opere operato salutem conferat, differenda est administratio, donec ille homo rectius instituat. Nemo siquidem in errore, superstitione aut peccato est fouendus. At verò, si quis in mortis periculo sit constitutus, quid tum faciendum? Præmittenda est solida instructio, & postea veniendum est ad vsum eucharistiæ. Rectè autem instituto, & ad fidei suæ confirmationem, ex verâ deuotione & pio desiderio, vrgenti, & instanter petenti sacræ cœnæ administrationem, non est illa neganda. Multum enim valet in pugnâ spirituali, quæ sub finem vitæ sæpenumero est maxima, multum, inquam, valet, ad fidei confirmationem, tesseram quasi ex Christi manu accipere, quò certiores simus, nos in ipsius

censeri

cenferi corpore, & carne atq; sanguine ipsius pasci ad vitam æternam. Neq; verò hæc cœna priuata, vel adulterina cœleri debet. Est n. publicæ actionis pars vel appendix: vtpote quæ habet respectû ad ecclesiam illam, cuius clinicus est membrû; vnde, vt hîc etiam cômuniô quæ dâ fit externa, ex domesticis, vicinis, cognatis, & amicis cœtus aliquis conuenire debet, vt distributio fiat ex Christi mandato. Atq; h. e. mandatum Christi in institutione S. Cœnæ. Super est promissio, quæ tanquã nucleus est, & medulla S. Cœnæ. Continetur illa his verbis: *Hoc est corpus meum, quod pro vobis f-angitur.* Et istis: *Hoc poculum est nouum testamentum.* Duo autẽ promissio hæc continet. Vnum, quòd Christus sacrificium perfectum & omnibus numeris absolutû pro nobis & peccatis nostris æterno Patri præstiterit. Alterum, quòd in hoc sacrificio, imo in ipso met etiam sacerdote, cômunionem habeamus. Quod attinet ad sacrificium Christi, summû illud est beneficium, in quo salutis nostri prora & puppis, vallum & fossa versatur. Neq; tamen hoc ad salutem nostram sufficit. Nam oportet Christum ipsum nostrû fieri, nosq; cum ipso vni-ri, vt hoc redemptionis beneficium ad nos redundet. *Iohan. 15. v. 4. Ephes. 5. v. 23. 1. Ioh. 1. v. 3.* De hæc ergo vnione & *κοινωνία* Christus secundo loco in verbis promissionis concionatur, quando dicit. *Pro vobis: & de pane ait, Hoc est corpus meum:* item de poculo, *Hoc est nouum testamentum.* Quæ quidem verba Christus de pane & vino pronuntiat, non ratione transubstantiationis, vel consubstantiationis: sed ratione sacramenti, siue vnionis pactionalis, hoc est, cùm propter confirmationem fidei, de coniunctâ exhibitione atque acceptione signorum & rerum signatarum in legitimo vsu, tum propter analogiam siue similitudinem signorum & rerum signatarum. Quæ singula vt plenius intelligantur, anatome omnium rituum totius S. Cœnæ instituenda est. *Panis* itaq; & *vinum* sunt sacramenta, siue signa sacra corporis & sanguinis Christi, pro nobis traditi & effusi, tanquam cibi & potus spiritualis animarum nostrarum. Sunt, inquam, signa declarantia, obsignantia & exhibentia: quia Christus panem & corpus suum, vinum item & sanguinem suum per verbum promissionis coniungit. *Fractio panis* est sacrû signum passionis & mortis CHRISTI, in quâ corpus & anima eius, sub ineffabilibus, iræ diuinæ cruciatibus fracta sunt. *Vini in poculum effusio*, est representatio sanguinis in cruce fusi. *Panis & vini porrectio*, est sigillum, certificatio & confirmatio fidei nostræ, quòd Christus corpus suum pro nobis in mortem crucis tradiderit, sanguinemque suum in remissionem peccatorum effuderit: quodque tam verè animæ nostræ fideles, virtute & efficacîa Spiritus sancti communionem habeant in corpore

Christi crucifixo, & sanguine ipsius effuso, atque omnibus inde pendentibus beneficiis, quàm certò panem & vinum manu & ore corporaliter percipimus: animas denique nostras fideles corpore Christi crucifixo, & sanguine ipsius effuso ad vitam æternam nutrirì, vegetari, & conseruari, non secus atque pane & vino corpus ad præsentem hanc vitam sustentatur & conseruatur. *Apprehensio* denique *panis & vini*, de fide nos admonet, tanquàm de manu & ore spiritali, quàm Christum crucifixum, quantus quantus est, cum omnibus beneficiis & toto ipsius merito apprehendimus & nobis applicamus. *Ephes. 3. ver. 17.* Ex his manifestum euadit, hominem veràm fide præditum nò panem tantum & vinum edere & bibere: sed veram etiam **CHRISTI** carnem & sanguinem, quatenus quidem: la pro mundi vita sunt data. Corpus autem **CHRISTI** manducare, & sanguinè ipsius bibere, nihil est aliud, quàm Christo verè vniri, virtute ac vinculo Spiritus Sancti, & vitam spiritualem, omniaque illius beneficia ex carne ipsius, pro nobis traditâ & fractâ, ex sanguine item ipsius pro nobis effuso, per fidem haurire, ex eo, & in eo viuere, cum eo manere, iustitiâ ipsius vegetari, qui alioquin in peccatis & iniustitiâ mortui eramus; redemptione per ipsum factâ & partâ frui, quos alioqui Diabolus & infernus horrendâ seruitute pressuri erant; vno denique verbo, iustificari per Christum, in eodemque sanctificari & glorificari. 12. Christus instituit S. Cœnam, vt mortem ipsius annuntiemus, & illius recordemur. Annuntiare autem mortem Domini, est in effectus mortis ipsius intueri, qui sunt reconciliatio cum Deo, remissio peccatorum, iustitia & salus æterna: item celebrare ac prædicare priuatim & publicè & cum ardenti gratiarum actione extollere hoc tantum ipsius beneficium. Vnde manifestum est, memoriam hanc, quam Christus à nobis hâc exigit, minimè nudam, otiosam & historicam esse debere, sed practicam, vtilem & fructuosam, fidei nimirum & gratitudinis. *Memoria fidei* posita est in eo, vt cum interiori quâdam cordis lætitiâ commonefiamus, Filium Dei propter nos, nostramque salutem, assumptâ verâ carne humanâ, de cœlo descendisse, carnem suam pro nobis in pretium redemptionis obtulisse, & sanguine msum in peccatorum nostrorum remissionem effudisse, nosque Spiritus Sancti virtute, & cœnæ huius testimonio atque sigillo, huic Seruatori nostro, Deo & homini, ita vnitos & incorporatos esse, vt ius commune eum omnibus Dei electis & confœderatis in hoc Sacerdote, illiusque sacrificio habeamus, & certiores per frequentatum huius cœnæ vsum magis magisque reddamur, Deum nobis per hanc victimam reconciliatum esse, peccata nobis omnia condonasse, tandemque in cœleste suum regnum, corporibus & animabus introducturum. In summâ: Memoria fidei consistit

fit in eo, vt fide verâ in vsu sacrae cœnæ recolamus & renouemus memoriam *κοινωνίας* siue communionis nostri cum Christo. Atque hæc Christi memoria opponi debet memoriæ nostri ipsorum, quâ nobis in mentem reuocamus miseriam nostram multiplicem, putâ fœdas & varias sordes peccatorum, mortem & æternam damnationem: quæ omnia & singula sunt totidem tristitiæ & pusillanimitatis monumenta. A tristitia ergo hâc, imo desperationis plenissimâ memoriâ & consideratione auocare nos Christus vult, & ad se recolligere, cùm ad sui nos recordationem reuocat. *Memoria gratitudinis* est duplex, gratiarum actionis & obedientiæ. Quod ad *gratiarum actionem* attinet, debemus imitari populum Israeliticum, qui *Exod. 15.* publicâ cum solennitate & festiuitate Deo egit gratias pro liberatione ex graui & diuturnâ seruitute Ægypti, & incolumi traductione per mare rubrum. Eundem ad modum in vsu sacrae cœnæ debemus Deo, Patri nostro cœlesti, agere gratias pro missione Filii sui, qui ex Ægypto tenebrarum, mortis & damnationis æternæ, & à spiritualis atque infernalis illius Pharaonis, Diaboli, tyrannide nos liberauit, & per mare rubrum sanguinis sui, in veram illam & cœlestem patriam traduxit: quodque in deserto huius mundi nobis gratia & Spiritu suo adesse, nos regere, conseruare & contra hostes nostros spirituales defendere velit, vsque dum in patriâ illius cœlestis plenam possessionem immittat. *Gratitudo obedientiæ* est, quando factis & tota vita nostra testamur, quanti faciamus hoc redemptionis beneficium, adeoque ipsum etiam hunc redemptorem nostrum æstimamus, quodque charius nobis nihil aut preciosius ipso sit, neque in cœlo, neque in terra. Quod vt reipsa ostendamus, oportet omnes nostras cogitationes, affectus, gestus, verba, facta, totamque vitam & conuersationem nostram in ipsius obsequium instituere. Qua quidem in parte Christus egregio nobis exemplo præiuit, quando hanc cœnam instituit, ea nocte, qua debuit gustare sensum iræ diuinæ in magna illa passione, in qua quidem hæc duo debemus imitari; videlicet obedientiam, qua libens volens se Deo obtulit in odorem bonæ fragrantia; & fraternam charitatem, etiam erga hostes nostros, vtcunque profectos & iuratos. 13. Libenter & crebrò debemus mensæ Domini communicare, idque propter mandatum Christi toties repetitum; propter multiplices sacrae cœnæ doctrinas, commonefactiones & vsus, vt sunt confirmatio fidei, memoria CHRISTI dulcissima, gratiarum actio, fidei & Christianismi professio, & similia; item, ne proximus noster offendatur; deniq; ad vitandas pœnas publicas & priuatas, quæ certò mœnent omnes sacrae cœnæ contemptores. 1. Cor. 11. v. 30. Neq; verò hîc audiendi sunt, qui nescio quæ impedimenta commemorant, quo

minus ad S. Cœnam accedant. Eiusmodi sunt nimius rerum præsentium amor; opinio indifferentiæ, quod vsus S. Cœnæ sit adiaphorus & arbitrarius; reformatio rituum & doctrinæ; autoritas hominum; cōsuetudo; votum & iuramentum; peccata, infirmitates, inimicitia, similitates, & alia huius generis plura: contra quæ breuiter ita est habendum. *Primò*, res mundanæ sunt vanæ, & incertæ. Non itaque nos debent auocare ab vsu rerum æternarum. *Secundò*, vsus S. Cœnæ diserto Christi mandato nititur. Non itaque est indifferens. *Tertiò*, vera reformatio nos debet impellere ad frequentem S. Cœnæ vsu. *Quartò*, argumentum sumtum ab humanâ autoritate, nullius prorsus est momenti, quando de dogmatibus fidei agitur. *Quintò*, cōsuetudo & longitæporis præscriptio, quæ est contraria verbo Dei, nihil habere debet apud nos momenti. *Sextò*, vota & iuramenta, quæ non sunt conformia voluntati Dei, & illius verbo, non sunt obligatoria in conscientiâ. *Septimò*, cœna Domini non est instituta illis, qui sunt absque vlllo peccato: sed peccatoribus, qui sentiunt onus suum, & opus habent medico. *Matth.* 9. v. 12. 14. Et, annon ad cœnam illam magnâ, *Luc.* 14. pauperes, manci, claudi & cæci vocantur? Annon etiam Christus, posthabitis iusticiariis Phariseis, cum publicanis & peccatorib. vesci solitus fuit? *Luc.* 15. Cur ergo tu, quod peccatorē te sentias, Christi conuiuia esse detrectas? Pœnitentiam ergo age, & Christum inuitantem sequere. *Octauò*, si quis ex singulis discordiæ, contentionis, displicentiæ & infirmitatis occasionibus abstinere veller à S. Cœnæ vsu, nunquam sanè ad illud epulum accedere posset. *Nondò*, si lis tua pendeat in foro, ne ideo existima te non posse condonare proximo tuo, cum quo litigas. Sunt enim tres condonationis species, videlicet vindictæ, pœnæ & iudicii. *Condonatio vindictæ* est, cū homines omne odium, similitatem, & mali redditionem pro malo deponunt. Et hæc semper est necessaria: quia homo tenetur in suâ conscientiâ remittere vindictam, & illam Deo permittere. *Condonatio seu remissio pœnæ* est, quando homines læsi & iniuriis affecti, omne pœnæ infligendę consilium abiiciunt. Et ad hanc non semper obligamur. Possumus enim bonâ conscientiâ punire delictum. *Condonatio iudicii* est, cū quis non experitur iudicio forense cum eo, à quo læsus est, sed illum habet eo loco, quo solemus illos habere, qui rem non intelligunt. Ad hanc quoq; condonationem non semper obligamur; quia turâ conscientiâ possumus adhibere iustum medium nos defendendi. Quibus positis, ita pronuntiamus de proposito casu: Si quis cum alio experiatur iure in foro ciuili, & ipsi remittat vltionem, siue vindictam, turâ conscientiâ accedere potest ad mensam Domini. Nō requiritur hîc, vt simul etiam condonet pœnam vel iudicium. 14. Multoties oportet

ter accedere ad S. Cœnam. Sicut enim necesse habemus cibo & potu subinde vti: ita quoque carne & sanguine Christi semper oportet nos pasci in spem vitæ æternæ. Quæ nutritio cum obfignetur in sacrâ cœna, nemo non videt frequentem ipsius vsum valde nobis esse necessarium. Ecclesia sanè primitiua admodum studiosa fuit mandati Christi, adeo vt Augustinus Epistolâ ad Ianuarium scribat: *Alios quotidie communicare corpori & sanguini Dominico: alios certis diebus accipere: alibi nullum diem intermitteri, quo non offeratur: alibi Sabbato tantum & die Dominico: alibi tantum Dominico.* Idem de Ecclesiast. dogm. c. 53. *Quotidie, inquit, Eucharistia communionem percipere, nec laudo, nec reprehendo: omnibus tamen diebus Dominicis communicandum suadeo & hortor, si tamen mens sine affectu peccandi sit.* Socrates lib. 5. hist. Eccles. c. 21. ait, *Omnes vbique in orbe terrarum Ecclesias singulis septimanis vertentibus, die sabbati mysteria celebrare, exceptâ Alexandrinâ & Romanâ.* Fuit etiâ antiquitûs vsitatum, vt non aliqui tantum, sed integræ Ecclesię communicarent, idque sub excommunicationis pœnâ: quemadmodum distinct. 2. cap. *Peractâ.* sancitû legimus: *Peractâ consecratione omnes communicent, qui no'uerint Ecclesiasticis carere liminibus.* 15. Quisque debet accedere ad S. Cœnam, iuxta laudabilem Ecclesiæ illius, cuius est membrum, consuetudinem: nisi iustum sit impedimentum. Iustum verò impedimentum est, quod hominem ab vsu huius Sacramenti excludit: vt est suspensio, excommunicatio, morbus incurabilis & contagiosus, absentia exitinere. Quod si quis cœnam sumere recuset, quando commodè potest sine vllò iusto impedimento, is eo ipso contēnit mandatû Dei, & aliis ponit offendiculum. Si verò aliquis habeat priuatâ causam, ppter quâ sit excusandus, necesse est, vt aliis indicet, se graui de causa non posse accedere ad S. Cœnam, vt hoc pacto occasionem scandali tollat.

Praxis, quæ requiritur in præparatione ad S. Cœnam, appellatur probatio nostri ipsorum, quæ exploramus & inquirimus attentè, qui qualesve simus, & quale sit conscientie nostrę domiciliû examinamus, & nos ipsos iudicamus, vt loquitur Apostolus. Probationis huius videnda est necessitas & modus. *Necessitas* inde perspicitur, quòd omnes illi, qui panem Domini indignè edunt, duobus malis se inuoluunt, videl. peccato, quo rei fiunt corporis & sanguinis Christi, & iudicio, siue pœnæ. Fiunt, inquam, rei corporis & sanguinis Christi: quia profanatio panis & vini, siue Sacramenti, redundat in authorem Sacramenti, nō aliter atque iniuria, quadiploma Principis conculcatur pedibus, aut statua eius euertitur, redundat in ipsum Principem: & sicuti sponsa abiiciens arrham, ipsum sponsam abiicit. Quid vero est indignè edere panem Domini? Respondeo: Id fit his porrissimû modis. *Primò*, si quis ritus à Christo institutos non obseruet, sed formam ab ipso præscriptam humanis traditio-

*Præparatio
practica ad
S. cœnam.*

nibus cōtatminet. *Deinde*, si quis destitutus verâ fide accedat ad sanctum & tremendum hoc epulum, & non magis afficiatur, quàm si ad vulgare aliquod conuiuium accedat. *Tertiò*, si quis impœnitens scelerum suorum cœno immersus iaceat, & in sceleribus sine resipiscentiâ pergat, ita, vt quamuis huius S. Cœnæ usu fidem, pœnitentiam & innocentiae studium, cum aliis piis profiteatur, mox tamen vt canis ad vomitum, & vt sus ad cœni volurabrū redeat. *Deinde* ad nostri ipsorum probationem impellere nos debent circumstantiæ illæ, quas paulò antè recitauimus: puta, quis cœnam hanc instituerit, quando, quibus, quomodo & quare. Quæ omnia si diligenter ad animum reuocemus, fieri non potest, quin diligenter nos ipsos exploremus, vt digni simus conuiuæ. *Modus probationis* consistit in tribus examinibus seu partibus; videl. in examine miseriæ, fidei & sanctificationis. *Primò* enim requiritur, vt nos examinemus iuxta legē Dei, & dispiciamus an peccatorum nostrorum agnitione seriâ, vere coram facie Dei humiliati simus. Quam ad rem plurimum faciunt ea, quæ in primâ parte Theologiæ Catecheticiæ disseruimus hanc in sententiam. Debent autem hæc tria in hoc examine concurrere, agnitio peccati, confessio ipsius coram Deo, & contritio siue dolor. *Secundò* exigitur fides. Postquam enim aliquamdiu reorum & supplicum more, ante pedes iusti iudicis Dei iacimus prostrati agnitione, confessione, & contritione peccatorum nostrorum, metuque diuini iudicii propemodum exanimati & toti mortificati sumus: opus porrò est, vt gratiæ & misericordiæ Dei in Christo fide rursus erigamur, & modum dolori ex peccatis concepto statuamus. Hæc autem fides in nobis accenditur & confirmatur quinque; adminiculis. Ac *Primò* quidē dictis Scripturæ de magnitudine gratiæ & misericordiæ Dei. Ps. 103. 130. Rom. 5. *Deinde* dictis de ^{ad 7. 27} & satisfactione Christi Matt. 11. v. 28. Ioh. 1. v. 29. 1. Tim. 1. v. 15. 16. 1. Ioh. 2. v. 12. *Tertiò* promissionibus Euangelii, quæ sunt vniuersales respectu credentium & resipiscentium. Luc. 11. v. 10. Ioh. 5. v. 16. Act. 10. v. 43. Rom. 10. v. 11. 12. *Quartò* collationibus exemplorum, in quibus ceu speculis gratia Dei refulget: vti sunt Dauid, Manassè, Petrus, latro in Cruce, Paulus Apostolus &c. quorum exemplo si quis peccatorum suorum pœnitentia ductus, credat in Christum, certò consequetur remissionē peccatorum, imo iam consecutus est. *Quintò* frequēti usu sacre cœnæ. *Tertia* probationis pars in eo est, vt examinemus nos ipsos, anserium habeamus propositū, à peccatis in posterum, per Dei gratiam abstinendi, & vitam in melius emendandi. Oportet enim vt satisfaciamus promissioni nostræ, quâ nos in fœdere addiximus obsequio Dei. Oportet, vt cogitemus, Christum non tantum esse nostrum mediatorē merito, sed etiam efficaciam Spiritus sui, quo nos in nouam vitā regenerat. Oportet, vt cogitemus, nostri officii esse,

ut gratissim' Deo pro infinito illo amore, cuius pictura est S. Cœna. Vbi lex Dei nobis est speculum obedientiæ veræ, quæ consistit in mortificatione veteris & viuificatione noui hominis. Passio quoque Christi nobis est absolutum obedientiæ istius speculum. Præiungit enim nobis gratiarum actione ad Patrem; inuocatione in horto oliueti, & in cruce; obedientiâ usque ad mortem; dilectione erga nos; dilectione erga hostes, qui ipsam crucifixerunt; humilitate, quâ lauit pedes discipulorum, & seipsum demisit ad mortem usque crucis; mansuetudine & patientiâ, omnis recriminationis, aut cupiditatis vindictæ experte; confessione denique & doctrinæ & veritatis corâ Pontio Pilato. Nō frustra ergo, nec immeritò almus ille Seruator & Doctor ad suū hoc exemplū nos remittit. *Ioh. 13. v. 13. 14.* Vide etiā *1. Pet. 2. v. 21. 22. 23.* Cæterum oportet ut resipiscencia nostra quotidie, imo singulis momentis renouetur & instauretur, quia singulis momentis labimur. Et quia Eucharistia est sacramentū cōmunionis, quâ omnes ex fide cōmunicantes de vno eodemque Christo participant, oportet ut prius reconciliemur fratrib. nostris, quàm accedamus ad hoc epulū, imitati hâc in parte veteres, quib. nō licebat victimā aut manus offerre, nisi prius fratrib. suis essent reconciliati. Atque hæc est probatio nostri ipsorū, circa quā sequentes quoque casus sunt tenēdi. 1. Si quis diligenti p̄paratione adhibitâ, seipsum indignum inueniat, meminerit duas esse indignitatis species. Prima indignitas est *ex malâ conscientia*, cum quis in peccato contra conscientiam viuit. Et hæc est reprobis propria, nisi accedat resipiscencia. Qui in hoc sensu indignè ad cœnam Dominicam accedit, iste proculdubio suum ipsius iudicium comedet, imo & damnationem, nisi resipiscat. Altera indignitas est *ex infirmitate*, cum quis verè resipiscit & credit, & pro virili suâ facit officium suum, verum ita, ut multos n̄uos, imperfectiones, & defectus in quolibet bono opere videat, & hoc nomine se indignum censeat, qui cōmunicet sacramento cœnæ. Et hæc indignitas tantū abest ut debeat nos arcere à mensâ Domini, ut è cōtrario nos debeat impellere ad frequentem ipsius vsum. Neque enim Dominus à suis conuiuiis requirit absolutam perfectionē fidei & resipiscentiæ, sed vtriusque veritatē & sinceritatem, quæ deprehenditur ex quatuor hisce notis. *Primò*, si fides nostra feratur rectâ in Christum, eumque solum intueatur: *Secundò*, si adsit esuries & sitis corporis & sanguinis Christi: *Tertiò*, si habeamus serium & constans non peccandi propositum: *Quartò*, si nouitas & immutatio vitæ subsequatur. 2. Cōfessio auricularis, quæ Papistis est integra omnium & singulorum peccatorum enumeratio, tantum abest, ut ante vsum Eucharistiæ requiratur, ut è contrario tanquam impossibilis, & scopo S. Cœnæ contraria sit repudianda. Impossibilis quidem est;

quia fieri non potest, ut homo recordetur omnia sua peccata. *Psal.* 19. v. 13. & *Ier.* 17. v. 9. Vnde in laqueos dubitationum & desperationis illa enumeratio nos induit. Est quoque contraria scopo S. Cœnæ; quia hoc epulum institutum est exhilarandis conscientijs, quas confessio auricularis prosternit. Neque enim omnia succurrere possunt peccata, & tamen non, nisi confessâ remittuntur. Quo ipso etiam confessio illa statuitur meritoria: quod similiter pugnat cum scopo S. Cœnæ, utpote quæ ad vnius Christi meritum manu veluti nos ducit. Quæ cum ita sint, facessere iubeamus auricularem illam Papistarum cōfessionem, & ita statuamus, satis esse confessionem peccatorum coram Deo: & si res ita postulet, confessionem illam esse adhibendam, quâ quispiam lapsus in grave aliquod scelus, quod conscientiam ipsius grauat, verbi Dei ministro illud confitetur & deponit, ut ex Dei verbo medicinam petat contra stimulos conscientiae. Interdum quoque requiritur huiusmodi confessio, quâ contra proximo fāremur delictum, & illud ignosci nobis petimus. Quæ tres species confessionis in verbo Dei fundatæ sunt. Prima est *Psal.* 32. v. 5. *Prou.* 28. v. 13. 1. *Iohan.* 1. ver. 9. Vide exemplum Davidis, *Psal.* 51. Danielis, *cap.* 9. *Esaia* *cap.* 63. Publicani, *Luc.* 18. Secunda est. 1. *Sam.* 12. vers. 13. *Luc.* 7. v. 37. 38. 34. *cap.* 19. vers. 8. 9. Tertia *Luc.* 17. v. 4. *Matth.* 5. ver. 23. *Iac.* 3. v. 16. 3. Ieiuna sumtio Eucharistiae non est præcepti, legis, aut necessitatis, sed consilii, & libertatis Christianae. Nam Christus vesperti hanc cœnam instituit post agnum Paschalem. Et in Ecclesiâ primitiuâ Christiani prius conuiuabantur, & in cōuiuuii sui fine cœnam Dominicam accipiebant. Si quis tamen ieiunus possit sumere Eucharistiam, videtur hoc modo expeditior esse ad meditationem tanti mysterii. Verùm ab hoc tali ieiunio excipitur necessitas vrgens, cum nempe tanta est communicantis imbecillitas, ut sine valetudinis iacturâ famem diu non possit tolerare: cuiusmodi sunt ægroti, senes languidi, prægnantes mulieres, item qui è pagis longius distitis ad Ecclesias suas parochiales iter facere coguntur. Ex his patet, errasse Concilium Carthaginense III. quod consuetudinem illam in primitiuâ Ecclesiâ liberam, ut Eucharistia nonnisi à ieiunis hominibus sumeretur, peculiari lege obrutit Ecclesiæ circa annum Christi 397. c. 29. Huic legi ieiunii Papistæ addunt legem castitatis specialis ex Concilio Elibertino: *Omnis homo ante sacram communionem à propriâ vxore abstinere debet, tribus, aut quatuor, aut quinque, aut sex, aut septem diebus: nec inter Catholicos connumerabitur, qui in illis temporibus, Pascha, Pentecoste, & Natali Domini non communicauerit.* Verùm de hâc lege castitatis idem est in iudicium, & de lege ieiunii modò rulimus.

Quomodo

Hæc dicta sunt de legitimâ præparatione ad S. Cœnam: sequitur

tur ipsa *sumtio* siue participatio S. Cœnæ, vbi requiritur deuotio externa & interna. *Deuotio externa* est in eo, vt sobriè & reuerenter ad hunc sacramentum actum accedamus, quantum ad gestus. *Deuotio interna* est respectu Dei, tui ipsius, sacrorum symbolorum, & Ecclesiæ. *Respectu Dei* requiritur humilitas, quâ reuerearis ipsius maiestatem, & fiducia, quâ læteris ob eius bonitatem, & gratiarum actio, quâ gratias ipsi agas ob infinitum illum amorem, cuius pictura est S. Cœna. *Respectu tui ipsius* requiritur, vt te totum abstrahas à meditatione rerum terrestrium, & inter comunicandum rapiaris in sacram ecclasiin, quâ transformeris in Christum, hoc est, fias propheta, sacerdos & rex, sub Christo capite tuo. *Respectu sacrorum symbolorum* hæc erit consideratio inter comunicandum. Symbola sacre cœnæ sunt repræsentatiua, vel applicatiua. *Symbola repræsentatiua* sunt, quibus renouatur nostra cognitio in communicatione S. Cœnæ, idque hoc modo. *Primo* panis in cibatu est præcipuus, planè necessarius, vtilissimus, communis pauperibus & diuitibus, quotidianus, pellens famem, roborans naturam, nullum creans fastidium: quæ omnia corpori Christi egregiâ analogiâ tribui possunt. *Secundo* vinum est potus præcipuus, vtilissimus, medicamentosus, nascens ex vite stirpe contemptâ: quæ omnia sanguini Christi vi analogiæ sacramentalis egregiè tribui possunt. *Tertio*, cum videmus panem & vinum simul distribui, hæc cogitatio mentem nostram lubeat, Christum esse nostrum perfectum Saluatorem, cibum videlicet & potum. *Iohan. 4. ver. 10. 14. cap. 6. v. 35.* *Quarto*, consecratio seu benedictio panis & vini nobis in memoriam reuocabit singularem illum amoris Dei actum, quo Christus designatus est noster mediator. *Quinto*, fractio panis & effusio vini nos commonefaciet passionis Christi, qua ipsius anima fuit fracta cruciatibus æternæ mortis, & per mortem temporalem fuit separata à corpore non sine graui dolore, & denique corpus ipsius fuit fractum variis vulneribus. *Symbola applicatiua* sunt distributio, accepcio, & fructio elementorum benedictorum. Hic cogitare debemus, Deum verè ac realiter, Christum vnâ cum merito ipsius & efficacia vnicuique ex fide accipiendi exhibere. Et cum minister præbet panem & vinum, cumque nos illa sumimus, illò ipso momento corda nostra sunt ad cælum eleuanda, & Christus fide est apprehendendus, nobisque persuasissimū esse debet, illum vnâ cum omnibus suis beneficiis nostrum esse. *Respectu ecclesiæ* requiritur, vt meminerimus nos in conspectu ecclesiæ, adeoque Dei & sanctorum angelorum, versari, vtque firmum propositum habeamus manendi in illa ecclesiâ, & opera dilectionis fratribus præstandi. Vt autem quatuor istas deuotiones putâ deuotionem externam, & deuotionem internam respectu Dei, sacrorum symbolorum, & ecclesiæ,

ritè præstare queamus, necesse est vt certas precandi formulas circa sacram hunc actum adhibeamus: qualis est, verbi gratiâ, iste hymnus:

Lauda, Sion Saluatorem:
 Lauda ducem & pastorem,
 In hymnis & canticis.
 Quantum vales, tantum aude,
 Quia maior omni laude,
 Nec laudare sufficis.

Laudis thema specialis,
 Panis viuus & vitalis
 Hodie proponitur.
 Quem in sacrâ mensâ cœna
 Turba fratrum duodena
 Datum non ambigitur.

Sit laus plena, sit sonora,
 Sit iucunda, sit decora,
 Mentis iubilatio.
 Dies enim solennis agitur,
 In quâ mensa prima recolitur
 Huius institutio.

In hac mensâ noui regis,
 Nouum Pascha nouas legis,
 Phase vetus terminat.
 Vetustatem nouitas,
 Vmbra fugat veritas,
 Noctem lux eliminat.

Quod in cœnâ Christus gessit,
 Faciendum hoc expresse,
 In sui memoriam.
 Docti sacris institutis,
 Panem & vinum in salutis
 Consecramus hostiam.

Quod non capis, quod non vides,
 Animosa firmat fides,
 Præter rerum ordinem.
 Caro cibus, sanguis potus,
 Manet tamen Christus totus.
 Habes rei cardinem.

*A sumente non concisus,
Non confractus, nec diuisus,
Integer accipitur.*

*Sumit vnus, sumunt mille,
Quantum isti, tantum ille,
Nec sumtus absumitur.*

*Sumunt boni sumunt mali,
Sorte tamen inaequali,
Vita vel interitus.*

*Mors est malis, vita bonis.
Vide paris sumtionis
Quam fit dispar exitus.*

*Fracto demum sacramento
Ne vacilles, sed memento,
Quantum toto tegitur.
Nulla rei fit scissura,
Signi tantum fit fractura,
Quam nec status nec statura
Signati minuitur.*

*Ecce panis angelorum
Factus cibus viatorum,
Verè panis filiorum,
Non mittendus canibus,
In figuris prae-signatur,
Cum Isaac immolatur,
Agnus Pascha deputatur,
Datur manna patribus.*

*Bone pastor, panis verè,
Iesu, nostri miserere,
Tu nos pascere, nos tuere,
Tu nos bona fac videre,
In terrâ viuentium.
Tu qui cuncta scis & vales,
Qui nos pascis hic mortales,
Tuos ibi commensales,
Coheredes & sodales
Fac sanctorum ciuium.*

HYMNVS THOMÆ

A QVINATIS.

Pange lingua gloriosi
 Corporis mysterium,
 Sanguinisque pretiosi,
 Quem in mundi precium
 Eructus ventris generosi
 Rex effudit gentium.

Nobis natus, nobis datus
 Ex intactâ virgine :
 Et in mundo conuersatus
 Sparso verbi semine.
 Sui mores incolatus
 Miro clausit ordine.

In supremâ noctis cœna
 Recumbens cum fratribus,
 Obseruatâ lege plenè
 Cibis in legalibus,
 Cibus turba duodena
 Se dat suis manibus.

Verbum caro, panem verum
 Verbo carnem efficit,
 Fitq; sanguis Christi merum.
 Et si sensus deficit.
 Ad firmandum cor sincerum
 Sola fides sufficit.

Tantum ergo sacramentum
 Veneremur cernui,
 Et antiquum documentum
 Nouo cedat ritui.
 Præstet fides supplementum
 Sensuum defectui.

Genitori genitoque
 Laus & iubilatio.
 Salus, honor, virtus quoque
 Sit & benedictio:
 Procedenti ab utroque
 Compar sit laudatio.

Quæ in his hymnis respiciunt transubstantiationem, commodè possunt referri ad consecrationem sacramentalem, quâ elementa accipiunt aliud officium. Atque hi sunt modi, quibus in communione S. cœnæ excitatur deuotio in conscientia hominis electi. Sed conscientia hominis afflicti tribus modis hîc turbatur. 1. Frequenter accedo ad S. cœnam, & nihilominus tamen adhuc dubito, vtrum fide sim præditus nec ne. 2. Omnis conatus meus est irritus; quia nihil sentio in me deuotionis; & nihil Christi habeo, quia non possum credere me præditum esse verâ fide, donec sentiam Christum mihi à Patre donatum. 3. In ipso actu communicationis sentio cor meum adeo obfirmatum & induratum, vt illud non possim ad Deum atollere. *Ad primum casum* hæc teneantur. Si quis dubitationi isti reluctetur, fidei suæ infirmitatem deploret, & eâdem operâ contendat credere, atque in animo suo esuriat & sitiat Christum, fides iam est inchoata, & aliquatenus apprehendit Christum, aliquatenus ipsius bonitatem gustat, & aliquem saltem radium ipsius amoris videt: non aliter atque mendicus in viâ proiectus eleemosynam infirmâ manu apprehendit, & stomachus imbecillis, qui medicinam aut cibum respuit, vnicam guttulam lãquidè admittit quâ reficitur, & denique homo in tenebras & vincula abreptus vnicum solis radium per exiguam rimulam videt. *De secundo casu* ita habendum. In rebus naturalibus primò incipit experientia, & postea subsequitur plerophoria. Res aliter se habet in spiritualibus. Nam hîc à fide incipiendum est, & primo loco promissionibus Dei credendum; deinde pugnandum est contra dubitationes carnis, & cum Abrahamo contra spem sub spe est credendum, idque tamdiu, donec per Dei gratiam ad misericordiæ ipsius sensum & experientiam perueniamus. Deinde Christum maximè sentitis, qui esurit iustitiam ipsius. Tertiò Christum sentimus non semper eodem modo. Interdum enim plus, interdum minùs gustamus ipsius dulcedinem. *Ad tertium casum* ista notentur. Cordis induratio est duplex, sensibilis & insensibilis. *Induratio sensibilis* est, quam aliquis in se deprehendit, & reprehendit siue deplorat. Hæc est in filiis Dei, & loco beneficii potius, quàm execrationis haberi debet. Est enim gratiæ indicium. Nam si nulla esset gratia in corde, prauitas & durities illa sentiri nō posset. *Induratio insensibilis* est horrendum Dei iudicium; quando scilicet homo non sentit suam duritiem. Quòd si hæc in aliquem cadat, non debet ille ideo desperare gratiam Dei: quia non sequitur, Sol iustitiæ nondum est ortus huic homini: ergo nūquam orietur. Deinde feruor deuotionis nō debet astringi ad momentū sumptionis Eucharistiæ: sed si quis ante & post communionem attollat animam suam ad Deum, debet esse bono animo, quamuis in ipso actu non sentiat deuotionem ex vo-

to & desiderio suo. Denique hoc agendum est omni conatu, ut nobis displiceamus & irascamur, eò quod nequeamus illud præstare, quod volumus & debemus, nec illâ mensurâ & gradu, quo requiritur. Quicumque enim sic affecti sunt, illis persuasissimum esse debet, quod licet ipsi Christum perfectè non apprehendant, à Christo tamen apprehendantur.

*Quid requi-
ratur post S.
cœnam.*

Post communionem S. cœna quatuor sunt præstanda: è quibus duo priora semper sunt necessaria, duo posteriora non nisi in certis casibus. Primum est gratiarum actio, ut Deo agamus gratias, idq; non solum verbis, sed etiam ipso facto & opere in vniuersâ nostrâ vitâ. Secundum est, ut non ad præsens tantum tēpus, sed continuè in totâ nostrâ vitâ sincerè & constanter fidem & resipiscētiā nostram instauremus & renouemus. Tertium est, ut si sumpto sacramento nihil consolationis percipiamus, diligens examen instituamus, an vere crediderimus & resipuerimus nec ne. Quod si vtrumq; illud præstitimus, nō debemus despondere animum; quia gaudium Spiritus sancti iam est satum in cordibus, & tum efflorescet atque fructificabit, quando Deo fuerit visum oportunum. Si verò non præstitimus duo illa, protinus imploremus gratiam Spiritus sancti, qui nobis donet fidem & resipiscētiā. Quartum est, ut, si non satis excitatâ fide, & discussâ conscientiâ ad sacram cœnam accesserimus, & eâ de causâ castigemur à Domino, ut, inquam, nos ipsos iudicemus siue probemus, neque animum abiiciamus; quia Deus has ferulas nobis immittit nostro bono, ut videlicet doleamus de peccatis, & in posterum cautiore simus.

CAPVT XXVII.

De casibus conscientiae circa Disciplinam ecclesiasticam.

P R A E C E P T A.

Super sunt nobis casus conscientiae circa Disciplinam ecclesiasticam.

Huc itaque pertinent casus de admonitione solitariâ, sociâ ac cōsistoriali, itemque de suspensione siue abstentione, & excommunicatione.

R E G V L A.

*Necessitas
disciplina
ecclesiasti-
ca.*

I. Disciplina ecclesiastica est iuris naturalis & diuini. Hoc ita patet. Principio apud omnes natiões in negotio religionis hæc obtinuit cōsuetudo, ut profani arcerētur à sacris. Vnde illud prophetae est profani. Deinde Deus ipse instituit hanc disciplinâ, ut sit veluti macerietas, quæ ecclesiam tanquam hortum defendat contra omnis generis corru-

corruptelas, siue illæ sint in doctrinâ, siue in vitâ metuendæ. Atq; vt rem omnem inde ab ouo incipiamus, postquam primi nostri patres nefario apostasiæ scelere se polluerunt, Deus ipsos è paradiso eiectos excommunicauit. *Genes. 3. vers. 23.* Similiter Cain hoc fulmine fuit prostratus *Gen. 4. v. 11.* Hunc excommunicationis morem deinceps in familiis patriarcharum obseruatû quoq; fuisse verisimile est: quia fieri non potest, vt societas aliqua floreat, in quâ non obseruatur illud poetæ

Morbida facta pecus totum corrumpit ouile.

Ne maculet reliquas, est remouenda grege.

Item istud: *immedicabile vulnus*

Ense recidendum est, ne pars sincera trahatur.

Quare cum fieri non possit, vt absq; disciplinæ vigore, & si vñ sus ita ferat, rigore, familiæ, collegia, scholæ, politiæ, ecclesiæ, recto stent talo, fatendum est sanctos patriarchas illam in suis quoque cœtibus studiosè conseruasse. Postquam autem Deo placuit ecclesiam suam ex familiis in politiæ lucem euehere, sollenniter instituit leges & canones discipline ecclesiasticæ, vt videre est *Leuit. 6. v. 2. Num. 9. v. 6. c. 19. vers. 11. 13. 20.* Has leges religiosè obseruatas fuisse in populo Dei, constat ex *2. Paralip. 19. v. 8. c. 23. v. 19. c. 30. v. 17. Esdr. 6. v. 19. Matth. 5. vers. 23. c. 3. vers. 6. Marc. 1. vers. 4. Luc. 3. vers. 7.* Et hæc quidem pertinent ad politiam ecclesiæ Vet. T. Si iam spectare lubet ecclesiam Noui Test. Christus *Matth. 18. vers. 15.* plenam disciplinæ ecclesiasticæ formulam præscripsit: quam apostoli sibi proposuerunt regulâ suarum actionum, vt colligere est ex *Actor. 2. v. 38. 40. 1. Cor. 5. v. 4. 2. Cor. 2. v. 6. & c. 13. v. 2. 7. 10. 2. Thess. 3. v. 6. 14. 1. Tim. 1. v. 20. c. 5. v. 17. 2. Ioh. v. 10.* Exemplum apostolorum studiosè secuta est ecclesia vsque ad annum Christi 600. circiter: vt ex variis canonibus, conciliis, & sanctionibus ecclesiasticis verbo Dei consentaneis probari potest. Quæ cum ita sint, nostri quoq; muneris est, hanc disciplinam in ecclesiâ sanctam rectam conseruare, idque propter mandatum Dei instituentis, & ipsius gloriam; propter antiquitatem, necessitatem, & vtilitatem ipsius instituti; denique propter consensum omnium rectè iudicantium. Nam si spectemus mandatum Dei, illud est morale, siue legis naturæ; quippe appendix singulorum præceptorum decalogi, & ea quidem perpetua & immutabilis. Deinde disciplina ecclesiastica promouet gloriam Dei, quando vitia radicitus extirpare conatur. Præterea hoc modo scandala vel tolluntur è medio, vel prohibentur ab ecclesiâ: hostes populi Dei lucrifunt CHRISTO, vel saltem ipsis præciditur ansa calumniandi ecclesiam: ita Dei & pœnæ inde metuendæ auertuntur: denique charitas Christiana & fraterna stabilitur. Vnde non immerito dici solet,

ecclesiæ non constare decus & ornamentum suum absque disciplinâ diuinitus sancita. Sed in contrarium adferri solent ista. 1. hac ratione introduci iugum tyrannidis Antichristi Romani, & nouam velut inquisitionem Hispanicam. 2. disciplinam istam esse instar alicuius pditionis. 3. præiudicium fieri officio magistratus, utpote cuius sit punire scelera. 4. peccata pro concione esse taxanda, & proinde hac disciplina nihil opus esse. 5. neminem cogi posse vel debere ad doctrinam vel vitam Christianam. 6. pœnitentiam ecclesiasticam nihil habere momenti ad remissionem peccatorum. 7. presbyteros incurere odium totius ecclesiæ. 8. excommunicationem aduersari Legi charitatis. Ad hæc effugia breuiter ita respondeo. 1. Disciplina ecclesiastica legitimè usurpata est iugum Christi suaue & salutare, nihilque commune habet cum psychotyrannide Papistica, quæ tollit libertatem Christianam, & est merus abusus potestatis clauium. 2. Proditio est opus moraliter & intrinsecè malum: admonitio & correptio fraterna est opus charitatis à Christo mandatum. 3. Censura ecclesiastica toto cœlo differt à censuris & pœnis politicis. Neq; est, quòd excipias, hoc pacto vnum peccatum bis puniri. Nam in eodem pœnæ genere non licet bis punire vnum idemque peccatum. Aliter se res habet in diuersis pœnarum generibus. Ibi enim vnum idemq; peccatū quandoq; puniri potest & debet politicè & ecclesiasticè, ut patet ex *Leuit. 6. v. 2. & seqq.* vbi vnum & idem peccatum expiatur politicè restitutione quintupli, & ecclesiasticè oblatione arietis integri. 4. Conciones legales & potestas clauis ligantis, item conciones euangelicæ & potestas clauis absoluentis sunt subordinata. Oportet itaque vnum facere, & alterum non intermittere. 5. Aliud est cogere conscientias, aliud illas præparare, excitare, vellicare, compungere, sedare, tranquillare, per admonitiones, inreparationes, correctiones, correptiones, consolationes, & similes modos docendi. 6. Ligatio & solutio ecclesiastica nihil habet virium ad conferendam remissionem peccatorū, sed plurimum confert ad tranquillitatem conscientiar, cursum pietatis, & ædificationem ecclesiæ. 7. Odium mundi est flocci pendendum. 8. Abusus excommunicationis pugnat cum lege humanitatis & charitatis Christianæ.

*Gradus
admonitionis
Christianæ.*

II. Tres gradus admonitionis, siue correptionis Christianæ, ex præscripto Christi, *Matth. 18.* debent obseruari.

Primus gradus est admonitio solitaria: *secundus*, admonitio socia, quæ fit adhibitis testibus: *tertius*, admonitio ecclesiastica, quæ fit à presbytero

byterio. *Æquitas* horum graduum est in diuersitate peccatorum, quæ sunt occulta vel manifesta, priuata vel publica, ex infirmitate vel malitiâ profecta, semel vel iterato perpetrata. Quare si peccatum sit occultum, siue sit infirmitas siue malitia, siue semel siue sæpius commissum, oportet primum gradum adhibere; & quidem, si primâ vice nihil proficiamus, secundo, tertio, & sæpius ille ipse gradus vsurpandus fuerit. Si frustrâ sit nostrum studium in hoc gradu, pergendum est ad secundû, & iste similiter iterum iterumque est vsurpandus. Quod si & hîc frustrâ sit nostra diligentia, veniendum est ad tertium gradum qui ipse quoque aliquoties est repetendus.

III. Quartus gradus disciplinæ ecclesiasticæ vertitur in correptione reali.

*Quartus
gradus di-
sciplina ec-
clesiastica.*

Christus *Matth.* 18. constituit quatuor gradus disciplinæ ecclesiasticæ. Ex iis tres priores sunt verbales, vt loquuntur: quartus, & is quidem vltimus, est realis. Vsitatè appellatur excommunicatio, quæ vulgo distinguitur in minorem & maiorem. Excommunicatio minor est abstentio siue suspensio à sacrâ cœnâ. Excommunicatio maior est exclusio siue separatio ab ecclesiâ: & hæc vsitatè appellatur excommunicatio, ita vt suspensio à sacra cœnâ sit distinctus gradus ab excommunicatione. Hoc pacto fuerint quinque gradus disciplinæ ecclesiasticæ. Quæ discrepantia inde orta est, quod excommunicationis vocabulum respicit vel communionem S. Cœnæ tantum, vel insuper etiam communionem ecclesiæ externam.

IV. Disciplina ecclesiastica peculiariter exercita aduersus pastorem ecclesiæ, est suspensio ipsius ab officio sacro.

*Suspensio
pastoris ab
officio.*

Hæc suspensio est pars disciplinæ ecclesiasticæ, quatenus illa occupatur circa pastorem ecclesiæ, vt pastor est. Aliàs pastor, vt est membrum ecclesiæ communiter spectatum, æquè subiaceret reliquis gradibus disciplinæ ecclesiasticæ atq; auditor ecclesiæ.

V. In disciplinâ ecclesiæ ista quinque obseruari debent: ordo, potestas, authoritas, prudentia, & charitas.

*Quinque sunt
obseruanda
in disciplinâ
ecclesiæ*

Ordo hîc est omnium pulcherrimus. Progreditur enim ab iis, quæ nota sunt: item ab inferioribus ad superiores gradus: denique à facilioribus remediis ad asperiora. Hanc pulcherrimam harmoniam non oportet turbare confusione peccatorum occultorum & publicorum,

itemq; graduum & remediorum. *Potestas* est iurisdictionis spiritualis delegata. Vbi duo sunt animaduertenda. Primò iurisdictione ecclesiae non est corporalis, sed spiritualis. Non n. vt magistratus in foro exteriori vitur brachio seculari, sic pastor in foro interiori. Adhibendū est hic brachium spirituale, quod consistit in cognitione veræ doctrinae, in improbatione falsæ doctrinae, & in moribus gubernandis. Deinde hæc potestas est subdelegata, id est, concessa à principali, qui est Iesus Christus, vnus & perpetuus ecclesiae suae monarcha, qui solus in suo regno est ἀρχηγός. Non itaq; decet Christianos, siue pastores sint siue auditores, in disciplinā ecclesiae exercendā id sibi sumere, quod est solius Christi proprium. Hæc potestas vsitatā phrasi ex Scripturā appellatur Potestas clauium: cuius appellationis hæc est ratio. Qui œconomi constituuntur in aliquā familiā, iis traduntur clauēs vt omnia aperiant, claudant, administrent, pro arbitrio domini sui. Ex quo factū est, vt clauium symbolo primū domus administratio, deinde regni gubernatio, & tandem ecclesiae potestas significetur. *Authoritas* huius disciplinae ab ipsius potestate, itemque vocatione & donis personarum pendet. Et primò quidem auctoritatem suam hæc disciplina habet ab eo, qui eam instituit, suæq; ecclesiae commendauit. Deinde hæc auctoritas est ecclesiae totius & vniuersae: sed non consimiliter. Nam maior est eorum in ecclesiā auctoritas, qui doctrinam verbi Dei intelligunt, & vitam inculpatam viuunt, adeoque ex veris fructibus spiritus declarant se spiritum Christi habere: amplior adhuc penes pios doctores longo tempore exercitatos. Itaq; inter auditores ii sunt aptiores ad fungendum hoc munere, qui sunt peritiores, honestiores, & gloriae Dei atq; salutis tum suae tum proximorum amantiore aliiis. Ita inter pastores ii merito praeferruntur qui sunt doctiores, vitae integritate commendatiores, vsu rerum praestantiores & toti cœtui chariores. *Prudentia* hic requiritur longè maxima, estq; in eo posita, vt excussis omnibus, etiam minutioribus, circumstantiis, factum applicetur ad regulam à Christo praescriptam, & canonibus ecclesiasticis illustratam, & deniq; rationabilie ecclesiae nostrae consuetudine introductam. Ad extremum *charitas* Dei & proximi facit, vt in huius disciplinae sancto exercitio nihil aliud queramus, velimus, faciamus, quàm quod gloriam Dei promouet, bonum publicum ecclesiae auget, & salutem æternam proximi ita provehit, vt ille non exponatur ludibrio aliorum, non immaniter tractetur, non offendatur, non ad desperationem adigatur. His ita praemissis particulatim videamus quaestiones conscientiae circa gradus disciplinae ecclesiasticae & ipsius requisita. i. In priuatā & solitariā admonitione id dabimus operam, vt proximus intelligat nos ipsius esse studiosos.

Itaque

Itaque huiusmodi correptio ab iis proficisci debet, qui proximo sunt coniuncti cognitionis, affinitatis, necessitudinis aut amicitiae vinculo. Nam si proximus sit exulcerato erga nos animo, parum proficiemus: nisi prius in gratiam cum ipso redeamus. 2. Occulta peccata sunt, quæ vel vni, vel paucis quibusdam cognita sunt. Hic sufficit correptio solitaria, verum ita, ne sit perfunctoria, adulatoria, vel hypocritica. Quod si aliquoties hic perfuncti simus nostro munere, nihilque proficiamus, veniendum est ad correptionem sociam. Vbi similiter requiritur seueritas & instantia. Quæ si frustra sint, adhibeatur tertius gradus: videlicet censura consistorialis. Quod si & illa aliquoties adhibita contemtim habeatur, extremus excommunicationis gradus est adhibendus: verum ita, ut primo peccator contumax terreatur comminatione huius fulminis, deinde initium fiat ab excommunicatione minori, & omnibus his frustra tentatis excommunicatio maior publicetur. Ex his manifestum est, contumaciam ex peccato occulto & minus atroci facere peccatum manifestum & valde atrox. Itaque seuerioris disciplinæ gradus non tantum adhibentur, quando peccata sunt publica & atrociora, sed etiam quando contumacia cernitur in peccatis occultis & minus atrocibus. Quod quidem in praxi diligenter est obseruandum. Nam occulta peccata possunt corripi per omnes gradus disciplinæ ecclesiasticæ: publica, non nisi gradum tertium & quartum admittunt. *Priori ad Timotheum quinto versu vigesimo.* 3. Peccata publica vel omnino sunt notoria, ratione facti, & authoris, vel ex parte, ratione facti, sed non authoris. Illa apostolo dicuntur iam ante manifesta: hæc subsequenter. *Prima ad Timotheum capite quinto versiculo vigesimo quarto.* Quantum attinet ad prioris generis peccata, magistratus decernet & irrogabit pœnam politicam, ecclesia spiritualem. Quod si magistratus suo desit officio, ecclesia exasperabit suam pœnam. In posterioris generis peccatis requiritur inquisitio, quæ magistratui est relinquenda. Quod si post diligentem inquisitionem author innotescat, eodem modo hic est procedendum, ut in peccatis omni ex parte notoriis. Quid verò, si priuatus aliquis vel presbyter ecclesiæ deprehendat authorem *ἐν ᾧ ὁ πῶς*, an illum deferret ad magistratum vel presbyterium? Respons. Quia author peccati talis est incognitus, priuata admonitio sufficit, nisi gloria Dei & bonum publicum requirant ut patratore delicti omnibus innotescat. Idem iudicium est de illo casu, si author istius peccati vel priuato, vel vni ex presbyterio, vel etiam toti presbyterio confiteatur suum deli-

delictum. Sanè inhumanum fuerit, & è diametro contrarium processui Christi, si peccator pœnitens in hoc casu exponatur discrimini famæ, honoris, vitæ, fortunarum. Itaque priuatus vel presbyter talem peccatorem ne deferat ad presbyterium, neque presbyterium indicet magistratui vel vniuersæ ecclesiæ. 4. Seniores siue presbyteri ecclesiæ obseruent peccata totius cœtus, cui præpositi sunt, iuxta ordinem decalogi. Nam ita fiet, vt non faciliè illos effugiat aliquod peccatum. Tale quid legimus de Carolo Magno apud *Ansegisum lib. 1. de legib. Francorum cap. 154.* ipsum præcepisse, vt seniores habeant catalogum peccatorum, quæ populo proponant, vt ille sibi caueat à cultu dæmoniorum. Dispiciant itaque seniores, quænam peccata cum primo, secundo, tertio &c. decalogi præcepto pugnent. Videris hâc de re in theol. catech. part. 1. indicem peccatorum ad singula decalogi præcepta. 5. Suspendio à sacrâ cœnâ nritur mandato DEI & praxi ecclesiæ. Mandatum DEI est, ne sanctum detur canibus, & ne margaritæ obiciantur porcis *Matth. 7. vers. 6.* item, vt illi qui non audiunt ecclesiam, nobis sint velut ethnici & publicani, qui certè non habent ius ad sacram eucharistiam, quamdiu in peccatis perseuerant. Huc accedit, quòd istiusmodi homines non probant seipso, & ecclesiæ ponunt offendiculum. Praxis ecclesiæ est satis manifesta. 6. Excommunicationis minoris pars quædam est suspensio à sponsione, quæ fit pro infantibus in baptismo. Nam qui suspenduntur à sacrâ cœnâ, eo ipso etiam fiunt incapaces huius honoris, quo afficiuntur susceptores in baptismo. 7. Si peccator floccipendat suspensionem à sacrâ cœnâ, & honorem sponsionis baptismaticæ, pastores & seniores ipsum arguent ob hanc sacrilegam impietatem, idque aliquoties. Quòd si nihil proficiant, veniendum est ad excommunicationem maiorem. 8. Excommunicatio non debet proficisci ex cupiditate priuatæ vindictæ: nõ debet niti qualicunque coniecturâ: non temerè & imprudenter est decernenda: sed necesse est, vt oriatur à spiritu mansuetudinis zelosæ, & zeli mansueti: vt peccatum sit planè notorium, & atrox: denique vt maturo consilio decernatur in consistorio ecclesiastico, tum solenniter tribus vicibus denunciatur siue publicè coram vniuersâ ecclesiâ proclametur, ita nempe vt neque peccator, neque peccatum in specie nominetur. Quòd si hæc denuntiatio nihil proficiat apud peccatorem, quartâ vice siue die Dominicâ peccatum ecclesiæ indicetur, non expresso authoris nomine. Quòd si & hoc frustra fiat, sequatur excommunicatio, siue minor, siue maior. Potissimum tamen in maiori excommunicatione processus ille adhibetur: in minori tum demum, quando abstentio siue suspensio à sacrâ cœnâ publi-

publicè fit. Nam quando aliquis prohibetur à S. Cœnâ solùm auctoritate presbyterii, non opus est isto processu. 8. Anathema non debet dici nisi in genere. Id docet exemplum apostoli 1. *Corinth.* 16. *vers.* 22. & praxis conciliorum. Itaque anathema non debet dici his vel illis peccatoribus, nisi fortè patefactum sit alicui, aliquem peccare in Spiritum Sanctum. 9. Excommunicati non debent admitti ad conuersationem interiorem & honorificam. Interim ipsis non sunt deneganda iura humanitatis, hoc est illa, quæ homo debet homini. 10. Excommunicati non facilè arcendi sunt ab auscultatione verbi Dei : ne scilicet illis præcludatur via pœnitentiæ. 11. Si excommunicati edant signa seriæ pœnitentiæ, debent recipi in sinum ecclesiæ. Hic magnum fuerit operæ precium obseruare, qualis in priscâ ecclesiâ fuerit ratio disciplinæ circa lapsos. Fuit autem illa admodum seuera & prorsus admiranda : cui reuocandæ operam impendisse in hâc publicâ morum confusione, res futura sit Deo gratior absque dubio, quàm de fidei dogmatis subtiliter extra Scripturas disputare, & omnes dissentientes ferro & flammâ persequi. Adhibuit autem vetus ecclesia in admittendis lapsis ad sacram communionem quinque gradus. Primus gradus siue locus est, quem vocarunt *πρόκλυσιν*, q. d. præfletum. In ipso primo aditu ecclesiæ separati non solùm à Fidelibus, sed etiam à Catechumenis aliquot annos (tres vt plurimum) manebât, pœnitentes in squalore & pædore, omnibus fidelibus legationes deprecationis iniungentes, vt loquitur Tertullianus in libro de pœnitentiâ. Proximus gradus siue locus dicebatur *ἀκρόασις*, hoc est, auditio. Ibi vt plurimum ad alios tres annos admittebantur pœnitentes, tantùm vt audirent verbum Dei, quando in ecclesiâ legebatur. His fas non fuit precibus ecclesiæ interesse. Tertius gradus siue locus dicebatur *προπίησις*. Ea fuit interior quædam admissio, ubi tres alios annos stabant pœnitentes, precum ecclesiæ participes, vt & Catechumeni, quibus exeuntibus ipsi quoque exhibant. Dictus autem est hic locus *προπίησις*, q. d. humiliatio, vt vel sola appellatio officii pœnitentes admoneret. Quartus locus siue gradus erat *συνσις*, statio inter fideles. Ibi pœnitentes duos persæpe annos agebant: quod ad cætera, eiusdem cōditionis cum Fidelibus: neq; iam cum Catechumenis exhibant: solâ participatione mysteriorum cæteris fratribus inferiores. Quintus & vltimus gradus erat *μίσθισ*, ius communicandi. Quanquam sunt, qui quatuor tantùm loca pœnæ agnoscunt, omisso hoc quarto. Hæc eò cōmemoro, vt videant nostri temporis delicatuli, quàm rigidi fuerint veteres in disciplina suâ. Etsi verò tantus rigor non est probandus, præsertim quod ad annorum pœnitentibus præscriptorum numerum attinet; nostri tamen officii est, laxatam vel

potius laxatam ecclesiae disciplinā reformare ad exemplum priscæ ecclesiae. 12. Excommunicatio constituitur in eos, qui non obtemperant legitimis statutis ecclesiae. Vnde dici solet: Excommunicationis poena contemtum & contumaciam peculiarem contra ecclesiae decreta (legitima scil. seu sacris literis & consuetudini rationabili consentanea) præsupponit. 13. Excommunicatus absolui potest inuitus ab excommunicatione, suspensione & interdicto: si nempe poenitentiam ita egerit, ut ecclesiae sit satisfactum. 14. Excommunicati sunt in ecclesia, & non sunt. Primò enim quidam, qui excommunicantur, sunt in numero filiorum Dei. Hi tamen excluduntur ab ecclesia visibili & particulari: non tamen ideo desinunt esse membra ecclesiae invisibilis & catholice. Deinde quidam excommunicati sunt in numero reprobos. Hi separantur ab ecclesia particulari. Vtrique tamen, quatenus fidem Christi retinent, pertinet ad ecclesiam particularem, etsi priuantur communibus ecclesiae suffragiis, & prohibentur à sacramentis conferendis & suscipiendis, & separantur à familiari & honorifico conuentu fidelium, ut sic respiciant à contumaciae suæ peccato. Dices itaque, excommunicatos esse intra ecclesiam, tãquam partes & membra, ratione fidei, quam amplectuntur: non verò ratione contumaciae, quam præseferunt in hoc vel illo peccato. Idem iudicium est de suspensis, interdictis, irregularibus, degradatis, & depositis: quæ appellationes hoc sensu occurrunt apud Canonistas. *Suspensi* ipsis dicuntur, vel à beneficio, vel ab officio, utroque ecclesiastico. A beneficio quidem, quia fructibus beneficii priuantur, nec eligere possunt: ab officio verò, quia ritè suo officio ecclesiastico fungi nequeunt. *Interdicti* verò dicuntur, quibus sacrarum rerum usus est interdictus: *irregulares*, qui sunt extra ecclesiae regulas, hoc est, secundum canones ab ecclesiasticis ordinibus exclusi, ita ut promoueri nequeant: *degradati*, quibus est ademptus omnis gradus ecclesiasticus, ita ut privilegiis, quibus personæ ecclesiasticae fruuntur, amplius non gaudeant: *depositi* denique, quibus officium ecclesiasticum abrogatum est in perpetuum, sine ullâ spe veniæ. Et ita quidem Canonistæ accipiunt hæc vocabula. Vulgo tamen suspensionis vocabulum aliter etiam usurpari constat ex iis, quæ in superioribus dicta sunt. 15. Excommunicatus est vel occultus, vel denunciatus. Excommunicatus occultus dicitur, qui vel excommunicatione minori, hoc est, abstentione à S. Ccenâ punitur à consistorio: vel excommunicatione maiori dignus est pronuntiatus ab eodem consistorio. Excommunicatus denunciatus est, qui ipso facto iam est exclusus solenniter à communione externâ ecclesiae. 16. Princeps non est excommunicandus excommunicatione maiori. Cum enim sit defensor fidei & nutri-

rius ecclesiæ, nō est committendum vt ecclesia suo tutore priueretur. 14. Excommunicantur ipso facto omnes, qui interficiunt aliquem Christianum per assassinos. 15. Excomunicatio non rectè extenditur ad defunctos. Neque enim excommunicatio locum habet nisi in ecclesia militante. Interim si post mortem alicuius, qui ecclesiæ valde nocuit suâ doctrinâ hypocriticâ, detrahatur larua ipsius hypocrisis, illud utiq; & potest, & debet significari publicè, vt omnes, quorum interest, discant sibi cauere ab illius doctrinâ.

Sed finis sit casuum conscientiæ, in quibus seligendis & exponendis illa cynosura nobis debet esse proposita: Quemadmodum hæreses ignotas edisserere, nihil est aliud quàm eas ferere: ita casus planè ignotos recitare, non est conscientiam tranquillare, sed turbare.

ATQUE hæc etiam est Theologia casuum conscientia, quæ aliis dicitur Theologia moralis; in quâ pax conscientia est veluti palma, quam reportare debet miles Christianus: vita æterna est brauium, quod nobis proponit cælestis agonotheta Deus: homo tentatus est miles, qui pugnat, succumbit & resurgit, tandemque coronatur: Diabolus, caro, & mundus sunt hostes, qui absque intermissione bellum ^{æternum} gerunt cum dilectis & electis Dei militibus: arma defensionis & offensionis sunt fides & resipiscencia: armamentarium est verbum Dei: commilites sunt omnes sancti, qui viuunt in ecclesiâ militante: dux & imperator est Iesus Christus: parastates, Spiritus sanctus: vexillum est crux: tessera, spes: commeatus, patientia. Hæc est ratio militia Christianæ, in quâ oportet vt nostram miseriam semper agnoscamus, & Dei misericordiam in Christo imploremus, adeoque illam Augustini precationem quotidianam nobis reddamus familiarem: *Concede mihi,*

ô Deus, hanc gratiam, vt te & me recte cognoscam: me quidem, vt miserrimum peccatorem, te vero vt misericordem & mihi propter Christum propitium Patrem.

GRATIAS TIBI DOMINE IESV.

